

ҲОЖИАКБАР ШАЙХОВ

ТУТАШ ОЛАМЛАР

**ИККИ ЖАҲОН
ОВОРАСИ**

Илмий-фантастик романлар

**«ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА АКЦИЯДОРЛИК
КОМПАНИЯСИ БОШ ТАХРИРИЯТИ
ТОШКЕНТ — 2001**

Сўз боши: Озод ШАРАФИДДИНОВ

Шайхов, Ҳожиақбар.

Туташ оламлар; Икки жаҳон овораси: Илмий-фантастик романлар / Сўз боши: О. Шарафиддинов. — Т.: «Шарқ», 2001. — 384б.

Ўз2

© «Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик
компанияси Бош таҳририяти, 2001

ҲОЖИАКБАРНИНГ СИРЛИ ОЛАМИ

Китобхонлар оммасига ўзининг ҳикоялари, қиссалари, романлари билан кўндан бери танилиб қолган Ҳожиакбар Шайховни ўзбек илмий-фантастик адабиётининг қалдирғочларидан бири деб атаса бўлади. Бу гапни ўқиган одам таажжуб қилиши мумкин — ие, нега энди? Наҳотки, фантастика Ҳожиакбар Шайховдан бошланар экан? Ўзбек адабиётида ундан аввал фантастика бўлмаганми? Бундай таажжубга жавобан айтишимиз мумкинки, албатта, фантастика Ҳожиакбар Шайхов дунёга келмасдан аввал ҳам бор эди. «Фантастика» деганини бир сўз билан «хаёлот» деб аташ мумкин. «Хаёлот» эса инсон тафаккурининг мангу ҳамроҳи. Адабиёт, қолаверса, ижод фантастика билан, хаёлот билан бирга туғилади ва у билан қадам-бақадам, ҳамнафас тараққий этади. Бундан неча ўн минг йиллар аввал яратилган, ибтидоий аجدодларимиз зорларнинг деворларига қинғир-қийшиқ қилиб чизиб кетган расмларда ҳам фантастика бор. Халқ оғзаки ижоди чи? Ўзи учар гиламлар, қанотли отлар, уч бошли аждарлар, бир кўзли девлар ва яна алланималар... Булар ҳам фантастиканинг ижод билан узвий биргаликда қадам ташлашини кўрсатади. Шуниси ҳам борки, бу ҳодиса фақат ўзбекларгагина хос эмас. Маишхур ҳинд эпослари «Махабхарата», «Рамаяна», «Шукасантати», «Калила ва Димна», араб эртаклари «Минг бир кеча», бошқа халқларнинг ривоят ва афсоналари. Ёзма адабиётда ҳам шундоқ — Фирдавсийнинг ўлмас «Шоҳнома»сида фантастика қанчалик кучли бўлса, Алишер Навоий достоналарида ҳам шунчалик кенг ўрин тутади. Оврупо адабиётидаги Гулливерлар, Мюнхгаузенлар, Фаустлар ва бошқа яна ўнлаб, юзлаб образлар, буюк Гоголнинг ижоди, рус фольклори фантастиканинг жуда қадимий ва барқарор ҳодиса эканини яққол исбот қилиб туриб-

ди. Хуллас, адабиёт фантастикасиз, хаёлотсиз бир қадам ҳам олга силжиёлмайди. Хўп, шундоқ экан, нега энди ХХ асрнинг иккинчи ярмида ижод қилган бир ёзувчини ўзбек илмий фантастикасини бошлаб берган қалдирғочлардан бири деб аташ керак? Бунинг боиси шундаки, авваллари фантастика ижоднинг бир унсури сифатида кўринган, муайян даврда эса у ижоднинг тўлақонли, мустақил бир бўлаги, ўз мавзу доирасига, ўз тасвир воситаларига, ўз поэтикасига эга бўлган алоҳида жанр сифатида шакллана бошлайди. Бу жараён, айниқса, ХХ асрда жуда кучайиб кетди. Негаки, бу асрга келиб, илм-фаннинг жамият ҳаётидаги ўрни беқиёс кенгайди. Фаннинг ҳамма соҳаларида ақл бовар қилмайдиган оламшумул кашфиётлар юзага келди. Улар жамият ҳаётига жуда катта таъсир кўрсатди, одамларнинг турмуш тарзини ўзгартирибгина қолмай, тафаккурини ҳам янги изга солиб юборди. Илмий кашфиётлар мислсиз қулайликлар туғдириши билан бирга, таҳликали хавф-хатарлар ҳам олиб келди. Натижада инсоният янги-янги чигал муаммоларга рўпара келиб, уларни ҳал қилолмай, боши берк кўчаларга кириб қола бошлади. Буларнинг бари жамиятда илмга, унинг кашфиётларига қизиқишни кучайтирди, одамлар фақат бу гунги кунга эмас, эртанги кунга ҳам, ўз тақдирларига ҳам тез-тез назар ташлай бошладилар. Буларнинг бари бутун жаҳон миқёсида илмий фантастикага мислсиз қизиқишни вужудга келтирди. Шу тариқа, ХХ аср ўрталарига келганда, бутун дунёда фантастик адабиёт гуриллаб авж ола бошлади. Шуниси кишини мамнун қилдики, ўзбек адабиёти ҳам бу жараёндан четда қолгани йўқ. Бир оз кечикиб бўлса-да, яъни 60-йилларнинг охири ва 70-йилларнинг ибтидосидан бошлаб, илмий-фантастика жанри ўзбек адабиётида ҳам ўз қонуниятларига, ўз хусусиятларига эга бўлган мутлақо мустақил жанр сифатида шакллана бошлади. Бошқача айтганда, худди шу кезларда ўзбек адабиётида илмий-фантастика жанрининг баҳори бошланган эди. Шу баҳорни етаклаб келган қалдирғочлардан бири Ҳожиакбар Шайхов бўлди. 1972 йилда «Ёш гвардия» нашриётида ёш ёзувчининг «7-СЭР» деган китоби босилиб чиқди. Бу китобнинг номи нечукдир бадиий асар номига ўхшамас, кўпроқ механика ёхуд физикага мансуб китобнинг но-

мига ўхшаб кетарди. Бироқ унинг ўта «илмий» номидан чўчимай, қўлга олиб varaқлаганлар китобдан ҳикоялар ўрин олганини кўриб ҳайрон бўлишди. Ҳикояларни ўқиганлар эса уларнинг ўзбек адабиётида бутунлай янги ҳодиса эканига, илм муаммолари ҳақида бадиий шаклда мулоҳаза юритувчи, уларни бадиий воситалар орқали гавдалантиришга уринувчи асарлар эканига ишонч ҳосил қилишди. Орадан кўп ўтмай, муаллифнинг «Ажиб юлдузлар» деган янги китоби чоп этилди. Бу китоб ҳам фантастик ҳикоялар ва илмий-бадиий очерклардан таркиб топган бўлиб, ёш адибнинг илмий фантастикага қизиқиши ўткинчи ҳавас эмас, балки бутун умрга кетадиган астойдил майл эканидан гувоҳлик берарди. Шунингдек, китобга кирган асарлар Ҳожиакбар Шайхоннинг қалами асардан асарга ўткирлашиб бораётганини, ёзувчи ўз устида астойдил ишлаб, жаҳон фантастикасининг ижодий тажрибаларини ўзлаштириб бораётганини кўрсатарди. Шундан кейин Ҳожиакбарнинг ўз китобхонлари пайдо бўла бошлади. Улар адиб асарларини қидириб топиб ўқиш билан бирга, унинг шахсиятига, қандай ҳаёт йўлини босиб ўтганига, эътиқодларига, ижодий ниятларига ҳам қизиқа бошлашди. Шунда маълум бўлдики, Ҳожиакбар ҳали ёш бўлса-да, ҳаётда анча-мунча жиддий синовларга рўпара келган, турлитуман қийинчиликларни кўриб пишиган, ҳаёт қозонида озми-кўпми қайнаб, тажриба орттирган йигит экан.

Ҳожиакбарнинг ота-боболари асли тошкентлик, лекин тақдир уларни она юртдан олисларга кетишга мажбур қилди. Улар большевикларнинг «қулоқларни синф сифатида тугатиш» сиёсатидан қочиб, Шарқий Туркистонга кетишади. Шу сабабдан Ҳожиакбар 1945 йилда Хитой Халқ Республикасига қарашли Шинжон ўлкасида Чуғучак шаҳрида туғилади. Ҳожиакбар ўн ёшга кирганидагина замонлар ўзгариб, уларнинг ватанга қайтишига йўл очилади. Ҳожиакбар Тошкентда мактабни тугатади ва Абу Райҳон Беруний номидаги Тошкент Политехника институтининг энергетика факультетига ўқишга киради. 1971 йилда уни муваффақият билан битиргач, ҳар хил ташкилотларда муҳандис бўлиб ишлайди, Ўзбекистон Фанлар академиясининг Электроника институтида хизмат қилади. Бу пайтларга келиб, Ҳожиакбар 5—6 та китоб чиқариб, истеъдодли ёзувчи

сифатида танилиб қолган эди. Шунинг учун у муҳандисликни қўйиб, ижодга яқин соҳаларда ишлай бошлайди. Чунончи, у бир неча йил мобайнида «Ёш гвардия» наشريётида бўлим мудури бўлиб ишлайди, кейин Ёзувчилар уюшмаси биринчи котибининг ижодий ишлар бўйича муовини бўлади. Бу вақт мобайнида Ҳожиакбар икки марта Бутуниттифоқ ёш ёзувчилар кенгашида иштирок этади. Бу фактни таъкидлаётганимизнинг боиси бор, албатта, — кенгашга қуруқ қўл билан борилмайди, ҳар гал унга янги асар олиб бориш керак. Бу асарлар жуда талабчанлик билан муҳокама қилинади ва кўпчиликка маъқул бўлса, ёш ёзувчи учун катта истиқбол йўли очилади. Ҳожиакбар учун ҳам шундай бўлди — унинг асарлари тез-тез марказий матбуотда кўрина бошлади, ҳар хил нуфузли тўпламларда, альманахларда, мажмуаларда босила бошлади. Шундай қилиб, Ҳожиакбар фантаст-ёзувчилар армиясининг олдинги сафларидан ўрин ола бошлади. Унинг «Ажиб юлдузлар», «Еттинчи операция», «Ренэ жумбоги», «Фаройиб кўланка», «Аждодлар хотираси», «Олмос жилоси», «Телба дунё» деган асарлари фантастик адабиёт соҳасида сезиларли ҳодиса бўлди. Унинг айрим ҳикоялари, қиссалари Россия, Францияда, Чехословакия, Булгория, Олмония, Испания, Ҳиндистон ва бошқа мамлакатларда турли тўпламларда нашр этилган. Бу далолатлар ҳаммамизни қувонтирмай қолмайди, албатта, чунки ҳар бир ёзувчининг асари ватанимиз сарҳадларидан ташқарида шуҳрат топар экан, бу ўзбек халқининг донгини оламга ёйишга хизмат қилади, айни чоғда бу турли маданиятларнинг яқинлашишига, халқларнинг ўзаро ҳамкорлигига йўл очади.

Хўш, Ҳожиакбар Шайхон асарларининг ўзига хослиги нимада? У фантаст-ёзувчи сифатида нималарга эътибор беради? Қандай муҳим гапларни кўтариб чиқади? Бу саволга бирон даражада қониқарли жавоб бериш учун унинг бутун ижодини таҳлил қилиш керак. Афсуски, бу мухтасар муқаддимада биз бу имконга эга эмасмиз. Шунинг учун бу саволга жуда ихчам шаклда жавоб берамиз: албатта, Ҳожиакбар асарларида ҳозирги фантастик адабиётнинг ҳамма зарур белгилари мавжуд, яъни улардаги воқеалар Ердагина эмас, бутун Коинотда, қўшни Галактикалар-

да содир бўлади. Хожиакбарнинг қаҳрамонлари турфа-туман роботлар, ўзга сайёраликлар, одамларга ўхшаган ёхуд ўхшамаган маҳлуқотлар. Бироқ воқеалар силсиласи қанчалик гайритабиий кечмасин, қаҳрамонлар қанчалик гаройиб бўлмасин, улар охир-оқибатда қай бир томонлари билан Ердаги одамларнинг бугунги ҳаётига, бугунги ташвишларига боғланиб кетади. Адиб бири-биридан қизиқ, мароқли саргузаштлар тўқиб, китобхон ҳаёлини банд қилишни эмас, балки инсоннинг мангу муаммоларини ўртага ташлаб, инсон виждонига мурожаат қилиб, уни гафлат уйқусидан уйғотиш ва баркамолроқ қилишни ўйлайди. Шунинг учун Хожиакбар асарларининг замирида инсон ҳаётининг маъноси, эътиқоди, ҳалоллик, поклик масалалари ётади. Адиб илмий-фантастик шаклларда эзгулик ва ёвузлик, тўғрилиқ ва эгрилик, бағрикенглик ва худбинлик ўртасидаги курашни кўрсатади. Худди шу жиҳатлари билан Хожиакбарнинг асарлари адабиётга, санъат ҳодисасига айланади ва китобхонларнинг юрагини забт этади.

Ҳурматли китобхон! Қўлингиздаги «Туташ оламлар» ва «Икки жаҳон овораси» романлари Хожиакбарнинг ўз мухлисларига янги тухфасидир. Бу асарлар бугунги адабиётимиз учун янгилик — 6–7 йил аввал бундай асарларнинг пайдо бўлиши мумкин эмас, ҳатто уларни ёзишни ўйлаш ҳам душвор эди. Уларнинг янгилиги шундаки, бу асарлар ўзбек насридаги биринчи мистик-фантастик романлардир.

Улар энг мунозарали ва энг қизиқарли муаммолардан бирига бағишланган. Инсоннинг табиати, ҳаёти қанақа, — инсон вафот этиши билан унинг ҳаёти туғайдими ёхуд у бошқа шаклларда, бошқа тарзда қайта туғилиб, яшашда давом этадими? Инсон жисми билан руҳияти ўртасида қандай муносабатлар бор? Умуман, моддий дунё билан руҳият дунёси ўртасидаги алоқалар қанақа? Арвоҳлар, Иблис ва унинг малайлари, турлитуман ажинаю алвастилар бор нарсани ё фақат ҳаёт мевасими? Эҳтимол, моддийончилик суяк-суякларига сингиб кетган баъзи бировларга бундай саволлар жуда жўн ва ҳатто ноўрин кўриниши мумкин. Лекин жаҳон адабиётида бундай муаммолар кўп асрлардан бери диққатни жалб этиб келади. Ҳатто Данте ва

Гётега ўхшаш даҳо санъаткорлар ҳам бу масала атрофида умр бўйи бош қотирганлар. Собих совет адабиётида эса бу масалалар ҳақида ёзиш қатъиян тақиқланган эди. Мана, мустақиллик шарофати билан бундай чеклашлар бекор бўлди ва биринчи илмий-фантастик ва мистик романлар қўлимизга етиб келди.

«Туташ оламлар» романининг бош қаҳрамонлари уч опа-сингил Назира, Наргиза, Нафисалардир. Улар ўта ажойиб қобилиятга эга — келажакка назар ташлай оладилар, уларга руҳият дунёсининг энг зўр кучлари ҳомийлик қилади. Романда реал одамлар билан бирга Ғавсул Аъзам, ҳазрат Шайхон Тоҳур каби азииз авлиёлар, Иблис ва унинг хизматкорлари, турли-туман олижаноб ва пок одамлар билан бирга ўғри, муттаҳам одамлар, бугунги мафия кучлари ҳам бор. Асарни ўқиш давомида «ҳаёт» деб аталмиш улуғ неъматнинг битмас-туганмас бир уммон эканлиги, унинг сиру асрори ҳадсиз, жумбоқлари мўл эканига, тагига етиб бўлмаслигига ва айни шу хислати билан ҳаёт инсон учун гоаят қадрли ва азииз эканига амин бўласиз. Биз бутун умримизни бебақо деб аталмиш моддий дунёда яшаб ўтамиз, аммо бу дунё билан ёнма-ён, унга тутушиб кетган бошқа бир дунё — боқий дунё, руҳият дунёси йўқ эканига ким кафил бўлади?

Ҳожиакбар Шайхоннинг ушбу туркумга кирган иккинчи романи — «Икки жаҳон овораси» ҳам ҳозирги куннинг долзарб муаммолари, умуминсоний руҳий-маънавий масалаларга бағишланган.

Муаллиф уларда фантастика, мистика, баъзан детектив жанрларининг шиддатли ривожланувчи сюжетлари, усул ва унсурларидан моҳирона фойдаланган ҳолда яна ўша бадиий адабиётнинг мангу муаммолари — нур ва зулмат кучлари ўртасидаги кураш, ҳаёт ва ўлим масалаларини бадиий тадқиқ этар экан, бу оламда ҳеч нарса — яхшилик ҳам, ёмонлик ҳам изсиз йўқ бўлиб кетмайди, инсоннинг ҳар қандай қилмиши (ваҳшийлик, қотиллик, маҳдудлик, маънавиятсизликнинг жами кўринишлари ва ҳоказо) ҳеч қачон жазосиз қолмайди, дея таъкидлайди. Гуноҳқор одамни қисмат ёзмиши унинг ўлиmidан кейин ҳам вақт ва фазонинг ақл бовар қилмас ўлчамларида таъқиб ва тазйиқ этаверади. Бугина эмас, пировардида бу қисмат унинг авлодлари: фарзанд-

лари, неварачевараларига ҳам тинчлик бермай, уларни ҳам турли азоб-уқубатлар, ғам-ғусса ва руҳий хасталикларга гирифторм қилади. Бундай фалсафий дунёқарашни ёзувчи ирсият ва биология фанининг энг сўнги ютуқлари, кўҳна Шарқ илоҳиёт илмлари ва диний таълимотларнинг энг эзгу ақидаларига таянган ҳолда мантиқан теран ҳаётий далолатлар орқали ишонарли асослаб беради.

Ҳозирги даврда кўз олдимизда фан диний-мистик тус олиб, мистика фанний йўналишга кираяпти. Чунки фаннинг ҳам, диннинг ҳам, жумладан, мистиканинг ҳам охир-оқибат мақсади бир: яъни дунёни ва инсоннинг ўз-ўзликларини англаш. Улар бу оламшумул мақсад йўлида биргалашиб, ҳамжорликда хизмат қилишса, бундан бани башар фақат ютади.

Фоний ва боқий дунё, Коинот, Галактика ва Инсон ҳаёти шу даражада туташиб-чирмашиб кетганки, бу бизда осмон қадар ҳайрат туйғуси уйғотади, холос. Ҳаётимизда кечадиган ҳар бир яхши-ёмон ҳодиса замирида биз ҳали тағига етмаган қандайдир илоҳий қонуниятлар мавжуд. Бу қонуниятларни билиш учун биз ана шу туташ оламлар, туташ тақдирлар билан боғлиқ сир-симоатларни англаб етмоғимиз керак. Бунга эса, ўйлашимча, одамлар ўзаро меҳр-оқибат, эзгулик, юксак маънавият ва маърифат орқалигина эришишлари мумкин.

Ҳожиакбар Шайхонинг ушбу китобига кирган романларида ана шу мураккаб ижтимоий-фалсафий масалалар хусусида теран пардаларда фикр-мулоҳаза юритиладики, улар оҳанрабодай ўқувчи қалбини ром этади, ана шулар ҳақида ўйлашга мажбур қилади. Ҳақиқатан ҳам, бу дунё — сирли дунё!

Ҳожиакбар ўзбек адабиёти уммонида кеч пайдо бўлганига қарамай, у дарғалик қилаётган кема бу уммонда жуда дадил сузмоқда. Бу иқтидорли адибимиз ўз сирли оламнинг биринчи учар кемаси билан иккинчи сирли оламни кашф этди. Биз бу ерда Ҳ. Шайхон бош муҳаррирлигида чоп этилаётган «Сирли олам» ойномасини назарда тутмоқдамиз. Бу ойномага илова тарзида чоп этилаётган «Қалб кўзи» ҳафтанома ҳам Ҳожиакбар ва унинг атрофида жипслашган сирли олам жонкуярларининг машаққатли ижодий изланишлари ту-

файли кун сайин ўз муштарийлари сафини кенгайтирмоқда.

Ҳожиакбар Шайхов ижодининг авжи ёз палласига қадам қўйди. Унинг ҳаётий тажрибаси бой, билим захиралари кенг, қалами ўткир. Бугун у санъат сирларини пухта ўзлаштириб олди. Шунинг учун унга узоқ умр, соғлиқ тилар эканмиз, бу иқтидорли адибимиздан адабиётимизни бойтадиган, маънавиятимизнинг ўсишига ҳисса қўшадиган янги-янги асарлар яратишини кутиб қоламиз.

ОЗОД ШАРАФИДДИНОВ,
профессор.

БИРИНЧИ ҚИСМ

**ТУТАШ
ОЛАМЛАР**

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳим! Дуои саломлар ила фаройиб каромат соҳибалари — опа-сингил Мунира, Маъмура ва Марғуба Дадажон қизларига бағишланади.

Муаллиф.

Инсон нур ва зулумот барзаҳи — чегарасидур, шул сабаб ани тонг ёрдусига менгзаюрлар. Инсон зоти моддиюнди, моддий дунё талаблари ва сифатлариндин айру тушмай туриб, Мутлақ Рухга етишмоғи мумкин эрмас. Рух ила вужуд, кўнгил ва ақл орасинда мангу кураш борадир. Рух бул курашда моддийликни, — жисмни ўзига бўйсундириб, илоҳий маърифатни таниш, Ҳақ асрорига қошиф бўлмоқ учун хизмат қилдира олса, ул буюклик мартабасини эгаллагон ҳамда Поклик тахтида ўтирғон Адолат ва Ҳикмат шоҳи — комил инсон рухига айланадир.

Шайх Фаридиддин Аттор.

АВЛИЁНИНГ ТАШРИФИ

Рутубатли киш музларини эритиб, кўхна Тошкентнинг Ҳазрати Имом даҳасига ҳам, бутун юрт ҳудудлари қатори яшаш, яшариш, янгиланишни етаклаб наврўзи олам кириб келди. Лекин неча минг йиллар муқаддам тунроғимизга илдиз қўйган қадимий урф кўндан таъқиб қилинаётганини сингдира олмагандай, кечалари ҳамон совук, этни жунжиктирувчи шамоллар тинмайди. Кундузлари шаҳарни оппоқ ва қуюқ туман чулғаб олади-да, тушга яқин гўшангадан энди чиқиб келган соҳибжамол келинчакдай дилларни яйратиб қуёш юз очади. Аммо бу қувонч узокқа чўзилмайди, сал ўтмай, унинг ҳароратсиз чехрасига яна қорамтир булутлар парда тортиб, қор аралаш ёмғир савалай бошлайди. Кейин тезда оқшом чўкиб, шаҳарнинг эски кўчалари ва синч уйларида бирин-кетин чироклар милтиллайди.

Ана шундай файзсиз оқшомларнинг бирида Баҳром Шайх отанинг кўк дарвозали шинам ҳовлисида ғаройиб бир ҳодиса юз берди. Ўртаси мевазор ва супа этаги гулзор ҳовлининг уч тарафига қурилган синч уйлари тарҳи анъанавий бўлиб, кенг айвоннинг устунлари, сипсиллиқ деворларига шарқона нақшин жилолар берилган, унинг тўртбурчак гардишлари ичига арабий имлода Қуръони каримдан оятлар битилган. Арқ шаклидаги бир қаватли деразаларнинг сўл томонида ўймакорлик усулида гул солинган ҳаворанг эшик...

Бир маҳал эшик аста қия очилиб, гулли чит қўйлак кийган икки ёшлар чамасидаги ялапгоёқ қизча эмаклаб чикди-да, зина сари интилди. Пиллапоядан инқиллаб ерга тушиб олгач, ҳали эриб улгурмаган қор устидан эмаклаб кетди. Дарвоза яқинидан қўшни ҳовлига ариқча оқиб ўтар, унинг сатҳи юпқа муз қатлами билан қопланган эди. Тўғри дарвоза тарафга интилган қизча ана шу ариқча қулади-ю, бирон сас ҳам чиқаришга улгурмай, муз остига тушиб кетди...

Орадан олти-етти сония вақт ўтгач, ҳовлининг ён то-

монидаги ошхона эшиги очилиб, ундан узун соч ўрими тақимига тушган, ҳомиладорлигиданми, қорни бир оз дўппайган ёш жувон чиқди-да, айвонга қараб шошилди. Эшикни очиқ кўргач, югуриб уйга кирди.

— Назира! — деб қичқирди у ичкарини олазрак кўздан кечираркан. — Хой, Назира! — жувон нафаси бўғзига тикилиб, уйни гир айланиб чиқди. — Вой шўрим! Кўчага чиқиб кетибди шекилли?! — дея хитоб қилди-ю, «Назира-а!.. Назира-ювв!..» — деб бақирганча ташқарига отилди.

Дарвоза яқинида беихтиёр қоққан қозикдай тўхтаб қолди. Вожаб, ариқчадан сал берида оппоқ салла ўраган, оқ ҳарир чопон кийган баланд бўйли оқсоқол мўйсафид қизчасини кўтарганча ёш жувонга гинаомуз тикилиб турарди. Унинг оқариб кетган ўсиқ қошлари остидаги катта-катта кўзларида кишининг вужудини жимирлатиб юборгувчи аллақандай сирли бир ифода бор эди.

— Мана, олинг, қизим, — деди оқсоқол майин мусиқий овозда қизчани узатаркан. — Назирангиз ариққа тушиб кетибди.

Бирдан ўзига келган жувон қизчасига отилди, уни мўйсафиднинг қўлидан юлқилаб олди-ю, уйга югурди.

— Вой шўрим! — дерди у йўл-йўлакай азбаройи ҳовлиққанидан нафаси бўғзига тикилиб. — Вой қизгинам!.. Ўзи касалдан бошинг чиқмаётувди. Энди шугина етмаётувди сенга!..

Уйга ўқдай учиб кириб, қизчасини шоша-пиша ечинтирди. Хўл танасини сочиқ билан артиб, кийимларини алмаштирди, кейин кўрпага буркаб ташлади. Ажабо, қизча худди ҳеч нима кўрмагандай кўзлари очиқ, кулимсираб ётар, на йиғлар ва на ғингшир эди. Боз устига туйқусдан бурро-бурро қилиб:

— Ойи, Шайх Тохир бувамга «рахмат» ҳам айтмадингиз-а! — деб қолса бўладими! Ахир, у гўдак бўлиб, ҳали бир оғиз ҳам гапирмаган, «ойи» дейишни ҳам билмас эди-да! Жувоннинг эҳсонаси чиқиб кетди. Яна ташқарига югурди. Валекин ҳовлида ҳеч кимса кўринмас, бугина эмас, ариқ яқинидаги юпқа қор қатлами устида ўзининг изларигина бўлиб, мўйсафиднинг изидан асар ҳам қолмаганди. Аёл дарвоза тарафга чопди, унинг бир табақали эшигини очиб, кўчага қаради. Кўчада ҳеч зот йўқ эди.

Уйга қайтиб кирди-ю, қизчасига ҳайрат ва хавотир аралаш тикилди.

— Нега ҳовлига чиқдинг? — деди у ҳадик аралаш

койиниб. — Ўтган кунигина «Тез ёрдам» чақириб, иситмангни зўрға тушурувдик...

— Ойи, мен энди бошқа касал бўлмайман! — деди Назира яна бурро-бурро қилиб. Азбаройи ҳайратга тушганидан жувоннинг кўзлари қинидан чиқиб кетаёзди. — Шайх Тоҳир бувам шундай дедилар.

— У ким ўзи? — сўради аёл тили зўрға калимага келиб.

— Вой, билмайсизми? У киши — менинг еттинчи аждодим-ку, чўнг бувам бўладилар-да! Боягина келиб кетдилар-ку!

Қизчанинг онаси энди нима дейишга ҳам ҳайрон, унга худди савдойилардек тикиларкан, беихтиёр дудукланиб гапирди:

— У кишини... қ...қаердан... т-танийсан?

— Илгари танимас эдим, боя танишдик, — жавоб берди Назира ҳамон бўш келмай.

— Гапиришни ҳам... с-сенга ўша... Шайх буванг ўргатдиларми?

— Йўқ. Улар, сен энди яхши, соғлом қиз бўлиб ўсишинг керак, бундан буён доим сендан хабар олиб тураман, дегандилар, ўзимдан ўзим: «Раҳмат, буважон!» — деб юбордим. Кейин сизга ҳам ўзимдан ўзим гапириб кетдим.

— Ё тавба! — деди онаси негадир бирдан қорнини ушлаганча.

— Қорнингизда синглим қимирляпти, — деди Назира онасини бешбаттар таажжубга солиб, — унга бувам Наргиза деб исм қўйишни айтдилар. Кейин яна бир қиз кўрар экансиз. Уни дадам Нафиса деб атайдилар. Биз жуда аҳил уч она-сингил бўлиб етишарканмиз. Кейин кўчириқ бошланаркан.

Ёш жувоннинг оғзи энди беихтиёр очилиб ёпилди:

— Кўчириқ?..

— Синов. Бизни улар каттароқ бўлганимизда, ўн йил мобайнида синовдан ўтказишар экан.

— Уларинг... ким?

— Осмондаги фаришталар-да.

Қизчасининг гап-сўзларидан тамомила ўзини йўқотган жувон унга ҳайрат ичра термулар, паришонлиги дақиқа сайин ортарди. Шу аснода яна Назира гап қотди:

— Бувам жума намозидан қайтдилар, ҳозир дарвозадан кириб келаяптилар. Эшикни очинг.

Аёл беихтиёр дераза томон интилиб, гулдор пардани

тортди, хосхоналарига ўтиб кетаётган қайнотасини кўрди-ю, бўшашиб, оёқларидан ҳам мадор кетди. Қизчасининг:

— Энди мен ухлайман, ойи, сиз бориб ошхонадаги юмушларингизни қилаверинг, — деган овози худди олис-олислардан эшитилгандай туюлди. Назиранинг устига кўрпача ёпилган митти жисми ҳам худди тушда кечади-гандек муаллақ ва ғира-шира тусга кирди. Жувон гандираклагудай оёқларини зўрға кўтариб эшик сари юрди.

РИВОЯТ

(Қуръони карим оятлари йўсинида)

Парвардигор тупрокдан Одам Атони, унинг қобирғасидан Момо Ҳавони яратди, уларга қўхлик сураат ва сийрат берди, сўнг фаришталарга: «Одамга сажда қилинлар!» — деди. Фаришталар шу заҳоти одамга саждага эгилдилар. Фақат Иблис сажда қилишдан бош тортди. Оллоҳ бунинг сабабини сўраганида, у кибру ҳаво билан: «Мени оловдан яратгансан. Уни эса лойдан ясадинг. Шу боис мен ундан устунроқ ва улугроқман», — деб жавоб берди.

Унинг бу «ман-ман»лигидан ғазабга минган Парвардигор Иблисни жаннатдан қувиб, Ерга сургун қилди. Ночор қолган Иблис: «Менга маҳшар кунигача яшашимга муҳлат бер», — дея илтижо қилди. Оллоҳ унга муҳлат берди. Шунда Иблис, Одам болаларини то қиёматгача Парвардигорнинг Тўғри Йўли устида кутиб ўтираман, сўнгра уларга олдилари ва ортларидан, ўнгу сўлларида келиб, йўлдан оздираман ва уларнинг кўпларини ношукур, нонкўр бандаларга айлантираман, деб қасам ичди. Парвардигор уни жаннатдан жирканч ва мағлуб ҳолда ҳайдар экан, куфр ва қаттол ишларига эргашганларни унга қўшиб мангу дўзах азобида қолдиришини аён этди.

Одам Ато билан Момо Ҳавони эса, жаннатда қолдириб, ундаги мева-чева ва ноз-неъматлардан хоҳлаганларини тановул қилишлари мумкинлигини, лекин анави дарахтга яқинлашмасликларини, акс ҳолда авратларини беркитадиган либосларидан жудо бўлишларини маълум қилди.

Шунда Иблис беркитилган авратларини очиб шарманда қилиш учун Одам Ато билан Момо Ҳавони васва-

сага солди: «Парвардигорингиз фақат фаришталарга айланмаслигингиз ёки жаннатда абадий қолиб кетмаслигингиз учунгина сизларни дарахтлардан қайтарди», — деди. Айни дамда уларга холислиги юзасидан қасамёд ҳам қилди. Хуллас, алдов йўли билан уларни тубан ҳолатга тушириб, дарахт меваларидан тотиб кўришга мажбур этди. Шу ондаёқ авратлари очилиб, уларни жаннат япроқлари билан тўса бошладилар. Бундан ғазабланган Парвардигор нидо айлаб: «Сизларни бу дарахтдан қайтармаганмидим ва, албатта, шайтон сизларнинг ошкор душманингиз демаганмидим?!» — деди-да, Одам Ато ва Момо Ҳавони ҳам Иблисга қўшиб, Ерга бадарға қилди. Иблиснинг одамзотни илк марта йўлдан оздириши ана шу тарзда кечган экан.

Парвардигорга ўзини ҳариф ҳам, аммо дўст ҳам билмаган Иблис шу-шу Одам болаларининг ашаддий душмани бўлиб, фитна ва ҳийла-найранг билан йўлдан уриш, бор шумликларини ишга солиб, кишиларни даҳрий, ғаламус ва ёвуз мавжудотларга айлантириш пайида яшар экан.

АРШИ АЪЛОДАГИ САВОЛ-ЖАВОБ

Боғи Эрамдаги фаришталар Қароргоҳига Оллоҳнинг дўсти, авлиёлар сарвари ташриф буюраётгани ҳақидаги хабар еттинчи осмон аҳли фозиллари орасида яшин тезлигида тарқалди. Бир-биридан ғаройиб узунқулоқ миш-мишлар чор атрофга ёйилди.

— Баъзи сайёраларда аҳвол чатоқ эмиш!..

— Айниқса, Ердаги одамзотни Иблис тозаям йўлдан оздираётганмиш...

— Иблис йўлдан ураётган инс-жинслар ҳам роса қутураётганмиш...

Булардан дарғазаб бўлган Парвардигори олам авлиёлар султони, Ҳазрат Фавсул Аъзам разияллоҳи анҳуга кўрсатма бериб, ўзининг Ердаги бандалари хусусидаги ҳукм-фармонларини яхши адо этмаётганлари учун фаришталарнинг танобини тортиб қўйишни буюрибди...

Бу миш-мишлар Коинот шабадалари қанотида олам узра тарқалгандан-тарқалиб, жинлар орқали Иблис бошлиқ шайтонларнинг ҳам қулоғига етиб борди. Улар ҳам фурсатни бой бермай, янгидан-янги қилмиш-қидирмишлар учун тараддуд бошлаб юборишди. Шайтонларнинг Ердаги кирдикорларидан гофил соддадил фаришталар Боғи Эрам осмонида капалаклардай бамайлихотир қанот

қоқишаркан, авлиё-анбиё, зоҳид-қаландар қиёфасидаги макондошларига энди шубҳа ва таъна билан тикилишар, бир-бирларига нисбатан ишонч ва меҳр-оқибатларини йўқота бошлаган эдилар.

Айни дамда жинлар орқали бу гаплардан хабар топган Иблис ўзида йўқ хурсанд бўлиб:

— Жуда соз! — деди Ердаги ўз малайларидан бўлмиш уч-тўрт инс-жинсга қарата. — Ер ва бошқа сайёралардаги нохуш воқеаларнинг ҳаммасига биз эмас, фаришталарнинг ўзлари сабабчи. Сўнгги асрларда уларнинг хулқ-атворида кибру ҳаво пайдо бўлди. Ўзларининг бандаликларини унутиб, Унинг амру фармонларига совуққонлик билан қарай бошлашди ва Ердаги вазифаларини ёддан чиқаришди. Фаришталар Арши Аълодек муқаддас, табаррук гўша шаънига ярашмайдиган хатти-ҳаракатлар қилдилар. Оқибатда Парвардигори олам хоҳиш-иродасига кўра биз, шайтонлар, ўз фасод ва маъсиятларимизни, фитна ва кирдикорларимизни бошладик. Фаришталарни биз тўғри йўлга солмасак, ким солади, ахир!..

Мантиқан тўғри туюлган бу гаплар ҳам шайтонлар ва инс-жинслар орасида яшин тезлигида тарқалди. Уларнинг янада руҳлари кўтарилиб, ўзларида янгидан-янги қилмиш-қидирмишлар учун куч-қудрат пайдо қилишди.

Шундай қилиб, Боғи Эрамдаги гулзор хиёбон саҳнида муаллақ осилган ёқут тахт устида Парвардигори оламнинг суюкли дўсти Ҳазрат Ғавсул Аъзам разияллоҳи анҳу пайдо бўлганларида, Жаброил алайҳиссалом бошлиқ жаннат аҳли анжуманга ҳозир у нозир эди. Арши Аълонинг жами аҳли фозиллари, фариштаю малоика ва ҳоказо улуғ зотлари унинг атрофини бир дақиқада парвоналардек ўраб олишди.

Ёқут тахтда ўтирган Парвардигорнинг дўсти нуроний мўйсафид қиёфасида бўлиб, ҳаворикларидан йиғинда гап ҳаддан зиёд жиддий масала хусусида боришини ҳамма дарров англаб етди.

Ҳазрат Ғавсул Аъзам разияллоҳи анҳу ҳозир олтимиш тўрт ёшдаги барваста қоматли дароз одам кўринишида бўлиб, ихчам оқ саллалари остидаги чеккаларига оқ оралаган қорамтир майин сочлари тўлқин ҳолда елкаларига тушиб турарди. Қорадан кўра кўпроқ жигаррангга мойил кўзлари ўта синчков боқар, бўлик соқоллари кўксига тушган ва бир текисда тарашланганди.

Шу дамда Ҳазрат хомуш тортган, кўзлари атрофга маъюс боқар, кимдандир ёки нимадандир ўта норозиликлари кўриниб турарди.

— Эй, азиз фаришта ва малоикалар, мухтарам авлиё-анбиё, зоҳид-қаландар ва мукаррам саҳобалар! — дея гап бошладилар авлиёлар султони салмоқли оҳангда рўпараларида қанот қоқиб ҳавода муаллиқ турган гала-гала жаннат аҳлига юзланиб. — Ҳазрат Ҳақ субҳонаҳу ва таоло сизларнинг феъл-атворингиздан беҳад норизодир. Ер юзи одамлари яна бузғунчилик ва нопоклик йўллари-рига кирмиш. Аларнинг аксарияти Ер деб аталмиш сайёрамизни фасоду маъсиятга тўлдириб, бир-бирларига фитна уюштирурлар, шароб ичарлар ва зино қилурлар, қон тўқурлар ва ота-оналарига озор берурлар, етимларнинг ҳақини ерлар ва қаҳ-қаҳ уриб кулурлар. Мухтарам мукаррам фаришталар эрса, буларни кўра-била туриб, ҳамон гафлат уйқусидадурлар. Ўзларининг бандаликларини унутиб, ҳавойи орзу-ҳавас ташвишлари ила бандлар. Одамзотни Иблис йўлдан оздираётган экан, уларни тартибга чақириш, шайтони лаъин йўлидан қайтариб, тўғри йўлга бошлаш кимнинг вазифаси, ахир?! Эй, фаришталар, сизлар бу билан Ҳазрат Ҳақ субҳонаҳу ва таолонинг ирода-сига шак келтирмоқдасизлар ва гуноҳга ботмоқдасизлар. Ё унинг қаҳру ғазабини унутдингларми?

Ҳазрат Ғавсул Аъзам разияллоҳи анҳу бу саволни қатъий оҳангда айтиб, бир лаҳза сукутга ботдилар. Ўртага қабристон сукунати чўккан, минг йиллардан бери умр кўриб келаётган «мана-ман» деган авлиёю анбиёлар ҳам лом-мим дейишга журъат этолмай қолишганди. Ниҳоят, авлиёлар султонининг калтис ва ҳаққоний саволларига жавобан жами фаришталардан бири сўз олишга журъат этди.

— Эй шарофатли ҳазратимиз! — деди у ҳазин бир оҳангда. — Парвардигори оламга илтижомизни етказсангиз: биз бечоралар расвои жаҳон бўлганимизни англаб етдик. У бизга раҳм-шафқатини дариф тутмаса... Ҳазрат Ҳақ субҳонаҳу ва таоло йўл кўрсатганидек, анинг улуғ қудрати ва кароматларини ерлик инсонларнинг ўзларида намоён қилурмиз ва ул осий бандаларни тўғри йўлга солмоқ учун бор куч-қувватимизни аямасмиз.

Фариштанинг гаплари авлиёлар сарварига маъкул бўлди чоғи, чеҳраларидаги ғазабнок ифода ўрнини осойишталик ва иноят эгаллади. Улар бир неча фурсат кўзларини юмиб, сукутга ботганча, пичирлаб калима келтирдилар. Сўнгра маъноли қилиб гапирдилар.

— Парвардигори олам бу илтижоларингни мағфират қилди. Сизларга ўз гуноҳларингизни ювиш учун Ул зот яна уч юз йил муҳлат берди. Агарда шу муҳлат ичида

Ердаги одамзодни тўғри йўлга бошламасанглар, уни эзгулик, инсоф, диёнат, ўзаро меҳр-оқибат ва ҳидоят йўлига қайтармасанглар, у барчангизни бадбин қора девларга айлантириб, Аршдан қувғин қилажак, Ерда эса, муқаррар равишда қиёмат қойим қўнажак!

Фаришта ва малоикалар бу гапдан минг бор истиффор айладилар, умидворлик ила ёқут курсига яқинлашиб, унга ўтирган олий зотни тавоф қилдилар ва бор илму амалларини Ердаги ҳаётни изга солишга қаратишлари юзасидан қасам ичдилар.

Авлиёлар султони энди авлиё-анбиёларни бир-бир ҳузурларига чорлаб, савол-жавоб қилишга киришдилар. Биринчи бўлиб истиқболларида онпоқ саллали нуроний Шайх Тоҳир бува найдо бўлди. У жажжи бир оқ булут устида турарди.

— Мухтарам тақсир, сиз сўнгги ойда моддий қиёфада Ерга ташриф буюрибдурсиз. Бу не ўзбошимчалик?

— Маъзур тутгайсиз, ҳазрати олий, 1967-зурриёдимдан бўлмиш гўдак ҳалокат чоҳига йиқилмуш. Ани ўлимдан сақлаб қолдим.

— Бу савоб иш дейлик. Лекин не учун унга каромат баҳшида этмушсиз? Бу — шариат қонунларига хилофку!

— Бир қошиқ қонимдан кечгайсиз, Ҳазрати олий! Ўшанда буни Парвардигори оламнинг ўзи қўнглимга солгандай бўлмиш эрди.

— Парвардигори олам бу гўдак ва анинг ҳали фоний дунё юзини кўрмаган икки синглиси пешонасига улар балоғат ёшига етгандан кейингина кўчириқ синовларига дучор бўлишларини ёзган. Бу ишни нечун барвақт бошламушсиз? Ахир, бу гуноҳингиз охир-оқибат норасида гўдаклар бошига не-не маломат тошлари ёғдиришини ўйламадингизми, тақсир?

— Мен анинг ўз бошидан синов азоб-уқубатларини енгилроқ кечиршини умид қилиб эрдим, Ҳазрати олий. Ул менинг жигарбандим-ку, ахир!..

— Сиз гуноҳ қилгансиз, тақсир!

Митти оқ булут устида чўккалаган мўйсафид ногоҳ гандираклаб, қўлларини осмону фалакка чўзди-да, ички бир нидо билан хитоб қилди:

— Ёраб! Осий бандангни ўзинг авф этгайсан!..

Парвардигори олам унга раҳм-шафқат айлаб, авлиё руҳини ўзида қолдирган ва Ердаги еттинчи шажарасига тааллуқли жигарбандини вақти-вақти билан зиёрат қилиб туришга ҳам ижозат берган эди.

ХОРИЖДАГИ ҲАЁТ

Назира ариқчага тушиб кетиб, уни «аллақандай мўйсафид» қутқариб қолган кундан эътиборан Баҳром Шайх отанинг хонадони тиниб-тинчимай қолди.

Бу кўхна шайхлар сулоласи аслида ғаройиб тарихга эга эди. 1920-йилларда Баҳром Шайх отанинг надари бузруквори Фулом Шайх бува кулоқ деб эълон қилиниб, катагонга учраган ва Сибирга жўнатилиш арафасида эди. Охир-оқибат у катта маблағлар сарфлаб, бир кечадаёқ акаси Икром шанг-зун¹ истиқомат қиладиган Қошғарга кочиб кетишга муваффақ бўлган эди. Орадан уч йил ўтгач, уй-жой қилиб, тижорат ишларини йўлга қўйгач, оиласини кўчириб олиб келганди. Орадан йиллар ўтгач, Хитой Халқ Жумхуриятида ҳам уч қарши ҳаракат² авж олиб, бойлар, жумладан, Икром шанг-зун ва унинг укаси Фулом Шайх бува ҳам қамокқа олинган ва шу-шу бедарак йўқолган эдилар. Унинг хотини ва учта қизи энди балоғат ёшига етган катта ўғли Баҳром Шайхнинг қарамоғида қолишганди. Хитойда ҳам бошланган тўс-тўпалон кўнчилик қариндош-уруғлари Шўролар мамлакатада қолиб кетган бу кичик оиланинг бошига кўп кулфатларни солган эди. Ўсмир ёшиданок оила боқиш ҳаракатида ўлиб-тирила бошлаган Баҳром Шайх на бир илм, на бир шахсий бойлик орттира олганди. У Тошкентда яшаётганларида, отасининг қистови билан Ҳазрати Имомдаги диний мадрасада таҳсил кўриб, имом-хатиблик даражасини олишга эришганди, холос.

Катта буваси Тилла Шайх бир вақтлар Тошкентнинг йирик бойларидан бўлгани, шаҳарда ўз маблағлари ҳисобидан бешта мачит қурдиргани, айнаи вақтда у таниқли диний уламо ўтгани ҳақида отасидан кўп антиқа ҳикоялар эшитганди. Отасининг бир ҳикояси сира ёдидан чиқмайди. Буваси Тилла Шайх шаҳарда мачитлар қуришга жазм қилиб, диния идорасига мурожаат этибди. Дин уламолари: «Сиз — бир бойсиз, холос. Мачит қуришга маънавий ҳуқуқингиз йўқ», — деб бу савоб ишга рухсат беришмабди. Шунда буваси эски ҳужжатлар, қадимий китоблар ва қўлёзмаларни титкилаб, ўз қавми томирларининг мозийда ўтган авлиёлардан бўлмиш Шайх Тоҳир, Шайх Хожа Асрор валий ҳамда Аҳмад Яссавий шажараларига бориб туташувини исботлаб берган ва шун-

¹ Шанг-зун — ХХЖ «ижрокўм раиси» деган маънода ишлатилади.

² Уч қарши ҳаракат — ХХЖ инкилобий ҳаракат турларидан.

дан кейингина эзгу ниятини амалга оширган экан. Ҳазрати Имомдаги Тилла Шайх мачити бувасидан ёркин хотира сифатида ҳозир ҳам мағрур қад ростлаб турибди.

Отаси яна бир қизиқ воқеани кўп эсларди. Кунларнинг бирида бувасини кўролмайдиган ҳасадгўй ҳамсоялари: «Фалон куни Тилла Шайх бой элга ош бераяпти», — деб бутун вилоятга гап тарқатиб, хабар юборишган. Оқибатда унинг Ҳазрати Имомдаги данғиллама ҳовлисига ўша куни Бўстонлик, Бекобод, Тўйтепа каби туманлару қасабалардан юзлаб одамлар ёпирилиб кела бошлаган. Лекин бундан буваси саросимага тушмаган, йигирма чокли қўйини сўйдириб, бир неча юз пуд гуруч дамлаттирган ва дастурхон ёзиб, зудлик билан халққа ош тортирган экан.

Шундан улур одамларнинг фарзандлари муҳожирликда хору зор кун кечираётганидан Баҳром Шайхнинг онаси муштипар Мукамбархон ая чексиз ғам-қайғуга ботар, узун кечалари болаларидан яширинча ҳўнг-ҳўнг йиғлаб чиқарди.

Баҳром Шайх Қошғарда аввал бир неча йил юк ташувчи бўлиб ишлади. Кейин савдо соҳасида омадини синаб кўрди. Ишлари сира юришавермагач, далада йилқи боқишга киришди. Ўша йиллари Шўролар мамлакатада фашистлар билан уруш бошланган, Шўро лашкарлари отларга жуда катта эҳтиёж сезаётганди. Хитой ҳукумати халққа мурожаат қилиб, кимда урушга яроқли отлари бўлса, чегарада қўшни дўст мамлакат вакилларига бемалол сотиш учун ижозат берди. Баҳром Шайх яйловда ёзи билан йилқи боқар ва отларининг семириб етилганларини қишга яқин чегарага ҳайдаб келиб, Шўро вакилларига ватанпарварлик туйғулари, киндик қони тўкилган она тупроққа чексиз муҳаббати боис арзон нархда сотар эди. Шу тарика баҳоли кудрат оиласини тебратиб юрди. Лекин бу «омади» ҳам узоққа чўзилмади. Йилқи боқа бошлаганига уч йил ҳам тўлмай, ҳукумат маъмурлари уни хусусий мулкчиликка ружу қўйиб, контрабанда ишлари билан шуғулланаётганликда айблашди ва ишини судга оширишди. Шунда Мукамбархон ая Тошкентдан яширинча олиб келиб қишининг қавагида асраётган озгина тилла ва дуру жавохир иш берди. Маъмурларнинг оғзини «мойлаб», қамоқдан қутулиб қолди.

Бир мунча вақт ишсиз қолган Баҳром Шайх транспорт соҳасига ўтиб ишлай бошлади. Тошкентда туришганида, отасининг «Газик» машинаси бўлиб, уни унча-мунча ҳайдашни ўрганиб олганди. Бир ойлик ҳайдовчилик

курсини тугатди-ю, машина ҳайдай бошлади. Ана шундан кейингина ишлари бир оз юришгандай бўлди. У энди «Газик» машинага тўлдириб мол ортиб, шаҳарма-шаҳар юрар, кўтара савдо-сотик ишлари билан шуғулланиб, бир неча қоп пул билан қайтиб келарди. Баҳром Шайх табиатан виждонли, беғубор ва тиришқоқ йигит эди. Ўзича машиналарни мустақил ўрганиб, тажрибада синаб, бу соҳада анча-мунча билим орттирди. Тадбиркорлик қобилиятини ҳам ҳисобга олишиб, бир неча йилдан кейин уни транспорт корхонасининг муҳандиси, сўнгра бошлиғи лавозимига тайинлашди.

Кунларнинг бирида маҳаллий шароитга анча мослашиб, ўзини тутиб олган Мукамбархон ая ўғлини хузурига чақириб, гапни узоқдан бошлади:

— Ўғлим, худога минг қатла шукур, рўзғоримизни анча бутлаб олдинг. Сингилларинг Муяссар, Муқаддас, Мушаррафхон ҳам анча бўйлари етиб, кўзга кўриниб қолишди. Шариатга кўра, дунёга келган ҳар бир одам ўзидан зурриёд қолдириши керак. Бу ёғи энди орзу-ҳавасни ҳам ўйласак чакки бўлмасди.

Гап ўзига бориб тақалишини хаёлига келтирмаган Баҳром Шайх даб-дурустан:

— Муяссарни бу йил турмушга бера қолайлик, — деди соддадиллик билан. — Совчилар келишяпти шекилли.

— Совчилар-ку, худога минг қатла шукур, келиб туришибди. Лекин мен... — Мукамбархон ая бир зум муғомбирлик билан сукутда қолди-да, гапида давом этди: — ўзим совчи бўлсам, дегандим.

— Ўзим совчи бўлсам?.. — гапнинг индаллосини энди тушунган Баҳром Шайх қизариб кетди. Кейин негадир тили зўрға айланиб, кўшимча қилди: — Мен бу ҳақда... сира ўйламаган эканман.

— Тушуниб турибман. Кеча-кундуз иш билан бандсан. Бошинг ёстикқа тегди дегунча чарчаб ухлаб қолсан. Бу хусусда қачон ҳам ўйлай олардинг. Лекин, ўғлим, бари бир... кўз остингга олган бирортаси бордир?

Баҳром Шайх онаси билан бу мавзуда биринчи гаплашиши эмасми, ёш боладай бешбаттар қизариб, елкасини қисди. Кейин сира иккиланмай:

— Худо ҳақки, бу ҳақда ҳечам ўйламаганман, — деб жавоб берди.

— Ўзингдан қолар гап йўқ, биз оқсуяк, зодагон авлодмиз. Раҳматли буваларинг эл-юртда обрў-эътибор қозонган авлиёмонанд одамлар бўлишган. Бизнинг оила-

га тушадиган келин ҳам шунга муносиб, насли-насаби тоза, ўз уругимизнинг кизи бўлиши керак.

— Сиз айтаётган киз бу жойларда анқонинг уруғи бўлса керак, оғи? — деди Баҳром Шайх беихтиёр кулимсираб.

— Кулма, ўғлим, худога минг қатла шукур, унчалик эмас. Урумчи шаҳрида Саййидазимбойнинг муҳожир авлодлари истиқомат қилишади. Саййидазимбой кимлигини эшитгансан. Тошкентнинг манаман деган элпарвар, тадбиркор, ўқимишли бойлари сирасидан. Отаси Бухоро амирлигининг Қоратегин деган улусидан келиб, Тошкентда муқим яшаб қолган. Шуларнинг авлодидан Мунаввар исмли бир киз бор экан. Айтишларича, ўзиям исми жисмига монанд, қадди-қомати тикмачоқдек, соҳибжамол, оқила киз эмиш. Ана шу бизга муносиб келин бўлиши мумкин.

Баҳром Шайх бошини қуйи солганча, сукутга ботди. У Мунаввар номини эшитиши биланоқ ичидан зил кетган, азбаройи ҳаяжонга тушганидан тили калимага келмай, тез-тез нафас ола бошлаганди. У шаҳарма-шаҳар машина ҳайдаб, савдо-сотик билан шуғулланиб юрган кезларида Урумчида тошкентлик Саид Карим ота исмли бир бой билан иттифоқо учрашиб қолган, ўзининг кимлигини суриштириб билгач, уйига бошлаб бориб, ҳамма молларини кўтарасига сотиб олган ва роса меҳмон қилганди. Ўшанда ички-ташки данғиллама ҳовлида ўн саккиз ёшлар атрофидаги юзи сутга чайилгандай тиник, янофида қоп-қора холи бор суқсурдай сулув бир киз хизмат қилиб юрган, отаси унга: «Мунаввархон, уни олиб келинг», «она кизим, буни олиб келинг», — дея бот-бот иш буюрган, йигит эса, унинг ўзини илк бор кўрган заҳотиёқ кўнғироқ овозда оҳудай ҳуркаклик ила «Ассалому алайкум!» — деганида юраги «жиз» этиб кетганди. Ўшанда Саид Карим ота билан у ёқ-бу ёқдан анча гаплашишган, мезбон Баҳром Шайхнинг отаси ва бувалари ҳақида кўп яхши гапларни айтиб, йигитнинг қалбини ифтихорга тўлдирган эди.

Баҳром Шайхнинг ҳаёлини яна онасининг вазмин ва насиҳатомуз оҳангдаги гаплари бўлди:

— Нима дейсан, ўғлим? Жуда яхши одамлар. Агар мен совчи бўлиб борсам, улар йўқ дейишмайди.

Йигит ҳам вазминлик билан:

— Ўзингиз биласиз, ойижон, — деб жавоб қайтарди, азбаройи иситмаси чиқаётганидан қип-қизариб кетган юзини тескари бурди.

Хуллас, кўп ўтмай тўй ҳам бўлди. Орадан яна бир неча йил ўтгач, Шўро иттифоқида урушдан кейинги оғир иқтисодий тикланиш йиллари бошланган, кўшимча ишчи кучларига катта эҳтиёж туғилган эди. Шунинг учунми, Шўролар ҳукумати хориждаги собиқ фуқароларига мурожаат қилиб, ўз юртларига қайтишларига рухсат берди.

Қошғарда яшаган йиллари Мукамбархон ая, унинг оиласи ва муҳожир юртдошлари ҳамиша она-Ватанга чексиз соғинч ҳисси билан яшаган, радиодан бирор ўзбекча куй-қўшиқ эшитиб қолишса ҳам юрак-бағрилари эзилиб, кўзлари жикқа ёшга тўларди. Ватанга қайтиш мумкинлиги ҳақидаги хушxabардан Баҳром Шайх тасарруфидаги бутун оила жунбушга келди.

БОБОЛАР ҚАРОМАТИ

Кўк дўнпи кийиб, мошгуруч соқоли ёйсимон шаклда бир текис тарашланган барваста қоматли Баҳром Шайх ота дастурхон ёзиглик хонтахта юқорисида ҳаворанг болишга ёнбошлаб ўтирганча қаршисига омонат тиз чўккан келинини савол-жавобга тутгани сари ҳайрат ва таажжуби тобора ортиб борарди. Дилбархоннинг саросима ва хавотирга тўла гапларидан шундай хулоса яшаш мумкин эдики, келини ва неварасининг кўзига энг катта буваларидан бири кўришиб, у ҳатто Назирани ўлимдан сақлаб қолган. Бу етмагандай, сира тили чиқмаётган невараси шундан кейин ўз-ўзидан бурро-бурро гапириб кетган. Айни вақтда Дилбархоннинг яна иккита қиз кўришию тагин алламбалоларни башорат қилган.

Баҳром Шайх ота дастурхондаги хозиргина пахта гулли пиёлага келини қуйган кўк чойдан бир хўплади-да:

— Майли, қизим, — деди атайин хотиржам оҳангда, — сиз ишларингизни қилаверинг. Назира уйғонганида мени чакирарсиз, ўзим бориб кўраман. Ойингиз ҳам тутилиб қолди, кичик холагиз тўй бошлаган-ку, шунинг ташвишида юрибди. Ҳализамон келиб қолса, яна маслахатлашармиз.

Бир соат ичидаёқ ранги синикиб қолган Дилбархон аста ўрнидан турди-да, ташқарига йўналди.

Баҳром Шайх ота мошгуруч соқолини тутамлаганича, ўйга чўмди. «Ё тавба, — хаёлидан кечирди у ўйчан нигоҳини рўпарадаги бир нуқтага қадаганича, — бу не савдо бўлди?» Шунча умр кўриб, шунча дунё кезиб,

бунақасини у биринчи бор эшитиши. Тўғри, отаси унга болалигида катта бувалари Тилла Шайх ва Шайх Хожа Асрор валий ҳақида анча-мунча афсона ва ривоятларни гапириб берганди. Улар худди кечагидай ҳали-ҳануз ёдида.

Жуда катта ер-мулк, юз минглаб мол, қўй-қўзи ва йилки эгаси бўлган, Мовароуннаҳр деб аталмиш қадимий буюк мамлакатда қудратли подшолардан ҳам юқорироқ обрў-эътибор ва мавқега эришган, улуғ ва мўътабар шоирлару буюк давлат арбоблари «Пирим» деб ихлос қўйган Шайх Хожа Асрор ислом динининг йирик намояндаларидан бири бўлиши билан бирга илм ва дин аҳли томонидан «Валий» унвонига бежиз мушарраф этилмаган эди.

Шайх Хожа Асрор ҳассасини ерга бир уриб қуппа-курук жойдан сув чиқарар, соҳирлик каромати кўрсатар, яъни ҳаво очиклигида булут чақириб ёмғир ёғдира олар, ариқдаги сувларни афсун йўли билан тескари оқизар, одамларни дуохонлик воситасида кўп касалликлардан фориг этиш қобилиятига эга эди. Ҳатто у бир марта туркий халқларнинг уч подшоси ўз лашкарлари билан қирғин-барот жанг бошлаш учун юзма-юз келишганда, шошилиш жанг майдонига етиб борибди-да, подшоларни шундай руҳий ҳолатга солибдики, натижада улар кўзларидан шашқатор ёш оқизиб, бир-бирларидан уз сўрашибди ва қўшинларини қайтариб олиб кетишибди.

Тилла Шайх буваси ҳақидаги отасидан эшитган ривоятлар ҳам жуда қизиқ.

Кунларнинг бирида бувасининг ҳузурига мутлақо нотаниш бир одам ташриф буюриб:

— Шайх ота, бўй етган қизим йўқолиб қолди, — дебди йиғлагудай бир аҳволда, — уч кун аввал дугонаминикига бориб келаман, деб чиқиб кетган экан, шу-шу қайтмади. Қидирмаган жойимиз қолмади.

Тилла Шайх бува дўнг пешонасини тириштириб, нотаниш меҳмонга синчков тикиларкан:

- Уйингиз қаерда? — деб сўрайди.
- Самарқанд дарвозада.
- Қизингиз дугонасиникига бормабдими?
- Йўқ, бормабди.
- Унинг исми нима?
- Муслима.
- Неча ёшда?
- Бу йил ўн еттига тўлди.

Шундан кейин буваси кўзларини юмганча, тасбеҳ ўги-

ра бошлабди. Бир неча дақиқадан кейин алланималарни шивирлаб, юзига фотиҳа тортибди-да, меҳмонига яна синчговлик билан текилиб:

— Хавотир олманг, қизингиз тирик, — дебди бир мунча ташвишли оҳангда. — Уни севиб қолган бир йигит олиб қочиб кетибди. Аввал совчи қўйган экан, сиз кўнмабсиз.

— У ҳозир қаерда экан? — сўрабди нотаниш кимса нафаси бўғзига текилгудай аҳволда ҳовлиқиб.

— Сирдарёдан ўтилиши билан ўнг тарафда қадимий қишлоқ бор. Номини ёдимда йўқ, шу қишлоқни қоқ ёриб ўтган тошқўчанинг ёқасида бир кўк эшик кўряпман. Қизингиз ана шу уйда.

Нотаниш меҳмон азбаройи суюниб кетганидан қўлини фотиҳага кўтариб:

— Илоё умрингиздан барака топинг, Шайх ота! Агар қизимни эсон-омон қайтариб келолсам, уни сиздай улуғ зотга назир қилганим бўлсин. Ўзим ҳам бутун умр хизматингизни ўташ ҳавасидаман... — дебди-да, «омин» депти.

— Ҳожати йўқ, — дебди Тилла Шайх бува хотиржам оҳангда гапини бўлиб. — Лекин қизингизни ўша йигитга бермай, чакки қилибсиз. Ҳалиям кеч эмас. Улар икковлон бир-бирларини ёқтиришади. Бизни тўйга айтишни нутмасангиз бас.

— Сиздай табаррук ҳазратнинг айтганини бажо келтириш бу фақирингиз учун ҳам қарз, ҳам фарз. Худо хоҳласа, тўйни бошлаганим бўлсин!..

Шундай қилиб, ҳалиги нотаниш одам уч кундан кейин оғзи қулоғида яна буванинг хузурига келган ва унга етти букилиб таъзим қилганча, ташаккурлар айта-айта тўйга таклиф этиб кетган экан.

Раҳматли бувалари билан боғлиқ бунақа фаройиб афсона ва ривоятларни Баҳром Шайх ота дадаси ва уларни билган бошқа қари-қартанглардан кўп эшитганди. Лекин афсона бари бир афсона-да. Ҳар бир тарихий шахснинг мураккаб ҳаёт йўли афсона ва ривоятлар туманига чулғанаркан, уларга турли хаёлий уйдирмалар, чўпчаклар қўшилиб-чатилиб кетиши, муболаға «либоси» ила ўралиши табиий, албатта. Лекин ҳар қандай афсона замирида ҳақиқат зарралари яширинганки, ўша аждодлари чинданам ўта ноёб хислат соҳиблари бўлишгани ҳар ҳолда эҳтимолдан узоқ эмас...

Ҳазрати Имомдаги катта хонадонлардан бирининг соҳиби совуб қолган кўк чойдан тагин бир хўпладди-да, янада ўйчанроқ қиёфага кирди.

У ҳолда нега буваларидан ноёб қобилият суяк суриб ўзига — Баҳром Шайхга ўтмаган? Ёки бунга чет элда, мусофирликда тортган кўпдан-кўп азоб-уқубатлари монелик қилдими? Ё бу хислатлар биз ҳали англаб етмаган маълум қонуният асосида бир неча авлодда бир қарра намоён бўлармикин?

Баҳром Шайх отанинг бирдан қуюқ қошлари чимирилиб, кўзлари чарақлаб кетгандай бўлди. Қошғарда юз берган бир ғайриоддий воқеа ногаҳон унинг ёдига тушганди. Нега бу ҳақда илгари сира ўйламаган экан?

Урумчи билан Хўтан шаҳарларининг орасида анча баланд тоғ йўли, доvon бор. Ўшанда ҳайдовчилик қилиб шаҳарма-шаҳар қатнаган кезлари эди, доvonнинг қоқ ўртасига етиб келишганда, бирдан мотор шарақлаб кетди-да, лаҳза ўтмай, худди сувга тушган чўғдай «пис» этиб ўчди-қолди. Машинани йўлнинг чеккасига кўйиб, ўзи тенги ҳамроҳи билан капотни очиб, у ёқ-бу ёғини текшира бошлади. Аксига олиб, қоронғи тушиб қолган, ҳеч нарсани аниқлай олишмади. Тоғ йўлида машиналар қатнови айтарли тинган, битта-яримтадан маслаҳат олишнинг ҳам иложи йўқ...

Улар бир соат кутишди, икки соат кутишди, лекин чор-атрофда зоғ ҳам учмас, ҳеч кимдан дарак йўқ эди. Сукутга ботган сокин осмон кўйнида аллақачон чарақлаб юлдузлар кўз очган, бутун водийни нурафшон нурларига йўғирган тўлин ой навбатдаги тоғ силсиласининг ортига яшириниш тараддудида эди. Бир томон осмон ўпган тоғ, қоронғида у эртақлардаги улкан девдай ваҳимали кўринар, иккинчи томонга қарасанг, кўзинг тиниб кетадиган чуқур жарлик. Пастда, жар тубида буралиб-эшилиб оқаётган сой ой нурида жимирлаб кўзга ташланарди.

— Оббо, роса худо урди-ку, — деди шериги асабийлашиб.

Шу пайт уларнинг олдида пастдан чиқиб келаётган бир оқсоқол кўринди. Унинг бир қўлида ҳасса, бошига оқ салла ўраган, соқоли кўксига тушарди. Нимасидир Баҳром Шайхга отаси Фулом Шайхни эслатарди. Негадир саросимага тушган йигитлар дарров салом беришди.

— Ваалейкум ассалом ва раҳматуллоҳу ва баракотух! — деди мўйсафид ёшига монанд бўлмаган бардам овозда. — Нима гап, мошиналаринг бузилиб қолдими? Ким ҳайдовчи? Қани, ўринга ўтиринг-чи. Ўт олдирилинг. Олмаяпти. Демак, уни сими узилиб кетган...

Мўйсафид шундай дея маслаҳатлар бериб йўлида да-

вом этган, йигитларнинг: «Шошмай тулинг, ота, мошинани тузатсак, олиб бориб қўямиз», — деганларига қарамай, «рахмат, мен манзилимга келдим ҳисоб», — дея ҳассасини дўқиллатганча доволон ошиб, олға жилганди.

Улар ўн дақиқа ичидаёқ симни улаб, мошинани ўт олдиришгач, тез йўлга отланишди. Баҳром Шайх йўлда мўйсафидни ола кетамиз, дея машинани атайин секин ҳайдайди. Ажабо, у ерда ҳам, кўкда ҳам йўқ эди. Бир томони ваҳимали осилган тикка қоялар, иккинчи томони тубсиз жарлик бўлган кимсасиз йўлда на бир қишлоқ ва на бир овлоқ кулба бор эди. Атрофга олазарак тикилганча бир соатдан зиёд йўл босишганда ҳам ҳеч кимдан дарак бўлмади. Аввало етмиш-саксонга бориб қолган оқсоқолнинг ўша вақтларда ўта камёб машинанинг ички ашқол-дашқолини ҳам билиши уларни ҳайратга солганди. Хўш, ўшанда ота қаёққа ғойиб бўлиши мумкин эди? Булар Баҳром Шайх ота учун ҳали-хануз жумбоқлигича колганди.

Ташқарида келинининг кутилмаганда қўрқув ва саросима аралаш:

— Дода! Дода-а! — деб бақираётгани дарров унинг хаёлини жойига келтирди.

НОТИНЧ ХОНАДОН

Шу заҳоти тарақлаб эшик очилиб, остонада азбаройи даҳшатга тушганидан кўзлари олайиб кетган келин найдо бўлди. Баҳром Шайх ота шошилинич ўрнидан тураркан:

— Тинчликми, қизим? Яна нима гап? — деб сўради хавотирда.

Дилбархоннинг юзи қийшайиб:

— Дода, неварангиз шайтонлаб қолди! — деди-ю, мук тушиб йиғлай бошлади.

Баҳром Шайх ота Назира ётган хонага кирди-ю, «Ё раббим!» деганича жойида қоққан қозикдай туриб қолди. Неварасининг кўзлари алоғ-чалоғ, оғзидан кўпик чиқариб, алланималар дея алахсирарди. Ота унинг:

— Шайх бувам... ҳозир кетдилар... Яхшилар... қўриқчим... Ҳали яна... келаман, дедилар... Эсиз... тилим... тилим!.. — деган гапларинигина англай олди, холос.

Баҳром Шайх ота ўзини қўлга олиб, неварасининг тепасига ўтди-да, пешонасига кафтини босиб қўрди. Иситмаси йўқ эди. «Ё тавба, васвас эмасмикин ишқилиб?» —

хаёлидан ўтказди у ўз ўйидан ўзи ваҳимага тушиб. Суяк суриб унга ҳам ўтибди-да, десанг, ота аждодларидан — падари бузруквори томонидан ҳам, волидан шафикаси тарафидан ҳам — бирортасининг рухий хасталикка ча-линганини эслолмайди. Бу не ҳол бўлди?

— Ошхонада мошкичири қилаётгандим, — деди Дилбархон йиғламсираб. — Бирдан қизим кичқираётганини эшитиб, югуриб кирсам, аҳвол шу. Нукул: «Шайх бувам келдилар, Шайх бувам келдилар!..» — деб алаҳсираяпти. Кўзлари бежо. Ўша кўзига кўринган... бува, англашимча, энди ҳозирча яна гапиролмай қоласан, дебди шекилли, нукул: «Тилим, тилим!..» — деб бақиради.

Баҳром Шайх ота невараси ётган каравот ёнидаги стулга ўтириб, кўлларини юзига тортиб фотиҳа қилди-да:

— Бисмиллаҳир роҳманир роҳим, раббана аллазийни азаллана мин алжинни ваал-инси нажъалҳума таҳда ақдимина ли йакуна мин ал-асфалин...* — дея Куръони шарифдан оятлар ўқишга тушиб кетди, кейин тағин юзига фотиҳа тортиб ўрнидан турди. Назира энди алаҳсирашдан тўхтаб, пича ўзига кела бошлагандай эди. Лекин бирдан у бувасига таънали тикилиб:

— Йўк, йўк! У жинмас... Бувам!.. — деди-да, негдир ҳолсизланиб кўзларини юмди. Бундан хавотири ортган Баҳром Шайх ота кўксига туфлаб, эшикка йўналаркан, келинига мурожаат қилди.

— Сиз энди уни ёлғиз қолдирманг, қизим, кўз-қулоқ бўлиб туринг, мен ҳозир дўхтур чақириб келаман. Эрингизнинг ҳам ишдан қайтадиган вақти бўлди...

Баҳром Шайх ота маҳаллада «ниначи дўхтур» деб ном чиқарган шифокорни бошлаб келганида, хонадон аҳли жамулжам бўлиб, хавотир ва саросимага тушган хотини Мунаввархон билан ўғли Асадбек қизчанинг атрофида гирдиқапалак эди. Дилбархон ҳам кетма-кет ошхонадан кириб келди.

Дўхтур касал гўдакни анча синчиклаб текширди. Дарров ташхис қўйишга шошилмади. У бир неча йил Тибетда халқ табobati усуллари бўйича таҳсил олган, ўтмиш ва ҳозирги замон тиббиётидан бохабар анча саводли одам эди.

— Қизча билан боғлиқ воқеаларни ҳозирги фан изоҳлаб беришга ожиз, — деди у ниҳоят қулоғига тақилган

* Эй Парвардигоримиз, инс-жинслардан бизларни тўғри йўлдан адаштирганларини кўрсатгилки, биз уларни қадамларимиз остига олайлик, токи улар энг паст хўрланганлардан бўлсинлар.

фонэндоскопине кўлига оларкан, — ўйлашимча, у биз ҳали англаб етмаган йўл билан руҳлар ила мулоқотга кирган. Бунинг қанчалик яхши ёки ёмонлиги ҳақида бир нарса деёлмайман. Лекин келажакда у фаройиб хислат соҳибаси бўлиб етишуви эҳтимолдан холи эмас. Уни жуда эҳтиётлаш, авайлаб тарбиялаш керак. Ҳозирча уйи яхши бир дуохон мулла топиб, эскичасига ўқитишни маслаҳат бераман. Шу замон шифокорларига кўрсатишнинг фойдаси йўқ. Улар қизчани ё руҳий касалга чиқаришади, ё бошқа бирор нотўғри ташхис қўйиб, ичини зарарли кимёвий дори-дармонларга тўлдиришади...

Дўхтур кетгач, Баҳром Шайх отанинг умр йўлдоши Мунаввархон ая йиғламсираб гап бошлади:

— Бечора қизгинага энди шу дард бор эканми? Ўзини-ку минг машаққат билан кесарево қилиб, онасининг қорини ёриб олишган эди. Бу шўрликнинг ёзиғи нима эканки, сира боши касалдан чиқмайди.

— Кўпам қайғуришдан фойда йўқ, — деди Баҳром Шайх ота босиқлик ила. — Ҳозироқ ўқийдиган одам топиш керак. Гуручарикда Гулшода бону деган бир дуохон, башоратчи аёл яшайди, деб эшитувдим, — хонадон соҳиби энди қизнинг тепасида ранги докадай оқариб, хайкалдай қотган ўғлига юзланди: — Асадбой, иккаламиз зумда овқатланиб, ўшаникига бориб келамиз.

Ота-бола Дилбархон олиб келган сопол лағандаги мошкичиридан нари-бери тамадди қилган бўлишди-да, кўчага шошилишди...

Гулшода бону эллик ёшлар атрофидаги, оқ-сарикдан келган, катта-катта қора кўзлари ниҳоятда сермаъно, хушқомат аёл экан, Назиранинг тепасига келиб, бирров синчков нигоҳ ташлади-ю, шу заҳоти фикрини айтди:

— Қизчангизнинг одамлари бор экан. Йўқ... бир эмас, иккита одами бор экан! Иккаласи ҳам... — башоратчи аёл кўзларини беҳол ётган гўдакка маъноли қадаганча, бир зум ўйчан қиёфага кирди-да, гапида давом этди: — мўйсафид кўринишида. Соқоллари оппоқ. Юзларидан нур ёғилиб турибди...

— Вой, тўппа-тўғри топдингиз! — хавотир аралаш хитоб қилди Дилбархон ўзини тутиб туролмай. — Аввал бизга Шайх Тохир бува кўриндилар, кейин у, «Шайх бувамни кўраяпман», деб роса алаҳсиради.

— Демак, тўғри топибман, — ёқимли кулимсираб, бошини маъноли силкиди башоратчи аёл.

— Улар неварамизга бирор зарар етказмасмикин, ишкилиб? — сўради Мунаввархон ая дуохон аёлга қўрқув

аралаш тикиларкан, титроқ бармоқлари билан бошидаги оқ рўмолини тўғрилаб.

Гулшода бону яна қизчага синчков тикилди.

— Йўк, уларнинг нияти яхши. Жуда яхши...

Агар Назира билан боғлиқ ғаройиб воқеалардан бе-хабар бўлишганда, башоратчининг гапларини Баҳром Шайх ота хонадони аъзоларининг бирортаси ҳам жиддий қабул қилмаган бўлар, ҳатто уларда дуохон аёлнинг руҳий соғломлигига шубҳа уйғониши ҳам эҳтимолдан холи эмас эди. Ҳозир эса, аксинча, ҳаммалари унга худди дафъатан бир қудратли сеҳргарга дуч келгандай лол қолиб тикилишарди.

— Нималар бўлаётганига заррача тушунган бўлсам, ўлай агар, — деди энди гапга Асад аралашиб. У одатда жуда кам гапирар, лекин гапирганда ҳам писанда қилиб, чўрт кесиб гапирарди. — Опажон, сиздан илтимос, нима қилсангиз ҳам шу қизимни тузатиб беринг! Ўзи тўрт йил деганда фарзанд кўрганмиз. Бутун умр хизматингизда бўламан. Ёрдам беринг, жон опа!..

Гулшода бону тасдиқ маъносида енгил бош ирғаб, келинга мурожаат қилди:

— Синглим, бўлмаса сиз менга қизингизнинг баъзи кийимларини ўраб берсангиз, қўйлаги, жулоблари... Ейдиган овқати, кулчаларидан ҳам қўшинг. Кечаси билан ўқиб чиқаман. Уч кун ўқисам, қизингиз анча ўзига келиб қолади. Ҳозир эса, уни қўлингизга олиб, қаршимга ўтиринг. Яқинроқ... мана, шундай.

Гулшода бону кўзларини юмиб, кафтларини ёзганча юзига фотиҳа тортди-да, кейин уларни Назиранинг устида муаллақ юргизаркан, алланималар деб шивирлай бошлади. У бот-бот «куф-суф!» дея қизчага нафасини уфурар, кейин яна сирли тарзда шивирлашда давом этарди. Маънисиз нигоҳини рўпарасидаги ғаройиб аёлдан узмаётган қизча анча тинчиб қолган, лекин муолажа амалидан бирор ижобий таъсир олаётгани аниқ сезилмас эди.

— Танасини ушлаб кўринг, қизиган бўлиши керак, — деди Гулшода бону келинга негадир овозини пасайтириб.

Дилбархон қизчасининг қўллари, бўйнини ушлаб кўрди-ю, хайратдан кичкириб юбораёзди.

— Вой, дазмолдай қизиб кетибди-ку!..

— Яхши, яхши, — деди Гулшода бону яна ўша овозда унинг ҳовурини босиб. — Демак, таъсири бўлаяпти. Худо хоҳласа, қизчангиз яхши бўлиб кетади. Жуда яхши бўлиб кетади. Лекин... — Гулшода бону гап шу ерга

келганда, «айтсамми, айтмасамми», дегандай пича тарад-дудда қолди, кейин таваккал қилди шекилли, қатъий оҳангда давом этди: — Лекин руҳлардан жуда эҳтиёт бўлиш керак. Улар бир уйга кириб қолишса, чикиб кетишлари анча қийин. Уларга фақат яхши гапириш, эзгу ният қилиш керак. Ўйлашимча, қизчангиз бундан буён руҳлар ила мулоқот қила бошлайди. Назаримда, бунга халақит бермаслик зарур. Руҳий мулоқот унинг пешонасига ёзилган кўринади, — башоратчи аёл яна кафт-ларини ёзиб, фотиҳа қилди: — Охири бохайр бўлсин ишқилиб... Овмин!..

Гулшода бонуни Баҳром Шайх ота бошлиқ хонадон аъзолари бирин-кетин кузатиб ҳовлига чиқишганда, қоронғулик куюқлашган, осмондаги зумрад юлдузлар бодрокдай сочилиб, баланд тунока том оша тўлин ой вазмин сузиб борарди. Бу сеҳрли осмон жинслари ҳам дуохон аёлга мўлтираб, сокин бир ҳайрат ила тикилишарди.

ПАРВАРДИГОР ҒАЗАБИ

Еттинчи кўкда яна ғала-ғовур, фисқи-фужур бошланган эди. Парвардигор оламнинг самовий бандалари — фаришталар, малоикалар ва бошқа турфа-туман кўри-нишдаги фазо руҳлари худди капалаклардай қанот қокиб парвоз қилишаркан, ўзаро яна чуғурлашиб қолишган, бир-бирларига гап бермай бидирлашар эди.

— Оллоҳи таоло яна қаҳру ғазабга минган эмуш!..

— Вой, худойим, яна ердаги тартибсизликлар туфайлими?

— Қисман, ҳа. Лекин у асосан Қуёш руҳларидан норизо эмуш.

— Вой, Ердаги тартибсизликлар ҳали-ҳануз давом этаётгани боис Оллоҳ фаришталарнинг бир гуруҳини фаолиятсизликда айблаб, сайёранинг еттинчи қатидаги тамуғга бадарға қилганидан хабарларингиз йўқми?

— Осмонда ҳам қуруқ сафсатабозлар кўпайиб, чина-камига тер тўкиб меҳнат қиладиган фаришталар тахчил-лашаётгани энди ҳеч кимга сир эмас-да, ахир!..

— Қуёш руҳлари қандай гуноҳга йўл қўйишди экан?

— Э, гапираман десанг, гап кўп, ҳаммасини ҳализа-мон авлиёлар сарварининг ўзларидан эшитасан...

Осмоннинг бир чеккасидаги учар гиламни эслатувчи оппоқ булут нарчаси устида нуроний юзли мўйсафид қиёфаларидаги, кўзлари ниҳоятда сермаъно икки бува

чордона қурганча, охиста суҳбатлашишарди. Айни вақтда уларнинг нигоҳидан қандайдир маъюслик, тушқун кайфиятни илғаш ҳам қийин эмас.

— Ҳазрат Фавсул аъзам сенга ҳам анча дашном берибдурларму, ўғлим?

— Ҳа. Ерга бориб, энг кенжа зурриёдимиз вакиласини кутқариб қолиш ва анга каромат бахшида этиш ҳақидаги фикрингизга амал қилганим учун...

— Оллоҳга шукур қилмоқ керак. Бу шаккоклигимиз учун ернинг еттинчи қаватидаги тамуғга бадарға этганида не қилар эрдик?!

— Эҳ-ҳа, унда тоат-ибодат қила-қила қайта Парвардигор маърифатига сазовор бўлгунимизча яна минг йил ўтиб кетар эрди.

— Одамзот найдо бўлбдурки, анинг хатоликка йўл қўймаслигининг асло иложи йўқ эркан-да?..

— Шу боис ҳам, беайб — Парвардигор, дейдилар. Хом сут эмган банда эрса, Коинотнинг ҳаёт ва ўлим деб аталмиш қудратли хилқатлари силсиласида олқишларга ҳам, қарғишларга ҳам душвор бўлиб яшайверади.

— Парвардигори олам нечук инсонни ҳеч бир гуноҳга йўл қўймайдурган омол мавжудот ҳолида яратмагандур?

— О, у ҳолда одамзот эзгу ва инсоний ишларнинг қадрига етмай қолур эрди. Гўё ҳар бир воқеа-ҳодиса, ҳар бир нимарсанинг оламдаги ўрни ва маънавий баҳосини тўғри белгиловчи ўз муҳаққиқи бўлмоғи керак. Фикри ожизимча, аслида бундай эмасдур. Чамаси, бу — Оллоҳнинг сиз билан биз англамоғимиз лозим бўлмаган сир-синоатлари тоифасига киради. Илло, ҳаёт ва ўлимнинг туб моҳияти биз уни тушунишимиз ёки тушунмаслигимиз, уни қўллаб-қувватлашимиз ёки, аксинча, қўлламаслигимизга минбаъд боғлиқ эрмас. Улар қатъий қонунлар асосида кечаверади ва одамзот уларга бўйсуниб яшашга мажбурдур. Чунки бу қонунлар худди Коинотдаги юлдузлар каби ўта юксакликда ва инсон қўли аларга ҳеч қачон етолмас...

— У ҳолда Парвардигор Иблис, шайтон ва инс-жинсларни не мақсадда яратгандур?

— Алар, агар таъбирим жоиз эрса, одамзотни тўғри йўлга солувчи қибланомага ўхшайдурлар. Агар инсон маънавий таназзулга йўлиқса, Иблис ва шайтон уни бешбаттар йўлдан оздириб, қабоҳат ва разолатнинг кўз кўриб қулоқ эшитмаган ботқоқликларига ботиргуси. Оқибатда у Парвардигори олам томонидан жазога мустаҳиқ қили-

нади ва ўз қилмишларининг куфр ва ёвуз моҳиятини англаб етади...

Осмону фалакнинг тўрида муаллиқ ёкут тахтда ўтирган авлиёлар султони Ҳазрат Ғавсул Аъзам пайдо бўлганларида, еттинчи кўкка сув сепгандек жимлик чўкди. Ҳазратнинг чор-атрофини санокли дақиқалар ичидаёқ Арши Аъло аҳли-аъёни атиргул бутасини ўраган асаларилардай куршовга олишди.

Бу гал ҳам авлиёлар сарварининг кайфиятлари чаток, қуюқ қошлари чимирилган, кўзлари маъюс эди. Ул зот сўзларни чертиб-чертиб, яна шошилмай гап бошладилар. Ҳазратнинг қалин лаблари кимирламас, фаришта-лар, малоикалар ва бошқа турфа-туман киёфадаги руҳи олийларга фикрларини ботиний тарзда узатаётган эдилар.

— Мухтараму мукаррам фаришта-лар, малоикалар, зоҳид-қаландар, авлиё-анбиё ва самовотнинг ўзга руҳи олийлар! Парвардигори олам Арши Аълонинг сиз — аҳли мўмин бандалари ишларидан ҳали-ҳануз норози. Сизлар ўз укувсизликларингиз туфайли билиб-билмай гуноҳ устига гуноҳга йўл қўймоқдасизлар. Ерда ҳамон ҳалокатли вазият ҳукм сурмоқда. Хом сут эмган одамзот Худодан кўркмай қўйди, у тобора қутуриб, бот-бот ўз ҳамсайёраларининг қонини тўкмоқда, ақл бовар этмас ёвузликларга йўл қўйиб, кун сайин гуноҳларга ботмоқда.

Бу етмаганидек, кўхна эзгу удумларни оёқ-ости қилиб, одамгарчилик, меҳр-шафқат нималигини унутди. Бу каби масалаларда Аллоҳ ато этган кароматлари ёрдамида унинг барча амру фармонларини адо қилиш, Ерда тартибот ўрнатишлари лозим бўлган мухтарам ва мукаррам фаришталаримиз эса, ўз тирикчиликларидан ортмай қолишди. Сизлар кўпроқ ўз фароғатларингизни ўйляпсизлар ва худбинлик уммонига фарқ бўлмоқдасиз. Боз устига, Қуёшдаги аҳволни ҳам яхши деб бўлмайди. Қуёш руҳлари само йилининг дастлабки ойларидаёқ, ерликлар тили билан айтганда, қош қўяман деб, кўз чиқара бошлашди. Биз Қуёшдаги портлашларнинг Ер ва бошқа сайёраларда истикомат қилувчи онгли мавжудотларимизнинг ҳиссий қувватларига мутаносиб меъёрда бўлиши тарафдоримиз. Қуёш руҳлари эса, ўзларига юкоридан берилган бу ваколатларни суиистеъмом қилишяпти. Гапнинг индал-лосини айтганда, энг асосий фожеа осмону фалакнинг аҳли жамоаси бўлмиш сизларнинг орангиздаги лоқайдлик ва бош-бошдоқлик сайёраларимизда, жумладан, Ерда ҳам ўз акси-ифодасини топаётганлигида.

Авлиёлар сарварининг таънали овозлари ҳар бир самовот аҳлининг қулоғи остида ўктам-ўктам, таҳликали янграб эди.

— Аҳли жамоамизга яхши маълумки, Оллоҳи Таолонинг даргоҳи кенг, карами улуг. У ҳамма даврларда ҳам ўз осий бандаларини тўғри йўлга солиб, паноҳи остига олишга уринган. Ҳозир ҳам Унинг нияти шундайдир. Бунинг учун эса, сизларнинг ҳар бирингиз нажот фаришталарига айланиб, учар жисмларимизда Ерга сафарбар бўлишингиз, одамзот орасида эзгулик ва меҳр-оқибат уруғлари тарқатишингиз лозим. Энди Оллоҳ карамига суяниб, бандан мўъминларга шундай ноёб хислатлар бахшида этишимиз керакки, оқибатда улар ўзларини ўзлари эзгуликка, имон-этиқод ва меҳр-муҳаббатга чорласинлар, ўзларини ўзлари турфа касалликлардан фориқ этсинлар. Бундан фақат балоғат ёшига етмаган болаларгина истисно, холос.

Биз нима учун муҳтарам авлиё Шайх Тоҳир ҳазрати бемаврид сўроққа тутдик? Чунки у зот ўзининг энг сўнги зурриёди бўлмиш норасида гўдакка Парвардигорнинг ижозатисиз, шайтони лаиннинг ҳийласига учиб, каромат бахш этган. Биз бу ишга вақтида аралашиб, гўдакни балоғат ёшига етгунча айрим кароматларидан жудо айлдик. Акс ҳолда бу нафақат ўша гўдак учун, балки бутун оила ва қавм учун ҳам катта фожеалар келтириши мумкинлигини унутмаслик керак.

Ҳазрат Ғавсул Аъзам разияллоҳи анҳу одатдагидан бир оз чўзилган нутқларини осмон аҳлини жиддий сафарбарликка чорлаш билан якунладилар-да, яна таомилга кўра авлиё-анбиё, зоҳид-қаландар ва фаришталар билан яккама-якка шахсий суҳбатга ўтдилар.

Биринчи бўлиб негадир тағин ҳузурларига авлиё Шайх Тоҳирни чорладилар. Лаҳза ўтмай, пайғамбарлар сарвари қаршисида учар гиламдай опнок булут устида барваста қоматли мўйсафид бош эгиб турарди.

— Бизни энди сизнинг келгуси режаларингиз қизиқтиради, таксир, — дедилар улар одатларича ҳамсуҳбатига синчков тикилиб.

— Режаларим, Ҳазрати олийлари, фақат эзгуликка қаратилган, — вазмин оҳангда жавоб берди авлиё қўлларини қовуштирганча.

— Аниқроқ айтишингиз мумкинми?

— Албатта, мумкин, Ҳазрати олийлари. Сўнги зурриёдларим бўлмиш Назира бону ва унинг энди дунёга келажак сингилларини тезроқ вояга етказишга кўмакла-

шиб, офир кўчирик синовларидан эсон-омон ўтказиб олсам, девдим.

— Ниятингиз яхши. Лекин бир масалада сизни огоҳлантириб қўйишимиз керак, таксир.

— Қулоғим сизда, Ҳазрати олийлари.

— Назира исмли зурриёдингизда Парвардигори олам иродаси ила баъзи ноёб хисларни сақлаб қолишни лозим топдик. Бунинг маъносини тушуна оласизми?

— Фикри ожизимнинг англашича, унга каромат бахшида этишни ўшанда Оллоҳи таолонинг ўзи кўнглимга содган эрди. Уни қисман ёки тўлалигича қайтариб олмак ҳам Анинг амри-иродаси.

— Умуман, тўғри англабсиз. Лекин муҳими шундаки, ўша сўнгги зурриёларингиз истиқомат қилаётган жой ислом динининг Ерда Марказий Туркистон деб аташадиган катта ҳудудларидан бири ҳисобланади. Агарда қизча шу марказда кароматчи сифатида ном чиқарса, бу ҳар ҳолда фойдадан холи эрмас. Чунки, бу элга Парвардигори оламнинг буюк қудратидан кичик бир нишона тарзида намоён бўлади. Модомики шундоқ эркан, таксир, энди бундан буён қизчани ва унинг туғилажак сингилларини ниҳоятда авайлаб-асрашингиз, уларнинг ҳар бир қадамига кўз-қулоқ бўлиб юришингиз даркор.

— Бош устига, Ҳазрати олийлари! — Шайх Тоҳир буванинг кўкраги тез-тез кўтарилиб туша бошлагани унинг ҳаяжонланаётганидан далолат берарди.

— Бундан буён ҳар бир қадамни ўйлаб босинг, таксир. Озгина тойинсангиз ҳам Иблис йўлдан оздириши тайин.

Мўйсафид бошини эгиб, қўлини кўксига қўйди.

— Маъқул.

— Ҳозирча сизга бор ганим шу. Энди ҳузуримга ерлик собиқ ҳешларингиздан бўлмиш Ҳазрат Хожа Асрор валий ва Тилла Шайх буваларни таклиф этсангиз.

— Хўп бўлади, Ҳазрати олийлари!

Шайхи Тоҳир бува оппоқ булут устида авлиёлар сарваридан аста олислашаркан, қўлини кўксига қўйганча, чуқур эҳтиром ила энгашиб, таъзим бажо келтирди.

ИЛК БАШОРАТЛАР

Назиранинг дастлабки башоратлари тўғри чиқди. Унинг онаси Дилбархон бир йилдан кейин қиз, яна бир ярим йилдан кейин тагин бир қиз кўрди. Уларга Нарги-

за ва Нафиса деб исм қўйишди. Қизалоклар ғайриоддий бир тарзда бир-бирларига ўта меҳрибон бўлиб, ой сайин, кун сайин ва соат сайин вояга ета бошлашди.

Қизиги шундаки, учала қизчанинг хулқ-атвори уч хилда шаклланаётганди. Назира — тўғри сўз, шаддод, чўрткесар, Наргиза — нозиктаъб, хушхулқ, ўта таъсирчан, Нафиса эса — камгап, хаёлпараст, ҳаддан зиёд художўй бўлиб ўсишарди.

Боғчага қатнай бошлаган илк кунлариданок Назиранинг овозаси оғизга тушиб, у ҳақдаги гап-сўзлар афсонавий тус олиб, бутун Ҳазрати Имом даҳасига тарқалди. Аввало у хотираси бекиёс даражада ўткир экани билан боғча опаларининг эътиборини ўзига тортди. У истаган шеър, эртак ёки ривоятни бир марта эшитганидаёқ эсида сақлаб қола олар ва шундан кейин уларни истаган вақтида ёддан ўқиб берарди. Сурайё исмли боғча опаси бир гал ҳатто синаш учун ҳазрати Алишер Навоийнинг:

Ўн саккиз минг олам ошуби агар бошиндадур,
Не ажаб, чун сарвинозим ўн саккиз ёшиндадур...

деб бошланадиган ҳамда беш яшар болага умуман сингмайдиган ғазални ўқиб берганда, уни шу заҳотиёқ ёдлаб олганини ҳамманинг кўзи олдида намойиш этди.

Назира боғчада ўзини жуда эркин тутар, ҳамма ухлатган бўлса, у бемалол ўрнидан туриб ўйинчоқ ўйнаши ёки овқат маҳалида кечроқ келиши, болалар қўшиқ айтишаётганда, намойишкорона чиқиб кетиши одат тусига кирган эди. Ажабланарлиси шундаки, бунақа пайтда ҳар қандай болани тергаб, танбех бериб, жойига ўтқизадиган боғча мураббиялари негадир унга ҳеч нарса дейишмас, истаган иши билан машғул бўлишига йўл қўйиб беришарди.

Кунларнинг бирида ғалати воқеа юз берди. Болалар энди уйқуга ётган маҳал, Сурайё опалари чорпояда ўйнаб ўтирган бир-икки болани: «Ёт, эчкига ўхшаб намунча ирғишлайсан!» — дея қойиб тинчитаётган дамда одатича нариги бўлмада ўйинчоқ ўйнаб ўтирган Назира кутилмаганда ётоқхонага югуриб кирди-да:

— Болалар! Қўрқманглар! Ҳозир зилзила бўлади! — деб қичқирди.

Унга ғазаб билан кескин ўгирилган Сурайё опаси негадир бирдан бўшашиб, оғзини очганча анграйиб қолди. Болалар апил-тапил ўринларидан туриб кетишди. Шу заҳоти маҳалладаги катта-кичик итларнинг безовта

акиллагани ва товукларнинг жон аччиғида қакиллагани ер-кўкни тутиб, замин остидан бўғиқ гувиллаган овоз эшитилди. Сўнгра тарақа-туруқ бошланиб, жавонлар ва чорпоялар гичирлади, ошхонадаги ликопча ва пиёлалар ерга тушиб чил-парчин бўлди, дераза тоқчаларидаги турфа гуллар ўтказилган туваклар тапир-тупир ағдарилди, шипга осилган шиша қандиллар жиринглаб, у ёқдан-бу ёққа бориб кела бошлади.

Боғчани бирпасда тўс-тўпалон, қий-чув босиб кетди...

Эртасига ойнаи жаҳон ва радио орқали Тошкентда 7—8 балл зилзила бўлиб ўтгани дунёга овоза қилинди.

Зилзила юз берган пайтдан ўн беш дақиқа ўтмай, боғчага Баҳром Шайх отанинг ўзи етиб келди. Назиранинг антиқа башорати ҳақидаги боғча мураббияларининг гашига эътибор ҳам бермай, учала неварасини етаклаб уйга олиб кетди. Баҳром Шайх отанинг Асаддан ташқари яна тўққизта фарзанди бўлиб, бари уй-жой қилиб, ким янги ҳовлига, ким кўп қаватли уйларга чиқиб кетишган эди. Ўша куни ҳаммалари Ҳазрати Имомга етиб келишди. Отанинг ҳовлисидаги уйлар ўтган асрда қурилган бўлишига қарамай, синчдан тикланган эмасми, зилзиладан айтарли ҳеч қандай шикаст кўрмаган эди. Назиранинг оламшумул башоратидан хабар топган катталар қизчани кучоқлаб-ўпиб, роса эркалатишди. Асаднинг катта акаси Аброр Шайх ўйчан ҳолда:

— Хавотир олманг, дада, бу қизда гап кўп чоғи. Худо хоҳласа у, булғориялик башоратчи Вангага ўхшаб ҳали бутун дунёга машҳур бўлиб кетади! — дерди ғурур аралаш.

Кечга бориб ҳамма уй-уйига тарқалгач, Назира негадир сингилларини меҳмонхонага бошлаб кирди. Идиш-товокларни йиғиштириб юрган Дилбархон уларни койиб:

— Ҳа, қаёққа? Бўлди, роса эрка бўлиб кетдиларинг. Кириб ётинглар энди, эрталаб боғчага туролмайсизлар, — деди.

— Ойи, бизнинг беш фурсатли ишимиз бор, — деди Назира жиддий қиёфада. Онаси беихтиёр кулимсиради. «Вой, беш фурсатни билган-ей...» Бундай кезларда ҳар сафар уларни койиб, ётоқхоналарига хайдаб кирадиган Дилбархон негадир бу гал ўзи ҳам англамаган ҳолда рози бўлди. «Майли, билганларингни қилинглар», — дея ошхонага йўл олди.

Опа-сингиллар меҳмонхонага кириб ўриндиқларга ўтиришлари билан Назира сирли бир тарзда гап бошлади:

— Келишганимиздай, ҳозир Шайх Тоҳир бувам билан учраштираман сизларни. Лекин кўркманглар...

— Вуй, кўрқиб кетяпман! — деди Наргиза танаси жунжикиб.

Шу пайт ўз-ўзидан чироқ ўчиб, деразадан тушиб турган ой нури катта хонани сутдек нурафшон қилиб юборди. Шу ондаёқ она-сингиллар нимкатдаги оппоқ соқоллари кўксига тушган барваस्ताқомат Шайх бувани кўришди.

— Ассалому алайкум, буважон! — ҳаяжон ичида хитоб қилди Назира.

— Ассаламакум, буважон! — деди Наргиза кўрқиб-писиб опасининг пинжига тиқиларкан.

— Ассалом... — дея олди Нафиса зўрға товуши чикиб.

— Ваалайкум ассалом ва раҳматуллоҳу ва баракотух, она қизларим! — деди Шайх Тоҳир бува хурсандчилигини яширолмаёй.

— Буважон, сингилларимни танийсиз, — деди у бидирлаб.

— Ҳа, қизим, — деди Шайх Тоҳир бува салмоқлаб, — анави пучуғи Наргиза, анави пўмпииш — Нафиса. Тўғри топдимми?

— Ҳа, буважон! Буларни бир уйга тўпла, девдингиз, мана, айтганингизни бажардим. Ҳозир ойим келиб қолмасидан...

— Ойинг ҳали-вери келмайди... — деди Шайх Тоҳир бува бамайлихотир унинг гапини бўлиб. — Сизларга, она қизларим, икки оғиз гап айтиб кетмоқчиман... Мен бу ерга келмоқчи эмас эрдим. Ҳаммасига Назира бону сабабчи бўлмиш. Унинг пешонасига сувга чўкиб вафот этиш ёзилмаган, шунинг учун мен у ариқдаги музлаб ётган сувга тушиб кетганидан хабар топиб, кўқдан етиб келдим ва уни ўлимдан қутқардим. Илло, худо кўнглимга солди буни. Самовотдагилар ҳам бу ишимни умуман қўллаб-қувватлашди. Бир ҳисобдан бу яхшиям бўлган эркан. Бундан буён энди биз сизлардан хабар олиб турамиз. Биз деяётганимнинг боиси, кўқда сизларнинг яна икки бувангиз бор. Уларнинг бири ўн бешинчи асрда яшаган Шайх Хожа Асрор валийнинг руҳи. У зот сени кўриқлайди, Наргиза. Яна бир буваларинг — ўн саккизинчи асрда яшаб ўтган Тилла Шайх — Нафисани кўриқлайди. Сизлар ҳали мурғак ниҳолсиз, кўп нарсаларни билмайсизлар. Сизлар яхши ўкиб, тезроқ балогатга етмоқларинг керак. Асосий ишларимиз ана шундан кейин бошланадур. Ҳозирча эса, сизларни огоҳ этмоқчи-

мен: буваларинг сизларга қаерда бўлманглар, кўз-қулоқ бўлиб турадилар. Улар истаган вақтларида ёнларингда пайдо бўлишлари мумкин. Лекин уларни ўзларингдан бошқа ҳеч ким кўролмайдди. Шунда кўрқиб кетмай, бемалол мулоқот қилаверинглар. Гапларим тушунарлими?

— Тушунарли! — дейишди қизчалар бараварига.

— Баракалла! Қолган гапларни кейинроқ бафуржа айтиб бераман. Яхши қиз бўлинглар. Тўпалон қилманглар. Наргиза билан Нафисани таништирганинг учун, Назира қизим, сенга раҳмат!

— Арзимаиди, буважон! — бидирлади Назира.

— Қолган буваларинг билан вақти-соати етганди ўзим таништириб қўяман. Хўш, яхши қолинглар! Соғ бўлинглар!..

Шайх Тоҳир бува шундай дея, зумда кўздан ғойиб бўлди. Шу заҳоти чироқ ҳам ўз-ўзидан ёниб кетди.

ҒОЙИБДАН ХАБАР

Назира тўққиз ёшга тўлганида, аллақачондан мавҳум бир тарзда ғалати ахборотлар ола бошлади. У ҳафтада бир марта уйку олдидан муроқабача ҳолатига тушиб, бир қўлини олдинга чўзганча кўрсаткич бармоғи билан ўнгдан чапга ҳавога алланималарни ёзаётгандай ҳаракатлар қила бошларди-да, «ёзганлари»ни ўқишга киришарди.

Ўша куни қизлар негадир одатдагидан барвақтроқ ётишди. «Уйкум келаяпти, юринглар!» — деб Назира сингилларини ётоқхонага бошлади.

Баҳром Шайх ота билан чой ичиб ўтирган Асад кулимсираб қизчаларига тикиларкан:

— Нучук, нучук? Уйкудан ўлгудай безор эдиларингку?! — деди истехзо аралаш.

— Биз барвақт туришимиз керак, — деди Назира билимдонлик билан.

— Ҳа, яхши, бора қолинглар, қизларим! — деди буваси хурсанд бўлиб.

Улар ҳовлининг юқорисидаги алоҳида уйда ёнма-ён ётишарди. Чироқни ўчириб, кўрпага киришлари билан орадан беш дақиқа ҳам ўтмай, Назира ўрнидан туриб олди-да, ўнг қўли билан ҳавога алланималарни ёзаётгандай ҳаракатлар қилишга тушиб кетди. Кейин уларни ўқий бошлади.

— Авваллари бутун оламда ёлғиз Тангри мавжуд бўлган. Тангрининг қаршисида сувдан бошқа бирон нар-

са йўқ эди. Тангри илк инсонни яратди, аммо бу инсон хийлакор ва хоин эди. Сувлар узра уча бошлади. Сўнгра Тангри унинг яшаши учун сувларнинг тубидан бир юлдуз чиқарди, инсонга юлдуздан бир ховуч тупроқ олиши, буни сувга сениши лозимлигини билдирди. Инсон юлдуздан бир ховуч тупроқ олди. Яна бир ховучни яширинча ўзи учун айирди-да, оғзида сақлади.

Тангрининг амри билан инсон тупроқдан сув устига сепди. Бу тупроқ улканлашиб, орол бўлди. Иккинчи тарафдан инсон даҳанидаги тупроқ ҳам катталаша-катталаша оғзи томон силжий бошлади, оғзи ёрилар ҳолатга келди. Тангри буни сизди, унга: «Тупур!» — деди. У тупурди. Бундан тоғлар пайдо бўлди.

Тангри бу оролга бир қайрағоч экди. Бу қайрағочнинг тўққиз шохи бор эди.

Шундан кейин Тангри юқорида ўн етти кават кўкни яратди...

Хайратга тушган Наргиза билан Нафиса ҳам ўринларидан туриб кетишган, бу ғалати афсона уларнинг кўнглида аллақандай ғулув ва ҳаяжон уйғотганди.

— Бу нима, эртакми? — сўради Наргиза кўзларини катта-катта очиб опасига тикиларкан.

— Ҳа, — деди энди ўзига кела бошлаган Назира бошини куйи солиб. — Ўйлашимча, буваларимиз бизга уйқу олдидан эртак айтиб беришаяпти.

— Вуй, жуда зўр-ку! — деди Наргиза суюниб. Кейин жиддийлашиб, опасини саволга тутди: — Энди улар ҳар куни айтишадими? Сен қўлингни нега ликиллатдинг?

— Билмайман, — деди Назира ўзи ҳам хайрон бўлиб. — Қўлим ўзидан ўзи ҳавога арабча ёзувларни ёза бошлади. Кейин уларни ўқидим.

— Арабча хатни билмайсан-ку?

— Ҳозиргача билмас эдим. Энди биламан.

— Шунақа тез ўрганиб олдингми?

Назира нима дейишини билмай, елкасини қисди. Сукутдан фойдаланиб, гапга энди камсукумлиқ билан Нафиса аралашди:

— Буваларимиз миясига... куйиб қўйишган-да...

— Шунақа шекилли, — тасдиқлади Назира ҳамон ўйчан ҳолатда. У негадир безовталана бошлаганди.

Шу пайт Наргиза жон ҳолатда бақириб юборди. Хона алланечук ўз-ўзидан ой нурларига чўмиб, нимкатда ўтирган учта одамнинг қораси кўринди.

— Вой, буваларим келишди! — хитоб қилди Назира шоша-пиша уларнинг истикболига юраркан. — Ассалом-

алайкум, Шайх Тохир бува, ассаломалайкум Шайх хожа Асрор бува!.. Ассаломалайкум, Тилла Шайх бува!..

Шу пайт ташқарида кир юваётган Дилбархон Наргизанинг бақирганини эшитиб, «Яна нима гап?» — деб шанғиллаганча кизларнинг ётоқхонасига қараб юрди-да, остонада алланима ёдига тушиб қолгандай беихтиёр изига қайтди.

Назиранинг орқасидан кетма-кет Наргиза кўрка-писа, Нафиса эса қимтинибгина салом беришди.

— Ваалайкум ассалом ва раҳматуллоҳу ва баракотуҳ! — дейишди бувалар ҳам бирин-кетин дўриллаб. Кейин оппоқ соқоллари кўксига тушган Шайх Тохир бувалари одатича вазмин оҳангда гап бошлади.

— Кўкдан Ерга келиш имкони туғилиб қолувди, боз устига, ҳали ухламаганларингни билиб, яна икки буваларинг билан таништириб кета қолай, дедим. — Катта бува оқ саллали, узун оқ чопон кийган, юзидан нур ёғилиб турган ўртанча зурриёдига ишора қилиб: — Бул зот — Шайх Хожа Асрор валий буванглар, — деди, кейин соқоли бир текис тарашланган, хушбичим юзли, анча ёшроқ одамга имо қилди: — бул зот эса, Тилла Шайх буванглардир. Иккови ҳам менинг зурриёдим, мозиёдаги ерлик азиз авлиёлардан.

Бир зум сукут сақлаб тургач, суҳбат жиловини яна Шайх Тохир бува қўлига олди.

— Гап бундай, она кизларим, сизлар анча улғайиб қолдинглар. Энди сизларга сир туюлган баъзи масалаларга ойдинлик киритишимиз мумкин. Биз сизларнинг олис ўтмишда яшаб ўтган буваларингизнинг руҳларимиз. Шу ҳолатимизда кўпам ишлар қўлимиздан келавермайди. Бирор иш бажаришимиз учун бизга моддий жасад керак. Бусиз биз ожиз латиф моҳиятмиз, холос. Шунинг учун биз вақти-вақти билан сизларнинг жасадларингизга кириб-чикиб турурмиз. Ўшандай ҳолатларда сизлар асло кўркмасликларингиз лозим.

— Демак, сиз боя эртак айтаётганимда, менинг жасадимга кириб чиқибсиз-да? — сўради Назира гўё кашфиёт қилгандай севинч билан кўзларини чақнатиб.

Лекин Шайх Тохир бувасининг жавоби унинг ҳафсаласини пир қилди:

— Йўк, она қизим, унда биз сени Коинотнинг махсус рухий алоқа тармоғига уладик, холос. Бу йўл билан биз сизларни башарият тарихи, Коинот, дунё илмлари ва динлар, турли кароматлардан бохабар қилиб турғусимиз. Сизлар балоғат ёшига етганингиздан кейингина руҳ-

ларимиз таналарингизга кириб-чиқа бошлайди. Буни Парвардигори оламнинг ўзи кўнглимизга солмоқда...

Сухбатга энди Шайх Хожа Асрор бува қўшилди.

— Биз тагин бир нарсани асло ёддан чиқармасликларингизни истардик, она қизларим. Ҳозир дунё нотинч. Осмону фалакдаги аҳволни ҳам яхши деб бўлмайди. Кўкда бизларнинг ўзимизга яраша ганимларимиз бор. Булар — ўз ёмонликлари туфайли Оллоҳи таоло томонидан шайтон, алвасти ва инс-жинсларга айлантирилган мозийдаги собиқ замондошларимиздир. Улар, Худо кўрсатмасин, тақдири азалингизга аралаша бошлаганимиздан хабар топишса, сизларни йўлдан уриши, разолат ва қабоҳат уммонига бошлаши ҳеч гапмас. Шу сабабли ҳозир бизнинг келиб-кетаётганимиз ва мўлжаллаётган ишларимизни қатъиян сир тутишингиз, ҳеч кимга, ҳатто ота-онангизга ҳам лом-мим деб гапирмаслигингиз керак.

— Яна бир фикр, жон қизларим, — дея сўз навбатини олди Тилла Шайх бува, — бу фикрим, хафа бўлса ҳам, кўпроқ Назира бонуга тегишли, сизлар улғайгунларингизга қадар ҳам ҳали кўп кароматлар кўрсатгучисизлар. Шу боис одамийлик ва камтаринликни асло қўлдан бой берманглар! Айниқса, худбинлик, кибру ҳавога ружу этдингларми, шайтонга қўл берганларинг. Бу асло яхшиликка олиб келмайди, она қизларим.

Назира табиатан тўғрисуз, қайсар қиз эмасми, бува-сининг кўпроқ ўзига тегишли гапини ҳам жавобсиз қолдирмади.

— Хавотир олманг, буважон, тупроқ қадар камтарин бўламиз!

— Жуда соз! — деди Шайх Тоҳир бува гапга яқун ясаб. — Бўлмаса сизлар билан хайрлашамиз, она қизларим! Ҳозир сизлар яна бир ривоят эшитинглар-да, кейин ётиб ухланглар.

— Хўп, яхши қолинглар! Яхши тушлар кўриб ухланглар! — дейишди бувалар бирин-кетин кўздан ғойиб бўлишаркан.

— Хайр буважонлар! Хайр! Хайр! — дейишди опасингиллар бир-бирларига гал бермай.

Қизлар яна ўринларига кириб ётишаркан, Назира яна ўнг қўли билан ҳавога алланималарни «ёзиш»га киришди-да, эртақ бошлади:

— Тангри кўклар ва ерларни пайдо қилганидан кейин ҳаво ва денгизларни, шунингдек, Қуёш, Ой ва юлдузларни бунёд этгандир. Қуёш афсоналар ҳам етиб боролмайдиган само теранликларидан ҳар нарсага нурини

тутмоқда, унинг яхши ва ёмон хусусиятлари турфа ақидалар ва анъаналар нури ила йўғрилган. Қуёшда бутун коинот куч-қудрати жо бўлганидай, бир қатор рухлар ҳам тўплангандир...

МАКТАБДАГИ ШОВ-ШУВ

Назира, Наргиза ва Нафиса мактабга қатнай бошлашди-ю, болалар боғчасидаги кароматлар ҳолва бўлиб қолди.

Назира буваларининг таъсиридами, биринчи-иккинчи синфларда таҳсил олаётган даврда айтарли ҳеч қандай кароматлар кўрсатмади. У ҳар қандай воқеанинг пировард ройишини олдиндан билиб турса-да, буни бировга гапириб қўйишдан зўрға ўзини тиярди. Масалан, у ким қандай баҳо олишини, дарс вақтида синфга ким кириб келишини, нима гап айтишини олдиндан башорат қилиб ўтирар, аксарият ҳолларда бу тўғри бўлиб чиқарди. Учинчи синфда ўқиётганида, унинг хулқ-атворида ўзгариш юз бера бошлади.

Масалан, у дарс вақтида бемалол ўрнидан туриб, у ёқдан-бу ёққа юра олар, эшикка ҳам чиқиб келиши мумкин, лекин бунга муаллим ҳам, болалар ҳам, худди табиий нарсасдек, сира эътибор беришмасди.

Наргизада ҳам ғалати одатлар нозил бўлаётганди. У иккинчи синфда ўқиб юрганида, кечки пайт уйда юзаки қараганда тушуниш қийин бўлган ғаройиб суратлар чишига тушиб кетарди. Бу суратлар кўпроқ чексиз коинот кенгликларини эслатар, ажиб тарзда уйғун жойлашган юдуз буржлари, чирмашиб-чатишиб кетган фалакиёт чизгилари, жами Коинот жинсларини ўзига ўпқондек ютувчи «қора тўйнуқ»лару ўзидан борлиқ оламга ёрқин шуъла таратаётган баҳайбат ёритгичлар киши қалбида ажабтовур ва турфа ҳислар уйғотар эди.

Нафиса ҳам вақти-вақти билан ғайриоддий бир ҳолатга тушиб қолар, шундай пайтларда у қадимий юнон, форс ва араб тилларида мутлақо тушуниб бўлмайдиган оятлар ўқишга киришиб кетарди.

Назира бешинчи синфга ўтганида, мактабда чинакам шов-шув кўтарилишига сабаб бўлган ғалати воқеалар юз бера бошлади.

Риёзиёт дарси бораётганди. Оқ-сарикдан келган қирқ ёшлар атрофидаги Муаттар опа қаҳрабо чулғамларида оҳанграбо ходисаларини рангли суратлар воситасида ту-

шунтираётганди, бирдан Назира ўрнидан турди-да, ташвишли овозда:

— Муаттар опа, сизга бир гапим бор эди, — деб қолди.

Дарси бўлинганидан гаши келган муаллима қовоғини солиб:

— Нима гап ўзи? Айтавер, — деди.

— Бу ерда айтолмайман. Фақат бир ўзингизга айтишим керак!

Синфга сув сепгандек жимлик чўккан, ҳамма Назирага таажжуб билан тикилганча тек қотганди.

Қизнинг бу ўжарлигидан жаҳли чиққан Муаттар опа бақиргудай овозда:

— Менинг бировдан яширадиган сирим йўқ. Гапирсанг гапир, йўкса жойингга ўтир! — деди уришиб.

Муаллимасининг бу қўполлигидан Назиранинг ҳам жаҳли кўзиди-ю, лекин бари бир ўзини босди. Тупроқ қадар камтарин бўлиш ҳақидаги буваларига берган ваъдаси ёдида эди-да. Аммо бари бир ўжарлигини енголмади.

— Йўқ. Ташқарида айтаман.

Муаллима қўлидаги учи ўткир узун чўпни «тап» эткизиб устолга қўйди-да, зардали оҳангда:

— Қани, юр-чи! — дея қизни ташқарига бошлади.

У лаҳза ўтмай ранги мурдадай оқариб, синфга отилиб кирди.

— Болалар, ҳозир дарсни Назира давом этдириб туради, мен ярим соатда қайтаман, — дея эълон қилди-ю, шошилишч эшикка йўналди.

Муаллимасининг ортидан кирган Назиранинг чехрасида қандайдир ғурур, қониқиш аломати бор эди. У ҳамма синфларда бирорта «тўрт» олмай, фақат аъло баҳолар билан ўқир, ўтилажак дарсларга ҳам, чамаси, олдиндан тайёргарлик кўриб келарди. Шунинг учун ҳозиргидай фавқулодда вазиятларда ҳамма муаллимлар унга бемалол дарсни ишониб топшириб кетаверишарди.

Аксарият муаллимлар дарс бераётган маҳалда гапига кулоқ солмай, орқа-олдинга ўгирилиб, гаплашиб ўтирадиган болалар Назира дарс ўта бошлаганида, қизнинг маърузасига маҳлиё бўлиб, ўз-ўзидан жим бўлиб қолишарди.

Назира бу сафар ҳам дарсни жуда содда қилиб, шошилмай тушунтиришга киришди.

— Оҳанрабо ҳодисалари табиатнинг энг сирли қонуниятларидан бўлиб, баъзи жонсиз моддиюн ва жами жонли мавжудотларга хосдир. У айрим жонсиз нарсаларда

илоҳий бир тарзда намоён бўлиб, темир жисмларни ўзига тортиш ёки ўзидан итариш хусусиятига эга. У қўлга ҳам илинмайди. Қўл билан ушлаш мумкин эмас.

Айрим илмий фаразларга кўра, қаҳрабо-оҳанрабо ҳодисалари Коинот, юлдуз ва сайёралар буржлари, Ер ва унда истиқомат қилувчи жонли мавжудотлар орасидаги мураккаб табиий боғланишлар занжирини илоҳий кучлар томонидан тартибга солиб, бошқариб турувчи оламшумул дастурлардандир...

Одатда Назира дарсни тугатгач, кизгин савол-жавоб бошланар, унда қарийб бутун синф иштирок этарди. Ҳозир ҳам шундай бўлди. Илоҳият ҳақида мунозара айни авжига чиққан маҳалда синфга яна отилиб Муаттар опа кириб келди-да, тўппа-тўғри Назиранинг истиқболига келиб, уни кучоклаб ўпди. Кейин ўзида йўқ шодмон кайфиятда синфга юзланди.

— Болалар, ярим соатгина аввал синфдошингиз Назирахон ажойиб башорат қилди! — деди у ҳаяжонли овозда.

Шу пайт негадир хавотирга тушган Назира унинг қўлидан тортиб паст овозда:

— Керакмас! Керакмас, Муаттар опа! — дея ялина бошлади. Лекин муаллима унинг тортқилашларига эътибор бермай, сўзида давом этди.

— Ярим соатгина аввал, биласизларми, у менга нима деди?

— Жон, Муаттар опа, айтманг! — илтижо қилди яна Назира.

— Нега айтмас эканман, сен чинакамига башорат қилдинг-ку! — деди Муаттар опа тантана билан. — У мени эшикка бошлаб чиқиб, уйингизда ёнгин бошланяпти, кизингиз дазмолни ўчирмай кетибди, деди.

— Бас қилинг! — қичқирди Назира негадир саросимага тушиб.

— Уйга ҳаллослаб етиб борсам... — муаллима Назиранинг жонҳолатда оғзига ёпган қўлини итариб ташлади, — дазмол турган устолдаги дока билан мато ёна бошлаган экан!

Назира азбаройи аччикланганидан кескин бурилиб, намоишкорона «дўк-дўк» қадам ташлаганча жойига бориб ўтирди.

— Нега энди жаҳлинг чиқади, Назирахон? — деди Муаттар опа эркаловчи бир оҳангда. — Ахир, шундай ноёб хислатнинг бор экан, нега уни яширишинг керак? Буюк башоратчилар Мишель Нострадамус билан Ванга-

ни бутун дунё биледи. Ўзимизнинг ўзбеклардан ҳам кароматчилар чиқса, бунинг нимаси ёмон?..

Энди негадир маънос тортиб қолган Назиранинг қошқовоғидан қор ёғаркан:

— Ҳаққим йўқ бунга! Катта буваларим рухсат беришмаган... — деди шивирлагудай оҳангда.

Қизнинг ёнида ўтирадиган қора қош, қора кўз йигитча у билан бир кўчада яшамайдими, таажжубланиб:

— Нималар деясан? Катта буваларинг аллақачон оламдан ўтишган-ку?! — деди унга савол назари билан тикиларкан.

Назира синфдошига истехзо билан кўзларини сузиб қаради-да:

— Мен учун бунинг аҳамияти йўқ, — деди зарда аралаш.

Бу мавҳум жавобдан партадоши баттар ҳайрон бўлиб, елкасини қисди. Шу пайт кўнғироқ жиринглади-ю, зўрға ўтирган болалар ғала-ғовур кўтариб оёққа қалқишди. Назирани худди илк бор кўраётгандай зумда ўраб олишди. Бир пастда саволга кўмиб ташлашди.

— Менга қара, Назира, болалар боғчасида қилган қандайдир кароматларинг ҳақида эшитувдим-у, лекин ишонмовдим. Сенга биров ғойибдан хабар етказадими?

— Синглинг қандайдир суратлар чизаётган экан, юлдуз хариталарими-ей, Сомон йўлининг тасвирими-ей... Бунақа ҳунари йўқ эди-ку?

— Яна бир синглинг арабча, хитойча, кейин ҳиндчани сувдай ичиб юборганмиш. Учинчи синф ўқувчиси-я?.. Ёлланма муаллимга қатнаштимми?

— Унинг ўзиям бало! Боғчадалигида Тошкентда бўлиб ўтган ҳамма зилзилаларни олдиндан айтиб берганмиш! Бунинг йўлини бизга ҳам ўргатиб қўёлмайсанми?..

— Гўдаклигида анҳорга чўкиб кетганида, уни Ҳизр бува сақлаб қолган дейишади. Ўйлашимча, унга Ҳизр буванинг назари тушган...

— Катта бувалари ўтмишда кароматгўй шайхлардан бўлган экан. Суяк суриб, бунга ҳам ўтган бўлса ажабмас...

Бутун танаффус Назира ва унинг сингилларидаги ғаройиб хислатларни муҳокама қилиш билан ўтди. Иккинчи — биология дари бошланди ҳамки, ўқувчилар тиниб-тинчишолмаётганди. Юзидан заҳар томиб турган эллик ёшлардаги жингалак сочли муаллим шошилмай кириб келди-ю, қовоғини солиб, бир ёвқараш қилган эди, болалар оғзига талқон солгандай жим бўлишди.

— Унинг ошқозони оғрияпти, — деди Назира ёнидаги партадошига секингина шивирлаб. — Ҳозир чўнтагидан ношпа олиб, оғзига солади.

Муаллим устол ортига ўтириб, жузгурни очди-да, чўнтагидан ялтироқ қоғозга ўралган дори чиқариб, бит-тасини оғзига солди. Партадоши — малла йигитча беихтиёр «пиқ» этиб кулиб юборди.

Муаллим дарров бошини кўтариб дўқ қилди:

— Нима гап, Мадалиев? Биров найранг кўрсатдимми сенга?..

Мадалиев чайқалиб ўрнидан турди.

— Йўқ, муаллим.

— Бўлмаса нега куляпсан?

— Ошқозоним оғриётувди, — маккорлик билан кулимсиради у.

Синфда «гурр» кулги кўтарилди.

— Тавба, ошқозон оғриғи одамнинг кулгисини кўзга-шини биринчи эшитишим. Меникиям оғрияпти, ҳозир дори ютдим, мен кулмаяпман-ку?

Мадалиев Назирага маъноли нигоҳ ташлаб қўйди-да, гапида давом этди.

— Меники қандайдир китиклаб оғрияпти.

Болалар яна кулиб юборишди.

— Бўпти, ўтир! — деди муаллим жеркиб. — Бундай ҳолат савдойи одамлардагина бўлиши мумкин. Яна бир марта кулсанг, жиннихонага жўнатамиз.

Ўқувчилар яна хохолаб кулиб юборишди-ю, муаллимнинг дарғазаб вазоҳатидан шу заҳоти нафасларини ичларига ютишди.

РИВОЯТ

Одам Ато билан Момо Ҳаво жаннатдан бадарға қилинганч, Ерда уй-жой қилиб тирикчилик ўтказа бошлади. Иблис ҳам курраи заминдаги ёндош оламни қароргоҳ айлаб, ўз шумликларини амалга оширишга киришди.

Одам Ато овга кетганида, у бир шайтонваччани етаклаб, Момо Ҳаво ҳузурига ташриф буюрди ва: «Ўғлимни бир мунча муддат тарбиянгизга олсангиз», — дея илтимос қилди.

Кечқурун овдан қайтган Одам Ато кулбасида шайтонваччани кўриб, аччиғи чиқди.

— У нима қилиб юрибди бу ерда? Душманмизнинг

хароми зурриёди-ку? — дея ғазаб ичида унга пичоқ уриб, овлоқдаги жарликка улоқтириб юборди.

Бундан хабар тошган Иблис сеҳр йўли билан шайтонваччани тирилтириб, Одам Ато уйда йўқлигида яна Момо Ҳавога ташлаб кетди. Кечкурун овдан ҳориб қайтган Одам Ато уни кўриб, ғазоби ортгандан ортди. Жаҳолат ўтида шайтонваччани яна ўлдириб, жарга олиб чиқиб ташлади.

Иблис бир куф-суф билан боласини қайта тирилтириб, тагин ҳузурига етаклаб келганини кўрган Момо Ҳаво ҳам жаҳл отига минди.

— Итваччангни кўзимдан йўқот! Ҳализамон эрим келса, икковингнинг ҳам кунингни кўрсатади!.. — деди у. Иблис минг бир хийла-найрангини ишга солиб, алдаб-авраб, шайтонваччасини яна Момо Ҳавога ташлаб кетди.

Кечки пайт овдан ҳориб-чарчаб қайтган Одам Ато кулбасида ивирсиб юрган шайтонваччани кўриши билан қинидан пичоғини чиқариб, шартта унинг калласини узиб ташлади. Кейин танасини бўлак-бўлак қилиб кесди-да, биқирлаб қайнаб турган қозонга битта-битта итқита бошлади. Кечки овқат ўрнига эр-хотин маза қилиб шайтонваччанинг гўштини тановул қилишди.

Ғайб олаמידан уларнинг бу ишини хурсанд бўлиб кузатиб турган Иблис ногаҳон Одам Ато ва Момо Ҳавонинг рўпарасида пайдо бўлди-да, қаҳ-қаҳ уриб кула бошлади.

— Нега куласан, лаънати?! — қичқирди Одам Ато яна ғазаб тулпорига миниб. — Бизни жапнатдан қувдирганинг сенга озлик қиляптими?

— Озлик қилганда қандок! — деди Иблис тантапавор киёфада кўзларини чақчайтириб. — Ҳали бу ҳолва! Сизларга анчадан бери шайтон гўштини едирши орзусида эдим. Не саодатки, буни ўзларинг ихтиёр этдинглар! Мақсадимга эришдим. Ана энди то маҳшар кунигача авлодларингиз томирларида шайтон қони ҳам қўшилиб оқди! Табриклайман, азизларим! Энди биз қариндош-уруғ бўлдик! Сизлардан энди кўйи шайтонваччалар дунёга келади ва уларнинг аксарияти менга жиян бўлишади! Жиян бўлгандан кейин андак хизматимни ҳам қилишади-да, а, лаббай??!. Ҳаҳ-ҳаҳ-ҳаҳ-ха!..

Иблис захарҳанда билан яна қаҳ-қаҳ уриб куларкан, лаҳза ўтмай бир юмалаб кўздан ғойиб бўлди.

ИНС-ЖИНСЛАР МАКРИ

Дунёбеҳабар уч жажжи опа-сингилнинг бошларига тушажак даҳшатли кечмишлар арафасида Улуспир лақабли Иблис ернинг бир ҳилват гўшасига яқиндагина тамуғдан қайтган, энди инс-жинс қиёфасига кирган уч кимсани таклиф этди. Булар тамуғда азоб-уқубатда, жаҳаннамий аланга оғушида минг йил тоат-ибодат ила барча гуноҳлари учун тавба-тазарру қилишгач, Парвардигори олам мурувват кўрсатиб, уларни аввал Ер ости дунёсининг олтинчи, кейин бешинчи ва ҳоказо қаватларига кўтариб, ниҳоят, Ерда ҳам яшашига ижозат берган эди. Иблис чақирган учала инс-жинс моддий дунёда кўп куфр ишлар қилиб, обдан гуноҳларга ботишган, ўлганларидан сўнг тўппа-тўғри тамуғга равона этилган эдилар-да.

Иблис бундан миллион йиллар илгари шайтонлар, инс-жинслар, алвасти, жодугар ва ёвуз ниятли девларнинг умумфалак ҳуфия уюшмасини тузган, уюшманинг илк қурултойи унга Улуспир¹ тахаллусини бериб, бу тиниб-тинчимас «даҳо» кимсани ўзларича тангри деб эълон қилишган эди. У истиқболда оламшумул ишларни режалаштирган: аввало ўша уюшманинг ишини йўлга қўйиши ва ўз тарафидаги қора кучлар чинакамига жипслашгач, Коинотда мутлақ ҳукмдорликни қўлга киритиш учун кураш бошлаши лозим эди. Ҳозирча эса, унга рақиб бўлган зотларни аста-секин гумдон қилиб бориши керак.

Ууллас, Улуспир ўзининг ашаддий душманлари бўлмиш авлиёлар Шайх Тохир, Шайх Хожа Асрор ҳамда Тилла Шайхнинг Ердаги сўнгги зурриёдлари кўп кароматлар кўрсатиб, катта обрў-эътибор топаётганларини ўз хизматидаги парилардан эшитган заҳоти қаҳр-ғазаб тулпорига минган, ўзини кўярга жой тополмай қолган эди. Даҳшатлиси шундаки, Иблис ўзининг ҳар қандай шум ниятини Парвардигори олам ўрнатган умумфалак қонун-қоидалари доирасида амалга оширар, бунда шариат йўл-йўриқларидан ҳам четга чиқмасликка интиларди. Унинг навбатдаги режаси ҳам ҳар томонлама ўта пухта ўйланган, ҳар бир икир-чикиригача «етти ўлчаб бир кесилган» чуқур мулоҳазалар асосига қурилган эди.

Қабиҳ режасини рўёбга чиқариш мақсадида у уч кечакундуз фалакиёт кутубхонасида ўтириб, тамуғдан қайт-

¹ Улуспир — шайтонлар ва инс-жинслар раҳнамоси Иблисининг исми бўлиб, қадимги юнон асотиршунослиги (*мифологияси*)га кўра Люцифер атамаси тўғри келади.

ган собиқ инс-жинслар ўтмишини ўрганган ва уларнинг орасидаги Нуж, Нут ва Яос исмли учтасини кўз остига олиб қўйганди.

Улар шаҳар чеккасидаги ташландиқ бир саройнинг девор ва шифтларини ис босган катта хонасида, титилиб кетган кигиз устида чордана қуриб ўтиришаркан, Улуспир гапни узоқдан бошлади:

— Ўзларингдан қолар гап йўқ, мухтарам биродарлар, Коинотда тартиб-интизом қолмади. Қаёққа карама — ўзи-бўларчилик, бошбошдоқлик, жиноят... Боз устига, қариндош-уруғчилик, ошна-оғайнигарчилик кун сайин авж ола-япти. Шукурларким, ҳар ким ўз аравасини тортадиган, Коинот ва Сайёраларда ислохотларни фаол бошлайдиган замонлар ҳам етиб келди. Яъни, масалан, ҳозирги мураккаб шароитда ҳар ким ўз вазифасини сидқидилдан ўзи бажариши, фаришта фаришталигини, авлиё авлиёлигини, шайтон шайтонлигини қилиши керак. Шундагина Коинот сарҳадларидаги барча тартибсизликлару бебошвоқ масхарабозликларга чек қўйган бўламыз.

Иблис гаплари қавмдошларига қандай таъсир қилаётганини билиш учунми, туртиб чиққан сержун ковоқлари остидаги чақчайган кўзларини ҳамсухбатларига синовчан бир-бир қадаб, пича сукут сақлаб турди-да, пўлатдай мустаҳкам мантӣқ асосига қурилган мулоҳазалар занжини изчил «тўқиш» да давом этди:

— Ўзларингдан қолар гап йўқ, азиз фалакдошларим, Ердагина эмас, балки самовотда ҳам бошимизга кўп фитнаю маломатлар тошини ёғдирган Шайх Тохир, Шайх Хожа Асрор, Тилла Шайх сингари авлиёлар ўта ҳадларидан ошиб кетишяпти. Улар қўқдагина эмас, балки Ерда ҳам буюк аждодларимизнинг пок хотираларига тавқи-лаънатлар ўқиб, ўзларининг фоний дунёдаги сўнги зурриёдларини шариатда қатъиян ман этилган сеҳргарлик ва жоду йўлига бошламоқдалар. Бундан келиб чиқадики, уларга қарши зимдан ғазавот бошлашимиз учун фурсат етди, азизларим!..

Гапнинг мағзини энди чақа бошлаган, калласи улкан шалпангкулоқ қаламушни, танаси қора от қуйруғини эслатувчи Нуж исмли ёқимсиз инс-жинс думчасини аста ликиллатаркан:

— Тўғри айтасиз, Улуспир жаноблари, — деди мамнунлигини яширолмайд, — ҳадеб тоат-ибодат қилиб, беҳуда умр ўтказиш ўзимизнинг ҳам жуда жонимизга тегди.

— Уларнинг бошлаб танобини тортиб қўйиш керак! —

деди кўзойнакли илонга ўхшаган, лекин бикинида ёлдор қанотчалари бор Нут исмли бадбин инс-жинс кўзларини совуқ чакнатиб.

— Ердаям ҳақиқат бор девдим-а, — деди жундор қора мушук қиёфасидаги Яос исмли манфур инс-жинс олд нанжаси билан узун мўйловчасини мамнун силаркан, — ниҳоят, бизга ҳам кун туғаркан-да! Ўзим ҳам зерикиб, ўлай девдим...

— Мени қўллаб-қувватлаганларингиз учун бағоят миннатдорман, азизларим! Шундай бўлишини билардим!.. — деди Иблис азбарои хурсанд бўлиб кетганидан кўзларига маржон-маржон ёш қалкиб. Лекин шу заҳоти унинг нигоҳи қаҳр-ғазаб ўти билан чакнаб кетди-да, шохдор калласини кескин Нужга ўгирди: — Агар билсанг, муҳтарам дўстим, фано дунёда бойликка ружу қўйган Шайх Тоҳир туфайли сенинг еттинчи буванг ҳам кўн азиятлар чеккан.

— Хабарим бор! — деди калласи каламушсимон ёқимсиз инс-жинс қуйруқчасини жаҳл билан силкитиб. — Алқасос-ул-минал ҳақ, дейдилар!..

— Шўрлик буванг йўқсизлик туфайли бировнинг уйдан арзимаган нарсани сўрамай олиб, қўлга тушганида, лаънати Шайх Тоҳир «ўғри» дея жар солдириб, уни эшакка тескари миндирган ва шаҳардан бадарға қилдирган эди.

— Буни унутиш мумкин эмас! — деди Нуж ғазаб ўтида тишларини ғижирлатиб. — Бувамнинг нок руҳлари хурмати қасамёд қиламанки, мен унинг ҳунини оламан!..

Улуснир энди ўзининг чакчайган нигоҳини Нутга қадади.

— Шайх Хожа Асрор эса, ўз даврида яшаган сенинг бувангнинг бошига ҳам ит кунларини солган.

— Сал-пал эшитган эдим, жаноби олийлари, — деди кўзойнакли илонга ўхшаган бадбин инс-жинс негадир бир оз иккиланиб. — Лекин тафсилотини билсам, мен ҳам шунга қараб иш тутар эдим.

— Э, бандаи ғофил, — деди Иблис унинг бу гапидан ҳафсаласи пир бўлгандай сертирноқ панжасини жундор тиззасига «шап» эткизиб уриб. — Сизлар кўп нарсалардан беҳабарсизлар. Бувангнинг кушандаси Шайх Асрор Ерда жуда катта мол-мулк эгаси бўлган. Сенинг буванг эса, унинг юзлаб жафокаш қаролларидан бири эди. Шўринг қурғурнинг бор-йўғи тўртта хотини бўлиб, кунларнинг бирида, эркак эмасми, фалакнинг гардиши би-

лан уларнинг бирини калтаклаб ўлдириб қўйган. Ана шу арзимаган гуноҳи учун лаънати Шайх уни узоқ йиллар зиндонбанд қилдириб, бутун фоний умрини дўзахга айлантирган.

— Вой, ғаламис-ей! — хитоб қилди илонсимон инс-жинс жағларини шишириб, ғазаб билан пишилларкан. — Шунақа денг?! Агар унинг етти пуштидан ўчимни олмасам, отимни бошқа қўйганим бўлсин!

Улуспир энди учинчи ҳамроҳига ўгирилди. Қора мушукни эслатувчи манфур инс-жинс негадир унга хавотир билан тикиларди.

— Сен ҳам ҳали ғафлат уйқусидасан, азизим Яос! — деди у чертиб-чертиб гапираркан, қалин қошларини чимираиб. — Сенинг бувангни Тилла Шайх гирифтор қилган азоб-укубатлар олдида булар бари ҳолва. Раҳматлик буванг ўша даврларда кичик даштларида қароқчилик қилиб Ипак Йўлига қатнайдиغان карвонлардан ўзининг худо берган ризқ-насибасини териб юрган. Билъакс, қон-тўкмаган, айтарли ҳеч кимни ўлдирмаган. Роп-па-роса ўттиз йил деганда қўлга тушгач, бувангни Тошкентга олиб келиб зиндонбанд қилишган. Бундан хабар топган лаънати Тилла Шайх унинг орқасига тушиб, шўрлик бувангни халқ ўртасида ошқора жазолатдирган...

Қора мушуксимон инс-жинс мунғайиб, бошини ҳам қилганча муқ тушиб йиғлай бошлаган эди.

— Яна қандай жазолатдирган де? — бамисоли ўтга ёғ қуярди Улуспир. — Ғазабнок оломон ўртасида бўйнига минг бир айб қўйиб, дорга тортидирган!..

Яос худди миёвляётгандай оҳангда уввос тортиб йиғларкан, нафрат билан узук-юлук, манқа овозда хитоб қилди:

— Агар унинг фоний дунёдаги авлодлари бошига ит кунини солмасам, яна тамуғга қайтганим бўлсин!

Иблис учала ҳамтовоғининг суробини обдан тўғри-лаб, муайян руҳий ҳолатга келтиргач, энди уларга оталарча панд-насихат қилишга киришди:

— Вазифаларинг ўта оғир, азиз биродарларим! Сиз билан биз ҳамманинг назаридаги маълум ва машҳур мавжудотлармиз. Биров билиб-билмай арзимаган ишқалликни юзага келтирса ҳам доим сиз билан биз балогардонмиз, шу заҳоти бошимизга тавқи-лаънат тошларини ёғдира бошлашади. Шунинг учун ерда бағоят эҳтиёткорлик билан иш тутишингиз, ҳар бир қадамни ўйлаб босишингиз зарур. Бугунги режаларимиздан фаришталар, ай-

никса, анави авлиёлар зинҳор-базинҳор хабар топмас-ликлари даркор. Акс ҳолда ҳаммамиз шармандаю шар-мисор этилиб, тамуғга бадарға қилинишимиз ҳеч гап бўлмай қолади.

Шундан кейин Улуспир шу кундан эътиборан яна ўз малайларига айланган Нуж, Нут ва Яосларга Ерда ба-жаражак «муқаддас» вазифаларини бирма-бир тушунти-ришга киришди.

ҚАЛБАКИ ТҶҲ

Одамзод эл-улус орасида обрў-эътиборини йиллар мобайнида мисқоллаб йиғади-ю, ундан жудо бўлиши учун бир неча дақиқа кифоя.

Назира ва унинг сингиллари аъло ўқишларию наму-нали хулқ атворларигина эмас, балки фаройиб хислат ва ноёб қобилиятлари билан ҳам Ҳазрати Имомда аллақачон эл-юрт оғзига тушишган, бутун маҳалла-кўй ҳавас қиладиган кўҳлик қизлар бўлиб етишишган эди. Улар мактабга отланишаркан, Мунаввархон ая:

— Дилбархон, кечкурун қизларингизга исриқ солиб кўйинг, бирам кўзга яқин бўлишибди, қурмагурлар! — дерди ҳар гал ҳавас ва хавотир аралаш.

— Ишкилиб, ёмон кўздан Худо ўзи асрасин, — дерди Баҳром Шайх ота хонтахта тўрида чордана қуриб ўтирганча, невараларининг ортидан меҳр билан тикилиб.

Ана шундай осуда кунларнинг бирида Баҳром Шайх ота турадиган ҳовли дарвозасидан юз қадамча нарида қизил «Тойота» машинаси келиб тўхтади. Унда қора кўзойнак таққан қора чопонли уч кимса ўтирарди. Худди шу маҳали дарвозадан сумка кўтариб чиқиб келган уч опа-сингилга улар бежо ва олазарак нигоҳ билан тикилишди. Назира бошлиқ опа-сингиллар ҳам уларга хавотир билан қараб кўйишди-ю, қадамларини тезлатиб, зумда мактабга олиб борадиган кўчага бурилишди.

— Орқага қараманглар, — деди Назира илгарилаб бораркан, овозини пасайтириб. — Қўнглим сезаяпти, улар яхши ниятда келишмаган.

— Улар ким ўзи? — сўради Наргиза қошларини чимириб.

— Билмайман.

— Менимча, — секин гапга аралашди Нафиса, — улар учар ликопчаларда келишган ўзга сайёраликлар...

— Ол-а, — деди Наргиза кулимсираб, — қанақа учар ликопча? Ўзимизнинг оддий «Жигули» шекилли?

— Унинг «Жигули» эмас, учар ликопчалигини аниқлаб берардим-ку, лекин бунинг учун мууроқаба ҳолатига тушишим керак-да.

— Нима, уни сароб демокчимисан?

— Ҳа-да, аслида у — учар ликопча бўлиши керак.

— Ол-а, лоф ҳам эви билан-да...

— Бас қилинглар! — уларнинг мунозарасини бўлди Назира. — Тезроқ юринглар. Ҳозир улар орқамиздан эргашишади.

Чиндан, қизлар катта кўчага буриладиган муюлишга етишганда, қизил «Тойота» кескин жойидан жилди.

Қизлар тўрт қаватли мактаб дарвозаси остонасидан шошиб-пишиб ўтиб, Назира — тўртинчи, Наргиза — учинчи, Нафиса эса, — иккинчи қаватга кўтарила бошлаганида, қизил «Тойота» ҳам мактаб дарвозаси қошида кескин тормоз бериб тўхтади. Назира синфга кириб келганида, у ерда беш-олти нафар бола тахта олдида гурунглашиб туришарди. Қиз уларга эътибор бермай, дераза ёнига ўтди-да, пастга қаради. Кутганидай, дарвоза ёнида қизил «Тойота» турарди. Яна кўнглига ғулғула тушиб, тез жойига бориб ўтирди. Мўйловчаси энди сабза урган синфдоши ёнига келиб ўтираркан, истехзо аралаш:

— Нима, йўлингдан қора мушук ўтдими, намунча хомушсан, Назира? — дея лукма ташлади.

Ҳар қандай китмир гапни жавобсиз қолдирмайдиган Назира бу сафар ҳам шарттакилигини қўймади.

— Мушук эмас, каламуш ўтди! — Ажабо, қўққис миясига келган бу фикрдан ўзи ҳам ҳайратга тушди. Лекин бари бир жойида тек ўтиролмади. Яна ўрнидан туриб, дераза қошига борди. Пастга тикилди. Шу пайт қизил «Тойота» эшиги очилиб, ундан қора чопон кийган, қора кўзойнакли одамларнинг бири тушди-да, мактаб биносига қараб юра бошлади.

Назира фикрини, яна жойига бориб ўтирди. Гоҳ у қўли, гоҳ бу қўлини фикрлайверганидан бармоқлари оврий бошлади. У ўзидан кўра кўпроқ сингилларидан хавотирда эди. Бувалари айтган ёвуз инс-жинслар наҳотки шулар бўлса? Йўғ-е. Бундай бўлиши мумкин эмас! Инс-жинслар инсон қиёфасига ҳам кираверар экан-да! Яна ким билади, дейсиз...

Унинг хаёлига беҳосдан бир фикр келди-ю, сакраб тагин ўрнидан туриб кетди. «Тумор!.. — дея хитоб қилди хаёлан. — Бувиси ажина ва инс-жинслар чалмасин

деб, учала опа-сингилга тумор ясаб берган эди. Уларни сингиллари ўзлари билан оливолишганмикин?.. Меники уйда қолган — ётоқхоналарида, ёстиғи остида. Э, Худо! Энди нима қилса экан?!»

У зудлик билан дафтаридан бир варақ йиртди-да, алланималарни шошилишч ёзишга киришди. Кейин иккинчи варақни йиртиб, унга ҳам биринчи қоғозга ёзганларини айна кўчирди-да, уларни кўлига олиб, ташқарига отилди. Аввал учинчи қаватдаги Наргизанинг синфига югурди. Хайриятки, ҳали дарс бошланмаган эди. Уни кўлтиғидан олиб ташқарига бошлади-да, кўлидаги қоғозларнинг бирини узатаркан, шивирлаб:

— Манави — инс-жинсларга қарши бувим ўргатган оятлар! Ҳозироқ товуш чиқариб ўқий бошла! — деди-да, сингисининг жавобини ҳам кутмай, иккинчи қаватга югурди. Шу пайт биринчи дарс бошланганини билдириб, кўнғироқ чалинди. Нафисага ҳам оят ёзилган қоғозни қолдириб, гапини тайинлаб, орқага қайтганида, ҳамма ўқувчилар синфларга кириб улгуришган, узун даҳлиз бўшаб қолган эди. У тўртинчи қаватга кўтарилганини билади, сира кутилмаганда, рўпарасидан ҳалиги қора чопонли кимса юзма-юз чиқса бўладими! У киши кескин ҳаракат билан кўзойнагини ечгани ёдида, бирдан унинг каламушникидай совук, юмалоқ кўзларида ўт чакнаб, улардан отилган иланг-биланг, камалаксимон ёрқин нур яшин тезлигида қизнинг танасига қараб отилди. Назира борлиқ вужудини чирмовуқсимон алланима кўз очиб юмгунча ўз исқанжасига олаётганини пайқади-ю, жон ҳолатда кичқириб юборди. Лекин, ажабо, товуши чиқмади. Бошида кучли оғриқ пайдо бўлиб, худди маст одамдай гандираклаб кетди. Шу захоти оғзидан кўпик сачраб, кўзлари косасидан чиққудек олайиб, бор бўйи билан ағдариларкан, қора чопонли кимса шалпангкулоқ улкан каламушга айлана бошлаганини ғира-шира илғади-ю, ҳушидан айрилди.

... Назира энди паға-паға оппоқ булутлар орасида учиб борарди. Пастда худди ўйинчоқ уйлардай кўринаётган Бароқхон мадрасаси ва Тилла Шайх жоме масжиди, томларига ту누ка ва сопол тўшамалар ёпилган эски синч уйлар бирпасда орқада қолди. Мана, кўп ўтмай, тагида кўп қаватли бинолар пайдо бўлди. Анави «Панорама» киносаройи, у ерда Муаттар опалари билан бирга ҳинд киносини томоша қилгани боришганди. Анави думалок чоҳ, янглишмаса, «Пахтакор» ўйингоҳи. Ажабо, Назира шу топда осойишталик, пардай енгиллик ва хотиржам-

ликдан бошқа ҳеч нимани сезмасди. Жамики ташвиш-хавотирлари ўз-ўзидан йўқ бўлган эди. Ўзига ўзи у худди қуш натидек, енгилгина шабада эпкинидан осмону фалакка кўтарйлиб кетган бир парча қоғоздек туюларди.

Кўққисдан шаҳар тугаб, қиз энди қандайдир харобазор жарлик, ахлатхоналар устида уча бошлади. Харобазор чеккасида мусулмонча гиштлардан қурилган, деворлари тўкилиб кетган эски сарой кўққайиб турарди. Назира негадир энди йўлни тўғри сарой тарафга олиб, аста пастлай бошлади.

Саройнинг ўймакорлик усулида нақш берилган ва азбаройи эскириб кетганидан қорайиб, кўп жойларидан дарз кетган дарвозаси яқинига қўнганида, қиз, ажабо, ўзининг биргина узун ҳарир кўйлақда экани, ички кийимлари умуман ғойиб бўлганини пайқайди. Лекин шундай бўлиши табиийдай, бу ҳолатидан таажжубланмади ҳам.

Қизик, ичкаридан «қилпиллама» оҳангидаги шўх куй эшитиларди. Куй оҳангида қандайдир сохта, бузук, ҳатто ёвуз мавжларни ҳам илғаш қийин эмас эди. Шу чоқ эшик ғийқиллаб очилиб, остонада чингизхонлар даврида яшаган сарбоз либосидаги дубулғали ёш йигит кўринди. Унинг тилласимон ялтироқ фўтасига ойболта осилган, чап қўлида туғли узун найза бор эди.

Шамойилига синчиклаброқ тикиларкан, Назира унинг мўйловчалари энди сабза урган озгин партадоши Солиҳ Мадалиевга жуда-жуда ўхшашини кўриб, негадир яна сира ажабланмади. Унинг қони қочиб оқаринқираган юзи, кўкариб кетган кўллари ҳам қизда ҳеч қандай ҳиссиёт уйғотмади.

— О-о-о! Келинпошша, бормисиз! — хитоб қилди у дўриллаган овозда оғзининг танобини қочириб. — Кутавериб кўзларимиз тўрт бўлди-ку! Келсинлар, келсинлар! Қадамларига ҳасанот!..

ЖИНЛАР БАЗМИ

Назира беихтиёр йигитнинг олдига тушди. Эшикдан кириши билан қулоқларни қоматга келтириб, «Тўйлар муборак» қўшиғи янграб кетди. Бу ерда базми-жамшид авжида эди. Ўртада катта шоҳона дастурхон ясатилган, унда бу дунёда бор ноз-неъматларнинг ҳаммаси муҳайё эди. Ичимликлар ҳам тўлиб-тошиб кетган, Назира кўрган ва кўрмаган шампану арокдан тортиб армани коньягию, «Наполеон»гача ошиб-тошиб ётарди. Дастурхон атрофи-

даги эскича кийинган маст-аласт эркак ва аёллар қизга ҳайрат ва айна вақтда қандайдир... нафрат ва ижирганиш билан тикилишарди. Ажабланарли жойи шундаки, эркаклар зарбоф чопонларда бўлишига қарамай, рангбаранг бўйинтириклар тақишган, кўзни олгудек узун, ялтироқ кийимлардаги ўттиз-қирқ ёшлардаги аёлларнинг бўйни ва қулоқларига осган тилла, кумуш, марварид ва жавохир тақинчоқларидан эса, ҳар қандай одамнинг кўзлари қамашиб кетарди.

Буларга ҳам заррача эътибор бермаган Назира дубулғали йигитнинг пинжида дастурхон тўридаги икки бўш жойнинг бирига бориб ўтирди.

Маст-аласт даврада чуғур-чуғур бошланди.

— О-о, келин бола жуда гўзал экан-ку!..

— Нимасини айтасиз, ҳурилиқо!

— Савил қолгур, шир-яланғоч келибди-ку?!

— Башараси қурсин, ҳозирги ёшларда номус бор эканми...

Ғала-ғовур босилиб, қўшиқ тугагач, тўрда ўтирган, афти-ангори турли бўёқлар билан чаплаб ташланган ўрта ёшлардаги баланд бўйли аёл жадал юриб йигит-қизнинг тепасига келди. Аёл қулоқларига ҳалқа шаклидаги каттакон тилла исирға таққан, узун қора сочлари худди алвастиларникидай елкаси оша тўзғиб ётарди. Катта-катта кийик кўзлари негадир кишига бежо тикиларди.

— Марҳамат қилсинлар, марҳамат қилсинлар, Назирахон! — қичқирди у қизга еб қўйгудек қараркан. — Роса кутдирдингиз-а! Ўзининг тўйига ҳам шунча кечикадими одам! Қутлуғ бўлсин энди, қутлуғ бўлсин! Қани, бошладик бўлмаса!.. — шундай дея аёл қўшиқ бошлаб юборди. Даврадаги аёллар томоқлари қирилгудек бакириб, унга жўр бўлишди:

Узоққа қиз берганнинг

Ранги сарик, ёр-ёр.

Кўзларидан ёш оқар

Мисли арик, ёр-ёр.

Ҳай-ҳай ўлан, ҳай ўлан,

Бир боғ похол, ёр-ёр.

Куёв поччам сўрасангиз,

Пахмоқ соқол, ёр-ёр.

Бир маҳал қизнинг қулоғига ёнида ўтирган дубулғали йигитнинг:

— Нима ичасиз, жоним? Қайсинисидан куяй! — деган ширакайф овози чалинди.

— Менга «Нанолон»дан! — деди Назира шартта, бу гап оғзидан шу қадар беихтиёр учиб чиқдики, бундан ўзи ҳам ҳайратда қолди. «Мўйловча» қуйган қадаҳни бир сипқоришда ютиб юборди-да, дастурхонга ёпишди. У очофатлик билан ҳали товуқ оёғини ғажир, ҳали юпқа қилиб қирқилган қазиларни кетма-кет ямлар, ҳали ўртадаги улкан чўчка этидан юлқилаб олиб оғзига тикарди.

«Ёр-ёр» қўшиғи эса, борган сари авжига чиқаётганди:

Қозикдаги пўстиннинг
Енги йиртиқ, ёр-ёр.
Куёв поччам янгасининг
Лаби тиртиқ, ёр-ёр.

Қўшиқ ярмига етганда, ҳалқа исирғали аёл яна ўртага чиқди, даврадагиларни қарсақ чалиб тинчитгач, «келин»га қараб қичқирди:

— Бас қилинг, Назирахон! Шунақаям очофат бўладими одам?! Қўйиб берсак, куёв болани ҳам етти ямлаб бир ютадиганга ўхшайсиз. Энди рақсга навбат! Қани, ҳамма ўрнидан турсин...

Кутилмаганда Назира қаҳр-ғазаб отига миниб, сапчиб ўрнидан турди.

— Нима? — қичқирди у ҳалиги аёлга кўзларини олайтириб. — Мен ҳали очофат бўлдимми?

Қиз ирғиб дастурхон устига чиқди-да, ноз-неъматларни топтаб, яна бир сакрашдаёқ аёлнинг рўпарасида пайдо бўлди.

— Мен сенга ҳали очофат бўлиб қолдимми, лаънати?! — Тобора овозини баландроқ кўтарарди қиз. — Шунча хизмат қилиб-а? Еттинчи осмондаги ашаддий душманим Шайх Тоҳирдан ҳам шунчалик ҳақорат эшитмагандим. Ким очофат?! — қиз шундай дея бақирганча ҳалқа исирғали аёлнинг устига бостириб бориб, тўзғиб ётган узун сочларига бирданига чанг солди.

— Нима, эсингни едингми, Назирахон? — чамаси, аёл энди чинакам ҳайратга тушган, шунинг учунми, юзи куйдирган калладек тобора иршайиб борарди. — Тўйингни бузма, жонгинам! Ҳозир куёв бола билан гўшангага кирасизлар! Кимлигингни унутдингми? Ўзингни бос!..

— Мен ҳеч нимани унутганим йўқ, мараз! — ғазаб билан қичқирди Назира, кейин чап қўли билан унинг

сочларини кескин силтаб тортди-да, ўнг қўли билан бонлаб жағига мушт туширди. Шу заҳоти аёлнинг башараси кийшайиб, ўнг кўзи узлуксиз пирпирай бошлади.

Шу чоғ ердан чиқдими, осмондан тушдими, уларнинг ёнида зарбоф чопон кийган қора соқол бир одам пайдо бўлди. Ажабо, унинг бошида кўз илғамас икки шохи бор, юз қиёфаси, савол аломатидай чимирилган куюк қошларию шакли-шамойили Иблисга ўхшаб кетарди.

— Менга қаранглар! — бўкирди у момақалдиروقдай гулдирак овозда аёлларни куч билан икки тарафга итариб ажратаркан. — Аввало ғирт безорилик бу!.. Бас қилинглар, деяпман!.. Боз устига, учига чиққан ўйинбузуқилик! Биз нима деб келишган эдик ўзи? Бу шаллақиликларингдан, худо кўрсатмасин, самовотдагилар хабар топишса борми, ҳаммамиз нақ тамуғга равона бўламиз-а!

Назира унинг темир панжасидан бир силтаниб қўлини тортиб олди-да, қизишиб гапирди:

— Э, менга деса коинот узилиб ерга тушмайдими! Нега бўлмаса ҳақорат қилади одамни?..

— Бўлди! Бас қилларинг энди! Ҳой, куёв бола, қани, бўшашмай, келинни рақсга тортсанг-чи! Латта бўлмай ўл сенам!..

Дубулғали «куёв бола» бир сакрашдаёқ устолдан ошиб ўтди-да, ўртада ғазабкор қиёфада ғўдайиб турган «келин»нинг атрофида бесўнақай ирғишлаб рақсга туша бошлади.

Зарбоф чопон кийган кимса ҳалқа исирғали аёлнинг қўлтиғидан олиб, унга алланималар дея пичирлаганча дастурхон тўридаги жойига бориб ўтирди. Айни пайтда дастурхон атрофида ғала-ғовур бошланган, ҳозиргина бўлиб ўтган текин «томоша» ҳаммага мойдек ёқиб тушгани кўриниб турарди.

— Келинпошша бало чиқиб қолди-ку!..

— Ҳа-да, жуда жангари экан!..

— Жодугарнинг охирги тишларини ҳам қоқиб олай деди-я!

— Бир тутам сочини юлиб олгани-чи!..

— Қанақа соч? Парикда-ку у!

— Вой лаънати-ей! Қариб куюлмаган...

Ширакайф, иршайган ва шифрайган нигоҳлар энди Назирага ҳайрат ва завқ аралаш тикиларди.

Кайфи ошиб қолган дубулғали йигит эса, Назиранинг атрофида сайисхонадан чиқиб кетган тойчоқдек шаталоқ отиб ўйин тушаркан, елкасига тушган кучли зарбдан ағдарилиб кетаёзди. Назира унинг елкасига бир уриб,

шумлик билан хона кунжагидаги қора мато билан ўралган гўшангага ишора қилаётган эди. Худди шу он яна тепаларига етиб келган ҳалиги зарбоф чопонли шохдор кимса унинг елкаларига қоқиб гўшанга сари йўллар экан:

— Боракалло! Боринглар, боринглар, болаларим! Айни вақти, — дея дўриллади. Кейин у «келин»нинг қулоғига захарханда аралаш шивирлади: — Ўзингни қўлга ол, Нуж! Қизнинг вужудига кирдингми, энди унинг аждодлари қилган ёмонликлари учун қасос олишинг кераклигини унутма!..

— Биламан! — деди Назира баралла овозда ҳаммага эшиттириб. — Ҳозир унинг шунақанги расвосини чиқарайки!..

У ёнида гандираклаб турган дубулғали йигитга чиппа ёпишди-ю, шаҳдам одимлар билан гўшанга тарафга судраб кетди. Йўл-йўлакай «куёв»нинг бошидаги дубулғасини улоқтириб, эгнидаги чакмонини ечишга ҳам улгурди.

Улар гўшангага кириб кўздан ғойиб бўлишгач, дастурхон атрофида қий-чув бошланиб, яна қадаҳлар кўтарилди. Базм тагин авжига минди. Даврада зарбоф чопонли барзанги одам билан ҳалқасимон исирға таққан аёлгина хавотирли қиёфада ўтиришар, шунинг учун шовқин-суронни тинчитишга уринишарди.

— Жиминглар-е! — бақирди барзанги бирдан устолга мушт тушириб, худди зилзила юз бергандек ҳамма ёк зириллаб кетди. — Намунча алжирайсанлар! Лаънати Нуж қовун тушириб қўймаса бўлгани ишқилиб...

Орага бир дақиқа сукунат чўкиши билан унинг ёнидаги ҳалқасимон исирғали аёл захарханда аралаш гап қўшди:

— Баччағар Нуж ичкилик ичавериб эсини еб қўйибди!

Шу пайт гўшангадан улкан шалпангкулоқ каламуш ўқдай отилиб чикди-да, шишадек юмалоқ кўзларини ўтирганларга лўқ қилиб:

— Ким баччағар?! — дея бақирди. Азбаройи ғазабга кирганидан бутун танаси худди безгак тутаётгандай титраб-қақшарди. Уни кўриб жон-пони чиқиб кетган зарбоф чопонли кимса каламушнинг истикболига югураркан:

— Қалланг жойидами? Нега кизни холи қолдирдинг? Ҳозирок қайт! Орқага қайт, деяпман!.. — деди ижирғаниб.

Лекин махлуқ бўш келмас, бор овози билан бақириб-чақиришда давом этарди:

— Ким баччағар деяпман? Жуда жонга тегди-ку бу ҳақоратлар! Тамуғда ҳам бунчалик хор қилишмайди одамни...

Шу пайт вужуди инс-жинсдан бўшаган Назира ўзига келиб, ёнида шалвираб ўтирган дубулғали йигитни итариб юборди-да, гўшангадан ташқарига отилиб чиқди. Дастурхон атрофида ўтирганлар унга энди тараддуд ва саросима аралаш тикилар, айна ўғрилиқ устида кўлга тушган одамлардай кўзлари безовта ва олазарақ эди.

Зарбоф чопонли барзанги энди қиздан нарироқда турганча, каламушни имо-ишоралар билан зўр бериб қизнинг вужудига қайта киришга ундарди. Лекин у кечиккан, вазиятни аллақачон тушуниб етган Назира ўзини кўлга олиб улгурган, шунинг учун ҳам даврадагиларнинг ўтақасини ёриб: «Оллоҳу акбар, Оллоҳу акбар, Оллоҳу акбар!» — дея қичқирди-да, буvasи ўргатган оятлардан бирини ўқишга киришди:

— Аузи биллоҳи минаш-шайтонир-рожийм! Бисмиллоҳир-рахмонир-роҳим!..

Лекин у оятни охиригача ўқиб улгурмади. Оёқлари дармонсизланиб, хуши бошидан уча бошлаганини сизди. Полга аста йиқиларкан, хонада ҳеч ким қолмаганини, ноз-неъматлар тўла дастурхон ҳам кўздан ғойиб бўлганини пайқади.

ДАХРИЙ ОТА ЎЙЛАРИ

Назиранинг мактабдан иттифоқо ғойиб бўлгани, бир кеча-кундуздан кейин шаҳар чеккасидаги харобазорда жойлашган ташландиқ кўхна уйдан эгни-боши ғижим ва ифлос ҳолда ҳушсиз топилгани Ҳазрати Имом даҳасида дув-дув гап-сўзга сабаб бўлди. Қизнинг у ерга қандай бориб қолгани ҳақида ҳеч ким аниқ ҳеч нарса айта олмас, боз устига ўзига келиб уйида ётган Назира ҳам лом-мим деб гапирмай қўйганди. Бундай найтларда оғзига кучи етмаган баъзи бировларнинг, айниқса, уни «аълочи» сифатида кўрилмайдиган ҳасадгўй айрим дугоналарининг турфа-туман лоф ва уйдирмаларни тўқишга киришганига унчалик ажабланмаса ҳам бўлади. Биров ачиниш билан:

— Шўрлик қиз тўдадаги йигитларга илакишиб қолибди, ташландиқ уйга олиб бориб, билганини қилишибди, — деса, яна биров ўйчан ҳолди:

— Бечора, ўзи сал савдойироқ эди, ойдинхаёллик қилиб, харобазорга кетиб қолибди, — дея бичиб-тўқирди. Бошқа биров оғзини тўлдириб:

— Ўзга сайёраликлар билан азалдан алоқаси бор экан, учар ликопчада коинотга олиб чиқишибди. Ликобчадаги йигитлар билан дон олишган чоғи, хомиладор бўлиб қолгач, ҳеч ким кўрмасин деб, харобазорга ташлаб кетишибди, — дея гап тарқатарди.

Неварасининг бошига тушган бу фожеали воқеага бирдан-бир тўғри баҳо беришга интилган одам Баҳром Шайх ота бўлди. У хафакон кайфиятда:

— Қизимизни жин чалган кўринади, — деди-ю, Асадни афсун ўқийдиган эски танишлари — башоратчи Гулшода бонуни бошлаб келгани жўнатди.

Ота эмасми, Асад бир соатга қолмай фолбин аёлни олдига солиб, дарвозадан кириб келди.

— Э, опажон, нима қилишга ҳам ҳайрон бўлиб қолдик, — дерди Асад йўл-йўлакай қўлларини пахса қилганча куюниб. — Маҳаллада бири биридан хунук мишмишлар тарқаб кетибди. Ақлинг бовар қилмайди! Қизимнинг ҳам бўйи етиб қолди, ўнинчига ўтди, ахир! Бунақада ота сифатида бош кўтариб юролмай қоламан-ку?!

— Ўзингизни босинг, укажон. Гап-сўзни қўяверинг. Оғзига кучи етмаганлар гапираверсин. Аввало қизингизнинг соғлиғини ўйланг, — дея уни ҳовуридан туширишга уринарди Гулшода бону.

— Гап бунда эмас ҳам дейлик, — баттар қизишарди Асад, — лекин нима воқеа юз берганини ким бизга аниқ айтиб бера олади? Миршаблар-ку, ҳеч қачон ҳеч нарса аниқламаган. Дадам қандайдир жин чалган, деяптилар. Лекин мен шўролар тарбиясини олган зиёлийман, ҳеч қандай жин-пинга ишонмайман. Чунки уларга ҳеч қачон рўпара келмаганман-да.

— Ҳай-ҳай-ҳай, унақа катта гапирманг, укажон, — эътироз билдирди Гулшода бону хавотирли овозда, — жин, алвасти, дев-парилар — бор нарсалар. Уларни йўққа чиқариб бўлмайди.

Асад башоратчи аёлни тўғри қизлари ётадиган хонага бошлади... Кетма-кет бошқа оила аъзолари — Баҳром Шайх ота, Мунаввар ая ва Дилбархон ҳам кириб келишди.

— Сизни яна безовта қилишимизга тўғри келди, синглим, — деди ота соқолини оҳиста силаб қўяркан. — Қизчамизнинг пешонасига шу фалокат ҳам ёзилган экан, начора.

— Нима қилардиз энди, — деди Гулшода бону ҳамдардлик билан, — тақдирдан қочиб қутулиб бўлмас экан.

Назира тўрда қалин кўрпада шипга тикилганча қимир этмай ётарди. Атрофида икки сингиси парвона эди.

Гулшода бону бемор қизнинг тепасига келиб, томирини ушлаб кўрди. Кейин совуқ кўзларига тикилганча алланималарни пичирлаб ўқишга тушиб кетди. Бир неча фурсат ўтгач, башоратчи аёл кўзларини юмганча, худди ўзи билан ўзи гаплашаётгандай алланималарни пичирлай бошлади. Хонадагилар унинг:

— Қора одам... каламуш... базм... жинлар базми... — деган сўзларини илғай олишди, холос.

Аёл ўзига келиб, пича ўйланиб турди-да, шошилмай гап бошлади.

— Қизингизнинг одамлари бор деб, сизларга илгари ҳам айтган эдим. Улар яхши ниятли, пок одамлар. Лекин унинг яна бир одами пайдо бўлибди. Менга аён беришларича, у — қоп-қора, афти-ангори каламушни эслатадими-ей... шалпангқулоқ... Лекин унинг нияти... ёмон. Ёвуз бир ишни амалга оширишни ўйлаб юрибди. Жуда эҳтиёт бўлиш керак!.. Қизни яхшилаб ўқитишга тўғри келади...

Асад унга очикдан-очик энсаси қотиб тикиларкан, истеҳзоли оҳангда: «Хм...» — деб кўйди. «Бу хотиннинг мияси сал айниганроқ туюлувди-я ўзи, — хаёлидан ўтказди у. — Нималар деб алжираётганини ўзи тушунармикин? Қанақа қора одам? Қанақа каламуш? Яна шалпангқулоқ эмиш... Вой, кароматингдан... Э, дўхтурлар ҳам, булар ҳам — бир гўр...»

— Уйда яқин ўртада қон чиқармаганга ўхшайсизлар, — гапида давом этарди Гулшода бону. — Ха, қурбонлик сўйиб, худойи қилишларингиз керак экан. Уйга инс-жинс бир илакишдими, ҳайдаш жуда қийин... Айтмоқчи, ёдимдан кўтарилай дебди, ўтган куни бир туш кўрувдим, харобазордами-ей, ахлатхонадами-ей, бир қиз сайр қилиб юрганмиш. Худди Назирага ўхшайди. Бирдан унинг рўпарасида катта бир тулки пайдо бўлди-да, қизга сакради. Тулки сакраса, эскиларнинг айтишича, одам парилар ва жинлардан чўчир экан... Хуллас, мана, ҳаммаси тасдиқланди. Бировга айтсангиз ишонмайди.

— Қизим яхши бўладими ишқилиб? — сўради зўрға чидаб турган Асад кесатик аралаш.

— Албатта, — самимий жавоб берди Гулшода бону, чамаси, у кесатикни пайқамаган эди, — яхши бўлиб кетади, тузалади. Лекин менга аён беришларича, ҳали унинг олдида анча қийинчиликлар бор. Қолган гапларни айтолмайман, рухсат беришмаяпти...

— Шунақа денг?! — баттар энсаси қотган Асад зўрға ўзини босиб турарди.

Боядан бери сукут сақлаб, унга жиддий қулоқ солиб турган Мунаввархон ая ган қотди:

— Жон қизим, ўзингиз ёрдам берасиз энди. Ўқийсизми, куф-суф қиласизми, ишқилиб, шу қизимни тузатиб берасиз. Яхшилигингизни ерда қолдирмасмиз.

Гулшода бону унга хавотир аралаш тикиларкан:

— Мен қўлимдан келганини қиламан, — деди кафтини кўксига қўйиб. — Қани, бўлмаса, энди бир дуо қилинг.

Мунаввархон ая кафтларини ёзиб, кўзларини ерга қадаганча фотиҳа бошлади:

— Қани ов-мин, илоҳим, жигарбандимизни балоқазолардан ўзинг наноҳингда асра! Унга инс-жинсу сеҳржодуларнинг юзини тескари қил! Сиз ҳам умрингиздан барака топинг, қизим! Яхшилигингиз биздан қайтмаса, Худодан қайтсин! Овмин, облоҳу акбар!..

Гулшода бонуни кўчага кузатиб чиқишаркан, Асад ортиқ чидаб туролмади. Йигирма беш сўмликни аёлнинг: «Тузалсин, кейин, кейин...» — дейишига қарамай, чўнтагига солиб қўйди-да, дилидаги гапларни тўкиб солди.

— Онажон, сизга бир гапни айтмасам, кўнглим жойига тушмайди. Нима қилай энди, бизни аввал мактабда ўн йил, кейин олий илмгоҳда беш йил даҳрий қилиб ўқитишган. Моддиюнчи файласуфман. Аввалги башоратларингиз, куф-суфларингизга сал ишонгандай бўлувдим. Бугун эса, очиғи, қанча уринмай, гапларингизни ҳазм қилолмадим. Булардан кўра, қизимни мафия олиб қочгани ҳақидаги миш-миш, тўғриси, менга тушунарлироқ. Қандайдир қора одам деяпсиз, каламуш деяпсиз, ахир, булар бари видеоларда кўрсатиладиган ғирт фаптазияку?! Бир иш қилингки, мен сизга инонай. Гапларингизнинг ростлигини менга исботлаб беринг.

Гулшода бону йўлида тўхтаб, Асадга ачингансимон разм солиб турди-да:

— Ана, айтдим-ку, сиз ҳам ишонмаяпсиз, — деди хафа бўлиб. — Лекин Худо хоҳласа, спзни ишонтирганим бўлсин. Қани, қўлингизни беринг-чи, — башоратчи аёл шундай дея унинг ўнг қўл томирини ушлаб, пича кўзларини юмиб тургач, одатича, яна шошилмай гап бошлади: — Чап буйрагингиз касал. Ичкилик ичаркансиз...

Асад шарттаки йигит эмасми, дарров тасдиқлади.

— Тўғри, сал-пал олиб турамиз. Лекин секинроқ, додам эшитмасин. Буйрагим чатоклигини биламан.

— Уч-тўрт йил аввал ўнг оёғингиз синган. Қирқ кунча гипсда юргансиз.

Асаднинг кўзларида энди ўйноқи бир ифода найдо бўлди. У жонлана бошлаган эди.

— Буям тўғри. Мошинада уч йил олдин ҳалокатга учраганман.

— Узоқ йиллардан бери ишларингиз унча юришмай келган. Тўрт ой олдин сал кўксингизга шамол тегиб, омадингиз чопа бошлабди.

Асад энди ёш боладай ҳайратга тушди.

— Ё тавба! Буни қаёқдан билдингиз? — сўради у беихтиёр жилмайиб. — Беш йил мобайнида ёзган диссертациямни ўтказолмай, бошқасига кўл уриб, тўрт ой олдин ҳимоя қилувдим.

— Энди эса, ишхонангизда сизнинг номзодингизни қайсидир амалга лойиқ деб топишибди.

— Буям тўғри! — Асад энди хохолаб кулиб юборди.

— Доцентликка ўтказишмоқчи.

— Сал-пал шўхликларингиз ҳам бир экан! — муғом-бирона жилмайди Гулшода бону.

— Қойил-э! — хитоб қилди Асад илжайганча кўл силтаб. — Ҳаммаси тушунарли. У ёғига ўтманг, шарманда қиладиганга ўхшайсиз. Сиз энди менга туғишган опа бўлдингиз. Ов-мин. Бундан буён нима хизматларингиз бўлса, менга айтаверасиз. Қизимизни факат сиз даволашингизга энди тўла ишондим.

— Дарвоқе, қизингиз ҳозир қарахтлик ҳолатида. Эртага эрталаб ўзига келади. Бўлиб ўтган воқеаларни ўзи гапириб беради. Ўйлайманки, энди унинг гапларига ҳам ишонасиз. Уч литрлик идишда булоқ суви олиб келиб берасиз. Шу бугуноқ. Мен унга кечаси билан афсун ўқиб чиқаман. Эртага Назира шу сувда чўмилсин. Худо хоҳласа оёққа туриб кетади.

— Яшанг, отажон! Кетдик. Қолган ганларни мошинада гаплашамиз, — шундай дея йигит башоратчи аёлни кўчага бошлади.

БОБОЛАР ЎГИТИ

Еттинчи осмоннинг паға-паға булутлар билан қопланган юқори ҳудудларидан бирида супасимон оппоқ хонтахта ёнидаги оппоқ болишга ёнбошлаб ўтирган бар-вастақомат Шайх Тохир ҳазратларининг кайфияти хуфтон, кўнгли безовта эди. Худди кўлини узатса етадиган-

дек тепасида осилиб чарақлаб турган гала-гала юлдузлар ҳам унинг қалбига таскин беролмас, жаннатнинг кадамба-кадам қийғос очилган турфа гулларию чапшар урган ажиб боғлари ҳам дилини ёритолмас эди. Чунки у яқиндагина Коинотнинг махсус алоқа тармоғи орқали Ердан ташвишли хабар олган, шунинг учун ҳам ўзини қўярга жой тополмай қолганди. Бу не хусуматки, фоний ҳаёти ўтган дунёда сўнгги зурриётларидан бўлмиш қизалоқларининг шаънига доғ тушмиш, Иблису шайтони лаиннинг югурдаклари уларга нисбатан фитна ва қабих ишлар бошламиш.

Шайх Тоҳир ҳазратлари Парвардигори олам қизларни ҳали оғир синовларга душвор қилишини яхши билар, чунки миллионлаб бандаи мўъминлари ичидан ўзи танлаб, илохий куч ва ирода ато этишни лозим топган эканми, уларни руҳан ва жисман обдан тоблаши, ҳаёт аталмиш чигал ва мураккаб хилқатнинг тўфонларига улоқтириши табиий ҳол эди. Лекин авлиё бир нарсадан қаттиқ хавотирда: Ердаги ўта нотакомил жамият ва Худодан кўркмай қўйган ғофил бандалар Иблис ва шайтони лаиннинг шумлик ва ҳийла-найрангларига учиб, ҳали ўн гулидан бир гули очилмаган сўнгги зурриётларининг нозик-ниҳол ҳаёт дарахтларини синдиришлари ва шу билан бирга кўз кўриб қулоқ эшитмаган фожиаларни юзага келтиришлари мумкин эди. Ана шу кўнгилсиз ташвишлар боис Шайх Тоҳир ҳазратлари еттинчи осмондаги бообрў зурриётларидан бўлмиш Шайх Хожа Асрор валий билан мавлоно Тилла Шайхни ҳузурига таклиф этишни лозим тонган, илло, қизлар ҳаёт-мамоти билан боғлиқ мураккаб вазият жиддий кенгашиб иш тутишни тақозо қиларди.

Уфқда бир парча оппоқ булут устида невараси Шайх Хожа Асрор билан кумушранг соқоллари кўксига тушган нуруний авараси Тилла Шайх кўринганида, Шайх Тоҳир ҳазратларининг кўнгли пича ёришгандай бўлди.

Орадән яна бир неча фурсат ўтгач, улар оқ хонтахта атрофида давра қуриб, суҳбат бошлашган эди.

Шайх Тоҳир ҳазрат фалакдаги энг яқин ва энг донишманд уруғларига бор гапни аён қилгач, фикрини:

— Хуллас, бул масъалада мулоҳазаларингизни билишни истар эдим, — деб яқунлади.

Биринчи бўлиб Шайх Хожа Асрор сўз олди.

— Тақсирим, фикри ожизимча, ҳозир қизларнинг ҳаёти жиддий хавф остида. Иблис ва шайтони лаин аларнинг мурғак вужудларига йўл топган эркан, аларни

энди бу қабоҳатдан қайтариш бағоят мушкул ишдур. Модомики аларга қарши курашга жазм этган эрканмиз, мазкур савоб ишни охирига етказмоғимиз ҳам қарз, ҳам фарз. Гулшода бону аталмиш дуохон аёл ҳам қизларга ёрдамга чоғланмиш, деб эшитдим. Ана шу ожизага Парвардигор иродаси ила куч-қудрат ато қилмоғимиз, Иблиснинг шум ниятларини анинг кароматларидин фойдаланиб, чиппакка чиқармоғимиз даркор, деб ҳисоблайдурмен.

— Бу маъқул фикр, — деди Тоҳир ҳазрат ўйчан қиёфада. — Локин анга авлиёлар султони Ҳазрат Фавсул Аъзам разияллоҳи анху қандай қараркинлар? Ҳар бир бандаи мўминга қудрат ато қилмоқ Парвардигори оламгагина хос мўъжиза-ку?

— Иншолло, бу ишни Оллоҳи таолога илтижолар қилиб бўлса-да, амалга оширмоқ жоиз. Акс ҳолда навниҳол зурриётларимиз жувонмарг бўлишлари мумкин, — деди Шайх Хожа Асрор қатъий оҳангда.

Шайх Тоҳир ҳазратлари савол назари билан энди авараси мавлоно Тилла Шайхга қаради. Ҳамон сукут сақлаб ўтирган мавлоно чуқур ўйга толган, негадир фикр билдиришга шошилмасди. Орага оғир жимлик чўккан бўлишига қарамай, баҳс шуурий давом этаётгандай руҳий вазият ҳукмрон, чунки даврада бир-бирларини ҳеч қандай имо-ишорасиз ҳам бемалол тушуна оладиган донишмандлар ўтиришарди.

— Ўйлашимча, ушбу масалада биз шошилмаганимиз маъқул, — ниҳоят, вазмин гап қотди мавлоно Тилла Шайх. — Ерлик машойихлар, заҳарни заҳар кесади, деб бежиз айтишмаган. Иблис ва унинг шайтони лаинлари қизнинг вужудига кира бошлашибдими, билъакс, биз ҳам бу ишга бел бойламоғимиз ва шу йўл билан аларга қарши курашмоғимиз лозим.

Шайх Тоҳир эътироз маъносида бошини сараклатди.

— Авваламбор, ёвузликни ёвузлик ила енгилшга интилмоқ — ножоиз ишдур. Қуръони каримда ҳам бу қораланадур. Бинобарин, шайтони лаин ила инсон вужудига туриб курашмоқ кўп фалокатли оқибатларни юзага келтиргуси. Боз устига, бунга қурбимиз етадур, деб ўйлаисизми?

— Алар бағоят кўпчилик, — гап қўшди Шайх Хожа Асрор валий. — Инсон вужудига ўттиз учтагача шайтони лаин жойлашиб олмоғи мумкин. Ахир, одамзот танасида қон қандай айланса, шайтон ҳам унинг вужудига

худди шундай сингиб кетгандур. Биз бўлсак, надоматларким, ўта озчиликмиз.

— Бу йўл ила аларни вужуддан ҳайдаб чиқармоқ улкан тоғни жойидан жилдирмоқдай мураккаб ишдур, — деди Шайх Тоҳир ҳазратлари тушкунликка берилиб.

Донишмандларнинг кўкдаги суҳбати ўз маромида оҳиста давом этаркан, Ердаги ҳилват жойларнинг бирида яна бир давра қизғин мунозара бошлаганди. Қўланса аҳлат билан тўла жарлик тубида Иблис ўз югурдаклари — Нуж, Нут ва Яос исмли инс-жинсларнинг обдан «нўстагини» қоқиб, ўзининг галдаги йўриқларини бераётган эди.

— Ландавурлар! Эшшаклар! Бунча латта бўлмасаларинг?! — ғазаб ўтида ёнарди Улуспир жарлик тубида у ёқдан-бу ёққа асабий одимларкан. — Битта қизчани ҳам энлаб танобини тортолмасаларинг, бу қандай ношудлик?! Эсиз, эсиз, ҳозирги замон шайтонлари ҳам ўта айнаб нотавон бўлиб кетишган. Эҳ, қадимда қанақанги шайтонлар бўларди-я!.. Қадамларидан ўт чакнаб, босган изларини саҳройи биёбонга айлантиришарди. Мана-ман деган инсон зоти уларнинг ноғорасига ўйнаганда, ер ҳам тоб беролмай қоларди. Сизларда ҳеч қурса кўҳна касби-корингизга нисбатан жиндек ифтихор туйғуси қолганми ўзи? Биз сенларга одам ўлдир ёки тоғни талқон қил, демаган бўлсак. Битта қизчанинг номусини булғаб, юртга шармисор қилиш нима деган нарса, ахир?! Кўчада санғиб юрган ёш болага топширсанг ҳам энласа бўлади-ган иш. Хайф сизларга инс-жинслик!..

Эшитадиганини эшитиб, сувга тушган мушукдай шумшайганча ер чизиб ўтирган Нуж, Нут ва Яос ер ёрилса, ерга кириб кетгудай аҳволда эдилар. Обдан сўкиниб, сал ҳовуридан тушган Иблис энди босикроқ оҳангда гапини давом этдирди:

— Ишимизга анави лаънати авлиёлар халақит бераётгани етмаяпгандек, йўлимизда яна бир ғов пайдо бўлди. Бу — Тошкентдек шаҳри азимда истиқомат қиладиган Гулшода бону исмли афсунгар аёлдир. Ўша кўрнамак, Худо менга аён қиляпти, дея ўзича башоратлар қилиб, кўп бемаъни ишлар билан шуғулланиб юрибди. Ваҳоланки, сеҳр, афсун ва жоду Куръони каримда ҳам куфр деб кўрсатилган. Эндиги дастлаб амалга оширадиган ишингиз ана шу аёлни йўлдан уриш. Шундай қилинглarki, эл-юрт Гушода бонунини савдойи, телба деб тан олсин. Шайтони лаин билан ўйнашиш қанақа бўлишини яхшилаб кўрсатиб қўйишларинг керак. Токи бу бошқаларга ҳам ўрнак бўлсин!..

Кўрқиб-писиб ўтирган инс-жинсларга жон киргандай бўлди. Улар журъатсизгина бошларини кўтариб:

— Маъкул, бажарамиз, — дейишди бир овоздан.

— Энди анави опа-сингиллар масаласида... — деди Улуспир кўққис тўхтаб, югурдаklarини бир-бир ўзининг чақчайган нигоҳи остидан ўтказаркан. — Нотавонликларинг туфайли дастлабки режаларимиз бузилди. Энди шундай иш қилишларинг керакки, аввало қизлар лаънати туморларидан жудо бўлишсин. Кейин Қуръон сураларини уларнинг хотирасидан тамомила ўчириб ташлаш керак. Буларни қайси усулда амалга ошириш — ўзларингизга ҳавола. Шундан кейингина йўлингизда ҳеч қандай ғов қолмайди ва истаган хийла-найрангларингдан фойдаланаверишларинг мумкин.

Улуспир пича сукут сақлаб тургач, туйқусдан вожоҳат билан сўради:

— Хўш, гапларим тушунарлими ўзи?

— Албатта, таксир!.. Ҳаммаси тушунарли! — дея баравар чуғурлашди учала инс-жинс.

— Сизларни огоҳлантириб қўйишим лозим: бу сафар ҳам қовун туширадиган бўлсанглар, унда ўзларингдан кўринглар. Учовларинг учун тамуғнинг энг тўридан «ис-сиқ» жой тайёрлаб қўйилгани ҳамиша ёдларингда бўлсин!..

Дўзах дарагини эшитган учала инс-жинс ҳам дағ-дағ қалтирай бошлашди.

— Боз устига, сизлар анави сафсатабоз авлиёлардан озор чеккан буюк аждодларингизнинг руҳлари ҳақи қасос олмаққа жазм этгансизлар. Бу — сиз учун ҳам қарз, ҳам фарз!

Шайтонлар раҳнамосининг сўнгги гапидан инс-жинсларнинг совуқ кўзларида қаҳр-ғазаб учқунлари чакнаб кетди.

«УЛАР ЯНА КЕЛИШАДИ...»

Назира кўзларини очганида ётоқхонасида ётганини сезиб, аввал таажжубга тушди. Хотираси тиник: бир ҳафта олдинми, кечами ё ҳозирми, — билолмайди, — харобазордаги ташландиқ уйда бўлиб ўтган даҳшатли воқеани эсларкан, дарров кўнглига ғулғула тушди. Қушдай енгил тортиб осмонга учиб кетгани, «куёв бола» билан кўришиб, базми жамшид бўлаётган уйга кириб боргани, ўласи тўйгунча овқат еб, ичкилик ичгани, ду-

булғали йигит билан гўшанга сари йўналганию ҳуши бошидан учганигача — ҳаммаси ёдида эди-ю, лекин бир нарсага ҳайрон: ўшанда у бамисоли бошқа одамга айланиб қолгандай, танаси ўзиники-ю, аммо хатти-ҳаракатларини миясига кириб олган буткул ўзга аллаким бошқаргандай туюлди. Даҳшатли ва ажабланарли жойи шундаки, онгини жиловлаб олган ўша кимса ёвуз, очофат ва риёкор бўлиб, қиз қанчалик иродасига зўр бермасин, унинг бебошвоқ лўттибозликларига заррача ҳам монелик кўрсатолмаганди. У бамисоли кўзга кўринмас номаълум бир зотнинг итоаткор қулига айланган эди-ю, агар ўша қаттол кимса ўшанда буюрса, одам ўлдиришдан ҳам тоймайдиган аҳволда эди. Йўқ, бунинг нақадар даҳшатли эканини сўз билан таърифлаш қийин. Худо кўрсатмасин, ўша аллаким унинг онгини синфда ўтирганида жиловлаб олса борми, ўзининг яна қандай «каромат»лар кўрсатиши мумкинлигини энди у яхши тасаввур қиларди.

Дарвоқе, булар ҳаммаси катта буваси Шайх Тоҳир ҳазрат огоҳлантирган шайтон, алвасти ва инс-жинсларнинг қилмишларимасмикин? Бувалари шайтонга ҳай беринглар, деб қаттиқ тайинлашган эди-ку!..

Аслида ҳаммасига сабабчи анави лаънати қорачопон...

Шу пайт ташқарида оёқ товушлари эшитилиб, сингиллари Наргиза билан Нафисанинг хавотирли овозлари қулоғига чалинди.

— Вой, Назира ўзига келибди! — хитоб қилди эшикни очиб кирган Наргиза қафтларини бир-бирига ишқаларкан, азбаройи суюнганидан кўзлари намланиб.

— Тузукмисан, опа? — деб сўради.

Наргиза дарров деразадан ҳовлига бошини чиқариб, бақирди:

— Дада, ойи! Суюнчи! Опам ўзига келди!..

Хонага биринчи бўлиб Дилбархон отилиб кирди. Онаизор эмасми, қизини кучоклаб пешонасидан ўпди-да:

— Яхшимисан, асал қизим? Сенга нима бўлди ўзи?! — деди йиғламсираб.

Кетма-кет кириб келган Асад билан Мунаввархон ая ҳам ҳол-аҳвол сўраб, қизнинг атрофида гирдикапалак бўлиб қолишди. (Баҳром Шайх ота намоз ўқигани мачитта кетган эди).

— Назирахон, ўрнингиздан тура оласизми, қизим? — деди Асад меҳри жўшиб. — Агар туролсангиз, тоза булоқ сувидан олиб келганман, чўмилишингиз мумкин. Наргиза, бор, чўмич билан тоғора олиб кел. Сен эса, Нафиса, айвондаги идишни келтир.

Қизлар югурганча ташқарига отланишди.

Назиранинг бошига бориб чўккалаган Мунаввархон ая унинг пешонасига кафтини қўйиб:

— Хайрият, иссиғи тушибди, — деб қўйди-да, йиғламсираб гапирди: — Ўзиям бўйга етиб кўзга яқин қиз бўлди-да. Тикмачоқдай қадди-қоматингдан ўргилай сенинг! Кўз тегаяпти, чамамда. Унга исириқ солиб қўйсангиз бўларди, келинпошша.

Нима қилишини билмай, қизнинг тепасида мунғайиб турган Дилбархон қаддини ростлаб:

— Ҳозир, ойижон! — деди-да, ташқарига отланди.

Хонада Наргиза билан Нафиса қолиб, опаларини булоқ сувига чўмилтиришди. Сўнгра Дилбархон исириқдонга чўғ ташлаб, хосиятли ўтни тутатиб кириб келди.

Бир неча фурсатдан кейин ҳамма оила аъзолари ошхонада нонушта қилишарди. Ҳеч ким Назирага кечагина бошидан кечирганларини эслатиб савол беришга журъат қилмас, бамисоли оилада нохуш бир уятли иш юз берган-у, сўраб-суриштиргани гўё ҳаммалари бир-бирларидан истиҳола қилаётгандай. Ошхонага мачитдан қайтган Баҳром Шайх ота кириб келганида ҳам улар майда-чуйда ҳаётий икир-чикирлар ҳақида гаплашиб ўтиришар, гўё куни кеча Назира ҳеч қаёққа қойиб бўлмаган-у, ҳеч қандай фавқулодда ҳодиса юз бермагандай. Отани ҳаммалари ўринларидан туриб, салом бериб кутиб олишди. У тўрға ўтаркан, Назирага синчков тикилиб, «хайрият», — дея пешонасидан ўпди.

Оила бошлиғи ҳам худди ҳеч нарса бўлмагандай юзига фотиҳа тортди-да, жимгина нонушта қилишга киришди. Сукунатни биринчи бўлиб Асад бузди.

— Дода, бугун яқшанба. Назирахон неварангиз ҳам анча тузалиб қолди. Бир чорбоғга чиқиб, тоза ҳавода дам олиб қайтсакмикин?

— Яхши ўйлабсан, — деди Баҳром Шайх ота хурсанд бўлиб. — Қизларингни олиб бориб кела қолинглар. Кечқурун қайтишларингга ойинг иккаламиз ош дамлаб қўямиз.

— Чойхона палов ерканмиз-да, — кулди Асад сочққа қўлини артаркан. Кейин жиддий оҳангда қўшимча қилди: — Бўлмаса, қизлар, чой ичиб бўлганларингдан кейин кийининглар. Сиз ҳам отланинг, Дилбархон. Сизларни далада би-ир айлантириб келаман.

— Ур-ре! — деди Наргиза қарсак чалиб.

— Опам бормаса, мен бормаيمان, — деди Нафиса хомуш тортиб.

— Вой, нега опанг бормас экан? — деди Мунаввархон ая ажабланиб. — У албатта бориши керак. Тўғрими, она қизим?

Назира бошини қуйи солди. У анча фаромуш кўринарди. Ҳамма унга савол назари билан тикилди.

— Борардим-у, лекин анави қорачопон... — деди Назира синиқ овозда зўрға тили айланиб.

Бу гапдан жон-пони чиқиб кетган Асад ирғиб ўрнидан турди.

— Қанақа қорачопон?.. Ҳали сени ўша...

— Йўқ, у — одам эмас, — отасининг гапини бўлди Назира, — менимча алвасти. Ўша мени кеча...

— Нима кеча?! — сўради Асад жони ҳикилдоғига келгудай бўғилиб.

— ...осмонга учириб, жинлар базмига бошлаб борди.

Энди ҳаммалари чинакамига хавотирга тушишган, ҳамма унинг оғзига тикиларди.

— Кўнглим сезиб турибди, — давом этди Назира ҳамон синиқ овозда. — Улар бугун яна келишади...

Ғазаб ўтида ёниб, у ёқдан-бу ёққа асабий юра бошлаган Асад:

— Вой, лаънати-ей! — деди вижиниб. — Ким экан у қорачопон? Қаерда ўзи? Онангни эмгурнинг энасини Учқўрғондан кўрсатаман!..

Гапга энди Баҳром Шайх ота аралашди.

— Ўзингни бос, ўғлим, — деди у вазмин оҳангда. — Она қизим, бизга сал тушунтириброк гапирсангиз, ким у қорачопон? Юр деса, кетавердингизми? Жинлар базмида нима қилдинглар?

— Айтдим-ку, у — одам эмас, — деди Назира зорланиб. — Айтсам, бари бир ишонмайсизлар. У қандайдир йўл билан ҳушимни олиб, осмонга учирди. Кейин жинлар базмида қатнашдим. Куёв деб, қандайдир йигит билан таништирди. Синфдошим Мадалиевга ўхшайди. У билан гўшангага кирдик.

— Қанақа гўшанга?! — яна сапчиб тушди Асад бутун вужудига титроқ югуриб. — Қанақа куёв? Дода, бу қиз мабодо жинни-пинни бўлиб қолмаганми? Уни чинданам ажина чалганга ўхшайди!..

— Ўзингни бос деяпман! — койинди Баҳром Шайх ота. — Нега бунча ҳовлиқасан?! — Оила бошлиғи яна Назирага юзланди: — Кейин нима қилдинглар, она қизим?

— Кейин гўшангага кириб энди ўтирган эдик, хонада тўпалон бошланиб қолди.

— Қанақа тўпалон?! — бақирди яна Асад сабри чидамай.

— Хонада кимдир бировни алланима деб ҳақорат қилганди, бирдан мени ҳикичоқ тутиб, хушимни йўқотаёдим. Ўзимга келганимда, гўшангадан шалпангқулоқ катта бир каламуш югуриб чиқиб кетаётганини кўрдим. Шундагина иродамни қўлга олиб, ёнимдаги маст йигитни бир уриб ағдардим-да, калима ўқий бошладим. «Аузи биллоҳи мин аш-шайтонир рожим»ни...

— Хўш, кейинчи? — сўради Асад тоқатсизланиб.

— Кейин хонада ҳеч зоғ қолмаганини кўриб, яна хушимни йўқотдим...

— Э, хайрия! — деди Асад энди сал ховуридан тушиб. — Бари бир бирон нарсага тушунган бўлсам, ўлай агар! Дода, ё неварангиз фантастика ўқийвериб хаёлпараст бўлиб қолган, ёки бизни калака қиляпти...

— Ундай дема, ўғлим, — дарров эътироз билдирди отаси. — Бу ерда ахвол сен ўйлагандан анча жиддийроқ. Гулшода боинунинг гаплари ёдиндан кўтарилдими? У ҳам каламушга ўхшаган қандайдир қора одам ҳақида гапирган эди.

Асад бирдан ўйланиб қолди. Шу топда унинг хаёлидан нималар ўтгани фақат Худога аён. Бир пайт йигит кескин бурилиб ташқарига йўналаркан:

— Чорбоғга жилдик бўлмаса! — деди эътирозга ўрин қолдирмайдиган оҳангда. — Назирахон, сан ҳам кийин! — алоҳида таъкидлади у катта кизига.

Сўнгра ертўлага тушиб, эски сандиқдан ов милтиғини олди. Уни қопга ўраб, ҳеч кимга кўрсатмай, «Жигули»сининг олдинги икки ўриндиғи остига ётқизиб қўйди. Кейин ичкарига кириб, анчадан бери ташлаб қўйган эски жинси шимини, спорт қўйлагини кийди. Ҳар эҳтимолга қарши мўъжаз тери қинга солинган чуст пичоғини ҳам камарининг ёнига қистирди.

Йўлда уларни даҳшатли саргузаштлар кутаётганини Асад қалбининг аллақайси нозик бир нуқталари орқали олдиндан сезгандай эди.

ТОҒ ЙЎЛИДАГИ ТАЪҚИБ

Нуж, Нут ва Яос исмли учала ине-жинс шаҳар чеккасидаги болаҳонали шоҳона уй ёнида пайдо бўлишганида, элас-элас кўринаётган оппоқ тўшли пурвиқор тоғлар оша офтоб энди уфқдан бош кўтара бошлаган эди. Фиш-

тин уй атрофи баланд бетон девор билан ўралган, ундан ошиб ўтиш ҳар қандай одам учун амри маҳол, улкан қора дарвоза эса, ичкаридан тақа-тақ кулфланган эди. Бетон деворлар ёнидан кишлок нолизлари бошланар, бир чакиримча ичкарида у бепоён гўза пайкалларига уланиб кетган эди.

Учала инс-жинс учун бунақа деворлардан ошиб ўтиш чорак газлик ариқдан ҳатлашдек бир ган эди. Улар бир лаҳзадаёқ гулзор ҳовлида, чеккароқда ўсган сершоҳ кекса ёнғоқ панасида пайдо бўлишди. Гулзор ўртасида мрамрдан ишланган зилол сувли ҳовузча, унинг қоқ ўртасида тошдан ясалган учта илон оғзидан сув фаввора бўлиб отилиб турарди. Ҳовли саҳнига бир текис экилган гилос, анор, нок ва бошқа мева дарахлари гулга кирган, умуман, ҳовли чинакам жаннатнинг кичик бир гўшасини эслатарди.

Чап тарафда девор ёқалаб томига тунука ёпилган узун бостирма қурилган, унинг остида қора «Волга», оқ «Жигули» ва қизил «Тойота» машиналари бир саф қилиб қўйилган эди.

— Агар ёдларингда бўлса, бу ерга етти йил олдин келган эдик, — деди Нуж шерикларига шивирлаб.

— Ха, эски мижозларимиз, — деди Нут унинг фикрини қувватлаб.

— Лекин ҳовли жуда ўзгариб кетибди, — қўшимча қилди Яос. — Лаънати одамзотнинг пули кўпайса, Ерда ҳам жаннат ярата олишга кодир.

— Бу ерда ҳалиям ўша уч ака-ука истиқомат қиладди, — гапида давом этди Нуж. — Ҳозир улар шаҳардаги энг кучли тўда раҳнамоларидан ҳисобланишади. Биз туфайли, албатта.

— Тўғри айтасан, — деди Нут думини ликиллатганча унинг гапини тасдиқлаб. — Агар улар ўзларининг махфий ҳокимият поғоналаридан юқорига кўтарилишларида бизнинг нақадар катта ҳиссамиз борлигини билганларида, ҳозир бизни кучоқ очиб кутиб олишган, қўй эмас, буқа сўйиб базми-жамшид бошлаб юборган бўлишарди.

Яос шишадек кўзларини ялтиратиб, яна унинг гапига қўшимча қилди:

— Иблисга минг қатла шукурки, етти йил аввал уларга берган сабоқларимиз зое кетмабди.

— Бўпти, гап сотадиган вақт эмас, — ишчан қиёфага кирди Нуж бирдан думалоқ кўзларини чақчайтириб. — Ҳозир улар учаласи ҳам қаттиқ уйқуда. Кечаси билан «ишлаб», обдан чарчашган. Хароб бўлгунча ичкиликбоз-

ликни давом эттиришгани ҳам эҳтимолдан узоқ эмас. Уларни уйкусида шаппа босиб йўлга отлантиришимиз керак. Улуспир ҳазратларининг Коинот алоқа тармоғи орқали олган ахборотига қараганда, қизлар отаси билан Ҳазрати Имомдан соат ўнларда йўлга чиқишди. Демак, уларни биз Оқтошга буриладиган осма кўприк ёнида кутиб олишимиз мумкин...

— Қайси машинада борамиз? — сўради Нут.

Нуж бостирма тарафга ўгирилди.

— «Тойота» бўладими? — сўради у айёрлик билан.

— Бўлганда қандок!.. — хурсанд бўлиб кафтларини бир-бирига ишқалади Яос. У машина ҳайдашни ўлгудай яхши кўрарди.

— Бўлмаса, бошладик! — уй тарафга отланди Нуж.

Улар учовлон ўймакорлик усулида нақш берилган икки табақали чоққина эшикдан кетма-кет ичкарига кириб кетишди.

Орадан бир неча фурсат ўтгач, яна эшик очилиб, ундан кўзлари ола-кула, аччик дори ичгандай афти буришган, барзанги йигит чиқиб келди-да, гандираклаганча фавворанинг мармар рахига ўтирди. Бу — номини эшитса бутун шаҳар зир титрайдиган Арслон лақабли Болта бойвачча эди. Яна бир неча дақиқадан сўнг эшикда унинг укаси — миктидан келган, ўрта бўй, коп-қора мўйлови учлари зулфдек буралган Теша кўринди. Кетма-кет кенжа ука — акаларига нисбатан сал хипчароқ, қадди-қомати тик, жингалак сочли Ўроқ чиқиб келди. Улар иккови ҳам катта акаларининг аҳволида, маст одамдай гандираклашар, юзлари тиришган, кўзлари ола-кула эди.

Биринчи бўлиб Болта ўзига келди.

— Уф, лаънати, — деди у зўрға нафасини ростлаб. — Кеча яна кўпайтириб юборибмиз чоғи. Анчадан бери унака бўлмагандим, бошим тарс ёрилиб кетай деяпти.

Ҳадемай ўзига келиб қолган Теша:

— Бош оғриғига юзта-юзта қилсакмикин? — деганини билади, шу заҳоти оғзи қийшайиб, ҳиқичоқ тутиб қолди. Бу ниятидан қайтиши билан аҳволи яхшиланди.

Бошини чангаллаган кенжа ука:

— Бизга нима бўлди ўзи?! Кечаги ароқ тозасидан эмас шекилли, — деб минғирлади-ю, пича ўзини босиб олгач, бирдан акаларига юзланиб сўради: — Хўш, «Тойота»ни олиб чиқайми?

— Ҳа, — деди Болта фавворага энгашиб, муздай сув билан юз-кўлларини чаяркан.

— Соқол олсак бўлармиди... — дўнғиллади Теша акасининг ҳаракатларига маънисиз тикиларкан.

— Э, тўйга кетаяпсанми?! Бор, дарвозани оч! — деди Болта уни жеркиб.

Орадан бир соат ўтмай, қора чопон кийиб, қора кўзойнак таққан ака-ука қизил «Тойота»да Оқтошга олиб борадиган осма кўприк ёнида мошина эшикларини ланг очиб, тоғ йўлига кўз тикиб ўтиришарди. Йўлда бошқа мошиналар кўринмас, чор-атроф жим-жит, зоғ ҳам учмаётган эди.

— Бу мегажин бизга кўп дардисар бўлди-да, қизталок, — деди Болта афтини буриштириб. — Тушимда кўрдим, деб бизни лақиллатаётган бўлмагин тагин?!

— Яна ишонмайсиз-а, ака, — деди Ўроқ хафа бўлиб. — Ўлай агар, алдаган бўлсам... Жаннатмисол бир боғда икки синглиси билан гул териб юрган экан. Кўрдиму, жигардан урди, шу-шу ҳар кунни тушимда кўряпман. Тунов кунги тушимда ҳатто Хастимомдаги уйига ҳам кузатиб қўйганмишман. Кечаги сафар борганимизда, мактабига кирдим-у, кўзи кўзимга тушган заҳоти бутун вужудим ток ургандай қақшаб, эсим оғиб қолаёзди. Энди шунақанги азоб чекаяпманки, ит бўлай агар, ўзим ҳам, ҳеч нарсага тушунолмаяман.

— Севги деганлари шу бўлса керак-да, — деди Теша ўйчан оҳангда дўриллаб.

— Э, ҳозирги замонда севгига гўр борми, — деди Болта энсаси қотиб. — Кеча сен фирт латталиқ қилдинг. Оғзингдаги тайёр ошни олдириб ўтирибсан, ландавур!

— Рост, — деди Теша унинг фикрини тасдиқлаб. — Хилват жойга олиб бориб берсак ҳам эпполмадинг-ку?!

— У ёқ-бу ёғини эзфилаб, ич кўйлагини ечинтирдим-у, лекин сира кўнглим чопмади. Очиғи, раҳмим келди, ҳушсиз ётувди-да... Бунинг устига кўп ўтмай, мелиса мошинаси келаяпти, деб ваҳима кўтардинглар-у, ташлаб чиқишга мажбур бўлдим.

— Намунча ўзингни қийнамасанг, ука, — насихат қила кетди Теша ҳамон ўйчанлик билан. — Ҳозир да-рахтни силкитсанг, урғочи жониворлар ёғилади. «Манаман» деганини қўйнингга солиб қўйишимиз мумкин. Унинг ўзи жа унақа хурилиқояммас, пачаққина бир нарса экан...

— Мени ҳақорат қилманг, ака, — деди Ўроқ ўжарлик билан тишини тишига босиб. — Сизга осон. Бир эмас, иккита хотинингиз бор...

— Теша тўғри айтаяпти, — деди Болта безовта бир

оҳангда. — Бу ишда биз пича шошма-шошарлик қиляп-миз, — шундай дейиши билан унинг ошқозонида қутилмаганда кучли оғриқ туриб, яна юзи буришиб кетди. Лекин амаллаб фикрини давом этдирди: — Бу оила бизга ҳеч қачон қизини бермайди. Чунки бизнинг «тўда» деган номимиз бор. Ўзлари ҳам жуда бообрў одамлар. Ўнта ака-ука, киспуруш, ҳаммаси илмли, оилавий мафия десаям бўлади, арбоблариям бор. Ўйнашмагин арбоб билан, арбоб урар ҳар боб билан, деб бежиз айтишмаган.

Бирдан унинг табиатида ғалати ўзгариш юз берди. У тиззасига бир шаппати уриб, беихтиёр:

— Хайр, майли. Энди бўлар иш бўлди, истагинг ижобат бўлди деявер, ука. Шу қизни сенга олиб беролмасам, Болта бойвачча бўлиб... еб юрган эканман-да!.. — деганини билади, шу заҳоти ошқозонидаги оғриқ ҳам ўз-ўзидан тўхтади.

— Мана бу чинакам аканинг гапи! — деди Ўроқ азбаройи ҳаяжонланганидан кўзларига ёш олиб.

— Бўнти, лаб-лунжингни осилтирмай кўя қол, — деди Теша тўнғиллаб. — Икки кундан бери, тезроқ мегажининг висолига ета қол деб, бўридай изғиб юрибмизку?! Сенга яна нима керак ўзи?..

— Раҳмат, ака! — хўрсинди Ўроқ. — Миннат қилманг. Бошқа ҳеч нарса керакмас. Мен ҳам бир куни яхшиликларингни қайтарарман, ахир.

Кутилмаганда Болта жиддий тортиб, шерикларини огоҳлантирди:

— Келишяпти чоғи? Оқ «Жигули»...

— Нўл бешми? — сўради Ўроқ яна ҳаяжонга тушиб.

— Ха, — деди Болта энди вазоҳатли тус олиб. — Эшикларни беркитинглар. Ёнимиздан ўтиб кетиши билан изидан мошинани бурасан, Ўроқ.

Бир неча дақиқадан сўнг тоғ йўлида қувғин бошланди. Қизил «Тойота»даги ака-укалар олдинда физиллаб бораётган оқ «Жигули»нинг орқа ўриндигида ўтирган опа-сингилларнинг хавотир билан бот-бот орқага ўгирилиб қарашаётганини пайқашди.

— Бугун энди қўлдан чиқиб бўлсан, қизталок, — деди Болта тишлари орасидан. У шайтон васвасига учиб, ҳайвоний бир қиёфага кирган: кўзларига қон қуйилиб, қуюқ қошлари чимирилган, вазоҳатидан от хуркадиган бир алфозда эди. Тешада ҳам аллақандай ўзгариш юз берган, тиртиқ чап ияги тортишиб, ўнг кўзи пирпираб учар, юзи қийшайиб қолгандай эди.

Йўл кўм-кўк адирлар ва довлар силсиласи ёқалаб илон изи бўлиб кетган, унинг ўнг тарафида лола, чучмўма ва бошқа турфа-туман гуллар қийғос гуллаган, чап томонида эса, кўзни тиндиргудек чуқур жарлик ястаниб ётарди. Йўлнинг бу тарафига ҳар ярим газ масофада оҳак билан оқланган темир-бетон устунчалар кўмиб чиқилганди.

Болта қўйин чўнтагидан шошилмай митти қора тўппончасини чиқарди. Буни кўрган кенжа уканинг жон-пони чиқиб кетди.

— Нима, уларни ўққа тутмоқчимисиз? — сўради у овози титраб Болтанинг кўлига ёпишаркан. — Жон, ака, отманг! Ахир, унга тегиб кетиши мумкин!..

Катта ака уни итариб ташлаб, чаккасига шапалок тортиб юборди-да:

— Қисиб ўтир!.. — деб тўнғиллади.

У айни вақтда юрагида кучли санчик кўзғолиб, пиқиллаб йиғлай бошлаган укасига эътибор ҳам бермай, тўппонча ушлаган кўлини очиқ ойнак орқали ташқарига чиқарди.

ОТА ИЗТИРОБЛАРИ

Бутун болалиги ва ёшлиги аҳолиси ҳамиша гавжум эски шаҳарда ўтган эмасми, Асад одамлардан яхшилик ҳам, ёмонлик ҳам кўравериб, оқ-қоранинг фарқига борадиган, одамларнинг ҳам яхши-ёмопини ажратадиган йигит бўлиб вояга етганди. Асад худди отаси каби бировларнинг эътиборидан, айниқса, бугунги дунёнинг ҳақиқатдан бошқа ҳамма нарсаларга кўрсатадиган эътиборидан четда юришни ёқдирарди. Такводор ва художўй оилада ўсган эмасми, ашаддий моддиюнчи файласуф бўлишига қарамай, йигит худога, фоний дунёдан ташқари бокий дунё ҳам борлигига озми-кўпми ишонарди. Шунинг учун ҳам ҳамма ишларни пухта ўйлаб амалга оширар, гуноҳ ва куфр ишлардан нари юришни одат қилганди. Асад айни вақтда цивилизацияга, яъни табиатнинг истак-хоҳишидан ташқари майдонга келган кўп қаватли минорага, шу билан бирга инсонга ҳам ишонарди.

Лекин у ўзи ўйлаганидан анча кучлироқ одам бўлишига қарамай, ўзига ишонмасди, яъни энг катта ожизлигини ўзи билмасди.

Шунинг учун ҳам бугун ов милтиғини олди-да, лекин ичидан зил кетди. Уни нимага олди ўзи? Одам ўлдириш учунми? Ахир, бу — энг разил гуноҳ-ку!? Отаси доимо

уларга, бу кўхна дунёда бировнинг қонини тўкишдан оғирроқ гуноҳ йўк, деб уқдирар эди. Лекин куни кеча ўзи учун энг муқаддас нарсаси — эркаклик шаънини ҳақоратлашди, шахсиятини, иззат-нафсини оёқости қилишди. Бунинг учун у қасос олиши, ўз шаънини, қолаверса, жонидан ортиқ кўрувчи мурғак фарзандини ҳимоя қилиши керакми? Бунга у асло шубҳа қилмасди. Бирок...

Шунинг учун ҳам Асад ҳозир тоғ йўлида шошилмай машина ҳайдаб бораркан, оғир сукутга ботган, хаёлидан нималар кечаётгани фақат ўзига ва Яратганга аён эди. У билан ёнма-ён ўриндикда ўтирган хотини Дилбархон орқадаги қизларига ярим ўгирилиб, алланималар деб жавраётгани ҳам қулоғига кирмасди.

Одатда бунақа пайтларда бидирлаб, ҳеч кимга гап бермайдиган Назира ҳам шу топда сукутга чўмган, ҳеҳ-расидаги йўлга чиқишлари билан пайдо бўлган саросима ва хавотир ифодаси айни дамда янада қуюқлашгандай эди. Шу боисми, у ноҳос тилга кириб:

— Ана! Ана! Улар!.. — деб хитоб қилганида, ҳамма сергак тортди. Бу пайтда улар Оқтошга олиб борадиган осма кўприкка етиб келишган, кўприк ёнида эшиклари ланг очик қизил ажнабий мошина турарди.

— Ким улар? — сўради Асад асабини зўрға босиб.

— Кеча мени осмонга учириб, харобазорга олиб боришган қорачопонлилар!..

— Эсинг жойидами, қизим, — деди Дилбархон хавотирини босишга уриниб. — Чет элликлар шекилли, улар?..

Улар қизил мошина ёнидан ўтиб боришаркан, қора кўзойнакли, қора чопон кийган, нигоҳлари безовта учта барзанги кимсани аниқ кўришди-ю, Асаднинг дилига чинакамига гулғула тушди. Шу заҳоти Дилбархоннинг ҳам нафаси ичига тушиб кетди.

— Мафия шекилли!.. — деди у жон ҳолатда шивирлаб. — Тезроқ ҳайданг, Ачақа! (У эрини кўпинча шундай деб атарди).

— Топдинг, — деди дақиқа сайин хавотири ошаётган Асад товушини пасайтириб. — Болта бойваччанинг тўдаси. Лаънатилар, қандай изимизга тушишдийкин?..

— Қишлоқ марказига етиб олсак, миршаб туради...

— Э, мелисангдан ўргилдим, — деди Асад энсаси қотиб. — Керак бўлса миршабнинг ҳам орқасига бигиз тикиб, кўғирчоқдек ўйнатади булар!..

Асад мошинанинг олд шиша қопламаси юқорисидаги

ойнакка тикиларкан, ажнабий мошина жойидан жилиб, ўзларининг орқаларидан тушганини кўргач, дилида чексиз бир нафрат ҳиссини туйди. Агар хотин-бола-чақаси бўлмаганида, у мошинани тўхтатиб, отишма бошлашга ҳам тайёр эди шу тонда. У жаҳл билан газни босди.

Назира алланималар деб шивирлаганча калима ўқишга туриб кетганди.

— Вой, сал секинроқ! Бутун оиламиз билан жарга учиб кетмайлик тагин... — деди Дилбархон қути ўчиб.

— Худо хоҳласа, биз эмас, анавиларни учирамиз! — деди Асад титроқ овозда ғазабини зўрға ичига ютиб.

— Улар бизни ўққа тутмоқчи! Тезроқ ҳайданг, дадажон! — қичқирди Назира бирдан отасининг елкасига осилиб.

— Ўзингни бос! — бақирди Асад кизини юпатиб. — Мен ёнингдаман-ку!.. Бизда ҳам милтиқ йўқ эмас...

Шундай деб у йўлдан кўз узмаган ҳолда ўриндик остидаги ов қуролини пайпаслаб қўлига олди. Лекин муюлишга чиқиб қолгани учун уни ёнига қўйиб, чамбракка ёнишди. Тагин газга зўр берди.

— Шўримиз курсин, нега йўлга чиқа қолдиг-а, ўзи? Буларга худо бас келмаса, бандаси бас келолмайди, — деди Дилбархон йиғламсираб, ёнидаги қуролга кўркув аралаш тикиларкан.

Бир неча фурсат ичидаёқ улар таъқиб қилиб келаётганлардан анча олислаб кетишди. Ниҳоят, йўл чеккасида «Оқтош» деб ёзилган тахтакач пайдо бўлганида, қочоқларнинг дилига сал чироқ ёқилгандай бўлди. Яна бир неча юз газ масофадан кейин уларни сариқ «Москвич» мошинаси ёнида турган икки норғил миршабларнинг бири йўл-йўл таёғини кўтариб тўхтатди.

Ақсарият миршабларнинг одамларнинг шикоят ва оҳвоҳларига эътибор қилишига Асад ўз ҳаётий тажрибасига кўра ишонмай қўйган эди. Улар одамларнинг гапларига, — бу гаплар гарчанд қонунга мос тушган тақдирда ҳам, — кулоқ солишга одатланишмаган. Чунки катталарнинг буйруғи билан жамиятда тартибот ўрнатиш — инсонга нисбатан адолатдан муҳимроқ, деб ҳисоблашади улар.

Мошинани йўлнинг ўнг чеккасида тўхтатган Асад деразадан бошини чиқариб салом бергач, шошиб гапирди:

— Акалар, бизни жиноятчи йигитлар қувляпти. Ёрдмингизга муҳтожмиз, — деди у ноумид бир оҳангда шу қадар паст кетганидан ичида вижиниб.

— Қанақа жиноятчи? — деди барзанги миршаб мағ-

рур қиёфада озининг танобини қочириб, «Жигули»га яқинлашаркан. — Жинойтчилар Тошкентда бўлади. Тоғда нима қилади улар? Тезликни ошириб, қондани буздингиз. Жарима тўлашингизга тўғри келади...

— Қани, аввал ҳужжатларингизни бир кўрайлик-чи! Ие, хавфсизлик камарларингиз қани?.. — деди иккинчи миршаб ҳам уларни айна жинойт устида кўлга туширгандай жонланиб.

Асад улар билан ортиқ ади-бади қилиб ўтиришни лозим топмади. Газни босиб, филдиракларни ғийқиллатганча, мошинани кескин олдинга учириб кетди. Ойнак орқали қизил «Тойота» ҳам уларнинг ёнидан тўхтамай ўтиб кетганини кўрди. Шу заҳоти миршаблар ҳам сарик мошиналарига апил-тапил ўтириб, уларнинг орқасидан қувлай бошлаганларини пайқади.

Энди тоғ йўли бўйлаб уч нафар машина кетма-кет физиллаб, тобора юқорилаб борар, гоҳо бир-бирларини қувиб етай-етай деб қолар, гоҳо эса бир-бирларини анча орқада қолдириб олислаб кетишарди.

Таъқибчилардан анча олдинлаб кетган Асад ҳамон ўз ўйлари билан банд эди. Биз, одамлар, нақадар баттоллашиб кетганмиз. Биз бор-йўғи инсон эканлигимизни, Худо эмаслигимизни била туриб, ўзимизни бамисоли Оламга Устун деб ҳисоблаймиз. Одамзот ҳеч қандай маънавий ҳуқуқи бўлмади туриб, ҳамма нарса унга хизмат қилишини истайди. Ваҳоланки, у Табиатнинг кичик бир заррачаси, у барча жонли ва жонсиз дунё билан ҳамнафас яшаши ҳам қарз, ҳам фарз. Мана, ҳозир ҳам қувиб келаётганлар улардан нима исташади ўзи? Тўда йигитлари ҳақиқат — фақат ўзлари тарафда, деб ўйлашади. Чунки ҳукумат ўйлаб чиқарган ночор ва нокомил қонунлар уларнинг инсоний ҳуқуқлари ва озодликларига монелик кўрсатади, деб ҳисоблашади улар. Миршаблар ҳам ўзларича ҳақ. Чунки улар ўз ҳуқуқлари поймол қилинди, деган хулосага келиб, бу ёғига куч ишлатишга жазм этишган. Куч — бу Ер юзида хом сут эмган банда пайдо бўлибдики, жами нисбий ва сохта ҳақиқатларни зўрлик билан қарор топдиришнинг энг синалган усули. Ваҳоланки, айна дамда кимнинг ҳуқуқи кимлар томонидан поймол қилинаётгани — жиндай аниқлик киритишни тақозо этадиган масала. Лекин одамзотни ўзига адолат бўлиб туюлган, аммо аслида қабих ниятларидан ҳеч ким ва ҳеч нарса тўхтата олмайди. Чунки у қўл урган аксарият ишлар шу даражада аҳмоқонаки, кўпинча ҳақиқатни ёлғондан, адолатни разолатдан ажратолмай қоласан,

киши. Бизнинг тўпори ва нодонлигимиз шундан иборатки, жами кичиклар жами катталардан кўркиши керак, деб ҳисоблаймиз. Озми-кўпми амал курсисини эгаллаган кимса — гарчанд ўзи чаласавод ва пес-мохов бўлган тақдирда ҳам, — ўзини етти оламга даргаман, деб тасаввур-қилади ва ўз «куч-қудрати»га шак келтирганларнинг дарров танобини тортиб қўйишга киришади.

Бу «қувди-қувди»нинг охири бахайр бўлсин, илоийм, лекин оқибатда бирор фавқулодда ҳодиса юз берса борми, ана ундан кейинги гап-сўз, фисқи-фужурларнинг қанот чиқариб, бутун шаҳар бўйлаб бамисоли парвоз қилишини бир кўз олдингизга келтиринг! Бу ерда Асад жамиятда мухбирлар деб аталмиш яна бир муҳим куч борлигини эътиборидан соқит қилаёзганди. Йигит бизнинг давримизда (эхтимол, ҳамма даврларда) қайсидир фавқулодда воқеа қанчалик маънавиятга молик ёки маънавиятсиз, яхши ёки ёмон, у нечоғлик фойдали ёки зарарли экани билан эмас, балки у фақат содир бўлганини қўшиб-чатиб қайд этиш билан шуғулланувчи тоифага мансуб одамлар борлигини хаёлига ҳам келтирмаганди. Шўрлик ёш ота ўз хаётий тажрибаси етарли эмаслиги сабаб яна бир нарсани унутганди. Эртагаёқ мана шу туман миршаблари бўлими бошлиғига ҳукумат алоқа тармоғи орқали ваҳимали кўнғироқ бўлади. Елкаларига иккидан катта юлдуз ва кўксига ялтироқ нишон ва яна алланималар тақиб, савлат тўкиб ўтирган бошлиқ телефон дастагини олиб: «Эшитаман!» («Лаббай» эмас) дейиши билан нотаниш овозни эшитади.

— Азиз дўстим! — дейди аллаким дилга гулгула соладиган даражада сирли ва вазмин оҳангда. — Сиз билан шаҳарнинг бообрў, ҳаммага отнинг қашқасидай маълум ва машҳур шахсларидан бири гаплашаяпти. Исми-шарифимни билишингиз шарт эмас, деб ўйлайман. Хабарингиз бор, кеча тасарруфингиздаги туманда жиндек фавқулодда ҳодиса юз берди. Ана шу иш билан шахсан ўзингиз шуғулланиб, уни чет эл мошинаси эгалари фойдасига ҳал қилиб беришингиз лозим. Умуман, бу ишни ими-жимиди «ёпди-ёпди» қилган маъқул, деб ҳисоблайман. Тегишли улушингизни эртага фалон соатда туманингизнинг фистон нуктасида йигитларимиз орқали олишингиз мумкин. «Нақадар баҳаво жойлар-а, дўстим!» — деган гапга юборган ишончли одамнингиз: «Нимасини айтасиз, оғайни, жаннатнинг ўзгинаси!» — деб жавоб қайтариши керак. Илтимосимизни бажо келтирмасангиз, ўзингиздан кўринг: бир ҳафта ичида ишдан ҳайдаласиз,

пировардида кечаси данғиллама ҳовлингизга ўт қўйиб кетишади!..

«Мана-ман» деган жасур одамнинг ҳам ўтакасини ёрадиган бунақа кўнғироқдан кейин бошлиқ қандай қарорга келиши мактаб боласига ҳам ўз-ўзидан аён, албатта.

Оқ «Жигули» текис асфальт йўл орқали яна бир довонни ошиб ўтгач, адир бошланиб, ўнг томонда атрофи темир панжара билан ўралган қабристон кўринди. Мозордан уч-тўрт чақирим нарида эса, томига тунука ёки сопол қоплама ёпилган катта-кичик замонавий уйлар кўзга ташланар, чамаси, улар тоғ қишлоқларидан яна бирига етиб келишганди. Қишлоқ яқинидаги ям-яшил адирликда бир-икки болатой қўй боқиб юрарди.

Қизил «Тойота» билан миршаб мошинаси ўзлари билан ўзлари андармон бўлиб қолишди, чамаси, анча орқада қолиб кетишганди.

Асад мозорга тикиларкан, ўзи учун ҳам қутилмаган қарорга келди.

ҚАБРИСТОНДАГИ СИРЛИ МУЛОҚОТ

Навбатдаги муюлишдан ўтиб, яна юқорилай бошлаган «Тойота» худди кўзи ёрий бошлаган аёлдай бамисоли тўлғанар, пишкирар, аммо ортик қанча ҳаракат қилмасин, тезликни оширолмай, «фигони» фалакка ўрлар эди.

— Тезроқ ҳайдасанг-чи, қисталок! — тўнғиллади Болта ёнида ўтирган кенжа укасини жеркиб. — Бос газни!..

— Намунча тошбақадай имилламасанг?! Оёғингда жонинг борми ўзи?! — кесатди Теша орқадан дўриллаб.

— Клапанлар созланмаган. Насосга қум тиқилган кўринади, тортмаётган бўлса, нима қилай, ахир? — жавоб берди Ўроқ йиғлагудай аҳволда рижиниб.

— Онангни...лар, худди хира пашшадай ёпишиб қолишди-я, — минғирлади яна Болта пешанасини тириштирганча орқани кўрсатувчи ойнакка кўз ташлаб. — Шартта отиб ташлардим-у, иш чувалашиб кетади-да.

— Отмаслик керак. Ишқал бўлади, — деди Теша, кейин жонланиб қўшимча қилди: — Мошинани бирнас тўхтатсанглар, иккаласининг ҳам ўлакчасини чиқариб роса дўппослардим.

— Ундай қилсак, қанийди, лекин анавининг... — укасига ишора қилди Болта, — мегажинини кўздан йўқотиб қўйишимиз мумкин-да. Шундоқ ҳам тошбақа юриш қилиб орқада қолиб кетдик ўзи...

Бу пайтда уларга анча якинлашиб қолган «Москвич»-даги миршаблар асабларини эговлаб, узлуксиз «биб-биб»-лата бошлашди.

— Жон ака, тўхтайдик! — деди Теша кўзларида газаб учқунлари чакнаб. — Шунақангни қўлим кичиб кетяптики!..

— Шошилма, ука, муштлашишга улгурасан ҳали...

Айни шу чоқ сал текисроқ йўлга чиқиб олган «Тойота» тезлигини ошириб, физиллаб олдинга интилди-ю, «Москвич»ни яна анча орқада қолдириб кетди.

— Олдинга қара!.. — деди Болта бирдан сергак тортиб.

Оқ «Жигули» бу ердан икки чақиримча наридаги нақшин жилолар берилган катта дарвоза тарафга қараб бурилган эди. Унча катта бўлмаган турфа-туман панжаралар билан ўралган қабрлару қандайдир катта-кичик макбараларга тўла сокин мозористонга тикилишаркан, учала ака-уканинг кўнгилларига бирданига ғулғула тушди.

— Мен мозорга кирмайман, — деди Ўроқ қатъий оҳангда. — Сизларга ҳам маслаҳат бермайман!..

— Нега энди? — сўради Болта ажабланиб.

— Чунки мен пес-мохов бўлишни истамайман!

— Вой қизталоғ-ей! — кулди Болта. — Мозорга кирган одам пес-мохов бўлади, деб ким айтди сенга ўзи?

— Қабристонларда ҳар хил авлиёларнинг қабри бўлади. У ерга ёмон ният билан кирган киши шунақа касалга чалинади, дейишади.

— Оббо сен-ей! Бизда ёмон ният йўқ-ку? Аксинча, сен учун савоб иш қилмоқчимиз, холос.

— Нияти пок одам бунинг учун уйига совчи бўлиб боради.

— Э, бас қил сафсатани! — ўшқирди Теша орқадан. — Жонга тегди. Мозорга етмасдан тўхтаб, анави искиртларнинг бир додини! берсак! Хира пашшалик канақа бўлишини бир кўрсатиб қўяйлик!..

— Бошқа иложимиз йўқ, — деди Болта ҳам бир қарорга келиб. — Лекин бари бир мозорга киришимизга тўғри келади, — шундай дейиши билан унинг ошқозонида яна кучли оғриқ турди-ю, беихтиёр инграб биқинини чангаллади. Худди ўзига ўзи гапираётгандай оҳангда: — Бўпти, мозорга кирмаганимиз бўлсин! — деган заҳоти оғриқ ўз-ўзидан босилди. Нега бундай бўлгани хусусида бош қотириб ўтиришга фурсатлари йўқ эди.

Қабристонга ярим чақиримча масофа қолганда:

— Шу ерда тўхтат! — деди Болта кўзларида газаб ўтлари жилваланиб. — Аввало уларни қуролсизлантириш керак. Кейин дўппослаймиз. Мабодо отишма бошланиб қолса, ўлдирмайдиган қилиб мўлжалга олинглар.

— Яхши! — деди Теша хурсанд бир кайфиятда кафтларини бир-бирига ишқалаб. Эски шаҳардаги маҳаллий тўда орасида «Бозор» деб лақаб олган бу йигит урушжанжални пулга сотиб оладиганлар тоифасидан эди.

«Тойота»нинг орқасидан кетма-кет тўхтаган «Москвич»дан миршаблар отилиб тушди-да, уларнинг бири тўппончаси нилини ака-укаларга тўғрилаганича бақирди:

— Битта-битта қўлларингни кўтариб тушинглар!

Биринчи бўлиб Болта эшикни очди. Қўлини кўтарганча шошилмай миршаблар турган тарафга ўгирилиши билан ёнига етиб келган қориндор лейтенант унинг чаккасига тўппончасини тақаб:

— Ерга ёт! — деди дав-даға билан. — Секин! Қимир этсанг, отаман!..

Болта яшин тезлигида энгашиди-да, унинг қорнига зарб билан бир мушт туширган эди, миршаб йўл ёқасидаги темир-бетон устунга бориб урилди. Шу заҳоти қўлидаги тўппончаси ҳам учиб тушди-ю, ўзи «шилқ» этиб оёқдан кулади. Айни маҳалда мошинадан ўкдай отилиб чикқан Теша билан Ўроқ иккинчи миршабни «каратэ» усулида икки-уч тепкилашда юмалоқ-ёстик қилишди.

Болта бамайлихотир қаддини ростлаб, чопонининг барини қоқиб ташлар экан:

— Энди бу кизталоқларни мошиналарига ўтқизиб кўйиш керак. Токи кўрган одам ароқ ичиб, улфатчилик қилишяпти, деб ўйласин, — деди амирона оҳангда.

Унинг ушбу буйруғини ҳам ака-укалар санокли дақиқалар ичида бажаришди.

Улар яна мошинага ўтириб, энди шошилмай мазор тарафга жилишаркан, илк бор қабристонни кўрганларида кўнгилларида пайдо бўлган ғулғула тобора кучайиб бораётгандай эди. Ҳозир ҳеч ким мазорга киришни ўйла-мас, ўзаро келишиб олмаган бўлсалар-да, учовлари ҳам «қурбон»ларини ташқарида кутишга қарор қилишган эди.

...Айни шу дамда пештоқига зарҳал ҳарфларда «Авлиё Хожа Арслон Мавлоний» деб ёзилган хийла катта мақбара олдида хотин ва бола-чақаси билан тиз чўккан Асад тиловат ўқишни тугатиб, яхши ниятлар қилиб, юзига фотиҳа тортди-да, ўрнидан турди. Дилбархон билан кизлари ҳам «овмин», деб кафтларини юзларига суриб, оёққа қалқишди.

Ажабо, худди шу он Асад билан хотинини ҳайрат ва ҳаяжонга солган ғаройиб воқеа юз берди. Назира азбаройи хурсанд бўлиб кетганидан секин қарсак чалиб:

— Вой, Худо, қаранглар! Авлиё бува кўриндилар! — деб шивирлади.

— Ҳа-я! — деди Наргиза ҳам суюниб. — Ана, қабр тоши устида ўтирибдилар!

Кўн гапиришни хушламайдиган Нафисанинг ҳам ўзида йўқ хурсандлиги кўриниб турарди.

— Худди Шайх Тоҳир бувамларга ўхшарканлар! — деди у жилмайиб.

Қизлар кетма-кет:

— Ассалому алайкум, буважон! — деб салом беришди.

— Вой, алик олмаяптилар-ку? — деди Наргиза ҳайрон бўлиб.

— Нимагадир хафа кўриняптилар, — деди Назира шивирлаб.

Қизларнинг қандайдир бўшлиқдаги кўзга кўринмас аллаким билан «мулоқот»ларидан ағрайиб қолган эр-хотин ҳарчанд синчиклаб тикилишмасин, рўпараларида қакқайиб турган қабр тошидан бўлак ҳеч нимани кўришмасди.

— Яна бошланди! Галлюцинация... — деди Асад Дилбархонга овозини пасайтириб.

— Кўйинг-э моддиюнчилигингизни... — койиди Дилбархон. — Нимадир бор. Даҳрий бўлиб кетганмиз-да, бизга кўринмайди...

Кутилмаганда Назира қичқириб юбораёзди.

— Вой, қаранглар, авлиё бува нимадир демоқчилар чоғи?..

Бирдан қиз ўнг қўлини ҳавода силкиб, ўнгдан чапга бамисоли алланималарни «ёзиш»га киришди. Айни пайтда кўзлари юмилиб, овоз чиқариб ўқий бошлади:

«Эй, меҳрибон нури дийдаларимиз! Бизни тиловат айлаб, шафоат қилганларингиз боис сизларни Изи азда ва жалла ёрлақасун. Сизларга сидқидил ташаккурим дурдай ёғулсин. Сизлар Парвардигори оламимиз сари кетгучисизлар. Ердаги ёмонликларга Оллоҳдан паноҳ тиланг. Сиз бандан ожизларни ушбу зиёратгоҳга йўллаб, Парвардигорнинг ўзи огоҳ айламишким, равон йўлингизда ғанимлар бордур. Алар шайтони ланн малайлари қиёфасинда Иблиснинг чиркин режаларин амалга ошурмоқни ният қилмушлар. Каминаи ожиз шундан хавотурдамен. Мақбара ёқалаб юрсанглар тошлоқ йўл бор. У

йўл қабристоннинг кун чиқар томонидаги ўзга дарвоза-сига туташур.

Ана шул дарвоза орқали тупроқ йўлга ўтгусидурсизлар ва бу йўл сизларни, иншоллоҳ, катта йўлга бошлагучидур. Сафарингиз бехатар бўлгусини Оллоҳи каримдин илтижо қилурмен. Илло, Парвардигори оламнинг улуғлиги — анинг лозими, буюклиги — анинг тўни, азиз ва сахийлиги — анинг гўзаллиги, гўзаллик ва улуғлиги — анинг мартабасидур. Илоҳим, ғанимларингизга қирон келгуси. Билъакс, ёвуз шайтоний қилмишлари ўзларининг бошлариға тўкмоқ бўлиб тушгусидур. Эй, Парвардигоро, жинлардан ва инслардан, бизларни йўлдан адаштирганларини кўрсатгилки, биз аларни қадамларимиз остиға олайлик, токи алар энг паст хўрланганлардан бўлсунлар! Овмин! Оллоҳу акбар! Оллоҳу акбар! Оллоҳу акбар!

Камоли эҳтиром ила сиз — нури дийдаларимизга ҳамиша сиҳат ва саодат тилаб қолувчи — Хожа Мавлоний бинни имом Шайх Жумобий».

Назира қандайдир илоҳий йўл билан қабул қилиб олган ушбу номани эшитган Асад билан Дилбархон оқариб-бўзариб, ҳайкалдек қотишган, ҳайрат ва таажжубдан лом-мим дейишга ҳам чоғлари қолмаганди. Ҳаммасидан қизиғи, эски ўзбек тилини умрида на ўрганган ва на эшитган Назира бамисоли шунақанги шариллатиб ўқиган эдики, унга ғойибдан аллақандай ахбор келганига ҳеч қандай шубҳа қолмаганди.

— Ё тавба! Нималар бўлаяпти ўзи? — шивирлай олди, ниҳоят, Дилбархон кўрқув аралаш эрининг пинжигиға текиларкан.

— Худонинг каромати бу! — деди Асад зўрға тили гапга айланиб.

Бирдан у авлиёнинг қабртоши олдида кескин ҳаракат билан тиз чўқди-да, қафтларини фотиҳаға ёзиб, титроқ овозда хитоб қилди:

— Эй, Парвардигоро! Шу дақиқалардан эътиборан сен қалбимға ўз буюк муҳаббатингни солдин! Ибтидо-сиз ва интиҳосиз эканиға энди заррача шубҳам қолмади! Бизни шунча йил даҳрий қилиб тарбиялаганларнинг кўзи кўр бўлсин! Эй меҳрибонларнинг меҳрибонроғи, илтижо қилиб сўрайманки, энди менда Сендан бошқа зикр ва қайғу бўлмасин! Меҳриғиё авлиёинг Хожа Мавлоний ҳазратларининг пок руҳи ҳақи қасамёд қиламанки, нуридийдаларим бўлмиш фарзандларимни кўз қорачиғимдай асраганим бўлсин! Шу ондан эътиборан Сен менга

шундай буюк кудрат ато қилдингки, жигарбандларимнинг бахт-саодатига чанг солишга уринган баттол фанимларни оёқларим остига олиб янчишга ҳам тайёрман! Эй, Парвардигоро... — шу ерга келганда Асаднинг миясидан ўз-ўзидан қуюлиб келаётган сўзлар тизмаси ноҳос узилди, зорланиб, мук тушиб йиғларкан, қандайдир осмоний бир лаззат ва изтироб оташи борлиқ вужудини қамраб олган, овози ҳирқираб, танаси худди бешиқдай тебрана бошлаганди.

Кўрқув ва саросимада оғзини очганча унга тикилиб турган Дилбархон эри тарафга отилди.

— Ачақажон! Ўзингизни босинг!.. — дерди у йиғламсираб, йигитнинг елкасидан кучоқларкан. — Ўзингизни босинг, деяпман!..

Сал ўзига келган Асад ҳамон титроқ овозда ноласини давом этдирди:

— Парвардигоро! Жигарбандларимни ўз хифзингга олишингни сўрайман! Ахир, уларда нима гуноҳ бор?! — дея олди-ю, беихтиёр ўкириб юборди.

Отасининг бу аянчли аҳволига учала она-сингил ҳам чидаб туролмади. Уввос тортганча улар ҳам уч томондан югуриб келиб, ота бағрига киришди.

ТАЪҚИБ ДАВОМ ЭТАДИ

«Авлиё ота» қабристони дарвозасидан беш-олти газ наридаги йўл ёқасида турган қизил «Тойота» атрофида ивирсиб юрган ака-укаларнинг дақиқа сайин фиғонлари ошиб борарди. Айниқса, Болта бойвачча асабий ҳолда у ёқдан-бу ёққа одимларкан, ғазабкор нигоҳини бот-бот мазор тарафга қадар, у ёқдан ҳеч қандай садо чикмаётганини кўриб, бешбаттар хуноби ортарди. Оқ «Жигули» қабристоннинг анча ичкарисига кириб борган ва аллақайси сағананинг яқинида қарийб бир ярим соатдан бери қимир этмай турар, мошина эгалари эса қабр ва мақбаралар ортида умуман кўринмай кетишганди.

Тоғ йўли эмасми, унда онда-сонда ҳар хил юк мошиналари кўриниб қолар, улар ҳам мазорга яқинлашганда юзларига фотиҳа тортиб, ака-укаларга эътибор ҳам бермай ўтиб кетишарди. Улардан бир чақиримча нарида миршаблар мошинаси қаққайиб турар, ундаги икки жамоат тартиби посбони ҳамон беҳуш ўтиришарди.

— Нима бало, тухум босишяптими булар?! — тўнғиллади Теша оғзини катта очиб эснаркан.

— Бу кизталокларнинг оркасида бир кунни ўлдирдик ҳисоб, — минғирлади Болта тобора асаби кўзиб.

— Эсиз, қанча соққадан қолиб кетдик, — деди Теша.

— Қаранглар! Мошина жойидан жилди!.. — деди Ўроқ бирдан жонланиб, қабристон дарвозаси томон юраркан.

— Ие, ичкарига ҳайдаянти-ю, сўтак? — деди Теша ҳайрон бўлиб.

— Қабристоннинг нарёғида ҳам дарвоза борга ўхшайди. Мошинага ўтиринглар! Айланиб ўтамиз, — буюрди Болта сал ҳовуридан тушиб, тез эшикни очаркан.

Ўроқ ҳам ўринга ўтирди-да, калитни буради. Лекин, ажабо, мошина ишламас, стартер ғириллаб кучанар, шақирларди-ю, мотор ўт олмаётганди...

— Бензин борми ўзи? — сўради Болта ижирғаниб ёнилғи меъёрини кўрсатувчи асбобга кўз ташларкан.

— Ярим бак! — деди Ўроқ шоша-пиша акасининг яна бир даккиси олдини олиб.

— Итариб кўрсак-чи?.. — таклиф киритди Теша.

Қайта машинадан тушиб, уни итара бошлашган эди, қабристон дарвозаси рўпарасида унинг олд филдираги ариққа тушиб кетди. Чамбарақда ўтирган Ўроқ бари бир сўкиш эшитди.

— Кўзми ё пўстакнинг тешигимиз?! — дея ўшқириб берди катта ака хуноби чиқиб.

Учаласи ҳам барзанги йигитлар эмасми, мошинанинг бир қанотини кўтариб, амаллаб филдиракни ариқдан чикаришди.

Ака-укалар яна мошинани итаришга тушиб кетдилар.

Лаҳза ўтмай, ариққа тушиб кетган филдиракнинг ёрилгани маълум бўлди.

— Эй, нима худо урди ўзи бу мошинани?! — тўнғиллади Болта бешбаттар жиғибийрон бўлиб, кейин укасига ғазаб ила тикилди: — Кеча-кундуз бўридай изғийвериб, абжағини чиқарган экансан-да, ўзиям! Мошина деганни мой-пой қуйиб, сал бундоқ қараш керак-да, ахир!..

— Қизинг ҳам роса нас босганга ўхшайди, Ўроқ, — деди Теша юкхонани очиб асбоб-ускуналарни тушираркан. — Эргалабдан бери ишимиз юришмайди-я...

— Меники ҳали фаришта-ку, лекин ҳозирги қизлар чаток, — деди Ўроқ гап мавзуини бошқа ёққа буришга уриниб, дами чиққан филдиракни «Г» ҳарфи шаклидаги калит билан ечишга киришаркан. — Ўнинчи синфдан бузилиб кетишяпти.

— Уларни сизларга ўхшаган хўрозлар бузади-да, қизталок, — яна ўшқирди Болта укаларининг ғимирсилашидан баттар хуноби ошиб. — Хотинлардай ивирсимасдан, чакқон-чакқон қимирласаларинг-чи! Анавилар ҳам аллақачон жуфтакни уриб бўлишди.

— Қаёққа кетишди улар? — сўради Ўроқ хавотирга тушиб. — Уйгами?

Шўрлик кенжа ука яна балога қолди.

— Қаёққа бўларди? Албатта, энасиникига-да! Улар мозорга, буваларини зиёрат қилгани келганларига ҳафтафаҳм ақлинг етмадими? Энди сенларнинг бу қимирлашларинг бўлса, эрталабгачаям қувиб етолмаймиз.

Ўроқ билан Теша ғилдиракни обдан маҳкамлаб, дами чиққан баллон, калит ва бошқа асбоб-ускуналарни юкхонага жойлашди. Яна «итар-итар» бошлашаркан, Болта негадир ҳафсаласиз оҳангда:

— Қоплонбекка бир кириб ўтишимизга тўғри келади энди, — деди бурнини жийриб. — Баллонни таъмир қилмасак бўлмайди. Анавиларни бари бир қувиб етолмаймиз энди...

— Айтмоқчи, Қоплон акам шу ерлик-ку! — хитоб қилди Теша жонланиб. — Ўзи бошида уни ишга солсак бўларкан. Мозорга ҳам тўғри кириб бораверарди. Миршаблар билан ҳам пачакилашиб ўтирмасдик.

— Суйганимни қўлдан бой бердик ҳисобми? — сўради Ўроқ ковоқ-тумшугини осилтириб.

— Намунча бурнингни осилтирмасанг, қизталок?! — яна ўшқирди Болта. — Бугун бўлса — бугун, бўлмаса, эртага висолига етасан ўша қанжиқнинг...

...Улар амаллаб жойидан жилиб, мозорни айланиб орқага қайтишганида, миршабларнинг бири энди хушига келганди. Ғалати бир алфозда кўзларини пирпиратиб, ёнидаги шеригига тикиларкан, у пича гарангсиб турди-да, бирдан хушёр тортди. Ўнг биқини зирқираб оғрир, мияси карахт эди. Шундагина уч барзанги йигит билан муштлашишгани ёдига тушди-да, шу заҳоти шеригининг юзига шапатиллаб:

— Ўртоқ лейтенант! Ўртоқ лейтенант! Тура қолинг! Тўда қочибди... — дея уни ўзига келтиришга киришди. Шуниси қизиқ эдики, улар бир қишлоқда ўсиб, бир мактабни битирган, болаликдан дўст бўлсалар ҳам бир-бирларига «ўртоқ», деб мурожаат қилишарди.

— Аблаҳлар, тўшпончаларимизни олиб кетишибдику, — деди ўзига келган шериги инқиллаб кўзларини укаларкан.

— Хужжатларимизни ҳам... — маъюсланиб, кўшимча қилди ҳамроҳи.

— Энди қаёққа кетишди экан?

— Худо билади, ўртоқ лейтенант.

— Уларни «тўда»дан деб, ҳали оқ «Жигули»даги йигит айтувди-я...

— Нима бўпти? Ўзимизнинг маҳаллий тўда... таниши керак уларни. Қонлонбекни биласан-ку?!

— Билганда қандоқ! Ҳамшишамиз-ку!

— Кетдик бўлмаса ўшанинг олдига. Мошина рақами ёдингдами?

— Қизил «Тойота»да. Янглишмасам, 11 — 00 ТНС.

— ТНС миршабларники-ку?

— Ҳа, энди соддалигинг қолмади-да, ўртоқ сержант!..

Улар қишлоқ чеккасидаги улкан қишлоқ боғига туташиб ташган оқ тунука томли, икки қаватли данфиллама ҳовли ёнига етиб келишганда, катта темир дарвоза олдида ҳалигина ўзлари қувлаган... қизил «Тойота»ни кўриб, аввал эҳсонлари чиқиб кетди. Пича ўзларини босиб олгач, вазиятни юмшатиш маъносида бари бир ичкарига киришга жазм қилишди.

— Оқ «Жигули» ҳайдовчиси бизни бежиз огоҳлантирмаган кўринади, — деди сержант секингина.

— Сен нима деб ўйловдинг! Сал ҳовлиқмалик қилибмиз чоғи. Улар бевосита Қонлонбекнинг сардорлари бўлиши ҳам мумкин, — жавоб берди лейтенант дилига фулғула оралаб.

Улар дарвозадан кириб боришлари билан ичкаридан худди машҳур хонанда Висотскийнинг овозини эслатувчи йўғон ва бўғиқ товуш эшитилди:

— Э-э, келсинлар, келсинлар! Тартиботимиз ҳомийларига шон-шарафлар бўлсин!

Шундагина миршаблар улкан ҳовли этагидаги ямшил дарахтлар қуршовидаги ёғоч чорпояда кўрпача устидаги кўк болишга ёнбошлаганча оёқларини узатиб ўтирган девқомат йигитни пайқашди. Унинг эгнида қора чарм куртка, чап кўлининг ўрта бармоғида — олмос кўзли тилла узук. Дастурхонда ярмидан кўпи ичилган ўрис ароғи, ярми тишланган тузланган бодринг ва бир дона пиёла турарди, холос.

— Қонлоннинг ашаддий каллакесарларидан, Шамсиддин, — деди лейтенант ҳамроҳига аста шивирлаб.

Шамсиддин бир чайқалиб ўрнидан турди-да, оксокланиб, лапанглаганича меҳмонларнинг истикболига қараб юрди.

— Ассалому алайкум! — ўнг кўлини кўксига қўйишди миршаблар.

— Ваалейкум ассалом! — деди Шамсиддин улар билан бир-бир қўл олишиб сўрашаркан. — Қани-қани! Чорпояга марҳамат. Якка ўзим зерикиб ўтирувдим. Бир улфатчилик киладиган бўлдик. Собит! — кичкирди у ичкарига қараб. Шу заҳоти айвон тарафдан ўн саккиз ёшлар атрофидаги жинси шим, жинси куртка кийган дароз йигитча етиб келиб, миршаблар билан салом-алик килди.

— Собит, ука, чорпояга дарров дастурхон тузат! — буюрди Шамсиддин яна лапанглаб жойига ўтираркан. Меҳмонлар ҳам унинг ёнидан жой олиб, юзларига фотиҳа тортишди.

— Қалай? Саломатлик? Бола-чақа дегандай...

— Шукр, — деди лейтенант ўлганининг кунидан жилмайиб. — Ўзларидан сўрасак? Қонлонбек яхшимилар?

— Ҳа, энди, тузук, сояларида юрибмиз-да биз ҳам. Кеча шаҳардайдим. Биттага тушиб қайтдим. Шунинг аламига ичиб ўтирибман.

— Битта — бу юз мингми? — секин сўради лейтенант.

— Э-э, ака, калла борми ўзи? Бир миллион!

Бу гапдан иккала миршабнинг ҳам нафаси ичига тушиб кетди.

— Шаҳарда зўр устаси фаранглар чиққан. Ёшлардан. Кўзингни шамғалат қилиб туриб, бирпасда тинкангни қуритади. Э-э, акалар, биззика шунақа: гардкам! Гоҳ ундок, гоҳ бундок...

Собит ўртадаги дастурхонни тўғрилиб, нон-пон қўйиб кетди.

— Ичкарида меҳмонлар борми? — сўради лейтенант ўсмоқчилаб.

— Ҳа-да! — деди Шамсиддин катта бир сирни очаётгандай овозини пасайтириб. — Жуда нозик меҳмонлар! Шаҳардан бир иш билан келишган экан. Чамаси, нимадир юз берган. ЧП! Кайфлари тирриқ. Мошиналарининг битта филдираги дами чиқиб кетган экан, яматтириб бердим.

Шу пайт ичкаридан ғўнғир-ғўнғир овоз эшитилиб, эшик очилди. Ундан аввал паст бўйли, миқтидан келган, бўйи юмалоқ калласига бамисоли тўғридан тўғри уланиб кетгандай кўринадиган Қоплонбек чиқди. Кетма-кет... миршаблар не кўз билан кўрсинларки, ҳалигина ўзларини обдан дўппослаган уч барзанги кўринди.

— Ийе-ийе! — хитоб қилди Қоплонбек чорпоядаги-

ларга захархандали нигоҳ ташлаб. — Мехмонлар ташриф буюришибди-да! Айни сизларни қидириб кетаётувдик ўзи! — Қўққисдан у аччиқ қалампир чайнаб қўйгандай вазоҳатга кириб, ўдағайлай кетди: — Сизлар нима иш қилиб юрибсанлар ўзи-а?! Наҳотки мана шу қизил янўн мошинасини танимаган бўлсанлар? Энангни эмгурлар, икки миллионлик бутун бир шаҳар танийди-ку уни!? Тинчгина хизмат қилиб юриш жонларингга тегди шекилли? Райўндаги бошлиқларингга битта қўнғироқ билан суробларингни тўғрилиб қўйишим мумкин. Ё ҳозир қозига айтиб, безорилиқларинг учун қаматдириб қўяйми? Ким айтади сизларни ҳукумат хизматидаги одамлар деб?.. Ҳе сиздақа... — бу ёғига Қоплонбек шунақанги куракда турмайдиган сўзлар билан бўралаб сўка кетдики, лейтенант билан сержант ер ёрилсаю ерга киргудай аҳволда эди.

— Бу қизталокларни тез-тез шаҳарга, ўзимиздаги тунги малака оширишларга юбориб туриш керак, — деди Болта истехзо билан. — Шунда сал одамларнинг парқига борадиган бўлишади.

Қоплонбек ҳезланиб, миршабларни яна бир бўралаб сўқди-да, кескин бурилиб, мехмонларни ташқарига бошлади.

ДУНЁНИ ТИТРАТГАН УНСУР

Асад мошинани текис адир ёқалаб кетган йўлдан Энди шошилмай ҳайдаркан, айқаш-уйқаш бўлиб кетган фикрлари миясида чарх уриб айланарди. Бугун унинг шахсий ҳаётида чинакам инқилоб юз берган, қарийб қирқ йил мобайнида шаклланган дунёқарашлари чил-парчин бўлган эди. У ва ундан ўн беш-йигирма ёш катта-кичик бутун бир авлодни боғча ёшидан моддиюнчи, даҳрий қилиб тарбиялашган, оқибатда бундан жамият шу қадар кўн зарар кўргандики, уларни санаб адоғига етиб бўлмасди. Моддиюнчилик шундай соҳаки, у фақат қўл билан ушлаб, сезса ва кўрса бўладиган нарсаларни, яъни биз билган мулки оламнигина тан олади. Биз билмаган, биз ҳали англаб етмаган дунё-чи? Ваҳоланки, идеалистлар таъкидлаганидек, руҳий ибтидо, руҳ — абадий ва демак, ўз-ўзидан равшанки, улар — бирламчи! Моддият эса — ўткинчи, ўзгарувчан ва уларнинг абадий унсурларларга дахли йўқ.

Аслида бу икки оқим — моддиюнчилик ва идеализмни бир-бирларига қарши қўймасдан, ўзаро бир-бирлари-

ни тўлдирувчи, мохиятан уйғун таълимотлар деб қаралса, тадқиқ этилса ва ривожлантирилса, нур устига аъло нур бўлиши мумкин эди-ку, ахир! Йўқ, коммунистик мафкура ҳомийлари бунга йўл кўя олмасдилар. Асло! Бунинг сабаблари жуда оддийлигини Асад яқинда тушуниб етган эди. Гап шундаки, бу фоний дунёда одамзот пайдо бўлганидан буён ҲОКИМИЯТ деб аталмиш консираган, ёвуз ва зўравон бир унсур ҳам дунёга келган ва у минг йиллар мобайнида башариятни зир титратиб келар эди.

Ибтидоий жамоалар даврида — қабила бошлиқлари, жодугарлар, тош асри ва кейинги даврларда — Иблис ҳукмидаги кулдорлар, феодаллар ва ниҳоят, подшолар, ўрта асрлар ва инквизация даврида — мутаассиб руҳонийлар, дин уламолари ҳокимият таллашиб, ўз халқларининг бошига мисли кўрилмаган кулфатлар ёғдиришган, даққиюнусдан қолган бу шафқат билмас кураш ҳукамо, фирқа, гуруҳ ва бошқа ижтимоий тузилмалар ҳамда подшодлик тахтига даъвогарлар ўртасида ҳозирги кунгача давом этаётган эди. Ҳокимият учун микёс тушунчаси унчалик катта аҳамиятга молик эмас: бир одам сенга тобе бўлса — Ҳокимият деб аталади, бутун дунё оёқларинг остида бўлса ҳам сен Ҳукмдор деб ном чиқарардинг. Айни вақтда Ҳокимият еб тўймас очкўз тўнғизга ўхшарди. Унга қанча кўп овқат ташласанг, кўрдим демас ва яна кўпроқ талаб қилаверарди. Ахир, қўл остингдаги гўзал котиба қиз зир титраб турса, ўнлаб, юзлаб, минглаб, иложи бўлса, миллион ва миллиардлаб одамлар сенга етти букилиб таъзим қилса, шоҳона саройларда, Боғи Эрамдай жаннатмакон қароргоҳларда яшаганинг етмагандай, «гаҳ» десанг, истаган мохитобон маъбуданг қўлингга қўнса, оғзингдан чиқиши билан истаган тилагинг очил дастурхондай муҳайё қилинса, бундан ортик бахт-иқбол, бундан зўрроқ завқ-шавқ борми бу кўхна дунёда?!

Бизнинг асримизда дунёга келган Ҳокимият вакиллари коммунистик мафкурани ўзларига туғ қилиб кўтардилар. Улар гўё мустабид Ҳокимиятни ағдариб, «коммунизм» деб аталмиш гўё «озод» бир жамият барпо этмоқчи бўлдилар. Аммо қисқа давр ичидаёқ уларнинг асл башаралари очилиб, мустабидликда «манман» деган қирол ва шаханшоҳлар ҳам уларнинг олдида ип эшолмай қолишди. Бироқ улар ўз сиёсатларини шундай маҳорат ва устамонлик билан юритишдики, ҳаёт уммонидаги миллион-миллион одамлар уларнинг «коммунизм» деб тамға-

ланган ўтқир қармоқларига илинишди ва бу йўлда худди гўдаклардай ўйлаб-негиб ўтирмай, ўзларини ўтга-чўкка уришди, ҳатто лозим бўлса, жонларини ҳам қурбон қилишди.

Асад азбаройи хаёлга ғарқ бўлганидан аллақачон шаҳарга кириб келишганини ҳам пайқамай қолди. Хотинининг жаврагани унинг ҳушини жойига келтирди.

— Ҳой, қаёққа? Ўнгга юришимиз керак-ку!.. Хаёлингиз қаёқда ўзи?

Асад мошинани марказий хиёбондан олиб чиқадиган кўк чирокдан ўнгга бураркан, «хўп, хўп», — деди-ю, яна ўйга чўмди. Оғир ўйлар исканжасидан шу топда дарров қутулиши амримаҳол эди.

Йигитнинг ўзи ҳам кўп йиллар ана шу коммунистик фирқа аъзоси бўлган ва миллионлар қатори ана шу ёвуз қармоққа илинганлардан эди. Бугина эмас, ёш файласуф олий илмгоҳда моддиюнчилик диалектика таълимотидан сабоқ ҳам берган, юзлаб талабаларнинг дунёқараши бир ёқлама шаклланишида озми-кўпми ўз ҳиссасини кўшганлардан эди. Йигит айниқса бир нарсада ўзини сира кечиролмасди: нега у шу пайтгача инсоният жамияти тадрижидаги ўзга мафқураларни, айтайлик, идеализм ёки диний таълимотларни теран ўрганмади? Коммунистлар бир овоздан (улар ҳамма масалаларни бир овоздан ҳал қилишарди): «Дин — афюн», — деб эълон қилишган ва ҳар қандай диний қарашларга, жумладан, ислом маданияти таълимотига қакшатқич зарба беришга интилишарди. Улар яшаётган худудда аёвсиз таъқиблар ва тазйикларга қарамай, ислом таълимоти ва ислом маданиятининг таъсир доираси бекиёс бўлиб, улар халқнинг миллий анъанаю байрамлари, урф-одатию удумларига сингиб кетганди. Буни яхши тушунган коммунистлар даставвал ана шу анъана, урф-одат ва удумларни, — гарчанд уларнинг айримлари исломга алоқадор бўлмаса ҳам, — йўқотишга киришдилар. Аҳвол шу даражага бориб етдики, катта-кичик амалдор зоти борки, қариндош-уруғларини кўмгани жанозага ҳам боролмай қолди. Чунки бу эзгу удум ҳам — коммунистлар нуктаи назарида — бидъат, исломга хос жаҳолат эди.

Аслида эса, ислом — Оврупо, Лотин Амриқоси, Австралиё ва бошқа қитъалар тафакқурини кунба-кун ўзига жалб этаётган ва мистик фикр, нозик фалсафа ва нафис шеърят тараққий этишига омил яратган буюк маданият негизига қурилган руҳий-маърифий таълимот эди. Коммунистларнинг исломдаги ҳар қандай маърифатли одам

онги учун тушунарли бўлган ва нафақат маънавий билимлар, балки мавҳум фикрлаш тарзи ва хайрли ният рағбати кўзгусидаги юксак маданиятни кўрмасликлари мумкин эмас эди. Айни шу нарса уларга тинчлик бермас, ҳатто, айтиш мумкинки, жазавага соларди.

Чунки коммунистлар куч, зўравонлик ва қурол воситасида сақлаб келаётган, чекланмаган имтиёзларга эга Ҳокимиятга кимдир даъвогарлик қилиши мумкин бўлса, бу аввало ислом ва унинг фозил-уламо ва ҳукамолари эди. Миллион-миллион одамларнинг онгини «заҳарлаб», коммунистик диктатурага қашатқич зарба бера олишга қодир энг хавфли куч ҳам ана шулар эди. Илло, коммунизм ҳомийларига тарихий йилномалардан яхши маълумки, ўтмишда ислом Муҳаммад пайғамбар аталмиш бир оддий «чўпон» шахсида буюк цивилизация ўчоғи бўлмиш бутун араб дунёсини бир бор забт этган ва башариятни «жаҳолат ботқоғига ботирувчи» бу тарихнинг яна такрорланмаслигига ҳеч қандай қафолат йўқ эди.

Ваҳоланки, коммунистлар ҳаммавақт бир нарсани эътиборларидан соқит қилиб келишган. Исломи таълимотида ҳақиқий мусулмон ҳар қандай Ҳокимиятдан ташқаридаги шахс. У — фақат Парвардигорнинг қули (абд — Аллоҳ) — ўз ҳаётини Худо «иши»га бағишлаган инсондир. Унинг учун ҳозирги вақт ва келажак вақти, кечаси ва кундузги вақт бир хил қимматга эга. Мусулмон одамнинг жами ганимлари ҳар қанча юзсизлик билан унинг маконига бостириб кириши, эътиқоди тимсолларини яқсон қилиши, мусулмон аёлларининг юзларидаги ҳаё пардаларини юлқиб ташлашлари мумкин — булар бари унинг азалий дунёқараши ва нуқтаи назарига ҳеч қандай путур етказолмайди. У бошқа ўлчовдаги вақтда яшайди ва унинг вақтига, оёқости бўлган анъанавий тарих йўналишига киришнинг икки йўли бор: бу — ё руҳан исломни қабул қилиш, ё унинг қадриятлари ва маданиятини чин дилдан тан олишдир. Ўзгача бўлиши мумкин эмас.

Асад мошинани, ниҳоят, Ҳазрати Имомдаги кўк дарвозалари қаршида тўхтатганида:

— Худога шукур-ей, етиб келдик! — деди Дилбархон енгил тортиб, аммо бу гапидан унинг суюнганини ҳам, хафалигини ҳам англаш қийин эди. — Қуриб кеткурлар, уйимизга бостириб киришмасмикин?!

— Намунча қўрқасан?! — деди дилгир хаёллари тарқаб, пича тетиклашган Асад. — Мен ҳали ўлганим йўқ-ку!..

— Вой, бунча нафасингиз совук?.. — койинган бўлди Дилбархон. — Хавотир қилади-да, одам...

— Хавотир қилма, — деди Асад ов милтигини қўлига олиб. Лекин мошинадан тушмай, бошини ним ўгириб, йиғиштиринаётган қизларини оғохлантирди: — Назира-хон! Наргизахон! Нафисахон! Ўнг кулоқ — чап кулоқларинг билан эшитиб кўйинглар: бундан буён уйдан мен-сиз ҳеч қаёққа бир қадам ҳам жилмайсизлар! Эртадан бошлаб мактабга ҳам ўзим олиб бориб, ўзим олиб келаман! Уйда ҳам, мактабда ҳам бирор бегона одам билан гаплашганларингни эшитсам, ўзларингдан кўринглар! Тўда йигитлари орқаларингдан тушибди! Уларнинг мақсадлари ҳозирча менга қоронғи. Лекин... бунинг бирор чораси топилиб қолар... Сизларга бирдан-бир ваъдам шу!.. Додам билан ойимларга эса, бизни қувишгани ҳақида лом-мим деманглар. Кексаларни беҳуда ташвишга солишинг ҳожати йўқ. Тушунарлими, қизларим?

Опа-сингиллар хомушгина бошларини силкитишди.

Улар кетма-кет ошхонага кириб келишганда Мунаввархон ая энди ош дамлаётган экан. Кўп ўтмай мачитдан кечки намозини ўқиб қайтган Баҳром Шайх ота кириб келди.

— Қалай, болаларим? Сафар яхши ўтдими? — сўради у юқорига ўтиб ўтираркан, соқолини тутамлаб.

— Яхши, дода. Бир оз чарчадик.

— Гулшода бону қўнғироқ қилди, — деди қозоннинг қопқоғини ёпиб, уларнинг ёнига келиб ўтирган Мунаввархон ая. — Овозидан фаҳмладимки, бироз безовта. Назирахон домлага ўкитиб, табиби ғайбликни бўйнига олиши керакмиш. Бўлмаса кўчириқ бошланармиш... Келишинг билан сим қоқишингни илтимос қилди.

Фаромуш ўтирган Асаднинг кўзлари катта-катта очилиб кетди.

— Кўчириғи нимаси?

— Шунақа қадимий удум бор, дейишади, — жавоб берди Мунаввархон ая.

— Шу қиз ахийри афсунгар-фолбин бўлиб қолмаса, деб қўрқувдим-а, — деди Баҳром Шайх ота бошини сараклатиб.

— Бунинг нимаси ёмон? — сўради Асад журъатсизгина.

— Фолбинлик, сеҳр-афсун — ислом динида қораланади. Фолбинларга ишонмаслик ҳақида Расулulloҳ қуйидаги ҳадисни айтганлар: «Ман ато қоҳинан фасадда-қаху бимо йақулул фақат кафара», яъни: «Кимки фол-

бинга бориб, унинг айтган гапларига ишонса, у кофир бўлибди». Уларнинг фоллари — ўзларига хабар етказиб турадиган жинларнинг тахминий гапларидан бошқа нарча эмас.

— Баъзи фолбинларнинг башоратлари кўпинча тўғри чиқиб қолади-ку?

— Улар фолбин эмас, Худонинг карами ва марҳаматига эришган валийлардир.

— Демак, Гулшода бону авлиё экан-да? — сўради Асад қизиксиниб.

— Йўқ, у аёл ҳақида мен бир нима деёлмайман. Авлод-аждодларини билмайман.

— Опанинг кўчирик ҳақидаги гапларига нима дейсиз?

— Кўчирик — бу синов. Парвардигор ўз меҳр қўйган бандасини ҳар қўйларга солиб, ақл бовар қилмас, оғир вазиятларда синовдан ўтказади. У баъзан даҳшатли оқибатларга олиб келиши ҳам мумкин.

— Масалан?

— Э, ўғлим, бу хусусда гап кўп. Агар хоҳласанг, ошдан кейин сенга халқда оғиздан оғизга кўчиб бизгача етиб келган Забиҳи Исмоил қиссасини гапириб бераман.

— Қанийди!.. — деди Асад пича дили ёришиб.

У отаси билан файласуф олим сифатида ислом дини ва унинг тарихи ҳақида жуда кам суҳбатлашган, чунки даҳрийлиги туфайли ҳаммавақт уларга беписандлик ва кибру ҳаво билан қараб келган эди. Ҳозир бундан илк марта дил-дилидан афсусланиб, зил кетди.

ЗАБИҲИ ИСМОИЛ ҚИССАСИ

Ровийлар ривоят қилурларким, қадим ўтмишда яшаб ўтган Иброҳим пайғамбар алайҳиссалом туш кўрибдилар. Тушида ваҳийдан овоз келиб: «Эй, Иброҳим, тур ва қурбонлик қилғил» — дебди. Иброҳим тонг саҳар тура солиб, юзта қўйни келтириб, қурбонлик берибдилар.

Иккинчи кеча яна туш кўрибдилар. Яна ваҳийдан овоз келибди: «Йа Иброҳим Кум ва қарраб ал-қурбана». Иброҳим Халилуллоҳ тонг бирла уйғониб, уч юз туя қурбонликка сўйдирибдилар.

Учинчи кеча ҳам айнан шу тушни кўриб, ваҳийдан яна ўша овозни эшитибдилар. Ҳайратда қолган пайғамбар алайҳиссалом кўрқув ва саросима тўла нигоҳларини

осмону фалака қадаб: «Менинг қурбонлигим на турур ва мен нимани қурбон қилайин?» — деб сўрабдилар. Бу сафар ваҳийдан: «Биздан кейин кимни севсанг, ани қурбон қилрил! — Избах валадака!» деган жавоб келибди. (Ўғлингни қурбон қил). Иброҳим пайғамбар чексиз ғам андуҳ билан ўғли Исмоилни қурбонлик қилиши кераклигини англаб етибдилар.

Эртаси кун поки ҳалоли Хожарга мурожаат қилиб: «Бир азиз дўстим бор, ўғлингни бошлаб келсанг, бир кўрайин, деб тилак билдирди. Энди Исмоилнинг бошини, сочини юврил, анда элтайин», — дебдилар. Хожар Исмоилни ювинтириб, сочларини тарабди. Сара эгни-бош кийдиргач эса, ўғли ғоят кўркам болага айланибди. Онаси Исмоилнинг юзига меҳр билан тикиларкан, ойдек юзин, кундек кўркин, қаламдек кўзларин, ақиқдек лабларин, инжудек тишларин, пистадек оғзин, қизил олмадек яноғин, силлиқ юзин кўриб, бўйнидан қучиб ўпибди ва қуйидаги байтни айтибди:

Эй кўнглим овунчаси, ўғраб йироққа бормағил,
Ярликка ёлғуз онангни бағрини ўртамағил.
Ушбу кетмағидин ўлмакимни тилар эрсанг сан-а,
Ман ўнгунгда ўлайин, сан ичимни ёндурмағил.

Иброҳим аркон билан пичоқ олиб, енг ичига сукибдилар-да, тоққа отлана бошлабдилар. Бундан ҳайрон бўлган Хожар: «Кўй келтиргани бормоқдамисанки, ип яна пичоқни не қилурсен?» — деб сўрабди. «Кўй келтирсам, келтирурмен», деб жавоб берибдилар Иброҳим. Иброҳим йўлга чиқаркан, ўғлига: «Орқамдан келавер», — дебдилар. Исмоил отасининг изидан кетаверибди. Уларни пинҳон кузатиб турган Иблиснинг сабри чидмай, одам қиёфасига кириб, Исмоилнинг қошига келибди-да: «Отанг сени қаён бошлаб борур, билурмисан?» — деб сўрабди. Бола: «Дўстиникига олиб борур», — деб жавоб қайтарибди. «Янглишдинг, — деди Иблис. — Отанг сени қурбонлик қилиш учун олиб кета турур». Исмоил ишонмабди: «Қайси ота ўз фарзандини қурбонлик қилиши мумкин?» «У Тангри фармони билан бу ишни қилмоқчи», — дебди Иблиснинг чехраси ёришиб. «Тангри фармони шундай эрса, менинг минг жоним бўлса, барини фидо қилдим», — дея розилик берибди. Иблис: «Бу ўғлонни эга билмадим, аёллар заифроқ бўлади, Хожарга борайин», — дея пайғамбарнинг поки ҳалоли қошига жўнабди. Унинг олдига келиб фарзандига берган савол-

ларини такрорлабди. Бундан жаҳли чиққан Хожар: «Эй аҳмоқ, Тангри фармони эрса, минг жон фидо бўлсун», — дея қувиб солибди. Ноумид бўлган Иблис яна Исмоилнинг қошига келиб, уни васвасага сола бошлабди. Бола шунда отасига мурожаат қилишга мажбур бўлибди: «Бир пир келиб мани фусус турур». Иброҳим жаҳли чиқиб: «Ул шайтон турур, тош отгил, кетсун», — дебдилар. Исмоил етти тош олиб унга отибди. Ушандан бери шайтонларга тош отмоқ ҳожийларга суннат бўлиб қолибди. Иброҳим ҳам етти тош олиб отибдилар. Сўнгра пичоғини тошга уриб, йиғлай бошлабдилар. Исмоил: «Нечук йиғлаюрсан?» — деб сўраган экан, отаси: «Эй ўғилчам, мен тушимда кўрсам, сени сўйиб турибмен, қара, сенинг раъинг қандай?» — дебдилар.

— Эй ота, — дебди Исмоил, — Оллоҳ дўстлигини даъво қилурсен. Бундай даъвога эга одам ухлай олурми? Ухламасанг бу тушни кўрмагай эрдинг». Кейин у қўшимча қилибди: «Аё эшитмадингми, Оллоҳ таолонинг баъзи пайгамбарларига деганини: «Менинг муҳаббатимни даъво қилган одам қандай қилиб кечаси кўзига уйқу индира олади?» А ма самията ма авҳа-ллоҳ таъла ила баази анбийаъ ихи кайфа ман илдаъа муҳаббати иза жаннаҳу ал-лайлу танаму айнаҳу. Отасидан бир ун чиқмаганини кўрган Исмоил: «Эй ота, — дебди қатъий. — Нимагаки буюрилган бўлсанг, бажар уни». «Йа абати ифъал ма туъмар». «Парвардигор фармони қандоқ бўлса, ўшандоқ қилғил. Сен ўғлингдан кечган бўлсанг, мен ҳам жонимдан кечдим, буюр ишингни!»

«Эй ўғлим, — дебдилар Иброҳим ғам-ғусса оташида ўртаниб, — пича сабр қилғайсен. Парвардигор истаса мени собирлардан қилғай. Сатажидуна иншаллоҳу мин ас-собирина».

«Эй ота, — дебди Исмоил афсус чекиб. — Нега буни менга аввалроқ хабар қилмадинг? Онамнинг оёқларига йиқилиб, хайр-маъзур қилиб, суюк дийдорин кўриб қолғай эрдим. Аммо уч васиятим бор, бири шуки, қўл ва оёқларимни маҳкам боғлагил, токи пичоқ оғриғидан талпинсам, тўнинга қон тегмасун. Иккинчиси, юзимни ерга қаратиб қўйгил. Токи юзимни кўриб, оталик меҳринг уйғониб, пичоқ тебратишингга таъсири бўлмасун. Учинчиси, қўйлагим билан сочимни мендан хотира сифатида онамга элтиб берсанг».

Бу гаплардан сўнг дунё кўзига қоронғи кўринган Иброҳим Исмоилнинг қўл-оёқларин боғлаб, юзини ерга қаратибди. «Фа ламма аслама ва таллаху лил жабини». Пи-

чокни бўғзига урибдилар, кучи борича тортибдилар, лекин пичоқ кесмабди. Баъзиларнинг ривоят қилишларича, Иброҳим ўғлини боғлар экан, пичоқни торта бошлаганларида, Исмоил кулибди. Иброҳим: «не учун кулурсен?» — деб сўрасалар, ўғли хурсанд бўлиб: «Пичоқ узра «Бисмиллоҳир раҳмонир раҳим» битилганини кўряпман. Эй, ота, суюнчини бер, пичоқ узра Тангри исми битиклик бўлса, у бўғзимни қандоқ кесур?» — дебди. Яна баъзиларнинг ривоят қилишларича, Иброҳим пичоқни ўғлининг бўғзига урмасларидан бурун Жаброилга фармон бўлибди: «(Бориб ет бандамнинг мадади-га). Тарк этгил, пичоқнинг юзин тескари қил». Жаброил илоҳий дарахтдан қанот қоқиб келиб, пичоқнинг юзини тескари қилибди. Шундан сўнг Иброҳим Халилуллоҳ етти марта пичоқ тортибдилар, ўтмабди. Охири қахрлари келиб, пичоқни ерга улоқтирибдилар. Шунда ничоқдан ун келибди: «Эй Халил, сен кесгил, деюрсан, Жалил кесма, деюр. Бунақада қачон қиёмат куни бўлса, «оманно бихи ва саддақно», «Муҳаммад умматини тамуғга киргизмаслар, Тамуғ ўти аларни куйдирмагай». Молик айтгай: «Нечук куйдирмассен?» Ўт айтгай: «Эй молик, сен куйдир деюрсан, аммо Маликул-мулук куйдирмагил дер». У ҳолда етти қат кўк эшиклари очилади. Фаришталар бу ҳолни кўриб йиғлашади, арш билан кўк туташади.

— Тагин ривоят қилурларким, фаришталар муножот қилиб айтдилар: «Охири замон пайғамбари Исмоил уруғиндан бўлар деб, илоҳий Лавҳул махфузда кўрармиз. У Муҳаммаднинг ҳаққи ҳурмати бу улуғ отага фараҳ бергил». Шунда ҳаводан ун келибди: «Эй, Иброҳим, тушни ҳақиқат қилдинг. «Ва надайнаҳу ан йа Иброҳиму қад саддақта ар-ру'йа». Сен сўзингнинг устидан чиқдинг, биз ҳам тан бердик. «Инна казалика нажзи алмуҳсинина», яъни албатта биз яхши амал қилувчиларни ана шундай мукофотлаймиз. Энди жазо бундайдир. Бу кўчқорни олғил, қурбон қилғил. Ўғлунг саломат қолсун! «Ва фадайнаҳу бизиб хин азимин, яъни биз унинг ўрнига бир сўйишлик жонивор бердик». Шунда Жаброилдан ун келибди. «Оллоҳу акбар, Оллоҳу акбар...»

Иброҳим кўкка қараб, кўчқор етаклаб келаётган Жаброилни кўрибдилар. Дил-дилидан суюниб: «Ла илаҳа илло-ллоҳу, Аллоҳу акбару!..» — дея хитоб қилибдилар. Шодумон бўлган Исмоил ҳам: «Эй ота, қара, мен билан сени бу юмушдан Парвардигорнинг ўзи қутқарди!» — дебди ҳаяжон билан. Исмоил кўчқорни кўриб,

шукроналар айтибди: «Аллоху акбару ва лил-ллаҳи ал-хамду».

Хабар беришларича, кимки ҳайит байрами куни бу такбирни айтса, Жаброил амин, Иброҳим Халилуллох, Исмоил забиҳни шафоат қилиб, уларга ризқ-рўз бергай.

Айтмишларким, ул қўчқор — Ҳобил қурбони, Исмоил учун жаннатда семириб турган экан.

Бу ерда ўз-ўзидан савол туғилади: ким жувонмард, отами, ўғилми? Баъзилар айтмишлар: «Ота жувонмард, чунки қурбон қилинган фарзанд доғидан оғирроқ ва қайғулироқ нарса йўқдир». — Ўзгаларнинг айтишларича, «Ўғил жувонмард, анинг учунки, ота ўғилдан кечди, ўғил жондин кечди». Яна айтмишларким, «Исмоил қурбонлик қилинса, Оллоҳга уланур эрди, аммо Иброҳим ўлгунча фироқда бўлур эрди». Тагин айтмишларким, «Иброҳим жувонмард, анинг учунким, қурбон хитоби Иброҳимга келди, Исмоилга эмас». Яна баъзиларнинг айтишларича, «Исмоил қурбон қилинса, қиёматга қадар бу суннат мўминларга вожиб бўлғай эрди, Исмоил бўғузланмади эрса, мўминларга раҳмат бўлди».

Яна савол туғилади: «Пичоқ Исмоилга аталган эди, нечук Иброҳим йиғлади?» Бунинг жавоби шундай: «Иброҳим фоний дўстидан айрилур эрди. Исмоил фоний дўстдан айрилиб, бокий дўстга уланур эрди». «Исмоил қурбон қилинаётган дамда Оллоҳи таоло нурлар кўрсатди. Ул нур таъсирида Исмоил ҳеч қандай оғриқ сезмади. Инчинун, Миср хотинлари Юсуф жамолининг нури таъсирида иликларин кесган бўлсалар-да, оғриқ туймаганлар-ку! Мўминлар учун ҳам шундай. Улар ана шу маърифат нурини излаб топсалар, унинг таъсирида ўнғайлик билан жон бергайлар».

Иншоллоху таоло, аллоҳумма ҳаввин айлайно-сакрати-мавти, яъни Оллоҳ улугдир ва ҳақиқий мақтов Оллоҳга хосдир.

УЛУСПИР БИЛАН УЧРАШУВ

Баҳром шайх ота ошдан кейин чой устида гапириб берган бу ҳикоят хонадон аъзоларини ҳайратда қолдирган, айниқса, у Асадга қаттиқ таъсир қилган, бинобарин, бугун юз берган воқеалар билан ана шу фаройиб ҳикоят ўртасида қандайдир боғлиқлик бордай эди. Бундай даҳшатли синовга қайси ота дош бера олади? Йўқ, бунга сира ақл бовар қилмасди. Шахсан ўзи бошида

килич турган тақдирда ҳам бунга рози бўлолмасди. Бунинг учун чексиз эътиқод ва пўлатдан ҳам мустаҳкам иродага эга чинакам пайғамбар бўлиш керак!

Диний тариқатларда, инсон фоний дунёга Оллоҳнинг оғир синовларига чидаш, сабр-тоқат кўрсатиш учун келади, деган ақида бор. Илло, Парвардигори олам айниқса ўзи танлаган, меҳр қўйган бандаларини қаттиқ азобуқубатларга душвор қилади, токи улар бу дунёдаги ғам-ғуссалари эвазига боқий дунёда бахт ва саодатмандлик чашмасидан баҳра топсинлар. Фалакнинг гардиши билан унинг жигарбандларини ҳам Оллоҳи таоло озми-кўпми ўз меҳр-муҳаббатига лойиқ топган бўлса-чи? Йўқса, уларнинг мурғак гўдаклик чоғлариданоқ бошланган ва ҳозиргача давом этаётган бу ғалати синовларда қандай маъно бор?

Асад куни кеча ҳам Олий Самовий Тафаккур мавжудлигига жиндек бўлса-да, шубҳа билан қарарди. Лекин бугун қабристонда юз берган ғайришуурий воқеа бу шубҳасини тумандай тарқатиб юборди. Отаси ҳозиргина сўзлаб берган ривоят эса, унинг кўп саволларига жавоб бера бошлаган, кўп масалаларга ўзгача нигоҳ билан қарашга мажбур қилаётганди. Буларнинг ҳаммасини бир-икки кундагина эмас, бир неча ой, ҳатто бир неча йилда ҳазм қилиш ҳам анча мураккаб иш эди. Чунки унинг моддийончиликнинг биқик кўрғонига ўраб-чирмаб ташланган онги бу нурсиз кўрғон деворларини ёриб чиқиши учун маълум вақт керак эди.

Унга бир нарса алам қила бошлаган: отасига у шу вақтгача ислом ва ислом дини тарихининг катта билимдони деб ҳеч қачон жиддий қарамаган, у илгари ҳам унча-мунча айтиб берган пайғамбарлар ва авлиёлар ҳақидаги ривоятларни — оддий бир чўпчак, афсона деб ҳисоблаб келган эди. Агар тўда йигитлари ва қабристон билан боғлиқ бугунги сирли воқеалар юз бермаганида, эҳтимол, отаси ҳозиргина сўзлаб берган ҳикоятни ҳам беписанд қабул қилган ва унга унчалик эътибор бериб ҳам ўтирмаган бўларди.

Асад ётоқхонасига ўтиб, ўринга ётаркан, мияси бами-соли ғовлаб кетган, паришон хаёллари бир тўхтама келишга ҳалал берарди. Азбаройи ўйига фарқ бўлганидан бир маҳал ёнига келиб ётган хотинини ҳам пайқамади. Дилбархоннинг олисдан гапираётгандай:

— Жуда чарчадингиз-а бугун... — деган овозидан ўзига келиб, фикрларини жамлаб олишга уринди. Хотини яна алланималар деб гўлдиради, Асад унинг бирорта

гапини ҳам идрок қилмади. Ҳаял ўтмай мудрок босиб, ухлаб қолди.

... У катта тўртбурчак шаклидаги осмонпайванд эҳромга кириб бораётганмиш. Оёқлари остидаги шахмат тахта-сига ўхшаб оқ-қора рангларга бўялган тўшама ялт-юлт қилармиш. Ўртада доира шаклидаги чигал шаффоф девор қат кўтарган, бу девор айланаси бўйлаб ёнма-ён тор даҳлизчалар кўзга ташланармиш. Бу даҳлизчаларнинг ҳар бири қора темир эшикларга бориб тақалармиш. Ана шу даҳлизчаларнинг бирига кира бошлаган Асад ичкаридан қизларининг йиғи-сиғи овозларини эшитиб, аввал жойида тахтадай қотиб қолибди. Кейин темир эшик тарафга югуриб, унинг буқа шоҳини эслатувчи қабзасини жон-жаҳди билан ўзига торта бошлабди. Охири уни ғазаб билан тепган экан, эшик ичкарига очилиб, қаршисида тагин бир доира шаклидаги шаффоф девор пайдо бўлибди. Бу девор айланаси бўйлаб яна бир қанча даҳлизчалар бошланар, энди уларнинг поёни кумуш эшикларга бориб тақаларди. Қизларининг йиғи-сиғиси тобора кучая бошлаганини эшитган Асад жон талвасада даҳлизчалардан бирига ўзини урибди-ю, энди кумуш эшикни тортиб-итариб, тепкилашга тушибди. Эшик очилиши билан тагин бир айлана девор кўринибди. Бу ердан қизларининг зор қақшаб йиғлаётганларини аниқ эшитган Асад жону жаҳони ўртаниб, яна бир даҳлизчага ўзини отган экан, энди тилла эшикка урилибди. Уни ҳам тепкилаб очиб, бир амаллаб ичкарига ўтиши билан қизларининг йиғи-сиғи овозлари ҳам бирданига тиниб қолибди. Азбаройи зўриққанидан унинг танаси жикқа тер, бўйин томирлари бўртиб кетган, юраги кўксини ёргудек хаприққанча гупиллаб тепар эди.

Асад зўр бериб ичкарига тикиларкан, нимқоронғи улкан хонани кўрибди. Бу ерда ҳам оёқ ости — шахмат тахтасини эслатармиш. Ўртадаги улкан юмадоқ шар устига ўрнатилган ҳайкалсимон алланима дарров эътиборини тортибди. Яқинроқ бориб, унинг чинданам кўпол ва бадбашара ҳайкаллигини, лекин танаси — одам, боши ўрнига эса, эчки калласи ўрнатилганини кўриб, донг қотиб қолибди. Яна ажабланарлиси шундаки, эчки калласининг ярим очик оғзи, шишасимон кўзлари ва икки бурни катагидан ожизгина гунафшаранг нур таралиб турар ва у киши қалбида аллақандай ёқимсиз бир безовталиқ, фулғула ҳиссини уйғотар эди. Ҳайкал олдида баланд олтин курси қўйилган, ундан ҳам ожиз сарғиш нур таралар эди.

Афтидан, Асадни кўзга кўринмас кимлардир аллақандай катта, шум бир ўйинга таклиф қилаётгани кўри-
ниб турарди. Йигит энди сархуш бир ҳолга тушган,
қизларининг ҳозиргина эшитган йиғи-сигисини ҳам тамо-
мила унутганди.

Кутилмаганда бу фаройиб хонанинг деворлари ёрқин
нур тарата бошлабди, улардан нур бамисоли фаввора-
дай отилар, айна вақтда ҳаво тандирдан чиққан ҳовур-
дай кизиб бораётганмиш. Лекин Асад бу иссиқдан қий-
налмас, аксинча, лаззат олаётгандай эди.

Шу пайт остидан етти марта момақалдиروقқа ўхшаш
гулдирак овоз келиб, чўчиб тушган Асад беихтиёр тиз
чўкканини ўзи ҳам сезмай қолибди. Бугина эмас, у на-
моз ўқиётгандай энгашиб, шахмат тўшамага бош қўйибди
ва шу заҳоти юзига урган иссиқ ҳовурдан сесканиб ке-
тибди.

Асад бошини бир оз кўтариб, ҳайкалга қараганини
билармиш, «эчки»нинг оғзи, кўзлари ва бурун катакла-
ридан шалолодай отилаётган кучли аланга оқими нигоҳи-
ни қамаштириб юборибди. Ё тавба, у кўзларини юмиб,
қайта очганини билармиш, шу ондаёқ ҳайкал ўрнида
келишган ёш бир йигит пайдо бўлибди-да, шар устидан
сакраб тушибди. Елкасида қорамтир қанотлари бор, қош-
лари худди томири тортишиб қолгандай ҳаддан зиёд чи-
мирилган эмиш. У бир ҳатлашдаёқ Асаднинг тенасига
етиб келиб, елкасига қўлини қўйган экан, йигит севинч
ва изтироб, хушвақтлик ва ғамгузорлик уйғунлашиб кет-
ган ғалати бир ҳиссиёт оғушига чўмибди. Шу ондаёқ
онгининг аллақайси бир чеккаси билан бу — ёш йигит
қиёфасидаги Улуспир лақабли Ер ва Коинотдаги жами
шайтон ва инс-жинслар раҳнамози Иблис ҳазратлари-
нинг айнан ўзлари эканини чуқур ҳурмат ва ифтихор
ила англаб етибди. Бирдан унга нисбатан меҳри жўш
уриб, вафодор итдай унинг оёқларига йиқилибди.

Улуспир унинг елкасига қўлини қўйиб, олтин курси-
га ўтиришини буюрибди. Лекин Асад ўридан туриб,
унга ўтирган заҳоти курси уни икки газ тепага улоқти-
риб юборибди. Ажабланарлиси шундаки, у шахмат тўша-
мага худди мушукдай енгил ва ўнғай ағдарилиб тушибди
ва бирор жойи лат ҳам емабди.

Бундан жаҳли чиқибдими, Иблис курсига қараб ал-
ланималар деган экан, Асад думалаб ётган жойидан уч-
ганча яна курсига бориб ўтирибди. Улуспир унга яқин-
лашиб, яна елкасига қўлини қўйибди-да, дона-дона қилиб
гапира бошлабди. У Ер юзида кенг тарқалган яхудо ва

будда, насроний ва ислом динлари ҳақида қаҳр-ғазаб билан узоқ сўзлабди. Унинг фикрича, ўтмишнинг қотиб қолган чиркин сарқитлари бўлмиш бу динлар Ер деб аталмиш сайёрадаги миллионлаб афкор омманинг онгини асрлар мобайнида заҳарлаб келаётганмиш. Инсон ва бошқа ҳар қандай олий тафаккур эгасини Парвардигор ҳеч қачон қулим деб ҳисобламаган, умуман, инсон зоти ҳеч кимга қул бўлмаслиги керак эмиш. Ҳамма тараққий этган сайёраларда бўлгани каби Ерда ҳам ҳақиқий демократия тўла жорий қилиниши, башарият ҳар қандай куллик занжирларини парчалаб ташлаши лозим эмиш. Муҳими, мусбат-ва манфий кутблар ўзаро уланмаса, чироқ ёнмаганидек, инсоният жамияти ва Коинот микёсида ҳам ўзаро қарама-қарши, муҳолиф кучлар мавжуд бўлиши чинакам ҳаёт ва тараққиёт гарови эмиш. Нима учун севишганлар ҳатто ўпишаётганларида ҳам бир-бирларини тишлаб олишга интилишади? Чунки эзгулик билан ёмонликни худди этга битган тирнокдек бир-бирларидан ажратиш мумкин эмас, Парвардигори олам бу дакки оламда нимаики бунёд этган бўлса, ҳеч бири бежиз эмас, илло, У — бу бебошвоқ замонда тобора айниб, руҳан тубанлашиб бораётган одамзотни тўғри йўлга солишда Улуспир ва унинг шонли сафдошларига катта умидлар боғламоқда. Ердаги ҳали номлари зикр этилган динларга ўхшаган бемаъни таълимотлар манфий кутблар бўлса, уларга қарши кураш олиб бораётган мусбат кучлар вазифасини у ҳомийлик қилаётган ва Коинот микёсида қанот ёзган улуг таълимот оқими бажараётганмиш. Кўҳна тарихга эга бу муросасиз кураш қиёматгача давом этармиш ва ниҳоят, қиёмат кунигина Улуспир ва унинг сон-саноксиз маслакдошлари абадий ғалабани қўлга киритармиш.

Яна ислом, айниқса, насроний ва яҳудо динлари ва уларнинг муқаддас китоблари ҳақида гапини давом эттирган Улуспирнинг қаҳр-ғазабдан муштлари тугилиб, кўзлари чакнаб кетибди. Лекин дарров ўзини қўлга олиб, фикрини бошқа мавзуга бурибди.

— Энди гап бундай, иним, — дебди Иблис ногоҳ унга юзма-юз туриб. Асад унинг қошлари бешбаттар чиририлиб, кўзларида қандайдир хайрихоҳлик ифодаси пайдо бўлганини пайқабди. — Қизларингиз бўй чўзиб, кўзга яқин бўлиб қолишди. Биз бундан хурсандмиз, албатта. Аммо уларнинг атрофида бемаъни самовий кучлар тобора кўпроқ илашмоқдаки, бу бизни бағоят ташвишга солмоқда. Биз қизалоқларингиз бир ёқлама, ру-

хан ногирон эмас, балки ҳар жиҳатдан уйғун камол топган инсонлар бўлиб етишишларини иштаймиз, холос. Гап шундаки, иним...

Шу пайт қаердадир намоз ўқиладигани кулоққа чалинибди-ю, Улуспир негадир саросима ичра ўртадаги улкан шар устига югуриб чиқибди. Шу заҳоти танаси одам, калласи эчкига ўхшаган кентавр — ҳайкалга айланиб, яна ориз-бурни ва кўзларидан фавворадек аланга чиқара бошлабди. Қаердандир «Аллоху акбар, Аллоху акбар...» деган овоз келибди-ю, ҳайкал бир сониядаёқ тит-пити чиқиб, портлаб кетибди.

...Гумбур-гумбур овозлардан уйғониб кетган Асад кўшни хонада отасининг паст овозда «Аллоху акбар, Аллоху акбар...» — дея намоз ўқиётганини эсанкираган ҳолида пайқаб олди. «Ё тавба! — ўйларди ҳозиргина кўрган фаройиб туши таъсирида қизлари ётган хонага отланаркан. — Тушимми ё ўнгимми бу ўзи?!»

Қизлар ётган хона жим-жит, улар субҳидамнинг ширин уйқу нашъасини суришмоқда эди.

— Бу даражадаги аниқ, аммо, эҳтимол, тимсолий мазмунга эга туш ҳам бўлар экан-да? — ўйларди Асад кўнгли хотиржам тортиб. Асад авваллари кўрган тушларининг аксариятини уйғонган заҳоти унутиб юборарди. Бу тушини эса, худди кинотасмадагидай ҳар бир икир-чикиригача ёдида сақлаб қолди. Туш замиридан Асад улкан ҳақиқатни англаб етган, нотинчлик, сиёсий-ижтимоий деймизми, рухий ёки маънавий деймизми, кураш тўфонлари Ер юзигагина эмас, Коинот миқёсига ҳам ёйилганини билиб олганди.

Лекин шўрлик ёш ота нима учун норасида қизлари фалак гардишининг бу катта, эзгу, аини дамда қалтис ўйинларига аралашиб қолганини сира тушунолмасди.

«Қисмат деб шуни айтсалар керак-да», — ўзини ўзи овутган бўлди Асад.

Лекин у ҳали ҳам ғафлат уйқусида, яқин истиқболда ўзи, оиласи ва фарзандларини нақадар даҳшатли синовлар кутаётганини тасаввурига ҳам сиғдиролмас эди.

ЗУЛМАТ АҲЛИ ҚУРУЛТОЙИ

Улуспир зулмат амирларидан бўлмиш ўз ноиблари Баал Забуб, Астарот ва Малахга қурултой мажлиси чақиришни буюрган заҳоти — Коинотда вақт ва фазо тушунчалари буткул ўзгача мазмун касб этади эмасми —

Асад тушида кўрган чигал эҳромга ажинаю алвастилар, қора девлару ёвуз парилар, шайтонлару инс-жинслар бирин-кетин судралиб, сузиб, югуриб, учиб, осилиб кела бошлашди.

Зулмат аҳли деб аталмиш зотларнинг Коинот миқёсидаги бу уюшмаси миллион йиллар илгари, одамзот пайдо бўлган даврлардаёқ ташкил топган ва ўзининг ғаройиб тарихига эга эди. Қадимги юнон асотирларига кўра, Момо Ҳавонинг Коин исмли ўғли Одам Атодан эмас, гўё Иблисдан туғилган ва ундан жуда кўп авлодлар тарқалган эди. Дунёни сув олиши — бу Парвардигорнинг Коин авлодларини йўқ қилишга қаратилган олий ғазабининг бир ифодаси эди, холос. Лекин Коиннинг зурриёдларидан бўлмиш Нухнинг ўғли Хомга турмушга чиққан хотин қорнида боласи билан тоғлик худудларнинг биридаги ғорда ўзини тўфондан сақлаб қолишга муваффақ бўлган эди. Шу тариқа Коиннинг қони дунёни сув олганидан кейин ҳам янги пайдо бўлган башариятга ўтган ва унинг авлодлари кейинчалик бутун Коинотга тарқалиб кетган эди. Коин авлодларининг кейинги тарихи ҳаддан зиёд афсонавий мазмун касб этиб, ҳар қандай инсоний хулқ-атвор ва одоб-ахлоқ доирасидан ташқарида экани туфайли биз ҳурматли ўқувчимизни ушбу тафсилотлар билан таништиришга журъат этмадик.

Ўша даврлардаёқ Улуспир Коинот миқёсида шайтонга сиғинувчилар уюшмасининг Олий Ҳукмдори қилиб сайланган ва унга юқорида номлари зикр этилган учта ноиб тайинланган эди. Астаротнинг Мелитта исмли хотини ҳам катта арбоблардан бўлиб, унга айниқса Осиёда минглаб одамлар сиғинишган эди. Шу тариқа Улуспир идораси доирасида иккала жинсдан ҳам вакиллар бор эди.

Ҳалигина номлари зикр этилган уч арбобга 72 нафар иккинчи даражали амалдор бўйсунар ва улардан ҳар бирининг қарамоғида юзлаб, минглаб шайтонлар ўрдалари мавжуд эди. Бу амалдорлар ҳар бирининг ўз исми, унвони ва хизмат вазифалари бор эди. Улардан кўплари ўрта асрларда кечган жодугарлар, афсунгарлар ва шайтонлар билан бевосита мулоқотга кирган одамлар устидан ўтказилган тергов ва ҳукм чиқариш жараёнида бот-бот иштирок этишганди. Жами шайтоний кучлар Ўрдаси — 6666 та, ҳар бир ўрдада бирор жинсга тегишли 6666 шайтон ҳисобда турар эди. Демак, дўзах аҳлининг амалдор ва раҳбарияти билан биргаликдаги умумий сони 444355633 тани ташкил қиларди.

Қурултойга одатда улардан 100 га яқин вакил таклиф этиларди. Қурултойни кўпинча чигал эҳромдаги тилла курсида ногаҳоний пайдо бўладиган Улуспирнинг ўзи бошқарар ва у пайдо бўлгунча йиғилган ноиблар Асад тушида кўрган ғалати жараённи тўла бошларидан кечирарди. Мажлисни айрим ҳолларда, масалан, Олий Ҳукмдор сафардалиги пайтларида Баал Забуб ўтказиш ҳуқуқига эга эди, холос. Булар иккаласи ҳам йўқ бўлганда эса, бошқа амалдорларни тилла курси ҳар сафар ўтиришлари билан осмонга улоқтириб ташлайверарди ва мажлис кейинги чақирикқача албатта қолдириларди.

Улуспир курсида пайдо бўлиб, ҳаммаёқ тинчиб, эҳромга сув сепгандек жимлик чўккач, ноибларга шахмат тўшмадаги ҳар бир катакка ўтиришни таклиф қилар, ўзи эса ўрнидан турарди.

Шайтонга сизгинувчиларнинг Олий Ҳукмдори қурултой учун роппа-роса ўттиз уч дақиқа вақт ажратган, кун тартибидаги масалалар ҳам ана шу вақтга мосланган бўлиши керак эди. Агар бирор масала шу фурсат ичида кўриб улгурилмаса, ўз-ўзидан кейинги қурултойга қолдириларди. Умуман, Иблис азбаройи ишлари кўплиги туфайли ҳар қандай расмиятчилик ва қоғозбозликни жини ёқтирмас, ҳафталаб мажлис ўтказадиган ерлик амалдорлардан фарқли ўлароқ иш вақтини жуда қадрлар ва ҳар бир лаҳзадан унумли фойдаланарди. Ўттиз уч дақиқадан сўнг бонг урилиши биланоқ у туманга айланиб, кўздан ғойиб бўлар, уни чигал эҳромнинг бирор бурчидан излаб топишга интилиш тамомила бефойда машғулот эди.

Бу сафар ҳам Улуспир курсида пайдо бўлиб, ноибларга ўтиришни таклиф этганида, эҳромга сукунат чўкканди. У сакраб ўрнидан турди-да, қаддини ростлаб, шу заҳоти гап бошлади:

— Салом, ҳамкасблар! Кун тартибида: Ердаги ижтимоий-руҳий аҳвол. Мен қисқача ахборот бераман.

Маълумингизким, Коинотнинг бошқа минтақаларидан фарқли ўлароқ Ердаги ижтимоий-руҳий аҳвол кун сайин мураккаблашмоқда. Бу сайёрадаги жами башариятни озодликка олиб чиқиш ва ўз йўригимизга солиш борасидаги ишларимиз олға жилиш ўрнига тобора орқага кетмоқда. Ҳозирги кунда узоқ йиллик сермахсул фаолиятимиз натижасида даҳрийларга айланиб, биз томонга юз бурган миллионлаб одамлар ёппасига динга ружу қўйиб, Парвардигорга сизгина бошламоқдалар. Парвардигорнинг олий мақсади фақат бугина эмаслиги энг каллаварам шайтонга ҳам яхши аёнлигини ҳаммамиз биламиз-ку, ахир! Ай-

ниқса, мусулмонлар, насронийлар (гап шу ерга келганда яна Улуспирнинг муштлари тугилиб, кўзларида ғазаб ўтлари чақнади) бемаза қовун уруғидай ой сайин, кун сайин кўпайиб, барқарор салтанатимизга хавф солиш даражасига бориб етдилар. Тўғри, айрим фаолларимизнинг саъй-ҳаракатлари туфайли Ердаги баъзи муҳим ҳудудларда турли миллий ва диний низолар, тўқнашувлар, ҳатто қонли урушлар ташкил этишга муваффақ бўлаётганимиз ҳеч кимга сир эмас. Лекин булар ҳали денгиздан томчи ва агарда биз буюк салтанатимиз ҳудудларининг бутун Ер курраси миқёсига ёйилишини истасак, бундан минг чандон, миллион чандон, миллиард чандон! (шу ерда у яна қаҳр-ғазаб ўтида ёниб, ёнидаги тилла курсининг суянчиғига зарб билан мушт туширди) кўпроқ пешона тери тўкишимиз, кеча-кундуз меҳнат қилишимиз керак! Кўп амалдорларимиз, Ерга бириктирилган аксарият расмий аъёнларимиз ишончимизни оклаш у ёқда турсин, арзимаган юмушларимизни эплаб бажаролмаяптилар, калтабинлик билан хато устига хатога йўл қўймоқдалар. Оқибатда уларнинг пала-партиш, хом-хатала ишларига шахсан ўзим аралашишимга тўғри келмоқда.

Азиз биродарлар! Биз, ахир, Миррихда озмунча ғалабаларни кўлга киритмадик. Ойни ва Зухрони ғолибона забт этганимиз ҳали ҳаммамизнинг ёдимизда-ку! Муштарийда ва ҳатто Сомон йўлидаги буржларда ҳам фаолларимиз оламшумул ишларни амалга ошира бошладилар. Шундоққина ўзимизга бақамти Ерга келганда, ландавурлик қилсак, бизнинг шайтонлигимиз қаерда қолади, ахир!?

Мен ҳаммавақт таъкидлаб келганман ва бундан буён ҳам алоҳида таъкидлайман: бизнинг фаолиятимизда ишнинг катта-кичиги бўлмайди. Хоҳ бутун бошли сайёрада тўнтариш уюштириш бўлсин, хоҳ кичик бир оиланинг осойишталигига путур етказиш бўлсин — биз учун бирдай муҳим! Билъакс, ўша кичик оила вақти келиб бутун бир мустақил мамлакат, ҳатто катта бир сайёрани жумбушга келтириши мумкин! Чингизхон, Наполеон, Хитлер, Сталин каби буюк ерлик шахслар ёдларингиздандир? Ерда қанақанги қонли урушлар, қанақанги оламшумул тўс-тўполонларни юзага келтиришмади, шоввозлар. Бугунги кунда — шон-шарафга буркалгурларнинг бу ишларига бутун Коинот тан бермоқда. Тўғри, булар бари бизнинг йўл-йўриғимиз билан иш тутишган ва ҳаётларини буюк салтанатимиз шон-шухратини юксалтиришдек мукаддас ишга бағишлаган. Лекин Ерда аксинча, яъни салтанатимиз пойдеворларини чил-парчин қилишга

интилган ва бу борада кўп ёвузликларга эришган сохта «улуғлар» ҳам оз ўтмаган. Ҳозир ҳам барҳаёт улар!.. Эндиги вазифамиз айнан шундай шахслар камол топаётган оилалардан эҳтиёт бўлмоғимиз, уларга доимо кўз-кулоқ бўлиб турмоғимиз ҳам қарз, ҳам фарз.

Бу қурултойимизда биргина мисол билан чекланмоқчимиз: Шарқдаги кўп миллион одам истиқомат қиладиган катта шаҳарлардан бирининг марказида Баҳром Шайх деган бир кимсанинг зурриёдлари вояга етишяпти. Аждодларининг аксарияти ёвуз ва қултабиат авлиёлар ўтган бу лаънати оила шу кетишида бутун шаҳар, бутун ҳудуд у ёқда қолиб, жами мусулмон дунёсини ҳам йўлдан уриши мумкин. Чунки ўша Шайхнинг уч нафар мишиқи невараси ҳалитдан шунақанги кароматлар кўрсатмоқдаки, уларни кўрган ҳар қандай шайтоннинг лабига учук тошади. Модомики шундай экан, биз ҳозирданок уларнинг шаштини қайтаришимиз, лаънати аждодлари қўллаётган ўша тирмизак қизларнинг бошига ит азобини солишимиз керак. Бу ишда ҳамма имкониятлардан, айниқса, маҳаллий жиноятчи тўдалардан унумли фойдаланмоқ жозиздир. Айниқса, олатасир ва бебошвоқ замон тақозоси билан дунёга келган бу беминнат дастёрларимиз фаолиятига тўғри йўналиш бермоқ ҳар бир шайтони лаиннинг муҳим бурчидир.

Кутилмаганда Улуспир сакраб тилла тахтга бориб ўтирди-да, қурултой қатнашчиларини бирма-бир чақчайган нигоҳи остидан ўтказди. Кимларнидир жазолаш фурсати етганини англаган ноиблар ўтирган жойларида қурбонликка сўйилажак қўйлардек типирчилаб қолишди.

— Аммо-лекин, — гапида давом этди Улуспир ғазаб билан овозини баландроқ кўтариб, — орамизда шундай хизматчиларимиз, ҳатто амалдорларимиз борки, уларнинг азбаройи ландавур ва тепса-тебранмасликлари боис бу учала ожиза ҳар гал қўлимиздан чиқиб кетмоқда. Бу иш билан охири ўзим шахсан шуғулланишга мажбур бўлдим. Қизларнинг отасини уйқусида йўлдан уриб, пича тарбиялашимга тўғри келди. Халақит беришмаганда, ўша эътиқодсиз йигитнинг тамомила бошқа одам бўлиб уйғонишига ишончим комил эди. Лекин ҳозир гап бунда эмас. Ҳозир мен ўша учта ношуд хизматчимизнинг телба-тескари ишлари хусусида тўхталмоқчиман. Гап кимлар ҳақида бораётганини ўзлари яхши билишади. Қани, турунлар ўринларингдан!..

Катта хонанинг у ер-бу еридаги қора катакларда ўтирган Нуж, Нут ва Яос кўрка-писа ўринларидан туришди.

Улар Иблисининг кўлидан кўз кўриб, кулоқ эшитмаган ҳар қандай ёвузлик келишини яхши билишар, шунинг учунми, бутун вужудлари худди безгак тутган одамдай қалтирарди.

— Ҳаммангизга отнинг қашқасидай яхши таниш бу зотлар шаҳарнинг энг қудратли тўдаларидан бирининг йигитлари кўмаклашганларига қарамай, ўзларининг ўта лаёқатсиз ва бевурдликларини намойиш қилдилар. Боз устига, маҳаллий миршаблар билан ишқаллик чиқаришди-ю, бу дастёрларимиздан ҳам жудо бўлишимизга бир баҳя қолди.

Улуснир чап билагидаги чет эл соатига шошилинич кўз ташлаб қўйди-да, сўзлаш маромини янада тезлатди:

— Сизларга дўзахнинг тўри қандай бўлишини бир кўрсатиб қўймоқчи эдим, афсус, вақтимиз қолмабди. Шунинг учун жазолаш кейинги қурултойгача қолдирилади. Лекин сизларни сўнги бор огоҳлантираман; шу бир ҳафта — ўн кун ичида (Ер вақти билан — бир-икки йил) кизларга нисбатан узил-кесил бирор чора кўрмасанглар, унда ўзларингдан кўринглар!..

Шу пайт қурултой поёнига етиб, бонг урилиши биланок Улуспир ўтирган тахтида тумандай эриб кўздан ғойиб бўлди. Шайтон ва инс-жинслар, алвасти ва ёвуз девпарилар бамисоли елкаларидан тоғ ағдарилгандай енгил тортиб, «гурр» этиб ўринларидан кўтарилишди.

Асад ўша кунни кўрган ғаройиб тушини ҳеч кимга айтмади. Чунки у ойисидан, эркак киши тушини сувга айтиши керак, деган ақидани қўп бор эшитган, бунинг маънисига тушуниб етмаса-да, ботиний тарзда унга риоя қилишни лозим топганди. Бироқ йигит шу-шу одамови ва камгап бўлиб қолди. Кабристондаги воқеа унинг Олий Коинот Тафаккурига бўлган шубҳаларини узил-кесил тумандай тарқатиб юборган бўлса, отаси сўзлаб берган Забиҳи Исмоил қиссаси унда эътиқод ва имон тушунчаларига нисбатан чексиз ҳурмат уйғотган, ўша кечаси кўрган ғалати туши эса, яна унинг ўй-хаёлларини остин-устин қилиб ташлаган эди. Бинобарин, сир-синоат пардасига ўралган бу машъум тушда киши кўнглини мафтун этувчи шайтоний алланима бордай эди. Лекин Асад бу учала воқеа ўртасида аллақандай боғлиқлик мавжудлигини ботинан ҳис қиларди-ю, аммо сира калаванинг учини тополмасди.

Ўйлаб ўйининг охирига етолмаган Асад пировардида

бир хулосага келди. Энди у диний таълимотлар, айниқса, ислом фалсафасини чуқур ўрганишга киришади. Айни вақтда ўзини жисман ҳар томонлама чиниқтиришни ҳам олдига олий мақсад қилиб қўйди. Парвардигорга сидқидилдан ишонган одам куч-қудратга эга бўлиши ва ўзини ҳимоя қила билиши керак. Шунда уни Худо ҳам қўллайди. Бу — Шарқ мумтоз куръаши фалсафасининг энг нозик нуқталаридан бири эди.

Йигит ҳар куни эрталаб индамай қизларини мактабга элтиб кўяр, сўнгра ишга бориб, фалсафадан шоғирдларига иштиёқсиз маъруза ўқир, ўртада яна мактабдан қизларини уйига ташлаб, тағин олий илмгоҳга шошиларди. Қарийб бир ойдирки, тўда йигитлари қизларини таъқиб қилишни тўхтатишган, шунинг учун кўнгли пича хотиржам тортганди. У ўзи ҳам тушуниб етмаган ҳолда бу қалтис таъқиб ҳақида ҳеч кимга лом-мим демасликни лозим топган, ҳатто қозихонада катта амалдор бўлиб ишлайдиган акаси унинг ранги синиқиб қолганини кўриб, таажжуб билан ҳол-аҳвол сўраганида ҳам «сир»ни очмаганди. Ваҳоланки, ўша акаси Болта бойваччани яхши танир, чунки икки-уч ой олдин кимнингдир маъракасига наҳорга ошга борганларида, улар Болта билан рўпара келиб қолишган, шунда акаси билан иззат-эҳтиром ила қўл олишиб, қуюқ сўрашган эди. Ўшанда Асад аксарият маъмурият одамлари каби акасининг ҳам шаҳардаги тўдаларга аллақандай кўз илғамас иплар орқали боғлиқлик жойи борлигини шуурий пайқаганди. Йигитнинг назарида улар ҳозир шундай алғов-далғов ва пароканда бир даврда яшаётган эдиларки, ҳатто ўз туғишган акангдан ҳам ҳар балони кутиш мумкин эди.

Асаднинг Афғонистонда урушда катнашиб қайтган Раҳматилла исмли синфдош дўсти бор эди. Унинг болалигидан каратэ, дзюдо билан шуғулланиб юришини яхши биларди. Туш кўрган кунининг эртасигаёқ унга сим қоқиб, учрашувга таклиф этди. Улар ўша куни кечкурун Раҳматилланинг илтимоси билан «Осиё» меҳмонхонасининг ертўласидаги шинам қаҳвахонада кўришишди. Бу тўда йигитлари тўпланадиган жой бўлиб, Раҳматилла уларнинг деярли ҳаммаси билан таниш, апоқ-чопоқ экан. Асад дўстига аввал дилидаги бор ҳасратларини тўкиб солишни ўйлади-ю, — бу ҳам қисмат экан чоғи, — қаҳвахонадаги вазиятни кўриб, фикридан қайтди. Собиқ синфдошига аллақандай ачиниш билан тикиларкан, «Анча ўзгарибди», — дея хаёлидан ўтказди. Бу орада Раҳматилла билан чайир, барзанги, бақувват йигитлар бот-бот ке-

либ, куюқ салом-алик қилиб кетишар, Асад билан эса, беписанд, қўл учидагина сўрашишарди.

Раҳматилла баланд бўйли, (мактабда унга Раҳматдароз деган лақаб ҳам беришганди), қўл-оёқлари узун, чорпахил йигит эди. Ҳозир у таниб бўлмас даражада ўзгариб кетган, кўзлари кишига худди консираётгандай ўткир боқар, хатти-ҳаракатларида ҳам кучли довул олдидан денгизда зохир бўладиган осойишталикка ўхшаган бир нима бордай эди. Лекин у болаликдаги самимияти ва хушчақчақлигини сақлаб қола олганди.

Маълум бўлишича, дўсти уч йил аввал Шарқ кураши усуллари бўйича ўқув курси очибди, унда асосан: турли тўдаларнинг йигитлари шуғулланишармиш. Шунинг учунми, Афғонистондан хокисоргина қайтган бу собиқ жангчининг энди ҳаётда шахдам одимлар билан ўзига тўқ яшаётгани кўриниб турарди.

— Кўришмаганимизга ҳам минг йил бўлди чоғи-ёв, Асадвой? — деди у самимий жилмайиб.

— Охирги марта Афғонистондан келганингда йўқлаб борувдим, — деди Асад ҳозиржавоблик билан.

— Эҳ-хе! — хитоб қилди Раҳматилла. — Шундан кейин ҳам қанча сувлар оқиб ўтди. — Бу гапида аллақандай афсус-надомат, айни вақтда ўзига ҳаддан зиёд ишонган одамнинг эркакларча мағрурлиги бор эди.

— Қариганимда қадимий Шарқ кураш усулларини ўрганишга қарор қилдим, — деди Асад кулимсираб.

— Нималар деяпсан, ўзи?! — дарров эътироз билдирди дўсти. — Сен билан биз қаришимизга ҳали анча қовун пишиғи бор. Ўттиз беш ёшда кишининг оғи ҳам, жисми ҳам ўзининг камолот чўққисига эришган бўлади. Ҳар ҳолда Шарқ кураш таълимотларида шундай дейилган. Беҳазил гапиряпман.

— Қайдам... — деди Асад тусмолланиб. — Бунни кўнглимга Худо солди чоғи, ўзим ҳам тушунолмайман.

— Яхши ўйлабсан, — деди Раҳматилла бирдан жонланиб, кейин атрофда ўтирган хўрандаларга ишора қилиб, давом этди: — Анавиларни, гапнинг очиғи, ҳушим ёқтирмайди. Сенга ўхшаган дўстларим кўпайса, менга ҳам яхши.

Асад ёш боладай суюниб кетди-ю, лекин бунни ташига чиқармади.

— Умуман, спорт файласуфга ҳам, этикдўзга ҳам ҳеч қачон халақит бермаган! — фикрига нуқта қўйди Раҳматилла, сўнгра шу заҳоти мавзунини ўзгартирди: — Хўш, нима буюрамиз? Бу ерда яхши фаранг коньяги

бўлади. Кейин киевча котлетни ҳам дўндиришади. Ё норин шўрва ичамизми?

Асад болалик дўстини қайта топганидан шунақанги хурсанд эдики, беихтиёр юзига майин табассум ёйилиб:

— Онасини эмсин, айтганларингнинг ҳаммасини буюрамиз! — деди устолга енгил мушт тушираркан.

— Қойилман! Кўнглимдаги ганни айтдинг. Одам ҳаётга бир марта келади. — У бирдан маънос оҳангда давом этди: — Беҳазил гапиряпман, ҳаётнинг кадрига биз — қон кечиб, ҳақиқий уруш кўрганлар етамиз! Лекин анави... — истехзо билан яна секин атрофдагиларга ишора қилди дўсти, — шайтоннинг малайлари... тўқликка шўхлик килиб юришибди.

— Нега унда уларга домлалик қиласан? — сўради Асад юмшоқ оҳангда унинг кўнглини оғритмасликка интилиб.

— Э, дўстим, ҳалиям соддалигинг қолмабди, — кулди яна Раҳматилла. — Халқимизда, лўлининг эшагини сугориб пулини ол, деган мақол бор. Лекин тепамда Худо турибди, менинг виждоним пок: чунки уларга Афғондагига ўхшаб нинза, яъни одам ўлдириш санъатини ўргатмайман. Буни фақат сенга ўргатишим мумкин. Чунки сен ҳеч қачон одам ўлдирмаслигини биламан, беҳазил гапиряпман...

Шу пайт уларнинг тепасига олдига оқ фартук тутган ёш, хипча йигит келди. Раҳматилла унга овқат ва ичимлик буюрди.

Асад кутилмаганда ўйчан қиёфага кирганди. У дўстига синовчан тикиларкан, кўкқисдан сўради:

— Мабодо... ўлдирсам-чи?

Раҳматилла унга энди ҳайрат аралаш боқаркан:

— Ҳазиллашмаяпсанми? — деб сўради хохолаб юборишдан ўзини зўрға тийиб.

Асад пича сукут сақлаб турди-да, қатъий жавоб берди:

— Йўқ!

Овозидан темир совуғини туйган дўсти яна жилмайиб, бошини сараклатди.

— Э, оғайни, энди мени бу авантюрага ҳеч ким тортолмайди. Беҳазил гапиряпман, Афғонда бир марта нажос еганим бутун умримга мана мундоқ... — у кафтини бўйнига кўндаланг қилиб кўрсатди, — етади!..

Олдига фартук такқан йигит уларнинг устолига катта ликопда ҳар хил сабзавотлардан дид билан тайёрланган газак, иккита юмшоқ оби нон, икки шиша сув ва фаранг коньяги қўйиб кетди.

Раҳматилла коньякни очаркан:

— Ичиб турасанми? — деб сўради ўсмоқчилаб.

— Ароқми?.. Гоҳ-гоҳда, туғилган кун, тўй-ҳашамларда, ака-укалар йиғилишганда жиндек-жиндек қилиб турамиз. Отамиздан яширинча, албатта.

— Айтмоқчи, бобой қалайлар? Акаларинг яхши юришибдими?

— Худога шукр. Додам бардам-бақувват, акаларим ўзларига тўк, билсанг керак, уй-жой қилиб чиқиб кетишган.

Қадахларни чўқиштиришаркан, Раҳматилла:

— Яна учрашганимиз учун! — деди қандайдир дўстона бир меҳр билан.

Яна биттадан қадах кўтариб газак қилишгач, иккала дўстнинг ҳам кўнгил чигиллари ёзилиб, енгил самовий бир кайфиятга киришди.

— Биласанми, Асадбек, — деди Раҳматилла кўнгли бўшашиб, — мен дўстларнинг жуда кўпини кўрдим. Айниқса, Афғонда, садоқатлилариниям, сотқинлариниям... Лекин болаликдаги беғубор дўстликка ҳеч нарса етмас экан. Ёдингдами, мактабда мана сен... энг яхши кўрган дўстларимдан бири эдинг! Беҳазил гапиряпман, жуда дилинг пок эди! Сенинг тиришқоқлигинг, аълочилигинг билан доим фахрланардим. Ҳатто бирор муаллим бирон фандан сенга «тўрт» қўяман деса, баъзан, нега «беш» эмас, деб жанжал ҳам қилардим.

— Раҳмат, дўстим, раҳмат! — деди Асад ҳам тобора кўнгли тўлишиб бораркан. — Ўшанда менга сенинг дангаллигинг, адолатпарварлигинг жуда-жуда ёқарди. Сени негадир ҳамиша ўзимга қандайдир ҳомий деб ҳисоблардим. Мактабдошларимиз билан ҳар йили тўп ўйнаганларимиз ёдингдами? Бутун синф бир эди-ю, сен бир эдинг. Қойилмақом тўп сурардинг. Марказий ҳужумда ўйнардинг-ку, оёғимга копток тушса, бўлди, сенга ошириш пайида бўлаверардим...

— Эҳ, болагимиз, болагимиз... — чуқур хўрсинди Раҳматилла. — У энди ҳеч қачон қайтиб келмайди. Беҳазил гапиряпман...

— Шоиртабиатлигинг ҳалиям қолмабди, қойил!.. — Энди Асад шишани қўлига олиб, тез-тез қадахларни тўлдирди. — Кел, сен учун бир ичайлик, дўстим! Сен билан юз кўришганимдан жуда-жуда хурсандман! Қон кечиб, даҳшатли уруш кўрганингга қарамай, қалбингда болалик туйғуларингни асраб қола олганинг учун!

Улар қадахларни яна чўқиштиришди. Лекин кутилмаганда собиқ жангчининг кайфияти бутунлай ўзгариб кетган эди.

— Минг раҳмат, дўстим! — Раҳматилланинг беихтиёр кўзлари намланди, кўлидаги қадахни бир кўтаришда ютди-да, ҳаяжон билан гапида давом этди: — Бу — менга осон кечди, деб ўйлайсанми? Беҳазил ганиряпман, урушда одамзотнинг дийдаси қотиб, ёвузлашиб кетаркан. Баъзан вужудингни шунақанги бир ҳайвоний ҳирс чулғаб оларканки, инсонлигингни тамом унутиб, рўпарангдаги ғанимингни, у ёшми, кексами, — қатъий назар — арслондай ғажиб ташлагинг, канадай қонини сўргинг келиб қоларкан. Бир воқеа сира ёдимдан чиқмайди, дўстим. Бир куни навбатдаги ҳужумдан кейин биз тоғ йўли бўйлаб орқага қайтаётгандик, бирдан қорним бураб қолди. Жарга тушиб, бўшалдим-да, шерикларимнинг ортидан энди югура бошлаганимни биламан, ердан чиқдим, осмондан тушдим, жарлик ёқасида биз тенги бир афғон йигити рўнара келса бўладими! Унинг кўйлаги қон, чамаси, ярадор бўлиб қочолмай қолганлардан эди. Шоша-пиша автоматимнинг нилини унга тўғриладим. Лекин рақибимнинг қочиш нияти йўқ, кўзларимга дангал тикилиб турарди.

— От, лаънати, от! — деди у дарий тилида нафрати кўзиб. Мен дарийсини ҳам, пуштусини ҳам унча-мунча ўрганиб улгургандим. — Мен-ку, она ватаним, киндик қоним тўкилган мана шу муқаддас тупроқ учун ўламан! Лекин сен нима учун ўласан?!

У менга шундай чексиз нафрат билан тикилардики, беҳазил ганиряпман, қон талашган катта-катта кўзларидан отилаётган қаҳр-ғазаб учқунлари вужудимга худди тикандай санчилар эди. Мен нима қилишимни билмай, унинг рўпарасида ҳайкалдай қаққайиб қолгандим.

— Кўриб турибман, мусулмон боласига ўхшайсан, — давом этди ғанимим ҳамон ўша дангал оҳангда. — Лекин сен кофирсан ва дўзахийсан! Чунки шайтонга малайлик қилиб юрибсан! Худо сенларни ҳеч қачон кечирмайди!..

Беҳазил гапиряпман, унинг ҳар бир сўзи миямга ўтқир найзадай қадалар, мен ўзимни тамомила йўқотиб қўйгандим.

— Сен ҳозир мени отасан! — ҳамон юрагимга найза санчишда давом этарди у. — Лекин хомтама бўлма, сен ҳам итдай ўлиб кетасан! Жасадингни кузгунлар талайди! Лекин қайси олий маслагинг учун ўласан? Босқинчи кофирларга, шайтонга малайлик қилганинг учунми, а?

Мен шу даражада ўзимни йўқотиб қўйгандимки, бе-
ихтиёр автоматимни чеккага улоқтириб, қаршисида тиз
чўкканимни биламан. Беҳазил гапиряпман, дўстим, ав-
валлари кўп дуч келганим бунақа вазиятларда мен ҳеч
нарсани ўйлаб-нетмай, кўз илғамас ҳаракатлар билан
душманимни бир-икки тегиб, тубсиз жарга учуриб юбо-
рардим. Ҳозир эса...

Бирдан ғанимимнинг гап оҳанги ўзгарди.

— Вужудингда мусулмон қони уйғонганидан хурсанд-
ман, — деди у гўё менга раҳм-шафқат қилгандай хотир-
жам бурилганча, пастликка тушиб кета бошларкан.

Ўша кимсасиз тоғда якка ўзим қарахт бир ҳолда то у
кўздан ғойиб бўлгунча қараб турдим. Кейин кафтларим-
ни юзимга босиб, бор овозим билан ҳўнграб йиғлаб юбор-
дим.

Орага офир жимлик чўқди. Бу аянчли ҳикоядан бағ-
ри-дили эзилиб кетган Асад ғам-ғуссага ботган дўстига
қандай тасалли беришни ҳам билмай қолганди. Боз усти-
га, унинг миясига афғон жангчисининг «шайтон малайи»
деган айилботар сўзи мотам қуйидай маҳкам ўрнашиб
олган, бу сўз тобора катталашиб, атрофида чирпирак
бўлиб айлана бошлаганди.

СИРЛИ БИТИМ

— Хайр, майли, — деди ниҳоят Раҳматилла чуқур
хўрсиниб. — Бу гапларни қўяйлик. Илойим, бунақа кун-
ларни Худо ҳеч кимнинг бошига солмасин. Қуй, беш-
бешдан ичайлик...

Дарров ўзига келган Асад қадаҳларни кетма-кет тўлди-
риб, бирини дўстига узатди.

— Бу қора кунлар ҳеч қачон қайтиб бошимизга
тушмаслиги учун оламиз! — деди у титроқ овозда.

Яна ичиб, газак қилишди. Дастурхончи йигит устол-
га икки коса норин шўрва қўйиб кетди.

— Хўш, энди ўзингдан гапир, — деди сал ўзига
келган Раҳматилла. — Уйлангандирсан! Бола-чақанг
нечта?

Асад аввал ўйламай:

— Учта қизим бор, — деди-ю, ногаҳон ичидан зил
кетди.

— Э, қойил! Менда эса учта ўғил бор. Ҳаммаси
қаратис. Қуда тутинсак бўларкан! — деди собиқ жангчи
яна хурсанд кайфиятда.

Лекин энди Асаднинг қовоқ-тумшуғи осилиб кетган эди. Ичкилик таъсириданми, у унчалик мулоҳаза ҳам қилиб ўтирмай, дилини ёзди.

— Сенга бир гапни айтмоқчи эмас эдим-у, лекин ҳечам ўзгармаганинг, ўша-ўша мард, тантилигингни кўриб, фикримдан қайтдим. Биласанми, дўстим, айтаман-ку, аммо бир шартим бор: ортиқча савол бермайсан.

— Осон экан-ку, — деди Раҳматилла қулиб. — Розиман.

— Хуллас, учта қизим бор. Учаласи ҳам аломат. Ноёб хислатлари, башоратчиликлариям бор.

— Табиби ғайбми? — сўради Раҳматилла яна кулим-сираб.

— Бу ҳақда сенга кейинроқ гапириб бераман. Катта қизим Назира яқинда ўнинчига кўчади. Сал кўзга яқинроқ.

— Хўш-хўш? — сал жонланди ҳамсуҳбати.

— Сенга айтсам, дўстим, бир ойдан ошди: унинг орқасидан тўда йигитлари тушган.

Раҳматилла бирдан кайфи тарқаб кетгандай, жиддий киёфага кирди.

— Қайси тўда? — сўради у ташвишли оҳангда.

— Бунисини сенга айтмайман.

— Нега энди? — ҳайрон бўлди собиқ жангчи.

— Чунки истамайман!

Энди ҳамсуҳбатининг пешонаси тиришди.

— Хўш-хўш?

— Бизнинг оиламиз, ўзи бир «тўда»лигини яхши биласан. Яъни, саккизта акам бор, уларнинг ичида қозиси ҳам бор, шоири ҳам, кегебешнигию ҳатто боксчиси ҳам... Хуллас, ҳаммаси шаҳарда обрў-эътиборли одамлар. Лекин мен улардан ёрдам сўрамоқчи эмасман. Чунки, майда-чуйда гап-сўз қилиб, қизимнинг шаънига доғ тушириш ниятим йўқ.

— Тушундим. Лекин мен...

— Гапингни бўлганим учун бир қошиқ қонимдан кечасан-у, лекин ўша тўдага қарши бир ўзим курашмоқчиман.

Раҳматилла энди қандайдир саросимали киёфада қаддини ростлади.

— Сени огоҳлантириб қўйишим керак, дўстим, — деди у қатъий. — Жудаям хавфли ишга бел боғлабсан!..

— Хавфлими, хавфлимасми, бу ёри менинг ишим, тушуняпсанми?

— Тушуниб турибман, офайни, лекин сенга беҳазил гапиряпман...

- Мен ҳам беҳазил шундай қатъий қарорга келдим.
- Улар сени суваракдай янчиб ташлашлари мумкин, ахир!! — деди Раҳматилла азбаройи куюнганидан товущини пича баланд кўтариб.
- Ҳамма фожеа шундаки, улар мени ҳақорат қилишди, англаяпсанми, шахсимга тегишди! Энди мен уларга эркакчасига ўзим, — у овозини баландроқ кўтарди, — фақат ўзим муносиб жавоб қайтаришим керак!
- Яхши, дўстим. Мактабда муаллимлар билан талашадиган кезлардаги ўжарлигинг ҳалиям қолмабди. Лекин сен нима учун менинг ёрдамимдан фойдаланишни истамаяпсан?
- Сенинг ёрдаминга жуда-жуда мухтожман. Лекин сен ўйлаган йўл билан эмас...
- Қандай йўл билан бўлмаса? Ахир, мен уларнинг ичида юрибман. Деярли ҳаммасини беш бармоғимдай танийман. Бир оғиз илтимос қилсам бўлди, ҳар қандай ишни тинчитишади!..
- Буни тушунаман. Лекин гап тантилиқ устида кетаяпти. Шу бир ой ичида ҳаётимда жуда катта ўзгаришлар юз берди. Мен жуда кўп ўйладим. Охири шу хулосага келдим.
- Беҳазил ганиряпман, нотўғри хулосага келибсан! — бақириб юбораёзди ҳамсухбатининг ўжарлигидан жаҳли чика бошлаган собиқ жангчи.
- Нотўғри эмас! Мен энди сен ўйлаган бечора бир файласуф эмасман!..
- Об-бо, ким сени бечора деяпти?
- Устимдан кулма, ҳамма, ҳатто туғишган акаларим ҳам шунақа дейди. Баъзи оғайниларим хотиним нукул қиз туғишини ҳам юзимга солган.
- Раҳматилла беихтиёр яна кулимсиради. Асаднинг бир оз кайфи бор эмасми, бундан бешбаттар қизикқонлиги тутди.
- Ана, энди сен ҳам куляпсан.
- Ўлай агар, кулишимни ҳам, йиғлашимни ҳам билломай қолдим. Жон оғайни, менга қара, қизишма! Худо хайрингни бергур, сал ўзингни босиб олгин.
- Раҳматилла шишанинг тагида қолган коньякни яна қадахларга қуйди.
- Овқатга қара, дўстим, норин шўрва ҳам совиб қолди, — деди у энди оталарча юпатадиган бир оҳангда. — Қани ол, Худо хоҳласа, ҳамма ишлар жойида бўлиши учун...
- Асад қадахни қўлига олиб, ҳамсухбатиники билан кес-

кин чўкиштирди-да, коньякни бир кўтаришда сипқорди. Азбаройи ҳаяжонланганидан газак қилишни ҳам ўзига эп кўрмай, қўлидаги бўш идишни устолга улоқтириб юборди. Қадаҳ сочиқ устига тушиб, синмай қолди.

— Хуллас, гап шу! — деди у собиқ жангчининг кўзларига тик қараб. — Менга эртаданок нинза машқларини ўргата бошлайсан!

— Бош устига. Лекин, жон дўстим, шўрвадан ичгин. Кайфинг ошиб қолаяпти.

Бирдан Асад хотиржам тортиб, пахта гулли косадаги норин шўрвани олдида тортди. Беш-олти қошиқ уришдаёқ уни ичиб қўйди-да, косани кескин нари сураркан, қўшни устолни йиғиштираётган дастурхончи йигитга ўгирилиб:

— Ҳой, оғайни, бизга яна яримта коньяк! — деб бақирди.

— Балки етар! — деди Раҳматилла тагин кулимсираб, унга савол назари билан тикиларкан.

— Йўк, ичамиз ҳали! — деди Асад гапни чўрт кесиб. — Фақат менинг ҳисобимдан. Агар билсанг, дўстим, сен билан кўришганимдан шунақанги хурсандманки!.. Сени менга Худо етказди. Кайфи ошиб қолди, деб ўйлама. Ақлим соатдай ишлаб турибди. Менга халифалик қилишга розилик берганинг руҳимни кўтариб юборди, холос.

Ҳамсуҳбатининг бу гапидан энди Раҳматилла қизишиб кетди.

— Осмондаги ойни олиб бер де, олиб берай, лекин сенга нинза машқларини ўргатмайман! — деди у зарб билан устолга мушт тушириб.

— Нима, гапингни қайтиб олдингми, а! Ҳозиргина рози бўлувдинг-ку?! Биласанми буни нима деб аташади?

— Биладан! Сен учун майли, олти к... ҳам бўлай! Лекин тушунсанг-чи, — қуюниб гапида давом этди собиқ жангчи, — одам ўлдириш нақадар даҳшатли ишлигини, ахир, мен кўриб келдим-ку! Бўғзинггача гуноҳга ботиб кетасан! Беҳазил гапиряпман, бу шунақанги мараз, шунақанги қабиҳ ва чиркин бир ишки, қурбонларингнинг арвоҳлари кейин сени бутун умр таъқиб қилишади. Кечалари билан алахсираб, ухлолмай чиқасан. Ўлганингдан кейин, нариги дунёда ҳам улар сенга тинчлик беришмаса керак, деб ўйлаб қоламан баъзан...

— Сизлар бегуноҳ одамларни ўлдиргансизлар. Лекин ҳаётда шундай одамлар борки, уларни ўлдириш ғирт савоб! Энди ўзинг тасаввур қил: бўйи етган жигаргўша қизингни қандайдир бир ипирисқи кимсалар харобазор-

га олиб бориб, ечинтирса, номусига тегмаган тақдирда ҳам, аъзо-баданини мўматалок қилиб, кўкартирса, сен нима қилган бўлардинг? — бўғилди Асад қаҳр-ғазаб ўтида ковуриларкан.

Раҳматилланинг кўзлари ҳайратдан катта-катта очилиб кетди.

— Ҳали иш шу даражага бориб етган дегин? — деди у беихтиёр мушталари тугилиб.

— Бу ҳали ҳолва, — деди Асад жиғибийрон бўлиб. — Сезиб юрибман, ҳали бешбаттар бўлиши мумкин. Тезда бунинг олдини олмасам, норасида қизнинг бошига яна қанақанги балолар ёғилишини ёлғиз Худонинг ўзи биледи, дўстим...

Сўнги жумлани йиғламсираб, товуши титраб ганирган Асаднинг елкасига залворли кафтини қўяркан, Раҳматилла қатъий бир қарорга келгани кўриниб турарди.

— Ҳамма гапларингга тушундим, оғайни! — деди у босиқлик билан. — Энди менинг ҳам сенга бир мунча шартларим бор...

— Ҳамма шартларингни айтмасингдан қабул қилдим, деб ҳисоблайвер! — деди Асад ўжарлик билан унинг гапини бўлиб.

— Биринчи шартим: уч ой мобайнида чекмайсан, ичмайсан, чапга-ўннга юрмайсан!

— Бош устига! Бу ишларга ўзимнинг ҳам унча ишқибозлигим йўқ.

— Яхши. Иккинчиси: фақат мен буюрган таомларни ейсан. Айтиб қўяй, қаердан бўлмасин топиб, илон, тиш-ратикон гўшти ейишингга ҳам тўғри келади.

— Мен ҳамма нарсага тайёрман, деб айтдим-ку!..

— Уч ой мобайнида ҳар куни — шанба-якшанбадан ташқари — кечки саккиздан ўн биргача ўзингни тўла менга, яъни машқларга бағишлайсан!

Асад қўлини кўксига қўйди.

— Бажонидил!

— Унда кулоғингни бер, охирги шартимни айтаман, — Раҳматилла бўйинини чўзиб, устол устида энгашган куйи дўстининг кулоғига алланималар деб шивирлагач, овозини қайта кўтариб сўради: — Хўш, келишдикми?

— Келишдик! — деди Асад қатъий оҳангда бутун суҳбат давомида илк марта мамнун жилмайиб.

— Энди бу мавзуга бошқа қайтиш йўқ!

Шу чоқ уларнинг тепасида барваस्ताқомат, қизғиш яроқ боши чироқ нурида ялт-юлт қилаётган дароз бир йигит пайдо бўлди-да, қўлидаги арман коньягини

устолга кўяркан, ширакайф холда Раҳматиллага кучок очди.

— Э-э, устоз, суҳбатлариз жа куюк экан, халақит бергим келмади. Биза энди камтар одамламыз, бир кўлизи обкетай дедим, — у собиқ жангчини елкасидан кучоқлаб, кейин кўлини олиб маҳкам қисди. Сўнгра столдаги коньякка ишора қилиб кўшиб кўйди: — Манави найнов бола бизадан совға! Дастурхон пули тўланди. Бу ёғи бежавотир... Нима хизмат бўлса, бир имлаб кўйсайиз, бас, юмалоқ-ёстик қиламиз!..

— Э-э, шунақасизлар-да энди, — деди Раҳматилла ўзини хафа бўлгандек кўрсатиб.

У Асад билан сўрашишни ҳам ўзига эн кўрмади. У кетгач, Раҳматилла дўстининг орқасидан хайрон бўлиб қараб турганини кўриб:

— Тунги шаҳар ҳокимининг кўрикчиси, жуда йирик каллакесарлардан, — деди овозини пасайтириб.

— Тушундим, — деди Асад маъноли бош ирғаб.

Собиқ синфдошлар ўша куни тун яримлаб қолганда апоқ-чапоқ бўлиб, кучоқлашиб хайрлашишди.

— Вой, Ачақа, шунақаям ичадими одам? Умрингизда қилмаган иш-а!.. — деди қоронғида гандираклаб турган эрини дарвозани очиб кутиб олган Дилбархон гиналаб. — Додам билан ойимлар хавотир ола-ола ҳозиргина ётишди. Қизларингиз ҳам, дадам тўданинг кўлига тушиб қолмадимикан, деган хавотирда ҳалиям ухламай ўтиришибди. Сал ўйламайсизми? Уларам катта бўлиб қолишди, ахир!..

— Тш..ш, ххотин! — шивирлади Асад жойида чайқалганча кўзларини сузиб. — Ишларр зўрр! Худо хохласа уч ойдан кегин... қизларимга кўз олайтир-рган иб-лисларрнинг энасини Учкўрғондан кўр-рсатаман!..

— Вой, нималар деяпсиз, дадаси? — деди Дилбархон эрини кўлтиғидан олиб ичкарига бошларкан. — Озгина ичиб олсангиз ҳам қаёқдаги гапларни гапирасиз-а?

Асад гандираклаганча, хотинининг орқасидан уйга кираркан, бармоғини лабининг устига босиб:

— Тш-ш!.. — деди. — Бошқа ҳеч нарса сўр-рама! Бу ёғи сир-р!.. Қизларимга айтиб ққўй: бемалол ухлай-веришсин! Мен боррман! Керак бўлса, улар-р учун... жонимни ҳам қуррбон қиламан!..

— Вой, дадажониси-ей, — деди Дилбархон йиғламсираб. — Яна одамнинг юрагини ўртайсиз-а!.. Аҳволимиз қанақа-ю, ичиб юришингизни қаранг!..

Дилбархон бир амаллаб Асадни ечинтириб, жойига ётқизгач, хабар олгани қизларининг олдига кирди. Учаласи ҳам сирли бир тарзда нимкатда ёнма-ён китоб ўқиб ўтиришганини кўриб, жаҳли чиқиб кетди.

— Соат бир бўлди-я, нега ухламайсизлар? Эрталаб еттида қанаққилиб уйғотаман, ахир?!

— Биз ўзимиз уйғонамиз, ойижон! — деди Назира одатдагидек ҳозиржавоблик ила. — Сиз ухлайверинг!

— Даданг келдилар. Ҳалиям ухламай ўтирганларингни кўрсалар, хафа бўладилар. Ўзи шундоғам бўлганларича бўлиб юрибди...

— Биламиз, ойижон. Сизлар ухлайверинглар. Биз ҳозир ётамиз!..

— Бўпти, тезроқ ётинглар. Яхши ухланглар, — дея онаси эшикни ташқаридан беркитди.

Назира эшикка югуриб, оналарининг даҳлиз орқали ўз ётоқхоналарига кириб кетганига ишонч ҳосил қилгач, чирокни ўчирди-да, хадаха тўшакка ўтираркан, сингилларига шивирлади:

— Бўлди! Ўринга ўтинглар! Улар ҳозир келишади!

Қизлар нимкатга юзланганча кўрпаларига чўккалади. Назира тиловат қила бошлади.

Хона қоронғулик оғушига чўмган, ҳарир парда тўсилган дераза орқали тўлин ойнинг сутранг ёғдусида чўмилаётган сирли осмон ўзининг сон-саноксиз юлдузли кўзлари билан уларга гўё имо қилаётгандай, ўзининг ҳадсиз-худудсиз кенгликларига чорлаётгандай туюларди.

Тиловат тугагач, қизлар «Оллоху акбар», дея юзларига фотиҳа тортиб, омин қилишди. Орага сув сепгандек жимлик чўкди. Назира илкисда ғалати аҳволга тушиб, қарахт бир кайфиятда кўзларини юмди. У кўлларини тиззаларига қўйганча, худди ҳазин бир куй тинглаётгандай, оҳиста тебранар, алланималарни тасдиқлаётгандай бот-бот оҳиста бош ирғар эди. Чамаси, у Коинотнинг рухий алоқа оқимига уланиб, ғойибдан ахбор ола бошлаганди. Бир неча фурсатдан кейин қиз ўзига келди-да, сингилларига «ҳисобот» берди:

— Буваларимиз шу яқин орада зарур иш билан банд эканлар. Яна ўн дақиқадан кейин ташриф буюришаркан.

— Қанақа зарур иш экан? — сўради Нарғиза хайрон бўлиб.

— Яна шу яқин орадами? — ажабланди Нафиса негадир сесканиб.

— Яхши тушунолмадим, — жавоб берди Назира. —

Гулшода бонунинг номини тилга олишди... Унга қандайдир янги хислат беришмоқчимишми-ей...

— Бизга кўпроқ ёрдами тегсин, деган мақсаддадир-да?

— Албатта. Лекин унга ҳам кимлардир, чамаси, тўда хужум бошлаганга ўхшайди.

— Буваларим шундай дейишдимиз?

— Йўқ, мен буни ўзим пайқадим.

— Қандай қилиб?

— Билмадим, лекин бу қаёқдандир кўнглимга келди.

— Дадамнинг маст келганларини билишибдимиз?

— Бу ҳақда ҳам гапиришди. Аммо бундан хафа бўлмаслигимизни илтимос қилишди. Дадам эртадан ичимлик ичишни умуман йиғиштирармишми-ей...

Шу пайт деразада уч нафар чизиқсимон нур пайдо бўлди-да, улар ёнма-ён ҳолда нимкат тарафга ўқдай учиб ўтишди.

— Вой, келишди! — секин шивирлади Нафиса ҳаяжон билан.

Опа-сингиллар бараварига:

— Ассалому алайкум, буважоплар! — дея хитоб қилишди севинчларини яширолмайд.

Нимкатда пайдо бўлган учала бувалари ҳам баравар алик олишди. Ҳол-аҳвол сўрашишгач, гапни одатдагидек Шайх Тоҳир бувалари бошлади.

— Она қизларим! — деди у дона-дона гапириб. — Биз сизлардан қаттиқ ташвишдамиз. Чунки аввалбошиданок бежиз хавотирланмаган эканмиз. Лаънати Иблис осмону фалак аҳлидан яширин ҳолда ўзининг чиркин режаларини амалга оширишга киришмуш. Ўзининг ашаддий шайтони лаинларидан бўлмиш бир гуруҳ собиқ дўзахий махлуқотларни ишга солиб, аларни сизларга қарши бири-биридан қабих ва чиркин қилмишларга йўлламуш. Парвардигори оламнинг сизларни йўқлаб туришимизга ижозати бўлмаса эрди, биз ҳам аларнинг бу қилмишларидан беҳабар қолаверар эрдук. Ўз разил мақсадлари йўлинда алар ҳатто Ердаги қаттол жиноятчиларни ҳам ишга солмушдирлар... Лекин сизлардан ўтиниб илтимос қиладурмизки, нуридийдаларимиз, зинҳор ҳеч нарсадан кўрқманглар. Ҳаёт синовларига мардона кучоқ очинглар. Бошларингда нима кўргуликларинг бор эрса, бу тақдири азал, қисматингиздур...

Энди гапни Шайх Хожа Асрор бувалари давом эттирди. У қизларни ортиқча ташвишга солмаслик учунми, хотиржам сўзлашга уринаётгани кўриниб турарди.

— Жигарбандларим! Назира бону! Сезиб турибмен, миянгизда айланаётган савол сизга тинчлик бергуси келмас. Сиз айтмоқчидурсизки, нега энди Парвардигори олам кўра-била туриб, бу номақбул ишларга йўл қўйиб бериши?

Назира жонланиб бош ирғади.

— Она қизим, бу олам шундай мураккаб, жумбоққа йўғрилган гиштлар ила қаланган шундай чўнг пойдеворга қурилмишким, анда ҳамма нарсанинг ҳисоб-китоби, тош-тарозуси, сир-синоати бордур. Нима учун Қуръони карим ва бошқа илоҳий китобларда муқаддас саҳифалар қайта-қайта такрорлашни, тўғри тафсир этишни, ҳамма вақт шарҳи қийин сўзларни ҳижжалаб ўқишни тақозо этади? Чунки ана шу ҳолдагина одамзотнинг эзгу ниятлари, олий маънавий-руҳий илтижолари Парвардигорга етиб боради. Бу деган гап — ўзга, ёвуз ниятлар Оллоҳнинг эътиборидан билъакс четда қолади, дегани эрмас, албатта. Аларнинг ҳам шубҳасиз тош-тарозуси мавжуддирки, бунинг ҳисоб-китоби аксари ҳолларда охиратда, боқий дунёда амал қиладур. Буларнинг Парвадигори олам эътиборига шу тахлит кечикиб етиб боришининг замирида ҳам катта ҳикмат ва сир-синоат ётадур. Анинг мағзини эса, ҳаёт тўфони синовлари ичра ҳар бир инсон ўзи чақиши жоиз. Илло сир ҳамиша кўнгилни мафтун қилади, зеро, айнан сир-синоат башариятнинг тамомила кутқарилишига йўл очади. Бу — тарозининг бир палласи. Ваҳоланки, оламда яна шундай сир-синоатлар ҳам мавжуддирки, инсонга аларни билиш Парвардигор томонидан манъ этилган ва алар тарозининг иккинчи палласи тарзида намоён дур. Чунки одамзод ҳали шу даражада нотақомилдурки, манъ этилган сир-синоатларни ўзлаштириб олгач, у самовий мувозанатни издан чиқариб, нафақат Ер ва ўзга сайёраларни, балки бутун Коинотни ҳам остин-устин қилишга кодирдур.

Осмонда учиб бораётган қуш қанотларининг муқобил кучларни мурасага келтирувчи ҳаракати ва шиддати ҳисобига ўз мувозанатига эришганидай, борлиқ олам ва Коинот ҳам шу тарзда мувозанатини сақлай олади...

Энди гап навбати Тилла Шайх буваларига етганди. У қордай оппоқ соқолини оҳиста тутамлаб, вазмин оҳангда сўз бошлади:

— Жигаргўшаларим! Катта буваларинг айтиб ўтганларидай, тақдири азал бизнинг қисматимизга сизларни ўз паноҳимизга олишни ҳам ёзмиш. Бунинг учун олий

қудрат соҳиби Оллоҳ таолога мингдан-минг шукроналар бўлғай! Парвардигорга тағи сонсиз ҳамду санолар ўқур-мизким, У ўз карим қудрати бирла бизларни ҳолингиздан минбаъд огоҳ этмиш. Сизларга қандай ёрдам кўрсатмак боисидан биз кўн мулоҳаза юрутдик ва минбаъд бир қарорга келмушмиз. Буни ҳозирча сизларга аён қилолмасмуз ва бу ҳам, ўртанча буваларинг айтмиш, билиш таъқиқланган сир-синоатдур. Аён этмоғимиз мумкин бўлмиш ҳилқатлар кўп эрмас. Аввало, тўда сизларни тоғ йўлинда қувғинга олганда, биз мошинани мазорга буришни отангизнинг дилига солдик. У ерда сизларга яқин ўтмишда яшаб ўтган яна бир зурриёдимиз дастгирлик қилмиш. Қаттол жиноятчиларни ҳам йўлдан чалғитган ана ўшал авлиёи шарифдур.

Боз устига, куни кеча яна отангиз кўнглига содик бир дўсти бирла суҳбат қурмоқни ҳам солмушмиз. Илло, бу самимий суҳбати калон боғиндин кўн яхши тадбир ва такбир мевалари унгай. Билъакс, суҳбат чоғи отангиз шайтон суви тазйиқинда кўп қабиҳ ниятларга бормуш. Локин содик дўсти кўмагинда биз ани ушбу ниятларидин қайтармакка мушарраф бўлмишмиз.

Гулшода бону бирла мулоқот қилмоқликни ҳозирча ножоиз деб топмушмиз. Чунки ул эзгу хислатли аёл ишлариға шу дамларда шайтони лаин аралашмушдир. Пировардида анинг сизларга кўмаги бисёр теккай. Бор гапимиз бугунча шулдир, она қизларим! Валлаху аълам!

— Энди яхши тушлар кўриб ухлагайсизлар! — фаройиб суҳбатга яқун ясади Шайх Тоҳир бува. — Парвардигор насиб этса, яна юз кўришурмиз. Бул боис Назира бону кўмагинда сизларни бохабар айла-гаймиз. Раҳимдилларнинг раҳимдилроғи Оллоҳи карим сизларни ҳамиша мағфират қилғай! Ё парвардигор, ўз фазлинг бирла норасида зурриёдларимизга ризқ ва саодат бергил! Алардин шайтону инс-жинс афти-ангорини тесқари қил! Овмин! Оллоҳу акбару ва раҳматуллоҳи ва барокотух!

Учала авлиё юзларига барабар фотиҳа тортишдида, бир лаҳзадаёқ чизикча шаклидаги уч нафар нурга айланиб, дераза орқали Коинот қаърига сингиб кетишди.

Уч опа-сингил эса, уларнинг ортидан хайрат ва завқ аралаш тикилишаркан, вужудларига қушдай бир енгиллик инган, қалбларини аллақандай самовий, масрур ҳислар чулғаган эди.

ТУНГИ ТАШРИФ

Беш кундирки, Баҳром Шайх отанинг дили хуфтон, ўзини қўярга жой тополмай қолган, асабини босиш учунми, каерга бориб ўтирмасин, узлуксиз тасбеҳ ўгиришга тушар эди. Мана беш кундирки, ўгли Асад ишдан ярим кечаси қайтар, эрталаб қўришганларида эса, ранги-рўйи бир ҳолатда, нуқул кўзини олиб қочар, ўнғайсизланиб саломлашарди. Тунов куни-ку, фирт маст бўлиб келибди, Дилбархондан суриштириб, зўрға билиб олди. Келини — умрингдан барака топкур — ақлли-да, дода, уришманг, қизлари учун қайғуриб юрибдилар, деди куюниб. Лекин бир кун қайғуриш мумкин, икки кун... Бўлар иш бўлиб ўтган бўлса... Қизларига янада огоҳроқ бўлиб юриш ўрнига бу нима ҳунар энди?.. Тўғри, фарзандларини ҳамон ўзи «Жигули»да эрталаб элтиб, тушдан кейин олиб келиб қўяди. Апил-тапил овқатланади-ю, шу кетганча сувга тушгандай гум бўлади. Бирорта акасида бунақа одат йўк, битта-яримта меҳмон ё маъракага боришадиган бўлса ҳам, манзилигача айтиб, хотиржам қилиб кетишарди. Аслида ҳаммасига сабабчи... мана шу беҳосият замонакуя... Ота кўп оғир даврларни бошидан кечирган, очарчилик, қахатчилик, уруш йилларининг бевосита гувоҳи бўлган, лекин уларнинг бирортасида ҳам одамзотнинг бу қадар тубанлашиб, маънан инкирозга учраганини сира эслолмасди. Инсоннинг нафс балоси, бадхулқлик, бузқчилик ва жаҳолатга муккасидан кетаётгани оқибатида юзага келаётган кирдикорлари олдида қирқ шайтон ҳам ип эшолмай қолиши мумкин эди. Жиноятчиликнинг авжига чиқиб кетганини айтмайсизми! Мафиями-ей, рэкетми-ей... Одам ўлдирадиган махсус гуруҳлар ҳам пайдо бўлганмиш. Фалончини йўкот, деб пулини берсанг, бўлди, шўрликни кўз очиб юмгунча гумдон қилиб келишармиш. У йўк, бу йўк, ҳамма бало одамларнинг ёппасига Худони унутиб, даҳрийликнинг боши берк қўчаларига кириб кетганларида. Илгари одамзот жилла курси Парвардигордан қўрқар, шунинг учун ёмон амаллардан ўзини тийишга интиларди. Ҳозир-чи?.. Мана энди Худои таоло минглаб, миллионлаб даҳрийларни уларнинг ўз қўллари билан жазоламоқда. Ўрмонга ўт кетса, ҳўл ҳам, қуруқ ҳам баравар ёнади, деганларидек, имон-эътиқодли асил мусулмонлар ҳам уларнинг касрига қолаётир...

Ана шундай қалқиб турган нотинч замонда қўй оғзидан чўп олмаган кенжасининг «кўча супириб» қолгани

отанинг «тиши»га тегмоқда, кўнглига фулфула солмоқда эди.

Мана, ҳозир ҳам соат ўн бирга яқинлашаяпти. Аммо ўғлидан ҳамон дарак йўқ...

Шу найт ташқарида эшик тақиллаётганини эшитган ота юраги «шиғ» этди-ю, ўрнидан турай деганда, ошхонада кўймалашиб юрган Дилбархоннинг «Ҳозир!» дея овоз бериб, ташқарига отланганини найқагач, ўзини босди. Сал ўтмай ҳовлидан аёл кишиларнинг гўнғир-гўнғир гаплашгани эшитилди. Келган Асад эмаслигини билган Баҳром Шайх отанинг дили яна ғашланди, дарров ўрнидан туриб, ташқарига йўналди. Не кўз билан кўрсинки, ҳовли чеккасидаги ўрик тагида келини билан Гулшода бону гаплашиб турар, чироқ ёруғида негадир унинг юзи безовта кўринарди. Қизиқ, бемаҳалда нима қилиб юрибди экан?..

— Ассалому алайкум, отахон! — деди башоратчи аёл мўйсафид тарафга ўгириларкан, қўлини кўксига кўйиб.

— Ваалайкум ассалом! — жавоб берди Баҳром Шайх ота. — Келинг, қизим! Соғ-саломатмисиз? Ичкарига марҳамат қилинг!

Шу пайт тепадаги қизлар ётадиган уйнинг дахлизидан ич кўйлак кийган уч опа-сингил эшик ёнига югуриб келишди-да, унинг қия очик эшигидан Гулшода бонуни кўришгач, дарров орқаларига чошиб кетишди. Шу заҳоти уларнинг хонасида чироқ ҳам ўчди.

Буни дарров пайқаган Гулшода бонунинг юзидаги безовталиқ япа ҳам қуюқлашгандай бўлди.

— Асаджон билан Дилбархонда зарур ишим бор эди, — деди у атрофга олазарак қараб қўяркан. — Кеч бўлсаям келавердим. Маъзур тутасизлар энди...

— Ҳечқиси йўқ, Асадни мен ҳам кутиб ўтирибман, — деди Баҳром Шайх ота. — Негадир кечикаяпти. Бунақа одати йўқ эди. Хай, ичкарига ўтинглар, ҳозир келиб қолар...

Ўнг томондаги меҳмонхонадан Мунаввархон ая чиқиб, башоратчи аёл билан бир-бирларининг елкаларига кўл ташлаб кўришишди.

— Омонмисиз, эсонмисиз? Омон-эсонмисиз? Эсон-омонмисиз?..

Ая тунги меҳмонни ўзи ҳозиргина чикқан хонага бошлади. Дилбархон чой қўйгани ошхонага отланди. Баҳром Шайх ота ҳассасини дўқиллатганча яна ётоқхонасига кириб кетди. «Тинчликмикин ишқилиб? — хаёлидан ўтказ

ди у ўйчан киёфада. — Жуда безовта кўринади... Ғалат беҳосият замон бўлди-да...»

Шу чоқ мошина овози эшитилиб, яна дарвоза тақиллади. Ошхонадан югуриб чиққан Дилбархон дарвозани очиб, эрини кутиб оларкан:

— Саломалайкум, — деди бўшашибгина мошинага яқинлашиб. — Хуш келибсиз. Энди ҳар куни шунақа кечикиб келаверасизми?

«Жигули»ни ҳовлига ҳайдаб кирган Асад эшикни беркитиб, уйга йўл оларкан, совуққина қилиб:

— Шанба-якшанбадан ташқари, — деб жавоб берди.

— Хайрият, — унга эргашди хотини. — Ранг-рўйингиз ғалатирокми?

— Кўп ишлаяпмиз.

— Гулшода опа келдилар. Ҳозиргина...

— Йў-ге? — Асад меҳмонхона эшиги ёнида тўхтаб, хотинига савол назари билан қаради. — Тинчликмикин? Унда мошинани бекор ҳовлига олиб кирибман-ку...

— Ўзи келган, ўзи кетар... — деди Дилбархон энсаси қотиб.

— Йўқ, уят бўлади, — эътироз билдирди Асад.

Бир неча фурсатдан сўнг меҳмонхонада ранги бўздай оқарган Гулшода бону эр-хотинга саросима билан тикилганча, паст овозда хавотирли ҳикоясини бошлади.

— Кеча кечқурун уйимга учта барзанги йигит бостириб келди. Ғафлат босиб эшикни очиб ўтирибман. Эсхонам чиқиб, ичкарига қоча бошловдим, ёши каттароғи тўхтатди.

— Опа, кўркманг. Биз бир илтимос билан келдик.

— Қанақа илтимос? — сўрадим тилим зўрға гапга қовушиб.

Хуллас, маълум бўлишича, булар уч ака-ука бўлиб, учаласининг ҳам ичига шайтон кириб олган экан. Айниқса, кенжаси телбасифат бўлиб қолибди, кўрсангиз, худди Мажнун дейсиз. Хуллас, у бир қизни яхши кўриб қолибди. Ўша қиз ҳар куни тушига кирармиш. Ким экан у қиз, деб сўрасам, биласизми, нима дейишди? Сизларнинг катта қизингиз Назира экан! Эсим чиқиб кетди. Нима қилишимни билолмай қолдим. Ўтқизиб калима ўқий десам, қуриб кеткур шайтонлари чиқиб кетса, бошим балога қолади. Ўқимай десам, икки акаси бўзрайиб қараб турибди. Афти-башаралари, кийим-бошлари тушпа-тузуг-у, лекин кўзларига қон қуюлган. Қуроллари борлигини ҳам аниқ сезиб турибман.

— Ёрдам бермасангиз бўлмайди, опа, — деди катта

акаси, — ишонасизми, буйруқ оҳангида. Кўраяписиз-ку, укамиз бечора девона бўлиб қолди. Уни ўқийсизми, куфсуф қиласизми, сал ўзига келтириб берсангиз. Кейин анави ҳазратимомлик қизни ҳам шундай қилингики, укамизни жон дилидан севиб, кўрмаса туролмайдиган бўлиб қолсин.

Мен титраб-қақшаб:

— Жон укалар, бу иш қўлимдан келмайди, мен фақат одамларга яхшилик қилишим керак. Йўқса, ўзим касал бўлиб қоламан, — десам, бир маҳал ҳалиги йигит, бу яхшилик бўлмай энангизнинг киндигими, деб болаҳонадор қилиб сўкиб кетса бўладими! Яна нима дейди денг: керак бўлса бутун шаҳар аҳлини оёқлари остига ётқизишармиш. Шаҳар ҳокими ҳам улардан зир титрармиш. Оғзидан чиққани нуқул «қизталок», «мегажин», «онангни фалон қиламан!...»

Охири чидай олмай:

— Ҳой, укажон, онангиз тенги одамман-а, сал оғзингизга қараб гапиринг, — десам, «хе, сендақа онани...» деб бирам бўралаб сўқди, бунақа шарманда гапларни умрим бино бўлиб эшитмаганман. Бир маҳал қарасам, пешонамга тўппонча ўқталиб турибди! Хушимдан кетиб қолаёздим.

Охири мажбур бўлиб, деразани очиб қўйдим-да, укасини ичкарига олиб кириб, нимкатга ўтқиздим. Амаллаб калима ўқишга тушдим. Азбаройи кўрққанимдан қалт-қалт титрайман денг!.. Лекин ҳалиги кенжа укаларининг ичида шунақа шайтон кўп эканки, учта калима қайтаришда атиги еттитасини ҳайдаб чиқардим. Уйда Қуръони карим бор эмасми, қуриб кетгурлар, кумурсқадайдан тортиб мушукдайигача очиқ деразага қараб кетмакет отилишарди. Бир маҳал йигит ўқчиб йўтала бошлади. Югуриб бориб, обизандан олдига тоғора олиб келиб қўйдим. Унинг афти худди кекса одамникидай буришиб, кўзлари кинидан чиққудай ола-кула бўлиб кетган, кенжатоиларини бу алфозда кўрган акалари ҳам тараддудга тушиб қолишди.

— Лаънати жодугар! Ўлдириб қўйма тагин! — деб бақирди катта акаси важоҳат билан яна тўппонча ўқталганча тепамга келиб.

Унга нафрат билан тикилиб:

— Кўрқма, ҳали бери ўлмайди! — дедим-да, калима қайтаришда давом этдим. Кенжа ука бешбаттар йўталиб ўқчиркан, катта-кичик шайтонбаччалар оғзидан, кўзларидан, кулоқларидан кетмакет отилишарди-да, шу

захоти ўзларини деразага уришарди. Уларни фақат мен кўраётган, акалари эса ҳеч нарсага тушунолмаي, ҳайрат ва саросимага тушиб қолишганди. Ҳайдаяпману ўзим бешбаттар хавотирдаман: жувонмарглар ҳозир шаҳарга тарқалишади-да ёвуз ниятли мараз одамларнинг ичига қайта кириб олиб, яна қанча ғаламисликлар қилишаркин?!

Бир маҳал кенжаси қорнини чангаллаганча олдидаги тоғорага бор овози билан ўқчиб қуса бошлади. Оғзидан узун-узун тирноқларми-ей, елимга ўхшаган сап-сарик шилимшиқми-ей, яна аллабалолар бот-бот отилиб тушарди. Қуриб кеткурнинг ичидан жами йигирма еттита шайтонни ҳайдаб чиқардим-у, йигирма саккизинчисига келганда, ҳолим қолмади. Йигит ҳам қусишдан тўхтаб, пича ўзига кела бошлади.

— Яна битта шайтони қолди, — дедим хансираб. — Лекин унга қурбим етмайди, жуда катта экан!..

Акаларининг менга ишонинқирамай турганини кўриб қасам ичдим:

— Ишонмасанглар, каломулло урсин мени!

Қиттак имондан қолган экан шекилли, ишонишди. Катта акаси тўппончасини кўйнига беркитар экан:

— Унда нима маслаҳат берасиз? — деб сўради.

— Кучлироқ домлага олиб бориб ўқитиш керак, — деб жавоб бердим, кейин пича ўйланиб туриб қўшимча қилдим: — Сизлар аввало ўзларингни ўқитсанглар яхши бўларди. Ичингиз тўла фикр-фикр шайтон!..

Учала ака-ука ҳам бу гапдан жиддий ташвишга тушиб қолишгани кўриниб турарди.

— Сиздан кучлироқ домла қаерда бор? — сўради катта ака энди сал паст тушиб.

— Фарғона водийсининг Қувасой туманида Исоқжон ота Хўжа ўғли деган домла бор дейишади, — деб жавоб бердим.

Катта ака бир даста юз сўмликни нимкатга улоқтирди-да:

— Энди, опажон, нима қилиб бўлса ҳам ўша ҳазратимонлик қизни иситиб берасиз! — деди эътирозга ўрин қолдирмайдиган оҳангда. — Биз ҳали яна келамиз. Илтимосимизни ерда қолдирсангиз, унда ўзингиздан кўринг, ўша куниёқ кафанингизни бичиб қўяверинг!..

Нимаям дердим. Бева бир аёл бўлсам... Йўқ десам, улар мени ўлдириб кетишдан ҳам тойишмайди. Кундузи орқамдан одам кўйган бўлишлари мумкин деб, ҳузурларингизга маслаҳатга атайин кечаси келдим.

Гулшода бонунинг бу даҳшатли ҳикоясидан Асад ҳам, Дилбархон ҳам онг-тонг қотиб қолишган, бир нима деб оғиз очишга ҳам ҳоллари йўқ эди.

ФОШ БЎЛГАН ЁЛФОН

Йигирма саккизинчи шайтонни ҳайдашга келганда ҳолим қолмади, деб, Гулшода бону содда эр-хотинни алдаган эди. Аслида воқеа куйидагича кечган эди.

Йигирма еттита шайтонни ҳайдаб бўлган афсунгар аслида ҳам роса ҳолдан тойган, охиргисига қурбим етмайди, деб рост айтганди. Лекин катта ака ўжарлик билан тўпнонча ўқталиб:

— Шу уйдан ё сенинг мурданг чиқади ёки укам софайиб кетади! — деганди. Ноилож қолган бону сўнги куч-қувватини ишга солиб, яна афсун ўқишга тушиб кетганди. Бир пайт йигитнинг оғзидан калласи — улкан шалпангқулоқ каламушни, танаси — қора от қуйруғини эслатувчи бадбашара бир шайтон учиб чиқди-да, Гулшода бонуга ўзини отди. Ўтакаси ёрилаёзган афсунгар аёл ака-укаларнинг кўзи олдида (улар шайтонни кўришолмайди эмасми) ўтирган устолдан гиламга ағанаб, кўринмас алланимани кўллари билан итаргилаб, дод-вой сола бошлади. Кейин у азбаройи кучанганидан бўйин томирлари бўртиб, бошини юқори кўтарганча оғзидан кўпик чиқариб, товуши ҳиркираганча инқиллаб-синқиллашга тушди. Лаҳза ўтмай, кўзлари ола-кула ҳолда ҳушидан айрилиб, боши «шилқ» этиб яна гиламга қулаб тушди.

Эсхонаси чиқиб кетган ака-укалар энди анча ўзларига келиб, афсунгар аёлга ҳайрат билан тикилаётган кенжа укаларини қўлтиқларидан олиб ташқарига бошлашди.

— Тезроқ кетдик! Шайтонлаб қолди... — деди Болта укаларининг ортидан шаҳдам одимлар билан бориб, эшикни ташқаридан беркитаркан.

...Гулшода бону эр-хотиндан ана шу ҳақиқатни яширган эди. Лекин бундан қандай мақсадни кўзлагани ўзига ва Парвардигоргагина аён эди, холос.

— Мен энди Назирахонни бир кўришим, уни ҳам бирров ўқиб қўйишим керак, — деди Гулшода бону негадир олазарақ ҳолда қизлар ухлаётган уйнинг деразасига нигоҳ ташлаб қўяркан.

— Вой, қизлар ухлаб қолишди-ку, — деди Дилбархон афсунгар аёлнинг ҳикояси таъсиридами, саросимали бир қиёфада.

— Қизимни нима учун ўқиб кўйишингиз керак? — сўради Асад вазмин оҳангда.

Гулшода бону қошларини нотабий бир алфозда чиририб, паст овозда жавоб берди:

— Вой, ҳалиги жувонмаргнинг ичидан чиққан шайтонларнинг битта-яримтаси унинг ичига ҳам кириб олиши мумкин-да! — ажабо, аёлнинг гап йўсинида қандайдир макр ва айёрлик оҳанглари ҳам йўқ эмас эди.

— Яхши! — деди Асад хомушгина бир қарорга келиб. — Кетдик, қизни уйғотамиз.

Гулшода бонунинг юзига энди очикчасига маккорона бир табассум балқиди. Бунга эътибор қилмаган эр-хотин бирин-кетин ҳовлига чиқишди.

— Шу ерга олиб келасизларми уни? — сўради Гулшода бону негадир энди заҳархандали илжайиб.

— Ҳа, — деди Асад қисқагина қилиб, эшикни нарёғидан беркитаркан.

Асад хотини билан қизларининг ётоқхонасига ўтаркан, ичкари уйда отасининг негадир баланд овозда Куръон ўқиётганини эшитиб ҳайрон бўлди. Баҳром Шайх отанинг бунақа одати йўқ, катта давралар, маърака ва амри-маърифлардагина у шу тарзда баланд оҳангларда кироят қиларди.

Қизлар чирокни ўчириб, тўшакларига кириб ётишган, лекин бирортаси ҳам ҳали ухламаган эди. Ота-оналари кириб келишлари билан Назира:

— Ассалому алайкум, дадажон! — дея отасининг бўйнидан қучоқлаб ўпди-да, шивирлаб тез гапирди: — Ойи, нега Гулшода опани бемаҳалда уйга киритдингиз? Буваларимиз бизга у билан ҳозирча умуман кўришмасликни тайинлашган. Уйларига олиб бориб кўйиш керак...

— Нега энди? — ҳайрон бўлиб сўради Асад.

— Негалигини билмайман-у, лекин чиқиб айтинглар: биз қотиб ухлаяпмиз, соғлигимиз ҳам жойида, хавотир олмай, уйга кетаверсин.

— Вой, жуда қизиксан-а, қизим, — деди Дилбархон гапга аралашиб. — Уйга келган меҳмонни қанаққилиб ҳайдаб чиқарамиз. Балки бир кўриниш берарсан?..

— Йўқ! — қўлини силтади Назира. — Айтдим-ку, мумкин эмас!

— Ҳеч нарсага тушунолмайд қолдим, — деди Асад бошини қашиб. — Хайр, майли. Чиқиб айтиб кўрайлик-чи, қизлар жуда ширин уйқуда экан, уйғотолмадик, деб.

Бу гапдан ҳам кониқиш ҳосил қилмаган Гулшода бону, ухлаётган бўлса-да, кўриб, биргина афсун ўқисам, бўлди, дея ташқарига чиқди. Лекин нариги уйда ўқиладиган Куръон овозини эшитиб, типирчилаб қолди. Кўзларини олазарақ қилиб, бот-бот овоз келаётган деразага тикиларкан, нима учундир ногоҳ қарорини ўзгартирди.

— Вой був-в!.. — деди қўлидаги ҳорижий соатига кўз ташлаб. — Ўн икки бўлибди-ку!.. Кеч бўлиб кетибди. Мени уйга ташлаб қўя қолинг, Асаджон. Эртага барвақтроқ келарман.

— Ётиб қола қолинг, — деди Дилбархон манзират қилиб. — Меҳмонхонага жой қилиб бераман.

— Йў-ге, ҳеч қачон ўзга жойда тунамаганман. Бошқа жойга борсам кечаси билан ухлолмай чиқаман. Шундоғам ўзи уйкум йўк...

— Бўлмаса, аравани қўшайми? — деди Асад ҳазиллашиб.

— Илтимос, укажон!

...Асад қайтиб келгач, мошинани яна ҳовлига киришиб, жойига қўйгач, ўзини кутиб олган хотинига маъноли қараб:

— Гулшода бону ўзгариб қолибдими? — деб сўради.

— Ҳа, — деди Дилбархон, — мен ҳам пайқадим. Қандайдир ғалати. Аввалги самимияти йўқолганми-ей...

— Топдинг! — деди Асад унинг фикрига қўшилиб. У бирдан яна хотинига юзланди: — Дарвоқе, Гулшода опанинг нега келганини додам билан ойимга айтмадингми?

— Йўк, — деди хотини. — Сиз ҳам индаманг. Кексаларни ортиқча ташвишга солиб нима қиламиз.

— Ақлингга балли. Нега келибди, дейишса, нима деймиз?

— Қаёқдандир келаётган экан, қизлардан хабар олиб кетай, дебди, вассалом!

— Қойил!

Ётоқхоналари олдидаги айвончада уларни Баҳром Шайх ота кутиб турарди.

— Ассалому алайкум, дода! — деди Асад қўлини кўксига қўйиб. Отаси алик олгач:

— Ўғлим, сизда гапим бор эди, — деди вазмин оҳангда. Асад ҳам шундай суҳбатга тайёр экан шекилли, ҳозиржавоблик қилди:

— Қаерда гаплашамиз, дода?

— Меҳмонхонага кира қолайлик.

Ота-бола ҳовлининг паст тарафига ўтишди.

Баҳром Шайх ота ҳозиргина Гулшода бону ўтирган курсини эгалларкан, шошилмай гап бошлади.

— Аввало, анави башоратчи аёл ҳақида. Бугун негадир унинг кўриниши шубҳали. Кўзлари бежо. Қандайдир бир шумликни бошламаянтимикин ишқилиб?

— Шумликни-ку, бошламас-а, — деди Асад. — Лекин кўриниши чинданам ғалати.

— Қуръон ўқиганимга эътибор қилдими-йўқми?

— Эътибор қилди шекилли.

— Бунақа фолбинларнинг қадами шум бўлади, дейишади эскилар. Негадир эшиқдан кириб келиши биланок шу фикр кўнглимга келди. «Ёсин» сурасини ўқиганимнинг боиси ҳам шу.

— Э, додажон, — деди Асад истехзо билан. — Кошки мен бу гапларни тушунсам. Ҳалиям даҳрийликдан сабоқ бериб юрган бўлсам...

— Қўйинг, унақа деманг, ўғлим! Фирт мусулмон фарзандисиз-а...

— Бу аёл билан ҳозирча ҳар қандай мулоқотни йиғиштирганимиз маъкул шекилли. Унинг ташрифи Назирага ҳам ёкмади.

— Шунақа денг? — деди Баҳром Шайх ота таажжубга тушиб. — Ахир, у бежиз гапирмаётгандир? Башоратчи-ку?..

— Бежиз эмас, — деди Асад унинг фикрини тасдиқлаб.

— Мабодо яна ўзи кириб келса, уйда мен бўлмасам, ойингизга тайинлаб қўяман: овоз чиқариб «Ёсун» сурасини ўқисин, жини бўлса, шунда ўз-ўзидан қочади.

— Э-ҳа, — деди Асад бирдан фикри ёришиб. — Опа боя кетмоқчи эмас эди, сизнинг овозингизни эшитгандан кейин кетаманга тушиб қолибди-да!

— Ҳа, балли! Демак, бир гап бор. Дилбархонга ҳам қаттиқ тайинлаб қўйинг: қизларни унга бундан буён зинҳор рўпара қила кўрмасин!

«Бундан чиқадики, кенжа уканинг охириги, йигирма саккизинчи шайтони Гулшода бонунинг вужудига кириб олибди-да?! — хаёлидан ўтказди Асад хайратга тушиб, кейин ўзининг устидан кулди: — Демак, ҳикоясининг сўнггида опа бизни алдаган!.. Тавба, илгарилари шайтон, ажина, алвасти деган гапларга уни биров калласини қирқиб берса ҳам ишонтиролмасди. Ҳозир эса... бу ҳодисаларнинг барчасида моддиюнчилик, ҳатто даҳрийлик нуқтаи назаридан ҳам асослаш мумкин бўлган шундай мустаҳкам мантиқ борки!..»

— Сиздан сўраяпман, укдингизми, ўғлим? — деди отаси унинг хаёлга чўмганини кўриб.

— Уқдим, укдим, — деди Асад бош ирғаб.

— Эндиги гап, — шошилмай давом этди Баҳром Шайх ота, — ўзингизга тегишли. Беш кундан бери уйга кечикиб келаяпсиз, ўғлим. Тинчликми ўзи? Онангизнинг соғлигини ўйламаяпсиз. Эшикдан киргунингизча кўзи дарвозада, ётмай кутиб ўтиради. Ранги-рўйингизга ҳам бир қаранг, ахир!..

Асад асабини зўрға босиб қўлларини қовуштирди.

— Дода, мен ҳеч қандай гуноҳ иш қилаётганим йўқ: тепамда Худо турибди!

— Бўлмаса нега...

— Дода, — деди Асад отасининг гапини бўларкан, умрида, эҳтимол, илк бор унга ёлғон гапириб, — мен докторлик иши бошладим, бир қатор тажрибалар ўтказишим, кутубхонада ўтиришим керак. Бундан буён баъзи кунларда кечикишимга тўғри келади.

— Шундай бўлса, бу ишингиз дуруст, ўғлим. Локин замон нотинч, кўча тўла киссавур, иншоолло, бўйга етаётган қизларингиз бор. Бирор кор-хол бўлмасин, дейман-да.

Асад бир дақиқа ерга қараб, хаёл суриб турди-да, бирдан жонланиб, отасига чеҳраси ёришиб боқди.

— Биласизми, дода, мен қайси мавзуда иш бошладим?

— Қайси мавзуда экан? — қизиксиниб сўради отаси.

— Бу оламдаги жами даҳрийларга Қоинот Олий Тафаккури, яъни Оллоҳи таоло чинданам мавжудлигини моддиюнчилик таълимоти асосида исботлаб бермоқчиман.

Ўтган кунги машқда Асадга бу ғояни Раҳматилла ҳадя этган ва у дўстига зудлик билан ана шу мавзуда иш бошлашга ваъда берганди. Бундан отасининг нақадар шодмон бўлиб кетишини ҳам яхши тасаввур қиларди у.

Баҳром Шайх ота чинданам ўзида йўқ хурсанд эди.

— Ёраб, шунақа кунларга ҳам етибмиз-да, а? Яқин йиллар илгари бунақа гапнинг ўзи учун ҳам камашар эди. Ўзингга минг қатла шукур, Парвардигор!.. Жуда хурсандман, ўғлим. Савоб иш бошлабсиз. Лозим бўлса мен ҳам баъзи диний масалаларда ёрдам берай.

— Албатта-да! — хитоб қилди Асад жилмайиб. — Деярли ҳамма маълумотларни сиздан оламан! Олдиндан оққан сувнинг қадри йўқ деб, мен — оми, кўр! — сизнинг қалбингизга жо қилинган бир дунё маънавий меросни энди пайқадим! Тунов кунни ҳикоя қилиб берган.

Иброҳим пайғамбар ҳақидаги ривоятингиздан ҳам фойдаланаман!

— Баракалло, ўғлим! Баракалло! — чин дилдан мамнун бўлиб бош ирғади Баҳром Шайх ота.

Эртага дам олиш кунни эмасми, меҳмонхонадан ота-боланинг гўнғир-гўнғир гурунги яна алламаҳалгача эшитилиб турди.

НАВБАТДАГИ МАШҚ

Катта спорт бўлмасида улар икки киши эдилар. Бўлманинг деворларига маҳкамланган нарвонсимон ёғоч қурилмалар шипга тақалган. Пастда ёнма-ён уч-тўрт осилма темир хари, уч-тўрт полвонтош... бўлманинг ўнг бурчида сакраш учун қора чарм билан қопланган бир неча ёғоч «эшак»... Хуллас, инсоннинг жисмоний чиниқиши учун нимаики лозим бўлса, бу ерда ҳаммаси муҳайё эди.

Ёнгларида учтадан қизил йўл туширилган тўқ ҳаворанг спорт кийимидаги Раҳматилла оёқларини чалиштирганча курсида ўтирар, унинг қаршисида кўкраги очиқ оқ яктак, узун оқ иштон кийган Асад оёқларини кериб, ўнг қўлини «эшак»ка тираганча қаққайиб турарди.

— ...Хуллас, беҳазил гапиряпман, одамзод учта ибтидодан ташкил топганини файласуф сифатида сен яхши билишинг керак, дўстим. Булар — жасад, мия ва руҳ, — дерди Раҳматилла ўнг қўлини ҳавода маънодор ўйнатиб. — Жасад — ҳаракатланади, мия — фикрлайди, руҳ эса ҳис қилади. Танани ўлдирсангиз, руҳ озод бўлади, мияни ўлдирсангиз, тана яшайверади-ю, лекин одамнинг энг паст даражада тараккий этган тубан ҳайвондан фарқи қолмайди. Руҳни ўлдирсанг эса...

Асад қўлини кўтариб, дарров унинг фикрини бўлди.

— Э, кечирасан, оғайни, руҳни ўлдириш мумкин эмас, у — абадий!

— Бекорларнинг нечасини ебсан? — кичкирди Раҳматилла жаҳл билан. — Руҳ ҳам ўлиши мумкин. Домла бўлсанг ўзингга, бу ерда мен домламан ва сенинг ишинг — сўзимни бўлмасдан тек туриб қулоқ солиш!

— Э, кечирасиз, хўп, ака! — қўлини кўксига қўйиб жилмайди Асад.

— Бу оламда инсон учун Худо томонидан таъқиқланган шундай сир-синоат ишлар борки, уларга шак келтириш, улардан нопок ва ғайриинсоний мақсадларда фойдаланиш руҳнинг ҳам ўлимига олиб келиши мумкин.

— Э, домла, кечирасиз, — Асад зудлик билан «эшак» устига кўйилган калин дафтари ва қаламини олиб, алланималарни шошиб ёзишга киришди. — Ўлай агар, зўр экан. Ҳозир...

— Лекин, беҳазил гапиряпман, — деди Раҳматилла унга эътибор ҳам қилмай, — рухни ўлдириб, мия ва жасаднинг яшашига имкон бериш — жами гуноҳларнинг энг буюғидир. Бундай одамнинг яшашга ҳаққи йўқ. Ўзинг тасаввур қилгин-а, ошна, бундай одам қанақа махлуққа айланиши мумкин? У ҳеч нарсани ҳис қилмайди, у на совуқ ва на иссиқни, на оғриқ ва на роҳатни билади. Раҳм-шафқат ва одамгарчилик, ғазаб ва нафрат туйғуларининг учун тамомила ёт тушунчалардир. Беҳазил айтаяпман, бундай одам танаси темирдай совуқ, тошдай қаттиқ, девдай қудратга эга даҳшатли унсурга айланади ва бу бетизгин кучни мия истаган кўйга солиши мумкин.

— Ёпирай! — ҳайқирди Асад ўзини ҳаяжонга тушгандай кўрсатиб. — Сен ғирт файласуф экансан-ку?!

— Э, тентак, — бақирди Раҳматилла беписандлик билан. — Сен ҳам юрибсан-да, аҳмоқ бўлиб, моддийчиликни тарғиб қилиб... Эсиз умр... Агар билсанг, бутун Шарқ мумтоз курашлари теран ва эзгу фалсафа асосига қурилган. Фақат нинза — бундан истисно, холос.

Асад яна ёзишга тушаркан:

— Э, сал секинроқ... Улгурмаяпман... — деб ғўлдиради.

— Мепга қара, ошна! — қичқирди Раҳматилла энди чинакамига жаҳолатга кириб. — Аҳмоқона луқмаларинг билан фикримни бўлма! Умуман бу ерда ҳеч нарсани ёзишнинг ҳожати йўқ. «Билимлар уйи»ми бу сенга? Нималарни гапираётгандим ўзи. Ёдимданам чиқариб юбординг...

— Рухдан айрилган тана ва мия ҳақида, — шошиб гап қистирди Асад.

— Ҳа! — шартта унинг гапини бўлди Раҳматилла. — Беҳазил гапиряпман, энди танангда руҳ йўқ деб, ботиний тасаввур қилиш мумкин. Сен ҳали думбулсан ва буни тасаввур қилишингга кўп қовун пишиғи бор.

— Бу мумкин эмас, деб ўзинг...

— Гапимни бўлма, лаънати! — яна бақирди собиқ жангчи жеркиб. — Бир тепсам шипга учиб кетадиган ҳолинг бор-ку, сенга маҳмадонагарчиликни ким қўйибди?! Хуллас, руҳинг осмонга учиб кетди, у — йўқ, у — ўлди! Мен энди кесакман, тошман, пўлатман, дея миянг-

га қуяверасан, қуяверасан... Асли руҳинг — танангда, тушунарлими, ҳой, файласуф! Лекин у — бамисоли шол, фалаж, ўлимтик бир ҳилқат. Мана, энди сен ҳар қандай бемаъни ҳиссиётлардан тамомила озод бўлганингни англайсан! Руҳ таъқибидан қутулган миянг ва тананг вулқондай, шоввадай, сув тошқинидай бебошвоқ бир унсурга айланадики, ҳамма гап энди уни жиловлай билишда...

— Вулқонни жиловлаш...

— Ўчир овозингни, тирранча! — дея ҳайқирди Раҳматилла кучаниб. — Беҳазил гапиряпман, керак бўлса, зилзилани ҳам жиловлаш мумкин. Мана, сен осмону фалак, бутун Коинот бағрида якка-ёлғизсан! Атрофингда мангу юлдузлар чарақлайди, холос. Танангда асаб толаларинг қандай жойлашган бўлса, юлдузлар ҳам осмонга бамисоли худди шу тартибда бодрокдай сочиб ташланган. Ана, кўраяпсанми, Сомон Йўли фалак умуртқа суягининг айнан ўзи эмасми!.. Анави юлдуз буржи эса — унинг юраги! Сен янги-янги юксакликларни забт этаркансан, коинот ичида янги бир Коинотга айланасан!..

Асад унга завқ билан тикиларкан, ҳайрат ва ҳаяжони борган сари ортар, унинг назарида, Раҳматилла ҳам кўз олдида тобора катталашиб, самовот кенгликлари ичра дақиқа сайин юксалиб бораётгандай эди.

— Ана энди сен бир киприк қоқишинг билан осмону фалакни парчалаб, яшин чакнатишинг, бир бармоқ силтовинг билан Коинотни ларзага келтириб, момақалдинок гумбурлатишинг мумкин! Сен Ер ва Осмон ўртасидаги кўз кўриб қулоқ эшитмаган даҳшатли уруш арафасида турибсан. Бу уруш шунинг учун ҳам даҳшатлики, уни оддий сўзлар билан изоҳлаш мумкин эмас! Уни ҳис қилиб, идрок этиш ҳам амримаҳол. Чунки сен руҳингдан жудо бўлгансан. Борди-ю, шу улугвор дақиқаларда руҳинг қайта жонланиб қолса борми, азбаройи кўрқиб кетганингдан ўтаканг ёрилган ва тананг самовотнинг тубсиз жарига қулаган бўларди. Лекин бахтингга, у — ҳамон карахт уйқуда. Энди бўлса, бир мушт зарбинг билан тоғни талқон қилишинг, тоғдай қоя ва харсангларни суваракдай янчиб ташлашинг сенга писанд эмас...

Руҳинг вужудингни вақтинча тарк этган бўлса ҳам, ақлинг тиниқ ишламоқда. Бу уруш — эзгуликнинг ёвузликка, адолатнинг разолатга, нурнинг зулматга қарши буюк исъёни эканини ҳар қандай ҳиссиётдан холи онгинг, ҳар бир тўқиманг бир дақиқа ҳам унутмаган. Ниҳоят, сен оламшумул жангга тайёрсан!..

— Қойил-э! — кичқирди Асад чидай олмай, қафтла-

рини бир-бирига зарб билан ураркан. — Тўда йигитларига ҳам шунақа сабоқ берасанми?

Раҳматилла яна ғазаб отига минди-ю, лекин бу сафар бакириб-чакириб бўлса-да, жавоб беришни лозим топди:

— Бўмасам-чи, ошна! Беҳазил гапиряпман, улар сен ўйлагандан анча ақллироқ!.. Улар ҳозирги қозилардан ўн чандон адолатлироқ иш тутишади!..

— Бўлмаса, сен уларни чинакам коммунистик руҳда тарбиялаётган экансан-да?! — истехзо аралаш кулди Асад.

Азбаройи ғазабга минган Раҳматилла сапчиб ўрнидан туриб кетди.

— Яна гапни бўлади-я, лаънати! Фашизм руҳида тарбияляпман, хоҳлайсанми шуни? Кўп файласуфлик қилавермай, жим тур! Йўқса, энангни Учқўрғондан кўрсатиб кўяман!

— Сўксанг, ўзимни сўк, онамга тил теккизма! — бақирди бирдан жаҳли кўзиган Асад хезланиб.

Раҳматилланинг беихтиёр муштлари тугилди.

— Вой, онангни эмгур-ей! Намунча тилинг узун?! Ха, айтмоқчи, сен — тирранча файласуфсан-ку, тилдан бошқа ҳемиринг ҳам йўқ! Ҳозир уни бураб, шундай суғуриб олайки!..

Раҳматилла шундай деб, ўзини собиқ синфдошининг устига отди. Асад эпчиллик қилиб, дўстининг кўксига бир мушт туширди-да, орқага тисланди. Энди файласуфнинг ҳам муштлари тугилган, кўзларида ғазаб ўтлари чакнади. Собиқ жангчига худди шу нарса керак эди.

— Энди нафратингни жиловла! — кичқирди у завк билан. — Ғазабга эрк берма! Ахир, сен руҳингдан жудо бўлгансан! Боз устига адолат учун кураш бошлаяпсан...

— Фикринга қўшилмайман! — кучаниб бақирди Асад ўжарлик билан афтини тириштириб. — Руҳ бўлмаса, нафрат ҳам йўқолади.. Нафрат бўлмаса, кураш чинакам тус олмайди!

— Эҳ-ҳа! — кийқирди Раҳматилла муштларини туганча «рақиби»га яқинлашиб. — Бизнинг санъатнинг кудрати ҳам бенафрат мурасасиз уриша билишда-да!..

— Бекор гап! — бақирди Асад ва унинг қорнига тепмоқчи бўлиб шахд билан оёқ кўтарган эди, собиқ жангчи кўз илғамас ҳаракат ила оёғига ёпишди-да, шогирдининг танасини беш газ нарига улоқтириб юборди. Ёғоч тўшамага «гурс» этиб қулаган Асаднинг суяклари қисирлаб кетди. Лекин ўжарлик билан ўрнидан тура солиб, яна муштларини тукканча устозига юзма-юз бўлди.

— Нафратингни жиловлашни эпламагунингча ана шундай улоктиравераман! — Ўшқирди Раҳматилла баттар кутуриб.

Асад энди унинг кўксига мушт туширмоқчи бўлиб, бор кучи ила олға интилган эди, «рақиб» кўз очиб юмгунча чан берди-ю, шогирди юзтубан гумбурлаб кулаб тушди. Лекин файласуфнинг ҳалиям таслим бўлиш нияти йўқ эди, тезда оёққа қалқиб, яна «ғаними»га ташланди. Улар энди тахта тўшама устида бир-бирини босиб-янчиб беллашишга тушишди.

Ярим соат ичидаёқ уларнинг танасидан, юз-кўзларидан шаррос тер куяр, Асаднинг афти-башараси кийшайиб қолаёзганди. Шунга қарамай, у осонликча таслим бўлишни ўйламас, ҳар сафар оёғи осмондан бўлиб ағдарилиб тушаркан, ҳарсиллаганча қайсарлик билан ҳезла-ниб, яна собиқ жангчига рўпара бўларди.

— Қанақа хотинчалиш бола бу ўзи-а! Арзимаган нафратини жиловлашни ҳам эплолмаяпти! — баттар ғазаб отига миндирарди шеригини Раҳматилла. — Бунақада сен билан ҳали бери тонг оттиролмаимиз...

— Жиловлаб бўпман! — бақирди Асад нешонасидаги тер доналарини кафтининг орқаси билан сидириб ташларкан. — Шу нафратимгина менга куч бағишла-япти.

Раҳматилла муштларини тугиб, турган жойида ирғишлар экан:

— Менга қара, дўстим! — қичқирди. — Мағия, яъни афсун нималигини биласанми?

— Чала-чулпа, — жавоб берди Асад ҳам бўш келмай яна ҳужумга шайланаркан.

— Бу сўз зўр устамонлик билан уддаланган амални ифодалаш, бемаъни ирим-сиримларни оқлашга хизмат қилиши, лекин айна вақтда биз ҳали англаб етмаган қудратли бир ҳилқат бўлиб чиқиши ҳам мумкин. Мағиянинг асосий қуроллари — ирода, таҳайюл ва тасаввур ҳисобланади. Сен ҳам агар...

— Бекорларнинг бештасини айтибсан! Ўқимаган! — бақирди Асад нафрат ва истехзо аралаш илжайиб. — Аввало, оқ мағия бор, қора мағия бор — буларнинг фарқига бориш керак! Ундан кейин...

— Ким саводсиз, лаънати! — шундай дея Раҳматилла арслондай ўзини «ғаними» сари отди-да, тақими ва елкасидан чангаллаб, даст юқорига кўтарди. У ҳозир зарб билан ерга уради деб, кўрқиб кетган Асад кулги аралаш хириллаб хитоб қилди:

— Бўлди, бўлди, бўлди, оғайни! Елкамни кўкартирма! Кечкурун хотинимга нима дейман, ахир?!

Раҳматилла уни чинданам ерга урмоқчи бўлди, чама-си, кўз очиб юмгунча пастга итқитди-ю, танасини — тўшмага зарб билан урилишига бир баҳя қолганда, секин аяб ётқизди.

— Мана бу бошқа гап! — деди Раҳматилла бир силтаниб қаддини ростларкан. — Энди нафратингни сал жиловладинг. Бугунча етарли.

У шогирдини қўлтиғидан олиб, ўрнидан турғизди.

— Қалай, сал силжиш борми? — сўради хансираб нафас олаётган Асад кафтининг орқаси билан яна пешона терини сидириб.

— Чакки эмас, дўстим! — жавоб берди Раҳматилла руҳан тетиклашиб. — Беҳазил гапиряпман, сенда ирода ва ишонч, муҳими, ўжар бир интилиш ҳам бор. Тахайюл ва тасаввуринг бир мунча заифроқ. Бу ёғига ишлаймиз, ошна, ҳамма нарсанинг ўз вақти-соати бор. Ҳозир бўлса, иккаламиз мириқиб зиғирмойга қовурилган илон гўшти еймиз. Эрталаб шогирдларим ташлаб кетишувди.

Собиқ синфдошлар бир-бирларининг елкаларига қўл ташлаганча, ювингани обизанга отландилар.

ЖОДУГАРЛИКНИНГ БОШЛАНИШИ

Кечаси билан ухлолмай, иситмалаган одамдек алаҳсираб, олов-оташ бўлиб ёниб чиққан Гулшода бону барвақт ўрнидан туриб, апил-тапил кийинди-ю, чой ҳам ичмай кўчага отланди. Миясига кириб олган аллаким бамисоли унга: «Зудлик билан бориб Назирани излашга туш, агар сен ҳозироқ уни топмасанг, соғлиғинг бешбаттар ёмонлашиб, холингга маймунлар йиғлайди!» — дея узлуксиз такрорлар, кўнглига ғулғула солиб, оёқларини чалиштирарди.

У Ҳазрати Имомдаги Баҳром Шайх оталар истиқомат қиладиган ҳовли яқинидаги эски мактаб биноси қаршисига келди-ю, мактаб ҳовлисига худди алланима ўғирлашга жазм этган одамдай олазарақ нигоҳ ташлади. Ўқув масканида жимлик ҳукм сурар, дарслар аллақачон бошланиб кетган эди.

У эшикда турган навбатчи қиздан кўрқа-писа Назиралар ўқийдиган синфни суриштириб билиб олди-да, юқори қаватга кўтарилди. Пештоқига тўртбурчак қалин оқ қоғозга қора ҳарфларда «11-А» деб ёзилган эшикка

яқинлашди-ю, бармоғи билан аста уни чертди. Эшик очилиб, остонада қора сочларини битта қилиб ўрган атлас кўйлакли ёш муаллима кўриниши билан атрофга яна бежо нигоҳ ташлаб, оҳиста гапирди:

— Салом, сингилжон, мен Назиранинг холасиман. Унда жуда зарур ишим бор эди, бир дақиқага чақириб берсангиз.

— Танаффусгача кутиб туrolмайсизми? — сўради муаллима оғирсингандай оҳангда.

— Шошиб турибман, сингилжон, бир оғиз гап айтаман-у, яна қайтиб киради.

Муаллима ичкарига кириб кетди. Лаҳза ўтмай эшикда пайдо бўлган Назира башоратчи опани кўриши билан безовталаниб, изига қайтмоқчи эди, бонунинг ўхчиб йўтала бошлагани боис фикрини ўзгартирди.

— Вой, сизга нима бўлди, Гулшода опа? — деб сўраганини билади, бирдан кўзлари олайиб, у ҳам қаттиқ ўхчий бошлади. Оғзи катта очилиб, маст одамдай оёқлари чалишди, гандираклаб кетди. Бир дақиқа ичидаёқ кўзларида аллақандай тубсиз мунг ва макр акс этиб, ўта лоқайд ва совуқкон бир киёфага кирди. Шу захоти ўзига келган Гулшода бону қаддини ростлаб, ичида: «Худогаминг қатла шукур-е!» — дея хитоб қилди-ю, кўркаписа орқага тислана бошлади.

Ранги бўздай оқариб кетган Назира аёлнинг юзига тап тортмай «Туф!» дея тупурди-да, совуққонлик билан бурилиб, синфга кириб кетди. Гулшода бону бундан заррача ҳам ижирганмади, аксинча, елкасидан тоғ ағдарилгандай енгил тортиб, мрамар зиналардан жадаллаб пастга инаркан: «Шўрлик қизгина! — дея ҳаслидан ўтказди. — Лаънати шайтон тазйиқида бирор касофатни бошламаса гўрга эди ишқилиб... Илоё, уни паноҳингда ўзинг асра!... Аузи биллаҳи мин аш шайтонир рожим, бисмиллаҳир раҳмонир роҳим! Облоху акбар! Худо хоҳласа, уни ўзим кутқараман! Ҳозирок отасини топиб, бу ёғига нима қилиш кераклигини уқдираман...»

Синфга қайтиб кирган Назирага дастлаб айтарли ҳеч ким эътибор қилмади. Сочларини орқасига чамбарак қилиб ўрган ёш жуғрофия муаллимаси собиқ Шўролар Иттифоқи тасарруфига кирувчи энг баланд тоғлар ва паст-текисликлар мавзусини тушунтиришга киришганди. У қўлидаги узун ёғоч чўпнинг найзасимон учини тахтага осилган харита бўйлаб юритаркан, Ер юзининг анча қисмини ташкил этувчи бир улкан мамлакатда баланд тоғлар ҳам, ажойиб паст-текисликлар ҳам мўл-кўллигини

илҳом билан ҳикоя қиларди. Ўқувчилар эса, унга айтир-ли кулоқ солишмас, ўзаро шивирлашиб, кулишиб ўтиришарди.

Партани тарақлатиб жойига ўтирган Назира худди томдан тараша тушгандай кутилмаганда:

— Нималар деб алжираяпсиз, ўзи?! — деди негадир қахру қазаб билан унинг гапини бўлиб. Айни шу сонияда муаллима столидаги очиб қўйилган жуғрофия китоби ўз-ўзидан кўтарилиб, «тап» этиб пастга тушди. Лекин унга деярли ҳеч ким эътибор қилмади. Муаллима ҳам, ўқувчилар ҳам ўгирилиб, ҳайрат ва таажжуб билан Назирага тикилишарди.

— Сенга нима бўлди, Назира? — деди муаллима қизга яқинлашиб. Бундан фойдаланган қиз унинг қўлидаги таёқчани юлқиб тортиб олди-да:

— Нега бизга ёлғон-яшиқ гапларни гапирасиз? — деди тап тортмай. — Ер шарида СССР деган мамлакат йўқ-ку, ахир?!

— Ҳозир йўқ бўлса, илгари мавжуд эди-ку! — деди муаллиманинг жаҳли чиқиб. — Бунинг устига, дарсликда шундай ёзилган бўлса, мен нима қилай, ахир?..

— Дарслик, дарслик... — деди Назира тишлари орасидан бамисоли илондай вишиллаб. — Биронта дарсликда биронта тўғри гап бормикин ўзи? Ҳаммаси ёлғон!..

— Менга қара, Назира! — деди муаллима энди бакиргудай бўлиб. — Хаддингдан ошма! Ё синфдан ҳайдаб чиқаришимни хоҳлаяпсанми?

Синфга сув сепгандек жимлик чўккан, чакноқ нигоҳлари Назирага қадалган ўқувчилар анграйиб қолишган, ҳайратлари тобора ортиб борарди.

— Ўн бир йилдан бери бизни ёлғон-яшиқ гаплар билан алдаб келдинглар! — деди қиз қазаби қайнаб. — Биз серкаси қаёққа бошласа кетаверадиган миясиз қўйларга айландик. Бас, жонга тегди! Бу гуноҳларингиз учун ҳали Парвардигор олдида жавоб берасиз!! — шундай дея Назира зарб билан партага шапалоқ урди-да, шартта ўрнидан турди. Кейин қўлидаги чўпни ҳавода бир силтаган эди, синфхона қоронғулик оғушига чўмиб, қўққисдан... момақалди роқ гумбурлади, кетма-кет ялт-юлт яшин чакнади. Лаҳза ўтмай, синфхона қайта ёришганда, ўқувчилар ҳайрат ва саросима аралаш беихтиёр қичкириб юборишди. Улар не кўз билан кўрсинларки, ёш муаллима синф ўртасида ҳавода муаллақ осилиб турар, оқаринкираган юз қиёфаси ҳайкалга ўхшаб қолганди. Бир пайт аёлнинг гавдаси аста-секин чап тарафга оға бошла-

ди. Айни пайтда тўшамада ётган жуғрофия дарслиги ҳам ўз-ўзидан кўтарилиб, унинг ёнига учиб келди. Сўнгра «тап» этиб муаллиманинг бошига урилди-да, варақлари очилиб, варракдай пирпирашга тушди.

Ўқувчилар энди бу ғаройиб манзарани чинакамига даҳшатга тушиб томоша қилишар, баъзиларининг юзлари кийшайиб, кўзлари олайиб кетганди.

Муаллима муаллақлигича яна оғишда давом этаркан, атлас кўйлагининг этаклари пастга осилмай бамисоли аёл ерда тик тургандай ҳолатда қолганди. Бир неча фурсатдан сўнгра муаллиманинг оёғи осмондан бўлиб, шипга кўтарилди бошлади. Варақлари ёзилиб кетган жуғрофия дарслиги эса, варракдай пирпираганча, унинг атрофида айланарди.

Шу пайт ҳавода аллақандай ёқимсиз оҳангдаги заиф кўшиқ овози эшитилди. Кимдир олисда, одамзот тушунмайдиган номаълум тилда ашула ҳиргойи қилар, бу ёқимсиз овоз дилларга қутқу ва ғавғо соларди. Атлас кўйлаги билан бирга ҳайкалга айланиб қолган муаллиманинг оёқлари шипга тегай-тегай деганда, у яна чапга оға бошлади. Мана, у ҳавода худди тўшақда оёқларини узатиб ётгандай эди, дарслик ҳам унинг боши остига гўё ёстик бўлиб ўрнашди.

Шу чоқ ўқувчилар яна қичкириб юборишди: ажабо, аёлнинг ғавдаси энди ўзидан ёрқин нур таратаётган эди! Муаллима шу алфозда яна алламаҳалгача осилиб тураркан, синфда жаҳаннамий сукунат ҳукм сураб, гоҳ-гоҳида олис-олислардан момақалдироқ гумбурлаганга ўхшаш овозлар эшитилиб қоларди. Шундан кейин аёл танаси аста-секин бир ёнга оғишда давом этаркан, оҳиста пастлай бошлади. Сўнгра қутилмаганда жонланиб атрофга бир сира аланглади-да, бурнининг устида жуғрофия дарслигини кўриб уни қўли билан ушлаб олди. Ниҳоят, оёқлари полга текканида, у ширин уйқудан уйғонгандай киприкларини пирпиратиб, анчагача ўзига келолмай турди. Чуқур нафас олиб, энди маъно касб эта бошлаган кўзларини уқаларкан, секингина:

— Менга нима бўлди ўзи? — дея минғирлади. — Бошим айланаяпти, ҳушимни йўқотдим чоғи...

Чамаси, у ҳозиргина бошидан кечирган ғаройиб «саргузашт»ни тамомила унутган, хотирасидан айрилганди.

— Йўқ! — деди Назира қаттиқ овозда унга чақчайиб тикиларкан. — Ҳушингиз жойида. Сизни олий руҳлар жазога лойиқ деб топишди. Ҳали булар ҳолва!..

— Нималар деяпсан ўзи, Назира? — анча ўзига келган муаллиманинг яна жаҳли чиқиб кетди. — Қанақа

жазо?.. Миянг айниб қолганга ўхшайди. Сен билан му-
дир хонасида гаплашамиз. Қани, олдимга туш-чи!..

Назира беписандлик ва кибру ҳаво билан бир-бир
одимлаб эшикка йўналди. Худди шу пайт танаффусга
чорлаб, узун-узун қўнғироқ овозлари янгради.

Кетма-кет худди тоғ кўчгандай бутун синф «гурр»
этиб оёққа қалқиди.

БОШҚОН ХОНАСИДАГИ ҲАНГОМА

Назира ўқийдиган синфда бўлиб ўтган ақл бовар
қилмас воқеалар бир зумдаёқ бутун мактаб бўйлаб дув-
дув ган бўлиб кетди. Мактаб биносининг иккинчи қава-
тидаги бошқон хонаси эшиги атрофини муаллим ва ўқув-
чилар галаси қуршаб олган, улар саросима, таажжуб ва
хайрат аралаш бир-бирларини саволга тутишар, шундоқ
ҳам ғаройиб ҳодисага кўз кўриб қулоқ эшитмаган янги-
янги тафсилотларни кўшиб-чатиб, уни чинакам афсонага
айлантиришарди.

— Назира алвастига айланиб қолибдими?..

— Алвастиям гапми, жодугар! Жодугарнинг ўзгина-
си!..

— Шўрлик жуғрофия муаллимасининг қорнига чўп
тиқиб қонини ичганмишми-ей...

— Бундай одамларни фанда очарвоҳ, яъни вампир
дейишади.

— Ўзи бу қизда кичкиналигидан гап кўп эди...

— Ўрта асрларда бунақа қизларни гулханда ёқишарди!

— Ўзи гап нимадан бошланибди?

— Синфда дарс кетаётганида, бир аёл — у ҳам, чама-
си, афсунгар ёки алвастилардан бўлса керак, — эшикни
тақиллатиб Назирани сўрабди. Қиз ташқарига чиқибди-ю,
шу заҳоти алвасти қиёфасида қайтиб кирганмиш...

— Кейин нима бўлибди?

— Кейин муаллиманинг қўлидан найзасимон ёғоч
чўпни тортиб олиб, уни аёлга санчишга тушибди...

— Астағфирулло!..

— Сўнгра муаллима ҳам, унинг қошидаги журнал-
китоблару устол-устуллар ҳам тарақа-туруқ ҳавога кўта-
рилиб, шипда роса ўйин тушишибди.

— Ё тавба!

— Муаллима бўлса, ҳавода муаллақ турган устолга
ётиб олиб, бор овози билан хуррак ота бошлабди.

— Кимни лақиллатмоқчисан, ғирт чўпчак-ку бу?!

— Ўлай агар! Буларнинг барини ўн биринчи «а»даги ўттизта ўқувчи ўз кўзи билан кўрган!

— Ё Парвардигор! Қиёмат қойим бошлангани мана шу бўлса керак-да?..

Иккинчи қаватнинг узун даҳлизида гала-говур авжига чиқаркан, мактаб бошқонининг хонасидаги воқеалар ҳам тобора қизгин тус олаётганди.

Яраклаган катта стол ортида ўтирган бошқон — оқсарикдан келган, пакана ва қориндор одам — афти-ангори буткул ўзгариб кетган Назиранинг қахру қазаб тўла кўзларига ҳайрат ва ташвиш билан тикиларкан, дақиқа сайин босими кўтарилиб, чап кўзи узлуксиз уча бошлаганди. Шунга қарамай, унинг юзидан заҳар томар, телба одамдай илжайиб турган жуғрофия муаллимасининг олдида овозини баландлатиб қизга дашном бераётганди.

— Сизга нима бўлди ўзи, Бахромова? Биз сизни ҳамиша мактабимизнинг энг аълочи, энг намунали ўқувчиларидан деб билганмиз. Ноёб истеъдодингизни суистеъмол қилишга ким ҳуқуқ берди сизга? Муаллимангизга ақл ўргатишга нима ҳаққингиз бор? Тўғри, дарсликларимизда нуқсонлар, жузъий хатоликлар йўқ эмас. Лекин шундай иқтисодий истилоҳлар даврида янги дарсликлар чиқаришнинг ўзи бўлмайди-ку? Қолаверса, ўша дарслик ёзадиган олимлар ҳам бугунги инқилобий воқеа-ҳодисаларни аввал сал ҳазм қилиб олишлари керак-да!..

— Бас қилинг! — жеркиб берди Назира унинг гапни бўлиб. — Дарслик ёзадиган олимларингизнинг хаёли бошқа ёқда! Талабалар ва уларнинг ота-оналаридан қандай қилиб мўмайроқ пора ундириш пайида улар!.. Чаласавод муаллимлар бўлса, даҳрийлик билан «Яшасин Ленин бобомиз!»дан нарига ўтишмаяпти!..

Бу гапни эшитган мактаб бошқонининг кўзлари олайиб, чап юзи қаттиқ тортиша бошлади.

— Мана, ишонмасангиз, ўзингиз кўринг! — дея бақирди Назира стол чеккасида турган ўзбек тили дарслигини олиб, бошқоннинг юзига отаркан. — Китобимизда ҳалиям Ленин комсомоли кўкларга кўтарилиб, «Коммунизм сари олға!» қабалидаги шиорлар тўлиб-тошиб ётибди.

Шу пайт атлас кўйлакли ёш жуғрофия муаллимаси негадир қикирлаб кулиб юборди. Бошқон учун энди шугина етмай турган эди. У кўзлари чақчайиб, муаллимага хавотирли нигоҳ ташларкан:

— Биров сизга орқасини очиб қўйибдими — қикир-қикир қиласиз? — деди аччиғланиб.

Жуғрофия муаллимаси ўзини тўхтатолмай қиқир-киқир кулишда давом этаркан, энди чапаниларча ҳеч нарсадан тап тортмай жавоб қайтарди:

— Э-э, очганда қандоқ! Ўзингиз-да, хўжайин! Шимингизнинг орқасига бир қаранг!..

Мактаб бошқони шоша-пиша шимининг орқа томони-га кўз ташлади-ю, унинг жимжилоқдай жойи йиртилиб, осилиб ётганини кўриб, оёғи куйган товукдек типирчи-лаб қолди.

— Вой, лаънати-ей! — минғирлади у қўли билан орқасини ёпишга уриниб. — Анави курсининг миҳи ахийри йиртибди-да! Завхўзга неча марта айтувдим-а, қоқиб қўйиш керак, деб... Муҳаббат! — бақирди у бирдан эшикка қараб.

Бўсағада котиба қиз кўриниши билан:

— Тез нина-ип олиб кел! — деб буюрди. Муҳаббат нина-ип олиб кириши биланоқ унга орқа ўгириб, шимининг йиртиғини ямашни тайинлади. Котиба қиз негадир қийшанглаб, «Вой», — дея хиринглаб қўйди-да, уялиб-гина шимни ямашга киришди. Қориндор бошқон унга ажабланиб тикиларкан: «Буларга нима бўлган ўзи? Ҳаммасини ажина чалганми?» — дея хаёлидан ўтказган за-хоти додлаб юборди: котиба қиз бехосдан унинг орқаси-га нина санчиб олганди.

— Намунча кўпол бўлмасанг? — деди аччиғланган бошқон қовоқ-лунжини осилтириб.

— Э-э, бирпас тек туринг! — жеркиб берди Муҳаббат энди бошқонни тамомила хушидан оздириб. Йўқ, булар бари чинданам жинни бўлишган! Ортиқ чидаш мумкин эмас! Қориндор хўжайин тўсатдан шунақанги ғазабга миндики, хонада бўрон кўтарилиб, довул тургандай бўлди. У ўзини ўлжасига отган арслондай бир силтаниб, котиба-сининг: «Вой-вой-вой!» — дея чиркиллашига қарамай, столнинг ортига ўтди-да, аюҳаннос солиб:

— Ҳозироқ хузуримга илмий мудирни чақир! — деб буюрди.

Хонага лапанглаб буқадай семиз мудира кириб келганида, зарб билан столга мушт тушириб:

— Ҳозироқ жинниҳонага сим қоқиб, дўхтур чақиртиринг! — деб бақирди. — Булар ҳаммаси эсини еб қўйибди!..

— Вой, нималар деяпсиз, Хонжон ака-а?! — дея энди гап бошлаган семиз аёлнинг бирданига оғзи қийшайиб, чап қўли худди безгак тутгандай қалтирай бошлади. Назира унга захарханда ва макр аралаш ўқрайиб тикиларкан, мийиғида истехзоли кулимсираб қўйди.

Мактаб бошқони энди ўзини қўярга буткул жой тополмай қолган, азбаройи қаҳр-ғазабининг зўрлигидан афти-ангори мурдадай қўкариб кетганди.

— Э худо! Нималар бўлаянти, ўзи?! — хитоб қилди у оғзидан ўт чиқиб. — Муқаддас авлиё-анбиёлар ҳаққи-хурмати қасамёд қилиб айтаманки, бу ишларда лаънати Иблисининг қўли бор!..

Хўжайин шундай дейиши билан мудира нохос ўзига келиб, «хўп бўлади», дея лапанлаганча ташқарига отланди. Котиба қиз ийманибгина: «Шимингизни охиригача тикиб қўйсам майлими?» — дея унинг орқасига ўтди. Атлас кўйлакли ёш муаллима эса, эндигина уйқудан тургандай кўзларини пирпиратганча, зўр бериб нималар бўлаётганини англаб олишга уринарди. Назиранинг ҳам совуққон қиёфасида ўзгариш юз бериб, нордон бир нимани чайнаб қўйгандай афти буришиб кетганди.

Мактаб бошқони аслида художўй одам, лекин Шўро тузуми раҳбарларидан азбаройи кўрққани сабабли ўзини ўттиз йилдан буён даҳрий қилиб кўрсатиб келар эди. Жамиятда ғоявий ўзгаришлар юз бериб, дин ва диндорларга эркинлик берилгач, беш маҳал намозни қанда қилмайдиган, лозим бўлса, ишхонасида ҳам таҳорат ушатиб, намоз ўқийверадиган одат чиқарди. Ваҳоланки, бундан беш йил илгари кекса бир қоровулни мактаб қоровулхонасида намоз ўқигани учун аввал жиддий ҳайфсан эълон қилиб, кейин ишдан бўшатган эди. Шундай қилмаганида, эҳтимол, ўзи бошқонликдан аллақачон ҳайдалиб, ҳозир ўша қоровулнинг ўрнида тирикчилик ўтказиб юрган бўлармиди. «Замон сенга бокмаса, сен замонга бок», — дея хўп ҳикмат гапни айтиб кетган эканлар-да! Осмон йироқ, ер қаттиқ, деганларидек, агар замонга қараб иш тутмасанг, аросатда хору зор умр кечиришинг тайин. Ҳалиям ўзининг омади бор экан. Кимсан, фалончи мактаб директори! Маҳалла-қўйдаги обрў-эътиборини айтмайсизми! Лекин ҳозир манави лаънатилар ўзининг ана шу мисқоллаб орттирган мавқеига қаттиқ панд бериши мумкин.

Тўрдаги курсисида ялпайиб ўтирган бошқоннинг пича ўйга толганидан фойдаланган Назира қаҳрли нигоҳини унинг гулли бўйинбоғига йўналтирди. Лаҳза ўтмай бўйинбоғ учида лип этиб шаъм тилидай ўт пайдо бўлди-да, у илондай ўрмалаб юқорига кўтарила бошлади. Эсхонаси чиқиб кетган мактаб бошқони сакраб ўрнидан тураркан, йўлбарсдай бўкириб юборди. Хонада тўс-тўпалон бошланди. Кимдир даҳлизда турган пол ювадиган челақни кўтариб келиб, мағзава сувни бошқоннинг устидан қуйиб

юборди. Челакнинг тубидаги қорайиб кетган ифлос латта ҳам унинг бўйнига осилиб қолди. Вожаб: сув қуйилганига қарамай, илонсимон аланга буралиб-эшилиб ёнишда давом этар, у энди шўрлик бошқоннинг бўйнини чирмовукдай ўрай бошлаганди.

— Нимага ағраясизлар, ахир, лаънатилар! — жонҳолатда қичкирарди бошқон кўзлари ола-кула ҳолда оғзидан кўпик сачратиб. — Ўт ўчирувчиларни чақирмайсизларми, ахир?!

Оёғи куйган товукдай типирчилаб қолган котиба қиз шоша-пиша телефон дастагини кўтариб, «01» рақамини теришга киришди.

ОТА-БОЛА ГУРУНГИ

Ўша куни шанба эмасми, Асад ишдан соат ўн иккиларда қайтди-да, отаси билан чой устида суҳбатлашишга жазм этди. Янги илмий иши юзасидан унда бир қатор жиддий саволлар пайдо бўлган ва уларни ислом маданияти ва фалсафасидан бохабар бир одам билан обдан муҳокама қилишни анчадан бери дилига тугиб юрарди. Баҳром Шайх ота ҳам ўғлининг таклифини бажонидил қабул қилди.

Кўп ўтмай, улар хонтахта атрофида юзма-юз ўтиришар ва ора-чора аччиқ хинд чойидан хўплашаркан, мароқли гурунг бошлаб юборишганди.

— Фан билан илоҳиёт муносабатларига доир қатор саволлар мени анчадан бери қийнайди, дода. Уларга сизнинг кўмагингизда зора жавоб топа олсам... — Секин гап бошлади Асад ўйчан бир кайфиятда. — Қадимда, айтайлик, Ой ва Қуёш тутилиши ҳодисасини турли динлар Иблиснинг иши, момақалдирок гумбурлаши ёки одамларнинг касалга чалинишлари ёвуз руҳларнинг ўйини, деб ҳисобларди. Лекин Абу Райҳон Беруний, Ибн Сино, Мирзо Улуғбек ва кейинроқ ўтган буюк олимлар уларнинг муайян табиий ҳодисалар эканлигини, уларда ғайритабиий ҳеч нима йўқлиги-ю, уларни олдиндан кўра билиш мумкинлигини илмий асосда исботлаб беришди. Демакки, Қуёш тутилишининг ҳам, яшин чакнашию одамларнинг турли хасталиклар билан оғришининг ҳам муайян ҳодиса сифатида Худога ва шайтонларга даҳли йўқ. Демак, фан — илоҳиёт ва динни фойдасиз ва кераксиз таълимотга айлантиради, дейиш мумкин. Бу чигалликни сиз қандай шарҳлаган бўлардингиз?

Баҳром Шайх ота оппоқ соқолини оҳиста тутамлаганча, кўзларини юмиб, пича ўйга толди-да, афсус маъносида бошини сараклатиб, босиқ бир оҳангда гап бошлади.

— Алҳамдулиллоҳ, сиз билан шундай суҳбат қуриш ҳам насиб этибдир. Лекин бу — янглиш фикр, ўғлим. Сизга қандай уқдирсам экан? Мана, сиз ҳайдаб юрган мошинангизни Эшмат кашф қилган дейлик. Айтайлик, ибтидоий жамоада ўсган Тошмат уни илк бор кўриб қолади. Унинг иш тартибидан тамомила беҳабарлиги боис Тошмат машина ичига унинг яратувчиси кириб олган-у, моторни ўша ҳаракатлантираётир, деб ўйлайди. Вақти келиб Тошмат мошинанинг тузилишини ўрганиб, ўз тажрибаси ёрдамида унинг ичида ҳеч қандай Эшмат йўқлигини билиб олади. Демак, Эшмат мошинанинг ҳаракатга келишига сабабчи эмас. Локин у мошинани яратган. Машина мотори қандай ишлашини англаш учун унинг ички ёниш тартибини тушуниш кифоя.

— Гапингиздаги мантиқни унчалик илғолмаяпман, дода?

— Пича сабр қилинг, ўғлим. Ана энди Тошматга машина ҳақида орттирган билими уни бунёд этган зот — Эшматнинг мавжудлигини инкор этиш ҳуқуқини бера оладими?

— Э-ҳа! — деди Асад кўзлари чакнаб.

— Англаяпсанми, гап нимада? Худди шунга ўхшаб, Коинот ҳаёт фаолиятининг муайян қонунларини билиш уни бунёд этиб, бошқариб турган Парвардигори оламнинг мавжудлигига шак келтиради, деб тахминлаш содадилликдан бошқа нарса эмас.

— Э, қойил! — хитоб қилди Асад баттар жонлаиб. — Лекин ҳозирги олимларнинг бу фикрни тан олишлари кийин-да...

— Ҳа, ўғлим, — деди Баҳром Шайх ота афсус-надомат билан кўксига тушган соқолини аста тутамлаб. — Коммунистик мафкура тазйиқидаги фан диний таълимотларни тан олмаган. Ҳатто уларга қарши курашиб келган. Ваҳоланки, аслида дин — фандан кучлироқ, ундан қадимийроқ ҳам. Гап шундаки, фан Коинотда кечадиган жараёнлар ва уларни бошқариш қонунларини кашф этган. Бу — катта ютуқ, албатта. Фан Коинот келажагини ҳам олдиндан башорат қилади ва фақат айнан шундай бўлиши керак, деган хулоса ясайди. Дунёнинг ишларини Оллоҳ таоло ўзгартириши, тўхтатиши ёки тескари томон йўналтириши мумкин, деган фикрни эшитганданок моддиюнчи олимларнинг фиғони чиқади. Чунки бундай ва-

зият ана шу «шак» келтириб бўлмайдиган қонунларга зид келар ва шу тариқа Коинотни илмий тушунишнинг асосларини инкор этарди.

Асад бармоқларини тароқ қилиб жингалак сочларини орқага тараркан, қорамтир кўзларида завқ-шавқ ифодаси ёлқинланди. Ўзи севган фалсафий мавзуда гап очилганда, у хар гал шундай рухий кўтаринки ҳолатга кирарди.

— Табиат қонунлари Тангрининг мавжудлиги ва Унинг Коинот ишларига аралашishi мумкинлигини инкор этади, деган хулоса аслида ҳозирги олимлардан чиққан, — деди у ўйчанлик билан. — Аммо мозийнинг буюк файласуф ва алломаларидан Коинот манзарасида Тангрининг ўрни қаерда деб сўраганларида, улар бу саволга ўз шахсий дунёқарашларидан келиб чиқиб турлича жавоб қайтарганлар: масалан, Лапласга унинг космогониясида, ўзининг айтишича, Тангри керак эмас эди. Коинот эса Унинг ўрни борлигини тан олган... Федоровда Тангри — Коинот яратувчиси. Хуллас, дунё силсиласида кимки Тангрини қалбан кўра олса, ўша зот учун У — мавжуд...

— Бу гапга ҳали яна қайтамыз, ўғлим, — унинг фикрини бўлди Баҳром Шайх ота яна соқолини тутамлаб. — Яна ўша мисолимизни олайлик. Мошинанинг иш тартиби қонуниятларини тушуниш ўша Тошматга мошина иш фаолиятига аралашish ҳуқуқини инкор қилолмайди-ку? Албатта, у аралашishi мумкин. Ваҳоланки, бу аралашish бирорта қонуниятга зид эмас. Айтайлик, Тошмат мошина ғилдиракларини ечиб олиши мумкин. Инчинун, нима учун ғилдираклари мавжуд мошина ишлаши мумкинлигини изоҳловчи ўша қонунлар унинг ғилдиракларсиз ишлай олмаслигини ҳам уқдириб бера олишга кодир-да!..

— Ниҳоятда мароқли фикр! — хитоб қилди Асад шаҳодат бармоғини ҳавода ўйнатиб. — Бундан чиқадики, жами борлиқнинг Яратувчиси сифатида Тангрига ишониш табиат қонунлари кашф қилинишига ҳалал бермайди

— Балли, ўғлим! Аксинча, бу — ўша кашфиётларнинг тўқис бўлишига омил яратади.

— Яшанг, додажон! — тиззасига завқ билан шапати урди Асад. — Илмий ишимнинг бош ўзагини топиб олдим ҳисоб. Дин ҳам, фан ҳам аслида бир мақсад сари: яъни дунёни ва инсоннинг ўз-ўзлигини билиш учун Антилади. Агар билсангиз, Амириқода Альберт Эйнштейн исмли буюк аллома яшаб ўтган. Художўй бу одамнинг: «Фан динсиз кўр, дин фансиз чўлоқ», — деган улуг фикрига мен энди тушуниб етгандайман...

— Ха, боракалло! — яна хурсанд бўлиб кетди Баҳром Шайх ота оқ дўппили бошини вазмин ирғаб. — Шарқда бу нарса азалдан ҳақиқат бўлган. Илоҳиёт ва фан ўзаро уйғунликда иш кўрган. Хоразмий, Беруний, Ибн Сино каби буюк боболаримиз ўзларининг ҳар бир ўлмас асарини Парвардигорга ҳамду сано ўқишдан бошлашган. Бу уларга оламнинг жаҳоншумул қонуниятларини кашф этишда қўл келган.

— Яшанг, додажон! Хали айтиб улгурмаган саволимнинг қарийб ярмига жавоб бердингиз. Саволим эса, қуйидагича эди: илоҳиёт ва фан ўртасидаги уйғунлик нимадан иборат ва Ерда табиат қонунларига илоҳий кучлар аралашгани ҳақида тарихдан қандай мисоллар келтириш мумкин?

— Фан ва дин орасидаги уйғунлик масаласига юзаки ёндошилса, тушуниш қийин, ўғлим. Бу саволингга мен ҳам тўла-тўқис жавоб беролмаслигим тайин. Чунки замона зайли билан худди олимлар каби биз, диндорлар, ҳам бир ёқлама камол топганмиз, яъни ҳозирги фандан кўпам хабардор эмасмиз. Локин унга иккинчи саволингни таҳлил қилиб, жавоб топса бўлар. Табиат қонунларига илоҳий кучлар аралашгани ҳақида тарихда мисоллар жуда кўп, ўғлим. Улар хусусида муқаддас китоблар, қадимий қўлёзмаларда кўп ёзилган. Аслида Парвардигорнинг Ердаги онгли ҳаётга илк аралашуви Унинг Одам Атони тупроқдан, Момо Хавони эса, унинг қобирғасидан яратганидан бошланади. Ҳамма муқаддас китобларда шундай дейилган. Юзаки қаралса, бу гаплар ҳозирги фанга буткул зид, албатта. Одамзот эркак ва аёлнинг қўшиливи натижасида мураккаб ирсий жараёнлар боис дунёга келади. Айни дамда унинг тупроқдан ёки қобирғадан пайдо бўлиши ақлимизга сиғмайди. Лекин ҳозирги фан тупроқда инсон аъзоларида мавжуд жами моддалар борлигини, одамзотнинг ҳар бир тўқимасидан эса, мутлақо ўзга бир инсонни бунёд этиш мумкинлигини назарий ва амалий исботлаб берди. Кўраяписизми, ўғлим, бу ерда фан ва дин ўзаро зид эмас, балки, аксинча, бир-бирларини тўлдираяпти. Бунда дин — асотир, афсона, ривоят ёрдамида иш тутса, фан — аниқ илмий усулларни қўллаяпти.

— Қойил-э, додажон! — деди Асад энди беихтиёр ҳаяжонга тушиб. — Роса тўнка бўлиб ўсаверган эканмиз-да. Шу вақтгача сиздай маънан бой одамнинг кадрига етмаганимни қаранг...

У афсус-надомат билан бошини қуйи солди.

Баҳром Шайх ота оппоқ соқолини тағин оҳиста тутамлаб, бошини сараклатди.

— Ундай дема, ўғлим. Биз ҳаммамиз шу замоннинг фарзандларимиз, замона зайли билан вояга етганмиз. Шунинг учун ҳам ҳар бир авлоднинг қусури ўзига етарли. Айниқса, сен билан биз яшаётган давр ишларида, назаримда, Иблис ва шайтоннинг қўли баландроқ келаётгани эътиборга олинса, кўп нарсалар ўз-ўзидан ойдинлашади.

— Демак, юзлаб, минглаб пайғамбарларнинг пайдо бўлишлари ҳам Парвардигорнинг заминимиздаги башарият ишларига бевосита аралашганининг исботи экан-да?

— Балли, ўғлим! Локин фан бу каби ҳодисаларни инкор қилади-да, — деди Баҳром Шайх ота вазмин чехрасига маъюс бир ифода балқиб.

— Албатта инкор қилади, — деди Асад қошларини чимириб. — Ҳамма даврларда, айниқса, сўнгги асрларда фан дарғаларининг бир қусури бўлган: яъни нимага ақли етмаса, қайси масалани ечишга қўли калталиқ қилса, ўшани диалектик моддиюнчиликка зид деб, инкор қилаверган. Бу хусусда Герберт Спенсер исмли фаранг алломаси жуда ўрнига қўйиб: «Башарият учун фандаги ривожланишга тўсиқ бўлувчи энг хавфли омил — бу ҳар қандай янгиликни аввал қоралаб, кейин тадқиқ этишдир», — деб ёзган эди.

— Лекин фаннинг ўзига бундай айб қўйиш ўринлимикин, ўғлим? — яна эътироз билдирди отаси аста соқолини тутамлаб. — Айтайлик, ислом маданияти, ислом фалсафасининг ўзида мутаассибликка ўрин бўлмагани ҳолда унинг айрим арбоблари ва уламолари айни шу мутаассибликни намоёиш қилар эканлар, бунинг учун исломни айблаб бўлмайти-ку?!

— Фикрингизга жон деб қўшиламан, дода. Фанда ҳам тараққимул ва қоқоқ кучлар ҳамиша бўлган. Лекин мен ундаги умумий ғояни назарда тутаяпман.

— Саволингиздан пича чалғиб кетдик, ўғлим. Гап шундаки, биз фан пайдо бўлгунга қадар, деб ҳисоблайдиган кўҳна дунёда ҳам ўзига яраша илмий билимлар мавжуд эди. Шунинг учун ҳам одамлар ўша илмларга таяниб, пайғамбаримиз кўрсатган турли мўъжиза ва қароматларга дастлаб ишонишмаган.

— Яшанг, додажон! — деди Асад тобора қизишиб. — Масалан, пайғамбаримиз сутга панжаларини тиксалар, унинг бир зумда қатикқа айланиб қолиши ёки шол бўлиб ётган одамни бир дуо ёки ҳаракат билан оёққа турғизиб

юборганлари ҳозирги фан имкониятларидан ҳам ташқарида-да?

— Тўғри, ўғлим. Ҳозирги фан бундай кароматларга тааллуқли айтарли ҳеч қандай тадқиқотлар ўтказмаган. Локин синчиклаб қаралса, Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи васаллам кўрсатган мўъжизалар билан одатдаги табиий ҳодисалар ўртасида уйғунлик кўрамиз. Масалан, сутнинг қатикқа айланиши табиий нарса. Бунинг учун пича ачитқи ва маълум вақт керак. Локин Муҳаммад Мустафо саллаллоҳу алайҳи васаллам шундай илоҳий кучга эга бўлганларки, бу куч айни дақиқада ҳам ачитқи, ҳам вақт вазифасини ўтаган. Ҳамма қусур шундаки, илоҳиёт фани инкор қилмаган ҳолда ҳозирги фан аксарият ҳолларда илоҳиётни тан олмаган. Ваҳоланки, илми илоҳий, илми калом, илми ғайб, тасаввуф, оккультизм, антропософия, охирзамоншунослик сингари мўътабар диний таълимотларни ўзига қамраб олган илоҳиёт илми шу даражада улкан ва сермиқёс соҳаки, уларни тўқис тадқиқ этиш учун бутун башариятнинг ҳам умри етмайди. Айтайлик, ҳамма асрларда дуо ва дуоибад шундай қудратли кучга эга бўлганки, унинг ёрдамида истасанг — одам ўлдиришинг мумкин эди. Буларни ким ўрганаёнти ҳозир?..

Шу пайт ташқарида дарвоза тақиллаб, ота-боланинг ғаройиб баҳсига нукта қўйилди. Кўк дарвозани очган Асад остонада саросимага тушган Гулшода бонуни кўриб, беихтиёр тараддуланиб қолди. Додасининг бонуни қизларига бильакс рўпара қилмаслик ҳақидаги маслаҳати эсига келди-ю, бўшашибгина:

— Ассалому алайкум, опа, яхшимисиз? Келинг, — дея уни одоб юзасидан ичкарига бошлади. Лекин башоратчи аёл уни билагидан ушлаб тўхтатди-да, аллақандай сирли оҳангда:

— Асаджон, уйга кирмайман. Сизда ишим бор, — деди овозини пасайтириб.

Негадир кўнглига фулғула тушган Асад тўхтаб, унга савол назари билан тикилди.

— Кечаси билан ухлолмай чиқдим. Ҳозир ҳам кўнглим безовта. Қизингиз Назирахон билан боғлиқ аллақандай кўнгилисизлик юз бераётгандай...

Катта қизининг номини эшитган Асаднинг ранги оқариб, илон чаққандай сесканиб кетганини кўрган Гулшода бону дарров ўзини ўнглаб олди:

— Йўқ-йўқ, укажон, хавотир олманг, бунга тўда йигитларининг алоқаси йўқ. Ўйлашимча, қизингизни ажина чалган. Ҳозир сиз зудлик билан мактабга, бошқон

хузурига етиб боринг. Чамамда, ҳозир ҳамма воқеалар ўша ерда кечаяпти. Кейин қандай бўлмасин, қизларингизни уйга олиб келинг. Уларни кечиктирмай, шу бугуноқ кучли домлага ўқиттириб юбориш керак.

Сира кутилмаган бу гаплардан гангиб қолган Асад тили зўрға айланиб:

— Кучли д... домлани... қаердан топамиз? — деб сўради.

— Бу ёғини менга қўйиб беринг. Ҳозир сиз қизларингизни олиб келишнинг ҳаракатини қилинг. Ҳализамон домлани ўзим бошлаб келаман...

Шошиб қолган Асад отасига бор гапни айтмоқчи бўлиб, орқасига бурилган эди, Гулшода бону йўлидан қайтарди.

— Сиз тезроқ боринг! Уйдагиларга ҳамма гапни мен ўзим тушунтириб қўяман...

...Ланг очиқ дарвозадан ўқдай отилиб кирган Асад мактаб ҳовлисидаги манзарани кўриб, юраги орқасига тортиб кетди. Ҳовли катта-кичик ўқувчию муаллимлар билан тирбанд, бир ёнда ўт ўчириш мошинаси, яна бир ёнда — «тиббий ёрдам»... Лекин ҳеч ерга ўт кетганининг аломати кўринмас эди.

— Вой, қаранглар! Назиранинг отаси келди! — хитоб қилди оқ фартук кийган бир гала қизлар орасидан кимдир. Ҳамма унга қизиқсиниб, хайрат билан тикилди.

— Ўзи нима бўлди? — сўради Асад ўт ўчириш мошинаси ёнида эснаб турган барзанги йигитларнинг биридан.

— Э-э, оғайни, ким билади дейсиз, — жавоб берди барзанги йигит аччиғланиб. — Бизни кимдир аҳмоқ қилганга ўхшайди. Ўт кетди, деб хабар етказишди-ю, оёғимизни қўлимизга олиб етиб келсак, оловдан номнишон ҳам йўқ. Шуям иш бўлди-ю...

Асад гала-гала ўқувчилар орасини ёриб, тўғри мактаб бошқони хонасига қараб йўналди. Лекин у ерга яқинлашиб бўлмас, азбаройи одам кўплигидан оқ яқтакли учтўрт ҳақим ҳам ичкарига киролмаётганди. Ола-гасир тўполонда (муаллимлардан бўлса керак), кимдир жаҳл билан йўғон овозда бақирди:

— Виждон борми сизларда?! Дўхтурларни ўтказиб юборинглар, ахир!..

Асад бор кучини ишга солиб олға интилди-ю, икки-уч ўқувчиний йикитиб юбораёзди. Кимдир болаҳонадор қилиб сўкинди. У дуч келган одамнинг оёқларини босиб-янчиб, терлаб-пишганча мактаб бошқони эшигига яқинлашганида, аллаким елкасидан тортиб:

— Оғайни, сал ўпкангизни босинг! Дўхтурларга йўл беринг, деяпман! — деб ўшқирди.

— Падарига минг лаънат! — пишқирди ичкарига интилаётган ҳакимларнинг бири. — Булар бари ёппасига жинни бўлиб қолишганми ўзи?!

Айни дамда бошқон хонаси олдидаги кўз-кўриб кулок эшитмаган тўс-тўпалон тобора авжига минарди.

Асад Раҳматилла билан ўтказаётган машқлари туфайлими, олдидаги тўрт-беш ўсмир ўқувчини енгил силтов билан четга сурди-да, ниҳоят, эшикка етиб олди. Сўнгра у ерда бақир-чақир қилаётган икки-уч муаллимнинг қаршилигини куч билан енгиб, ичкарига ўтди-ю, ағрайиб қолди. Мактаб бошқонининг хонасида ғалати манзара ҳукм сурарди: тўрда, катта стол ортидаги курсида ўтирган паканагина, қориндор мактаб раҳбарини аллақандай тасмасимон аланга чирмовукдай қуршаб олган, негадир унинг эғни-боши шалаббо ва ифлос, усталининг устида қоп-қора фаррош латгаси ётарди. Асад аланглаб қизларини қидирди. Вожаб: не кўз билан кўрсинки, ўнг тарафдаги ўриндикда ўтирган Назира бошқонга қахр ва истехсэ аралаш ўқрайиб тикилар, кўзларидан бамисоли учкун сачраётгандай эди. У отаси кириб келганига эътибор ҳам бермади. Ўртада атлас кўйлакли ёш бир жувон куйдирган калладай тиржайиб турар, унинг ёнидаги тўнкадай семиз, бақалоқ аёлнинг оғзи қийшайиб, чап кўли худди безгак тутаётгандай қалтирарди.

Асад нима қилишини билмай, бир лаҳза қоққан қозиқдай туриб қолди.

УЛУСПИРНИНГ НАЙРАНГИ

Худди шу аснода ердан чиқдимиди, осмондан тушдимиди, айтиш қийин, Асаднинг қошида қора костюм, қора бўйинбоғли, чап қоши худди тортишиб қолгандек чимирилган хушқомат бир йигит пайдо бўлиб, сўл кўлини эшик тарафга бир силкитган эди, тирбанд одамлар орасида ўз-ўзидан йўлак очилиб, у орқали хонага бирин-кетин ҳакимлар кириб келишди. Йигитнинг чеҳраси Асадга жуда-жуда таниш эди. Уни илгари қаерда кўрган ўзи?..

Қора костюмли кимса ҳакимларга Назира томон ишора қилиб, амирона оҳангда буюрди:

— Олиб чиқинглар уни! Фақат эҳтиёт бўлинглар, девдай кучи бор!..

Бирдан сергак тортган Асад ўзини кизи тарафга отди. Лекин кизини ҳимоя қилишга улгурмади. Қудратли бир панжа унинг ўнг билагидан ушлаб, тўхтатиб қолди.

— Ий-е, Асаджон! Сиз ҳам шу ердамидингиз? Сизни дарров танимаганимни қаранг-а!

Асад кескин ўгирилиб, қора костюмли қоши чимирилган йигитнинг пешонаси-пешонасига теккудай бўлиб, ўзига тикилиб турганини кўрди-ю, ноҳос устидан кимдир совуқ сув куйгандай сесканиб кетди. Унинг қисик кўзларида аллақандай ёвуз бир ифода бор эди. Шу заҳоти хотираси тиниқлашди. Ахир, бу — ўша маъшум тушида кўрган Коинотдаги жами «мухолиф» кучлар раҳнамоси-ку! Ўшанда Ер юзидаги жами динларга қарши роса ваъзхонлик қилган кимса худди шу эди-да!..

— Камина шаҳар маориф бўлимининг янги мудир Хўжақўрсиновман, — деди у вазмин оҳангда гапиришга уриниб, аммо портлагудек ғазабини зўрға жиловлаб турганини чақчайган қисик кўзларидан пайқаш қийин иш эмас эди. — Қизингизни олиб кетишларига халақит берманг! У даволаниши керак!..

— Бўлмаган гап! — бўғилиб бақирди Асад юлкиниб унинг панжалари исканжасидан чиқишга уринаркан. — Қизим соппа-соғ!..

— Қизишманг, иним! Қизингиз вас-вас касалига чаплинган. Ишонмасангиз, ана, истаган муаллими ёки дўхтурдан сўранг!..

Худди шу дам олов-тасмадан қутулиб, ўзига келган мактаб бошқони гавдасига ярашмаган бесўнақай ҳаракат ила ирғиб ўрнидан турди-да:

— Ҳа-ҳа! У жинни бўлиб қолибди! Фирт жинни!.. — дея бақирганча янги маориф бўлими мудирининг истиқболига интилди. Кейин кўл қовуштириб унга таъзим қиларкан, тилёғламалик билан мулозимат қилди: — Ассалому алайкум, тақсир! Сиз билан танишганимдан бағоят хурсандман! Жуда вақтида етиб қелдингиз...

Қора костюмли кимса унга нафрат билан нигоҳ ташларкан:

— Сизга нима бўлди ўзи? Афти-башарангизни қаранг! — деди ижирғаниб. — Боринг, кийим-бошингизни алмаштиринг!..

Бошқа муаллимлар ҳам бир пасда «маориф бўлими мудир»нинг атрофида гирдиқапалак бўлиб қолишди.

— Рост, тақсир! У шунақангни номаъқулчиликлар қилдики!..

— Лаънати, бутун мактабни остин-устин қилиб юбораёзди-я!

«Одамлар ҳам ўлгудай сотқинтабиат бўлиб кетишган-да, — ҳаёлидан ўтказди Асад хафахон кайфиятда. — Битта-яримта сал амалдорроқ одамни кўришса, бўлди, буқаламундай бирданига ўзгариб қолишади».

Хонада гала-ғовур тобора авжига минар, ҳаяжон ва ҳайратга тушган одамларнинг оғзидан ади кириб-бади чиқарди:

— У — фирт жодугар-ку?!

— Жувонмаргни яхшилаб бойланглар!..

— Жаззасини бериш керак!

— Кўзларини ҳам бойланглар! Кўзида гап кўп унинг!..

— Ў, чақчаймай ўл!..

Бу гаплардан Асаднинг қони қайнаб жунбушга келаркан, негадир худди сеҳрлангандай жойида қотиб турар, кимирлашга ҳоли йўқ эди. Унга нима бўлди ўзи? Жонидан азиз кўрган жигаргўшасини худди қўйдай оёқ-қўлини боғлаб судраб кетаётса-ю, ота деган гўрсўхта мурдадай тош қотиб, қилт этолмаса?!

Асад боши айланиб, кўзи тина бошлаганини пайқади. У аллақандай тубсиз жарликка қараб учиб кетаётгандай эди. «Нима бало, яна туш кўраяпманми?» — дея ғирашира ҳаёлидан ўтказаркан, шуури тим қоронғулик уммонига шўнғиди...

Ўзига келганда, мактаб дарвозаси яқинидаги қоровулхона супасида болишга бош қўйиб ётганини пайқади. Хотираси бирдан тикланиб, ўрнидан турмоқчи бўлганди, тепасида ўтирган чуст дўппили мўйсафид қўлини кўксига қўйиб, таскин берувчи оҳангда:

— Яна пича ёта тулинг, ўғлим. Қимирламанг, — деди. Бу ўша, мактабда намоз ўқигани учун ишдан ҳайдалиб, яна қайта тикланган қоровул бува эди.

Асад боши ғувиллаб оғриётганига қарамай, ортиқ ётолмади. Ўрнидан туриб ўтираркан, митти дераза орқали ташқарига қаради. Мактаб ҳовлисида на ўт ўчириш мошинаси, на «тиббий ёрдам» кўринарди. Чамаси, тўс тўполон аллақачон тугаб, бинога кираверишда давра қурган бешолти юқори синф ўқувчиси ҳаяжон ичида яқиндагина бўлиб ўтган ғалати воқеаларни муҳокама қилишаётган эди.

— Хафа бўлманг, ўғлим, — деди чуст дўппили оксоқол ҳамдардлик билан унга пахта гулли пиёлада чой узатаркан. — Ҳаётда ҳамма нарса бўлади. Одамзотнинг пешонасига нима ёзилган бўлса, шундан қочиб қутулолмас экан...

Асад отахонга савол назари ила тикиларкан, ўзини хўнграб йиғлаб юборишдан зўрға тийиб:

— Қизим... — дея аранг овиз жуфтлаган эди, оксоқол унинг елкасига қўлини қўйди.

— Бардам бўлинг, ўғлим. Қизингизни касалхонага олиб кетишди. Чукурсойга... У ерда ўртанча ўғлим ҳам икки ой ётиб чиққан. Афғон урушида катнашишдан бош тортгани учун зўрлаб тиқиб қўйишувди. Худога шукур, ҳозир бинойидай юрибди. Муҳандислик қилаяпти...

Асад кўнгли ўқсиб: «Худога минг қатла шукрки, халиям покдомон одамларимиз йўқ эмас», — дея хаёлидан кечираркан, секин ўрнидан кўзгалди. Нафасини ростлаш учунми, бошини қўйи солганча пича тин олиб турди-да, сўнгра:

— Раҳмат сизга, отахон! Ҳамиша соғ бўлинг! — дея ташқарига йўналди.

У руҳан обдан эзилиб кетганиданми, аранг қадам ташлаб дарвозадан чиқиши биланоқ таҳликада икки қизини етаклаб келаётган отасига кўзи тушди. Шу заҳоти кўнглини ғашлик ва ғулғула қоплади. «Уларга нима дейман энди? Шундоққина бурнимнинг остидан қизимни жиннихонага жўнатдириб юбордим, дейманми?! Минг лаънат!..»

Айбдор қиёфада бошини қўйи солганча, истар-истамас отаси ва қизлари истиқболига қараб юрди.

Улар юзма-юз келишганда, Асад отасининг кўксига бошини қўйиб, хўнграб йиғлаб юборди.

— Ўзингизни босинг, ўғлим, — деди Баҳром Шайх ота унинг елкасига кафтини қўяркан, овози титраб. — Ҳамма гапдан хабарим бор. Бўлар иш бўлибди. Алҳамдулиллоҳ, соғ-саломат экансиз. Энди Назираҳонни олиб чиқишнинг ҳаракатини қилайлик.

Отасининг гаплари далда бердими, Асад йиғидан тўхтаб, пича ўзини босиб олди. Қизларининг йиғламсираган, аянчли чехраларига кўзи тушди-ю, тамомила ўзини қўлга олди.

— Албатта олиб чиқамиз, дода! — деди у бирдан қаддини ростлаб. — Шу бугуноқ олиб чиқамиз!..

Шу пайт негадир кекса одамдек қадди-қомати дол бўлиб қолган кенжа қизи Нафиса гапга аралашди.

— Назирапамни бугун олиб чиқолмаймиз, дадажон. Уни ҳозир эмлаб, ухлатиб қўйишган. Сешанба куни соат ўн иккидагина биз уни уйга қайтариб келишимиз мумкин.

Асад «ялт» этиб, кенжа қизига қаради.

— Сен буни қаёқдан биласан?

— Катта бувам аён бердилар.

— Бувангни қаерда кўрдинг?

— Боя пешинга яқин синфхонамизга кирдилар. Тўғри, улар фақат менга кўриниш бердилар, бошқалар пайкашмади.

— Буванг яна нима дедилар?

— Назирани бугун касалхонага ётқизишларини, лекин бундан хавотир олмаслигимиз лозимлигини уқдирдилар. Уни яқин кунларда бу маломатлардан ўзим кутқараман, дедилар. Шундан кейин мен ўзимни Тилла Шайх буваман, деб ўйлай бошладим. Қалай, бувамга ўхшайманми? — Нафиса шундай деб, худди соқолини силаётгандай даҳани остини пайпаслаб кўйди. Асад шундагина қизидаги ғалати ўзгаришни пайқади. «Ёпирай! Энди шу кўргулик етмай турувди ўзи?!»

Баҳром Шайх ота ўғлига изтироб билан маъноли тикиларкан, кўзлари жикқа ёшга тўлган эди.

— Мен энди катта буваман, қизларнинг куйлагида юришим ярашмайди, менга яхтак билан чопон беринглар, десам бувам кўнмадилар.

Асаднинг ҳам беихтиёр кўзларига ёш қалқиб, Нафисани бағрига босаркан:

— Буванг тўғри қилибдилар, оппоғим. Сен, ахир, менинг энг севикли қизим Нафисасан-ку, тўғрими?

— Ха, дадажон, лекин...

Энди гапга шоша-пиша Баҳром Шайх ота аралашди.

— Ҳеч қанақа локин-покини йўқ, бас қил, қизим! Энди ҳаммамиз касалхонага, Назирани кўргани борамиз.

— Кетдик! — деди Асад иккала қизининг елкасидан кучоқлаб уйга бошларкан. Кутилмаганда унинг кўзларида ғазаб ўтлари чакнади, — Назирахонни албатта кўргани борамиз! Лекин унгача менинг яна бир ишим бор...

Уларга эргашган Баҳром Шайх отанинг нуроний чеҳрасига тагин хавотир ифодаси балқиди:

— Қанақа иш, ўғлим?

— Бир иблисдан ўчимни олишим керак. Ҳаммасига ўша сабабчи. Сизга айтмагандим чоғи, уни тунов куни тушимда кўрувдим. Шаҳар маориф бўлимининг мудирини бўлиб ишларкан, лаънати.

Баҳром Шайх ота чуқур хўрсиниб, сукут сақлади. У ҳозир жаҳолат отига минган ўғлига ҳеч қандай гап қор қилмаслигини англагани, шекилли.

Асад уйга киришлари биланоқ уларни ташвиш ва саросимада кутиб олган онаси билан хотинига лом-мим демай, телефонга ёпишди. «09»ни териб, шаҳар маориф бўлимининг телефон рақамини ёзиб олди-да, дарҳол сим қокди. Унга Хўжакўрсинов деган одам ҳеч қачон ишла-

маганлигини, бу муассасага қарийб ўн йилдан бери Нозима Иброҳимова исмли опа раҳбар эканини бир зумдаёқ маълум қилишди.

«Вой лаънати-ей! — хаёлидан ўтказди Асад тишини тишига босиб. — Ҳаммани лақиллатибди-да?! Лекин ким ўзи бу... иблис?!!»

ЖИННИХОНАДАГИ ҲАНГОМАЛАР

Қўл-оёқлари қайиш билан боғланган Назирани тиббий аравада еттинчи беморхонага судраб олиб киришганида, бу ерда ўттиз-ўттиз беш ёшлардаги икки ёш аёл ва оқсоч кампир ими-жимиди суҳбат қуриб ўтиришганди. Янги беморни кўришган заҳоти улар худди илон чакқандай сапчиб ўринларидан туриб кетишди. Кампир ранги бир ҳолатдаги Назирани кўриб, азбаройи раҳми келганидан пиқиллаб йиғлай бошлади. Оқ-сарик юзини сепкил босган, бодом-қовоқ ва калта қора сочли аёл кўзларини катта-катта очиб, Назирага ҳайрат билан тикиларкан:

— Вой, шўрим! — деди кафтини юзларига босиб. — Башоратчи-ку!.. Орқасида одамлари бор! Бирам нуроний бобо экан!.. Кўряписизларми?..

— Бўлмагур гапларингни кўй, — деди кўзлари маънисиз боқадиган, турки совуқ, қорамағиздан келган аёл бўшашибгина. — Ҳозир думбасига эм қилиб, буни ҳам тинчитишади...

Чинданам, оқ халат кийган барзанги йигитлар қизни ўртадаги бўш чорпояга ётқизишди-да, шу заҳоти эмлаб, ухлатиб қўйишди.

Назира ўзига келиб кўзларини очганида, оқсоч кампир икки чорпоя ўртасидаги шолчада чордона қурганча деразага хаёлчан тикилар, турки совуқ қорамағиздан келган аёл пастдаги чорпояда ёнбошлаб ётганча, лоқайд нигоҳини рўпарасидаги бир нуқтага қадаган, оқ-сарик юзини сепкил босган, бодомқовоқ навжувон аёл эса, чеккадаги чорпоя устида худди парвозга шайланаётгандай қўлларини ёзиб, титроқ овозда алланималарни жўшиб гапирарди.

— Ҳа-ҳа, буларнинг бари жуда ғалати!.. Бугина эмас, фирт бемаънилик ҳам, ҳа-ҳа, сохта асотирлар, давлат, мафкура, заҳарланган пахтазорда жавлон уришлару ҳар хил дори-дармонлар — бари-бари бемаънилик!.. Мен булардан халос бўлаяпман. Тамомила халос бўлаяпман. Энди эса денгиз тубида яшовчи балиқ сингари юзага сузаяпман... Юзагамас, юксакка... Коинот қаърига!.. Мен

уммон қаърида ҳам, Коинотда ҳам туткич бермас буюк саробни излаб топишга уринаман — дунё билан фақат шундай алоқа қиламан. Дунё эса тийиқсиз, саркаш ва ғазабкор. У — раҳм-шафқат нималигини сира билмайди. Балки уммон тубида бутунлай қолиб кетишим керакмиди? Ўша ердаги зулматда... хушчақчақ ва телбаваш бир дево-на-балиқ сифатида... сузиб юраверардим... Лекин у ерда абадий қололмайман-да. Бунинг оқибати чакки бўлади. Э-э, нимасини айтасиз, жудаям ёмон бўлади. У ернинг ҳам ўз пахтазорлари, заҳар босган ҳудудлари бор. Кўп ўтмас-даноқ силлам қуриб, биқсиган... шишиб кетган танам чаппа бўлиб... кўзларим ола-кула... уммон сатҳида типир-чилаб қоламан. Бунда эса, бари ўзгача... Ҳа, ҳа, бунда бари ўзгача... Бунда мен бошқачаман. Ҳар хил маҳкама-чилар менга: «Қумри, бизга юр! Хой, Қумри, яхшиси, бу ёққа юр!» — дейишади. Лекин улар қаёққа таклиф қили-шаётганини мен яхши биламан. Бир пасда уюштиришадид-да, аввал қонингни сўришади. Кейин ямлаб ея бошлашади. Сиз нима деб ўйловдингиз, одамхўр улар!.. Нима учун, дейсизми? Ўзларининг ахлоқона ҳақиқатлари тантанаси учун!.. Улар бари мени таъқиб қилишади. Уларга менинг нимадир керак. Кимгадир — миям, кимгадир-қўлларим... кимгадир эса — юрагим!.. Ҳа, ҳа, иложини топишса, жонимни ҳам суғуриб олишади.

Сен бирам қаттолсанки!.. Шунақанги муттаҳамсан-ки!.. Сенга ҳамдам бўлишдан Худо ўзи асрасип! Сен ҳам Дарвинга ўхшайсан. Ўша маймундан пайдо бўлган бир-дан-бир зотга... Баданингни қалин жун босмаган, холос. Лекин мен ёлғизман. Уммон тубида ҳам, ҳадсиз-худуд-сиз Коинот бағрида ҳам яккаю ёлғизман!.. Боз устига, сен хастасан, деб миямга қуйишгани қуйишган. Ҳаммаси ишқал, ҳаммаси чакки. Аслида ким соғ-у, ким хаста — Яратгангагина аён-ку! Лекин мен чинданам хастадирман? Нега бўлмаса, ҳаддан зиёд кучим кўп? Ҳаддан зиёд... Менда буюк ибтидо бор. Мен ҳам ҳаёт учун яралганман-ку, ахир?! Дунёлар силсиласи, қувватлар, қандайдир мавҳум тўлқинлар, авлодлар силсиласи учун... Ҳар бир хужайрам, ҳатто энг митти тўқима ҳам танамда бамисо-ли чинқиради, гимирлайди. Улар бари ўша... маймундан пайдо бўлган кимсага қарши. Дунёни сув олса, тўпигига чиқмайдиган, балиқдай қорни шишган, қовоқбош кимса-га... У билан ёнма-ён сузишдан кўра ўзингга ўзинг ўт қўйганинг минг чандон афзал!.. Лекин мен жўжа-хўрог-га ўхшайман, каллам қирқилсаям... югуравераман. Чун-ки мен бетобман. Вужудим борки, зиркираб оғрияпти.

Бутун умр шунақа оғрийди. Лекин ҳозир ўша оғрик кандайдир бошқача туюлаяпти. Қаеримдир сиркирайди, санчади, кичишади. Нималигини ўзим ҳам билмайман. Анави калтабин дўхтурлар ҳам топишолмайди буни. Биз барчамиз... ногиронлармиз. Енгилмас ногиронлар!.. Шунинг учун ҳам юзага, юзагамас, юксакка, самовот қаърига парвоз қилишимиз керак!.. Мен аниқ биламан: биз қидирган буюк сароб айнан ўша ерда! Аммо... — Қумри бирдан кўлларини ковуштириб, кўзларини юмди, — аммо, биласизларми, қаршимда ҳар кунни залворли рўенинг эшиги очилади. Рўё... ва эшикдан ўзга вақт, ўзга мусиқаси билан бошқа ҳаёт нафаси ёпирилади. Эшик ёпилгач, яна қўйқалик, мавҳумот олами оғушига чўмаман...

Гап шу ерга келганда, оқ-сарик юзини сепкил босган навжувон аёл кўзларини очди-да, Назиранинг ўзига келганини пайқагач, ногоҳ қарсақ чалиб, кичкириб юборди:

— Ур-ре, башоратчи уйғонди!..

Унинг нохос бақиригидан чўчиб тушган кампир кўлагининг ёқасини кўтариб, кўксига туфлаган бўлди-да, навжувон аёлни жеркиб берди.

— Бунча шанғилламасанг! Ўтакамни ёрдинг-ку, сатанг?!

Қорамағиздан келган совуққон аёл ётган жойида тескари ўтириларкан, пинагини ҳам бузмай:

— Ваҳимангни кара-ю! Қайси пошшонинг қизи уйғонибди, деб ўйлаппан, — дея тўнғиллаб кўйди.

Бу гапдан жаҳли чиқдимиз, «сатанг» бошини кескин буриб, унга ғазабнок тикилди.

— Подшонинг қизи бўлганда қандок! — деди лабларини чўччайтириб. — Бу қизнинг аждодлари нафақат подшоода, балки ундан ҳам азизроқ тоифа одамлар ўтишган.

— Хўп, нима бўпти?! — тўнғиллади яна қорамағиздан келган аёл ҳамон ўша совуққон оҳангда. — Пайғамбар ўтган тақдирдаям мен учун у оддий бир савдойи. Ҳаммамизга ўхшаган...

Унинг бу гапидан бешбаттар жаҳли чиқиб кетган Қумри сакраб чорпоядан тушди-да, ҳезланиб, қорамағиздан келган аёлнинг тепасига шахдам юриб келди.

— Сен жамият учун жуда хавфли одамсан! — деди у бўғилиб. — Сен қуритилган большавойсан!.. Ўн еттинчи йилда бир андозада тайёрланган. Эсиз, эсиз... Ваҳоланки, бу қизнинг буюк аждодларидан бирининг бошидан шох ўсиб чиққан ва у Шарқдаги ажойиб мамлакат — Мовароуннаҳрдан Румгача, Қошғардан Фарангистонгача чўзилди ва сон-саноксиз самовот кўшини қошигача кўта-

рилди. Кейин унинг зурриёди уруш бошлади ва бу уруш бутун салтанат устида ҳаволанди. Пировардида қарийб бутун дунёни забт этган шохлар синдирилди. Унинг кундалик қурбонлиғи тортиб олинди. Муқаддас қадамжоси ҳақоратланди. Самовот қўшини ҳам... Лекин билиб қўй: унинг руҳи тирик ҳали!..

Қорамағиздан келган турки совуқ аёл «сатанг»нинг сўнги сўзларини эшитмади: у мириқиб хуррак ота бошлади. Унинг лоқайд чехраси эса, истехзо аралаш: «Рухнинг абадий яшашини сендан яхшироқ биламан, тентак», деяётгандай эди.

Қумри унинг жингалак сочларидан тортқилаб, бошлаб таъзирини бермоқчи бўлди-ю, раҳми келди. «Қури-тилган қоқи бўлса-да, Худонинг бандаси-ку», — дея ҳаёлидан кечираркан, шу заҳоти уни унутди ва маънисиз нигоҳини бир нуқтага қадаганча, миқ этмай ётган янги «меҳмон»га ўтирилди.

Шолчада чордона қуриб ўтирган кампир эса, бу пайтда бошини қуйи солганча, афсун ўқишга тушиб кетганди.

— Сен кимсан? — сўради Қумри қизнинг тепасига келиб.

«Меҳмон»нинг тили аранг калимага келди.

— Н-назира...

— Назирахон! Жуда соз! Мен эса, Қумриман. Ўқиган-дирсан ҳойна-ҳой, бир пайтлар рўзномаларга ҳам ёзишганди. Мен истаган одамнинг ич томонини кўра оламан. Сен башоратчисан, орқангда одамларинг бор. Буни ўзинг биласанми? Сени жуда яхши тушунаман. Сенга ўхшаб дастлаб мен ҳам ўз қобилиятимдан чўчирдим. Одамларнинг ичини кўра бошлаганимдан кейин эса... ўз-ўзимни ўлдиришгача борай, дедим. Энди бўлса, мен беморларни даволаяпман.

Назиранинг оғзи яна зўрға очилди:

— Б... беморларни...

— Ҳа, фаришталарим буни бўйнимга қўйишди. Йўкса, касал бўлавераман. Сен учун муҳими — нимага қодирлигингни англаб етиш. Сен ақл бовар қилмас самовий қувватга эгасан. Уни жиловлаб, бошқаришни эплаштир. Шунда сен... кучли ва мустақил бўласан. Бу ерда ҳамма шу йўлни босиб ўтган. Аввал ҳовлиқиб, ўз қобилиятларидан қўрқишган. Кейин эса, озод инсонларга айланишган.

— Озод... инсон-лар... — минғирлади яна Назира бехолгина.

— Менга қара, — деди Қумри бирдан жонланиб, — агар хоҳласанг, сенинг ичингни ҳам кўриб қўйишим мум-

кин. истайсанми? Жуда соз! Энди чойшабни очамиз. Йўк-йўк, кўйлагингни ечмасанг ҳам бўлади. Хўш-хўш... Вой-бўўв-в... Ичинг зимистон-ку! Ҳеч нарса кўриб бўлма-янги. Улай агар, қоп-қоронғи-я! Ичингни курум босиб кетибди. Жийда ёки бўлмаса ёнғоқнинг остида ухлаб колибмидинг, а? Ха-а, яша! Сени ажина ёки алвасти чалган. Ифлос жойлардаям юрган экансан. Сени эскича-сига ўкитиш керак. Зудлик билан ўкитиш керак!.. Йўкса, адоий тамом бўласан!..

Кумри қизнинг фикрини масофадан ўқиётган эди ше-килли, бирдан қизишиб сўради:

— Нима, сен гапларимга ишонмаяпсанми? Мени ана-ви калтабин дўхтурларга ўхшаб жинни деб ўйлаяпсан, шекилли. Чучварани хом санама! Ҳақлигимни сенга ҳозир исботлайман!..

Юзини сепкил босган жувон бир зум тин олди-да, шипга, сўнгра оёқ остига қараб, алланималарни мўлжал килди. Кейин бидирлаб гапида давом этди:

— Мен умримда уч бор умбалоқ ошмаганман. Лекин ҳозир ошаман. Бу иш бошқаларнинг қўлидан келмайди. Чунки улар кулаб тушишдан ёки кўзойнақларини синди-риб олишдан қўрқишади. Қараб тур...

Кумри шундай деб, тиззаларини букиб бир силтанди-да, оппоқ сонлари очилган ҳолда ҳавода уч марта умба-лоқ ошиб, жойига қайтиб тушди. У Назирага қувлик билан кўз қисаркан:

— Қалай? — деди хушчақчақ кайфиятда. — Ишон-дингни энди менга? Яшавор! Энди сени Мастон буви даволашга киришади. У — бахши ва қушнот аёллар-нинг пири...

Ҳамон «куф-суф» ўкиб ўтирган оқсоч кампир сўнги гап кулоғига чалиниши билан пиқиллаб йиғлай бошлади. Кутилмаганда у йиғидан тўхтаб, юзига фотиҳа тортди-да, Назирага илк марта очиқ юз билан қаради ва нега-дир инграётгандай ғамгузор оҳангда гапирди:

— Жуда табаррук одамларнинг фарзанди экан! Мен унга жонимни ҳадя этганим бўлсин! Худо хоҳласа, сени ўзим даволайман, она қизим!..

Мастон буви энди юзини «сатанг»га ўтириб, депси-ниб гапирди:

— Шундай қилиш керакки, сешанба куни соат ўн иккида қизнинг отаси келиб, ҳар иккимизни бу ердан олиб чиқиб кетсин. Уни яхшилаб уйда боқаман. Бош ҳақимни авраш эса, Кумри жувонмарг, сени зимманг-да!..

Кумри азбаройи хурсанд бўлиб гетганидан яна бир сакраб ҳавода умбалок ошди-да, ўзига сифмай хитоб қилди:
— Яшанг, бувижон! Бу ёғини менга кўйиб бераверинг!..

ҚУМРИНИНГ ҲИЙЛАСИ

Сешанба куни соат роппа-роса ўн иккида Чуқурсойдаги учинчи руҳий касалликлар шифохонаси дарвозаси ёнига оқ «Жигули» мошинаси келиб тўхтади-да, ундан ўттиз беш ёшлар атрофидаги тунд қиёфали барваस्ताқомат бир йигит тушди. У вазминлик билан уёқ-буёққа назар ташлагач, дарвоза ёнида турган қоровул чолга ҳужжат кўрсатиб, тўғри бош ҳақимнинг хонасига йўл солди. У қабулхона эшигини очди-ю, остонада бир зум тараддудда туриб қолди. Котиба қиз йўқ, лекин унинг ўрнида юзини сепкил босган навжувон аёл ўтирарди.

Эрталабки соат саккизданоқ бу ерда айланишиб қолган Кумри туваклардаги гулларга сув қўйиб юрган жингалаксочли, хипчабел котиба қизни кўриши билан хавотирга тушган бўлиб:

— Синглим, сен ҳақингда жуда ёмон туш кўрдим, — дея уни чеккага олиб ўтганди. — Сен билан иккаламиз ўликхонада ётганмишимиз. Ҳаммаёқда шир-яланғоч ўликлар устма-уст тахланиб ётганмиш. Сен жиғибийрон бўлиб нукул:

— Биз тирикмиз-ку? Нега бу ёрда ётибмиз? — дермишсан.

Бир маҳал қоронғуликдан елкасида қўш қаноти бор гавдали аллақим вазмин одимлаб биз томонга кела бошлади.

— Азроил-ку бу?! — деб қичкириб юборибсан сен азбаройи кўрқиб кетганингдан тишларинг такиллаб. — У бизнинг жонимизни олгани келаяпти!..

Бирдан сен жазавага тушиб: «Йўқ, мен унга осонликча таслим бўлмайман! Мен яшашни истайман, ахир!» — дея қичкирибсан-да, тўппа-тўғри Азроилга қараб отилибсан. Менинг: «Ўзингни бос, Ойсулув, Азроил билан ҳазиллашиб бўлмайди, у сени суваракдай янчиб ташлайди», — деб огоҳлантиришимга қарамай, у билан тап тортмай кураш тушиб кетибсан...

Ранг-рўйи докадай оқариб кетган котиба қиз шошапиша:

— У ёғи-чи? Бу тушнинг таъбири нима ўзи? — деб сўради.

— Эй, нимасини айтасан, жоним! Бу ёғиям, таъбирим ёмон! Жуда ёмон!..

— Хўш-хўш? — бурнини бурнига теккизгудай сўради яна Ойсулув кўзлари қинидан чиққудай бўлиб.

— Азроил билан олишган одамнинг ўлими якин бўлади!

— Вой шўрим! — дея сочларини чангаллади котиба қиз эсхонаси чиқиб.

Лекин...

— Нима лекин? — дея кўзларини жовдиратди Ойсулув умидворлик ила.

— Лекин мен Азроил сени оёқлари остига олиб янчишга улгурмай, қўлингдан судраб, унинг чангалидан олиб чиқиб кетибман...

— Вой, умрингиздан барака топкур! — хитоб қилди котиба сал чехраси ёришиб, кейин шу заҳоти умидвор тикилганча яна сўради: — Мен нима қилишим керак энди, Қумрихон она?

— Ҳозироқ хонага беркиниб, гуноҳларинг учун худои таолога тавба-тазарру қиласан. — Бирдан Қумри унга қаттиқ тикилди: — Кеча нима гуноҳ қилувдинг?..

— Кечами?.. — дудукланди Ойсулув негадир юзини терс буриб.

— Ростини айт, — қистовга олди Қумри. — Мени алдаш бефойда эканини биласан-ку?!

— Кеча... — қийшанглади котиба қиз бош ҳақим хонасига ишора қилиб, — Абдураззоқ акам ҳоли-жонимга қўймай, чорбоғларига олиб кетувдилар.

— Роса маишат қилгансизлар!.. Сув кўряпман, ифлосланган сув... Ҳалиги бассейндаям... шир-яланғоч, а?..

— Товба қилдим! Э худойим, ўзинг кечир!..

— Бола-чақали одамни йўлдан урганлар учун охиратда...

Ойсулув жонҳолатда унинг гапини бўлди:

— Улай агар, мен йўлдан урмадим! Ўзлари ишдан кейин судрагудай қилиб...

— Бўпти, бас қил! Тавба-тазарру қилишдан бурун яна бир иш бажаришимиз керак. Қасалхонага уч кун аввал бир бемор олиб келишди. — Исми — Назира...

— Хабарим бор, — деди Ойсулув ҳамсухбатига диққат билан тикилиб. — Мактабда ҳалиги роса кароматлар кўрсатган қиз-да?..

— Балли. У бу ерга янглиш тушган.

— Ҳа, Абдураззоқ акамам кеча, у — руҳий касал эмас, деяётгандилар.

— Шунака дебмидилар? Яша. Уни эскичасига даволаб, яхшилаб бир ўқитилса, ҳеч нарса кўрмагандай бўлиб кетади. Шунинг учун Мастон буви иккаласига бир кунга уйларига бориб келишларига рухсат олиб бериш керак.

— Э, осон экан-ку! Абдураззоқ акам келишлари билан бу иш ҳал бўлди, деб ҳисоблайверинг.

— Абдураззоқ аканг кеча чорбоғда маишат қилган бўлса, бугун ҳойнаҳой вазирликдан чақириб қолишганини баҳона қилиб, кеч келади. У келганда, мен жойингда ўтириб тураман. Ичкарига кириб, кичик қиласанми, ноз-ишвами — ишим йўқ, илтимосимни бажо келтирасан!

— Бир оғиз гапингиз, опажон!

... Кумри Асаднинг истиқболига югуриб чиқди.

— Келинг, ака! Ассалому алайкум! Сиз Назиранинг отасисиз, а? Тинчмисиз? Боллар яхшими? Бир дақиқа ўтириб туринг, бош ҳакимимиз ҳозир бўшайдилар.

Асад эшик ёнига терилган курсиларнинг бирига омонат ўтирди. Шу ондаёқ эшик очилиб, котиба қиз чиқиб келди ва Асад билан қуюқ салом-алик қилгач, уни ҳайратда қолдириб ширинсуханлик ила:

— Кираверинг, акажон! Сизни кутаянтилар, — деди.

Асад эшикни очган маҳали тўрдаги катта ялтироқ устол ортида ўтирган бош ҳаким шитоб билан ўрнидан турди-да, унинг истиқболига юрди.

— Э, салом, Асадвой! Как дела? Как жизнь молодая! Бьет ключом?! Маладес! Вей, сенинг катта аканг билан институтда бирга ўқиганмиз. Понимаешь? Сенинг тўйингга ҳам борганман. Висший тўй бўлувди. Мазза қилувдик. Кани ўтирсинлар, ўтирсинлар.

Бош ҳаким жойига, Асад унинг қаршисидаги курсига ўтиришгач, Абдураззоқ кўтаринки кайфиятда ганида давом этди:

— Қалай, бобой яхшими? Катта аканг ҳалиям Тош-МИда дарс бeryаптими? Понимаешь, дўстим, қизинг Назирахон бизнинг касал эмас, деб мен бошидаёқ айтувдим. Лекин бари бир уни эскичасига даволатган маъқул. Сўнгги пайтларда биз кўп беморларга эскича дам солиш, куф-суф ўқиш, қушночларга боқтиришни ҳам рекомновать қила бошладик. Чунки ҳозирги рухшунослик илми қанчалик тараққиётга эришган бўлмасин, кўп нарсаларга научний комментарий беришга ҳалиям ожиз, понимаешь? Вся беда в том, что биз бу масалаларга ҳамиша материа-

листик нуқтаи назардан ёндошиб келганмиз. Материализмнинг бир ёқлама таълимот экани эса, бугун исботталаб гап эмас... Ҳозир мен секретаримга айтдим, баъзи ҳужжатларни тўғрилагач, қизингни олиб кетишинг мумкин. Айтганча, билишимча, сен уни Мاستон бувига боқтирмоқчисан, шундайми?

Асад иккиланиброқ бош ирғади.

— Яхши ўйлабсан, — шаҳодат бармоғини маъноли силкитди бош ҳақим. — Понимаешь, хотя шизофреничка, но она — уникальная женщина! Бу кампир билан ҳозир баъзи экспериментлар ҳам ўтказаяпман. Вот один пример. Менинг жияним бор: институт битирган, бўйга етган, жуда чиройли қиз. Жуда кўп совчилар келишарди-ю, бир марта келиб кетишгач, қайтиб йўқлашмасди. Хочешь верь, хочешь нет, уни Мастон бувига кўрсатдим.

— Вой-бў-ў... — деди кампиршо уни кўриши билан. — Шўрликни роса иссиқ-совуқ қилиб ташлашибди-ку!..

Кейин у қизнинг кийим-кечаклари, туфлиси, ичадиган чойини олдириб келиб, роса «куф-суф» ўкиди. Сўнгра:

— Ҳозир уйингга борсанг, дарвозангларнинг ташки томонида муштдай-муштдай иккита тош ётган бўлади. Тошлар ўқитиб, қиздирилган. Дарвозанинг ичкари томонида эса, эшикнинг икки чеккасида катта-катта икки қурбақа ўтиришади. Улар ҳам жиянингизнинг йўлини бойлаш учун афсун қилинган. Тошларни ҳам, қурбақаларни ҳам ёнларингдан оқиб ўтадиган анҳорга оқизиб юбориш керак, — деб буюрди. — Шундан кейин, — дея гапида давом этди кампир, — уйларингга икки марта совчи келади, учинчисида тўхтайсизлар. Ўша учинчи совчи билан жиянингизнинг юлдузлари бир-бирига тўғри келиб турибди. Улар бахтиёр яшаб, икки ўғил, бир қиз кўришади.

Понимаешь, жиянимнинг уйи Кўйликданам наридаги тупканнинг тагида, кампир уни кўриб келгани ҳақида гап ҳам бўлиши мумкин эмас эди. Гапларининг нечоғлик тўғрилигини текшириш учун жиянимни мошинага ўтқиздим-да, уйига ўзим бошлаб бордим. Хочешь верь, хочешь нет, дарвоза остонасида ўша кампир айтган бир ёнлари қорайиб кетган икки тош ётар, ичкарида эса, катта-катта икки қурбақа ирғишлаб юрарди. Ты понимаешь, в чем суть вопроса? Я, лично, пасанул. Кампиршо бало экан! Кейин айтган башоратлари ҳам амалга ошди. Жиянимнинг ҳозир икки ўғли бор. Энди қиз кўраман, деб юрибди. Чо на это скажешь?

— Буларда гап кўп экан-у, — деди Асад вазмин оҳанг-да истехзоли жилмайиб, — биз нукул «яшасин коммунизм», деб юраверган эканмиз.

Бош ҳаким хохолаб кулди-да, бирдан жиддийлашиб, яна гапга тушди.

— Куламиз-ку, аслида йиғлашимиз керак. Да-да, дўстим! Трагедия бу!..

Шу пайт эшик очилиб, остонада жингалак сочли, хипчабел котиба қиз кўринди.

— Абдураззоқ ака, Назирахон билан Мастон буви тайёр бўлишди, — дея ҳисобот берди у.

— Жуда яхши, Ойсулув, бир оз кутиб туришсин, биз ҳозир чиқамиз, — деди бош ҳаким, котиба қиз эшикни ёпгач, яна ҳамсуҳбатига юзланди. — Шунақа гаплар, Асаджон. Алғов-далғов бир даврда яшаяпмиз, охири бахайр бўлсин, ишқилиб. Понимаешь, қаердадир ўқигандим, «Сирли олам» ойномасида бўлса керак, лўлилар қачонлардир Ҳиндистондан катта, буюк мақсад билан йўлга чиқишган экан. Юра-юра йўлда қаёққа, нима мақсадда кетаётганларини унутиб қўйишибди. Биз ҳам боражак манзилимизни унутаёзган гофил халқмиз. Худога шукр, мустақиллик бўлди, бу ёғи яхши бўлиб кетар энди...

— Илоё, айтганингиз келсин, — деди Асад ўрнидан тураркан, унга миннатдорчилик билдириб.

— Я очень рад нашей встрече, Асаджон. Келиб туринглар, дейишга тилим бормаиди. Бизга умуман ишларинг тушмагани маъқул, албатта. Қизинг соғайиб кетсин.

Улар қабулхонада самимий хайрлашдилар.

«КИМДАН КИРГАН БЎЛСАНГ, ЧИҚ!..»

Мастон буви Ҳазрати Имомдан бир бекат юқоридаги Қўштут маҳалласида, боши берк кўчалардан биридаги шинам ҳовлида яқка ўзи истиқомат қилар экан. Асад мошинани унинг бир киши аранг сиғадиган кўк эшиги ёнида тўхтатган маҳали оқсоч кампир ёшига ярашмаган чаққонлик билан пастга тушиб, эшикни очди.

Уч кун мобайнида узлуксиз эм қилишгани учунми, Назира мажолсиз, гапиришга ҳам ҳоли йўқ эди. Асад қизини қўлтиғидан олиб, амаллаб ичкарига бошлаб кирди.

Ҳовли кичкинагина, ўртага доира шаклида экилган райхон, жамбил, атиргуллар димоғни ёргудай ёқимли

хид таратар, ўнг тарафда — бир айвону бир хонадан иборат наставкана иморат, чап тарафдаги ошхона бўлса керак, синч-гуваладан қурилган ва азбаройи эскириб кетгандан деворлари тўкилиб тушган эди. Уй билан гулзор орасида бир жуфт кекса ўрик осмону фалакка шох ёзиб, қарийб бутун ҳовлига соя-салқин бериб турар, уларнинг тагига қора кигиз тўшалган ёғоч чорпоя ўрнатилганди.

Мастон буви меҳмонларини ойнаванд айвонга таклиф қилди. Улар айвон ўртасидаги хонтахта атрофига ёзилган кир атлас якандозларга ўтиришаркан, кампир узок дуо қилиб, юзига фотиҳа тортди.

Назира отасининг ёнида кўк духоба жилдли болишга суянганича бемадор ўтираркан, маъносиз нигоҳи бир нуқтада қотган, қони қочган юзида совуқ бир лоқайдлик бор эди. Кампирга савол назари билан тикиларкан, Асад негадир безовта кўринар, нимадир демоқчи бўларди-ю, лекин айтишга ботинолмаётгандай эди. Уни бу аҳволдан Мастон бувининг ўзи қутқарди.

— Бозор-ўчар қилиб келишни ният қилган экансиз, сазойингиз ўлмасин, ўғлим. Лекин аввал ертўлага тушиб, белкуракларни олиб чиқинг, улар етгита... Кейин ошхонада катта тунука тос бор, ана шу тосга кўмир солиб, ўт олдириг... Дарвоқе, бозордан Худо йўлига қурбонлик учун хўрозми, товукми, ола келишни унутманг.

...Орадан бир соат ўтмай, етти белкурак ҳовли ўртасига қўйилган тунука тосдаги кип-кизил чўғ устига саф қилиб терилган, ундан сал юқорида, ёғоч чорпоядаги эски кигиз устида чалқанчасига осмонга лоқайд тикилиб ётган Назиранинг тепасида Мастон буви кўзларини юмиб, бошини қуйи солганча алланималарни шивирлаш билан банд эди. Ора-чора кампир аста кўзларини очиб, кизнинг юз-кўзларига «куф-суф» дея иссиқ нафасини уфурарди. Бозордан товук, картошка-пиёз, ширмой нон ва кўкатлар олиб келган Асад эса, пастдаги ошхонада енг шимарганча куймаланиб, қовурдоқ пиширишга киришиб кетган бўлишига қарамай безовталанар, чокқина дераза орқали бот-бот ҳовлига қараб қўяр эди.

Мастон буви бирдан қизга орқасини ўгирди-да, ошхона тарафга юзланиб: «Ўғлим, бу ёққа қаранг» — деб чақирди. Асад чакқон-чакқон одимлаб етиб елганда:

— Ташқари эшикни кулфланг. Ҳеч ким чикмаслиги керак, — деб буюрди буви. Асад бу юмушни бажариб қайтгач: — Энди менга анави белкураклардан узата бошланг, — деди у.

Юрагига шубҳа аралаш гулгула тушган Асад калов-ланиб:

— Сиз нима қилмоқчисиз ўзи, бувижон? — дея савол беришга зўра журъат этди. Шу заҳоти миясидан: «Бу бир савдойи, ҳурофий кампир бўлса... Мен нима қилаяпман ўзи?..» — деган нохуш бир фикр кечди.

— Безовта бўлманг, ўғлим, — деди Мастон буви худди унинг фикрларини ўқиётгандай. — Мен ўқимаган, савдойи бир кампир бўлсам ҳам, Худо хоҳласа, қизингизни ҳеч қандай зарар етказмай даволайман.

Ажабо, унинг овозида шу даражада тубсиз мунг, ғусса бор эдики, беихтиёр Асаднинг эти жимирлаб кетди. Шундан кейин кампир товушини баландлатиб:

— Аузи биллоҳи минаш-шайтонир-рожим! Бисмиллохир раҳмонир роҳим! — дея хитоб қилди-да, уч марта «Оллоху акбар!» деб такрорлаб, юзига фотиҳа тортди. Сўнгра Асад узатган белкуракнинг оташдан қип-қизариб, ўзидан қайноқ ҳовур таратаётган темир қисмини тили билан ялай бошлади. Бу фаройиб ходисанинг гувоҳи бўлган ёш ота эсанкираганча орқасига тисарилиб, кичкириб юбораёзди. У лағча чўғ устида ялангоёқ юра-диган жўғилар ҳақида кўп ўқиган, лекин бунақасини биринчи кўриши эди. Кампир қайноқ темирни етти марта ялагач, белкуракни қизинг устида айлантириб, аллақандай тушуниксиз сўзларни айтиб, минғирлай бошлади. Чамаси, у қизинг ичига кириб олган жин-алвастиларни жойидан кўзғаб, ҳайдашга киришганди. Туйқусдан Мастон буви оппоқ сочларини тўзғитиб, совий бошлаган белкуракни Назиранинг тепасидан юргизаркан:

— ...Чиқ-чиқ-чиқ-чиқ-чиқ!.. Ҳаводан кирган бўлсанг, чиқ-чиқ-чиқ!.. Маъводан кирган бўлсанг, чиқ-чиқ-чиқ... Ёнғоқдан кирган бўлсанг, чиқ-чиқ-чиқ-чиқ!.. Жийдадан кирган бўлсанг, чиқ-чиқ-чиқ!.. — дея жазавага тушиб бақир-чақир қила кетди.

Бу пайтда қора терга ботган, кўзлари ола-кула Назиранинг вужудида кучли зўриқиш пайдо бўлгани кўриниб турарди. Кампир белкуракни ҳавода аллақандай кўзга кўринмас ғанимига санчгандай чеккага улоқтириб юборди. Ҳайрат ва саросима аралаш қизидан кўз узмай турган Асад Мастон бувининг: «Иккинчисини келтир!» — деган даъватидан сесканиб тушди. Югурганча бориб оловдан иккинчи белкуракни олиб келди. Кампир қип-қизил темирни энди олти марта ялади-да, яна қизинг танаси узра ўйнатаркан, бақириб-чақиринишда давом этди:

— Ахлатдан кирган бўлсанг, чиқ-чиқ-чиқ!.. Лаҳаддан

кирган бўлсанг, чиқ-чиқ-чиқ-чиқ!.. Молдан кирган бўлсанг, чиқ-чиқ-чиқ!.. толдан кирган бўлсанг, чиқ-чиқ-чиқ!..

...Мастон буви еттинчи белкуракни бир марта ялаб, яна қизнинг тепасидан ҳаволатиб юргизаркан:

— Оқиндан кирган бўлсанг, чиқ-чиқ-чиқ!.. фолбиндан кирган бўлсанг, чиқ-чиқ-чиқ!.. — деб бақирганини билади, белкуракни бир ёнга улоқтиришга зўрға улгуриб, «шилқ» этиб қизнинг ёнига ағдарилди. Назиранинг эса, худди тўлғоқ тўтаётгандай бутун вужудига титроқ югуриб, кўзлари қинидан чиққудек олайди-да, оғзини катта очганча қаттиқ «ох» тортиб юборди-ю, шу заҳоти ҳуши бошидан учди: оғзидан от қуйруғини эслатувчи қорамтир алланима отилиб чиқиб, осмонга кўтарилиб кетганини элас-элас илғай олди...

Қиз кутилмаганда кампир билан баб-баравар бош кўтарганини пайқади. Қўрқиб кетган Асаднинг югурганча келиб, ўзлари устига энгашганини кўрди. Ажабо, худди шу чоқ Мастон буви аста ўрнидан кўтариларкан, унинг танаси Асаднинг бўйни орасидан ўтиб кетганди. Йўқ, аксинча, отасининг бўйни кампир танаси орасидан ўтганининг гувоҳи бўлди. Назира ҳам Мастон бувиға эргашиб юқорига кўтарилди-ю, ўзини бамисоли иккига ажралгандек сезаркан, пастда — ёғоч чорпояда ётган икки жасадга кўзи тушди. Ё фалак, уларнинг бири айнан ўзига ўхшарди. Иккинчиси эса, ё тавба, Мастон бувининг ўзгинаси эди. Қизнинг таажжуб билан ўзларига ўхшаган жасадларга тикилиб турганини кўрган кампир, улар ўзларининг таналари, ўзлари эса руҳлар экани ва нариги дунёга қисқа сафарга отланишганини бир имо билан уқдириб қўйди. У қизга яна бир им қоқиб, ўзининг орқасидан эргашиши лозимлигини аён қилди.

Лаҳза ўтмай, улар тим қоронғи қувур бўйлаб осмону фалакка учиб кета бошладилар. Бир дақиқа учишдими, ўн йилми, билишолмайди, бир маҳал рўпараларида ёрқин, оппоқ ёғду пайдо бўлди. Туйқусда қизнинг бутун борлигини сархушлик, осойишталик, саодатмандлик уйғунлашган ҳузурбахш туйғулар чулғаб олди. Рўпарасидаги ёруғлик Қуёшга ўхшар, лекин Ернинг табиий ёритқичидан фарқли ўлароқ унга қараган кишининг кўзлари қамашмас, аксинча, кишига ором бахш этарди. «Қуёш»дан... дунё ҳақидаги оламшумул билимлар таралар, яъни унинг ёрқин нурлари — Коинот ва олам китобининг ноёб сатрлари-ю, бу сатрлар кампир билан Назиранинг миясига ёмғир, йўқ, ёмғиргина эмас, бамисоли сел бўлиб қуйилаётгандай эди. Бир сония ичида (эҳтимол, минг йил-

дир) Ер, Коинот, юлдузлар олами ҳақида шу даражада кўп билимлар эгалладики, она сайёрасида бунинг учун бутун умри ҳам етмасди. Ерда одамзот кашф этган табиат қонунлари, умуман, у орттирган жами билимлар нақадар саёз ва бир ёқламалигини Назира шундагина тушуниб етди. «Нурафшон мавжудот» қаршисида у башариятнинг энг улуғ даҳолари ва авлиёлари тагига етолмай келаётган абадий саволларга жавоб топгандай, муҳими, у — дунёни ва ўз-ўзлигини англаб етгандай эди. Буни уқдириб бериш учун эса, Ерда мавжуд жами тиллар ва сўзлар ҳам гоят ожизлик қиларди. У орттирган билимлар силсиласи шу даражада мураккаб, айни вақтда шу даражада оддий эдики, уларни маржондай ипга тизган Ярагувчи зотнинг қудратига имон келтирмай иложинг йўқ эди. Илло, қиз ушбу оламшумул билимларни ҳиссиёт ва туйғулари орқали қабул қилиб олаётгандай эди ва бу қандай кечаётганига ўзининг ҳам ақли бовар этмас, ўша лаҳзада жавобсиз саволнинг ўзи йўқ эди. Чунки у билимларни гўё шарбатдай симирар, юксакликка кўтарилган заҳоти бамисоли бутун ақлу идроки бир нуқтага жамланган-у, билим унга ўз-ўзидан, тўлқин-тўлқин бўлиб, узлуксиз куюлиб келарди.

Назира ҳамон кампирнинг орқасидан учиб бораркан, ҳар икковининг чор-атрофини тилларанг ёғду чулғаб олган эди. Кейин сеҳрли мусиқа садолари эшитилди.. Бу фаройиб муҳитда ранглар шу даражада ёрқин ва тиниқки, уларнинг Ерда асло қиёси йўқ эди. Бу жойда тўп-тўп бўлиб юрган шод-хуррам, бахтиёр одамлар бор эди. Улардан айримлари нималарнидир ўрганишарди.

Қиз йироқда... шаҳарни кўрди. Бинолари кўзни олгудек ярақларди. Бахтли одамлар, зилол сувлар, фавворалар... Қиз ва кампир Боғи Эрамдай сўлим бир жой (Боғи Эрам балки чинданам шудир) яқинидан уча бошлашди. Ана, бахтиёр ва шодмон одамлар юмшоқ кўрпачалар тўшалган тошсупада ҳордик чиқаришаяпти. Читтаксимон кушлар бутокдан бутокқа учиб кўнади. Қаердандир ҳаққушсимон чиройли бир кушнинг «суток... суток...» деб сайрагани кулоққа чалинади. Парку булутлар муаллақ қотиб қолгандек. Сарингина ел эсади. Бел бўйлайдиган ўт-ўланлар навозиш қилади.

Мастон буви, башарти улар шаҳарга киришса, ҳеч қачон орқага қайта олмасликларини қўл ишораси орқали аён қилди. Орқага қайтиш-қайтмаслик эса, ўз ихтиёри-мизда, деяётгандай эди у бошидан алақандай буғ парча-

ларини чиқазиб. Ажабо, шу топда кампирнинг фикрлари баайни моддий ҳолатга ўтган ва қиз уларни буғ парчала-ридай аниқ кўраётган эди.

Назира фавкулудда тилларанг ёғду чарақлаб турган жойдан фаркланувчи анча бефайз бир хилватгоҳ усти-дан учишаётганини пайқади. У пастда меровсираган, ғам-гин ва тушкун қиёфадаги сон-саноксиз мавжудотларни кўрди. Уларнинг узундан-узун бесўнақай сафи уфққача чўзилиб кетган эди. Бир вақтлар Ерда содир бўлган умумжаҳон урушида кўлга олинган минглаб қинғир-қий-шиқ асирлар сафини эслатарди у.

Бу мавжудотлар юз қиёфаларига кўра, одамларга ўхшаб кетар, лекин шакл-шамойиллари ўзгача эди. Бош ўрнидаги узв пастга қараган, кўринишлари мискин ва қайғули эди. Қизнинг наздида улар бесўнақай гавдаларини зўрға қўтариб юришар, қорамтир, қонга ўхшаш шилим-шиқ алланимага булганган узун панжаларини олдинга чўзганча, зулматда нималарнидир излашаётгандай эди.

САРГАРДОН РУҲЛАР

Бир маҳал кампирнинг бошидан яна буғ парчалари учиб чиқди. Улар худди араб ёзувларидай ғалати шакл-ларда буралиб-эшилиб қизнинг миясига бориб қуйилди. «Бу мавжудотлар жисмоний оламдан кўнгил узишга қодир эмаслар, — деяётган эди Мастон буви. — Улар-нинг онги бошқа мавжудотларникига нисбатан чекланган сабабли меровсираган, гангиган ва карахт бир қиёфа-да. Улар фазовий руҳ ҳолатига тўла қайтишларига ҳа-лақит бераётган бирор муаммони ҳал қилмагунларига қадар шу алфозда юраверадилар. Шунинг учун ҳам улар бемор, бўзарган ва ғам-ғуссага ботган».

Назира бу ғалати мавжудотларга ҳаяжон билан тики-ларкан, ҳайратининг чеки йўқ эди.

Буғ парчалари энди қизнинг бошидан узалиб кампир сари йўналди.

— Уларга нима ҳалақит беради? — деб сўраганди у.

Мастон буви гангиган мавжудотларнинг рангсиз кино-ни эслатувчи бефайз, хунук ва мудҳиш масканига ачиниш билан тикиларкан, қизга яна буғ парчаларини узатди:

— Улар — икки оламаро саргардон руҳлардир. Аро-сатдаги бу мавжудотларни Ерда қилган кўп гуноҳлари узлуксиз тубанликка судрайди. Улар Ерда яшаётган бир-рон-бир одами, қариндош-уруғи ёки тирикликларида одат-ланган кўникмаларидан воз кечиша олмайди. Кўраяп-

санми, улар букчайганча пастдан, мулки оламдан кўз узишмаяпти!..

Қиз уларнинг ёнидан ўтаркан, аросатдаги руҳлар бошларини ҳам кўтаришмади. Уларнинг мияси атрофини ҳам буғ парчалари шаклидаги моддий фикрлар чулғаб олган ва бу фикрлар: «Ҳамма нарса тамом. Мен энди нима ҳам қила оламан? Қилмишларимизнинг нима ҳожати бор эди?» — деган бемаъни саволлардангина иборат эди. Тамомила ночор, умидсиз қиёфаларига қараганда, улар нима қилишни, қаерга бош уришни ва ҳатто ким эканликларини ҳам билишмасди. Ҳаммалари номаълум йўналиш бўйлаб мана шундай беҳуда сарсари кезишга мангу маҳкум этилгандек туюларди. Мана, аввал улар тўғрига юришганди, кейин чапга бурилишди... Ниманидир... Ниманидир тинимсиз излашарди.

Кутилмаганда карахт руҳлар тўдаси орасидан аллаким ажралиб чиқди-да, гандираклаб йиқилиб тушди. Унинг башараси кекса аёлга ўхшар, кўзлари қинидан чиққудек олайган, юзига қорамтир шилимшиқ модда чапланган, хурпайган ифлос сочлари елкаси оша тўзғиб ётарди.

— Бу аёл — сени таъқиб этиб юрган жиноятчи йигитларнинг онаси, — деди ундан сал олдинда учиб бо-раётган Мاستон буви қизга иланг-биланг буғ парчаларини камон ўқидай зумда узатаркан.

Шу заҳоти қизнинг кўз ўнгида қирмизи «Тойота» мошинаси ва унда ўтирган қора кўзойнакли учта барзанги йигит намоён бўлди. Улар ўзларининг навбатдаги қабиҳ жиноятларини амалга ошириш мақсадида яна аллакимни таъқиб қилишаётгани аниқ эди. Йиқилиб тушган ҳалиги кекса «аёл» бирдан бутун танасидан ёрқин нур таратиб, осмону фалакка учиб кетди-да, лаҳза ўтмай, «Тойота» устида пайдо бўлди. У мошина атрофида худди парвонадек айлана бошлади. Шу аснода бошидан отилаётган паға-паға буғ парчалари зарб билан мошина деразаларига бориб урилар, онаизор фарзандларига қарата бамисоли маржон-маржон кўз ёшларини отиб, чексиз изтироблар билан оҳ-нола чекаётгандай эди. Назира унинг моддийлашиб, шашқатор отилаётган фикрларидан қуйидаги маънони ўқиди: «Болаларим! Нима қилаяпсизлар, ахир?! Қайтинглар бу йўлдан!.. Қайтинглар!.. Онангизнинг руҳи тинчлансин десанглар, кейин менга ўхшаб, бу боқий дунёда хору зор бўлмайин десанглар, ёмонликни қўйинглар! Фурсат борида тавба-тазарру қилинглари! Оллоҳнинг даргоҳи кенг. У кечиримли. Вой, шўрим! Қон кўряпман! Нега қўлларингиз қон?! Яна қандай қаттол-

лик бошляяпсизлар? Вой, жувонмарглар-ей! Хеч курса, онангизнинг қарғишидан қўркмайсизларми? Қарғишдан қўрқмаганларнинг бири мен эдимми? Нахотки энди аҳволимни кўрмаётган бўлсанглар?! Фоний дунёда одамларга фақат яхшилик, меҳр-оқибат қилиш керак экан!.. Қайтинглар бу йўлдан, жигаргўшаларим!..»

Шу пайт похол шляпа, қора костюм кийиб, оппок бўйинбоғ таққан дароз бир кимса мошина ёнида пайдо бўлганда, қирмизи «Тойота»нинг орқа ўриндиғида ўтирган икки ака-ука эшикларни очиб, отилиб чиқишди-да, унга рўпара келишди.

«Вой, шўрим! — чирқиради онаизор руҳи энди икки фарзандининг атрофида чирпирак бўлиб айланаркан. — Тегманглар унга! Э, Худованди карим! Тегманглар деяпман! Нақ қуловингизгача гуноҳга ботасизлар-а!..»

Юзида тиртиғи бор катта ака шляпали кимсага хўмрайиб тикиларкан, дипломатга ишора қилиб:

— Қанча бу ерда? — деб сўради.

— Беш юз боғлам, Болтабой ака, — жавоб берди дароз кимса.

Болтанинг нигоҳида ғазаб учқунлари чақнаб кетди.

— Биз бундай келишмаган эдик, — деди у гезариб. Шу ондаёқ у «шляпа» орқасига ўтган укасига қўлини сезилар-сезилмас силтаб, алланима дея ишора қилди. Тешанинг ўнг қўлида пичоқ йилтиллаб кетди. Онаизор руҳи чирқираганча энди унинг пичоқ тутган қўли атрофида чирпирак бўла бошлади. Шўрлик аёл пичоққа бамисоли ўз кўксини тутиб бераётгандай эди. Тешанинг қўли титраб кетди. Гирдикапалак бўлаётган онаизор руҳию унинг оху зорини бирор кимса на кўрар ва на эшитар эди.

«Бас қил деяпман, лаънати! — жон-жаҳди билан қичқирди кекса аёл энди жон талвасасида пичоқни чангаллашга уриниб. — Ё парвардигор! Бу не кўргилик яна?! Охиратни ўйласанглар-чи! Жувонмарг бўласизлар, ахир!..»

Лекин онаизор кечиккан, фалакнинг зил-замбил гардиши унинг хилвираб адойи тамом бўлган жасадини харсангдай янчиб ўта бошлаганди. Пичоқ чангаллаган қўл кескин юқорига кўтарилиб, кекса «аёл» кўксини ёриб ўтди-да, зарб билан қора костюмли кимсанинг елкасига келиб тушди. Онаизорнинг аламли фарёди боқий ва фоний дунёнинг энг чекка гўшаларигача етиб борди. Унинг юраги қаъридан отилган оҳ-ноласи еру кўкни ларзага солди, самовотда баайни довул кўтарилиб, тўфон бош-

ланди. Ой-юлдузлар чархпалак бўлиб, сайёралар ўз меҳварларини тарк этишди.

Шляпали кимса гурсиллаб Болтанинг пойига юзтубан кулади. Катта ака энгашиб, унинг ёнида ётган дипломатни олди-да, шошилишч мошинага тикди. Кейин чамбаракда ўтирган кенжа укасига қараб, мурдага ишора қиларкан:

— Устига ермойи қуйиб, ёкиб юбориш керак, — деди.

Шу ондаёқ мошинадан отилиб тушган Ўроқ «Тойота»нинг юкхонасини очиб, ёнилғи идишини олди. Зудтар қопқоғини очиб, қонга беланиб ётган шляпали кимсанинг устига ермойи қуйди-да, гугурт чакиб юборди: жасад «гуп» этиб ўт олиб кетди.

Ғам-ғусса ичида фарёд чекаётган онаизор руҳи ерга думалаганича энди кенжа ўғлининг оёқларига илашди. «Аёл»нинг узлуксиз титраётган ночор қўллари ўғлининг оёқлари орасидан тўсиксиз ўтиб кетар, уларни қайта чангаллашга уринишлари эса, ҳар гал зое кетарди. Тамомила умидсизликка тушган онаизор руҳи энди оловни ўчиришга интилиб, ўзини аланга оғушидаги жасад устига отди. У узун тирноқлари қайрилиб кетган қорамтир кафтлари билан оловни «шапатиллаш»га киришди. Ажабо, «аёл» на оловнинг тафтини сусайтирар ва на ўзи ўтда ёна олар эди. Бу чорасизликдан фигони багтар кўкка ўрларди.

Ака-укалар гуркираб тобора авж олаётган гулханга бепарволарча пича тикилиб туришди-да, сўнгра худди ҳеч нарса кўрмагандай бамайлихотир мошинага ўтириб жўнаб кетишди. Онаизорларининг мискин руҳи орқаларида, ёвуз аланга қаърида қолгани уларнинг етти ухлаб тушларига ҳам кирмаган эди. Умуман, улар мактабда ҳам, оналарининг «бағри»да ҳам бошқача «тарбия» олишган, яъни суяк-суякларигача моддиюнчи бўлиб вояга етишган, бинобарин, чек-чегараси йўқ ўн саккиз минг оламда рух, арвоҳ, жин, алвасти сингари ғаройиб жонзотлар ҳам мавжуд бўлишини хаёлларига ҳам келтира олмасдилар.

Бу антиқа манзарани Мاستон бувининг ёнида ҳайкалдай қотганча томошалаган Назиранинг бутун вужудини оғир ҳиссиётлар қамраган, азбаройи изтиробга тушганидан кўзларида маржон-маржон ёш ҳалқаланарди.

Шу чоқ Мастон бувининг миясидан яна буғ калавадай чувалиб отилди.

— Э она қизим, — деганди у ҳам чуқур изтиробга тушиб (изтироб — буғ парчаларининг узук-юлуқлиги

орқали намоён бўлаётганди). — Ер юзининг ғофил бандалари бор бўйича гуноҳга ботиб кетишган. Ана, кўзинг билан кўрдинг... Бир нима қилиш керак!.. Бир нима... Йўкса...

— Йўкса нима бўлади? — сўради қиз қайғу ўтида ёнаркан, энди камнир тарафга бугни йўналтириб.

— Нима бўларди, қиёмат қойим бўлади-да, қизим!.. — Мاستон буви оғир хўрсиниб, ўйчан ҳолда бир оз жим қолди-да, сўнгра бошидан узук-юлуқ буғ парчаларини яна отишда давом этди: — Ерда аҳвол чатоқ!.. Жуда чатоқ!.. Бу кетишда эртами-индин юлдузлардан Халоскор келиб, одамларни бўлғуси қиёмат қойимдан оголантирмоқчи бўлади. Одамлар эса, унинг юзига тик қараганча қах-қах уриб куладилар-да, уни ё савдойига, ё масхарабозга чиқарадилар. Шунда Халоскорга муқаддас китобларда битилган сир-синоат ва дуолар ҳам ёрдам беролмайди! Юлдузлар, ахир, биздан қанчалар йироқ! Одамлар эса, эртага тонг саҳарлаб ишга боришлари, болаларини боғчага элтишлари керак. Ишбилармонлар тижорат бошлашга, ўғрилар қаердандир ниманидир ўмаришга, қотиллар тезроқ ўз «қурбон»ларини асфаласофинга жўнатишга шошилишади. Худо беҳабар ғофил инсонлар дунёни сув олса тўпикларига чикмай, парвойи палак юраверишади. Ахир, бунақанги ваҳима гапларни неча марталаб эшитганмиз, мана, ҳеч нима бўлмади-ку, балки ҳаммаси ўз-ўзидан яна изга тушиб кетар, деб ўйлашади улар, — энди оқиш буғ парчалари кампирнинг миясидан ипақдек эшилиб отилди. — Йў-ўқ!.. Асло-о!.. Улар янглишадилар! Етар шунча адашганлари! Ахир, Парвардигор, тақдир ва табиат инъом этган имкониятларни лоқайдлик билан қўлдан бой беришди, кўнгилларига сиққанини қилишди-ку! Мискин қалбларига қулоқ тутиб, бадбахт ва хокисор бўлиб яшашиди. Энди эса, эсанкираган, меровсираган, гангиган ва карахт арвоҳлардай аранг қадам ташлаганча, идроку иродасиз, серкасини йўқотган подадай тубсиз жарлик сари интилмоқдалар...

Азбаройи ачиниб кетганидан Назиранинг кўзларидан энди ёшлар шашқатор оқарди.

— Қандай даҳшат!.. Нахотки, бунинг олдини олиш мумкин бўлмаса?..

— Мумкин! — қатъий жавоб берди Мاستон буви бошидан паға-паға буғ узатаркан. — Лекин бу одамларнинг ўзларига, фақат ўзларига боғлиқ...

— Улар... Нима қилишлари керак?

— Улар аввало Иблиснинг сафсаталарига учмай, шайтон измидан чиқишлари, сўнгра тинчлик, ўзаро биродарлик, меҳр-оқибат ва имон-эътиқодларини тиклашлари, рисоладагидай беозор яшашлари лозим. Лекин бу оғир, хаддан зиёд оғир...

— Хомъ сўт эмган банда... ўта айнаб кетган-да?

— Ҳамма фожиа шунда, қизим!..

Орадан ярим соат ўтдим, бир йилми — номаълум, Мاستон буви билан Назира ёнма-ён паға-паға оппоқ булутлар орасидан Ёруғлик шаҳри сари шиддат билан учиб боришарди.

ЖАСАДГА ҚАЙТИШ

Истикболда турфа-туман ёрқин рангларда товланаётган, шод-хуррам ва бахтиёр одамлар билан лиммо-лим Ёруғлик шаҳри пайдо бўлганида, кампир учиш тезлигини камайтирди.

— Энди сен билан шу ерда... хайрлашамиз, она қизим! — деди у негадир миясидан сустгина буғ парчалари отиб. Ногаҳон у маъжус ҳолатга кирган эди.

Назира унга кўзларини катта-катта очиб, ҳайрат ила тикилди.

— Бу нима деганингиз, бувижон? — сўради у безовталаниб, бошидан булут парчалари савол аломатидай иланг-биланг шаклда отилиб чиқаркан. Кампир «гап»ни узокдан бошлади:

— Тақдири азал иккаламизнинг пешонамизга шундай қисматни ёзганки, шу топда ё мен, ёки сен орқага қайтишимиз, яъни бировимиз шу ерда қолишимиз керак. Икки кўчқорнинг боши бир қозонда қайнамайди, деб бежиз айтишмаган-да. Иншоолло, мен фоний дунёда ёшини яшаб, ошини ошаган бир момоман. Жисмим ҳам обдан қартайиб, ҳилвираб қолган. Боз устига, ерда мени кутаётган одамнинг ўзи йўқ. Сенинг бўлса, ҳали у ёқда қиладиган ишларинг кўп! Ота-онанг, қариндош-уруғларинг ҳам тоқатсизлик билан қайтишингни кутяпти. Она юртимизда одамларни, айниқса, анави имонсиз уч ака-укани инсофга чақиришинг, тўғри йўлга солишинг керак. Ёруғлик шаҳрига кириб борганимда, мендаги жамики хислатлар сенга кўчган бўлади. Бундан буён қушночлигимни ҳам бўйнингга олишингга тўғри келади. Сенга бирдан-бир маслаҳатим: одамларга ёмонлик қилишдан зинҳор-базинҳор ўзингни тий, она қизим! Сен она сайёрамизда илоҳий кучга эга бўлган одамлардан бирига айланасан.

Ҳали узоқ умр кўрасан, кўп одамларнинг қалбини кароматларинг нури билан мунаввар этурсан.

Мастон буви шундай дея фотиҳага қўл очди.

— Илоё умринг узун бўлиб, Парвардигоримиз сени хамиша ўз паноҳида асрасин! Муҳаммад Мустафо саллоллоху алайҳи вассаллам ва жами бошқа ўтган табаррук пайғамбарлару авлиёлар, муборак боболаринг ва момоларинг руҳи сени маҳшар кунигача қўлласин! Одамларни иноят ва ҳидоят йўлига бошлашда хамиша имонинг бутун бўлгай! Овмин!..

Кампир юзига фотиҳа тортаркан, беихтиёр кўзларида ёш милтиллади. Кейин она-боладай кучоклашиб хайрлашишаркан, бир-бирларига чирмашиб-чатишиб кетишган, азбаройи меҳрлари товланганидан ўзларидан атрофга ажиб бир нур, ойдай оппоқ ёғду таратишарди.

Яна бир неча фурсатдан (балки, йилдан) сўнг Мастон буви Ёруғлик шахрининг бахтиёр одамлари орасида кўздан ғойиб бўлган, Назира эса, кампирнинг фоний дунёдаги мўъжаз ҳовлиси устида парвоз қилганча хайрат ва саросима аралаш пастга тикиларди. Ҳовлидаги тахта чорпояда Мастон буви билан ўзининг жасади ҳамон хушсиз ётишар, уларнинг ёнида отаси билан бирга энди оқ халат кийган икки дўхтур, кўни-кўшнилар бўлса керак, яна уч-тўрт хотин-халаж ҳам куймаланишарди. Ҳовли ташқарисида, эшик ёнида «Тез ёрдам» мошинаси турар, унинг ҳайдовчиси чамбаракка бош қўйганча бамайлихотир хуррак тортарди.

— Кампирнинг ўзига келиши қийин, — деди оқ халатли ёш яҳудий аёл ўзбекчани бузиб талаффуз қиларкан. — Организми чарчагон... Қизингиз эса, ҳали ёш... ҳозир ўзиге килоди...

Бу пайтда иккинчи — янаям ёшроқ қорамағиз юзли дўхтур қиз унинг ўнг қўл томиридан эмлаётганди. Назира унинг танасини ёриб (тўғрироғи, дўхтурнинг гавдаси унинг танаси кесиб) ўтиб, жасадига қайтиб кираркан, кизнинг вужуди қўққисдан ҳаракатга келиб, бир силкиниб тушди. Унинг тепасидаги одамлар ғала-ғовур қўтариб, жонланиб қолишди. Асаднинг дилида бамисоли чироқ ёнгандай бўлди. Лаҳза ўтмай қиз кўзларини очди. Ажабо, унинг нигоҳи қаршисида энди катта-кичик башаралар худди чайқалаётган сув сатҳидагидай ғира-шира сузиб юришарди. Мана, сув сатҳи тина бошлади-ю, башаралар ҳам аниқроқ кўринди. Назира биринчи бўлиб отасини таниди. Бечоранинг кўзлари жиққа ёшга тўла, рангида ранг қолмаганди.

Нихоят, қизига жон кириб, кўзларини очганидан азбаройи суюниб кетган Асаднинг юраги хаприқиб, қаттиқ алланима томоғига тиқилгандай бўлди. Ўкириб йиғлаб юборишдан аранг ўзини тияркан, товуши титраб:

— Тузукмисан, қизим? — дея олди, холос.

Назиранинг тасдиқ маъносида ожизгина жилмайганини кўриб, борлиқ вужуди яйраб, дунё кўзига бошқача кўриниб кетди. Шўрлик қизи нафас олмай хушсиз ётган шу бир неча дақиқа вақт ичида бечора ота не хаёлларга бормади, ахир? Зурриёдиннинг ҳар бир соч толасигача ўзи учун нақадар азизлигини дил-дилидан энг нозик ҳислари орқали туймадими? Йўқ, Парвардигори олам ота-она ва фарзанд ўртасида чексиз меҳр-муҳаббат ришталарини пайваста этиб, хўп улуғ иш қилган. Дунёни дунёдай устивор ушлаб турган нарса ҳам аслида ана шу муқаддас ришталар бўлса ажаб эмас.

Назира отасининг орқасида турган хотин-халажнинг чуғур-чуғурига эътибор берди.

— Лаънати шум кампир, ахийри ўз бошини ўзи еди! — деди аллаким заҳарханда аралаш манқаланиб.

— Ўлган одамни ёмонлаш яхшимас, ўртоқжон, — деди иккинчи — майинроқ овоз унга эътироз билдириб. — У қанча одамларнинг ҳожатини чиқарган, қанча шолларни юргизиб, қанча сўқирларнинг кўзини очган, ахир!..

— Бари бир у — жодугар, жинлари бор эди.

— Мусулмон жинлари ёрдамида бўлсаям, одамларни даволарди-ку, ахир!

— Бўлмаган гап! Лақма одамлар унга чин дилдан ихлос кўйиб, ихлос-халос деганларидек, аслида ўзларини ўзлари даволашарди.

— Табиби ғайбларга тиш-тирноғи билан қарши бўлган калтабин дўхтурларнинг шиори бу!

Гапга учинчи — на эркак ва на аёллиги маълум бўлган бўғиқ овоз аралашди:

— Ундан шифо топган баъзи беморлар кейинчалик савдойи бўлиб қолган, деган миш-мишлар ҳам йўқ эмас-ку?

— Наслида бор эканки, савдойи бўлишган. Бунга Мостон бувининг нима алоқаси бор?!

— Одатда табиби ғайблар ҳар қандай касалликни аввал кўзғатиб, кейин даволашади, дейишади-ку...

Шу пайт Назира эшик ёнига яна бир «Тез ёрдам» мошинаси етиб келганини пайқайди. Ажабо, у девор орқасини ҳам кўраётгандай эди. Ана, мошинадан юзлари

қизга таниш оқ яқтакли икки барзанги эркак тушиб, шошилич Мастон бувининг уйига йўналишди. Улардан бири замбил кўтариб олган.

Булар Чуқурсойдаги рухий касалликлар шифохонасининг дўхтурлари бўлиб, хаш-паш дегунча Мастон бувининг жасадини замбилга ортиб, ўликхонага олиб кетишди. Назирани эса, Асад авайлаб кўтарганча мошинасининг орқа ўриндиғига ўтқизди. Кейин Мастон бувининг кўни-кўшниларига, хўроз қурбонлик қилганини ва қозонда дамланган овқатни камнирнинг руҳига дуо ўқиб мачитга чиқаришларини тайинлаб, уйига жўнади.

Мошина Ҳазрати Имомдаги кўк дарвоза ёнида тўхтаганида, Назира анча ўзига келиб, хотираси тикланган, бемалол гаплаша оладиган даражада эди.

Кўк дарвозадан биринчи бўлиб Назиранинг онаси — Дилбархон отилиб чиқди-да, шоша-пиша мошинанинг орқа эшигини очиб, изиллаб йиғлаганча қизини кучоқлаб олди.

— Бормисан, болагинам! — деди у ҳиқиллаб Назиранинг юз-кўзларидан ўпаркан. — Шунақаям кўрkitиб юборасанми одамни?..

Кетма-кет Наргиза ва Нафиса, Мунаввархон ая билан Баҳром Шайх ота ҳам чиқиб келишди. Ҳаммалари Назирани оёғини ерга теккизмай уйга олиб киришди. Бир пасда дастурхон ёзилиб, Назирани тўрга ўтқазиди.

Вожаб, Назирага энди уйдаги ҳамма нарсалар ўзгача, шаффоф бир тарзда кўринар, сал тикилиброқ қараса, бўлди — девор ортидаги кўрпа-тўшак, асбоб-анжом ва бошқа лаш-лушларни ҳам дарров илғаб оладигандек эди. Синчиклаброқ тикилса, у ҳатто қариндош-уруғларининг ички аъзоларию ичак-чавоқларини ҳам худди рентген қурилмасидагидай бемалол кўра олишини пайқаб қолди. Лекин ҳозир бу ҳақда мулоҳаза қилиб ўтиришга вақти йўқ, буваси билан бувиси, ота-онаси ва сингилларини ўлгудай соғинган, шунинг учун уларнинг дийдорларига обдан тўйгиси, мириқиб гурунглашгиси келар эди. Шу боис ҳам у жилмайганча бот-бот сингилларини гапга солар, буваси ва бувисига меҳр билан тикилиб кўяр ва саволга тутарди.

— Сен ҳалиям Тилла Шайх бувамисан? — сўради у бирдан кенжа синглисидан, Нафиса ҳам сўзлашга илҳақ бўлиб турган эканми, бидирлаб зумда жавоб қайтарди:

— Йўқ, сизни касалхонага олиб кетишгандан кейин яна ўзим бўлиб қолдим. Ўшанда додам билан бувим, ладам билан ойимларни Тилла Шайх бувамдан бошқа

ҳеч ким хотиржам қила олмас эди-да. Чамаси, улар мендан ана шу мақсадда фойдаландилар.

— Қизиқ, Тилла Шайх бувам бунга қандай эришдилар? — деб сўради Назира ҳайрон бўлиб.

Энди гапга боядан бери неварасининг олдига турли ширинликлар кўйиб, «ол-ол» қилиб ўтирган Мунаввархон ая аралашди.

— Э, бу ёғи жуда қизиқ бўлди, она қизим, Нафиса тушмагур раҳматлик Шайх бувамизнинг нақ ўзлари бўлди-қўйди. Фақат сокол-мўйлабию салла-чопони йўқ эди, холос. Қўлида ўша бувамиздан қолган тасбеҳ, дегин, — қаердандир кидириб топиб олибди, уни бир-бир ўгираркан, оҳиста чайқалганча бизга насиҳат қила кетса бўладими!..

— Нима дейди денг! — кулимсираб гап қўшди Наргиза. — Овозини худди катта кишиларникидай ўзгартириб, энди, болаларим, дейди, касалхонада ётиб чиқиш Назиранинг пешонасида бор эди, дейди. Шу бугунга насиб қилган экап, бундан хавотирланиш ножоиз, дейди. У ерда қизимиз яхши, керакли одамлар даврасида бўлади ва иншоолло, тез кунларда соғайиб чиқади, дейди. Биз нуридийдамиз вужудини банд этган шайтони лаинни ҳайдаб чиқармоқ учун фоний умри тугаётган бир хислатли момони сафарбар этмушмиз, дейди. Ана шу хокисор кампир кўмагида Назирахон кўп ибратли кечмишларни бошидан ўтказиб, яна аллақанча каромат соҳибасига айлангусидир. Илло, бу кароматлар келгусида унга асқотгуси, дейди. Зеро, ҳали олдинда кўп машаққатли синовлар кутаётганмиш бизни.

— Шунақа эскича шевада гапирдими?

— Ҳа-да! — жонланиб давом этдирди гапни Мунаввархон ая. — Биз, буванг иккаламиз, оғзимиз очилиб қолди. Бу ҳам етмагандай умрида Қуръон нималигини билмаган қиз бир пайт «Ихлос» сурасини шунақанги қироат билан ўқиб кетдики, буванг иккаламиз сел бўлиб тингладик.

Бувисининг фикрини яна Нафиса тўлдирди:

— Оятлар ўз-ўзидан миямга қуйилиб келаверди ўшанда. Ўзим ҳам ҳайрон қолдим.

— Улар кейин ёдингда қолдими? — сўради Назира тобора ҳайрати ошиб. — Ҳозир ҳам ўқий оласанми?

— Бир умрга ёдимда қолди! — деди Нафиса ғурурланиб. — Хоҳласангиз, ўқиб беришим мумкин.

Боядан бери гапга аралашмай, чойдан хўплаб, сукут сақлаб ўтирган Баҳром Шайх ота негадир жонланиб кетди.

— Қани, бир эштайлик-чи, қизим, — деди у вази-минлик билан қўлларини қовуштириб.

Нафиса қўлларини тиззаларига қўйиб, кўзларини юмганча оят ўқишга киришди. Унинг майин ва эҳтиросли овози барча хонадон аҳли вужудини сеҳрли куйдай бир лаҳзадаёқ қамраб, қалбларда илоҳий ҳислар уйғотганди. Бу маҳзун овоз гоҳ тоғ шалоласидай юқори пардаларга кўтарилар, гоҳ сарин елдай латиф ва дилгир оҳанг касб этар эди...

ФАЙЛАСУФЛАР ЖАНГИ

Суюқли кизининг руҳий касалхонага тушиб қолганидан бери дили гаш бўлиб юрган Асаднинг кўнгли бугун чироқ ёқилгандай ёришиб кетганди. Шунинг учунми, оқшом йигит кушдай енгил тортиб кўчага отланди.

Собиқ синфдошининг ҳузурига белгиланганидан ўн дақиқа кечикиб борди-ю, балога қолди. Катта бўлмада «Коинот» сигаретини тутатиб ўтирган Раҳматилла унга жаҳл ила ўдавайлай кетди.

— Нима бало, жума намозига бордингмики, тошбакадай судраласан?! Ё бу ер сенга бормасанг ҳам ҳеч нарса ўзгармайдиган ўша исқоти олий билимгоҳингми?! Беҳазил гапиряпман, даюс, яна бир марта кечиксанг, анави зинага икки соат оёғингни осмондан қилиб осиб қўяман. Бугун кечикканинг учун эса, анави «эшак» устида ўн беш дақиқа бошингда туришингга тўғри келади, ошна.

Раҳматилланинг ўлгудай ўжар ва бари бир айтганидан қолмаслигини яхши билган Асад тезда кийимларини алмаштирди-да, «эшак»ка яқинлашаркан:

— Жума намозга бориш — бу менинг ишим, сендан сўраб ўтирмайман, — деди атайин дўстининг жигига тегиб. Бу гапдан баттар хуноби ошган Раҳматилла яна ўшқириб кетди.

— Домлалар ўзи ҳаммаси шунақа шекилли, эрталабдан талабаларга Худо йўқлигини уқдириб вайсашади-да, кейин гуноҳимни ўзи кечирсин, дея намозга шошилишади. Лекин, даюслар, чучварани хом санаманглар! Сизларни охиратда бари бир интиқом кутади! Бошингга тур, лаънати!

Асад «эшак»нинг ёйсимон тутқичларини икки қўли билан ушлаб, ўртасига бошини қўйди-да, оёқларини юқорига кўтарди. Сўнгра яна Раҳматилланинг асабига тегиш учун хотиржам оҳангда истехзо аралаш гап қотди:

— Мачит билан черковнинг фаркига бормайдиган одамлар Худо ҳақида ваъзхонлик қилишмаса-да...

— Ким мачит билан черковнинг фаркига бормас экан?! — кичқирди Раҳматилла энди чинакамига жиғибийрон бўлиб сигаретини важоҳат билан олдидаги кулдонга босиб ўчираркан. — Ҳали мен кофир бўлиб қолдимми сенга?! Бу ҳақорат учун ичак-чавоғингни ағдариб ташлашим керак аслида. Худди урушдагидай...

— Агар фаркига борсанг, айт-чи, мачит билан диннинг ўзаро фарқи нимада? — деб сўради Асад оёғи осмондан бўлиб турганига қарамай, бўш келмасдан.

— Мен сенга ўхшаган калтабин файласуф бўлмасам-да, бу аҳмоқона саволларингга жавоб беришим мумкин. Мачит билан дин... ислом дини ўзаро чамбарчас боғлиқ...

— Уларнинг ўзаро фарқини сўраяпман, тентак?

— Мачит — бу Худонинг Ердаги уйи, қароргоҳи...

— Озгина калланг бор экан-ку? — истехзоли илжайди Асад.

— Дин эса... дин... — Раҳматилла бирдан сакраб ўрнидан турди-да, қўлларини белига тираганча, Асаднинг рўпарасига келди. — Беҳазил гапиряпман, бемаъни саволларинг билан сен бошни қотирма! Керак бўлса, ўзинг айт!..

Чамаси, кўтарилган масалаларга Раҳматилла ҳам ўлғудай қизиқарди-ю, лекин бу соҳада билимлари анча саёзлигини ҳозир Асадга сир бой бергиси келмаётганди.

— Агар шаҳар берган бўлсанг, қулоқ сол. «Ўзбек шўро қомуси» бўйича, дин — ижтимоий ҳаётни, воқеликни, унинг ҳодисаларини чалкаштириб, бузиб, хаёлий тарзда инъикос эттирувчи ижтимоий онг шаклларида бири.

— Фирт аҳмоқчилик! Ахир, нотўғри-ку бу! — кичқирди Раҳматилла энсаси қотиб.

— «Берди»сини айтгунча уриб ўлдирмай тур одамни. Мен динни бошқача таърифлайман. Масалан, ислом дини — бу аввало имон-эътиқод бўлиб, маълум ҳаёт тимсоли, яшаш тарзи, руҳий, маънавий, маърифий, ахлоқий, маиший қонун-қоидалар ҳамда турфа-туман маросим ва урф-одатлар мажмуасидир.

— Ана энди сал ўхшади, — деди Раҳматилла бир оз ҳовуридан тушиб.

— Худога сизгиниш билан мачит ўртасидаги фарқ — билим ва фан орасидаги тафовутни эслатади. Билим — ҳамма нарса, фан эса, унинг бир қисми. Агар Парвардигор — оламнинг Яратувчиси ва бошқарувчиси экан,

дин пешвоси — Унинг Ердаги воситачиси, Худонинг кўрсатмалари Ерда қандай бажарилаётганини назорат қиладиган иш юритувчисидир. Бошқача айтганда, Унинг подаларига кўз-қулоқ бўлиб юрувчи чўпони ҳам дейиш мумкин.

Раҳматилла унга энди чинакам қизиқиш билан тикиларкан:

— Лекин чўпонлар ҳам ҳар хил бўлади-ку? — деб сўради.

— Балли. Чўпонлар, яъни дин ҳукаمولари ҳамма бандаи мўминлар қатори оддий одамлар, лекин улар ўз илоҳий билимлари билан ўзгалардан фарқ қилишади. Мачитлар ҳам Ерда жойлашган ва нафақат дунё улардан руҳий озуқа олади, балки уларнинг ўзлари ҳам бундай озуқага муҳтож. Дин пешволарининг ўзаро келишолмасликлари, мансаб таллашиб тарафкашлик қилишлари ва ҳатто пасткашликларга боришлари ана шу шахсий манфаатларидан келиб чиққан. Улар ҳам Худонинг хом сут эмган бандалари-да. Шунинг учун ҳам уларнинг аксариятини кўпроқ такводор одамлар, кексалар, беморлар орасида эмас, намойишларда, майдонларда кўриб қоламиз. Бир дин пешвоси фирқа маъмурини қарғаб гапирса, иккинчиси коммунистик ғоя тарафдорларини дуо қилиб, фатво беради. Фожиали жойи шундаки, қарғишни ҳам, фатвони ҳам уларнинг ҳар иккови Парвардигор номидан тилга олади.

— Беҳазил гапиряпман, бу — ўтакетган аҳмоқона воситачилик! — ўшқирди яна Раҳматилла жаҳлга мийиб. — Бунақа дин пешволарида аслида на субут бор, на имон-эътиқод. Улар исломдай буюк маънавий-фалсафий таълимотга истаган вақтларида шак келтиришлари, ҳатто ўзгаларнинг конини тўқишга ҳам фатво беришлари мумкин.

— Бундай дин ҳукамоларини Расули Акрам ўз вақтида каттиқ жазога мустаҳиқ этганлар.

— Нега энди, ошна, ҳозир бунга амал қилинмайди?

— Соддасан-да, дўстим, ҳозирги дин уламолари шароитга доим мослашиб юришларини наҳотки англамасанг? Аввало, уларнинг орасида чинакам илмли, нуфузли ва эл ичида обрў-эътиборлилари бармоқ билан санарли. Ундан кейин улар бирор юртда шариат қонунларидан ҳам кўра мавжуд ҳукумат қонунларининг амалга жорий қилиниши юзасидан кўпроқ жон куйдиришади. Гўё шундай қилишма-са, ўз тирикчиликлари ўтмай қоладигандай...

— Аслида ҳам турғунлик йилларида шундай бўлган-

ку, шўрлик диндорлар роса қувғин қилинган-ку?! — деди Раҳматилла қизишиб.

— Тўғри, лекин ҳозир шароит бошқа-да!..

Собиқ жангчи бу кутилмаган ғаройиб суҳбатга шу даражада берилиб кетгандики, Асаднинг бемалол оёқларини йиғиштириб, «эшак»дан тушгани ва унга отдай миғиб олганини пайкамади ҳам.

— Ҳа, ҳозир шароит бошқа... Лекин, ошна, мен афғонда яшаганимда, бир нарсага, яъни дин ва ўзларини гўё унинг эгалари деб ҳисоблайдиган дин пешволари ўртасида осмон билан ерча фарқ борлигига гўла ишонч ҳосил қилдим. Биз уларни бир-биридан ажрата олмас эканмиз, аллақандай имон-эътиқодсиз, жоҳил ва мутаассиб дин уламози туфайли ҳам элда диннинг обрўси тўкилаверади.

— Яша, дўстим! Буни, Худога шукур, ҳозирги ҳукумат раҳбарлари ҳам жуда яхши тушуна бошлашди. Гап шундаки, бизга шу вақтгача ана шундай жаҳолат ботқоғига ботган дин пешволарига қўшиб, ислом динининг ўзини ҳам ёмонотлиқ қилиб ўргатишган. Ваҳоланки, ўша дахрийлар оқсоқоли Карл Маркс ҳам «Дин — афюн», — деганда, буни бизга ўргатганларидек салбий маънода айтмаган, фикрини ривожлантириб: «У — халқнинг юпанчи ва таянчидир», — деган экан!..

— Э, қойил! — деб хитоб қилди Раҳматилла кулимсираб. — Марксга ўтдингми, тамом, бу — файласуф сифатида энди очила бошлаганингдан далелат... Беҳазил гапиряпман...

— Кулсанг кулавер-у, лекин бунинг нақадар теран фикр эканини сенга оддий бир мисол ёрдамида тушунтириб бермоқчиман...

— Хўш-хўш?.. — деди Раҳматилла қизиқишдан кўзлари чакнаб.

— Эътиқод нималигини биласан, албатта.

— Ўлибман-да энди... — яна жилмайди собиқ жангчи.

— Эътиқод — бу Парвардигор хазиначисининг калити.

Ким қайси динга эътиқод қилишидан қатъий назар, у ҳар қандай мавжудот суянадиган таянчдир. Айтайлик, капалак учун бу таянч — соч толаси бўлиши мумкин, асалари учун — барг ёки гул, олмахон учун — ёнғоқ шоҳи, айик учун — дарахт... Одамзот учун ҳам худди шундай.

— Тушундим, биров — оловга сифинади, биров — балиққа, яна биров — Худонинг ўзига эътиқод қилади.

— Бугина эмас, биров исломга эътиқод қилади, биров буддавийликка, яна биров насронийликка... Гап шун-

даки, булар бари инсоннинг қалби ва тафаккури талаблари савиясидан келиб чиқади...

— Э, қойил, ошна! — худди бутун олам тортилиш қонунини янгитдан кашф қилгандай хурсанд бўлиб кетди Раҳматилла. — Бир мисол ёдимга келди, ҳозир айтсам, ўрни бўлар. Кўзлари ожиз тўрт одам филни кўриб, бири: «Йўнилган харсангга ўхшайди», — деса, иккинчиси: «Турган-битган хартум-ку», — дейди. Учинчиси: «Йўк, бу тўртта устун-ку», — деса, кулоғини ушлаб кўрган тўртинчиси: «Бу — елпиғич», дейди. Уларнинг ҳаммаси ҳам ўзича ҳақ. Лекин айни вақтда бари ҳақиқатнинг асл моҳиятини илғаб етолмай, унинг ташкил этувчиларининг гина баҳоли қудрат ифодалашга уринишади, холос.

— Яшшавор дўстим! — Асад ҳам хурсанд жилмайди. — Мисолинг жуда қўпол, лекин Худони тушуниш ҳам худди шунга ўхшайди. Бу борада ҳар бир дин ўз нуқтаи назари, ўз дунёқарашини ҳимоя қилади, ўз ғояларини илғари суради. Лекин Парвардигор билан боғлиқ динлараро бемаъни баҳс-мунозаралар айрим ҳолларда қонли урушлар келиб чиқишига сабаб бўлади.

Кўкқисдан собиқ жангчи сергак тортди.

— Нима, сен динларни ўзаро бирлаштириш ғоясини илғари суряпсанми? — деб сўради у пешонасини тириштириб.

— Йўк, дўстим, гап бунда эмас. Мени тўғри тушун. Мен ҳеч қайси динга қарши эмасман. Ҳар бир ижтимоий жамоа, табақа ўз иши билан шуғулланаверсин. Ҳукмдорлар давлатни бошқарсин, ёзувчилар китобини ёзсин, қозилар қозилик қилсин, дин пешволари ўз динларини тарғибот этиб, одамларни имон-эътиқодга чорласин. Лекин мен Ҳақиқатнинг монополия қилинишига қаршиман! Ким бўлмасин, подшоми, вазирми, муфтийми, оддий фуқароми, қатъи назар, мутлақ Ҳақиқатга даъвогарлик қиларкан, бир кун бўлмаса бир кун унинг қўли қонга беланиши тайин...

— Тўғри айтаяпсан, ошна, — биринчи марта суҳбатдошини чин дилдан қўллаб-қувватлади Раҳматилла. — Ҳозир бўлаётган урушлар ҳам бирон-бир синфнингми, фирқанингми, давлат ёки халқнингми, Ҳақиқатга нисбатан ҳуқуқини сақлаб қолишга зўравонлик йўли билан интилишидан бошқа нарса эмас-да!..

Асад ҳам унинг фикрини тасдиқлаб, бошини ирғади.

— Ҳақиқат — нисбий нарса, — фикрида давом этди Асад. — Манави — Худога, анави эса — Иблисга хизмат қилади, дейишади. Лекин буни ким айтаяпти? Қаёқ-

даң билади буни у? Буни ҳеч ким билиши мумкин эмас. Чунки эзгу ишлар баъзан ёвузлик билан якун топади, ёвузлик эса, ўз навбатида эзгуликни юзага келтиради. Нима яхшию нима ёмонлигини охиригача билмай туриб, бу масалани ким бизга ҳал қилиб беради, ахир?!

Собиқ жангчининг ўзига келиши учун Иблиснинг номи тилга олиниши-ю, орага чўккан бир сонялик сукут кифоя қилди. У тўсатдан қаддини ростлаб, муштини туганча файласуфга ўдағайлай кетди:

— Вой, лаънати-ей! Гап билан авраб, мени роса лақиллатибсан-ку!.. Нега пастга тушиб олдинг?! Қани, тез бошингда тур-чи!...

МАСТОН БУВИ ДАЪВАТИ

Одамзот руҳи — ҳаёт қонуниятлари биз учун ҳалихануз мавҳумот туманига чулғанган латиф оламга ҳам қисман даҳлдор. Кўпчилик дунёқарашини қўл билан ушлаб, кўрса бўладиган нарсалар ила атайин чеклашга интилади. Ваҳоланки, ҳадсиз-ҳудудсиз олам чексиз бўлгани каби унинг ботиний ва зоҳирий тарзда намоён бўлиш шакллари ҳам чексиздир. Уларни илғаш, тушуна билиш керак, холос.

Назира руҳий касалликлар шифохонасидан қутулиб чиққанию қушноч кампирнинг руҳи билан Ёруғлик шаҳрида хайрлашганидан буён бир ойдан зиёд вақт ўтган бўлишига қарамай, ҳамон ўша ўзи яқинда кўрган ўзга олам, унда қолиб кетган Мастон бувининг хаёли билан яшар, кечалари улар билан боғлиқ ғалати тушлар кўрар эди. Айниқса, ҳозиргина тонгда кўрган туши ҳаммасидан ўтиб тушди.

Мастон буви қизлар ухлаётган хонага очик дераза орқали худди фаришталардай қанот қоққанча учиб кирибди-ю, Назирага ташвиш ва хавотир билан тикилиб:

— Бўлди, уйқуни бас қил! Энди ишга кириш! — дебди буйруқ оҳангида.

— Ахир, битирув имтиҳонлари бошланган бўлса, яна нима қилишим керак? — деб сўрабди Назира ҳайрон бўлиб.

— Имтиҳонлар ўз йўлига, — дебди Мастон буви қовоғини уюб. — Уларни «аъло»га топширишинг тайин. Лекин сен ҳадеб ухлайверсанг, бу ёқда катта жинойтлар содир бўлиши мумкин. Муридим сифатида сенга бежиз фатво берганим йўқ, ахир!..

— Қандай жиноят?..

— Одам деган унчалик содда бўлмаслиги керак, она кизим, — дебди кушноч кампир хафа бўлиб. — Олдингда жуда кўп ишлар турибди. Сен ҳали машхур табиби ғайб Қўлдош Али Ҳожи отани топишинг керак.

— Қанақа Қўлдош Али Ҳожи ота?

— Гапимни бўлма! Нима бало, «куёв бола» ёдиндан кўтарилдими?.. Ё яна шайтони лаин вужудингта уя куриб олишини кутаяпсанми?..

Мастон буви шу ганни айтиши билан яшин ургандай титраб кетибди. Аллақандай гулдирак овозлардан ётоқхона ларзага келгандай бўлибди.

Нохос уйғониб кетган Назира дераза орқали тушиб турган ингичка ипсимон оппоқ нурнинг «ялт» этиб кўздан ғойиб бўлганини пайқади. Айни шу дақиқада аллакимнинг захархандали совуқ кулгиси қулоғига чалинди. «Тавба, яна лаънати инс-жинс пайдо бўлди шекилли», — дея хаёлидан ўтказди-ю, ичида додасидан ўрганиб олган «Ёсун» сурасини ўқиб, юзига фотиҳа тортган заҳоти очик деразанинг ойнасига кўзга кўринмас алланима тап этиб урилди. Шу заҳоти хонага сув сепгандек жимлик чўкди. Иккала синглиси ёнида беозоргина пишиллаб ухлаётганди. Назира негадир оғзини катта очиб эснади-ю, шу заҳоти кафтини лабига босди. Раҳматли Мукамбархон бувисининг: «Киши эснаганда, кафти билан албатта оғзини бекитиши керак, йўқса ичига шайтон кириб кетиши мумкин», — деган гапи ёдига тушганди. Бу ҳикматнинг маънисига энди тушгандай бўлди.

Шу пайт ота-оналари ётадиган қўшни хонада қўнғироқли соатнинг асабий жиринглагани эшитилди. Лаҳза ўтмай, эшик очилиб, онаси Дилбархон кириб келди. Катта кизининг уйғонганини кўриб:

— Турдингми, қизим! — деди меҳрибонлик ила елкасидан кучиб. — Сингилларингни ҳам уйғота қол, имтихонга боришларинг керак!

— Бугун жуда ғалати туш кўрдим, ойи, — деди Назира паришонхотирлик билан ўрнидан туриб, сочларини тўғриларкан.

— Нима туш экан?

Назира Мастон буви билан бўлган мулоқотини батафсил гапириб берди.

— Вой, шўрим, бунинг таъбири нима бўлди экан? — сўради Дилбархон дарров хавотирга тушиб.

Катта қизи беихтиёр елкасини қисди.

— Шошма, хозир дадангни чақирай-чи, — дея Дилбархон ташқарига йўналди.

Она-боланинг гангир-гунгир гапларидан уйғониб кетган Наргиза билан Нафиса ҳам ўринларидан туриб, кийина бошлашди.

...Қахрабо ускуна билан соқолини қиртишлаётган Асад хотинининг гапларини тунд ҳолатда тинглади. Кейин ускунани ўчириб, ўйчан қиёфага кирди.

— Қўлдош Али Ҳожи ота ҳақида эшитганман, — деди у хотирасига зўр бериб. — Жуда машҳур табиб, авлиёнамо одам, дейишади. Янглишмасам, ўзи сайрамлик. Унинг хузурига одамлар даволангани бутун дунёдан келишармиш, деган узун қулоқ гаплар ҳам бор...

— Гулшода опадан сўраб кўрсакмикин? — деди Дилбархон умидвор бир оҳангда.

— Топдинг, хотин, — деди Асад шаҳодат бармоғини кўтариб, кейин телефон турган столга йўналаркан, ҳазиллашган бўлди: — Баъзан сенинг ҳам калланг ишлаб қолади.

Гулшода бону ўзи ҳам уларга энди сим қоқмоқчи бўлиб турган экан, Асад катта қизи хусусида гап очмасданок аллақандай ташвишли бир оҳангда сўзлай кетди:

— ...Асаджон, агар ёдингизда бўлса, мен Назирангизни кучли бир домлага ўкитиш керак, дегандим. Ўйлай-ўйлай, ниҳоят, ўша домлани топдим. Сайрамда истиқомат қилади...

Ҳайратга тушган Асад беихтиёр башоратчи аёлнинг гапини бўлди:

— Исми Қўлдош Али Ҳожи ота эмасми?

— Ҳа, балли, ўзингиз ҳам биларкансиз. Қўлдош Али Эргаш Али Ҳожи дейишади уни. Ўзи замонавий дўхтур, айни вақтда жуда зўр табиб ҳам. Уни менга бугун кечаси одамларим аён беришди. Худо кўнглимга солаяпти шекилли, бугун-эрта қизингизни унга бир кўрсатиб, фотиҳасини олиб келсангиз, яхши иш бўларди. Хоҳласангиз, мен ҳам сизлар билан бирга боришим мумкин...

Асад телефон дастагининг оғзини кафти билан беркитиб, паст овозда хотинига юзланди:

— Назирани бугун-эрта Ҳожи отанинг хузурига олиб бориб келайлик, деяптилар.

— Вой, бугун ўрис тилидан имтиҳони бор, — деди Дилбархон шивирлаб, — Индингаям... Риёзиёт, чоғи...

Асад яна телефон дастагига гапирди:

— Индинга охириги имтиҳони бор экан. Шундан кейин боришимиз мумкин.

— Жуда яхши, Асаджон, — деди Гулшода бону хурсанд бўлиб. — Албатта боришимиз керак. Кўнглим сезапти, худо хоҳласа, ҳамма ишлари яхши бўлиб кетади.

— Яхши, опагон, бўлмаса, индинга кечкурун сафар олдидан яна кўнғироқлашамиз-да.

— Бўпти, Асаджон, келишдик. Соғ бўлинг!

— Тавба, у ҳам хабар топибдими? — сўради Дилбархон ажабланиб.

— Ха-ха, — деди Асад кўтаринки кайфиятда. — Ўзинг эшитдинг-ку! Хўп ақл бовар қилмас ишлар бўлапти-да... Индинга қизинг сафар тарадудини кўрсин...

Орадан ярим соат ҳам ўтмай, Асад ўзининг оқ «Жиғули»сида учта қизини ўтқизиб, мактабга йўл олганди...

Назира имтиҳонга одатича биринчи бўлиб кирди. Патта олди-ю, оқ-сарикдан келган малла сочли дароз муаллимадан тайёрланмасдан жавоб беришга ижозат сўради.

— Пожалоуста, пожалоуста, Назирочка, — деди муаллима негадир шоша-пиша унга қаршисидаги курсига ўтиришни таклиф қилиб. Кейин биринчи саволга жавоб бераётган қизнинг гапини ярмида бўлиб, иккинчи саволга ўтишни буюрди. Навбатдаги саволга жавобни қарийб эшитмади. Бешинчи саволга жавобни бошлаши билан тезгина имтиҳон варақасига «беш» баҳо қўйиб:

— Молодчина, Назирахон, вы можете быть свободны, — дея кетишига рухсат берди. Муаллима ундан шу тариқа тезгина қутулганига ўзида йўқ хурсанддай эди.

Назира паришонхотир ҳолда даҳлизга чикди-ю, дугоналарининг табригига ўлганининг кунидан бош ирғаб раҳмат айтаркан, негадир кўнглига ғулғула тушиб, икки табақали дераза орқали пастга, мактаб дарвозаси томонга қаради. Қаради-ю, ҳаяжондан юраги гупиллаб уриб кетди. Не кўз билан кўрсинки, дарвозадан ўн қадамча нарида ўша... қирмизи «Тойота» турарди. Қиз ўзини кўярга жой тополмай, оёғи куйган товукдай типирчилаб қолди. Сал нарида синфдошларига керилиб:

— Ха, энди биз иззатталаб одам эмасмиз, халқаро баҳолар ҳам бўлаверади. Кўриб турибмиз, нукул «беш» оладиганлардан бирортасини ҳам шохи чикқани йўқ, — дея ғўнғиллаётган Мадалиевни секин имлаб чеккага олиб ўтди.

Бошқа пайт бўлганида, Назира бу гапи учун унинг бошлаб суробини тўғрилаб қўйган бўларди. Лекин ҳозир ўзининг суроби тўғри бўлиб тургани боис тишини тишига босиб, мақсадга кўчди.

— Анави қизил мошинани кўряпсан-а? — деди у йигитга дераза орқали пастда турган «Тойота»га ишора

қилиб. — Унинг ичида кимлар ўтирибди, шуни менга аниқлаб берсанг...

Мадалиев пастга синчиклаб тикиларкан, бошини чайқаб:

— Кўринмаяпти, ҳозир билиб келаман, — дея шахдам-шахдам одимлаб, ташқарига отланди. Бир неча фурсатдан кейин ҳамон юрагини ҳовучлаб турган Назиранинг қошига қайтиб келиб:

— Япон фирмасида ишлайдиган яхудий аёл экан. Ўғли Алик бор-ку, ўшани кутиб ўтирибди, — деди.

Назира худди елкасидан тоғ ағдарилгандай енгил тортиб, чуқур нафас олди.

ГУЛШОДА БОНУНИНГ КАШФИЁТЛАРИ

Тонг саҳарда Назирани ёнига ўтқизиб, йўлга чиққан Асад йўл-йўлакай Гулшода бонунини ҳам олиб, мошинасини катта ҳалқа йўлга ҳайдади. Мактабда юз берган ғалати воқеалардан кейин унда бонуга нисбатан яна ишонч уйғонган эди.

— Қалай, яхши юрибсизми, Асаджон? — деди орқа ўриндиққа жойлашган башоратчи аёл самимий оҳангда. — Сиз тузалиб кетдингизми, Назирахон?

— Раҳмат, опа, — деди Назира бошини орқага ним ўгириб.

— Пешонангизга шунақа ташвишлар ҳам ёзилган эканда, энди, — деди Гулшода бону кулимсираб. — Лекин ҳаммаси ўтиб кетади, Худо хоҳласа, ҳаммаси яхши бўлиб кетади ҳали...

— Илоё, айтганингиз келсин, — деди Асад йўлдан кўз узмай.

— Имтиҳонларни қандай топширддингиз? «Беш»ми ҳаммаси? — сўради аёл яна кизга юзланиб.

— Ҳа, — деди камтарлик билан оҳиста Назира.

— Буни билар эдим, — деди Гулшода бону айёрлик билан.

— Қаёқдан билардингиз? — қизиқсинди Асад.

— Ҳа, энди менга одамларим нимани ўйласам, шуни аён бериб туришади-да...

— Имтиҳон топширишим жуда қизиқ бўлибди, — деди Асад қувноқ бир оҳангда. — Муаллимлари ундан тезроқ кутулиш пайида нукул шошилишармиш. Жавобларини охиригача эшитмай, тезроқ «беш» қўйиш тараддудида бўлишибди.

— Боболарингизнинг иши бу, — деди Гулшода бону жилмайиб. — Улар масофадан, бошқа ўлчовли оламлар орқали ҳам таъсир ўтказаверишади.

— Бошқа ўлчовли олам? — ҳайрон бўлиб бошини башоратчи аёлга ним ўгирди Асад.

— Ҳа, бизнинг Коинот шартли маънода ўн иккита шунақа оламдан ташкил топган. Яна бир дунё бор: у ушбу оламларга қарама-қарши дунё ҳисобланади.

— Буларни сиз қаёқдан биласиз? — сўради Асад баттар қизиқиши ортиб.

— Боболарим аён бериб туришади, деб айтдим-ку боя...

— Нима учун энди айнан ўн иккита олам?

— Буни, менимча, бир йилда ўн икки ой борлиги, мусиқа нотаси пардалари ўн икки товушдан, зоичанома ўн иккита мучалдан иборатлиги, ҳозирги инсон эса, ўн иккита рухий-физик ҳолат босқичига эгаллиги асосида изоҳлаш мумкин.

— Хўш-хўш, ўша дунёлар хусусида нималарни аён қилишганини аниқроқ айтолмайсизми?

— Нега айтолмас эканман. Улар берган ахбор хотирамга кўрғошиндай ўрнашиб қолади. Масалан, биз яшаётган дунё ўч ўлчовли, унинг яна бир ўлчови — вақт эканини биласиз. Иккинчи дунё — Қувватлар ёки Эфир олами. Унда тирик жонзотлар яшамайди ва бу олам қуввати Ердаги мавжудотларнинг жисмоний ҳаракати, айтайлик, юрак ўриши, нафас олиши ва ҳоказолар учун сарф бўлади. Бу қувватнинг таҳчиллиги ҳаёт фаолиятини сўндириб, ўлимга олиб келиши мумкин.

Тобора ҳайрати ортиб бораётган Асад машина ҳайдаётганини ҳам унутиб, бутун вужуди кулокка айлангандай эди.

— Ҳай-хай, Асаджон, кўзингизга қаранг, кўпчилик-миз-а, — дея танбех берди буни дарров пайқаган Гулшода бону ташвишли оҳангда, кейин гапида давом этди: — Учинчи дунёни Латиф — Астрал олам деб аташади. Унинг биз яшаётган дунёдан фарқи кам. Лекин ўзига хос жиҳатлари бор. Бу латиф оламда тебранишлар ўта нозик, жисмоний ҳаракатларга вақт сарфланмайди. Аммо биологик ҳодисалар вақт бўйича кечади. Бу дунё моддияти — Ойнинг гравитацион майдонидир. Қуёш буржининг ҳар бир сайёраси ўз Латиф дунёсига эга...

— Шошманг-шошманг! — башоратчи аёлнинг гапини бўлди Асад. — Сиз жисмоний ҳаракатларга вақт сарфланмайди, дедингиз. Буни қандай тушуниш керак?

— Латиф дунё мавжудотлари бир зумдаёқ сайёранинг истаган нуқтасида пайдо бўлишлари мумкин. Фанда бу ҳодисани телепортация, дейишади.

— Демак, ўша оламда бизга ўхшаган олий онг эгалари ҳам мавжуд экан-да?

— Албатта-да, лекин у ерда ҳамма нарса, жумладан, олий даражада тараққий этган мавжудотлар ҳам латиф моддий асосга эга. Уларнинг имкониятлари бизникига нисбатан анча кенгроқ. Хиссий жиҳатдан улар бизга нисбатан анча кўпроқ ривож топишган. Уларнинг ўз шахрлари, жамият, қонуният, тадриж ва ҳоказо тузилмалари бор.

— Бундан чиқадики, Ерга осмондан ташриф буюрувчи рухлар, ҳар хил инс-жинслар Латиф ёки яна бошқа бирор олам орқали келишаркан-да?

— Олимларни билмадим-у, лекин шахсан мен шундай фикрдаман.

— Бу масалада боболарингизнинг фикри қандай?

— Буни сўрамабман, Асаджон. Лекин сизни қизиқтирса, имкон туғилиши билан билиб бераман.

— Қизиқтирганда қандоқ! — хитоб қилди Асад хайратомуз оҳангда, кейин кўзлари чакнаб қўшимча қилди: — Ўлай агар, бутун умр сабоқ олиб, бунақа маърузани биринчи эшитишим!

— Вой, нималар деяпсиз! — эътироз билдирди Гулшода бону жилмайиб. — Қанақа маъруза?.. Бундай маълумотлар менда шунақанги кўпки, баъзан улар билан олимлар сира қизиқишмаётганига ўзим ҳам ўкиниб кўяман.

— Мана биз қизиқамиз-да энди! — яна хитоб қилди Асад мошинани Юнусободдаги ҳалқа йўл орқали Келес тарафга бурар экан. — Сиз билан опа-ука тутиниб, зап иш қилган эканман, Гулшодахон опа. Ўн икки дунёнинг қолганлари ҳақида ҳам гапириб берасиз энди...

-- Вой, бош устига. Сиз эшитиб чарчамасангиз бўлди, ишқилиб. Мен жаврайверамаман. Ахбор жуда кўп менда, деб айтдим-ку. Нечанчи дунёга келувдик?

— Тўртинчисига.

— Бу — тўрт ўлчовли дунё бўлиб, Ментал ёки Ақлий олам деб аталади. Ернинг тортиш доираси сарҳадларида бу дунё мавжудотлари ҳам Латиф дунёдагидек бир жойдан иккинчисига зумда кўчиб ўтишлари мумкин. Бу олам моддияти — она Ермизнинг гравитацион майдони бўлиб, унинг тузилиши биздагидай, лекин ўзига хос жиҳатлари йўқ эмас. Агни-жўги (тирик ахлоқ) таълимотида инсон-

нинг Ментал дунё билан ўзаро мулоқоти юзасидан муҳим маълумот бор. Ҳимолай тоғларида Ментал дунё шаҳри — Шамбала мавжуд.

— Демак, Ердаги бу шаҳар ҳам тўрт ўлчовли дунёда жойлашганми? — сўради Асад негадир ҳаяжондан нафаси бўғзига тикилиб.

— Албатта-да, — жавоб берди Гулшода бону бамай-лихотир.

— Баъзи одамларнинг у ерни яёв зиёрат қилиш бўйича уринишларининг беҳуда кетаётгани шундан экан-да? — деди Асад таажжуби баттар ортиб.

— Лекин руҳан ва маънан комил инсоннинг у ерга ташриф буюриши қийин иш эмас, жисмоний маънода эмас, албатта.

— Буям мен учун тамомила янги гап бўлди! — деди Асад ёш боладай суюниб, кейин ўта муҳим алланимадан қуруқ қолаётгандек, шошилиб яна сўроқ беришда давом этди: — Навбатдаги бешинчи дунё қандай аталади?

— Карлик ёки Сабаб ва Оқибат дунёси. Унинг моддияти — Қуёш гравитацион майдонидир. Бу олам бутун Қуёш буржини камраб олган. Уларда яшовчи мавжудотларнинг аксарияти Ердагилардан анча-мунча фарқ қилади. У ерда одамзот яшаши қийин. Янаям латифроқ дунёларнинг бири Интуитив, яъни Шуурий оламдир. Асосий қонуни тадриж, шуурий англаш бўлгани учун ҳам уни шундай деб аташади. Кўпгина адиблар, рассомлар, санъаткорлар бу дунё билан мулоқотда бўлиб туришади. Галактикамизнинг гравитацион майдони ушбу дунёнинг моддиятини ташкил қилади ва унинг сарҳадлари бутун Галактика бўйлаб чўзилиб кетган.

Башоратчи аёлнинг бу фаройиб фикрларидан ҳайрати дақиқа сайин ортиб бораётган Асад бот-бот: «Ёпирай!..» «Ё тавба!..» — деб қўяра ва ўзича куюниб:

— Ахир, бу гаплар бирорта ҳам дарсликда йўқ-ку? Бугина эмас, мистика, уйдирма, деб ҳаммасини йўққа чиқарганмиз! Мана энди ўз ёғимизга ўзимиз қовурилиб ўтирибмиз!.. — дер эди.

Илҳомланиб кетган Гулшода бону энди еттинчи олам ҳақида сўз бошлаганди.

— Севги дунёси — асосий оламларнинг бири. Унинг моддияти — Коинот гравитацион майдонидир. Бу — эзгулик, раҳм-шафқат ва ижод дунёсидир. Бу оламда ўтмиш аждоғларимиз тангрилар деб ном беришган мавжудотлар истиқомат қилишади. Гарчанд унда олий даражада камол топган тафаккур эгалари яшаса-да, Ерда

биз билан бирга яшовчи инсонлар ҳам баъзи-баъзида унга ўтиб қолишади. Коинот гравитацион майдонини ўлчайдиган асбоб ҳали сайёраимизда кашф этилмаган. Аммо бу дунё тебранишларини қайд қилувчи бирдан-бир асбоб — инсон юрагидир. Ундан мукамалроқ асбоб ҳозирча Ерда йўқ.

— Менга қаранг, Гулшодахон опа, боя қандайдир буларга қарама-қарши олам мавжудлиги ҳақида ҳам гап очгандингиз... — деди Асад гапни ўзига керакли йўналишга буришга интилиб.

— Модомики эзгулик ва раҳм-шафқат олами мавжуд экан, қарама-қаршиликлар қонуни бўйича унга тамомила тескари сифатларга эга дунё ҳам бўлиши керак, албатта. Бу дунё Коинотда бузилган, чириган баъзи моддиятларни қайта ишлаб чиқариш ва йўқ қилиш вазифасини ўтайди. Боз устига, у тўсиқлар қўйиш ва тадрижий ривожланишни тезлатишга қаратилган рағбатлантирувчи омил сифатида ҳам муҳим ўрин тутади...

— Демак, бу дунё ёзувликнинг айнан уяси экан-да? — сўради Асад яна сабри чидамай.

— Шартли маънода шундай. Бинобарин, бу бутун Коинотга ёйилиб кетган ва унинг асосий сайёраси Ер ҳисобланади. Бизнинг сайёраимиз Коинотдаги курашлар марказидир, шунинг учун ҳам унда тезкор ўсиш ва тезкор инкирозга юзтубан бўлиш учун етарли шарт-шароитлар бор.

Шу чоқ боядан бери уларнинг гапига жимгина кулок солиб ўтирган Назира кутилмаганда:

— Динда, баъзи адабиётларда «дўзах» деб аталувчи жой ҳам мана шу оламда бўлса керак-а? — деб сўради ноҳос миясига келган бу фикрдан ўзи ҳам ҳайратга тушиб.

— Ақлингизга балли, Назирахон! Умри тугаган моддият ана шу дунёда қайта ишлаб чиқарилади ёки йўқ қилинади.

Шундай ғаройиб суҳбатнинг узилиб қолишини Асад асло истамас эди, албатта. Шунинг учун ҳам имкон туғилиши билан яна гап қистирди:

— Сиз ҳозир етгита дунёни санаб ўтдингиз. Қолганлари-чи?

— Булар асосий дунёлардир. Яна бешта оралиқ дунёлар ҳам бор. Инстинктив (туғма майл), жисмоний (соматик), тафаккур, шуурий хатти-ҳаракатлар ва ниҳоят донишмандлик дунёлари ана шулар сирасига киради...

Бирдан Гулшода бону хохолаб куларкан:

— Қалай, қулоқ ўзингизга ҳам керакми ёки жаврай-верайми? — деди истехзо аралаш.

Асад ҳам, Назира ҳам беихтиёр кулиб юборишди.

Улар шу тариқа қизгин гурунглашиб, Сайрамга кириб келганларини ҳам сезмай қолишди.

ҲОЖИ ОТА ҲУЗУРИДА

Сайрамнинг жануби-шарқий қисмига жойлашган Оксув кишлоғига етиб келишганда, Асад мошинани Аҳмад Ясавий кўчасига қараб бурди. Бир неча фурсатдан кейин чорраҳадан чапга қайрилди-ю, «Жигули»ни ўнг томонда қатор турган турфа-туман мошиналарнинг охиргисига тақаб тўхтатди. Асад мошиналарнинг белги ва рақамларига қараб, уларнинг Тошкент, Ўш, Душанбе, Барновул, Рига каби турли шаҳарлардан келганини пайқади. «Оббо, кечгача навбатда турамиз шекилли?» — дея хаёлида ўтказди йигит кўнгли ғашланиб.

— Мана, кўзлаган манзилимизга ҳам етиб келдик, — деди Гулшода бону мамнуният билан, кейин Асаднинг фикрини ўқигандай сирли бир оҳангда қўшимча қилди: — Лекин биз навбат кутмаймиз, ҳозир кўрасизлар.

— Буни қаердан билдингиз? — сўради Асад хайрон бўлиб.

— Ҳожи отани тирик авлиёлардан десаям бўлади, ҳамма нарсани олдиндан билиб туради, Бизнинг ташрифимизни ҳам аллақачон сезган. Ўтган гал, уч ойча олдин келганимда ҳам қизини чиқариб, навбатсиз киритганди.

Чинданам, лаҳза ўтмай, ҳаворанг дарвозанинг ёнидаги кичикроқ эшик очилиб, остонада оқ шойи рўмол ўраган ўн етти ёшлар атрофидаги хушбичим, истараси иссиқ қиз пайдо бўлди-да, уларни имлаб ичкарига таклиф этди.

Қўлдош Али Ҳожи отанинг қизиқ одати бор эди. У ичкарида ўтириб ҳам ташқарида ким келиб-кетаётганини бамисоли кўриб турар ва навбатидан қатъи назар кимни лозим топса, шуни қабулига чорларди. Нопок, фирибгар, ёвуз ёки ғаразгўй одамларни уйининг олдида пайдо бўлишлари биланоқ ботинан ажратиб олар ва уларни тамомила эътиборсиз қолдирарди. Бундай кимсалар остонасининг тагида кута-кута охири уйларига қайтиб кетишга мажбур бўлишарди.

Асад Гулшода бону билан қизи Назирани олдинга ўтказиб, катта ҳовлига кириб келишганда, ажойиб манзаранинг гувоҳи бўлишди. Ҳовли ўртаси турли-туман ги-

ёҳлар кишин-ёзин ўсадиган анча катта гулзор-иссиқхона, баҳор эмасми, унинг усти ҳозир очиб қўйилган ва шунинг учунми, остона ҳатлашлари биланоқ турфа-туман ўт-ўланлар ва жамбилу райҳонларнинг муаттар ва антиқа бўйлари гун этиб димоғларига урилди. Ҳовли юқорисига узун айвонли шинам ва кўркам уй қурилган бўлиб, чорпояга тўшалган атлас кўрпачада Қўлдош Али Ҳожи ота чордона қуриб ўтирарди. Қордай оппоқ соколи кўксига тушган, кумушранг куюқ қошлари остидаги катта-катта кўзлари кишига ғоят сермаъно боқувчи, барваста қоматли бу одамнинг борлиқ вужудидан бамисоли нур ёғилиб турарди. Ҳозир унинг қаршисида азбаройи озғинлигидан танаси ҳилвираб қолган, кўзлари ич-ичига ботиб кетган чуваккина бир мўйсафид болишга бемажол ёнбошлаган, чолнинг орқасида — ерда эса, ўғли бўлса керак, ўттиз ёшлардаги хипча йигит турар, у негадир эчки етаклаб олганди.

Оқ шойи рўмол ўраган қизча Ҳожи ота ўтирган чорпоя яқинига қўйилган стол-устуллар ёнида тўхтади-да, меҳмонларга қўлини кўксига қўйганча ўтира туришни таклиф этди. Сўнгра ўзи ҳовлининг ўнг тарафидаги ошхона сари йўналди.

Ҳожи ота улар билан бош ирғаб негадир совуқкина сўрашган бўлди-да, кутилмаганда Асадга мурожаат қилди:

— Ташрифингиз ҳақида ахбор олганимга уч кундан ошди. Жуда кечикиб кетдингизлар-ку, болам? Бундан буён шундай кезларда ҳар қандай зарурий ишларингни йиғиштириб, дарров келиб-кетишни одат қилинглар! Сиз билан биз бир шажараданмиз, ахир!..

Бу гаплардан лол қолган Асад нима дейишини билмай, ағрайганча қўлини кўксига қўйиб ўрнидан турди. Ҳожи ота ҳамон ўша гинаомуз оҳангда гапида давом этди:

— Бу ерда гап Назирахон ва унинг сингилларининг ҳаёт-момоти устида бораянти! Агарда улар кўкдан юборилган кўчириқ синовларига дош беришолмаса, бутун умр ногирон ва бедаво одамларга айланишлари мумкин, ахир?!

Асад қўлини кўксига қўйганча қимтиниб жавоб берди:

— Бизни маъзур тутасиз, тақсир! Қизимнинг имтиҳонлари бор эди. Шулардан қутулгач, йўлга чиқишга имкон бўлди.

— Имтиҳонларни муддатидан илгари топширганда ҳам бари бир «беш» олиши тайин эди. Иншооллоҳ, қизларимизнинг билимлари ўзларига етарли...

Асад турган жойида яна қўлини кўксига қўйиб, бошини қуйи солди.

— Таксир...

— Хайр, майли, — деди у энди «ўтган ишга саловот», дегандай оҳангда. — Эзгуликнинг кечи йўқ, дейдилар. Ҳозир манави бобойни кўриб қўяй, кейин бафуржа гаплашамиз. — Шундай дея у энди болишга ёнбошлаб ўтирган мўйсафиднинг ортида эчки етаклаб турган йигитга мурожаат қилди: — Болам, отангизнинг касали бедаво. Уни ҳозирги тиббиётда каркинис ёки канцер, деб аташади. Ўзимизнинг тилимизда — саратон. Лекин ҳозир унинг касали Парвардигор иродаси билан анави эчкига ўтиб қолади.

Ҳожи ота уч марта: «Оллоҳу акбар!» — деб юзига фотиҳа тортди-да, шаҳдам ўрнидан тириб, беморнинг тепасига келди. Лабларини қимирлатганча аллақандай дуони пичирлаб ўқиб, улкан кафтларини мўйсафиднинг боши устида юргизаркан, бир неча бор «куф-суф» дея қўлларини эчки тарафга қараб силтади. Ажабо, лаҳза ўтмай, мўъжиза юз бериб, ёнбошлаганча ҳолсиз ётган чолга жон кира бошлади. Аввал унинг кўзларига нур инди. Сўнгра мажолсиз қўлларини қимирлатиб, секин-аста қаддини ростлади. Айни вақтда пастда турган эчки типирчилаб, гандираклай бошлаганди.

Ҳожи ота энди пичирлаганча «Ааъла» сурасини ўқиб, «Овмин!» дея юзига фотиҳа тортди-да, яна жойига чордона қуриб ўтираркан, меҳмонлар беморнинг тамомила ўзига келгани, эчкининг эса, ўта ҳолсизланиб, қулаб тушганининг гувоҳи бўлишди.

Бу фаройиб воқеани жимгина кузатиб ўтирган Назира муолажа вақтида Ҳожи отанинг қўлларидан аллақандай тилларанг ёрқин нур чиққанини, бу нур аввал мўйсафиднинг озғин танасини бамисоли обдан «пайпаслаб», сўнгра эчкига йўналтирилганини кўппа-кундуз бўлишига қарамай, аниқ кўрди. Асад ҳам, ҳатто Гулшода бону ҳам бу ғайриоддий нурни пайқашмаганди.

Мўъжизавий йўл билан соғайиб қолган чол кафтларини ёзиб, Ҳожи отани узундан-узоқ дуо қилди. У ўрнидан туриб пастга тушаркан, табиби ғайбдан:

— Эчкини нима қилайлик, таксир? — деб сўради.

— Ҳаром ўлмасидан уни сўйиб, гўштини ҳайвонот боғига элтиб беринглар. Унинг касали арслон-йўлбарсларга юкмайди, — деб жавоб берди Ҳожи ота.

Ота-бола унга раҳмат айта-айта аранг одимлаётган эчкини судрагудай қилиб олиб чиқиб кетишди.

Ҳожи ота бу пайтда меҳмонларнинг олдига чой дамлаб келган оқ шойи рўмолли қизига қарата:

— Шаҳноза бону, ҳозиргина бир ҳомиладор аёлни олиб келишди. Тез шуни чақиринг. Қолганларга жавоб бериб юборинг. Ҳаммаси ўғри, порахўр одамлар. Бугун бошқа ҳеч кимни қабул қилмаймиз, — деди.

Қизи зудлик билан ташқарига отланиб, қорни дўппайган ёшгина бир аёлни, эри бўлса керак, шляпа кийган дароз бир йигит билан бирга бошлаб келди. Ҳожи ота уни қаршисига ўтқизиб, бир неча фурсат ўнг қўл томирини ушлаб кўрди. Жимгина унинг ҳатти-ҳаракатларини кузатиб ўтирган Назира энди табибнинг бармоқларидан чиққан нур навжувон аёлнинг томирлари орқали унинг асосий ички аъзоларини «сийпалаб» чиққанини, ҳатто она ҳомиласидаги гўдакнинг ҳам у ёқ-бу ёғини «пайпаслаб» кўйганини пайқади.

Лаҳза ўтмай Ҳожи ота хонтахта устида турган қоғоз-каламни олиб, алланималарни чизишга киришди. Ажабо, қоғоз саҳифасида бир зумдаёқ аёлнинг ички аъзолари худди рентген суратидагидай ўз аксини топганди.

— Кўраясизларми? — деди Ҳожи ота суратни ёш аёл билан шляпали йигитга кўрсатиб. — Ошқозон соғлом. Ўпкангиз ҳам тоза. Мана бу — болакай, булбулини илғаяписизларми? Ўғил экан! Эслаб қолинг: роппа-роса бир ойдан кейин кўзингиз ёрийди. Ана энди бу ёққа қаранглар: чап буйрагингиз бир оз шишган. Бу ташхисимизни энди иридоташхис йўли билан тасдиқлаб оламиз. Қани, кўзларингизни каттароқ очинг-чи. — Ҳожи ота қаёқдандир қўлида пайдо бўлган қабарик линзани қовоқлари орасига кистирди-да, қизнинг кўзларини бармоқлари билан каттароқ очиб, бир-бир синчиклаб кузатди. — Иншоолло, ташхисимиз тасдиқланди. Чап буйрагингизни даволаш керак. Чап биқинингиз доим совқотиб туради. Қийналиб ёзиласиз. Тўғрими?

— Тўғри, — деди ҳомиладор аёл унга ҳайрат ва саросима аралаш тикилиб.

Қўлдош Али Ҳожи ота энгашиб, ёнидаги митти жамадонга қатор терилган ихчам қоғоз қутичалардаги гиёҳлардан бир жуфтини олди-да, навжувон аёлга узатди.

— Мана бу дорини бир чойнак кўк чойга бир қошиқ аралаштириб дамлаб, кунига уч маҳал тамадди қилишдан ярим соат аввал ичасиз. Уч кунда касалдан фориг бўласиз. Саломат бўлинглар!..

Шляпали йигит табибга раҳматлар айтиб, юз сўмлик узатган эди, Ҳожи ота унинг қўлини итарди.

— Керак эмас, ўғлим. Ўзи энди оёққа тураётган ёш оила экансизлар. Худо хоҳласа, истиқболингиз яхши. Ўғилча кўрганингизда, бирор суюнчи ташлаб кетарсизлар. Ҳозир — мен рози.

Ҳожи ота «гап тамом», дегандай ёшига ярашмаган чакқонлик билан ўрнидан турди. Кейин ошхона тарафга қараб:

— Шаҳноза бону, меҳмонларни уйга олиб кириш, — деб буюрди-да, ўзи намоз ўқигани ичкарига кириб кетди.

Орадан бир неча фурсат ўтгач, улар хийла катта меҳмонхонада дастурхон ёзилиб, мева-чевалар қўйилган хонтахта атрофида гурунглашиб ўтиришар, Шаҳноза бону дастурхонга ҳали қанд-курс, пиширик, ҳали чой-пой қўйиб кетар эди.

— Жуда зўр табиблигига энди ишондингизми? — пичирлади Гулшода бону Асадга маъноли тикиларкан. — Рентгеннинг кераги йўқ-да, шундай қараб, бутун ич тузилишингизни чизиб беради.

— Қойил! — деди Асад ҳамон ҳайрат оғушида.

— Бармоқлари орқали беморнинг аъзоларига нур юбориб, хаста жойларини ана шу нур воситасида даволаркан, — деди Назира секин гапга қўшилиб.

— Бўлиши мумкин, — деди Гулшода бону. — Унинг иш усулини қўпам тушунмайман. Лекин Худо берган лаёқати бор. Ҳалиги чолнинг касалини эчкига ўтказганини кўрдингизлар-ку!..

— Бўлмасам-чи! — деди Асад кўзлари чакнаб. — Фирт фантастика! Ўз кўзим билан кўрмаганимда, ўла қолсам ишонмасдим...

Меҳмонлар ташқарида оёқ товушларини эшитиб, жим бўлишди. Намоз ўқиб бўлган Қўлдош ота Ҳожи ота кириб келаётганиди.

КОИНОТ ОЛИЙ ТАФАККУРИ

— Ассалому алайкум ва раҳматуллоҳу ва баракотух! — деди у ўзининг йўғон овозида дўриллаб, дастурхон тўридаги бўш жойга ўтаркан. Меҳмонлар ҳам ўринларидан туриб, салом беришди. Ўтиришгач, Ҳожи ота таомилга кўра ҳамма билан бирма-бир ҳол-аҳвол сўрашиб чикди.

— Гулшода бону, омонмисиз? Сиз билан кўришмаганимизга ҳам анча бўлди. Тошкан тинчми? У ерда ҳозир пулнинг орқасидан қувган ҳар хил учар табиблар, экс-

трасенслар ёмғирдан кейинги кўзикоринлардай кўпайиб кетган, дейишади, — деди у истехзоли кулимсираб.

— Ҳа, энди одамлар пул топаман деб, нималар қилишмаянти, — деди башоратчи аёл афсус-надомат ила бошини сараклатиб.

— Тунов куни ғалати бир туш кўрдим, — деди Ҳожи ота бирдан жиддийлашиб. — Узун оқ ридо кийган, салласи ҳам, кўксига тушган соқоли ҳам қордай опноқ бир нуроний бобо шундоқ рўпарамда пайдо бўлди-да, менга гинаоумуз тикилиб тураверди. Мен унга таъзим бажо келтириб, салом берсам ҳам индамайди. «Бу — Хизр бува шекилли? Нима гуноҳ қилувдим-а?..» — деб бошим қотиб турганди, кутилмаганда мўйсафид ботиний тарзда фикрларини ўз-ўзидан миямга узата бошлади.

— Тошкентдаги тукқанларингдан хабар олмай кўйдинг, — деяётганди у негадир миясидан паға-паға булут парчалари отиб. — Қизинг Нодирахон касал ётибди. Куёвингнинг ишлари ҳам бир оз орқага кетган. Эртаиндин ҳузурингга яна бир олисроқ уруғларинг ташриф буюради. Уларни башоратчи шогирдинг Гулшода бону бошлаб келади. Улар ҳам катта бобонг ҳазрат Аҳмад Яссавий шажарасидан, олийнасаб оилага мансуб одамлар. Уларнинг кизи Назира бонуга Парвардигор улуф боболарингиз назарини тушириб, каромат бахшида этмуш. Аммо у ва унинг икки синглисига қарши шахсан Иблиснинг ўзи шайтони лаинларини ишга солиб, қабих ишлар бошламиш. Ҳозир улар сенинг ҳимоянгга бағоят муҳтож...

— Бош устига, пирим! — деганимни биламан, ҳалиги бобо худди хосхона деворига сингиб кетгандай зумда кўздан ғойиб бўлди. Эртасига ўрнимдан турдим-у, хотиним билан ўғлимни кизимдан хабар олгани Тошкентга жўнатдим. Ўзим бўлсам, кизим Шаҳноза бону билан бирга уч кундан бери кўзларим тўрт бўлиб сизларни кутаман.

— Назирахон кўп оғир савдоларга йўлиқди, — секин гап бошлади Гулшода бону ташвишли оҳангда. — Чинданам ўша лаънати Иблиснинг шайтони лаинларидан бўлса керак, каламушга ўхшаган, қоп-қора қуйруғи бор бир-икки инс-жинс орқасидан тушган. Қизни тезроқ жувонмарг қилиш мақсадида улар ҳатто ашаддий жиноятчи йигитларни ҳам ишга солишган. Бу орада менинг ҳам роса тинкамни қуритишди... Назирахонни-ку, сўрамай кўя қолинг...

— Айтмасангиз ҳам мен буларни яхши тасаввур қила-

ман, — деди Ҳожи ота ўйчанлик билан соқолини тутамлаб. — Шайтонлар раҳнамоси Улуспирнинг шахсан ўзи бу иш билан шуғулланаётган экан, демак, бу қизимизда гап кўп!

— Ана шулар боис Назираҳонни яхшилаб ўқиб, бу ёғига унга нирлик қилсангиз, деган яхши ниятда ҳузурингизга келувдик.

— Бу хусусда гап битта, Гулшода бону, — деди Ҳожи ота қатъий оҳангда. — Аслида мен сизларни кўп йиллардан бери кутаман. Бу ҳақда кейинроқ бафуржа ганлашамиз, албатта. Ҳозир эса, Парвардигор иродаси билан мен уни ўз ҳифзимга оламан. Шу бугундан эътиборан кизимизга Ментал дунёда яшайдиган мусулмон девларимдан бирини кўшиб бераман. Турли бало-қазолардан ҳимоя қилиб юради.

— Умрингиздан барака тонинг, устоз! — деди Гулшода бону миннатдорчилик билан.

«Мусулмон дев» сўзини эшитган Асад кўзлари қиндан чикқудай бўлиб, Гулшода бонуга маъноли қараб кўйди. Башоратчи аёл билинар-билимас кулимсираб, йигитга кўзини қисди. Меҳмонларининг ажабланаётганини сезди шекилли, Ҳожи ота дарров изоҳ берди:

— Менинг хизматимда етгита мусулмон девим бор. Улар ўзимни кўриқлаб, беморларни даволаш ишларимга ёрдам бериб юришади.

Асаднинг ўзига ишонқирамай қараб турганини кўрган Ҳожа ота индамай ўрнидан турди. Жавондан икки қийиқча олди-да, уларнинг бирини Асадга узатаркан:

— Чинданам девларим борлигига ҳозир ўзингиз ишонч ҳосил қиласиз. Мана буни уч қайта тугунлаб бойланг, — деб илтимос қилди.

Асад иккиланибгина қийиқчани олиб, боғлашга киришди. Иккита, кейин учта тугун қилиб, икки учини тортаркан, Ҳожи ота:

— Бор кучингиз билан тортинг, қурбингиз етмаса, тишларингиз орасига олинг! — деб буюрди.

Асад қийиқчани йиртилиб кетгудай маҳкам боғлаб бўлгач, Ҳожи ота унга иккинчи қийиқчани узатди.

— Энди уни манавинга яхшилаб ўранг-да, орқангиздаги дераза тоқчасига олиб бориб кўйинг, — дея илтимос қилди.

Асад ҳаммасини у айтгандай уддалаб, жойига қайтиб ўтиргач, Ҳожи ота ганида давом этиб:

— Ана энди девларимни ишга соламан, — деди-да, кўзларини юмганча аллақандай афсун ўқишга тушиб кет-

ди. Яна бир сониядан сўнг у бармоқларини қийиқчалар турган токча тарафга йўналтириб (Назира яна унинг бармоқларидан отилиб, тугунга урилаётган нозик нурларни аниқ кўрди), у ёқ-бу ёққа айлантирган бўлди-ю, яна Асадга мурожаат қилди.

— Ана энди тугунни очишингиз мумкин.

Асад қийиқчани кўлига олиб очди-ю, унинг ичидаги ўзи уч қайта маҳкам боғлаган матонинг ечилиб ётганини кўриб, оғзи очилиб қолди.

— Мана буни гапингизнинг чинакам исботи деса бўлади, — деди Гулшода бону мамнун жилмайиб.

— Тугунларни девларингиз ечдими? — сўради Асад ҳамон таажжуб билан.

— Ҳа-да, — деди Ҳожи ота кулимсираб. — Уни ўз кўлингиз билан бойладингиз. Токчага қўйганингиздан кейин бошқа ҳеч ким ёнига ҳам йўламади.

— Тўғри, — деди Асад ўйчан қиёфада. — Демак, Ментал дунёдаги мавжудотлар бемалол бизнинг уч ўлчовли дунёмизга келиб-кетиб юришаркан-да?

— Ҳа, уларнинг имкониятлари бизникидан анча кенг-роқ...

Шу пайт эшик очилиб, Шаҳноза бону патнисда бир неча коса шўрва кўтариб кирди-да, бирма-бир меҳмонларнинг олдига қўйиб чиқди. Асад ўз олдига қўйилган косани Ҳожи отага узатган эди, у кўлини кўтариб эътироз билдирди.

— Мен гўштли овқат емайман. Менга алоҳида овқат тайёрлашган...

Миясида Ҳожи ота ҳозиргина кўрсатган кароматлар билан боғлиқ саволлар ғужғон ўйнаётган Асад уни қандай гапга солишни билмай, истиҳола қилиб ўтирганини кўрган табиб негадир мийиғида кулимсираб, ўзи гурунг бошлади (У чинданам авлиёсифат бир одам эди).

— Гап шундаки, азизларим, курраи заминимизда пайдо бўлган ҳаёт йўрғақдаги гўдақдай ҳали жуда ёш. Шунинг учун биз Коинот, олам ва Инсоннинг ўзи ҳақида ҳали кўп нарсаларни билмаймиз. Ваҳоланки, Инсонни билмай туриб, Коинот тузилишини тадқиқ этиш мумкин эмас. Айни вақтда Коинотни ўрганмай туриб, Инсонни билишга уриниш — фойдасиз. Инсон ўзлигини англаш орқалигина дунёни билиши мумкин. Чунки Одамзот — дунёнинг митти бир заррачада мужассамланган тимсолидир. Дунё қандай қонуниятлар асосида барпо этилган бўлса, Инсон ҳам худди шундай яратилган. Шу маънода Инсон Коинотнинг кичик бир заррачага жамланган бўлагидир.

Шунинг учун бизнинг барча аъзоларимиз ва тармоқларимиз самовот кучлари билан узвий боғлиқ.

Шу пайт Шаҳноза бону косада тариқ донидан пиширилган бўтқани кўтариб, Ҳожи отанинг олдига қўйди-да, унсизгина одимлаб яна орқасига қайтди. Косадаги овқатга назар ташларкан, Асад беихтиёр бот-бот илон ва тошбақа гўшти тановул қиладиган дўсти Раҳматиллани эслади. Унинг ҳам ўз фаройиб дунёқараши, ўз эзгу фалсафаси бор эди. Лекин шунга қарамай, Ҳожи ота ҳам, дўсти ҳам аслида тамомила ўзгача одамлар эди.

— Қани, овқат совимасин, — деди Ҳожи ота кумуш қошиқда бўтқадан тановул қиларкан. Меҳмонлар ҳам шўрвага уннаб кетишди.

— Менинг бир дўстим бор, Ҳожи ота, — деди Асад косани олдига сураркан. — Шарқ мумтоз кураши фалсафаси билан шуғулланади. Шу йигит, балки менинг ғашимга тегиш учундир, аслида инсоннинг ўзи — Худо, дейди. Мозийда ўтган баъзи авлиёлар, масалан, Шайх Мансур Халлож ҳам ўзини Худоман, деб даъво қилган-ку? Бунга нима дейсиз?

— Бу сиз билан биз ўйлагандан анча мураккаброк масала, болам, — деди Ҳожи ота чуқур ўйга толиб. У шундай оҳангда гапирардики, бамисоли овоз чиқариб ўзи билан ўз бахслашаётгандай эди. — Хўш, Худо Ким ўзи? Биз Унинг моҳияти ҳақида қандай тасаввурга эгамиз? Биз Унинг баъзи хусусиятлари, олий даражадаги донишмандлигию ибтидоси ва интиҳоси йўқ мангу Зот эканлигини биламиз, холос. Унинг нақадар мукамал ва тўлатўқислигидан ҳайратга тушамиз. Унинг борлиқ оламга Ҳукмдорлигини эътиборга олиб, Унга сифинамиз. Биз Унга сўзсиз бўйсунувчи бандалар сифатида сифинамиз. Чамаси, кўр ва қар одам турфа-туман ранглар ва антиқа овозларнинг умуман фаркига бормаганидек, биз ҳам Парвардигори оламнинг Коинотни бошқариш йўсини, ҳис қилиш, дунёдаги ҳамма нарсаларни кўриб-билиб туриш тарзини ҳеч қачон англаб етмасак керак... Бинобарин, Худонинг ҳукми, меҳрибонлигию қаҳр-ғазаби, Коинотдаги ҳамма нарсаларни ва савоб-гуноҳ ишларни доимо кўриб-эшитиб туриши, яхши ишлардан шодмон бўлиши, ёмонлардан нафратланиши ва жазога мустаҳиқ қилиши бўлмаса, Унинг табиат, тақдири азал, метафизик зарурият каби тушунчалардан фарқи қолмас эди. Дўстингизнинг ўзини гўёки Худо деб даъво қилишига келсак, бунинг бир учи мозийдаги оламшумул таълимот — тасаввуфга бориб тақалади. Мутасаввифларнинг эътиқодла-

рича, Илоҳнинг ўзи — муҳаббат, унинг учкунлари, зарралари олам узра таралган; билим, маърифат ва ҳикмат ҳам, дину эътиқод ҳам Ишқ туфайлидир. Илоҳиёт олами беҳудуд, чексиз бўлгандай, Ишқ ҳам чегарасиз, унинг ўтмиш, мозийси йўқ, у доим истикболдир; ақллар қарийди, жисмлар эскиради, ҳислар сўнади, аммо Ишқ ҳамма вақт навқирон. Ҳақиқат ва Эзгуликнинг ўзидай абадий. Шайх Мансурнинг фалсафий аҳкомига келсак, унинг мушоҳадаси, орифлик мартабаси шу қадар юксакки, у фақат бандаларини рўзи маҳшарда жазоловчи, тоат-ибодат қилганига неъмату мағфират ато этиб, ёқмаган, итоатсизларини дўзах азоби билан жазоловчи Худони эмас, балки Олий бир Ҳақиқатни, моҳиятлар Моҳияти бўлган жавҳар Зотни назарда тутар, Уни оламнинг асоси ва инсон қалбининг эгаси, деб ҳисобларди. У тасаввуфнинг амалий-ахлоқий сулукини босиб ўтиш билан кифояланмай, шуур кучига таянган маънавий камолотининг авжи илҳомида вужуд таълимотини таҳлил этароқ: модомики, инсон Мутлақ Руҳнинг бир бўлаги экан ва у тана-жисм билан курашиб, тозалана бориб, аслига қайтар экан, демак, ориф инсон билан Илоҳ орасида тўсиқ, фарқ қолмайди, улар бирлашади, яъни инсон Худо (Ҳақ)дир, деган фикрга келиб, буни элга шоён этади.

Бу масалаларда каминанинг фикрига келсак, дунё қурилмаси тизимида кимки Худони кўра олишгача етилса, ўша олим қомусчи даражасида билимга эришган бўлади ва у яратган фанний кашфиётлар ҳам оламшумул ва тўлақонлидир. Шахсан мен, Коинот Олий Тафаккури — бу самовий тафаккурнинг муайян босқичлари чўққисида мужасамланган Худонинг ўзгинасидир, деб ҳисоблайман...

Бу ажойиб суҳбатдан руҳи тобора кўтарилиб, самовий бир кайфиятга кирган Асад файласуфлиги тутиб, беихтиёр Ҳожи отанинг залворли фикрларини ривожлантиришга киришди:

— Баъзи сўнги фанний маълумотлар бўйича, Коинотдаги биздан каттароқ ёшдаги цивилизациялар башарият учун илоҳий ибтидо вазифасини ўтаганлари рост бўлиб чиқаяпти-ку, ахир! Ерда биздан олдин яшаб ўтган инсон аждодлари учун ҳам айнан шу цивилизациялар Тангри тимсоллари тариқасида намоён бўлишган ва турли динларнинг дунёга келишига омил яратишган. Улар табиий асосга эга ва демакким, чинданам мавжуддирлар.

— Баракалло, болам! — хитоб қилди Ҳожи ота хурсанд бўлиб. — Бағоят гўзал фикр!..

Гулшода бону ҳам, Назира ҳам бу марокли суҳбатни мириқиб тинглашар, чехралари ёришиб, бамисоли нурланар, кумушранг тусда жилваланар эди.

ОЗОД РУҲ ХОТИРАСИ

Овқатдан сўнг Шаҳноза бону бўш косаларни йиғиштириб олгач, нахта гулли чоғроқ чойнақларда кўк чой дамлаб келтирди-да, тилла суви югуртирилган пиёлаларга бир-бир куйиб, ҳаммага узатиб чиқди.

Асад иссиқ чойдан шошилмай хўпларкан, марокли суҳбатни эрталабгача ҳам давом эттиришга мойиллиги кўриниб турарди. Шунинг учун яна саволлари билан Ҳожи отани «қитиклаб» кўйишга жазм этди. Лекин савол беришга улгурмади. Ҳожи отанинг янада «очилиши» учун шу истагининг ўзи кифоя қилди.

— Э, яна нимаям дердим, болам, — деди табиби ғайб ўйчанлик билан рўпарасидаги бир нуктага тикиларкан. — Чекланган онгимиз абадият сир-синоатларининг энг сўнгги жумбоқларини ҳам ўзлаштиришга қодир эмас. Чексизликнинг чекланганини исботлаш мумкин эмас-ку, ахир!.. Ёки мана қизингиз Назираҳоннинг кароматлари билан боғлиқ жумбоқларни олайлик. Бу қиз тақдири учун бо-болар руҳи нега бунча безовта бўлишаяпти? Нега энди шахсан Иблисининг ўзи унинг орқасидан тушган? Нима, унинг бутун Коинотда бошқа қиладиган иши йўқми? Тавба-тазарру қила-қила инсофга кириб, такво йўлига ўтган жинларни айнан шу қизни деб нега яна йўлдан ураяпти? Бу саволларга ҳатто мен ҳам тўла-тўқис жавоб беролмайман. Ваҳоланки, буларнинг барини мен ҳам бошимдан ўтказганман. Кароматларим туфайли ўз вақтида бир йил қамоқда ўтириб чиққанман. Вақтида жиннихонага ҳам тикишган. Гапнинг сирасини айтганда, кўчириқ нима, кўкдан юборилувчи синов нималиги менга бешқўлдай аён-да...

Ҳожи ота кутилмаганда Асадга синчков тикилди.

— Энди, болам, мана сиз файласуф экансиз, айтингчи, бу мураккаб саволларга анчайин тахминий бўлса-да, сиз нима деб жавоб берган бўлардингиз?

Бутун вужуди бамисоли кулоққа айланган Асаднинг пешонасидан тер чиқиб кетган, шунинг учунми, нима дейишини ҳам билмай, хаяжон ичида бир нима деб ёўлдирашга энди оғиз жуфтлаганди, отасини бу оғир аҳволдан Назира кутқарди.

— Бу ерда гап рухларнинг абадийлигида эмасмикин?
— деди у майин овозда Ҳожи отага ер остидан нигоҳ ташлаб.

— Э, боракалло, она қизим! — хурсанд бўлиб кетди табиб. — Фикри ожизимча, ҳамма гап аллақачонлар оламдан кўз юмган ўтмиш аждодларимизнинг озод рухларида!..

— Уларнинг етти марта эркак, етти марта аёл киши танасида яшашлари ростми? Баъзи рухий мулоқотчилар шундай дейишади-ку?

— Э, нимасини айтасиз! Ҳар сафар рухга янги тана бериларкан, у ўзининг янги-янги қирраларини кашф қилади. Унинг учун ирода эркинлиги муқаддас саналади. Ҳаёт гирдоблари уни ўз қаърига тортар экан, озод рух гоҳ учади, гоҳ шодмон бўлади, гоҳида тубсиз жарга кулаб, гоҳ қудратли ҳаёт оқимиға қарши сузиб кетади. Аксарият ҳолларда озодлигини кўз-кўз қилмоқчидай ҳар сафар ўзига ўзи бетакрор йўл танлайди. Ҳар бир одамнинг тақдири гўё пешонасига ёзилгандай бошқа ҳеч кимникига ўхшамаслиги, ҳар ким қиёси йўқ қисматга душвор бўлиши ана шундан.

Рухлар бизнинг ҳаётимизга янгилик олиб киришади. Бу янгилик, фикри ожизимча, ўз навбатида ўта қадимий билимлар, сир-синоатлар ва кашфиётлардан таркиб топган. Парвардигор одамзотга бир вақтлар ўзи орттирган бебаҳо маънавий бойликларни шу тариқа — рухлар орқали қайтариб беради.

— Жуда ажойиб гап! — беихтиёр гапга қўшилди хушвақт бир кайфиятда ўтирган Гулшода бону. — Баъзи одамларда юриб-юриб бирдан ғалати хислатлар пайдо бўлиб қолиши шундандир-да. Маълум шарт-шароит юзага келиши натижасида рухнинг хотираси фавқулодда уйғониб кетса керакки, одам ўзгариб қолади.

— Яшанг, Гулшодахон опа, — деди Асад мамнуният билан қафтларини бир-бирига ишқаб. — Бугина эмас, бирор кўхна шаҳарга бориб қолсангиз, ўзингизни нуқул уни қачонлардир илгари кўргандай, ўша тошлоқ кўчаларда аввал ҳам юргандай ҳис қилаверасиз. Рухнинг хотираси уйғонгани мана шу эмасми?..

— Боракалло, болам! — Ҳожи отага ҳам бу суҳбат хуш ёқиб тушаётгани кўриниб турарди. — Фикри ожизимча, ирсият ҳамиша уйғунлашиб боради. Унинг янги-янги зарралари курашлар ва қарама-қаршидикларга тўла ҳаёт уммонига сочиларкан, табиий равишда сараланаверади. Рухларнинг қадимий билимлари ҳам ўзлари келиб

тушган навбатдаги ҳаёт сарчашмалари билан шу тариқа омухталашади. Бу омухталиқ ҳаётӣ ҳақиқатга айланиб, кундалиқ турмушга сингиб кетгунига қадар синовдан ўтиши, тобланиши керак. Буни руҳӣ тадрижий тараққиёт деб аташ мумкин. Бу жараён минг йилларни ўзига қамраб олади. Ўлмас санъат обидаларининг буюқ тимсоллари, табиатни бошқариб турувчи қонуниятларнинг оламшумул ғоялари шу тариқа қайта туғилади. Руҳлар бизга уларнинг қарийб сўнаёзган нурини янгитдан тиклаб беришади...

— Кечирасиз, Ҳожи ота, руҳӣ тадрижий тараққиётнинг табиӣ моддий тараққиёт билан муносабати ҳақида нима дея оласиз? — сўради Асад унинг бир зум сукут сақлаганидан фойдаланиб.

— Руҳӣ тадрижий тараққиёт бизнинг онг савиямиздан анча юксақда туради, шунинг учун уни биз кўпам тушунавермаймиз. Фикри ожизимча, руҳӣ тадрижнинг на ибтидоси ва на интиҳоси бор. У улкан бир дарёга ўхшайди. Бу дарёни руҳӣ қувват сарчашмалари озиклантиради.

У ўз ўзанида улуғворлик билан вазмин оқарқан, анъаналар мустаҳкам бўлиб, ёруғ руҳлар эзгу ишларини қилаверишади. Айни вақтда бу дунё бирор ҳаётӣ шарт-шароит туфайли шалолага айланиб, гувиллаб пастга отилиши ёки маънавий кадриятлар таҳчиллашганда, аксинча, қурий бошлаган кичик ирмоқ шаклига кириши ҳам мумкин.

Бутун башарият ҳаёти ана шундай шарт-шароитлардан ташкил топган. Халқлар турмуши ва маданияти ҳам, урушлар ва фаровон ҳаёт ҳам, динлар ва имон-эътиқод ҳам ана шулар сирасига киради. Кўп нарсалар ўзимизга боғлиқ. Биз ўз қўлимиз ва ақлимиз билан яратган хилқатлар асрлар оша инсониятнинг руҳӣ тадрижида ўз аксини топади.

— Демак, комфирқачиларнинг: «Ҳеч ким ва ҳеч нарса унутилмайди», — деган гапларида жон бор эканда? — савол кистирди Асад ўзини тутолмай.

— Жуда жон бор! — хитоб қилди илҳом тулпорига миниб, тафаккур осмонини қучаётган Ҳожи ота. — Мен айтган ҳолат, эҳтимол, минг йиллар ёки юз йиллардан кейин содир бўлар. Аммо баъзида руҳлар ва жинларнинг бир дақиқадаёқ ўзга танага кириб олиш қобилиятлари ва бошқа амаллар эътиборга олинса, эзгу ишларимиз ёки ёвуз қилмишларимиз амалда жуда тез, бир зумдаёқ намоён бўлиши мумкин.

— Қойил-ээ! — деди Асад ҳаддан зиёд хушнуд бир кайфиятда, ўзини кўярга жой тополмай. У, чамаси, олис

бир кишлок жойда шунақа донишманд инсонни учратаман, анчадан бери ўзимни қийнаб келаётган кўп саволларга жавоб топаман, деб хаёлига ҳам келтирмаганди. Шунинг учунми, марокли суҳбат узилиб қолишидан ҳадиксираб, табиби ғайбни яна «китиклаш»га тушди:

— Биласизми, Ҳожи ота, яқинда мен «Сирли олам» ойномасида масковлик таниқли олим ва фантаст-адиб Владимир Шчербаковнинг ғалати бир кашфиёти ҳақида мақола ўқиб қолдим. У Ер юзидаги жуда кўп қадимий «ўлик» шаҳарлар ўрнидаги археологик қазилмалар ҳақидаги тадқиқотларни жиддий ўрганиб, қизиқ хулосага келган. Масалан, Мисрда олис ўтмишда қурилган ғаройиб эҳромлар ундан бир неча минг йил илгари Америко қитъасида аллақандай қабилалар томонидан ҳам бунёд этилган, Атлантика уммонининг ҳар икки томонида Колумбгача ҳам неча минг йиллар аввал мавжуд бўлган тошдаги иероглиф матнлари, қопқокли улкан тош саркофаглар, тунж ва тунж ойнаклар, жасадни умумий мўмиёлаш йўсинлари ва ҳоказо ўхшашликларга сира ақл бовар қилмайди. Ахир, уларнинг ўртасида беқиёс жарлик — бир неча минг йил вақт ётади-да! Бу давр ичида ҳар қандай анъана йўқ бўлиб, ҳар қандай кашфиёт минг карра унутилиб кетади. Шчербаковнинг кашфиёти шундан иборатки, ана шу анъана, билим ва санъат сирларини минг йиллар оша ўша сиз айтган руҳлар етказиб бераркан. Меъморчилик анъаналари ва шаклларининг асрлар оша Ер куррасининг турли нуқталарида турли даврларда такрорланиши ана шу туфайли экан.

Ҳожи ота мамнуният билан бош ирғади.

— Жуда доно одам экан, ўша олим. Яхши топибди. Фикри ожизимча, кўҳна дунё билан кейинги даврлар маданияти, меъморчилиги, санъатини ўзаро боғловчи бирдан-бир хотира — бу руҳлар хотираси. Боя айтиб ўтганим рухий қувват сарчашмаларидан озуқа олувчи дарёдаги улкан шалола ва баҳайбат гирдобларни, уларда тажассумини топган антиқа ғоялар, тасаввурлар ва тимсоллар мажмуасини биз тушуниб етишга интилишимиз керак. Унинг сон-саноксиз ирмоқлари бор. Минглаб, миллионлаб руҳлар бу дарё ва ирмоқларнинг иланг-биланг ўзанларида олға интилишаркан, бот-бот орқага, бизнинг оламга қайтиб келишади.

— Айни вақтда биз ҳам уларга озуқа берсак керак-а? — деди ажойиб суҳбатни қулоқлари динг бўлиб тинглаётган Гулшода бону устозига савол назари билан тикилиб.

— Балли, қизим. Фикри ожизимча, руҳлар жасадга

эга бўлгунларига қадар рухий қувватга муҳтожлик сезишади. Ана шу қувватни уларга биз берамиз. Донишлик ва билимлар билан бойиган ёрқин, кучли, пок руҳлар рухий тадрижий тараққиётнинг асосий бойлиги ҳисобланади. Борди-ю, уларга биз узатаётган қувват ёвуз табиатга эга эса, руҳлар безовта бўлишади ва табиийки, баҳоли қудрат бизни тартибга чақиришга уринишади.

— Улар бизни қай йўсинда тартибга чақиришлари мумкин? — сўради Назира тортинибгина.

— Масалан, одамзот ҳаддан зиёд руҳан жунбушга келган ҳудудларда Парвардигор иродаси билан зилзилаларни юзага келтиришлари, сув тошқини ёки вулқон отишини «уюштиришлари» мумкин.

— Ё тавба!.. Демак... улар ўч ҳам олишаркан-да?

— Бўлмасам-чи! Умуман, руҳлар учувчи голландияликка ўхшаб гоҳ пайдо бўлишади, гоҳ йўқолиб кетишади. Бу ерда — одамлар ичида улар кўп нарсаларни ўрганишади, айти вақтда баъзан ўзлари билан бирга ажойиб билим дурдоналарини ҳам олиб келишади. Маърифатга эришган руҳнинг сир-синоат сандиғи башариёт минг йиллар мобайнида сайқал берган жавоҳирларга тўла.

— Руҳлар ерга ташриф буюришаркан, илоҳий билимлар ва инсониятнинг кўп асрлик тажрибаси қаймоғини бизга ўз-ўзидан осонгина ҳада этишмаса керак, ахир? — деб сўради Асад.

— Йўк, болам. Бунинг учун аввало биз уларни иззат-икром билан кутиб олишимиз, тушунишимиз ва мулоқотга кирмоғимиз керак. Биз шундай қиляяпмизми? Афсуски, йўк. Аниқроғи, камдан-кам ҳолларда шундай қиламиз. Руҳларнинг ўзлари эса, бизга «очишишолмайди». Бу тайёр чизма ёки лойиҳа эмаски, биз дарров тадқиқ этиб, ўрганиб олсак. Руҳлар вақт-соати етмагунча орамизда ўзларининг тилсимланган асрорини ошкор этмай юраверишади. Уларни англаб етиш зарурати туғилмагунча... Вақти-соати етгач эса, ҳаммаси тезда содир бўлади. Даҳо олимлар ва улуғ адибларга илҳом париси келиши, уларнинг миясида оламшумул кашфиётларга йўл очувчи ноёб фикрларнинг тўсатдан, чақиндай санокли лаҳзалар ичида пайдо бўлиши бежиз ҳол эмасда! Мен миянинг аллақайси сирли нуқталарининг ногоҳоний ёришувини назарда тутаяпман, албатта.

— Баъзан киши миясига яшиндай «ялт-юлт» қилиб ғаройиб фикрлар келиб қолади...

— Боракалло, болам! Фикри ожизимча, руҳларнинг «очилгани» худди мана шу...

Шу пайт Ҳожи ота ғалати бир таклиф киритмаганида, ушбу гурунг яна алламаҳалгача чўзилиши табиий эди.

УЙГА ШУУРИЙ ТАШРИФ

— Дарвоқе, рухлар одамзотнинг кирдикорларидан безовта бўлиб, уни тартибга чақиришлари боисидан ҳозир бир ибратли тажриба ўтказишимиз мумкин, Асаджон, — деди Ҳожи ота бирдан Назирага пича хавотир аралаш нигоҳ ташлаб. — Айтайлик, қизларингизнинг ортидан тушган ўша қаттол тўда йигитлари билан боғлиқ медитация амали ўтказсак...

Боядан бери сукут сақлаб ўтирган Назира бу гапдан кимдир устига совуқ сув пуркагандай сесканиб тушди. Чунки у Мастон буви билан бирга Астралми ёки Менталми дунёга сафари вақтида ўша жиноятчи йигитлар онаизорининг руҳини ўз кўзлари билан кўрган ва унинг ўша дамдаги мудҳиш ахволини эслашининг ўзи қизни ҳали-хануз даҳшатга соларди. «Ҳожи отага бу шафқатсиз тажриба амалининг нима кераги бор экан?» — дея хаёлидан ўтказган заҳоти табиб аввал қизга, сўнгра Асад билан Гулшода бонуга бир-бир синовчан назар солиб, хотиржам оҳангда гап бошлади:

— Бир нарсадан сира хавотир олмасликларингизни истардим. Бунақа амалларни дастлаб ўтказган вақтларимда ўзим ҳам кўрқиб кетгандим. Тажрибадан аввал нима учун бунақа руҳий тадқиқотларга жиддий киришганимнинг сабабини айтиб ўтишим лозим. Назирахон қизим, бу айниқса сиз учун муҳим. Шу сабабли гапни бир оз узоқдан бошлашимга тўғри келади. Мен асли Тошкент вилоятида туғилганман. Отам машҳур халқ табиби ўтган эмасми, шу туфайли Тиббиёт олий билимгоҳини муддатидан илгари — уч йилдаёқ тугатишга муваффақ бўлдим. Сўнгра кўнгиллилар қаторида урушга отландим. Ўша вақтда мен ўн тўққиз ёшда эдим. Бир йил ўтмасданок қуршовга тушиб қолдик ва гестапочилар томонидан асирликка олиндим. Қарийб бир йил мобайнида Бухенвальдда, кейин Маутхаузен концлагерларида «яшадим». Асирлик вақтимда ақл бовар қилмас ҳиссиётларга йўлиқдим. Мен учун ҳамма нарса ўз қимматини йўқотган, вужудимда мутлақо ҳеч нима қолмаган, ҳаммаси янчиб, топталиб, йўқ қилинган эди. Ана шу узлуксиз даҳшат ва ёвузликлар жараёнида иттифоқо мен кейинчалик яшаб қолишимга ёрдам берган аллақандай ички кенгликлар ва

кучларни илғадим. Урушдан кейинги йилларда аввал Фарбий Олмонияда, сўнгра Амриқонинг Бостон вилоятида истиқомат қилдим. Чунки бир гуруҳ собиқ асирлар Ватанга энди етишдик деганимизда бизни «халқлар отаси»нинг буйруғига биноан, чегарадаёқ ўққа тута бошлаган ва биз лой-балчиққа беланганча эмакляб-судралиб, яна орқага қайтиб кетишга мажбур бўлгандик. Аммо бу юртларда на ўзимнинг дўхтурлигимдан, на оиладан ва на тижоратдан қониқиш ҳосил қилмагач, аввал Мисрга, сўнгра Хиндистонга жўнадим-у, суфийликка берилдим. Айни шу даврда тақдир мени Она тахаллусли бир ажойиб инсонга йўлиқтирдик, бу тақводор ва жўги аёл менинг пиримга айланди ва кўп ўтмасданок борлиқ дунё-қарашларимни остин-устин қилиб юборди. У мени Ер юзи қиёфасини ўзгартиришга қодир буюк Сир бўсағасига бошлади, ОНГ — буюк куч эканини англади. Онага мен беш йил шогирд тушдим. Бу давр ичида Инсон ва унинг тафаккури, Коинот, умуман ҳаёт ҳақида оламшумул хулосалар ясашга мушарраф бўлдим.

Биз замонавий фан ривожини шарт-шароитида дунёга келганмиз ва ундан ҳеч қаёққа қочиб қутулолмаймиз, деб ўйлаймиз. Бизларнинг бирдан-бир умидимиз — ҳаётимиз жабҳаларига кундан кунга чуқурроқ кириб бораётган мошиналар деб ҳисоблаймиз, чунки фикри ожизимизча, улар биздан яхшироқ кўришади ва аниқроқ эшитишади, биздан тезроқ ҳисоблашади ва мукамалроқ даволашади ва пировардида бизга нисбатан яхшироқ яшашади, дея хомхаёллар қиламиз. Ваҳоланки, биз даставвал турфа техника воситаларимизга нисбатан ўзимиз яхшироқ ҳаракат қилишимиз, ҳақиқий куч дастагини қўлга киритган ҳамда бу улур ҳилқатни донишманд тадқиқотчи сингари юрагимизга тўла жо этган тақдиримизда, бизни бўғиб ётган ўша даҳшатли мошина қандай барпо этилган бўлса, худди шундай суръатда чил-парчин этилиши мумкинлигини англаб етишимиз керак.

Шундан кейингина чарх ҳазили боис илмий-техника инкилоби асри деб аталган йигирманчи асримиз руҳият масаласида тош асри эканлиги, жами фанларимизнинг у ёки бу даражадаги тараққиётига қарамай, биз ҳали чинакам ҳаёт фанига кириб бормаганимиз, дунё ва ўз-ўзимизнинг устимиздан ҳукмронлик ўрнатиш масаласига эса, умуман яқинлашолмаётганимиз ва ниҳоят, олдимизда ҳаётнинг мукамал, уйғун ва гўзал уфқлари энди намоён бўлаётганини англаб етамиз.

Она билан узундан-узун гурунглариимдан менга шу

нарса аён бўлдики, сўнги юз йилликда руҳият соҳаси одамзотдаги жин ва алвастиларни уйғотиш ва уларнинг яқдил ҳаракатини юзага келтириш билан шуғулланди. Кейинги аср эса, инсон қалбида Тангрини уйғотиш, яъни устозимнинг тили билан айтганда, «инсонда ва моддиятда Рухни уйғотиш» ва «Ерда илоҳий ҳаёт барпо этиш» асри сифатида майдонга чиқади.

Қўлдош Али Ҳожи ота тўсатдан сукутга чўмди-да, ҳамсухбатларини бир-бир ўзининг ўйчан нигоҳидан ўтказди. У азбаройи илҳомга кирганиданми, кумушранг куюк қошлари остидаги катта-катта кўзлари бамисоли порлар, нурафшон бир тўлқинлар таратаётгандай эди.

— Сўзимнинг узундан-узок дебочаси билан сизларни зериктириб қўйган бўлсам, мени маъзур тутинглар, болаларим, — деди у оталарча бир илтифот билан. — Бу ишни атайин, ҳозир ўтказадиган тажрибаларимиз сизларга яхшироқ тушунарли бўлиши учун қилдим.

Шундай деб Ҳожи ота қафтларини ёзди-да, алланималар дея пичирлаб, юзига фотиҳа тортди. Бошқалар ҳам беихтиёр «омин» қилишди. Сўнгра табиб ўрнидан туриб, хонанинг ўртасига ўтди-да, Назирани рўпарасига келишга таклиф этди.

— Яна озгина изох бераман, — деди у тез-тез гапириб. — Сен ҳозир руҳий тажрибамиз, яъни медитация жараёни учун қарийб тайёрсан, Назирахон. Ҳозирча инсоннинг бир неча қисмлардан иборат мавжудот эканини билмайсан, холос. Маълум маънода биз — ментал асаб толалари, жисмоний одатлар ва бошқа турли кўникмалар қуйқасимиз. Ўн саккиз ёшимизгача истасак-истамасак, ана шу одат ва кўникмалардан ясалган мармар қобик ва пўлат қолипларга мумлаб ташланамиз. Эндиги вазифамиз ана шу қобик ва идишларни чилпарчин қилиб, ҳаётий тебранишларнинг биргина турини илғай оладиган калтабин ақлимиз ташқарисига нигоҳ ташлашни ўрганишимиз лозим. Шундагина одамзот ҳаётнинг рангоранг чексиз тебранишларию дунё ва одамларни улар аслида қандай бўлса — шундайлигича кўра олиш, ўзининг ментал савияда англай олмайдиган бошқа ички «Мен»ини кашф этиш имконини қўлга киритади. Сен, она қизим, фалакнинг гардиши билан ана шу кутлуғ йўлга илк қадамлар қўйган инсонсан. Шу пайтгача сенинг ўзга ички «Мен»инг аллақандай тасодифлар, Астрал ва Ментал дунё вакилларининг саъй-ҳаракатлари сабаб юзага чиқа бошлаганди. Ана энди ичингдаги ана шу оламшумул кучларни ўзинг бошқаришинг ва шу йўл билан ўзингни ва

моддий ҳамда рухий дунёларни идора ва обод қилишинг учун фурсат етди! Парвардигори олам сени каминаи ожизнинг хузурига ана шу мақсадда йўллаган эди!..

Илҳомга кирган Ҳожи ота турган жойида зумда ҳайкалдай котди-да, бирдан кафтларини ёзиб, уларни худди локаторлардай қизга йўналтирди. Рўпарасидаги Назира шу заҳоти беихтиёр бошини куйи эгиб, кўзларини юмди. Улардан кўз узмаётган Асад билан Гулшода бону гўё бошқа бир дунёга тушиб қолгандай ағрайиб ўтиришар, Ҳожи отанинг теран ва доно гапларию ғаройиб хатти-ҳаракатлари йигитни ҳам, башоратчи аёлни ҳам лол қилиб қўйган эди. Шу чоқ Назирага табибнинг вазмин овози олис-олислардан эшитилаётгандай туюлди.

— Она қизим, — дерди у ҳаяжон аралаш, — энди сен ичи ақл-заковатга тўла шиша идишга айланаяпсан. Аста-секин... Ана, кўраяпсанми, у хира тортган! Чунки унга ақлингга илашган изтиробларинг, бемаъни ва тажовузкор одамлар билан боғлиқ чиркин ҳодисаларнинг куйқа тутуни ўрнашиб қолган. Сен улардан қутулишинг, покланишинг керак! Идишни тубигача тозалаб, уни илоҳиёт замзами билан тўлдирмоғинг лозим... Балли, она қизим! Ҳозир сен мутлақ сукунат қаърига интиляпсан. Ана энди тамомила осуда, хотиржам мавжудотга айландинг. Биз медитация амали ўтказаятганимизни ёдингдан чиқарма! Чунки бунинг хавfli томони ҳам йўқ эмас. Миянгда, айниқса, унинг орқа қисмида ғайриоддий босим пайдо бўлаятганини сезаяпсанми? Гапир, она қизим!..

Назира шу маҳал отаси билан башоратчи аёлни бешбаттар ҳайратга солиб, оҳиста бош ирғади-да, буткул ўзгача — ҳиссиётдан холи ҳазин ва заиф овозда жавоб қайтарди:

— Ҳа.

Асаднинг назарида унинг лаблари ҳам зўрға очилиб-ёпилгандай эди.

— Боракалло! Демак, сен Умумқоинот Тафаккур майдонидан қувват ола бошладинг. Бу шундай қудратли кучки, у сенинг борлиқ вужудингни ўраб-чирмайди, янада поклайди, уни маърифат ёғдуси билан тўлдириб, иродангни муқимлаштиради. Миянгдаги қиттак оғриқдан хавотир олма. У — ўткинчи. Инсон танаси ўзи шунақа. У ташқаридан кирган ҳар қандай таъсирга аввал тиш-тирноғи билан қаршилиқ кўрсатади. Уни маъкул топгачгина қабул қилиб олади. Сен тўртта ҳилқатдан иборат ғаройиб мавжудот эканингни яна эслатиб ўтаман: булар — руҳинг, онгинг, жисминг ва ҳаётинг куч-қувватинг. Ана

энди дунёнинг узвий бир заррачаси сифатида бевосита Коинотга уландинг. Бу билан илоҳий зот — олий одамга айландинг. Сен энди нафақат хотиржамсан, балки Ҳаётни ва Моддиятни ўзгартиришинг, эзгу кучларни бирлаштириб, табиатга янгича рух ато этишинг мумкин!..

Асад шу чоқ кизининг чеҳрасида майин бир табассум пайдо бўлиб, қадини ҳам беихтиёр ростлаётганини пайқади. Ажабо, у кўзларини катта-катта очганча, Ҳожи отага савол назари билан тикилиб турарди.

— Майли, эътирозим йўқ! — деди табиб бирдан бош ирғаб. — Сингилларингдан хабар олиб кела қол! Фақат эҳтиёт бўл! Ҳозирча улар билан мулоқотдан қоч. Чинакам озод қушга айланган руҳингни ҳеч курса дастлабки дақиқаларда авайлашимиз керак. Илло, сингилларингга нисбатан чексиз муҳаббат билан лиммо-лим руҳинг моддий дунё билан ҳали етарлича уйғунлик ҳосил қилмаган.

— Вой, улар дарс тайёрлашяпти! Наргиза Нафисага физикавий масалани ечишига ёрдамлашяпти! — деди Назира ҳамон ўша ғалати овозда юзида илиқ табассум ўйнаб.

— Онанг нима қилаяпти?

— Онам ошхонада чой дамляптилар!.. Вой, ана, бувим ҳам кириб келдилар, «Илоё, ўғлим билан неварам сафардан эсон-омон қайтиб келишсин», деб дуо ўқияптилар.

— Ташрифингни сингилларинг пайқашмаяптими?

— Ҳозирча йўқ. Мен девор орасида турибман-да. Лекин Наргиза ҳам, Нафиса ҳам негадир безовталаниб қолишди.

— Руҳингдан таралаётган латиф қувватни сеза бошлашди-да. Астрал ёки Ментал дунёга улар ҳам бемалол саёҳат қила олишлари мумкин...

— Бир кўриниш берсаммикин?

— Йўқ, она кизим. Бу — руҳингнинг илк сафари, уни жиндек бўлса-да, хавфга қўймаганимиз маъкул. Боз устига, олдинда яна бир сафаримиз турибди. Энди орқага қайт!

— Яхши, Ҳожи бува! — Назира шундай дейиши биланок туйқусдан худди уйқудан уйғондай пича киприкларини пирпиратиб, зумда ўзига келди.

Улар худди ўн йил кўришмаган ота-боладай ҳаяжон ва севинч оғушида бир-бирларининг истиқболларига қараб интилишди...

ИККИНЧИ ҚИСМ

**ИККИ ЖАҲОН
ОВОРАСИ**

ИЛОҲИЙ ТОШ СИРИ

Асад ҳам, Гулшода бону ҳам ҳайрат ва ҳаяжонга тушишган, аллақандай самовий бир севинч оғушида жилмайишаркан, бамисоли ота-боладай самимий кучоқлашаётган Ҳожи ота билан Назирадан нигоҳларини узишолмасди.

— Боракалло, она қизим! Кутганимдан ҳам зиёда ажойиб тажриба бўлди! — деди Ҳожи ота ҳам кўтаринки бир кайфиятда Назирани қўлтиғидан олиб жойига ўтқизаркан. — Энди шу дақиқалардан эътиборан сен билан биз то охиратгача ота-бола тутиндик. Худога беадад шукурки, ўн йилдан бери излаётган фарзандимни топдим!..

Яна тўрдаги жойига келиб ўтирган табиб меҳмонларининг ўзига ажабсиниб тикилишаётганини кўриб, дарров гапига изоҳ берди:

— Ган шундаки, азизларим, бундан роппа-роса ўн йил бурун худди мана шу хонага ярим кечаси узун оппоқ чопон кийган, оқ саллали, кумуш соқоллари кўксига тушган чўнг бувам Аҳмад Яссавий ҳазратларининг руҳи поклари ташриф буюриб, камина билан ботинан мулоқот бошладилар. У зот каминаи ожизга ўн йилдан сўнг Назира бону исмли бир қиз хешлари билан бирга ҳузуримга келиши, бу ожиза ҳазрат шажарасининг сўнгги авлоди вакилаларидан экани ва унинг ёрдамга роят муҳтож бўлишини аён қилдилар. Камина у зотга таъзим бажо келтириб, ҳар қандай хизматга тайёр эканлигимни Парвардигор шоҳидлигида баён этдим ва баъзи саволларни берган эдим, у киши тасаввуф таълимоти ва руҳий муроқаб аамалларини ўрганишим зарурлигини билдириб, хосиятли бир яшм тошни қўлимга тутқиздилар, уни ўша қизга беришим лозимлигини уқдирдилар-да, кўздан ғойиб бўлдилар...

Шу пайт Ҳожи ота одатига кўра, вазмин ўрнидан туриб, чапдаги эшикка кириб кетди-ю, лаҳза ўтмай, қўлида антиқа бир қора тош кўтариб қайтиб чиқди. Тош ёш

боланинг муштидай бўлиб, бамисоли курраи заминнинг митти бир нухасига ўшар ва азбаройи тиниқлигидан биллурдай ялт-юлт қиларди.

— Мана ўша тош, — деди Ҳожи ота уни Назирага узатаркан, бамисоли елкасидан тоғ ағдарилгандай енгил тортиб. — Қиёмат қарзимдан қутулиш шу бугунга насиб этган экан, каминаи ожиз бундан бағоят бахтиёрман!

Назира тошни кафтида у ёқдан-бу ёққа айлантириб, уни худди тирик мавжудотдай силаб-сийналаганча Гулшода бонуга узатди. Уни қўлига олган башоратчининг, аёл киши эмасми, қўзлари ёниб кетди. Уни Асадга бераркан, негадир ранги ўчинқираб, лаблари титраганини, бахтига, ҳеч ким пайқамади.

— Бу — жуда қимматбаҳо тош, азизларим, — деди Ҳожи ота бирдан жиддийлашиб. — Чунки Коинот тафаккури тизилмалари, курраи замин қатламлари ва инсон мияси қобиғи бир-бирларига томчи сувдек ўхшаганлари каби бу тош ҳам уларнинг янаям миттироқ бир шакли саналади. Парвардигори олам яратган бу мўъжизаларнинг бари икки ярим шардан таркиб топган, уларнинг барида бир хил биофизик, физиологик, кимёвий ва ҳоказо ҳаётий жараёнлар кечади. Сўнгги йилларда олимлар, Ер курраси ҳам худди инсон каби тафаккурга эга жонли мавжудот, деган хулосага келишаётир. Худди шунингдек, манави тош ҳам фикрлаш қобилиятига эга, дея фараз юритишимизга ҳамма асослар бор. Шу боис ҳам у — илоҳий тош! Шу боис ҳам унинг баҳоси йўқ! Худо кўрсатмасин, ундан жиноятчи тўдалар хабар тонса, шу заҳоти ўғирлаш пайига тушади. Бу йўлда улар ҳар қандай ёвузликдан тойишмайди. Шунинг учун, Асаджон болам, уни жуда-жуда асраб-авайлашларингни истардим. Бу хусусда чўнг бувамнинг руҳи поклари сабаб тўрт-беш киши хабар топган эканмиз, бошқа ҳеч кимса зинҳор билмагани маъқул.

— Тушундик, Ҳожи ота, — деди Асад энди ял-ял товланаётган тошни тавоф қилиб, лаблари ва пешонасига суртар экан.

— Унинг нима хосиятлари бор экан ўзи, буважон? — сўради Назира ногаҳон гапга араллашиб.

— Э, фикри ожизимча, бунинг кароматлари кўп, она қизим, — деди табиб негадир бошини аста сараклатиб. — Уларнинг аксарияти ҳатто каминага ҳам қоронғи. Лекин ҳали сенга яна бир руҳий сафаримиз бор, деганимда, мана шу тошнинг хосиятидан баҳраманд бўлишни назар-

да тутгандим. Мен ўн йилда атиги икки марта уни синай олдим, холос...

— Фаройиб натижалар олгандирсиз, ахир? — сўради Асад тадқиқотчилиги тутиб.

— Ҳа, натижалар кутганимданам ажойиб бўлди. Камина шундай хулосага келдимки, бу — ўрта асрларда ал-кимёгарлар бунёд этишни орзу қилган фалсафа тоши, таркибига муқаддас руҳ жо этилган ўта ноёб бир неъмат. Фикри ожизимча, у табиат оқимини созлаш, ҳаёт уйғунлиги ва гўзалликларини тартибга солиш учун хизмат қилади. Лекин унинг хавфли томони ҳам бор!..

— Хўш-хўш? — сўради Асад кўзлари чакнаб.

— Агар янглишмаётган бўлсам, — деди Ҳожи ота негадир чуқур хўрсиниб, — у — руҳият дунёси, латиф олам ва ҳоказо ўн икки дунёга саёҳат қилишга кодир инсон руҳи ёрдамида келажакда кечадиган воқеа-ҳодисаларни ўзгартириш, ҳатто чаппасига айлантириб юбориш кудратига эга!..

— Ё тавба! Ахир, бу — жаҳоншумул буюк кашфиёт маҳсули-ку! — дея хитоб қилди Асад яна нигоҳини беихтиёр хонтахта устига қўйилган тошга қадаб.

— Қанақа тажриба ўтказдингиз ўзи, буважон? — сўради яна жимгина суҳбатга қулоқ солиб ўтирган Назира. Унинг ҳам ҳаяжонга тушгани кўриниб турарди.

— Жуда оддий. Гулшода бону яхши билади, янгангизнинг ҳам унча-мунча отинлиги бор. Тошни унинг қўлига тутқаздим-да, муроқабачолатига тушириб, Тошкентдаги олий тиббиёт билимгоҳида икки жиянинг ўқийди, шуларнинг ҳолидан хабар ол-чи, деб илтимос қилдим. «Вой, дўндиқлар, — деди у бир лаҳзадан кейин. — Ойсара билан Гулсара катта сув бўйида юришибди. Ҳаммаёқ қумлик...» «Ёнларида бошқа ҳеч ким йўқми?» — деб сўрадим. «Атрофида талаба дўстлари бўлса керак, яна бир неча йигит-қиз ҳам бор... Ана, улар ечина бошлашди... Чўмилишмоқчи шекилли. Қизи тушмагур, Ойсара шўх-да, биринчи бўлиб сувга кираяпти... Ёнирай! — деди янгангиз бирдан ҳаяжонга тушиб. — Унинг рўнарасидан катта илон сузиб келаяпти! Қизи тушмагур, халиям кўрмади уни!.. Нима қилай, ҳой, дадаси?» — сўради болаларнинг онаси зорланиб.

Шу пайт денг, миямда яшиндай бир фикр чакнаб кетди-ю, тошнинг асл вазифасини англаб етгандай бўлдим. Ўйлаб ўтирмай: «Қайтар уни! — деб хитоб қилдим. — Илон яхшиликка олиб келмайди! Тошдан илтижо қил: хайдасин уни!..» Хоҳ ишонинг, хоҳ ишонманг, янгангиз

қўлидаги тошни кўзларига суртиб, илтижо қила бошлаган заҳоти илон орқасига сузиб кетибди. «Ўзингга минг қатла шукур, — деди завжам тошни бағрига босиб. — Орқасига бурилди, жувонмарг...»

Мехмонлар ғалати бир ривоят эшитгандай яна ҳайратга тушишган, дастурхон устида ҳамон товланиб турган тошга энди ҳаяжон ва хавотир аралаш тикилишарди.

— Кейин қизларга нима бўлганини аниқладингизларми? — деб сўради Гулшода бону журъатсизгина.

— Ҳа-да! — жавоб берди Ҳожи ота жонланиб. — Ҳаммаси тўғри чиқди. Нодира қизим келин бўлиб Тошканга тушганини сизларга айтувдим чоғи. Ойсара ҳам, Гулсара ҳам ўшаларникида яшашади. Ўша кунлик Нодираникига сим қоқдим. Аксига олиб, телефон ишламай қолганми, сира тушолмадим. Эртасига эрталаб зўрға уландим. Дастакни олган Нодира қизлар кеча чўмилишга боришганини, кечқурун Ойсара шамоллаб иситмаси чиққанини, лекин яқинда ҳеч нарса кўрмагандай ўрнидан туриб, ўқишга кетганини айтди.

— Ё тавба! — кафтини тиззасига урганча беихтиёр ўрнидан туриб кетди Асад. — Демак, жиянингизнинг тузалиб кетишига мана шу тош сабабчи бўлибди-да!?

— Ҳа-да! — жилмайди Ҳожи ота, кейин шу заҳоти жиддий тортиб, қўшимча қилди: — Билган одамга тош эмас, қудратли қурол бу! Сизга уни бежиз кўз қорачигидай авайлаб-асранг, демаяпман-да!..

— Ҳожи отажон, энди иккинчи тажрибангизнинг ҳам тафсилотларини айтиб бермасангиз, қизиқишдан тарс ёрилиб ўламиз, — деди Асад ярим ҳазил-ярим чин оҳангда кулимсираб, яна жойига ўтираркан.

— Албатта айтиб бераман, болам, — деди табиб янада жиддийроқ қиёфага кириб. — Сизларни ўн йил кутиб, энди юз кўришганимизда, ичимда бу ажойиб тош билан боғлиқ битта-яримта сирни сақлаб қоладиган бўлсам, қабри нурга тўлгур авлиё бобомнинг руҳи кечирмайди мени!.. — Ҳожи ота пича нафасини ростлаб, пиёладаги совуқ чойдан бир-икки хўплади-да, шошилмай гапини давом эттирди: — Хулласи калом, камина жиянлар билан боғлиқ тажрибадан кейин тош устида бошқа синов ўтказишга анча вақтгача журъат қилолмай юрдим. Чунки у аввало Назира бонуга аталган. Қизнинг иштирокисиз ундан фойдаланишга маънавий ҳуқуқим. бормикин, деган андишага бордим. Ундан кейин, яна ким билди дейсиз, Парвардигорнинг бирор мўмин бандаси устида тажриба ўтказсам-да, уни билиб-билмай оғир қис-

матга душвор этиб қўйсам, гуноҳга ботаман-ку, дея истиҳола қилдим. Шу алфозда йиллар ўтди. Сандикдаги илоҳий яшм тошни унутаёздим. Бундан бир неча ой аввал яна тушимга, Хизр бува бўлса керак, соқоллари ҳам, салла-чопони ҳам кумушдай ялтироқ нуроний бобо кирди. У каминага гинаомуз тикилиб, ўнг қўлини олдинга чўзган эди, нурга йўғрилган ялтироқ қора тошни кўриб кўзларим қамшиб кетди. Уйғондим-у, тонг отганини, хонада ҳеч ким йўқлигини пайқадим. Кечгача мазам қочиб, ўйланиб юрдим. Кўнглим ғашланаверди. Ўша куни беморларни ҳам қабул қилмадим. Охири хуфтон намозини ўқиб бўлгач, сандикни очиб, тошни олдим-да, ошхонада ивирсиб юрган болаларнинг онасини чақирдим.

— Менга қара, Нодирахон, — дедим унга нохуш кайфиятимни билдирмасликка уриниб. — Манави тошнинг хосиятини яна бир синаб кўрайлик-чи. Қўлингга ушла уни. Назира бонунинг ахволидан бир хабар олиб қўйишимиз керак.

— Қайси Назира бону? — сўради хотиним хайрон бўлиб.

— Тошкандаги узоқроқ туққанларимиздан, — дедим гапни чувалаштиришни истамай. — Сен кўрмаган бўлишинг мумкин.

Хулласи калом, завжамни муроқабача ҳолатига солдим-у, ажабо, ўз-ўзидан оғзимдан шу ган чиқди: «Тошга ялиниб-ёлвор, Назира қаерда бўлса, сени ўша ерга элтсин!» Хотиним илоҳий тошни кўзларига суртиб, бир нималар деб илтижо қилган эди, шу заҳоти манзилга етди чоғи:

— Вой, шўрим! — деб юборди кўрқув ва саросима аралаш. — Қиз шўрлик ташландик бир уйда ҳушсиз ётибди! Олифта кийинган сочи узун бир йигит уни ечинтираяпти!..

Энди камина ҳам кўрқиб кетган эдим.

— Ҳайда уни! — дедим жон-поним чиқиб. — Тошга ялин!..

Завжаи ҳалолим яна тошни кўзларига суртиб, алланималар деб илтижо қилди. Сўнгра тагин гапга тушди:

— Жувонмарг бўлгур, қизни кучоқлаб ўнавериб, баданини кўкартиришга улгурди. Ана, энди олазарақ ҳолда эшик томонга қараб, ўрнидан турди. Кейин ташқарига қоча бошлади. Сал нарида ётган қора чопонини эгнига ташлаб, қирмизи мошина сари югураяпти. Яна иккита шериги ҳам бор экан. Қаллақесарларга ўхшайди, қуриб кеткурлар...

Буни қарангки, каминаи ожиз ҳам беихтиёр буйрук берарканман, сўзлар тилимга ўз-ўзидан қуюлиб келарди:

— Тошдан илтимос қилиб, мошинанинг ичига кир.

— Кирдим. Жувонмарглар, жуда тез хайдашаяпти. Мошинасида телефони ҳам бор экан.

— Ҳалиги олифта йигитнинг миясига қуй: миршабларга қўнғироқ қилиб, жиноят содир бўлганини, ташландиқ уйда чала ўлик қиз ётганини айтсин.

— Қўнғироқ қилаяпти. Шериклари жанжал бошлашди. Каттаси «қизталок», деб болахонадор сўқинаяпти.

— Миршабхонага ҳамма гапни айтиб улгурдимиз?

— Хайрият, улгурди. Ташландиқ уй манзилини айтиши билан чамбаракда ўтиргани телефон тугмасини босиб қўйди. Орқа ўриндиқдаги каттасининг оғзидан ади кириб, бади чиқаяпти.

— Ҳаммасининг падарига минг лаънат! — дедим бутун қазабимни гўё ана шу сўзларга жамлаб. — Бўлди, орқага қайт энди, онаси!

Завжаи ҳалолим ўзига келгач, тинкаси қуриб, хонтахта ёнига тўшалган кўрпачага чўккаларкан, ҳалиям ҳаяжони босилмаган эди.

— Шўрлик қиз қуриб кеткурларга нима ёмонлик қилган экан?.. — деди у нафрат аралаш.

— Жуда соддасан-да, Нодирахон, — дедим мен афсус оҳангида. — Ёмонлик нима қилсин унда?! Гулдек қиз экан, шайтон макрига учиб, нафсларини кондириш учун қаердандир ўғирлаб олиб қочишган-да.

— Қиздан яна хабар олсак бўлармиди, — деди болаларнинг онаси куюнчаклик билан. — Уйига дарагини етказиш керак, ахир!

— Ҳожати йўқ. Бу ёнига қўнглинг хотиржам бўлсин. Миршаблар уни бир соатга қолмай, уйларига олиб бориб қўйишади, — дедим мен комил ишонч билан.

Бу ғаройиб ҳикояни эшитган Асаднинг ҳам, Гулшода бонунинг ҳам қимир этишга ҳоллари қолмаган, ўйчан юзларига ҳайрат, саросима, ўкинч ва нафрат ифодалари соя ташлаган эди. Лоладай қип-қизариб кетган Назира бошини қуйи солганча, миқ этмай ўтирарди.

Орага чўккан оғир сукунатни Асад бузди. У шахд билан ўрнидан турди-да, мўйсафиднинг каршисига тиз чўқаркан:

— Ҳожи ота! — дея хитоб қилди титроқ овозда. — Рухсат этинг, мен ҳам сиз билан ота-бола тутинсам!..

Табиб унинг оёқлари сари интилган бошини юқори кўтариб, елкаларидан кучоқларкан:

— Бош устига, болам! Бош устига! — деди беихтиёр ҳаяжонга тушиб. — Биз ҳаммамиз бундан буён то ўла ўлгунча ота-боламиз энди! Сизларга юрагимнинг энг тубидан чиққан эзгу ниятлар билан ок йўл тилаб фатво бераман! Назира бону нуридийдамизни эса, кўз қорачиғимиздай асраб, бахтиёр ҳамда уйғун ҳаёт сари бошлайажакмиз! Эҳ-ҳе! Олдинда қиладиган ишларимиз ҳали бисёр, болаларим! Табиатнинг инсон аталмиш мўъжизалар уммони барҳаёт экан, зиддиятлар, курашлар, изтиробларнинг ўрқач-ўрқач тўлқинлари уни ҳамиша жунбушга солаверади. Шунга қарамай, камина истиқбол уфқларида у асрлар мобайнида орзу қилган рисоладагидай нурафшон ва умидбахш илоҳий ҳаётнинг юзлаб, минглаб гулгун кемаларини кўраяпман! Бу кемаларга дарғалик қилишдек шарафли, аммо оғир қисмат сен билан бизга ўхшаган илми илоҳ ёғдусига вобаста одамларнинг нешонасига битилган, Назирахон қизгинам!..

Хонага нахта гулли чинни лаганда буғи уфуриб турган ош кўтариб Хожи отанинг қизи Шаҳноза бону кириб келганида, мезбоннинг ҳам, меҳмонларнинг ҳам кўзларига маржон-маржон ёш томчилари қалққан эди.

ТАФАККУР ТУҒЁНЛАРИ

Инсон ҳаёти ҳамма даврларда ҳам ғайритабиий ходисалар, сир-синоатларга бисёр кечган. Улар баъзан шу даражада ақл бовар қилмас бўладики, «Уйқудаги тафаккур даҳшатли маҳлуқотларни дунёга келтиради,» — деган машхур ибора беихтиёр ёдга тушади. Аммо тафаккур бильакс ухламайди. Энг замонавий асбоб-ускуналар билан қуролланган мутахассислар мўъжизалар тумани ила чулганган қандайдир кўзга кўринмас қувватлар, ғайриоддий майдонлар, ажабтовур тўлқинлар ва яна аллабалолар мавжудлигини узлуксиз қайд қилишади. Қоинотдаги ўзга ёхуд ёндош оламлардан аллақандай имо-ишоралар, мавҳум муждалар олишади. Олам тузилишининг мактаб ёшиданоқ миямизга сингдирилган моддиюнчилик манзараси бундай кучли «хуруж» боис дарз кетмаган тақдирда ҳам жиддий таҳрирга кучли эҳтиёж сеза бошлайди. Сир-синоатлар омборида аллақачон тўлиб тошган ҳаётгий, хаёлий ва ижодий дастурлар онгимизга турли фаразлар ва моҳиятлар мажмуасини ишлаб чиқишга туртки беради.

Сўнги ойларда ўзи, кизлари ва умуман оиласи бошидан ўтаётган ваҳима ва саросимага тўлик кечмишлар боисми, Асад ҳаёт ва унинг тахайюлотга тўлик сержило кирралари хусусида бот-бот ўйга толадиган одат чиқарди. Мана, ҳозир ҳам ўз «Жигули»сида кизи Назира ва Гулшода бону билан бирга Сайрамдан чиқиб, шошилмай Тошкентга йўл соларкан, ўйларининг охирига етолмасди.

Ҳожи ота билан бўлиб ўтган суҳбат бир томондан, унинг чекланган онгини ҳайрат туйғуларига буркаган бўлса, - иккинчи томондан, жигарбандларининг келгуси ҳаётига ёруғ умид ҳиссини уйғотган эди. Башарти Иблис ва унинг малайлари яна ўз «каромат»лари ва хийланайранглари бошлашмаса, суюкли кизларига тақдир ҳозирданок илоҳий омад эшикларини очиб берадигандек туюларди унга. Лекин бунгача ҳали кўп қовун пишиғи борлигини ҳам у ботиний бир туйғу ила аввалдан сезаётгандай эди.

Ҳа, Ҳожи ота кўп масалаларда унинг кўзини очган, айни чорда дунё ва инсон ҳақидаги тасаввурларига ҳам маълум маънода ўзгариш киритган эди.

Ҳозирги кунда оғизга тушган ва жуда кўп ёзилаётган турфа-туман ғайритабиий ҳодисаларнинг ҳаётий дастурлари уларнинг чинданам мавжудлигига тўла-тўқис исбот бўлолмайди. Лекин мантиқ нуқтаи назаридан уларни мутлақ маъқулот (аксиома) тарзида қабул қилиш ҳам мумкин. Ахир, олий тафаккур — бу олам ҳодисаларини қалб кўзи орқали ҳиссий кўра билиш эмасми?

Қизи Назиранинг биз яшаётган моддий дунёга бегона — ўзга олам вакиллари ила Коинот миқёсида, ўзга ўлчовларда руҳий мулоқотга киргани аниқ, ўзга дунё тафаккурининг Ерда доимо мавжуд бўлиб келгани эса, Коинот тараққиёти жараёнининг ўзидан, латиф, ёндош ва бошқа оламларнинг чексиз даражада кўплигидан келиб чиқади. Маъқулотлар ҳам баъзан ўта мураккаб бўлишини нега унутишимиз керак энди? Аммо булар — маъқулотлар. Бинобарин, илм-фан даҳолари Жордано Бруно ва Исҳок Ньютон бир вақтлар: жуда кўп оламлар мавжуд ва ҳадсиз-худудсиз Коинот худудларида ер одамзот яшайдиган бирдан-бир самовий жисм эмас, деб таъкидлашган эди. Бу масалада улар ҳам биринчилардан эмас эдилар. Башариятнинг нозик сезгилари Коинот келгиндилари мавжудлигини доимо шуурий пайқаган.

Асад яқиндагина бир ойномада ўқиганди: ҳозирги замон фани фаразларига кўра, бугунги кунда инсон ку-

затиш ва тадқиқ қилиш имконига эга бўлган Метагалактиканинг ўзидагина 600 миллиондан 1,5 миллиардгача тамаддун (цивилизация) мавжуд бўлиши мумкин!

Бундай вазиятда тараққий этган онг фақат бизнинг сайёрамиздагина мавжуд ва фақат бизларгина Коинотдан кимларнидир излаб топа оламиз, деб ўйлаш соддадилликдан бошқа нарса эмас. Бизнинг Ермиз самовотда нафақат яккаю ягона эмас, балки яна ҳам аниқроқ айтганда, ҳали йўрғакдаги, энди атак-чечак қилаётган ўта ёш анъанавий тамаддун ўчоқларидандир. Бошқа юлдуз буржларида бизнинг сайёрамизга нисбатан анча илгарироқ пайдо бўлган ва табиийки, ўз тараққиёт даражалари бўйича биздан анча олдинлаб кетган сайёралар бор. Демак, биз уларни эмас, балки уларнинг бизни қидириб топиш имкониятлари анча бисёрроқ... Улар учун биз аллақачон топилганмиз ҳам! Сон-саноксиз самовий тафаккур эгаларининг бизга тааллуқли сабабларга кўра, ўзларини таништирмасликка уринаётганлари эса — буткул бошқа масала!

Кўпчилик олимлар қўллаб-қувватлайдиган яна бир илмий ғоя бор. Унга биноан, ҳаёт абадийдир ва ўзининг маълум тараққиёт чўққисига эришгач, у ёки бу сайёрага кўчиб ўтади ва ўша ерда янги тамаддун барпо этади. Ҳозирги кунда молекуляр ирсият соҳасидаги анжуманларда ҳаёт учун озуқа бўлувчи муҳит вазифасини ўтовчи органик бирикмалар ҳақида янги-янги маълумотлар эълон қилинмоқда. Бундай ҳаётий озуқани самовий модда ўзига тажассум этган. Бундан келиб чиқадиган хулоса шуки, худди моддият сингари Коинотдаги ҳаёт ҳам абадийдир. «Самовий моддият» нима ўзи? Бу — муаллақ ҳолатдаги турфа-туман бирикмалар, заррачалар, жисмлар, — Коинот тўзони, астероид парчалари ва ҳоказолар.

Агар биз ҳаёт ибтидоси бўлмиш органик бирикмаларнинг бир сайёрадан иккинчисига кўчиб юриш ғоясини қабул қилсак, узоқ давр ўтиши билан ўша маконларда олий онг шакллана бошланишини ҳам тан олишимизга тўғри келади... Ҳарқалай, биз табиат тараққиётининг тинимсиз олға ҳаракатини тўхтатолмаймиз. Аввал физик ҳаракатлар тури, сўнгра кимёвий, биологик, кейин руҳий ҳаракат ва ниҳоят, тарихий жараён — улкан халқ оммаси ҳаракати юзага келади. Руҳий ва тарихий тараққиёт моҳиятан маънавиятнинг, онгли мавжудотлар фаолиятининг яхлит қатламини ташкил этади. Академик Вернадский ўз вақтида уни «ноосфера» деб атаган эди.

Асад сўнгги пайтларда Коинот ва олам тузилиши му-

аммолари ҳақида ўйга толаркан, унинг онгида беихтиёр дин, Худо ҳақида янги-янги саволлар туғиларди. Ҳаммага ва ҳар кимга Худо борлигини исботлаш мумкин бўлмаганидай, Унинг йўқлигини ҳам далиллаш мумкин эмас. Йигитнинг назарида, бу саволлар ҳамиша очиқ қолаверадиғандай эди. Чекланган онгимиз абадиёт сир-синоатларининг энг сўнги жумбоқларини ҳам ўзлаштиришга қодир эмас. Чексизликнинг чекланганлигини исботлаш мумкин эмас-ку, ахир! Бунда қуйидаги ҳолат муҳим ўрин тутаяди: чексизлик ҳамиша чекланган ҳилқатлардан ташкил топади. Бошқача бўлиши мумкин эмас! Шунинг учун ҳам Парвардигор масаласида биз ҳамиша иймон-эътиқодимизга таяниб иш тутамиз.

Менделеев жадвалининг 92 унсури ва бошқа ташкил этувчилари беқиёс улкан миқдордаги комбинациялар мажмуасини барпо этади, аммо бу тизимлардан таркиб топган дунё чеклангандир, уларни ашёвий ифодалаш шакллари ҳам ўз сарҳадларига эга. Айни вақтда бу шакллар тараққий этадиган муҳит — фазо ва вақт бундай чегарага эга эмас, улар абадийдир. Коинот эса, сон-саноксиз бошқа самолар қаторидаги кичик бир минтақадир.

Бу чексизликда ҳамма нарса чексиз марта такрорланиши мумкин. Агар бизнинг Еримиз мавжуд экан, у ҳолда чексиз Коинот ҳудудларида худди шундай ва шу тартибдаги самовий жисмлар ҳам сон-саноксиздир. Шундай шароитда биз ўзга сайёралик олий онг эгалари бўлмиш оға-иниларимизсиз қандай яшашимиз мумкин, ахир? Улар доимо шу ерда. Улар башариятни йўқдан бор қилишган. Нима учун оламлараро очиқ мулоқот йўқлиги эса — бошқа масала. Бунинг учун башарият аввало маънан пишиб етилиши керак. Лекин бундай мулоқот бир кун бўлмаса, бир кун, эҳтимол, яқин истиқболдаёқ амалга ошуви тайин.

Латиф оламлар, руҳлар дунёси билан мулоқот эса, азалдан зоҳир бўлиб келаётган ноёб ҳодисалардандир. Бу масалага кўп жиҳатдан ақлимиз етмагани боис биз уни ҳамиша инкор қилишга беҳуда уриниб келганмиз. Мавжудлиги худди осмондаги Қуёшнинг мавжудлигидай аниқ нарсани қандай инкор қилиш мумкин, ахир! Ўзга дунёлар — чинданам ўзга, бегона дунёлардир. Улар — турфа-туман. Вақти-вақти билан ўзларини бизга эзгу, ҳазилкаш ва айни дамда хавfli жиҳатлари ила намоён қилишаркан, улар ёрдам беришади ва ҳаётимизни тадқиқ этишади, бизни нималардандир огоҳлантиришади ва қўққисдан одамларни даҳшатга солишади. Асаднинг фик-

рича, бу масалаларга жуда қадим замонлардан илмий нужум соҳиблари ва космологларга яхши маълум бўлган, асотирлар ва халқ эртақларида мужассамини топган жами дастурларни, шунингдек, замонамизнинг оламшумул кашфиётлари, жумладан, А. Чижевскийнинг инсон аъзоларига Коинотнинг қудратли ва бетиним таъсирига оид кашфиётини уйғунлаштирган ҳолда ёндошиш мақсадга мувофиқ.

Инсоният, айтиш мумкин, ҳозирча ўз ортидан кимдир ўзини худди йўлбарс ўрмонда Дерсу Узалани кузатаётгандай, диққат билан узлуксиз кузатиб турганининг кунба-кун гувоҳи бўлмоқда. Лекин ўша кузатувчи бу ишни эзгу ниятда қиляптими, ёвуз мақсаддами, — бу фақат Парвардигоргагина аён...

Асад сўнгги ойларда бир нарсага узил-кесил ишонч ҳосил қилганди: Назира ва бошқа қизлари билан боғлиқ фаройиб воқеаларнинг моҳиятини англаб етиши, маълум маънода уларнинг олдини олиши учун худди ўша ўзга оламлар, руҳлар дунёсига оид катта ҳақиқатларнинг маъзани чақиши, улар билан боғлиқ жами илмий фаразларни жиддий ўзлаштириб олиши зарур эди. Олдинда турган ровнинг нималигини билмай туриб, уни енгиб ўтишга интилиш ёки унга қарши курашиш кўр ва қар одамнинг таваккалига улкан дарёни кесиб ўтишга чоғланганидай бир гап-да, ахир.

Мошинанинг орқа ўриндиғида мудраганча ўз ўйларига фарқ бўлиб ўтирган Гулшода бону кутилмаганда унинг хаёлини бўлди:

— Асаджон, ҳозир чапга бурасиз-а, мени уйимда қолдириш ёдингиздан чиқмасин тагин.

Асад мошинасини дарров йўлнинг чапроғига оларкан, хаёл билан бўлиб, бошқа ёққа кетиб қолаёзганини пайқади. Лекин буни билдирмасликка тиришиб:

— Бизникига юра қолинг, овқатланиб кетарсиз, кечроқ ўзим олиб бориб қўяман, — дея сўз қотди.

— Раҳмат, укажон, чарчадим. Уйда бафуржа дам олай.

Йигит кўк чироқ ёниши билан чапга бурилди-да, мошинани Қорақамишга қараб ҳайдади. Шаҳарга оқшом кўна бошлаган, мошиналар ҳам анча сийраклашиб қолганди. Кўча четлари ёқалаб ҳар йигирма газ масофада қад ростлаган темирбетон қаҳрабо таянчлари юқорисига — оппоқ сопол қандилларга осилган неон чироқлар асфальт йўлни бир текисдаги майин сутранг нур билан чулғанди.

— Қалай, сафаримиздан хурсандмисиз энди? — сўради Гулшода бону ўсмоқчилаб.

— Бўлмасам-чи! — деди файласуф мамнунлик билан. — Ҳожи ота жуда улуғ одам экан! Таништирганингиз учун раҳмат сизга...

— Э, нимасини айтасиз! Бундай зотлар юз-икки юз йилда бир туғилади... Ҳақиқий соҳибкаромат...

— Ҳа, авлиёсифат одам экан.

— Ўзимизга узоқ қариндошликлари ҳам бор экан-ку? — гап қўшди Гулшода бонунинг ёнида ўйчан қиёфада ўтирган Назира.

— Тўғри, — деди башоратчи аёл тасдиқлаб. — Сизларнинг бобокалонингиз Шайх Хожа Асрор бува Ҳожи отанинг бобокалони Аҳмад Яссавийга қайсидир авлодлари орқали хеш бўлган дейишади.

Бир нима ёдига тушди чоғи, Гулшода бону бирдан жиддий тортди. Қошлари хиёл чимирилиб, кўзларида сезилар-сезилмас макр учқуни йилтиллагандай бўлди.

— Дарвоқе, Асаджон, — деди у негадир гап оҳангига хавотир иниб, — яшм тошни жуда авайланглар. У ҳақда зинҳор биров билмасин. Акс ҳолда оқибати ёмон бўлиши, жуда ёмон бўлиши мумкин.

— Сиз... нимани назарда тутаяпсиз, опажон? — сўради Асад ҳам ҳушёр тортиб.

Гулшода бону негадир чайналиб жавоб берди:

— Худо кўрсатмасин, у... бошимизга офат ёғдирмаса гўрга эди...

Хавотири дақиқа сайин ошиб бораётган Асад энди пича асабий оҳангга сўз қотди:

— Опажон, илтимос, аниқроқ гапирсангиз!

— Э-э, нимасини айтай, ука, шу тош ҳақида ўйла-сам, бўлди, дарров кўнглимни ваҳима босади, ўзим ҳам тушунолмаяман.

— Бунинг сабаби бордир, ахир?

— Бунинг аниқ сабабини билиш учун муруқоба ҳолатига тушиб, тош устида баъзи тажрибалар ўтказишимиз керак.

Асад машина чамбарагини яна чапга бураркан:

— Тажриба ўтказишимиз учун ким бизга халақит беради, опажон? — деди кескин оҳангда.

Башоратчи аёл қониқиш билан бош ирғади. Унинг лабларига сезилар-сезилмас маккорона бир табассум қўниб ўтди. Лекин буни нимқоронғида Асад ҳам, Назира ҳам яна пайқашмади.

Мошинани четга олиб, Гулшода бону яшайдиган тўрт

каватли гиштин бино ёнида тўхтатган файласуф ортига ўгирилиб, орқада ўтирган башоратчи аёлнинг кўзларига тик қаради:

— Шунчалик хавотирда экансиз, бизникига кетдик, тажрибани ҳозирок бошлаймиз.

— Ҳаммамиз чарчаганмиз, Асаджон, — дея сохта кулимсираб эътироз билдиришга уринди Гулшода бону.

— Шахсан мен чарчамаганман! — яна гапни чўрт кесди Асад.

— Мен ҳам! — дея отасини қувватлади ҳамон ўйчан ҳолда ўтирган Назира.

Башоратчи аёл ўзини пича иккиланган кўрсатиб, уйига бир қараб қўйди-да, охири бош ирғаб, розилик билдирди.

— Бўлмаса, мен уйдан бир хабар олай. Юз-қўлимни ювиб, таҳорат ушатиб, тезда чиқаман.

АЖРИМ

Улар машинада Хазрати Имомдаги кўк дарвоза қошида тўхташганида, қоронғи тушган, турфа-туман газ ва чанг-тўзонлардан хира тортган шаҳар осмонида юлдузлар аранг милтиллаб кўзга ташланар, эски шаҳар кўчаларидаги шовқин-сурон тиниб, чор-атрофдаги тор ҳовлилардан катта-кичик итларнинг безовта хуригани қулоққа чалинади, холос.

Қўш табақали катта кўк дарвозани очиб ичкарига киришаркан, уларни Баҳром Шайх ота бошчилигидаги хонадон шод-хуррам кутиб олди. Опа-сингиллар бирпасда ачомлашиб, бир-бирларини худди бир йил кўрмагандек ялаб-юлкаб кетишди. Асад ота-онасига сафар таассуротлари ва Ҳожи ота ҳақида мароқланиб ҳикоя қилиб берди.

Кечки овқатдан сўнг Асад Гулшода бонуни Назира устида муолажа амали ўтказишини баҳона қилиб, меҳмонхонага бошлади.

Ичкарига киришгач, Гулшода бону дарров жиловни кўлига олди.

— Асаджон, сиз нимкатга ўтиринг, — деди хонада қиблага орқа ўгириб тураркан. — Сиз эса, Назирахон, рўпарамга ўтиб, қиблага қараб туринг. Ҳозир медитация амалини бошлаймиз.

Хосиятли тошни кўлига тутган Назира башоратчи аёлдан бир неча қадам нарида тўхтади-да, саросима аралаш унинг кўзларига тикилди.

Гулшода бонунинг нигоҳига кўққисдан хавотир ифодаси балкиди. Алланималар деб афсун ўқиб, калима келтирди-да, кафтини юзига тортиб, фотиҳа қилди. Сўнгра кўзларини юмиб, ғалати тарзда аста бошини сараклатар экан, муроқаба ҳолатига кира бошлади. Сўнгра кафтларини худди елпигичдай Назирага йўналтириб, кўзларини катта-катта очганча, ҳазин овозда гап бошлади:

— Она қизим, сен покланаяпсан, ҳаёт қуйқалари, изтироблар ва ғам-ғуссалардан холи бўлаяпсан. Энди сен Умумқоинот Тафаккур тармоғига уланаяпсан. Қўлинг-даги тошдан илтижо қилиб, сени олий одамга айлантиришини сўра. Балли, қизим!..

Бу пайтда Назира ҳам муроқаба ҳолатига ўтиб, худди кампирлардек букчайди, кўзларини юмиб, қўлидаги тошни юзига яқинлаштирганча, лаблари билан алланималар деб пичирлашга киришди.

Ногаҳон қиз қаддини ростлаб, кўзларини катта-катта очганча, Гулшода бонуга савол назари билан боқди. Унинг шушбичим чехрасига табассум ингандай бўлди.

— Хурсанд бўлишга шошилма, қизим, сен билан биз ҳозир ёқимсиз воқеаларнинг гувоҳи бўламиз чоғи. Анави лаънати ака-укалардан бир хабар олишимиз керак, кўнглим безовта: яна қандай ёвузликни уддалаш пайида экан улар. Тошдан илтимос қил: руҳингни улар изғиб юрган маконга бошласин. Фақат адашиб кетма; руҳ учун латиф оламда фазо ва вақт тушунчаси нисбий маънода мавжуд-у, лекин у маконни тан олмайди. Шунинг учун у истаган жойида пайдо бўла олади, истаган жойига зумда кўчаверади. Тошга ялиниб-ёлвор: руҳий мулоқотга йўл очсин... Худойим сенга омад берсин...

Шу чоғ Назиранинг вужудига енгил титроқ югуриб, даҳшатли воқеаларнинг гувоҳи бўлаётгандай сесканиб кетди. Лекин шу заҳоти ўзини қўлга олиб, роботларга ўхшаш ҳиссиз овозда бир маромда ҳикоя қилишга киришди.

...Гира-шира оқшом налласи. Икки қаватли, пишиқ гиштдан қурилган, қора темир дарвозали данғиллама уй ёнига қирмизи «Тайота» машинаси келиб тўхтади. Унинг ҳеч қандай давлат рақамлари ва белгилари йўқ.

Машинадан Болтабой тушади. У шошилмай бориб, дарвоза қўнғироғини босади. Дарвоза ўртасидаги бир одам сифарли эшик ғийқиллаб очилиб, остонада ўн беш ёшлардаги қиз бола кўринади.

— Собирбойни чақириб юборсангиз, — дейди Болтабой у билан мулойим саломлашгач. Қизнинг унга аллақандай шубҳа аралаш безовта қараётганини кўриб, энди кулимсираб сўз қотади:

— Собиқ синфдош оғайниларингиз келишибди, денг. Чойхонада ош қилаётувдик, пича дам олгач, яна келтириб қўямиз.

Бир оз енгил тортган қиз ичкарига кириб кетади. Болтабой дарров эшикни ёпади. Сал ўтмай вазмин одимлаб, қора Собир чиқиб келади. Эшикни очиб, остонада турган Болтабойни кўргач, саросимада орқага тисланади. Лекин у лом-мим дейишга улгурмай, Болтабой унинг бикинига тўппончасини пинҳона тираганча, тишлари орасидан:

— Мошинага ўтир, қизталок! — дейди кўзларига қон қуюлиб. — Тўппончам сассиз отади, қилт этсанг, тинчитайман!

Собир кўркувдан совукда қолгандай қалт-қалт титраб, беихтиёр олға юради. Шу заҳоти «Тайота»дан чиққан барваस्ताқомат укаси Тешабой унинг чап ёнида пайдо бўлади. Иккови қора Собирни машина орқа ўриндиғининг ўртасига олиб, ўзлари икки томондан ўтиришади. Чамбаракдаги Ўроқ машинани ўқдай учириб ҳайдаб кетади.

— Йигитлар, қаёққа кетаяпмиз ўзи?! — дейди Собир тишлари тақиллаб. — Ахир, мен айтдим-ку, ҳаммаси эртага етказиб бераман. Ўлай агар!

— Бу «эртага»ларнинг чек-чегараси қўринадиганга ўхшамайди, — дейди ёнидаги Болтабой истехзо билан. — Бугун сенинг пича «суҳбатинг»ни олмоқчимиз.

— Менга қара, Болтабой, онамни ўртага қўйиб қасам ичаман: эртага ҳаммасини оласизлар! Худо урсин!.. — хитоб қилади Собир бутун баданини совук тер босиб.

— Сенам Худони биласанми?! — дейди Болтабой баттар кесатиб. — Ҳар хил товламачиликларингни ҳам Худо йўлига қилсанг керак ҳойнаҳой?! Қачон қарама — эртага, эртага, деб сайрайсан, тўтиқуш бўлиб кет-е, қизталок!..

Бирдан у бошини орқага ним буриб, вазоҳат билап бақирди:

— Яна бир марта «эртага»ни оғзингга олсанг, тишларингдан айрилсан, манжалақи!..

Улар шаҳар чеккасидаги доврўғи бутун юртни тутган бойваччалардан бирининг ҳилват чойхонасига етиб

келишгач, қора Собирни ўртага олиб, ичкарига бошлашади.

Чойхонанинг юқори хоналаридан бирида уларни элик беш ёшлардаги, залворли нигоҳи кишига тешиб юборгудек боқувчи оқсоч кимса кутмоқда. У турфа-туман ичимликлар ва газаклар қўйилиб, дид билан ясатилган дастурхон тўрида савлат тўкиб ўтираркан, «Малборо» сигаретини мириқиб тутатади.

Болтабой бошчилигидаги йигитлар орқасига икки-уч тепкилаб, ичкарига олиб киришган қора Собир ранг-рўйи бўзрайиб, букчайганча Амирга рўбарў келади.

— Нима, «Форд»да таралла бедод қилиб юриш жонингга тегди чоғи?! — дейди у ҳар бир сўзни чертиб-чертиб гапираркан, «меҳмон»га тешиб юборгудек ўткир нигоҳ ташлаб. — Билиб қўй: сен биз учун ҳаддан зиёд майда сувараксан! Сени янчиб ташлашга манави жимжилоғимнинг ўзиёқ етарли! Сенинг ишинг билан жуда-а катта одамлар илтимос қилишгани учунгина шуғуллана-япмиз, тушуняпсанми, сўтак?! Бўлмаса, сендақа пандавақилар билан гаплашиб ҳам ўтирмас эдик!..

Собир ўлганининг кунидан илжайиб, базўр бошини лиқиллатади. Чойхона соҳиби аста ўрнидан туриб, вазмин одимлаганча, ўз «қурбон»ига бурни-бурнига теккудай юзма-юз келади.

— Товламачиликни қачон йиғиштирасан?! — бақиради у Собирнинг кўзларига тик қараб. — Қачонгача ёшларни лақиллатиб тирикчилик қиласан?! Газет-пазет ўқийсанми? Телевизўр кўрасанми? Замон ўзгариб кетаяпти, ахир! Ҳамма ўзини тижоратга ураяпти! Биздек бообру зотлар ҳам пул топишнинг қонун доирасидаги йўллари-ни ахтараяпмиз! Ҳатто сиёсатга ҳам аралашаяпмиз! Узлуксиз изланаяпмиз! Сен бўлсанг, ўша-ўша алмисоқдан қолган «касбинг»ни қўймайсан! Алдайсан, зино қиласан, наша чекасан! Сендан сўраяпман, сўтак!.. Гапир-р!.. Охирги марта кимнинг ўғлини ўмардинг?..

Қора Собир тили зўрға калимага келиб: «Амирхон ака, мен...» дея алланималарни гўлдираган эди, Амир ғазаб отига миниб, ноҳос сўлақмондай муштини ишга солади. Бурнидан тиркираб қон келган Собир гумбурлаб деворга боши билан урилиб, ўтириб қолади.

Амир қўлларини белига тираганча, унинг устига энгашади.

— Гапимни ўнг қулоқ-сўл қулоғинг билан эшит, сўтак! Эртага — якшанба. «Форд»ингни ҳам, «ГАЗ-31»ни ҳам машина бозорига олиб чиқасан. Сен билан Болтабой,

кейин анави иккита йигитимиз ҳам бўлади. Машиналар кечгача қанчага кетса, шунчага тепасанлар! Ёш бола эмасан, нарх-наво қандайлигини биздан яхшироқ биласан. Пулини жаримаси билан тийин-тийинигача санаб, Болтабойга берасан! Умуман, эртага кеч соат олтигача қарзингдан қутулмасанг, жанозангни ўқийвер! Уйингга кечаси ўт қўйиб, бўйга етган қизчангни олиб қочишади, ўзингни чавақлаб кетишади!.. Буни мен — Амир гапира-япман, уқдингни, галварс?!.

Қора Собир қонга булганган дастрўмоли ила оғизбурнини артганча, илтижоли нигоҳда бош ирғаб, розилигини аён қилади...

ИЛОҲИЙ МЎЪЖИЗА

Назира рўпарасидаги Гулшода бонуга кўрқув аралаш савол назари билан тикилади. Қўлидаги яшм тошни энди авайлаб кўксига босади.

Рухий мулоқотчи аёл ҳам пича саросимага тушгандай. Лекин у қизни хотиржам қилиш учунми, вазмин оҳангда сўз қотади:

— Ака-укалар ҳозирча бизга дахли бўлмаган ўз тирикчиликлари билан машғул экан. Аммо уларнинг мияларида қизимизга қарши ёвуз режалар ҳам йўқ эмасга ўхшайди. Энди ана шуларни билиб олишимиз керак. Тошдан эса яна илтижо қилиб, авлиё боболаринг руҳи покларини мулоқотга чақиришни сўрашимиз керак.

— Жуда тўғри! — башоратчи аёлни қўллаб-қувватлади нимкатда улардан кўз узмай ўтирган Асад. — Агар чинданам буниинг иложи бўлса, ҳеч курса, уларнинг маслаҳатини оламиз!..

Гулшода бону ва Назира аввалгидай йўсинда юзмаюз турганча, яна муроқабачолатига кирдилар. Назира кўзларини юмганча, аста бошини тебратишга тушди.

— Назираҳон қизим, яшм тошдан азиз авлиё бобокалонларинг жойлашган маконга элтишини илтижо қил, — деди Гулшода бону кафтларини қизга йўналтириб.

Назира қўлидаги хосиятли тошни юзига яқинлаштирганча, алланималар деб шивирлади-ю, туйқусдан ҳайкалдек қотиб қолди.

— Вой, яна Туркистонга, Ҳожи бувамнинг уйларига келиб қолдим чоғи? — минғирлади киз аранг товуш чиқариб. Рухи бошқа маконга учиб кетгани боисми, унинг юз қиёфаси совуққон, лоқайд, овози ҳам ҳар қандай ҳиссиётдан холи эди.

— Демак, боболарингнинг рухи поклари ўша ерга ташриф буюришибди-да? — сўради Гулшода бону ҳам негадир ҳазин овозда.

— Ҳа, — секин жавоб берди Назира. — Улар Ҳожи бувамнинг елкалари узра ёндош фазода мажлис куриб ўтиришибди. Шайх Тоҳир бобом, Шайх Ҳожа Асрор бобом, Тилла Шайх бобом... Яна бир нотаниш бува ҳам борлар.

— Хизр бува эмасмикинлар? — ўсмоқчилаб сўради Гулшода бону.

— Билмадим... Лекин Ҳожи бувам ўтирган хонтахта атрофида ҳам яна уч одам бор. Уларнинг бирови — чувт дўппили, оқ ятак кийган, саксон ёшлардаги алпқомат мўйсафид, иккинчиси — унинг ўғли бўлса керак, эллик беш ёшлардаги, сочларининг чаккаларига кумушдай оқ оралаган, оқ-сарик юзли басавлат одам. Ҳожи буванинг ёнгинасида эса — мўйсафиднинг невараси бўлса керак, унга худди томчи сувдек ўхшаган ёш йигитча ногиронлар аравасида ўтирибди.

— Буванг бемор кўраётган эканлар-да?

— Ҳа. Йигитчанинг қўл-оёқлари фалаж бўлган кўри-нади. Бувам негадир унинг ўнг билагадаги шоҳтомирини бош бармоғи билан босганча сукутга толган. Чамамда, ташхис қўймоқчилар.

— Йигитчани яхшироқ кўриб ол. Кўнглим сезаяпти: унда бир гап бор!..

— Зодагон, асилзода одамларнинг фарзандига ўхшайди: йигирма ёшларда, хушқомат, дароз, қора қошлари худди териб қўйилгандай, теран нигоҳи негадир маъюс... Ё тавба, унинг хушсуврат юзи шунақанги таниш, шунақанги дилимга яқинки, бамисоли у билан минг йилдан буён синашта яшагандаймиз. Ҳожи бувам энди йигитчанинг қўлини қўйиб юбориб, меҳмонларига юзланди:

— Иншооллоҳ, фарзандингиз Саидбек шифо топғуси. Буни Худо дилимга солаяпти.

Шундай деб, Ҳожи бувам оят ўқишга тушдилар. Унинг елкаси оша мажлис куриб ўтирган авлиё боболарим ҳам кўз очиб юмгунча пастга учиб ўтиб, йигитчани ўраб олишди. Устига энгашиб, худди ташрих (жарроҳи) қилаётган шифокорлардек хатти-ҳаракатларни бошлашди. Энг муҳим ишни, билишимча, ўртада турган нотаниш бобо бажараётир. Ҳожи бувам эса кўзларини юмганча, оҳиста тебраниб, оят ўқишда давом этаркан, вақти-вақти билан йигитчанинг юзига нафасларини пуркаб, «куф-суф» деб қўярдилар. Айни шу нафаслари орқали

Сандбекнинг миясига ёрқин нур дасталари шаклидаги самовий қувват ёширилиб кираётганини илғадим. Хон-тахта атрофида ўтирган барваста қомат мўйсафид билан сочларининг чаккаларига кумушдай оқ оралаган одам унга ҳайрат ва ҳаяжон билан тикилишаркан, латиф оламда туриб ташрих қилаётган авлиё боболаримни кўрмаётганлари аниқ. Уларни ҳатто Ҳожи бувам ҳам кўрмас, лекин муолажа амали ўтказаетганларини ботинан ҳис қилаётган бўлишлари керак.

Бир маҳал бувам кафтлари билан юзларига фотиҳа тортиб, бемор йигитчага қарата амр қилдилар:

— Қумм би-иззи Аллоҳ! (Ҳудонинг изни бирла кўнғил! — муаллиф). Овмин! Аллоҳу акбар!

Шу пайт чинакам мўъжиза юз берди. Бемор йигитнинг қўл-оёқларига фавқулудда жон кириб, маъюс кўзлари ўтдек чақнаб кетди. У шошилмай, кўрқа-писа ўрнидан турди.

Шу заҳоти буваларим ҳам аста-секин ҳавога сингиб кетгандай кўздан ғойиб бўлишди.

Вой, ногаҳон Тилла Шайх бувам рўшарамдан махсус кимёвий суюқликда энди ранг ола бошлаган фотосуратдай сузиб чиқдилар. Ўрқачдай оппоқ булут устида чордона қуриб ўтирганча, каминага хавотир аралаш меҳрли нигоҳ ташладилар.

Мен шоша-пиша эгилиб, салом бердим. Бувам алик олгач, дарров асосий гапга ўтдилар.

— Она қизим, анави бемор йигитча ва анинг ота-бобоси ҳам ўзимизнинг шажарадин, бизнинг авлодга куда бўлмиш Бухорои шарифлик Саид Азим Шайх авлодларидин, — дедилар бувам ўзларини хотиржам кўрсатишга уриниб, айни дамда алланималардан безовталиклари ҳам кўриниб турарди. — Яхшилаб таниб олғил. Ҳализамон бир оғиз гап айтғали уйингизга ташриф буюрмоқчи эрдик, кўришганимиз айни муддао бўлмиш. Биз барча саргузаштларингиздин бохабармиз. Қўлдош Али Ҳожи отанинг маслаҳатларига минбаъд кулоқ тутгайсиз. Яшм тошини кўз қорачуғингиздай асрангиз. Шайтони ланн ҳам андин хабар топмиш ва эмди хосиятли тошни қўлга киритмоққа қатъий чоғланмиш. Худо кўрсатмасин, ул баттол ўз ниятига етур бўлса, яна ҳалиги ёвуз уч оғанини жинойтчини ишга солиб, бошингизга кўп касофатларни ёғдиргуси. Ҳозир зарур иш ила Сомон Йўли минтақасига шошилмоқдамиз. Ҳали яна кўришурмиз. Бағоят эҳтиёткор бўлғайсизлар, сизларни Худо ўзи паноҳинда асрасун, она қизим, ҳозирча хайр!

Шундай дея Тилла Шайх бобом ўзлари чордона куриб ўтирган булут парчаси билан бирга бамисоли ҳавога сингиб кетгандай кўздан ғойиб бўлдилар.

ЗУЛМАТ АҲЛИ ҚАРОРИ

Улуспир зулмат амирларидан бўлмиш ўз ноиблари Баал Зебуб, Астарот ва Малахга навбатдаги қурултой мажлиси чакиришни буюрган заҳоти «борса — келмас» чигал эҳромга ажинаю алвастилар, қора девлару ёвуз парилар, шайтонлару инс-жинслар бирин-кетин судралиб, югуриб, учиб, сузиб, осилиб кела бошлашди.

Чигал эҳром тўридаги тилла курсида шайтонга сиғинувчиларнинг Олий Хукмдорн ногаҳон пайдо бўлганида, мажлислар бўлмаси унинг муридлари ва издошлари билан тўлиб-тошган, эҳромда сув сепгандек жимлик ҳукм сурарди.

Тахтнинг ортидаги девор ўртасига тандирга ўхшаган маҳобатли қора ўчоқ ўрнатилган, бир неча одам бемалол сиғадиган бу митти жаҳаннамда гуруллаб жавлон ураётган аланга бўлмадаги зулмат аҳли вакилларининг ўтақасини ёриб, дилларига ваҳима ва ғулув солаётганди.

Иблис сакраб ўрнидан турди-да, ноибларга оёқлари остидаги шахмат тўшамага ўтиришга ижозат берди. Қурултой аҳли шоша-пиша тўшамадаги ҳар бир катакка чўкка тушишгач, дарров асосий масалага ўтди. Улуспир азбаройи ишлари кўплигидан ҳар қандай расмиятчилик ва қовозбозликни жини ёқтирмас, ҳафталаб мажлис ўтказадиган ерлик амалдорлардан фарқли ўлароқ иш вақтини жуда кадрлар ва ҳар бир лаҳзадан унумли фойдаланарди.

— Салом, ҳамкасблар! — дея гап бошлади у. — Бугунги кун тартибимизда яна Ер юзидаги ижтимоий-руҳий аҳволга қайтамыз. Камина қисқача ахборот бераман.

Коинотнинг ўзга олис минтақаларидан фарқли ўлароқ Ердаги аҳвол сиз билан биз ўйлагандан анча мураккаброқ. Жорий йилда биз ушбу сайёрани чинакам демократик ва озод минтақага айлантириш ва башариятни ўз йўриғимизга солиш борасида маълум ютуқларни қўлга киритган, айни шу йўлда Ернинг турли ҳудудларида турли миллий ва диний низолар, тўқнашувлар, ҳатто қонли урушлар уюштиришга эришган бўлсак-да, лекин ишларимиз ҳали-ҳануз пала-партиш ва ўлда-жўлда, рас-

мий топшириқ билан турли ҳудудларга жўнатилган аъёнларимиз ўтакетган калтабинлик билан ландавурларча иш тутишмоқда.

Хабарингиз бор, шонли фарзандимиз Коиннинг зурриёди Дажжол ер вақти билан 1995 йили ўттиз уч ёшга тўлиб, ушбу сайёрада фаолият бошлаганди. Биз унинг ҳокимиятни қўлга олиш учун уруш бошлашига ҳар томонлама омил яратгандик. Лекин иши юришмади.

Гап шу ерга келганда, Улуспирнинг муштлари тугилиб, чакчайган кўзларида қаҳр-ғазаб ўтлари чакнади. Шахмат катакларида ўтирган зулмат аҳли вакиллари бўри оралаган қўйлар подасидек жунжикиб, типирчилаб қолишди. Пича нафасини ростлаб олган Улуспир оғзидан тупук сачратиб, гапида давом этди:

— Оқибатда шонли авлодимиз Дажжол яна махфий фаолиятга ўтишга мажбур бўлди. Лекин бундай «фаолият»нинг бизга кераги йўқ. Ҳозир пинҳона иш тутадиган давр эмас. Эндиликда Ер юзида ошкоралик қанот ёзиб, башарият ҳам очик курашлар, очик фитналар учун айна пишиб етилган. Унга сал туртки берилса бас.

Кўриб турганингиздек, буларнинг ҳаммаси Парвардигорнинг ўз гуноҳкор бандаларига атаб қўйган жазоси. Айна вақтда булар Унинг бизга атаган маҳобатли туҳфаси ҳамдир. Энди мияларингни ғимирлатиб, сал ўйлаб кўринглар: Ер юзида ҳокимиятни тўлиқ қўлга олишимиз учун бизга бундан-да қулайроқ, бундан-да жўялироқ яна қандай шарт-шароит керак? Бундан-да ортиқроқ яна қандай мадад истайсизлар, ахир?!

Иблис сўнги жумлани азбаройи куйиб-пишиб, фиғон чекиб айтганидан оғзидан ўт чикиб кетди. Бу ўт шу заҳоти узун алангага айланиб, шахмат тўшамада ўтирган зулмат аҳли вакилларининг устига куюндай ёпирилди. Олдинги қаторда ўтирган инс-жинслар — Нуж, Нут ва Яос оловдан орқага тисарилиб, ерга қапишиб қолишди.

Улуспир сўйлоқ тишли оғзидан олов пуркаганча, уларнинг тепасига келди. Унинг овози ҳам янада баландроқ ва тахликалироқ янгради:

— Янглишмасам, ўтган қурултойда мен ландавур, кўрқоқ ва лўттибоз айрим фаолларимизни жазолашга улгурмай қолган эдим. Ана энди интиқом соати етди! Гап кимларни жазолаш ҳақида бораётганини ўзлари яхши билишади. Қани, туринглар ўринларингдан!..

Шахмат тўшамага қапишиб қолган Нуж, Нут ва Яос титраб-қақшаб ўринларидан туришди. Улар Иблиснинг қўлидан кўз кўриб, қулоқ эшитмаган ҳар қандай ёвуз-

лик келишини яхши билишар, шунинг учунми, бутун вужудлари худди безгак тутгандай қалтирарди. Улуспир оғзидан чиқаётган аланга ҳовурини пасайтириб, гапини давом эттирди:

• — Яна эслатиб ўтаман: ҳаммангизга отнинг қашқасидай яхши таниш бу нокаслар шаҳарнинг энг қудратли тўдаларидан бирининг жасур йигитлари кўмаклашганларига қарамай, ўзларининг ўта лаёқатсиз ва бевурдликларини намойиш қилишди. Боз устига, маҳаллий ҳукумат тартибот носбонлари билан ишқаллик чиқаришди-ю, бу беминнат дастёрларимиздан ҳам жудо бўлишимизга бир бахъя қолди. Ана энди билиб қўйинглар: бу оламда ҳеч бир қилмиш жазосиз қолмайди!

Улуспир шундай дея ноҳос кўлида пайдо бўлган узун арқонга ўхшаган ёрқин нурнинг бир учини яшин тезлигида «гуноҳ»га йўл қўйган уч нафар инс-жинс сари улоқтирди. Нур худди илондай уларнинг бўйнига ўралиб, бўға бошлади. Қалласи улкан шалпангқулоқ қаламушни, танаси қоп-қора от қуйруғини эслатувчи Нуж оғриқданми, бўғиқ овозда чийиллай бошлади. Жундор қора мушук қиёфасидаги Яос ҳам бор овози билан ғингишиб инграшга тушди. Кўзойнакли илонга ўхшаган, лекин биқинида ёлдор қанотчалари ялтираб турган Нутгина миқ этмас, аммо унинг шишадай совуқ кўзлари қинидан чиққудек олайиб кетганди.

Иблис нур-арқоннинг кўлидаги бир учини кескин силтаган эди, унинг иккинчи учи айбдор инс-жинсларни зумда юқорига кўтариб, қурултой қатнашчиларининг бошлари узра чирпирак қилиб айлантира бошлади. Эсхоналари чиқиб кетган зулмат аҳли вакиллари бу даҳшатли манзарани бўйинларини қисиб, жунжикиб, ваҳима ичида титраб-қакшаб томоша қилишарди. Бирдан улар даҳшатга тушиб, қичқириб, чийиллаб, ув тортиб, ўкириб, вой-войлаб юборишди. Кўп овозли ўлим симфонияси бамисоли энг юксак, энг авж пардаларга кўтарилгандай бўлди. Улуспир энди Нуж, Нут ва Яосни нур-арқон ёрдамида тилла тахт ортида гуруллаб ёниб турган жаҳаннамий аланга оғушига улоқтирганди.

— Ландавурлар! Эшшаклар! — дея оғзидан кўпик сачратиб бақирарди у қаҳр-ғазаб ўтида қовуриларкан. — Сенларга дўзах ҳам ҳайф! Сен пандовақилар ўчоқда куйиб кул бўлишга ҳам арзимайсанлар!

Инс-жинслар ёлқин ва учқунлар сачратиб, гуруллаб ёнаётган аланга қўйнида кабобдек қовурилишар, жизғанақ бўлиб ёнаётган таналари илондек буралиб-эшиларди.

Иблис: «Амримни бажармай, измимдан чиққанларнинг қандай аҳволга тушишини, мана, кўриб қўйинглар!» — дегандай қурултой қатнашчиларининг рўпарасида кўзларини чақчайтириб, важоҳат билан уёқдан-буёққа одимлар, зулмат аҳли вакилларининг ўтакасини ёриб, қўлидаги нур-арқонни энди ўз танасига ўраганча, турган жойида қўққисдан чирпирак бўлиб айлана бошлади.

Яна кутилмаганда у айланишдан тўхтаб, ўчоққа юзланди. Танасини ўраб олган нур ҳам шу заҳоти ғойиб бўлди.

— Баа! Етарли! — дея кичкирди Иблис куйиб кулга айланаёзган айбдорларга юзланиб. Сўнгра чап қўлини бир сйлтаган эди, таналари жизганак бўлиб кетган Нуж, Нут ва Яос бирин-кетин ўчоқдан отилиб чиқиб, қурултой қатнашчиларининг олдига «таппа-таппа» ағдарилишди. Инс-жинсларнинг куймаган жойлари қолмаган, фақат митти кўзларигина совуқ ва аянчли йилтилар эди.

Улуспир бир сакраб уларнинг тепасига келди, у энди анча ҳовуридан тушган, бу эса, жазо маросими деярли поёнига етганидан далолат берарди.

— Аслида сен нокасларга на бу дунё ва на у дунёдан жой бермаслигим, кулларингни кўкка созуриб, рухларингни совуқ Коинот бўшлиқларига кераксиз чиқиндидай улоқтириб ташлашим керак эди. Лекин кароматларингни сўнгни бор, яна бир қарра синаб кўришга қарор қилдим. Энди гап бундай: Ўрта Осиё худудидаги катта шаҳарлардан бирининг марказида Баҳром Шайх деган бир кимсанинг зурриёдлари вояга етаётгани, улар Қуръони каримда қатъиян ман этилган фолбинлик, кушнотлик ва яна алламбалолар билан шуғулланишаётгани, инчунун, ўша тирмизак қизларнинг бошларига ит азобини солишимиз лозимлигини ўтган қурултойда алоҳида таъкидлаб ўтган эдим. Ўша худудда фаолият юритаётган айғоқчи гумашталаримнинг хабарларига кўра, лаънати уч опа-сингил ўзларининг узоқ қариндошлари бўлмиш яна бир муттаҳам табиб бувалари билан тил топишиб, овиз-бурун ўпиша бошлабди. Беморларни алдаб, қаллоблик йўли билан бойлик орттираётган Қўлдош Али Ҳожи исмли бу кимсага бир вақтлар Аҳмад Яссавий деган... — (Улуспир бу улуғ мутасаввифга нисбатан ҳам ҳақоратли сўз ишлатмоқчи бўлди-ю, лекин сўнгни лаҳзада фикридан қайтди. Набийлар ва Яссавий каби азиз авлиёларга тил теккизишга ҳатто Иблис ҳам журъат қилолмас эди) — бир ҳеши пировардида ўша қизларга бериш шарти билан илоҳий яшм тошини тухфа этган. Бу —

аслида тош эмас, даҳшатли қурол бўлиб, унинг ёрдамида келажакда кечажак воқеа-ҳодисаларни олдиндан ба-шорат қилиш, ҳатто уларга таъсир кўрсатиш мумкин! Тасаввур қиляяспизми — бу нима дегани? Бу деган гап, агар биз ўша хосиятли тошни қўлга киритсак, унинг ёрдамида истаган режамизни амалга оширишимиз, истаган кароматларимизни янада юксакроқ микёсларга кўтаришимиз мумкин!

Улуспир шахмат тўшамада ҳамон жизғанақ бўлиб, тутаб ётган инс-жинсларни ўзининг чақчайган нигоҳидан бир-бир ўтказаркан, уларнинг тепасига келиб чўнқайди. Йўл-йўлақай чап қўлидаги хориж соатига шошилишч кўз югуртириб қўйди.

— Энди сизларга, азизларим, — деди у сал юмшаб, — ана шу тошни қўлга киритиш вазифасини топшираман. Сўнгра анави кароматгўй қизларни расвойи жаҳон қилиб, жиннихонага жўнатасизларми, исловотхонагами, — бунини мияларингизни сал ғимирлатиб, ўзларингиз ҳал қилларингиз! Шаҳар чеккасида истиқомат қиладиган ўша жиноятчи тўда вакиллари хизматингизда бўлади. Сенларнинг тепса-тебранмас ва бебурдликларингиз боис бу ишга ҳам ўзим бош қўшишимга тўғри келади. Тўда раҳнамоларига ўзим йўл-йўриқ бермасам, барча саъй-ҳаракатларимиз чиппақка чиқиши ҳеч гапмас. Вазифа тушунарлими?

Нуж, Нут ва Яос чалпак бўлиб ётган жойларида қўрқа-писа қуйиб, қоп-қорайиб кетган бошларини аранг кимирлатиб, ҳамма гапни уққанларини билдиришди.

Улуспир баъзи бир ҳукми мутлақ, ўзи хон, қўланкаси майдон ерлик раҳбарларга ўхшаб, мажлисларда фақат бир ўзи гапирар, бошқа ҳеч кимга сўз бермас, ўз мулоҳазаларини муҳокама қилишга ҳам йўл қўймас, ҳар қандай эътирозни шу заҳоти йўққа чиқарарди. Шу боис ҳам унинг ҳамма қарорлари зулмат аҳли томонидан ҳаммаша «яқдиллик» билан бир овоздан қабул қилинар, бунга ҳамма кўникиб кетган эди.

Иблис бирдан қадини ростлаб, олдинги қаторда ўтиргап ноиблари — Баал Забуб, Астарот ва Малаҳга юзланди. Ҳозиргина обдон жазосини олган инс-жинсларга ишора қилиб, фармон берди:

— Анави гўрсўхталарни дўзахийлар шифохонасига элтинглар. Бир ҳафта даволаб, Тошкентга хизмат сафарига жўнатинглар.

Улуспир, шу билан гап тамом, дегандай шаҳдам одимлар билан ўртадаги тилла тахт сари юрди. У тахтга

ўтириши билан қурултой поёнига етганини англашиб, бонг урилди, шу заҳоти Иблис ҳам тумандай эриб, кўздан ғойиб бўлди. Шайтон ва инс-жинслар, ажинаю алвастилар, қора девлару ёвуз парилар бамисоли елкаларидан тоғ ағдарилгандай енгил тортиб, «гурр» этиб ўринларидан кўтарилишди.

БЕБОШ РУҲЛАР ҲЙИНИ

Нуж, Нут ва Яос шаҳар чеккасидаги ўша бизга та-ниш, болаҳонали шоҳона уй ёнида пайдо бўлишганида, элас-элас кўринаётган оппоқ тўшли пурвиқор тоғлар оша офтоб энди уфқдан бош кўтара бошлаганди. Шимолдан эсаётган ёқимсиз шабада баланд темир-бетон девор ёқалаб экилган турфа дарахтларнинг барглари торткилаб-юлқилар, чор-атроф жимжит, ҳовлида ҳам, афтидан, қабристон сукунати ҳукм суларди.

Инс-жинслар девордан ошиб ўтиб, бир лаҳзадаёқ гулзор ҳовлида, чеккароқда ўсган сершоҳ ёнғоқ панасида пайдо бўлишди. Ҳовли саҳнидаги мевазор боғдаги кекса ўрик тагида, боғбон бўлса керак, эскириб яғири чиққан беқасам чопон кийган, эчкисоқол мўйсафид дарахтга суянганча мудраб ўтирарди.

Улар ўймакорлик усулида нақш берилган икки табақали ҳашаматли эшикдан кетма-кет унсизгина ичкарига киришди-ю, азбаройи ҳайратга тушганларидан остонада ҳайкалдек қотиб қолишди. Кираверишдаги ҳайҳотдай катта айвон шунақанги ағдар-тўнтар қилинган, шунақанги тартибсиз ҳолатга келтирилган эдики, бундай ғайриоддий ишни одамзот амалга ошириши мумкинлигига сира ақл бовар қилмасди. Айвон ўртасидаги гулдор елим дастурхон ёзилган хонтахта бамисоли устига юз пуд юк келиб тушгандай мажақлаб ташланган, унинг атрофига тўшалган атлас кўрпачалар хоч шаклида бир текисда тарам-тарам қирқилган, айвон тўридаги катта хориж нимкати пачақ-пачақ қилиниб, оёғи осмондан бўлиб ётарди. Токчаларга қўйилган туваклардаги ранг-баранг ва антиқа гуллар бетартиб сочилиб кетган, туваклари эса, чил-чил синдирилганди.

Шипдаги улкан сумалакларни бир-бирига улаб, жозибадор безак берилган биллур қандилларга қараб бўлмас, гўё кимдир уларни ўқлоғи билан аёвсиз савалагандай уладаси чиқиб, тўкилиб кетган ва энди улар пати юлинган товукдай мунғайиб кўзга ташланарди.

Хаммасидан кизиги, барзанги уч ака-ука Болтабой, Тешабой ва Ўрокбойлар полга тўшалган ранго-ранг эрон гилами устида бесаранжом ҳолда чалқанчасига юмалоқ-ёстиқ бўлиб, беҳуш ётишарди. Тўрда, мажаклаб ташланган хонтахта юқорисида қийқим-қийқим қирқилган атлас кўрпача устида оппоқ сочлари тўзғиб кетган, мурдадай бўзарган, рангпар юзини тарам-тарам ажин босган шум кампир чордона қурганча, бошини ҳам қилиб, хунг тушиб йиғлар, ора-чора ўзи билан ўзи сўзлашаётгандай: «Болаларим-а, бу йўлдан қайтинглар, деб айтувдим-а... Худо ургани шу-да... Аммо булар ҳали ҳолва, энангизнинг аҳволини кўрмайсизми, ахир, энангизнинг аҳволини!..» — дея зориллар эди.

— Вожаб! — хитоб қилди Нуж юмалоқ кўзларини лўқ қилганча, улкан шалпангқулоқларини сараклатиб. — Бу қандай кўргулик? Бу қандай савдо?!

— Ха-я! — тўнғиллади Нут ҳам биқинидаги ёлдор қанотчаларини қимирлатиб. — Бу уйда қиёмат қойим қўпган шекилли?

— Буни фанда полтергейст ҳодисаси, дейишади, — билимдонлик қилди баҳайбат қора мушукка ўхшаган Яос. — Бебош руҳлар ўйини!

— Бебош руҳнинг ўзи ҳам шу ерда-ку! — деди Нут тўрда ўтирган кампирга қуйруғи билан ишора қилиб.

— Ха, — деди Нуж унинг гапига изоҳ бериб, — ака-укаларнинг энаси у. Кўп йиллар аввал омонатини топширган. Шўринг қурғур ҳали-ҳануз моддий дунёдан кўнглини узолмаётган саргардон руҳлардан.

— Нега энди бу ерда санғиб юрибди экан? — сўради Нут ҳайрон бўлиб.

— Ўзимиздаги алвастиларнинг гап-сўзларига қараганда, ҳаётлигида мархума жуда шаддот ва енгилтак аёл ўтган экан. Аввал қози, кейин фирқа фаолларидан бўлган. Мотоциклда туманма-туман изғиб, ҳаммани зир титратган, дейишади. Эр деган гўрсўхталарни ҳам пайпоқдай алмаштирган. Учала фарзанди ҳам учта бошқа-бошқа эрдан бўлган. Сўнгги фарзандининг отаси билан Фарғонада бинойидек яшаб турган-у, лекин қорнида ҳомиласи билан туйқусдан бир кечадаёқ қаёққадир жўнаб қолган. Кейинчалик маълум бўлишича, Тошкентдаги яна бир ўйнашникига қочиб кетган экан.

— Моддий дунёда роса даврини сурган, қандини урган экан-да бу маликаи Турандот! — деди Яос жуандор оғзининг танобини қочириб.

— Каминанинг Худога ишонмаслигимнинг боиси ҳам

мана шунда-да! — хитоб қилди Нут юмалоқ кўзларини маъюс юмиб очаркан. — Агар У адолатли бўлганида, бизга ўхшаган бегуноҳ бандаларни қийнамай, аини шунақа аёлларни аллақачон оёғини ерга теккизмасдан дўзахнинг тўрига итқитиб юборган бўларди.

— Э, нимасини айтасан, оғайни, — деди Яос ҳасратнадомат билан. — У дунёда ҳам, бу дунёда ҳам адолат деган нарсанинг ўзи йўқ!..

— Бўпти, сафсата сотишни бас қилинглар! — деди Нуж қатъий оҳангда думалоқ кўзларини чакчайтириб. — Ишга киришишимиз керак. Нима қиламиз? Кампир билан мулоқотга киришга уриниб кўрамизми?

— Қийин-ов, — деди Нут шубҳаланиб. — Ҳозир унинг кулоғига гап кирадиганга ўхшамайди.

— Ҳеч курса бу ерда нима тўс-тўпалон юз берганини билайлик-да, ахир! — деди Нуж бўш келмай. Шундай дея у кампирнинг рўпарасига келиб, худди тиз чўккандай қуйруғини гиламга қўйди.

— Салом, моможон! Нега йиғлаяпсан?

Кампир унга эътибор қилмади, лоақал бошини ҳам кўтармади. Баттар хўнграб йиғлашга тушди.

— Ҳой, моможон! — овозини баландроқ кўтарди Нуж. — Бу уйда нима ҳодиса содир бўлди ўзи?

Кампир яна жавоб бермади. У ич-ичидан куюниб йиғлар, оҳ-ноласи кўкка ўрлагудай эди.

Нуж унга янада яқинроқ келди. Калта оёқлари билан кампирнинг елкасига чанг солиб, аста силкитаркан, янада баландроқ овозда сўз қотди:

— Ҳой, кампир, нима бало, кар бўлиб қолганмисан? Сендан сўраяпман: бу тўс-тўпалонни сен қилдингми? Фарзандларингда нима қасдинг бор эди, ахир?

Айни шу сонияда фавқулодда ҳодиса юз берди: кампир бирдан қаддини ростлаб, узун қўлларини олдинга чўзди-ю, ўсиқ тирноқларини Нужнинг қилтириқ бўйнига босди (Улар моддий дунёга ёндош оламда жойлашганлари боис бир-бирларига жисман таъсир қилишлари ҳам мумкин эди).

— Аблаҳлар! — жон-жаҳди билан қичқирди кампир чўккалаганча Нужни тагига босаркан. — Ҳаммасига сенлар айбдорсанлар! Ҳаммасига!..

Бундай тажовузни кутмаган Нуж кўзларини олайтирганча, калта оёқчаларини типирчилатар, қора от қуйруғини эслатувчи думи кампирнинг сочларидай тўзғиб кетган эди. Воқеанинг бундай тус олганини кўрган Нут билан Яос дастлаб нима қилишларини билмай, саросима-

га тушиб қолишди. Кампир энди Нужнинг устига ўтириб олиб, бор кучи билан уни бўға бошлаганди. Айни вақтда хиркирок ва манқа овозда:

— Маразлар! Ғаламуслар! Ўғилларимни сенлар йўлдан ургансанлар! Уларни сенлар шайтон йўлига бошлагансанлар! — дея нола-надомат чекарди.

Калласи каламушникига ўхшаган инс-жинс эса, бамисоли мушукнинг чангаллари орасига тушиб қолган сичқондай типирчилар, узун куйруқларини потирлатиб, кампирнинг букчайган елкалари узра айлантларди.

— Х... ҳой баччағарлар! Н-нега анқайиб турибсанлар!.. Ол-линглар уни... устимдан! — дея хиркиради Нуж шерикларига қарата аранг товуш чиқариб.

Шундан кейингина ўзларига келган Нут билан Яос бирданига кампирга ташланишди. Унинг сочларидан тортқилаб, четга судрашди. Аммо кампир ҳам бўш келмас, бургутдай чайир бармоқларини баттар қисганча, Нужни ҳам ўзи билан бирга судрай кетди. Яос бор кучи билан унинг юзига чанг солганидагина у қўлларини бўшатишга мажбур бўлди. Орадан бир неча фурсат ўтгач, улар ўғилларининг ёнида узала тушиб ётган кампирнинг қўлоёқларини арқон билан қисиб боғлаб ташлашган, оғизбурни қонга беланган Нуж тепасида муаллақ осилганча, уни сўроқ қиларди:

— Энди тўғриси айт, шум кампир, ким хонанинг тўс-тўпалонини чиқарди?

— Билмайман.

— Ё ўзинг шундай қилдингми? Яхшиликча буни бўйнингга ол! Йўқса энангни Учқўрғондан кўрсатамиз!

— Мен эмас, бегона одам.

— Қанақа бегона одам?

— Ал-қасос-ул минал ҳақ, дейдилар. Ўғилларимдан қасос олмоқчи бўлган одам.

— Нега у қасос олмоқчи?

— Калла борми сизларда ўзи? Ўғилларим яқинда уни асфаласофинга жўнатишган-да.

— Нега ... жўнатишган?

— Нега бўларди, олди-бердиси бўлгандир-да, мен қаёқдан билай.

— Қанақа олди-берди?

— Мен қаёқдан билай? Бунча мижғов бўлмасаларинг?!.

— Гапни айланторма, шум кампир, тўғриси айт! Йўқса нақ Улуспирнинг ўзига рўпара қилиб кўяман!

— Улуспиринг билан кўшмозор бўл, жувонмарг!

— Каргама, дўзахи! Бу гапингни ўзи эшитиб қолса, нақ пўстингни шилиб, теринга сомон тикади-я!..

— Тўғри айтасан, мен дўзахи аёлман. Лекин сенлар у ёққа мендан аввалроқ борасанлар!

— Бекорларнинг мингтасини ебсан! Бизни ўзингга тенглаштира, жодугар!

— Тенг тенги билан, тезак қопи билан. Биз сизлар билан бир гўрданмиз.

— Хув, нафасинг ўчгур! Гапни чалғитма! Ўфилларингни ким хушидан айирди?

— Ўша қасоскор одамнинг арвоҳи.

— Ака-укаларнинг бола-чақалари қаерда?

— Улар ҳам ичкарида беҳуш ётишибди. Ағдар-тўнтарни кўриб, эхоналари чиқиб кетди, охири бир хонага биқиниб олишган эди, биоқувватимни сарфлаб, ухлатиб кўя қолдим.

— Қасоскорнинг ўзи хозир қаерда?

— У кетди. Манави ағдар-тўнтарга бор куч-қувватини сарфлаб, ўзи адои тамом бўлаёзди.

— Қаёққа кетди?

— Миянг курсин, қаёққа бўларди, яна куч-қувват тўплагани энасиникига кетди.

— У яна келадими?

— Албатта келади! Манавиларнинг, — у кўзлари билан гиламда ётган ўфилларига ишора қилди, — энасини Учқўрғондан кўрсатмагунча у асло тиниб-тинчимайди!

— Уларнинг энаси ўзингсан-ку, шум кампир!

— Шуни айтаяпман-да, ковоқ мия!

— Ким ковоқ мия? Хой, лаънати, ким ковоқ мия?..

Ногаҳон ғазаб отига минган Нуж думини силтаганча, визиллатиб кампирни савалай кетди. Ака-укаларнинг онаизори баттар буришиб кетган юзини чапга-ўннга олиб қочишга уринар, лекин йўргакланган гўдакдай сира бунинг уддасидан чиқолмас эди. Нут билан Яос ҳам уни тепкилашга тушиб кетишди. Кампир ҳар тепки тушганда дод солиб инқиллар, фарёд чекарди.

Охири хуши бошидан учди шекилли, кампир кўзларини юмиб, жим бўлиб қолди. Инс-жинслар ҳам савалашни бас қилишди.

— Ўлдириб қўймадикми ишқилиб? — деди Нуж нафасини ростлаб, шерикларига тикиларкан.

— Унинг ўзи мурда-ку, нимасини ўлдираимиз, — деди Нут ҳам тез-тез нафас оларкан.

Жим бўлиб қолишди. Аксига олиб учовининг ҳам миясига бирон жўяли фикр келмаётганди.

Нут хушсиз думалаб ётган йигитларга паришонхотир тикилди.

— Улар қачон хушларига келаркин?

Яос унинг саволига савол билан жавоб қайтарди:

— Улар хушларига келмагунча биз нимаям қила оламиз?

— Биз бу ҳолда ҳеч нима қилолмаймиз! — қатъий хулоса ясади Нуж. Кейин худди шерикларини имтиҳон қилаётгандай кўкқисдан сўради: — Демак, яна нима қила олишимиз мумкин?

У кўзларини чакчайтириб, аввал Нутга, сўнгра Яосга тикилди. Икковидан ҳам садо чиқавермагач, овозини бандроқ кўтарди:

— Ҳўш? Сизларда ҳам калла борми ўзи? Сал мияларингни ғимирлатсаларинг-чи! — деди бирдан ғазаби қайнаб.

Ҳамроҳларининг жунжикиб, каллаларини елкалари орасига тортишганини кўриб, баттар аччиғланди.

— Мен сизларнинг бошлигингизман! Бу ёдингиздан кўтарилмагандир ҳойнаҳой? — деди у энди дағдаға билан. Ер юзидаги аксарият майда бошлиқлар, чиллаки амалдорлар каби у ҳам иккита одамга бўлса-да раҳбарлик қилишидан гердайиб, отағоздай ғўдайиб юрар, аслида ғирт тентаклигига қарамай, ўзини ҳаммадан донороқ ва ақллироқ ҳисоблар ва бу ҳақда зулмат аҳли орасида зўр бериб мақтангани мақтанган эди.

— Ё буни ёдингизга солиб кўяйми? — кичқирди Нуж баттар жазавага тушиб. — Мендай донишманд зотнинг қадрига етасизларми-йўқми? Ваҳоланки, мен ҳам Улуснирга ўхшаб сизларни жазолаш ҳуқуқига эгаман, ахир!..

— Тўғри, тақсир, тўғри! — дейишди Нут билан Яос кўрқа-писа бошларини ирғаб. Бу тентакнинг кўлидан ҳам ҳар бало келишини улар яхши билишарди.

Нуж энди ўзини худди Иблисга ўхшаб мағрур ва такаббуруна тутар, ҳавода муаллақ осилганча, қуйруғини ликиллатиб, уёқдан-буёққа жадал бориб келарди.

Инс-жинсларни бу мураккаб вазиятдан ноҳос яна ўзига келган кампир кутқарди.

— Қўл-оёқларимни ечинглар, ўғилларимни ўзим ҳушига келтираман! — деди у ҳаста овозда инкиллаб.

Зумда унинг теңасига учиб келган Нуж гумашталарига буюрди:

— Бўшатиңлар уни!

Кампир сиртмоқдан бўшаши билан ўрнидан турди-ю,

чирпирак бўлиб айлана бошлади. Азбаройи тез айланганидан яғири чикқан узун қора кўйлақдаги жасади аста-секин хира тортиб, кўп ўтмай буткул кўздан ғойиб бўлди. Бу аёл моддий дунёда қози, сўнгра фирқа фаолларидан бўлиб хизмат қилгани билан аслида жодугар эди. Ёшлигида дастлабки эрларидан ўйнашлари хузурига қандай қочиб қолганларини эслаб, руҳлар ва инс-жинслар истикомат қиладиган ёндош оламда ҳам илк марта жоду-гарлигини ишга солганди.

ДЎСТЛАР ГУРУНГИ

Асад Раҳматилла машқ ўтказадиган спорт бўлмасига кириб келганида, дўсти ёш йигит-қизларни атрофига тўплаб, алланималарни уқдираётган экан. У Асадни кўриши билан шогирдларига яна нималарнидир тайинлаб, кетишга ижозат берди.

— Э, бормисан оғайни! Бунча соғинтирмасанг одамни! — дея хитоб қилди у дўстини белидан маҳкам кучоқлаб юқорига кўтараркан. — Беҳазил гапираяпман, кўришмаганимизга ҳам минг йил бўлди-ёв!..

— Ҳа, энди ўзинг таътил бердинг-ку! — деди Асад ҳам кўтаринки кайфиятда жилмайиб. — Ё бундаям мени айбламоқчимисан?

— Албатта-да, — кулди Раҳматилла. — Сенинг айбинг шундаки, худди ўрмонда бўрига йўликқан кўзичоқдай каминага қорним оч пайтда дуч келиб турибсан.

— Шуям муаммо бўлди-ю, Чигатойга кетдик, чинакам кўзичоқ гўштидан кабоб олиб бераман. Баҳонада юзта-юзта қилиб, тагин би-ир дардлашамиз.

Бирдан Раҳматилла маънос тортиб, бошини қуйи солди. Асаднинг юзидаги хушчақчақлик* ўрнини ҳам бир пасда хавотир ифодаси эгаллади.

— Чигатойга борсак борамиз-у, лекин, беҳазил гапираяпман, мен юзта-юзтани тўхтатдим.

— Нега энди? Ишларинг яхшими ўзи? Уйда болалар тинчми? — сўради Асад сергак тортиб.

— Худога шукур, болалар тинч. Лекин... сенга бежиз таътил бермовдим.

— Нима лекин? Гапирсанг-чи, ахир!.. — деди Асад тоқатсизланиб.

Раҳматилла пича ўйланиб турди-да, дўстининг елкасига қўлини қўйиб:

— Кетдик, Асадбой, биномизнинг орқа томонида ма-

халла чойхонаси бор, ҳозир у ерда деярли ҳеч ким йўқ. Чой ичиб бафуржа гаплашамиз, — деди-да, уни ташқарига бошлади...

Чойхонада чинданам чойхоначи ва унинг ўн ёшлардаги ўғлидан бўлак ҳеч ким йўқ эди. Улар ичкарига киришаркан, чойхона соҳиби дарров кўлини кўксига кўйиб салом берди.

— Хуш келибсизлар, акалар, қадамларизга ҳасанот! — деди у ёқимли жилмайиб.

Улар бир чеккадаги мажнунтол тагига кўйилган чорпоя сари юришди, ундаги хонтахта атрофига юзма-юз ўтиришлари билан чойхоначининг оқ халат кийган ўғли уларнинг олдига бир жуфт об-нон билан бир чойнак чой келтириб кўйди.

— Хўш, гапир энди, — деди Асад нон ушатаркан, собиқ синфдошининг кўзларига тикилиб. Раҳматилла унча-мунча нарсага бўйин эгадиган йигит эмас, афғон урушидан қон кечиб келганда ҳам қадди букилмаган, энди унинг бошига жиддий бир савдо тушгани кўриниб турарди. — Тинчликми ишқилиб?

— Биласанми, дўстим, — дея секин гап бошлади Раҳматилла пиёлаларга чой қуяркан. — Халқда: емоқнинг қусмоғиям бор, деган гап бор. Беҳазил гапираяпман, яқинда мен жуда катта руҳий ларзани бошимдан кечирдим. Бундан бир ойча муқаддам боя бўлмада ўзинг кўрган шогирдларим меҳмонга таклиф қилиб қолишди. Фин ҳаммомида бир ҳордиқ чиқарамиз, деб ҳоли жонимга кўйишмагач, оёғим тортмайгина бордим. Кўнглим бир ёмонлик сезган эканми, бора солиб, ҳаммомга кираверишга ёзилган шохона дастурхонда роса ичкиликбозлик қилдик. Ароқ бор жойда орага шайтон ҳам аралашади. Ўша ерда оппоқ сонларини кўз-кўз қилиб калта кизил кўйлак кийган чиройли бир ўрис қиз ҳам хизмат қилиб юрган экан. У бот-бот тепамга келиб, бўшаган қадахимга ароқ қуйиб кетар эди. Обдон қоним кизиби, ширакайф бўлгач, унга бир-икки қиё боққанимни кўриб, даврани бошқараётган шопмўйловли барзанги йигит:

— Э, ака, дилингиз кетди-а! — деди айёрлик билан хохолаб. — Сизга шу қиз ёқдими? Ўзиям онаси ўпмаганлардан, йигирмагаям чиқмаган ҳали... Анжела! — деб чақирди у менинг жавобимни ҳам қутмай. — Анжела! Бу ёққа қара, — деди у қиз жилмайганча тепамизга келгач. — Бугун манави акангнинг хизматида бўласан. Истаган ишини адо этасан. Билиб қўй: у қаратё бўйича жаҳон чемпиони! Уни хафа қилиш мумкин эмас!

Сўнгра даврабоши менга юзланиб, айёрлик билан кўзи-ни қисди:

— Ака, тулинг, ичкарига олиб кириг!

Мен ийманиб, қандоқ бўларкин, дегандай илжайиб тургандим, беҳазил ганираяпман, ичимга кириб олган шайтон каминани бамисоли ичкарига судрагудай йўсинда: «Тура қол энди, қандингни ур! Маза қилиб унинг ёшлиқ тароватидан баҳраманд бўлмайсанми, тентак! Ёшинг бир жойга бориб қолди, бунақа имконият яна қачон бўлади сенда?!» — деяётгандай кўнглимга ҳаяжон ва ғулғула соларди. Хуллас, ароқ таъсиридами, шайтон васвасасига учибми, ўрнимдан турдим. Қадди-комати тик-мачокдек, ҳарир кўйлаклари остидан оппоқ баданлари шундоқ кўриниб турган, кўкраклари анордек бўртиб чиққан соҳибжамол Анжела нозу таманно билан жилмайганча, каминага қиё боқиб, олдимга тушди.

• Беҳазил гапираяпман, ўша куни роса бўладиганим бўлди. Анжела севги бобида шунақанги устаси фаранг чиқиб қолдики, борлиқ вужудимни қамраб олган ҳузур-ҳаловатдан эҳтиросларим вулқондай кўкка ўрлар, руҳим чексиз Коинот кенгликларида бамисоли қанот ёзиб, парвоз қилаётгандай эди. У билан қанча бирга бўлганим ёдимда йўқ, лекин хохолаб кулган, масҳараомуз илжайган йигитларнинг бақалоқ юзларини, уларнинг бот-бот ҳаммомга кириб, буғхонага ўтишаётгани, сал ўтмай, яна хохолаб, даҳлизга чиқишаётганини элас-элас эслайман. Беҳазил ганираяпман, шу топда мен дунёни сув олса, тўпифимга чикмас, ана шу самовий лаззат ва ҳузур-ҳаловат дунёсига олиб кирувчи ҳаётбахш ишқ йўлида Иблисга жону жаҳонимни тухфа этишга ҳам тайёр эдим.

Буғхонага кириб чиқиб, муздек сувли мармар ҳовуз-да чўмилаётганимдагина сал ўзимга келдим. Беҳазил гапираяпман, рўпарамда балиқдай буралиб-эшилиб сузаётган оппоқ қизалоққа ҳорғин тикиларканман, айни дамда қизим тенги одам билан жуда катта гуноҳга йўл қўйганим ҳақидаги ноҳуш ўй онгимнинг бир чеккасини чақир тиканақдай тимдалаб ўтди. Шу заҳоти барча роҳат-фароғатларим осмонга учиб кетгандай, кўнглим ғаш тортди.

— Нега энди!? — хитоб қилди Асад ҳазиломуз жилмайиб, нондан тишларкан. — Бир битинг тўкилиб, роса маза қилибсан-ку! Бунинг нимаси ёмон, ахир?!.

— Гапингни қара-ю! — деди Раҳматилла бирдан жаҳли кўзиб. — Ахир, бу фирт маънавиятсизлик-ку! Яна маърифат тарқатадиган файласуф эмиш бу кишим...

— Э, ўша пайтда маънавият-панавиятинг кўзга кўри-

нарканми! — дея хитоб қилди Асад энсаси қотгандай илжайиб. У олдидаги чойни бир симиришда ичиб юборди. — Орага шайтон суқилгандан кейин маънавиятининг «ме»сиям қолмайди!..

Раҳматилла қўққисдан яна маъюс тортди.

— Беҳазил гапираяпман, ҳамма фожиа орадан уч кун ўтгандан кейин бошланди, — деди Раҳматилла ғамандук билан чуқур хўрсиниб. — Ўша куни наҳор пайтида раҳматлик отам тушимга кирди. У қора чопон кийган ҳолда ётоқхонамга кириб келиб, менга таъна ва гина-қудрат билан тикилиб турди-да, кафтини очган эди, ундан беш тийинлик майда сариқ чақалар гиламга сочилиб кетди. Унга ҳайратланиб тикилганимча, бошимни кўтарган эдим, отам шу заҳоти ҳавога сингиб, кўздан ғойиб бўлди.

Ўша куни алаҳсираб, қўнглим ғаш бўлиб уйғондим. Ёнимда кўзларини катта-катта очганча менга тикилиб ётган хотиним гинаомуз оҳангда сўз қотди:

— Сизга нима бўлди ўзи, хўжайин? Уч кундан бери босинқираб чиқаяпсиз. Алламбалоларни ўрисчалаб гапирасизми-ей! Нуқул анжилми, анжирми, бир бало деб алаҳсирайсиз...

Мен жавоб бермай, аста ўрнимдан турдим, майкамни олиб энди киймоқчи бўлаётгандим, хотиним яланғоч қорнимга хавотирланиб тикиларкан:

— Вой, танангизга бир нима тошибдими, хўжайин? — деб сўради ҳайрон бўлиб.

Қорнимга кўз югуртирдим-у, юрагим «шув» этиб кетди. Чинданам унга қорамтир нуқталарга ўхшаган алламбалолар тошган, шу заҳоти тақимим, умуман, бутун баданим қичишаётганини пайқадим.

— Э-ҳа! — кулди Асад оғзининг танобини қочириб. — Анави «же»дан сўзак илинтирган бўлсанг керак-да?!

— Сўзакми-пўзакми, ўшанда билолмадим, лекин эртасига эрталабданок урология ва андрология билимгоҳида ишлайдиган ошнамга сим қокдим. У ўша дамдаёқ қон текширтиргани хузурига етиб келишимни тайинлади. Беҳазил гапираяпман, кейинчалик қон таҳлилидан маълум бўлишича, мен ҳалиги сен айтган «же»дан захм касаллигини юқтирган эканман.

— Нималар деяпсан, сифилисми?! — эҳсонаси чиқиб кетди Асаднинг.

— Ҳа-да! Номини айтишга ҳам йирганиди одам. Бу шум хабарни эшитган заҳотим кўз олдим қоронғилашиб, хушим бошимдан учаёзди.

— Э биродар, ўзингни тут, — деди шифокор дўстим мени овутган бўлиб. — Таҳлика кўтаришнинг ҳожати йўқ. Ҳозир бунақа касалликлар кўпайиб кетган. Хотир-жам бўл, кишибилмас қабилида ўзим даволайман. Лекин бу — ўта юкумли касаллик, аввало хотинингни, кейин бутун оилангни, сўнги уч-тўрт кун ичида ким билан яқиндан мулоқот қилган бўлсанг, ҳаммасини текширтиришимизга тўғри келади.

Бу гапни эшитиб, бешбаттар хунобим ошди, бир пасда қон босимим кўтарилиб кетди. Афғонда қон кечиби, қуршовда қолган, тамомила чорасиздай туюлган вазиятларда ҳам бунақа даҳшатли аҳволга тушмаганман.

— Э, дўстим, Лавҳул маҳфуз бу гапларни ҳам пешонангга ёзган экан, — деди Асад ўйчан холда собиқ синфдошига чин дилдан ачиниби. — Буям Худонинг бир синовиди.

— Йўқ! — бирдан хитоб қилди Раҳматилла кўзларини совуқ чақнатиби. — Худонинг жазоси бу! Чиркин нафсимни қондириш йўлида қизим тенги бир гўдак билан дон олишганим учун Худонинг шафқатсиз жазоси! Оқибатда биргина мен эмас, бутун оилам ҳам ана шу гуноҳимнинг касрига қолиб ўтирибди!

Асад унга ҳайрат ичида танг қолиб тикилди. У дўстини ҳалиям яхши билмаслигини ичида тан олди.

— Емоқнинг қусмоғиям бор, деб боя бежиз айтмадим, — дея гапида давом этди Раҳматилла афсус-надомат билан хўрсиниб. — Беҳазил гапираяпман, бир неча фурсатлик ҳузур-халоватни деб йўл қўйган гуноҳим қон бўлиб бурнимдан чиқди, пешонамда бир умрлик қора тамға бўлиб қолди.

— Ҳа, оғайни, дунё ўзи азалдан шунақа нотакомил қурилган, шекилли, — деди файласуф ўйчан оҳангда унга жиндек бўлса-да, тасалли беришга қодир таъсирчан сўзларни ахтараркан. — Одамзот онгли мавжудот сифатида дунёга келибдики, нафс балоси ҳам уни изма-из таъқиб қилади. Бу тўрт кунлик дунёда худди нариги дунёга ортмоқлаб кетмоқчидай ўлиб-тирилиб бойлик орттиришга, шоҳона уй-жойлар қуришга, нафс балоси билан ошнолик қилишга бутун умрини сарфлайди. Ҳаётнинг мазмун-моҳияти фақат шулардан иборатдай, фоний умри тугаб бо-раётганига қарамай, чумолидек ҳамма нарсани инига ташийди, еб тўймас тўнғиздек ҳамма нарсани жиғилдонига уриш пайида яшайди. Бу масалада сен «янги Амриқо очдим», деб ирғишламасанг ҳам бўлади. «Бейб — Парвардигор», деб бежиз айтишмаган, ахир!

— Дунёнинг нотакомиллиги масаласидаги фикрингга мутлақо қўшилмайман, — деди Раҳматилла қатъий оҳангда. — У ҳайратомуз даражада мукамал яратилган. Хом сут эмган бандасигина уни худди олмага тушган қуртдай гажиш билан овора...

— Бу гапингда умуман жон бор-ку, лекин, — дея эътироз билдиришга уринди Асад файласуфлиги тутиб, — лекин одамзот комил инсон даражасига кўтарилиб, Ҳаққа етишгунига қадар ҳаётнинг кўп чиғириқларидан ўтиши, кўп азоб-укубатларни бошдан кечириши шарт экан.

— Бу қанақа фалсафа?

— Сўфий мистиклари фалсафасига кўра, имкониятдан амалиётгача бўлган йўлда етти водий мавжуд экан. Буюк мутасаввиф Ал-Ғаззолийнинг таъкидлашича, мистик ҳақиқат изловчи Парвардигор висолига етишиш йўлида етти водийни ва руҳнинг етти тунини босиб ўтиши керак. Улар — билим, тавба-тазарру, тўсиқ ва қийинчиликлар, бахтсизликлар, таҳдид ва таъқиб, чексиз умидсизлик ва ниҳоят, илоҳий омад.

— Беҳазил гапираяпман, диссертатсанг тайёр бўлиб қолибди чоғи? — деди Раҳматилла кинояли кулимсираб. Нохуш гаплардан бир оз бўлса-да, чалғита олганидан хурсанд бўлган Асад қувноқлик билан ҳозиржавоблик кўрсатди:

— Бўлмасам-чи, берган таътилингдан унумли фойдаландим-да.

— Унда сен билан биз ҳозир қайси водийдамыз?

— Чамамда, тавба-тазарру водийсида.

— Ўх-хў, ҳали олдинда бизни қанча бахтсизликлар, таҳдид ва таъқиблар, чексиз умидсизликлар кутаётган экан-да?

— Бу — тасаввуф фалсафаси қонунияти.

— Бунақада илоҳий омадга эришгунча қариб-чуриб, адои тамом бўламиз-ку?!

— Масаланинг моҳияти мана шунда-да! Бу дунё ташвишларига қўл силтаб, қийинчилик ва бахтсизликларни мардона енгганларгина илоҳий омадга, яъни Парвардигор висолига етишиб, комил инсонга айланишади.

Раҳматилла бир бурда нонни оғзига ташлаб, чойдан ҳўпларкан, шубҳа билан бошини чайқади:

— Биздан комил инсон ҳеч қачон чиқмас-ов...

— Нега энди? Парвардигорнинг қарами кенг, У кечиримли. Бутун умр гуноҳ қилган дўзахий одамни ҳам биргина улкан савоб иши учун айбларидан кечиб, жаннатга йўллаши мумкин.

— Унақа савоб иш қилиш бизнинг қўлимиздан келармикин?

— Менинг қўлимдан келмаса-да, лекин сен кўн савоб ишларга қодирсан, бунга ишончим комил!

— Раҳмат, дўстим, анча кўнглимни кўтардинг, — деди собиқ жангчи кўнгли тўлишиб. У Асаднинг негадир маъюс тортиб, ўйланиб қолганини кўриб, сергакланди. Энди собиқ жангчи дўстининг кўнглини овлашга тушди:

— Ўзингнинг ишларинг қалай? Ўз дардим билан бўлиб, ҳол-аҳвол сўрашни ҳам унутибман. Қизларинг тинчми? Шайх отанинг соғлиқлари қалай?

— Раҳмат, ҳаммаси жойида. Биласанми, сўнгги пайтларда мени бир нарса хавотирга солаяпти. Сен билан биз-ку, шўролар даврида чала мусулмон, чала кофир бўлиб улғайдик. Ёшимиз бир жойга боргачгина ҳақиқатни англаш йўлида тавба-тазарру босқичига амал-тақал қилиб етиб олдик. Лекин фарзандларимизнинг келгуси ҳаёти қандай кечади? Масалан, менинг қизларим ҳали дастлабки билим водийсига етиб келмаслариданоқ қанча маъшум ҳодисаларнинг гувоҳи бўлишди. Илоҳий омадга эришгунларига қадар уларни ҳаёт сўқмоқларида яна қанча тўфонлар кутаётган экан?

— Беҳазил айтаяпман, — деди Раҳматилла қатъият билан, — сен билан биз коммунистик мафкура тазйиқи остида вояга етдик. Фарзандларимиз эса — бунга ишончим комил — дунёвий демократик жамиятда яшашади, тўғрироғи, улар инсон ҳуқуқлари ҳеч қурса поймол қилинмайдиган ана шундай жамиятда эмин-эркин ҳаёт кечиришади. Фарқи борми? Албатта! Ер билан осмонча фарқи бор! Демак, уларнинг ҳаёт йўллари бизникига нисбатан анча енгил ва саодатли кечади, дейиш мумкин. Демак, уларни чинакамига бахтли келажак кутади.

— Сен уларнинг зоҳирий дунё, яъни мулки оламдаги ҳаётини назарда тутаяпсан. Лекин кўзга кўринмайдиган, фақат қалб кўзи билан кўриш, маънавий юксалиш орқали англаш мумкин бўлган латиф олам, руҳлар ва фаришталар олами, Коинот ва илоҳиёт оламидаги ҳаёт-чи? Уларнинг чинданам мавжудлигини биз ўзимиз ҳам энди англай бошладик. Булар юзасидан олий ўқув юртларида ҳам, мактабларда ҳам, боғчаларда ҳам ҳеч қандай сабоқ берилмайди. Буларсиз эса Коинот ва олам манзарасини тўлақонли тасаввур қилиш мумкин эмас. Бундай билимлар билан қуролланмаган ёшларимизни эса, чархи фалак ҳар кўйга солиши мумкин. Мен фарзандларимизнинг келажаги учун айни шу маънода қайғураяпман.

— Беҳазил гапираяпман, масалани жуда чуқурлаштириб юбординг, оғайни, — гапни ҳазилга бурди собик жангчи атайин ўзини хушчакчак кўрсатишга уриниб. — Баъзи фикрларингга фарзандларимиз қолиб, ҳатто менинг ҳам ақлим етмаяпти. Қўяйлик энди бу гапларни! Бу ёруғ дунёда юзта-юзтадан олиб, мириқиб сигарет тутатиб, касал нималигини билмай, маишат қилиб юрганга ҳеч нарса етмас экан. Ахир, ичмасанг, чекмасанг, ҳаётини нима мазмуни бор? Дилга яқин одамларингни севмасанг, яшашдан не муддао? Бу мулки оламда ҳеч қурса битта дарахт экишдек, биргина етим-есирнинг бошини силаб, биргина бева аёлнинг кўнглини овлашдек савоб ишга қўл урмасанг, бундай ҳаётнинг кимга кераги бор?..

— Мана бу — жуда ҳаётӣй, гўзал фалсафа! — хитоб қилди Асад ҳам кўнглида чироқ ёнгандай кўтаринки кайфиятда. — Ичиш, чекиш, севиш... Лекин ўзинг ичкиликни ташлабсан чоғи?

— Э, нималар деяпсан! — деди Раҳматилла айёрона жилмайиб, тиззасига шаппати ураркан. — Охиригача даволаниб олай, отамиз ҳали! Ўқдонда порох бор ҳали! Беҳазил гапираяпман...

— Мана бу бошқа гап! Энди ўзингга ўхшадинг!..

Улар хоҳолаб кулишаркан, қўлларини кўтарганча, қарсиллатиб кафтларини бир-бирига уришди.

ҒОЙИБ ОТА МОЗОРИДАГИ УЧРАШУВ

Болтабой ярим кечаси ётган жойида кўзларини очди-ю, бир зум ҳеч нарсага тушунмай, ағрайиб қолди. Икки укаси эрон гилами устида маст одамлардай бесўнакай ҳолатларда думалаб ётишар, бутун айвон худди дахшатли зилзила юз бергандай ағдар-тўнтар қилиб ташланган эди. Шунда кеча тунда бўлиб ўтган дахшатли воқеалар зиммо ёдига тушди. Тўс-тўполон ярим тунда ногаҳон томдан келаётган тарақа-туруқ овозлар билан бошланди. Ака-укалар аввал зилзила юз берди, деб ўйлашди. Сўнгра ҳе йўқ-бе йўқ, ўртада турган улкан хонтахта ўз-ўзидан қарсиллаб синиб кетди, унинг гиламга чалпак бўлиб ёпишиб қолганини кўрган ака-укаларнинг ўтакалари ёрилаёзди. Бамисоли кўзга кўринмас ёвуз бир кимса жавонлардаги чинни идиш-товоқларни шиддат билан уёқдан-буёққа улоқтирар, атлас кўрпачаларни ҳафсала билан қийқим-қийқим қилиб қирқар, айвон тоқчасидаги турфа гулларни аямай гилам

устига ағдарар эди. Ўша куни ака-укалар катта бир «иш»ни муваффақиятли якунлаб, одам ўлдиришган, сўнгра олган «мукофот»ларини ювишган ва хилватгоҳдаги чойхонада роса маишат қилиб қайтишганди. Уйга қайтиб ёстикқа бош кўйишлари билан бошланган бу фавкулудда ҳодисалар боис кайфларидан бир пасда асар ҳам қолмаганди.

Болтабой тиррик кайфиятда ўрнидан турди-да, ташқарига йўналди. Эшикни очиб, остона ҳатлаб ўтди-ю, турган жойида тахтадек қотиб қолди. Не кўз билан кўрсинки, ҳовлиси ўрнида улкан мозор пайдо бўлган, ҳаммаёкни катта-кичик сағаналар, қабрлар, уларнинг устига ўрнатилган турли макбарача ва ёдгорлик тошлари босиб кетганди. Сал нарида гўрков ёки мозор қоровули бўлса керак, белкурак ушлаган баланд бўйли аллаким ивирсилаб юрарди. Болтабой мрамр зиналар орқали пастга тушиб, беихтиёр ҳалиги одам сари юрди. Ажабо, «Адидас» қалпоқ кийган, қоп-қора қошлари худди чимирилгандек юқорига кўтарилган, узун қора чопон ва чарақлатиб мойланган чарм этиқдаги бу кимсанинг юз қиёфаси унга жуда-жуда таниш туюлди.

Болтабой унинг рўпарасида тўхтаб, салом берди. Қора чопонли кимса кўзларини чақчайтирганча унга тикилиб, истамайгина алик олди.

— Бу ерда мозор қаяқдан пайдо бўлиб қолди, ака? — деб сўради Болтабой хайратини яширолмай.

— Нега у пайдо бўлиб қолиши керак?! — деди «гўрков» жаҳл аралаш ажабланиб. — Нима бало, кайфинг борми? Бу мозор пайдо бўлганига юз йилдан ошган, ука.

Болтабой баттар хайратга тушиб, тили аранг гапга айланди:

— Ахир, бу жой — менинг ҳовлим... менинг уйим-ку?..

— Эсингни едингми, ука, — деди «гўрков» энди очиқдан-очиқ энсаси қотиб, унга худди савдойилардек тикиларкан. — Қанақа уй? Қанақа ҳовли?

Болтабой орқасига ўгирилиб, ханг-манг бўлиб қолди. Энди уйи ҳам ғойиб бўлган, унинг ўрнида эшиги ўймакорлик санъатининг энг нафис усулларида ишланган салобатли, гумбазли, баланд пештоқли дарвозахона пайдо бўлганди.

Атрофга олазарақ аланглади. Шу чоғ сал наридаги бўйи ва эни тахминан ўн газ атрофидаги тепаси гумбаз қилинган сағана йигитнинг эътиборини ўзига тортди. Эски мусулмон фишдан одам бўйи баландлигида қурилган бу

мақбаранинг олд томонида пастга олиб тушувчи мрамар зиналар бўлиб, зиналар тугаган майдонча охирида занг босган улкан темир эшик кўзга ташланарди. Унинг ичида қайсидир азиз авлиёнинг мрамардан ишланган қабри жойлашган бўлса керак, хаёлидан ўтказди Болтабой. Ҳойнаҳой бизга ўхшаган шаввозлар уни ҳам аяшмаган, нимани ўмариш мумкин бўлса, ўмариб, нимани бузиш мумкин бўлса, бузиб ташлашган, албатта. Айниқса, шўролар давридаги болашавойларнинг бунақа ишларга суяги йўқ эди.

— Қизиқиб қолдинг, шекилли? — Болтабой ноҳос кулоқлари остида янграган овоздан сесканиб тушди. Ўғирлиб, «гўрков» энди ўзи билан ёнма-ён турганини кўрди. Вожаб: унинг бошидаги «Адидас» қалпоғининг тепа қисми худди икки шохи бордай юқорига туртиб чиққанди. «Нима бало, шайтонми бу?» — хаёлидан ўтказди Болтабой бадани жунжикиб.

— Ака, танишиб қўяйлик, — деди йигит унга қўлини узатиб. — Менинг исмим Болтабой.

— Хавотир қилма, Болтабой, — деди «гўрков» худди унинг фикрини ўқиётгандай. — Камина шу мазорнинг қоровулиман. Ўлжабой деб аташинг мумкин.

— Ўлжабой ака, анави сағананинг ичига бир кириб чиқишнинг иложи бормикин? — сўради йигит журъатсизгина. — Мрамар қабрлар, мўмиёланган жасадлар қолганмикин?

— Нима қиласан у ерда? — жавоб берди қоровул жаҳли чиқиб. — Ўлган одамларнинг руҳини безовта қилишнинг нима кераги бор?! Бу жой сенга музей ёки томошахона эмас-ку! Мўмиёланган жасадларни эса, бекор тилга олдинг. Дарвоқе... — Ўлжабой ака худди муҳим бир нима ёдига тушгандай ўйланиб турди-да, сирли оҳангда давом этди: — Дарвоқе, бундан кўп асрлар аввал бу ерда ётган улуф авлиёнинг қабр тоши тагида илоҳий бир яшм тош ҳам сақланган, дейишади. Жуда ноёб хусусиятга эга сеҳрли тош! Уни қадимда яшаган машҳур ал-кимёгарлар бунёд этишган экан. Айтишлари-ча, унинг баҳоси йўқ эмиш.

— Унинг нимаси ноёб экан? — сўради Болтабой даров сергак тортиб.

— Унинг ёрдамида истаган ишингни амалга оширишинг, келажакда кечадиган воқеа-ҳодисаларни олдиндан билиб туришинг мумкин, — деди қоровул бамисоли арзимас бир матоҳ ҳақида сўз юритаётгандай лоқайд оҳангда.

Болтабойнинг кўзлари чакнаб кетди.

— Чинданам ноёб тош экан! У ҳозир ҳам шу ерда сақланадимми?

— Билишимча, йўқ, — деди қоровул атайин ўзини гўлликка солиб.

— Бўлмаса қаерда? — яна сўради Болтабой сабрсизлик билан унинг чақчайган кўзларидан нигоҳини узмай.

— Айтишларича, кейинчалиқ уни Ҳизр бува деган мангу яшовчи авлиё олиб кетиб, сақлаш учун яна аллақайси бир авлиёга топширган эмиш.

— У қайси авлиё экан? Яшм тош ҳалиям унинг кўлидами? — сўроқ қилишда давом этарди Болтабой борган сари тоқатсизланиб.

— Йўқ, — деди қоровул, кейин товушини пасайтириб, яна сирли оҳангда изоҳ берди: — Ҳозир тош ўша сенга таниш уч опа-сингилнинг уйига яшириб қўйилган.

— Қанақа опа-сингил?

— Дарров ёдингдан кўтарилдимми? Уларнинг каттасини кенжа уканг севиб қолгани, яқиндагина оҳ-воҳ қилиб юргангани унутибсан-да?

— Сиз мени қаёқдан танийсиз?

— Э, ука, шаҳарда, қолаверса, бутун жумхуриятда Болта бойваччани танимайдиган одам бор эканми?!

Бу гапни эшитган Болта бойваччанинг беихтиёр оғзининг таноби қочди. У ғурур билан тез-тез нафас ола бошлади.

Ўлжабой ака боши билан рўпараларидаги сағанага имо қилди.

— У ёққа яқин ўртада деярли ҳеч ким кирмаган, мумкин эмас! Лекин сен... нуфузли одамсан. Агар сағананинг ичига жуда киришни истасанг... марҳамат!

Шундай деб, у Болтабойни чанг босган мрамар зиналар орқали пастга бошлади.

Улкан темир эшик қийинчилик билан чийиллаб очилди ва улар ним қоронғи ертўлага қадам қўйишди. Қоровул сал олдинда чўнтак фонари билан йўлни ёритиб борарди. Ертўла ичкарига юрганлари сари кенгайиб борар, лекин бу ерда ҳеч қандай қабр тоши кўринмасди. Бирдан яна зиналар бошланиб, улар тагин пастга қараб йўналишди.

— Мендан ҳеч нарса сўрама, бу ерда савол-жавоб қилиш мумкин эмас! — деди Ўлжабой ака уни аста шивирлаб оғоҳлантираркан. — Фақат томоша қил, керакли гапларни ўзим айтиб бераман. Шунақанги фаройиботларни кўрсатаманки, унақаси етти ухлаб тушинг-

га ҳам кирмаган. Ўзингни йўқотиб қўймасанг, бўлгани, ишқилиб...

Ўлжабой ака бу гапларни уқдираркан, улар азбаройи эскирганидан тўкилиб кетган зиналар орқали тим қоронғи ертўлага кириб келишди. Деворлари эски мусулмон фиштлардан қурилган ертўланинг баландлиги икки газча келарди.

Оёқлари остида кўлмак сув шаниллади. Бу ернинг ҳавоси оғир, диққинафас эди. Ногаҳон чийиллаган овозлар эшитилиб, шундоқ ёнларидан девор ёқалаб баҳайбат каламушлар галаси югуриб ўтди. Улар одамларга эътибор ҳам қилишмади. Шунга қарамай, бойвачча кўнгли айниб, қайт қилиб юбораёзди. Ҳамроҳининг аҳволини пайқадими, қоровул дарров унинг қўлидан ушлаб олди. Бу ишни у жуда вақтида қилган экан, чунки бир сония ўтмай, Болтабой фонар ёғдуси остида кўнгилини оздиргудек ўлгудай бадбашара махлуққа рўпара келди. У йигитга қаҳр-ғазаб билан тикилар ва улкан жағдор тишларини фижирлатарди. Азбаройи кўрқиб кетганидан Болтабой ўзини кескин четга олди, агар қоровул бўлмаганида, деворга урилиб, бошини ёриши аниқ эди. Ўлжабой ака секингина кулиб қўяркан, унга тасалли берди:

— Ҳечқиси йўқ. Дастлабки пайтларда кўршапалаклардан мен ҳам кўрқардим.

Ниҳоят, улар узундан-узун бу мудҳиш ертўланинг охиридаги маҳобатли темир эшикка юзма-юз келишди. Қоровул анча-мунча куч сарфлаб эшикни очганидан сўнг, улар остона ҳатлаб, ярми фишт, ярми мрамар ушоқлари тўшалган каттакон бўлмага ўтишди. Ертўладан фарқли ўлароқ бўлма фавкуллода ёрқин нурларга чўмган, деворларга ловуллаб ёниб турган улкан шамлар осилганди. Уларни ким ва қачон ёққанини Ўлжабой ака изоҳлаб ўтирмади. Деворлар ёқалаб кишининг дилига гулгула соладиган даражада ялт-юлт қилаётган оппоқ устунлар қад кўтарганди. Улар йигирмага яқин эди. Уларнинг бирига яқинлашган бойвачча шу заҳоти даҳшат ичида ортига тисарилди. Булар шиша тобут (саркофаг)лар бўлиб, ичига мумиёланган эркакларнинг жасадлари жойлаштирилган эди. Уларнинг кийим-кечакларига қараганда, бу одамлар ўрта асрларда яшаб ўтган жангчи сарбозларга ўхшар эди.

Шу пайт мозор қоровули бойваччанинг елкасига қўл ташлаб, бўлманинг ўртасига имо қилди. Болтабой ўша томонга ўгирилиб, тош сандиқни эслатувчи улкан супага кўзи тушди. «Сандиқ»нинг четларига ўймакорлик усули-

да жимжимадор гуллар сурати туширилган, копкағининг сиртига сал-пал хитойчага ўхшаб кетадиган имлода аллақандай нотаниш ёзувлар битилган эди.

— Хосиятли яшм тоши ўз даврида мана шу сандиқда сақланган, — деди Ўлжабой ака йўлдошининг қулоғига шивирлаб. — Уни олиб кетмагунларига қадар бу ерни аждарҳога ўхшаган баҳайбат илонлар қўриқлашган ва бу ерга ҳеч ким яқинлашолмаган. Тошни олиб кетишибди-ю, бу жойнинг файз-хосияти ҳам қолмабди. Анави жасадлар ҳам қўриқчилар саналиб, биров тошга яқинлашса, шиша тобутларини ёриб чиқиб, ўғрилиқка келган одамнинг жонини суғуриб олишган эмиш.

— Ё тавба! — деди Болтабой ҳайрат бармоғини тишлаб.

— Лекин сен қўрқма! — шивирлаб гапида давом этарди қоровул. — Бари бир тошни қўлга киритишга ҳаракат қил. Агар бу ишни уддаласанг, — Болта бойвачча буни албатта уддалайди, бунга ишончим комил, — нафақат юртинг, балки жами мулки оламга ҳукмронликни қўлга киритишинг мумкин.

Болтабой унга ағрайиб тикиларкан, айна кўнглидаги гапни топиб айтаётганидан баттар ҳайратга тушганди. Айна дамда хаёлидан: «Нима бало, чинданам шайтонга рўпара келдим шекилли,» — деган фикр ўтди.

Шу ондаёқ қоровул биқинига туртиб:

— Намунча мижғов бўлмасанг! — дея хитоб қилди сал товушини кўтариб, унинг аччиғи чиққани кўриниб турарди. — Мен ҳам Худонинг бир бандасиман. Лекин оддий банда эмас! Истасанг, авлиё дейишинг мумкин. Чунки мен дунёдаги ҳамма гаплардан хабардорман. Айттайлик, кеча кечаси сенинг уйингда бўлиб ўтган ағдар-тўнтардан...

Болтабой тунги ғаройиб йўлдошининг жавлон уриб ёнаётган шам нурида аллақандай сирли, кўкимтир тусда товланаётган совуқ башарасига янада синчиклаброқ тикиларкан, азбаройи қўрқув ва саросимага тушганидан жағи осилиб қолган эди. У тили зўрға айланиб, сўради:

— Сиз буни... қаёқдан билдингиз?

— Айтдим-ку, камина авлиёман, ахир!

— Авлиёлар... турли кароматлар кўрсатишган, дейишади. Чинакам авлиелигингизни менга исботлаб бера оласизми?

— Жуда кўп савол бераяпсан, — деди қоровул энди аччиқ данак чайнаб кўйгандай афтини буриштириб. — Бунинг оқибати яхши бўлмайди. Авлиелигимни сенга ал-

лақачон исботлаб бўлдим. Буни уйингга қайтганингда биласан.

— Йў-ге?.. Уйимда ҳамма нарса яна ўз ҳолига қайтди, демокчимисиз?

— Савол беришни бас қил, деяпман! Айтдим-ку, ҳаммасини ҳализамон ўзинг кўрасан...

Шу пайт Ўлжабой ака жасад солинган шиша тобутларнинг бирига синчков тикиларкан, рангги бўздай оқариб кетди. Болтабой ҳам ўша тарафга юзланди-ю, қичқириб юбораёзди. Жасаднинг тўсатдан киприклари қимирлаб, бесўнакай қалин лабларида захархандали кулгу ифодаси пайдо бўлганди.

— Сенга неча бор айтдим-а, ана энди ҳаммаси расво бўлди! — хитоб қилди қоровул афсус-надомат билан баралла овозда. — Жасадлар тирила бошлашди. Сенга аввалдан ҳаммасини тушунтириб берсам бўларкан. Бу ерга кирган ҳар қандай ўғрининг миясида, яшм тош қаерга яширинган экан, деган савол-ўй бўлади. Жасадлар ҳам ана шу савол-ўйга, умуман, савол биотўлқинларига созланган. Бу тўлқинлар жасадларга етиб бориши билан улар тирилиб, ўғрига хужумга ўтишди. Уларнинг биттаси жонланса, бўлди, шу заҳоти қолган йигирматасини тирилтиради. Хайр, майли, бўлар иш бўлди, мен уларни чалғитиб тураман, сен қочиш пайида бўл!

Шу пайт ҳалиги киприкларини қимирлатган жасад қўйилган шиша тобут қарсиллаб ўртасидан дарз кетди. Эسخонаси чиқиб кетган Болтабой қимирлашга ҳам ҳоли етмай, хайкалдек қотиб тураркан, тобутнинг бир бўлаги тўкилиб тушди, айни дамда ундан аччиқ ва ўлгудай қўланса тутун бурқсиб кўтарилганини пайқади. Тутун тарқалгач, шиша тобут ғойиб бўлгани, унинг парчалари асирликдан қутулиб чиққан сирли мавжудотнинг оёқлари остида ётганини кўрди. Шу заҳоти жасад кўзларини очиб, аввал Болтабойга, сўнгра қоровулга тешиб юборгудек ғазабнок нигоҳ билан тикилди. Бойваччанинг борлиқ вужудини аллақандай ибтидоий бир даҳшат ҳисси чулғади. Иккови ҳам жон-жаҳдлари билан ўзларини эшикка отишга интилишар, лекин қандайдир шайтоний бир куч оёқларини занжирбанд қилиб қўйгандай эди. Шу чоғ Болтабой ўз ҳамроҳининг юзи қандайдир маънисиз, совуқ бир ифода касб этгани, қўллари жонсиздай осилиб тушгани, у бамисоли бўлма илоннинг жодули нигоҳига дуч келган куёнчадай жасаднинг истиқболига қараб юра бошлаганини кўрди. Ана шундан сўнг юз берган воқеадан

бойваччанинг оёқлари акашак бўлиб, хуши бошидан учаёзди.

Мозор қоровули худди сеҳрлангандай ўрта асрларда яшаб ўтган, айни дамда хайкалдай қотиб турган девдай хайбатли жангчи сари юраркан, бошқа шиша тобутлар ҳам қоқ ўртасидан қарсиллаб дарз кетиб, шишалари тўкилиб туша бошлаган, бўлмани улардан бурқсиб чиқаётган кўм-кўк ва ўлгудай бадбўй тутун тўлдирганди. Мана, Ўлжабой ака даҳшатли махлуқ билан юзма-юз келди-ю... во дарин! — бир сакраб унинг танасига сингиб кетди! Уни ўзига «ютиб» юборган одамхўр «дев» шу заҳоти жонланиб, олдинга бир қадам ташлади.

Ўтакаси ёрилаёзган Болтабойнинг оёқларини занжирбанд қилиб турган кўзга кўринмас куч шу ондаёқ йўқолиб, у бир зум ҳам ўйланиб ўтирмай, ўзини ташқарига олди.

Кўрқувдан эс-хушини йўқотгудай ҳолатда бу Худо урган ертўладан юқорига олиб чиқувчи зиналар сари шаталоқ отиб югураркан, орқасидан гумбурлаган офир қадам товушлари қуловига чалинди. Ортига ўгирилиб қарашга ҳам юраги дов бермай, баттар жон-пони чиқиб, бор овози билан чинқирганча янаям тезроқ югурди. Мана, ниҳоят, халоскор зиналарга ҳам етиб олди. Темир эшик остонасидан ҳатлаб ўтди-ю, уни бор кучи билан беркитди. Шу ондаёқ ичкаридан худди Фантомасга ўхшаб ваҳимали дўриллаган кулгу овозини эшитди. Бу кинояли кулгу шайтоний кучлар тантанасидан далолат бераётгандай эди.

Ўғрилиқни ўзига касб-кор қилиб олган Болта бойвачча умрида газет-журнал ўқимаган, фирт махдуд йигит эмасми, ярим тунда кечган бу фаройиб саргузаштларининг моҳиятини ҳаётининг охиригача англай олмай ўтади... Гап шундаки, «Сирли олам» ойномаси яқинда бир илмий мақола чоп этган, унда ёзилишича, ўрта асрларда ал-кимёгарлар инсон танасининг бир неча аср яшай олишини таъминловчи модда кашф қилишган, бу тажрибаларга розилик билдирган одамларнинг қони сўриб олиниб, унинг ўрнига инсон жасадини емирилишдан сақловчи махсус суюқлик модда қуюшган. Бундан одам ўлмаган, ўзига хос муроқабача ҳолатига ўтиб, летаргик уйқуга кетган. Мозий олимлари ўзлари бунёд этган ягона нусхадаги илоҳий яшм тошини кўриқлашда, афтидан, ана шундай одамлардан фойдаланишган кўринади.

...Болтабой сапчиб ўрнидан турди-ю, ўзини яна уйда, катта айвонда кўриб, сал кўнгли таскин топди. Икки

укаси икки томонида алоқ-шалоқ думалаб ётишарди. Аланглаб ён-верига тикилди, ажабо: ҳамма нарса яна жой-жойида, кеча тунда бўлиб ўтган тўс-тўполоннинг иси ҳам, изи ҳам қолмаганди.

«Қоровул чиндана авлиё экан шекилли?» — хаёлидан ўтказди у ўйчан қиёфада ташқарига тикилиб. Гафлат уйқусидаги бу оми ва жоҳил йигит шу бугун шайтонлар ва инс-жинслар раҳнамози Улуспирнинг нақ ўзи билан мулоқотда бўлганини хаёлига келтиришга ҳам кодир эмас эди...

АЖДОДЛАР ЁДИ

Кўк дўпни кийиб, мошгуруч соқоли ёйсимон шаклда бир текис тарашланган барваста қоматли Баҳром Шайх ота дастурхон ёзиғлиқ хонтахта юқорисида ҳаворанг болишга ёнбошлаб ўтирар, ҳозиргина пахта гулли пиёлага келини куйиб кетган кўк чойдан хўплаб, рўпарасидаги пастак жавонга қўйилган ойнаижаҳонга тикиларди. Унда масковлик журналист дунё воқеалари ҳақида сўз юри-таётганди. Японияда яна кучли зилзила бўлиб ўтибди. Беш юзга яқин одам ҳалок бўлибди. Амриқодан Хитойга учаётган самолёт 300 нафар одами билан уммонга қулабди. Атиги ўнга яқин одамни кутқариб қолишга муваф-фак бўлишибди. Афғонистонда муҳолиф томонлар келишолмай, ўзаро қонли урушни яна давом эттиришаётганмиш. Қаердадир Сибирда, Маринский яқинида, деди шекилли, нефт ортган поезд издан чикиб кетибди. Қайсидир Африко мамлакатини сув босибди. «Ё тавба! — хаёлидан ўтказди Баҳром Шайх ота дилида нохуш безовталиқ хисси туюб. Бу телевизорда ишлайдиганларга-ям ҳайрон қоласан, киши. Нуқул даҳшатли фалокатлару фавқуллодда ҳодисалардан гапиришади. Уни томоша қилган одам замоннинг нечоғли нотинч ва қалкиб турганидан беихтиёр ваҳимага тушиб кетади. Дунёда яхши ишлар ҳам бўлаётгандир, ахир? Қандайдир улкан қурилишлар, илмий кашфиётлар, миллий байрамлар... Ана ўшалардан ҳам гапирса асакаси кетадими буларнинг?! Айтайлик, мана, камина ўша 300 та одамнинг сувга чўккани ёки поезд ағдарилганини эшитиб, нима қаромат кўрсата оламан? Уларга ачиниб, кайфиятим, асабим бузилади, холос. Фикри ожизимча, бошқалар учун ҳам худди шундай.

Ойнаижаҳонда энди малла сочи ёшгина ўрис аёл аллақайси афсунгарми-ей, фокусчими-ей — ўтда ёнмайди-

ган, танаси арра билан қоқ ўртасидан қирқилсаям тирик қолаверадиған фаройиб одам ҳақида ҳикоя қила бошлади.

Тавба, сўнги йилларда шунақа антиқа одамларам кўпайиб кетди, хаёлидан ўтказди Баҳром Шайх ота энди ойнаижаҳонга маънисиз нигоҳ ила тикиларкан. У ўйга толғанди. Раҳматлик буваси Икром Шайх бобо болалигида афсун ва дуолар ўқиб, турфа-туман илоҳий мўъжиза ва кароматлар кўрсатадиған азиз авлиёлар ҳақида ҳикоя қилиб бергувчи эди. Ўзларининг аждолари орасидан ҳам шунақа табаррук зотлар етишиб чиққан экан. Масалан, XIII асрда яшаб ўтган боболари Шайх Умар Боғистоний дуо ёрдамида қишда узум етиштирган, айна саратон авжига чиққан паллада дарёни музлата олган экан. У ҳақда халқ орасида тарқалган қуйидаги ривоят то бизнинг кунларимизгача етиб келган:

Нанайда қишда узум пишди — тотиб кўрдик,
Ёзда Чирчик музга ботди — қотиб кўрдик.

Лекин у зот ҳозирги фокусчилардан фарқли ўларок ўз замонасининг йирик мутасаввифларидан бўлиб, илоҳиёт ва тариқат илмини мукамал эгаллаган, илмий зоҳирий ва илми ботиний сир-синоатларидан воқиф бўлган. Шайх Умар Боғистонийнинг ўғли Шайх Хованди Тоҳур бува ҳам ўз илм заҳираси ва етуклиги жиҳатидан кароматгўй алломалар орасидан юксак ўрин эгаллаган. Улуғ инсоний фазилатлари ва кароматлари билан бутун Мовароуннаҳр халқлари ва подшолари орасида улкан обрў-эътибор ва нуфузга эришган, олий мақом ва илоҳий сирлар орифи, фуқаро ва ақобирлар пуштипаноҳи Шайх Хожа Аҳрор Убайдуллоҳ ҳам Шайх Хованди Тоҳур буванинг невараларидан эди.

Шўролар даврида бу буюк сулоланинг иқтидорли ўғлонлари қувғин ва таъқиб-таъйиқ қилинди, уларнинг баъзилари сургунга жўнатилиди, айримлари ҳорижга кўчиб ўтишга мажбур бўлишди. Пировардида бу кароматгўйлик асрлар оша катта боболаридан суяк суриб, неваралари Назира, Нарғиза ва Нафисаларга ўтган бўлса не ажаб. Аммо чинакам кароматгўй, чинакам комил инсон даражасига эришгунча олдинда ҳали қанча азоб-уқубатлар, ҳали қанча синовлар бор экан? Неваралари қанча синовлардан ўтиб бўлишди, лекин, фикри ожизича, булар ҳали ҳамир учидан патир эканини Баҳром Шайх ота ботиний бир туйғу билан сезар, бу ҳақда ўйласа, бўлди, кўнглини ғашлик чулғар, кўкси ғамга ботар эди.

Баҳром Шайх ота анча ўқимишли, маърифатли, ислом фалсафасини теран тушунадиган одам бўлса-да, Лавхул маҳфузнинг кўп ишларига тушунолмас, унинг баъзан ақл бовар қилмайдиган «ўйин»ларидан боши қотар эди.

Яқиндагина Қўлдош Али Ҳожи деган олис аймақлари ва у бериб юборган ғаройиб яшм тоши ҳақидаги хабар ҳам уни лол қолдирган эди. 20-йилларда, кейинрок, уруш даврида кўп қариндошлари Сайрамга, Шамайга, Афғонистон ва ҳатто Амриқога кўчиб кетганларидан хабари бор эди. Лекин улар билан ҳеч қандай бордикелдилари йўқ, айниқса, сўнгги ўттиз-қирқ йилда алоқалари буткул узилиб кетганди.

Халиги башоратчи аёл Гулшода бонунинг бот-бот уйларига келиб, ўша сеҳрли тош ёрдамида неваралари билан аллақандай муруқаба амаллари ўтказаетгани ҳам отага хуш ёқмас, бундай муносабати баъзи қотиб қолган диний ақидалар онгига сингиб кетгани боис ҳар қандай башорат ва фол очишларни тан олмаслигидан келиб чиққан эди.

Баҳром Шайх ота раҳматлик буvasидан аллақандай сеҳрли фалсафа тоши ҳақида ҳам қизиқ-қизиқ ривоятлар эшитган, айтишларича, ноёб кристалл таркибли бу тош ёрдамида муруқаба ҳолатида ўтмишда бўлиб ўтган, ҳозирда ва келажакда кечувчи ғаройиб воқеа-ҳодисаларни кўриш, башорат қилиш мумкин экан. Ўрта асрларнинг машҳур алломаси ва файласуфларидан ал-Хоразмийнинг ёзишича, бу тош оддий ҳаво табиатига эга ва шунинг учун ҳам хавода кўринувчи ҳамма нарсалар унда акс этаверади. Баъзи бир мутасаввифларнинг фикрича, ҳайратомуз кўринишлар ва келажак манзаралари кристаллга кирувчи руҳ томонидан «намойиш» қилинади. Руҳни кристалл таркибига киритиш учун эса, ўзаро номутаносиб диний ва мағиявий ифодалар қоришмасидан иборат афсундан фойдаланишар экан. Кўпинча кристаллга бир одам қараб турар, иккинчи — «руҳ чорловчи» медиум эса, бир маромда афсун ўқиб, ҳамроҳини муруқаба ҳолатига киритарди.

Буvasининг эътирофича, келажакни башорат қилиш билан фақат сеҳргарлар ва афсунгарларгина эмас, балки эл-юрт орасида доврўғ таратган валийлар ҳам шуғулланишган, илло, бунда улар дуолар ўқиб, Худога муружаат қилишган ва «қора мағия» билан шуғулланиб, ёвуз руҳларни чорловчи сеҳргар ва афсунгарлардан фарқли ўлароқ ўз кароматларини эл хизматига, эзгу ва олийжаноб ишларга йўналтиришган.

Ҳар бир одамнинг худо пешонасига ёзгани бўлади, деганларидек, ота Лавхул маҳфузнинг ўн саккиз минг оламда кечадиган ҳар бир воқеани олдиндан белгилаб қўйгани, тақдирдан қочиб қутулиб бўлмаслигига ишонар, айнаи вақтда инсонга берилган ирода эркинлиги, истак-хоҳиш ва кучли интилиш ёрдамида тақдир саҳифаларига таҳрир киритиш мумкинлигига ҳам шак келтиролмас эди.

«Хўп ола-тасир давр бошланди-да», — хаёлидан ўтказди Баҳром Шайх ота ойнаижаҳондан нигоҳини узмай. Зангори кўзгуда энди учта йирик давлат раҳбарининг Беловеж шартномаси тузганлари хусусидаги кўрсатув берилаётганди. Ер куррасининг олтидан бир қисмини эгаллаган буюк салтанат парчалана бошлаган, зулм ва истибдод империяси даҳшатли тўлқинлар тўфонида хасга осилган чумолидай ўз мавқеини саклаб қолиш учун сўнгги чора-тадбирларни амалга оширишга киришганди. Айнаи даврда турфа-туман фирқалар, «халк» ҳаракатлари бошланиб, кечагина «пролетарман», деб кўксига уриб юрган ялангоёқлар бугун яна ҳокимият тепасига чиқишга азму қарор қилишганди. Куни кеча фирқанинг бўҳчадай, юзлари қип-қизил мағиздай амалдорлари бўлиб, халқнинг қонини сўриб юрган кимсалар эндиликда бир юмалаб, демократларга айланишган, турли жамғармалар, қўшма ва кичик корхоналару хиссадорлик жамиятлари тузиб, яна дориломон ҳаёт кечира бошлашганди. Айнаи замонда авваллари ўртамиёнадан паст олим, чала ҳаким, ўртамиёна шоир, бастакор ёки публицист бўлиб, жамиятда обрў-эътибор тополмай юрган бир гуруҳ нафсониятга берилган, шухратпараст, учар ва товламачи нусхалар ҳам Горбачев эълон қилган қайта қуриш сиёсатидан ўз манфаатлари йўлида фойдаланиб қолиш фурсати етганини англаб, ўзларини сиёсат майдонига уришган, шайтонга ҳай беришганди. Илгарилари марксизм-ленинизм асослари ва илмий коммунизмни кўкларга қўтариб, ёшларга маъруза ўқиб юрганлар бугун офиз кўпиртириб, капитализм ва буржуа жамиятининг афзалликларини макташга тушиб кетишганди.

«Умрида ҳеч нарса кўрмаган, таг-зоти паст, кўзи оч подшодин худо ўзи асрасун, — деяр эди доим марҳум буваси. — Яхши подшо уй-жой қуради, йўл қуради, ёмони — борини ҳам йўқ қилади». Ҳозир эса, айнан шундай ўтмиши қоронғи, ҳатто моҳиятан жинойий ишларга даҳлдор кимсаларнинг кўнгли подшо бўлишни тусаб қолганди.

Хом сут эмган бандасининг табиати ўзи шунақа. Унга салгина амал курсиси тегса, ҳокимият «маза»сини озгинагина тотиб кўрса, бўлди, босар-гусарини билмай, кибру ҳавога берилади, ўзини буюк ишларга қодир санаб, янада баландроқ «дор»га осилгиси келиб қолади, аслида ўз ақлий ва маънавий савияси бўйича сариқ чақага ҳам арзимайдиган бу тоифалар нечоғли майда одамлар бўлишмасин, ўзларини шунчалик юқорироқ даражага муносиб, деб даъво қилишади.

«Ҳа, энди янги подшо бўлса — бўлибди-да, бунинг менга, оддий бир деҳқон (ёки чўпон)га нима дахли бор, еримга ишлов бериб, ҳосилимни ўриб, насибамни териб юравераман-да, кимдир тахт талашади, кимдир дунё талашади, талаша-талаша бари бир кун қабрга киради. Мен бўлсам, ҳалол меҳнатим, пешона терим билан халқнинг қалбига қираман», — деган қабилда фикр юритадиганларни Баҳром Шайх ота калтабин одамлар, деб санарди. Чунки ҳаётий тажриба шуни кўрсатдики, ҳар бир тайинланган ёки сайланган юрт раҳбари фаолияти ҳар бир фуқаро, ҳатто ҳар бир ҳайвон, ҳашарот ёки ўсимлик тақдирида ҳам ўз инъикосини топиши мумкин экан! Хрушчев ҳокимият тепасига келганда уй ҳайвонларини йўқ қилдиргани, натижада сут ва гўшт маҳсулотлари кескин камайиб, очарчилик бошланишига бир баҳя қолди. Ёки Хитой давлати раҳбари миллионлаб чумчуқларни ёппасига қирдиргани оқибатида миллионлаб мева дарахтлари қурт тушиб қуртлаб қолгани кўпларнинг, айниқса, кекса авлоднинг ёдидан кўтарилгани йўқ-ку, ахир!

Тарих сарҳадларида биргина шахснинг ўрни нечоғли буюқлигини Баҳром Шайх ота яхши тушунар, эрни эр қиладиган ҳам, ер қиладиган ҳам хотин, деганларидай, юртни бўстон қиладиган ҳам, қабристон қиладиган ҳам подшо, деб ҳисобларди у.

Эшик очилиб, хонага негадир қовоғи уюлган Мунаввархон ая кириб келди-ю, отанинг хаёли бўлинди.

— Чойингиз борми? — деб сўради у чойнак қопқоғини очиб, ичига нигоҳ ташларкан. Ярим чойнақдан кўпроқ чой борлигини кўриб, хонадон соҳибининг ёнига ўтирди-да, нохуш кайфиятда: — Ўғлингиз яна Гулшода бонунни бошлаб келди, қизларни олиб, меҳмонхонага кириб кетишди. Тош билан боғлик яна алламбало тажриба ўтказишармиш, — деди. Башоратчи аёлнинг бот-бот уйларига ташрифи унга ҳам хуш келмаётгани кўриниб турарди.

Баҳром Шайх ота ўйчан қиёфада аста соқолини тутамларкан:

— Алҳамдулиллох, охири бахайр бўлсин ишқилиб, — деб кўйди.

— Бундоқ тузукроқ ҳам тушунтириб беришмайди, — деди ая нолигандай бўлиб. — Улар нима қилишмоқчи ўзи?

— Ўғлим, десиртатсам учун тажриба ўтказаяпмиз, дейди. Алҳамдулиллох, Парвардигор мавжудлигини ғайридинларга илмий асосда исботлаб бермоқчи у.

— Ё тавба! Олимларнинг ҳам ақли анча куюлибди-да! Ҳаммалари азалдан нуқул Худо йўқ, деб ташвиқот қилишарди-ку!

— Лекин айни замонда бунинг жазосини олишаяпти. Кўп олимлар, айниқса, домлаларнинг ишлари чанпасидан кетган ҳозир.

— Тавба, авваллари яхшими-ёмонми, олимлардан бойроқ одам бўлмасди.

— Буям худонинг уларга юборган синовиди-да, онаси. Булар бари ўткинчи.

— Тўғри айтасиз, додаси, бари бир яхши ният қилган маъкул.

Баҳром Шайх ота кўлидаги бошқарув ускунасининг тугмаларини босиб, ойнаижаҳонни бошқа дастурларга бирма-бир ўтказиб кўрди. Ҳаммаёқда ўрис тилида кўрсатувлар берилаётганди.

— Ўзбекистонда яшаб, ўзбекча кўрсатув томоша қилолмасанг, — деди Мунаввархоп ая кинояли оҳангда қошларини чимириб, — бу қандай бедодлик!?

— Иншооллох, ўзбекча кўрсатувларни ҳам томоша қилиш насиб этади ҳали, кўнглим сезиб турибди, тинчлик-омонлик бўлса, якин йиллардаёқ ҳаммаси жойига тушиб кетади. Юртбошимизга худо узоқ умр берсин...

— Илоё, айтганингиз келсин! — деди ая юзига фотиҳа тортиб.

Айни шу пайтда ошхона эшиги очилиб, Асад кириб келди. У салом бериб, қозонда гўшт қовураётган хотинининг ёнига келди. Негадир у ташвишли қиёфада эди.

— Онаси, нохуш хабар бор, — деди қовоқ-лунжини осилтириб. — Ҳозиргина ўтказган муроқаба амалимиз яхши чиқмади, ака-укалар яна куфр ишларини...

— Жувонмарглар, яна нима балони бошлашибди? — сўради хотини жон ҳолатда бирдан қўл-оёқларидан мадор кетиб.

— Яшм тошни ўғирлашга жазм қилишибди! Бу йўлда улар ҳеч нарсадан тап тортишмайди.

— Анвар акангизга сим қоқинг! Бирон фалокат юз бермасидан маслаҳатлашиб, олдини олайлик! — деди хотини эсхонаси чиқиб.

— Хотин, — деди Асад асабини аранг босиб, — бу гапни ойимга ҳам, додамга ҳам айтиб бўлмайди. Лекин сенга очигини айтаман: улар бугун тундаёқ уйга бостириб киришлари мумкин!

— Нималар деяпсиз?! Энди шу етмай турувди ўзи!.. Мелиса чақириш керак, ахир!.. — хитоб қилди хотини йиғлагудай аҳволда.

Асад тунд қиёфада бошини ҳам қилиб, пича ўйланиб турди-да, бирдан қатъий оҳангда гапирди:

— Мелиса ҳам чақирмаймиз, Анвар акамга ҳам сим қоқмайман. Раҳматилла билан маслаҳатлашиб кўрай. Ҳозир мен Гулшода бонуни уйига ташлаб, дўстимнинг олдига ўтиб келаман. Додам билан ойимни ортиқча ташвишга кўймай, ҳозир қайтиб келади, деб кўя қолгин.

Шундай деб, Асад жадал одимлар билан ташқарига отланди.

АМИРНИНГ ХУФИЯ РЕЖАСИ

Гулшода бону эрталаб Асадга сим қоқиб, негадир кўнгли безовталиги, сеҳрли тош воситасида жиноятчи ака-укаларнинг «иш»ларидан бир хабар олиш кераклиги ҳақидаги таклифни айтди.

Бир кун аввал эса, ўртанча қизи Наргиза ғаройиб бир сурат чизиб, отасига кўрсатди. Суратда қора чопон кийган ўша бизга таниш уч барзанги йигит жар ёқасида туриб, чарм куртка кийган жингалак сочли ёш йигитни тўппончадан ўкка тутишмоқда, яраланган йигит эса, жарга қулаётган лавҳа акс эттирилган, қора чопонли йигитларнинг бошлари узра сочлари тўзғиган, тирноқлари қошиқдай ўсиб кетган, яғири чиққан узун қора кўйлакли кампир бамисоли фарёд чекиб парвоз қиларди. Наргиза авваллари ҳам ўз-ўзидан илҳомга кириб, кўп суратлар чизган, уларга аллақандай бўлажак воқеаларга мавҳум ишора бор, лекин уларнинг аксариятини ҳеч ким тушуна олмас эди. Қизнинг сўнгги иши Асадни ҳам, унинг хотинини ҳам ҳайратга солди. Қора чопонли уч кимса — ҳалиги уч жиноятчи ака-ука — Болтабой, Тешабой ва Ўроқбой эканлиги кундай равшан эди. Лекин анави жингалак сочли ёш йигит ким? Уни нега қатл қилишаяпти? Бу фожеа содир бўлиб ўтдими ёки энди кутилаяптими?

Сўнги саволга кўзларини юмганча, сукутда ўтирган Назиранинг ўзи жавоб берди:

— Йигитни эртага тушдан кейин шаҳар чеккасидаги жарлик ёки дарё ёқасида тинчителишмоқчи, — деди у сира иккиланмай.

— Каерда у жарлик? — сўради Асад асабийлашиб.

Бу саволга жавобан Наргиза елкасини қисиб, яна такрорлади:

— Чуқур жарлик тагида сув бордай... Сал нарида юқори кучланишли қахрабо тармоғи таянчлари қад ростлаган...

Назира суратга синчиклаброк тикиларкан, бирдан кўзлари чакнаб кетди:

— Ахир, бу ўша... Сайрамда, Ҳожи отанинг уйида оёқ-кўллари шифо топган йигит-ку! — дея хитоб қилди у.

— Наҳотки? — деди Асад ҳаяжонга тушиб. — Чинданам ўша йигитми? Бухорои шарифлик Саид Азим Ҳожи авлодларидан эди чоғи?..

— Худди ўша! — деди Назира қатъий хулосага келиб.

— Унда энди қотиллик юз берадиган жойни аниқлаш қолди.

Боядан бери уларга қулоқ солиб, сукутда ўтирган Нафиса бирдан тилга кириб:

— Жойини балки мен айтарман, — деди айвоннинг пастки бурчидаги тош ойнага кўзларини катта-катта очиб тикилганча. Шу заҳоти ҳамма ўгирилиб, ойнага қаради. Лекин ҳеч ким унда акс этган айвондаги лаш-лушлардан бўлак ҳеч нимани кўрмади. Чамаси, фақат Нафисагина унда алланималарни илғаётгандай эди. — Сув кўраяпман... Катта сув... Бу — Чирчик дарёси шекилли... Унинг ёқасида ташландиқ завод... Синган, ярим-ёрти темир-бетон тахталар, тўртбурчакли митти пойдеворлар ва шлакоблоklar... Ундан сал нарида дарёга туташган улкан жарлик...

— Мен бу жойни биламан, — деди Асад жонлашиб. — Тузел тарафда...

Назира билан Гулшода бонунинг яқиндагина яшм тоши ёрдамида ўтказган муроқаба амали вақтида эса, қуйидаги фаройиб воқеанинг гувоҳи бўлишди.

...Болта бойвачча қирмизи «Тойота»да укалари билан бирга шаҳарни айланасига ўраган ҳалқа йўлни кесиб ўтиб, икки қаватли данғиллама ҳовлиларнинг бирида тўхтади. У қўлидаги кейс билан мошинадан бир ўзи тушиб, ўймакорлик усулида нақшин жилолар берилган

маҳобатли дарвоза юқорисидаги тугмани босади. Дарвоза чеккасидаги дарча очилиб, унда сочлари тап-тақир қирилган бақалоқ бир йигитнинг қовоқсимон калласи кўринади. Аввал Болтабойга, сўнгра унинг ён атрофига синчков нигоҳ ташлаб, дарчани беркитади-да, дарвоза ўртасидаги эшикни очади.

Болтабой остона ҳатлаб ўтиши билан рўпарасидан чиққан икки барзанги йигит унинг чўнтаклари ва оёқларини пайпаслаб, қуроли бор-йўғини текшириб чиқишгач, ичкарига ўтишга ижозат беришади. Мармар зиналар орқали юқорига кўтарилиб, бўйи 30 газ, эни 15 газлик каттакон айвон орқали қабулхонага кираркан, энди малла сочли гўзал бир аёл истикболига чиқади. У Болтабой билан майин жилмайиб саломлашгач, бир дақиқа кутиб туришни илтимос қилиб, ичкарига йўналади. Лаҳза ўтмай, эшикни очаркан:

— Марҳамат, Отахон сизни кутаяпти! — дейди ўзини четга олиб.

Ичкарига қадам ташларкан, хонанинг азбаройи нурафшонлигидан Болтабойнинг кўзлари қамашиб кетади. Ана шу нурга чўмган, ялт-юлт қилаётган ранг-баранг хориж жавонлари ва нимкатлари билан тўла, оёқ остига жилвагар форс гиламлари тўшалган ҳашаматли хонанинг тўридаги улкан олмон столи ортида эликбеш ёшлар атрофидаги, савлатидан от ҳуркадиган, залворли нигоҳи кишига тешиб юборгудай тикилувчи барваस्ताқомат одам ўтирган жойида унга эринчоқлик билан қўлини узатади. Бойвачча шоша-пиша унинг қўлини қисади. Унинг икки томонида, шахсий кўриқчилари бўлса керак, эшикдаги қоровул каби сочлари тап-тақир қилиб олинган, шопм-ўйлов, спортчиларга ўхшаган келбатли икки йигит ҳайкалдай ғўдайиб турнбди.

— Ўтир, — дейди бутун Ўрта Осиёга Амир лақаби билан донг таратган хўжайин рўпарасидаги курсига кўзлари билан имо қилиб. Болтабой кейсни столга кўяди, курсига ўтириши билан хўжайинининг юз қиёфаси куни кеча мазорда ўрта асрларда яшаган сарбознинг қурбонп бўлган қоровулга ўхшаб кетишини пайқаб, ҳайратга тушади.

— Ўтган гал ишни қойил қилолмадиларинг, — дейди у норози қиёфада қошларини чимириб. — Қурбон бўлмасин, деганимизга қарамасдан яна бир одамни гумдон этдиларинг. Оқибатда миршаблар изимиздан тушиб, чувнимиз чиқиб қолишига бир баҳя қолди. Қонун бўйича сен ҳозир отилишинг, укаларинг эса, умрларининг охп-

ригача зиндонбанд қилинишлари керак эди. Яхшики, уларнинг орасида садоқатли итларимиз бор. Бу ишни ёпди-ёпди қилиш учун бир жамодан сармоямиздан воз кечишимизга тўғри келди. Бу ахвол давом этаверса, иштонсиз қоламиз, ахир! Энди уни икки баравар қилиб тиклаш керак. Табиийки, бунинг масъулияти сенинг зиманга юкланади, укдингми, галварс?!

— Уқдим, отахон, — дейди Болтабой нафасини ичига ютиб.

Амир азбаройи ғазабга минганидан ўрнидан туриб кетади. Қўлларини шимининг чўнтақларига тикқанча, асабий ҳолатда уёқдан-буёққа одимларкан, сукутга толади. Бойвачча бошини ҳам қилганча, «чурк» этмай ўтиради. Хўжайин қаҳр-ғазаб отига минганида, қўлидан ҳар бало келиши, жазавага тушиб тепкилай кетиши, столининг тортмасидан тўппонча чиқариб, нақ пешонасидан отиб ташлаши ҳам ҳеч гапмаслигини яхши билади. Болтабойнинг «Уқдим...» деган жавобини эшитиб, Амир яна жойига келиб ўтиради, сал ҳовуридан тушгандай бўлади.

— Хабаринг бор, биз «Озодлик» халқ ҳаракатига аъзо бўлиб кирганмиз, — дейди энди у анча хотиржам тортиб. — Уни фирқага айлантириш учун корпорациямиз озмунча маблағ ажратмади. Бу иш учун сарфлаган сармоямиз жами низомий жамғармамининг қарийб ўттиз фоизини ташкил этди. Демак, фирқада биз етакчи овозга эга гуруҳлардан бўлишимиз керак. Бу — биринчи босқичдаги вазифамиз. Иккинчи босқичда эса, биз ноиблар сайловида иштирок этишимиз, пировардида ҳукумат тизимида ҳам энг кучли фракциялардан бирига айланишимиз лозим.

Болтабойнинг ўта зерикарли маърузани тинглашга ўлганининг кунидан чидаб ўтирган талабадай анқайганча, ҳаммаси тушунарли, дегандай ҳадеб бош ирғаётганини кўриб, яна ғазоби кўзийди-ю, лекин ўзини босади.

— Аммо бизга бу залворли ишларимизда ҳалақит бераётган ҳар хил ғаламуслар ҳам йўқ эмас, — дейди у гумаштасининг эътиборини кўпроқ тортиш учун овозини баландроқ кўтариб. — Майда бир олимча бизга қарши бош кўтариб, камина ва бошқа сафдошларимиз, жумладан, сенинг номзодингни ҳам халқ ҳаракати тизимидан умуман чиқариб ташлаш учун қатъий кураш бошлаган. Чўнтагида ҳемири ҳам йўқ бу гадойвачча профессор бизларни жинойт дунёсига даҳлдорликда айбламоқда. Ана шу галварснинг бир танобини тортиб қўйишимиз керак бўлади.

Бу гапни эшитган бойваччага сал жон киргандай бўлди.

— Нима қилайлик, Отахон, аспаласопинга жўнатайликми ўша кизталокни? — деб сўрайди у ўтирган жойида қаддини ростлаб.

— Ҳозир ит эгасини танимайдиган алғов-далғов замон, шундай қилсак ҳам бўлади-ю, лекин сал бошқачароқ йўл тутамиз. Ўша олимнинг арзада бир ўғли бор, қўл-оёғи шол бўлиб ётган экан, яқинда бир табиб ёрдамида шифо тонибди. Ана ўша болани ўғирлаш керак. Шундай қилсак, ўша галварснинг юрагини суғуриб олган бўламиз.

— Бу хизматни бизга қўйиб берасиз! — хитоб қилади Болтабой беихтиёр муштларини тугиб. Бойвачча бундай «иш»нинг дарагини эшитишнинг ўзидан зудтар қони қайнаб, завқ-шавққа тушгани кўриниб турарди.

— Керак бўлса, ўша ўғлининг оёқ-қўлларини қайта шол қиламиз-да.

— Лекин боланинг ҳаётига ҳозирча суиқасд қилмаслик керак. Уни ўғирлаган заҳотинг дарагини етказсанг, профессор билан ўзим музокара бошлайман. Унинг исми — Саидбек Саидмансур ўғли. Манзилени сенга йигитлар айтиб беришади.

— Маъкул, Отахон! — деди Болтабой қўлини кўксига қўйиб.

Амир энди столдаги кейсга ишора қилиб, яна дағдағага ўтади:

— Анави келтирганинг тозасиданми ишқилиб? Сохта бўлиб чиқса, нақ калланг кетади-я! — дейди унга кўзларини чақчайтириб тикиларкан. Бу нигоҳи бойваччага яна кеча тушига кирган мазор қоровулини эслатади. Бундан баттар ҳайратга тушиб:

— Э, нималар деяпсиз, Отахон! — дейди шошапиша гинаомуз оҳангда. — Одам қуриб қолгандай, келиб-келиб сизни алдайманми?! Биздаям озгина виждон бор, ака!..

— Бўпти! — дейди Амир сал юмшаб. — Санаб ўтирмайман, сенга ишонаман.

У ўнг томонида турган шахсий кўриқчисига бошини ирғаб, бир ишора қилган эди, у кейсни қўлига олиб, зиммо ичкарига йўналади. Амир: «Шу билан гап тасомом», — дегандай столга кафтини уриб, ўрнидан турмоқчи бўлган эди, Болтабойнинг яна бир нима демоқчидай тараддуланиб қолганини кўриб, тўхтади.

— Хўш, яна нима гапинг бор?

Болта бойвачча сеҳрли тош ҳақида хўжайинга айтсамми, айтмасамми, деган масалани ўзи билан ўзи муҳокама қилиб, кечаси билан ухламай чиққанди. Айтса — тош, яъни дунёни забт этишга йўл очувчи тош хўжайиннинг тасарруфига ўтар ва ўзи яна «эски ҳаммом, эски тос» билан қолаверарди. Айтмаса — кейинчалик Амир буни билиб қолса, ўзининг ҳам, укаларининг ҳам пўстини шилиб, терисига сомон тикиши кундай равшан эди. Ўйлай-ўйлай, охири айтишга қарор қилган, чунки Амирдай ёвуз ва шафқатсиз одам бунақа ишларни асло кечирмас эди.

— Биласизми, Отахон, — дейди у гапни нимадан бошлашни билмай, тусмолланиб. — Мен бир ғалати туш кўрдим. Қизталок, айтсам, ишонмайсиз. Хуллас, тушимнинг сизга унча қизиги йўқ, лекин... ховлимиз мазорга айланиб қолганмиш...

— Нима-нима? — дейди Амир дарров ковок-лунжини осилтириб. Номининг ўзиёқ одамларнинг кўнглига қутқу ва гулгула солувчи, жиноят дунёсида улкан нуфуз ва обрў-эътиборга эга бу қудратли одам ҳам ҳар хил ирим-сиримлар, эскилик саркитларига сидқидилдан ишонарди. — Жуда хосиятсиз туш кўрибсан!

— Бу ёғини эшитинг, Отахон: хуллас, ўша мазорда бир авлиё менга баҳоси йўқ ноёб тош қаерга яширилганини аён қилди.

— Авлиёми ё... шайтонми? — сўрайди хўжайин кинояли оҳангда.

— Шайтон эмас, авлиё! — жавоб беради Болтабой қатъият билан. — Шайтон бўлганида, бировга ем бўлмасди.

— Оббо, — дейди Амир энди энсаси қотиб. — Нима бало, тушингда уни ялмоғиз кампир ялмай ютиб юбордими? Тушинг ҳам ўзингга ўхшаган ғирт бемаъни экан!..

— Йўқ, ялмоғиз эмас, — Бошини сараклатади бойвачча. — Лекин буларнинг аҳамияти йўқ. Ҳамма гап ўша тошда.

Шундай деб, у тошнинг ноёблигини ўз билганича уқдириб беради.

— Мана бу қизик гап! — дейди Амир бирдан кўзлари чақнаб ўрнидан тураркан. — Шунақа илоҳий тошлар ҳақида қаердадир ўқигандим. У қаерга яширилган экан?

— Баҳром Шайх ота деган бир бобойнинг хонадонидан, — зудтар жавоб беради Болтабой.

— Баҳром Шайх ота?.. — дейди Амир рўпарасидаги бир нуқтага тикилганча, ўйчан қиёфага кириб. Кейин аллапима ёдига тушгандай юзи ёришиб, тез сўрайди: —

Ҳазрати Имомда, мачитнинг орқасида турадиган Шайх отами?

— Топдингиз! — илжаяди бойвачча.

— Биламан, — дейди Амир жиддийлашиб. — Жуда бообрў оила. Ўфиллари ҳам бақувват йигитлар. Улар билан ўйлашиб муомала қилиш керак бўлади.

— Йў-ге, — дейди Болтабой ишонинқирамай. — Жа унчаликмасдир. Кенжа ўғлини кўрганман, пачаққина йигит, қизталок.

— Сен нимани тушунардиг, — дейди Амир энсаси қотиб, пича сукутдан сўнг қатъий бир қарорга келиб, гапида давом этади: — Бўлмаса, бундай қилсак: сенга ҳалиги галварс профессорнинг манзилини беришади, у билан боғлиқ ишни тинчитгач, олмосни кўлга киритиш билан шуғулланамиз. Шайх отанинг хонадонига тўғридан-тўғри хужум уюштириш хавфли, чувимиз чиқиб қолиши мумкин. Шунинг учун бу хонадоннинг яқин одамани топиш керак, кўшнисими... кенжа ўғлининг ошналарими... Ана ўшалар орқали... Тушунаёпсанми, уни ўраб-авраш, кўркмасдан катта пул ваъда беравериш керак. Зарурият туғилса, бу иш учун кўкидан икки-уч мингнинг бахридан ўтишга ҳам тўғри келар.

— Шундай одам бор! — дея хитоб қилади Болтабой икки-уч мингнинг дарагини эшитгач, калласига келган ўйдан ўзи ҳам хурсанд бўлиб. — Гулшода бону деган бир фолбин аёл билан улар жуда яқин, оғиз-бурун ўпишишади.

— Ишончли аёлми ишқилиб? Пулни яхши кўрадимиз?

— Яхши кўрганда қандок: пул турган жойда онасини ҳам сотиб юборади, қизталок.

— Кейинчалик сотиб қўймайдими?

— Э, буёғини бизга қўйиб беринг, Отахон! Ўша аёл қўлимизда, деб ҳисоблайверинг! Буюрган захотингиз уни ўраб-чирмаб, мушукдай хузурингизга етаклаб келамиз!

— Маъкул, — деди Амир, ниҳоят, розилик билдириб.

«Бўлмаса, менга ижозат, Отахон», — дея ўрнидан турган Болтабойни бу сафар хўжайиннинг ўзи тўхтатди:

— Дарвоқе, ёдимдан кўтарилай дебди. Сенга яна бир жамоатчилик топшириғиям бор. Афғондан жуда кўп йигитларимизнинг темир тобутларда жасадлари қайтаяпти экан. Шу муносабат билан уч кундан кейин «озодлик»чилар намоёиш уюштиришмоқчи. Кичик бир шаҳарчадан бошланиб, фирқа Марказқўми биноси ёнида яқун топади. Топшириқ шундан иборатки, тобут кўтарган оло-

мон орасида юриб, кўча-қўйда дуч келган одамларни намоёйишчиларни қўллаб-қувватлашга даъват этиш керак. Тушунаёпсанми, — у олдидаги алланималар ёзилган қоғозга кўз ташлаб, гапида давом этди: — Йиғлоки овозда: «Фарзандларимиз беҳуда нобуд бўлаяпти!», «Озгина Ватан туйғуси борми сизларда?», «Хукумат қаёққа қараяпти?!», «Виждони борлар биз билан юрсин!» — қабилидаги сўзларни айтиб, бақир-чақир қилиш керак.

— Э, шуям иш бўлди-ю, Отахон! — дея яна хитоб қилади Болтабой оғзининг танобини қочириб.

— Манави қоғозни ол! Бу ишга укаларингни, атрофингдаги бошқа йигитларни сафарбар қилишинг керак бўлади. Эплайсанларми ишқилиб?

— Шуниям эплотмасак, ўлибмиз-да энди, қизталоқ. Аффондан мениям бир жиянимнинг ўлиги қайтди. Шўрликнинг абжағини чиқариб ташлашибди, ўзининг жасадими, бошқасиникими, мутлақо таниб бўлмайди. Бу ёғини бизга қўйиб беринг, отахон, жиянимнинг руҳи ҳаққи боқлаймиз бу ишни!

Амир жангари гумаштасининг бу жавобидан қониқиш ҳосил қилганини билдириб, маъкул, дегандай аста бош ирғайди. Лекин ҳамон ковоқ-димоғи уюлган бу одамнинг юз қиёфасидан ҳеч нимани англаб бўлмас, чунки у жилмайиш нималигини умуман унутиб қўйган эди.

СОҲИЛДАГИ ФОЖИА

Асад ўша куни Раҳматиллани тополмади. Чирчикқа кетибди. Кечаси келармиш. Эртасига эрталабдан ишга бормасдан тўғри дўстининг ҳузурига отланди. У катта бўлмада мумтоз кураш бўйича аллақандай китобни варақлаб ўтирган экан.

Назира билан Гулшода бону илоҳий тош ёрдамида мурукаба ҳолатида хабар топишган бу воқеани эшитган Раҳматилланинг оғзи қийшайиб қолаёзди.

— Ё пирай! Ҳаммаси худди ажабтовур фантастик кинодагидай, а? Беҳазил гапираяпман!

— Фожеа шундаки, бу ерда ҳеч қандай тахайюлот йўқ, бари — аччиқ ҳақиқат! Машъум башорат бу!..

Собиқ жангчининг ковоқ-лунжи осилиб, кўзларига хавотир ифодаси балқиди.

— Агар бу фаройиб тошдан Амир хабар топган бўлса, ишлар чатоқ, — деди у жиддий қиёфада. — У билан ҳазиллашиб бўлмайди.

— Мууроқаба амалида нотўғри ахбор бўлиши мумкин эмас, — деди Асад қатъий оҳангда. — Чунки тош алдамайди.

— Намойиш бўлишидан ҳукуматнинг хабари бормикин?

— Хабар бор, — жавоб берди Асад. — Кеча гапиришаётувди. Катталар саросимада...

— Халиги шол бўлиб шифо топган йигитнинг манзилни биласанми?

— Биламан, Сайрамдан қайтгач, отаси билан билимгоҳда кўришувдик, ўшанда ёзиб берувди.

— Болтабойнинг тўдаси гумдон қилмасидан тезда оғоҳлантириш керак уларни! Ҳозирок! Чунки буларга одам ўлдириш — тупургандай бир гап.

— Жуда унчаликмасдир, шаҳар бедарвоза эмас-ку... — иккиланибгина эътироз билдирди Асад.

— Жуда ўшанчалик! — деди Раҳматилла кескин унинг гапини бўлиб. — Беҳазил гапираяпман, салласини ол деса, калласини оладиганлар тоифасидан улар.

— Сим қоқсак ҳам бўлади, телефониям бор.

— Жуда соз! Ҳозирок сим қоқ. Ана телефон!..

Телефон спорт бўлмасининг ўнг бурчидаги пастак столга қўйилганди. Асад жадал юриб, унинг тепасига келди-да, чўнтагидан олган дафтарчасига қараб, керакли рақамни тера бошлади. Кетма-кет дуд-дудлаган овоз эшитилиб, сал ўтмай, тармоқнинг нариги бошида дастакни кўтаришди. Аёл киши жавоб бераётганди.

— Алло, салом алайкум, яхшимисиз, янга? Саидмансур аканинг уйларими бу? Уйдадилар ўзлари? Яқинда келадиларми? Оббо, чатоқ бўлди-ку. Ўфиллари-чи? Ҳа, Саидбек. Уям йўқми? Телефонда чақиришди? Ким чақирди? Бир қиз? Қанақа қиз? Собик синфдоши эканми? Алло, яхши эшитилмаяпти... Синфдошимас?.. Бўлмаса ким?.. Эски таниши? — Асад дастакни қафти билан ёпиб, ташвишли қиёфада Раҳматиллага сўз қотди: — Менимча, йигитчамиз қопқонга илиниб бўпти!..

— Отаси келиши билан дарров бизга сим қоқсин, айт! — деди Раҳматилла зудтар унинг ёнига етиб келиб. Асад яна дастакка орзини тутди:

— Янгажон! Алло! Мен Асадман. Хўжайинингиз билан биз дорилфунунда кўришувдик. Ўғлингиз шифо топганидан хабаримиз бор. Домла айтибмидилар? Ҳа, балли. Янгажон, илтимос, келишлари билан манави телефонга сим қоқсинлар, ёзиб олинг: 177-87-97. Ёздингизми? Ниҳоятда зарур ишлари бор экан, тезда сим

қоқаркансиз, деб айтинг. Хўн, соғ бўлинг, хозирча хайр!..

Асад дастакни жойига қўяркан, Раҳматиллага юзланди:

— Сал кечикканга ўхшаймиз, ўғлини яқиндагина бир қиз — кимлигини янга билолмаянти — телефонга чакириб, аллақерга учрашувга чорлабди. Бу — қопқон! — деди у ғамгин қиёфада.

— Беҳазил ганираяпман, тўғри топдинг! — хитоб қилди Раҳматилла ҳам баттар хавотирга тушиб. — Ўртага ёш қизларни қўйиш — уларнинг обдон синалган иш усули.

— Энди нима қиламиз? Кутамизми ё...

— Отаси... Саидмансур ака дединг шекилли? Қаёқда экан ўзи?

— Нонлари қолмаган экан, дўконга чиқиб кетибди.

— Яна чорак соат кутайлик, сим қокмаса, қаерда бўлмасин, уни топиб, ўша... Тузелга отланишимизга тўғри келади.

Лекин телефон узоқ куттирмади. Орадан ўн дақиқа ўтмай, у жиринглади. Асад сакраб бориб, дастакни қулогига тутди.

— Саидмансур ака? Салом! Бу — мен, Асадман. Эсладингизми? Раҳмат, раҳмат!.. Сизда жуда шошилич гапимиз бор эди. Ўғлингиз масаласида... Йўқ-йўқ, хавотирга ўрин йўқ, янгага ҳам индаманг... Лекин кўришишимиз керак. Иложи бўлса, хозирок!.. Яхши, акажон, биз, тахминан, ярим соатга қолмасдан ўша ерда бўламиз!..

Орадан ярим соат ҳам ўтмай, улар учовлон Асаднинг оқ «Жигули»сида Тузелга қараб йўл солишганди. Вақт тушга яқинлашаётганди. Аксига олиб, Пушкин кўчасида мошиналар серкатнов, боз устига, тез-тез қизил светофор рўнарасида тўхташларига тўғри келаётганди. Пушкин майдонига етиб келишганда, кўчанинг ўртасида турган дароз миршаб йўл-йўл таёқчасини кўтариб, умуман, кўча ҳаракатини тўхтатиб қўйди. Ҳаммасининг асаблари таранг, айниқса, ҳамма гапдан хабар топган профессор ўзини қўярга жой тонолмаётганди. Беш дақиқадан сўнг аллақандай қора ҳориж мошиналари сафи ўтиб кетгачгина миршаб йўлни очди.

Улар Тузелга етиб келишганда, қуёш айни тиккага кўтарилган, бу ёқларда мошина қатнови ҳам анча сийраклашганди.

— Хув анави асосий кўчани билдирувчи белги таги-

дан ўтишинг билан ўннга бурасан, — деди Раҳматилла олдинга тикиларкан. Дўстининг гап-сўзларидан у борилаётган манзилни яхши билиб олганди.

«Жигули» ўннга бурилиб, икки томонига катта-кичик уй-жойлар қурилган ва шағал ётқизилган торгина кўчага киришди. Орадан ўн дақиқа ўтмай, уй-жойлар тугаб, жўхоризор, сўнгра карам ўсган полизларни кесиб ўтишди. Яна бир неча сониядан кейин боғ-роғлар боғланиб, кўп ўтмай, улар ҳосил бермайдиган ўрис дарахтлари — акас, эман, қайин экилган ўрмонга кириб боришди. Унинг ўртасидан ҳувиллаган, кимсасиз тупроқ йўл ўтган бўлиб, чамаси, у Чирчиқ дарёсига бориб тутаشارди. Яна бир неча фурсатдан кейин яланглик тақир майдон кўринди. Майдоннинг ўртасига пачақланган, занг босган ва эскириб увадаси чиққан бир неча қинғир-қийшиқ мошина қалаштириб қўйилганди. Мошиналарнинг ортида темир-бетон деворли кўп қаватли ташландиқ бино қад кўтарган, бинонинг чор-атрофида турли ҳажмдаги темир-тош тахталар, тўртбурчакли пойдеворлар ва шлакоблоklar сочилиб ётарди.

Асад мошинани тўхтатиб, ташқарига чиқди. Чунки бу ёғига тупроқ йўл ҳам тугаган, яланглик чеккасида эса, ўрмон яна давом этганди.

Раҳматилла билан Саидмансур ака ҳам мошинадан тушишди.

— Бир вақтлар бу жой темир-бетон қурилма ва ускуналар ишлаб чиқариладиган завўд бўлган, — деди Асад ташландиқ бинога ишора қиларкан. Профессор бинога хавотир билан тикилди.

— Дарё бу ердан узокми? — сўради Раҳматилла ўрмонни кесиб ўтган бир неча сўкмоқ йўлга нигоҳ ташлаб.

— Йўқ, — жавоб берди Асад, — янглишмасам, дарёгача яна бир чақиримча масофа бор.

— Ў-ҳў! — деди кўнгли нохуш алланимани туюб, дақиқа сайин хавотири ортиб бораётган Саидмансур ака тоқатсизланиб. — Анчагина йўл экан-ку! У ёғига мошина бормаса, тезроқ юрайлик бўлмаса!..

— Кетдик! — деди Асад жадал одимлаб, уларни яланглик чеккасидаги сўкмоқ йўлга бошларкан.

«Профессор тупша-тузук одам экан-ку, сиёсий ҳаракатга қандай кўшилиб қолди экан?» — дея хаёлидан ўтказди Асад. «Озодлик»чиларнинг кўпини у яхши билар, уларнинг аксарияти иши юришмаган, ҳаммавақт бировлардан, айниқса, ҳукуматдан нолиб юрадиган, ҳасадгўй

ва ичи қора одамлар эди. Масалан, бир кўшниси Обид Ёрқин деган шоир Ёзувчилар уюшмасида ойлик олиб ишларди-ю, бир амалдор халқ шоирининг шеърларини ўрисчага сўзма-сўз таржима қилишдан бўлак иши йўқ эди. Бу билан яна ўзи мақтаниб юрарди. Касби-корининг тайини йўқ яна бир таниши бўйинбоғ тақиб, қора костюмда ясаниб юрарди-ю, олдига: ўн сўм бериб туринг, йигирма сўм бериб туринг, деб нуқул қарз сўраб келарди. Аввалги қарзларини узишни эса хаёлига ҳам келтирмасди. Охири уни ҳайдаб кутулди. Мана шунақа одамлар бир юмалаб «демократ»ларга айланиб қолишганди.

— Саидмансур ака, сиз «Озодлик» халқ ҳаракатининг фаолларидан экансиз-да? — деб сўради Асад олға интиларкан, ортига ўгирилмай.

— Шундай! — деди профессор бош ирғаб. — Халқимизнинг чинакам озодлик ва истиқлолга эришиши учун сиз билан бизга ўхшаган зиёлилар курашмаса, ким курашади?

Гап оҳангида ўта самимий куюнчаклик, дардмандлик бор эди. Буни дарров илғаган Асад унинг фикрини қўллаб-қувватлади.

— Жуда тўғри! Ҳукуматга муҳолиф кучлар бўлмаса, жамиятда тараққиёт бўлмайди. Тамойил жихатидан шундай бўлиши шарт. Лекин мен бу ерда соғлом муҳолиф кучларни назарда тутаман.

— Фикрингизни уқдим, — деди Саидмансур ака «коса тагидаги нимкоса»ни дарров фаҳмлаб. — Биздаги ҳозирги сиёсий фирқалар энди атак-чечак қила бошлаган гўдакка ўхшайди. Уларнинг кўп ҳаракатлари бесўнақай, дуч келган жойда қоқилиб, дуч келган жойда оёқдан қолиши мумкин. Лекин қачондир кимлардир бундай ҳаракатни бошлаши керак-ку, ахир! Ана шу кимлардир сиз билан биз бўлсак, бунинг нимаси ёмон?

— Сиз мени нотўғри тушундингиз чоғи, Саидмансур ака! — назокат билан унга эътироз билдиришга уринди Асад. — Айтмоқчиманки, ҳозирги сиёсий ҳаракатларни тўлиқ маънода соғлом дейиш қийин. Чунки уларнинг таркибига, ҳатто юқори кенгашларига жиноят дунёсининг «нуфузли» вакиллари суқулиб кириб олган.

— Мана бу масалада юз фоиз ҳақсиз, дўстим. «Озодлик»нинг чинакамига холис, асл маънода истиқлол учун курашаётган вакиллари ана шундай салбий кучларга қарши жанг бошлашган. Камина ҳам ўзимни ана шулар сирасидан ҳисоблайман. Лекин, таассуфки, ҳозирча би-

рон ижобий натижага эриша олганимизча йўқ. Кенгаши-
мизнинг сўнги мажлисида мен бу масалани яна бир
карра жуда кескин тарзда қўйдим. Агар улар ҳаракат
таркибида «фаолият» кўрсатиб қолаверишар экан, шах-
сан мен уни тарк этажагимни билдирдим.

— Аммо бу чиқишларингиз сизга жуда қимматга ту-
шишини ўзингиз биласизми? Ахир, сиз «нуфузли»ларга
қарши қўл кўтараяпсиз-да?..

— Биладан, — бош ирғади профессор Асадга етиб
юришга интилиб, лопиллаганча одим отаркан. — Менга
нисбатан ёмонлик қилишлари, ҳатто суиқасд уюштириш-
лари мумкинлигини ҳам яхши биламан! Лекин менинг
ёмон бир одатим бор... Ҳа, «ёмон» деб янглишмаяпман,
кейипчалик буни ҳаёт кўрсатди: адолатсизликка ҳечам
тоқат қилолмайман. Ана шу одатим туфайли ўзимга ўзим
кўп душман орттирдим. Менинг савиямдаги олимлар
ҳозир Фанлар академиясининг вице-президенти, ҳақиқий
аъзоси, ҳеч курса, мухбир аъзоси бўлиб юришибди. Мен
бўлсам... Ҳаётда амал поғоналарида юкори кўтариламан
десанг, риекор, суллоҳ ва лаганбардор бўлишинг, бош-
қаларни ранжитиб қўймаслик учун улар ҳақидаги ўз
фикрингни очик айтмаслигинг, хуллас, ҳамиша ниқоб
кийиб юришинг керак экан. Лекин бу иш ҳеч қачон
каминанинг қўлимдан келмаган, энди эса, ёшим бир жойга
борганда, бундай ишдан, айниқса, ҳазар қиламан!..

Асад профессорнинг куйиб-ёниб айтган бу гапларидан
таъсирланиб кетди. Сочларининг чаккаларига кумушдай
оқ оралаган, оқ-сарик юзли, эллик беш ёшлардаги бу
басавлат одам ҳақида дарров ўз хулосасини ҳам ясаб,
рўйи-рост башорат қилди: диёнатли, имон-эътиқодли, ку-
рашчан, ҳақиқат йўлида ҳар қандай қалтис ишга қодир
бу олижаноб одам «Озодлик» сиёсий ҳаракатининг чина-
кам етакчиси бўлиши мумкин эди. Лекин у ташкилот
сифатида уюшмаган, пароканда, жиноят дунёси билан
чатишиб кетган бу амалпарастлар тўдасида узок қолиб
кетмайди. Ҳақиқат эгилади, лекин синмайди, дейишади.
У дастлабки эгилганидаёқ ҳаракатни тарк этади. Бу унинг,
мушук йўлбарс бўлишни орзу қилибди, деганларидек,
кўнгиллари «подшоҳлик» тахтини ёки вазирлик курсила-
рини тусаб қолган ўша лўттибозларга қарши, кураши,
исёни бўлади. Пировардида Асаднинг бу башорати ҳай-
ратланарли тарзда ҳаётда ўз тасдиғини топади.

Аммо ҳозир профессор ўрмон сўкмоғи бўйлаб, ло-
пиллаганча Асаднинг ортидан шошилар, ҳамроҳлари би-
лан ўзини кутаётган даҳшатли фожианинг гувоҳи бўлиш,

тақдирдан қочиб қутулиб бўлмаслигига яна бир қарра имон келтириш учун узлуксиз олға интиларди.

Уларнинг ортида жимгина бораётган Раҳматилла туйқусдан қоплондай сергак тортиб, дароз гавдасини чапдастик билан пастга олди. Аллақайқдан ўқ овозини эшитгандай бўлди-ю, шу заҳоти ўзини олис Афғонистон ўрмонларида «душманлар» қуршовида юргандай ҳис қилди.

— Тўхтанглар! — олдинда бораётган ҳамроҳларига наст овозда шундай деб буюрди-да, кулоқларини динг қилиб, атрофга аланглади.

Ўнг томондан аллақандай шовқин-сурон бошлангандай эди.

— Нима гап? Тинчликми? — сўради Асад тўхтаб, ортига ўгириларкан.

— Ўқ овозини эшитмадингларми? — деди Раҳматилла ташвишли қиёфада саволга савол билан жавоб қайтариб.

Асад билан профессор ҳам хавотирда атрофга жиддийроқ кулоқ тутиб, собиқ жангчи тикилаётган томонга қарашди. Ўқ овозини бу сафар улар ҳам эшитишди. Шу пайт Раҳматилла:

— Олдинга юраверинглар! — Ўнрок томонга ўрмонни кесиб, ўқдай отилди. У кўз очиб юмгунча шерикларидан эллик газча олдинлаб кетган, яна сал югурса кўздан ғойиб бўлиши турган гап эди.

Яна бир неча фурсатдан сўнг дарё соҳилига етиб келган Асад билан профессор даҳшатли воқеанинг гувоҳи бўлишди. Ўрмоннинг нариги чеккасидан ёввойи кийикдай отилиб чиққан жингалак сочли ёшгина йигит чуқур жарлик ёқасига етгачгина ўзини аранг тўхтатиб қолди. Ортидан изма-из қувиб келаётган жинси шимли икки барзанги йигит уни ўққа тутишарди.

Жони ҳалқумига келган Саидмансур ака йиғлагудай овозда:

— Ахир, бу ўғлим Саидбек-ку! — дея қичқирди-да, телба одамдай гандираклаганча улар томонга югуриб кетди. Асад ҳам ҳаллослаб унинг ортидан чопаркан, сўнгги сонияда юз берган воқеадан юраги орқасига тортиб кетди.

Қора куртка кийган Саидбек ўқ тегибми-тегмайми, ўзини жарга улоқтирган, шу заҳоти унинг таъқибчилари ортида пайдо бўлган Раҳматилла икки оёғини икки томонга ёзганча ўзини уларнинг устига отганди. Жанг узок давом этмади. Ҳар иккала «душман»нинг оғзи-бурни қонга беланиб, сулайганча оёқдан ағдарилиши учун собиқ жангчининг икки-уч оёқ зарбаси кифоя қилди.

Уларни тинчитган Раҳматилла югурганча жар ёқасига етиб келиб, пастга қаради. Сўнгра эҳсонлари чиқиб югуриб келаётган ҳамроҳларининг даҳшатдан ола-кула бўлиб кетган нигоҳлари остида тиззаларини букиб, кескин юқорига қўтарилди-да, қўлларини олдинга чўзганча, ўзини жарга отди.

Асад ҳам, профессор ҳам қўрқув ва саросима ичида кичкириб юборишди.

Улар ҳаллослаб, ҳансираб, жар ёқасига етиб келишганда, ҳозиргина ерда думалаб ётган жинси шимли таъқибчилар сирли тарзда қаёққадир ғойиб бўлишганди. Пастда, чуқур жарликнинг тубида эса, асов дарё ваҳимали уюрмалар ҳосил қилиб оқар, у ерга тушган одамнинг омон чиқиши амримаҳол эди.

МАХФИЙ БИТИМ

Икки кундан бери Гулшода бонунинг кўнгли хуфтон, ўзини қаерга қўйишни билмасди. Назира билан ўтказган муроқабани амалидан шу нарса аён бўлдики, жин чалган ўша лаънати ака-укалар ҳадемай унинг уйига бостириб киришлари керак. Қуриб кеткурлар ҳалиги баҳайбат мушукка, шалпангқулоқ каламуш, кейин кўзойнакли ёлдор илонга ўхшаган инс-жинсларини ҳам бошлаб келишлари тайин. Ҳозирча бизнинг уйда яшаб тура қолинг, деб Асад айтувди-я, хўп десаям бўларкан. Мана энди осишга ҳукм қилинган, энди эса, ўлимни кутиб каталакдай тўрт девор орасида сарғайиб ётган маҳбусдай ғам-қайғуга ботиб ўтирибди.

Шу чоқ чўзиқ-чўзиқ телефон жирингини эшитган бону, Асад бўлса керак, деган умидда жон ҳовучлаб, дастакни қулоғига тутди. Ундан эшитилган овоздан юраги орқасига тортиб кетаёзди.

— Менга қара, мегажин, — деди дастакдан эркак кишининг дўриллаган овози. — Ҳозир биз уйингга кетаяпмиз. Қочишнинг фойдаси йўқ. Ер остида бўлсанг ҳам топиб оламиз. Эшикни қулфлай кўрма, синдириб бўлса-да, очамиз. Миршабларга сим қоқишни эса хаёлингга ҳам келтирма. Улар бари — ошна-оғайниларимиз. Қизталоклар ўзингни олиб бориб, каталакдек қафасга тикиб қўйишади. Шундай экан, эшигингни очиб, тинчгина бизни кут. Ҳеч қандай ёмон ниятимиз йўқ. Ўзингга ҳам фойдаси тегадиган маслаҳатли бир гап бор. Келишдикми, опажон?

Азбаройи қўриқиб кетганидан Гулшода бонунинг тили танглайига ёпишиб колгандай эди.

— Сендан сўраяпман, гапир, қизталоқ! — қичқирди дағал «овоз» бирдан газабга миниб.

— Ҳ...ҳа, — дея олди бону зўрға тили айланиб.

Шу заҳоти дастакда узук-юлук дуд-дудлаган товуш эшитилди.

Нима қилишни билмай буткул саросимага тушиб колган Гулшода бону паришонхотирлик билан дастакни жойига қўйди. Жувонмаргнинг айтганини қилмаса, буларнинг қўлидан ҳар бало келади. Нима қилса экан? Маҳалла фаолларидан ёрдам сўрасаммикин? Фойдаси йўқ. Улар маҳалла миршабига рўпара қилишади. Миршабларнинг каттаконлари билан эса буларнинг тили бир. Ўртада бутун маҳалла-қўйга гап-сўзу шарманда бўлгани қолади. Ҳа, айтмоқчи, ҳозироқ Асадга сим қоқади. Ҳамма гапни фақат ўша тушунади. Бирор чорасини ҳам топади.

У яна дастакни қулоғига тутди. Асадларнинг уйидаги телефон рақамларини терди.

— Ассалому алайкум, опоқижон! Яхшимисиз? Эсон-омон юрибсизлами?... Бу — менман... Ҳа, танидизми? Раҳмат. Асадхон уйдамила? Йўқмила?.. Э-э... — Гулшода бону унга айтиб қўяверсаммикин, деб бир зум ўйланиб турди-да, лекин дарров фикридан қайтди, тез гапиде давом этди: — Ҳай, майли. Келиб қосала, дарров менга сим қоқсинла. Жуда зарур иши бор экан, деб қўйсайиз бўлди.

Бону яна дастакни жойига қўяркан, ташқарида мошина овозини эшитиб, баттар ваҳимага тушди. Югура сола эшикнинг қулфини очиб қўйди. Пўлат эшик ясатирмаганидан яна бир қарра афсусланди. Лаънатиларнинг яна нима иши чиқиб қолди экан? Қуриб кеткурлар, бир ишга киришишса, худди зулукдай ёпишишади. Яна кенжаси Назиранинг ишқиде куюб-ёнаётганига ўласизми? Куюб-ёнмай гўрда чиригур, ишқинг тушган экан, одамларга ўхшаб совчи юбор! Совчига ўлим йўқ-ку, ахир!..

Ташқарида, энди бу сафар худди деразасининг тағиде яна мошина овози эшитилди. Ақа-укалар узок куттиришмади. Мошина эшиклари ёпилиши билан лаҳза ўтмай, эшик очилиб, Болтабой билан укаси кўринди. Кенжа укалари ташқарида колганди чоғи.

Гулшода бонунинг оёқларидан мадор кетиб, беихтиёр ўзини ёнидаги нимкатга ташлади. Ҳолсизгина овозда:

— Келинлар, — деди-ю, оғзига талқон солгандай жим колди.

Болтабой унинг тенасига келди-ю, баттар аёлнинг ўта-касани ёриб, қўйнидан тўппонча чиқарди. Уни аста каф-тида айлантираркан, шошилмай гап бошлади:

— Опажон, бу сафар сал бўлакча илтимос билан келдик. Баҳром Шайх отанинг уйида бир сеҳрли тош бор экан. Ана шуни қўлга киритишда бизга кўмак бири-шингиз керак!..

Бу гаждан жон-пони чиқиб кетган Гулшода бону йи-лагудай овозда бутун вужудини титроқ босиб:

— Вой, нималар деяпсиз! — дея зорланди. — Ахир, у — илохий тош, ёмонликка ишлатсак, Худо уради-я ҳаммамизни!..»

— Худо урадими, йўқми, бизга фарқи йўқ, тош қўли-мизда бўлиши керак, вассалом! — қичқирди Болтабой бирдан жаҳолатга кириб. — Бу ёғини бизга қўйиб бера-сиз!

— Жон ука, менга раҳмингиз келсиз! Қўлимдан кел-майди бу иш!..

— Бизда қўлдан келмайдиган иш бўлмади! — кес-кин унинг гапини бўлди Болтабой ва тўппончасини чир-пирак қилиб ҳавода айлантириб, шу заҳоти қайта илиб олди-да, сўнгра унинг совуқ нилини яшин тезлигида Гул-шода бонунинг пешонасига ниқтади:

— Вой, ука... Вой, ука... Нима қияпсиз? Ахир, мени ажалимдан... беш кун бурун... — дея титраб-қакшаб кўзларини жовдиратганча, бойваччанинг ғазабдан кўка-риб кетган юзига жонсарак тикилаётган бонуга Болтабой яна ўдағайлади:

— Ўчир овозингни!.. Агар таклифимни яна бир рад этсанг, қизталок, унда тамом, ўзингдан кўр!..

— Жон ука, тўппончангизни олинг! — энди кўзлари-дан дув-дув ёш оқизиб йиғлашга тушди Гулшода бону, худди безгак тутгандек бутун вужудини титроқ босиб. — Товонимга қоласиз... Ҳозир юрагим ёрилиб кетади!..

— Ўша пўк юрагингни ўзим ёриб қўя қоламан! — ғазаб билан бақирарди Болтабой энди тўппончасини унинг кўксига нуқиб.

Бундан бешбаттар даҳшатга тушган бону худди шай-тонлаб қолгандай оғзини катта очганча, кўзлари олайиб, жонсиздай шалпайган гавдасини нимкатга ташлади. Айни шу чоғ юз берган ҳодисани ғофил ака-укалар пайқамай қолишди. Осмонданми, ерданми, — қаёқдандир ноҳос пайдо бўлган шалпангқулоқ каламушсимон инс-жинс

ўқдай отилиб, Гулшода бонунинг оғзига кириб олди. Башоратчи худди тўлғоқ тутаётган ҳомиладор аёлдек кучаниб, зўриқиб, танаси бамисоли илондай тўлғанар, буралиб-эшилар экан, кўзлари қинидан чиқиб кетгудай баттар олайди. Пешонасидан совуқ тер сизиб чиққанида, у сал ўзига келгандай бўлди. Лекин энди у буткул бошқа одамга айланган; кўзлари шишадай совуқ йилтирар, афтиангоридан қаҳр-ғазаб алангаси ёвилар эди. У Болтабойга захарханда билан тикиларкан, қўлидаги тўппончасини бир юлқиб тортиб олди, кейин унинг ўқдонидаги ўқларини бир-бир чиқариб, ғанимининг юзига сочиб юборди. Бундай ҳолатни мутлақо кутмаган Болтабой турган жойида тараша бўлиб қотиб қолганди. Чотлари орасига келиб тушган қақшатқич тепкидан орқасига ағдариларкан, кўзлари ола-кула бўлиш навбати бойваччага етганди. У авратларини чангаллаганча, боши билан деворга бориб урилди-ю, «шилқ» этиб гиламга кулади.

Остонада турган Тешабой бу манзарадан ҳайрат ва саросимага гушиб, ўзини Гулшода бонунинг устига отди, унинг ўнг қўлида пичоқ йилтирарди. Лекин башоратчи аёл енгил ҳаракат билан унинг ҳам тақимига тепиб, чап кафтининг қирраси билан йигитнинг қурол тутган қўлига кучли зарба берган эди, пичоғи учиб кетди, айни дамда ўзи ҳам гиламга ағдарилди.

Иккала босқинчини ҳам хушсиз ҳолатга келтирган Гулшода бону ғайриоддий тарзда қаддини ростлаб, ошхона томонга ўтди. Лаҳза ўтмай, қўлида чўмич кўтариб қайтиб кирди-да, аввал Болтабойнинг, сўнгра укасининг юзига совуқ сув пуркади. Кўп ўтмай, ака-укалар кетмакет ўзларига келишди. Болтабой ғурра бўлган бошини ушлаганча, алланималар дея минғирлаб, ўрнидан тураркан, Гулшода бонуга энди қўрқув ва саросима аралаш тикилди.

— Мошина пастдами? — сўради у бойваччага кўз қирини ташлашни ҳам лозим топмай, кийим-кечак жавони ёнига ўтиб, тап тортмай ечина бошларкан. — Сехрли тошни ўзим ҳам ўғирлаш пайида эдим, лекин ўйлаб-ўйлаб, сира бунинг йўлини тополмаётгандим. Сенлар баҳона энди уни қўлга киритамиз. Фақат...

Худди иштонини хўллаб қўйган болақайдек бўзрайиб турган Болтабой: «Нима фақат?» — деб сўраётгандай унга савол назари билан тикилди. Айни дамда башоратчи аёл ичқўйлагини ҳам ечиб улгурган, яланғоч, билқиллаган оппоқ танасига жавондан олган янги атлас қўйлагини кия бошлаганди. Бойвачча унга кўз узмай тикилар-

кан, беихтиёр тамшаниб қўйди. Ака-укалар оғизларини очиб хушсиз ётган паллада Иблиснинг гумашталари бўлмиш Нут билан Яос ҳам уларнинг вужудларига кириб улгуришган, бонунинг уйига йиғилганларнинг бари энди инс-жинслар ҳукмида, нес песни қоронғида топади, деганларидек, уларнинг ўзаро тил топишиб кетишлари ҳам тупургандек бир гап эди.

— Фақат, — дея гапида давом этди Гулшода бону атлас қўйлагининг этакларини қоқиб, текислашга уринаркан, — биргина тошнинг ўзидан фойда йўқ, унга қўшиб Назирани ҳам ўғирлаш керак. Ҳамма гап ана ўша лаънати кизда...

— Жуда соз! — хитоб қилди Болтабой тиржайиб. — Гарчанд бундай вазифа гарданимизга юкланмаган бўлса-да, керак экан, қизталокни ҳам ўғирлаймиз-да! Баҳонада ўрокни ўша мегажинга уйлантириб қўя қоламиз!..

— Кенжамиз тоза хурсанд бўларкан-да!.. — деди Тешабой оғзининг танобини қочириб. Унинг танаси негадир илонга ўхшаб буралиб-эшилиб турарди.

Шу чоғ телефон чўзиқ жиринглади. Болтабой худди пилдираб югуриб қолишга шай мушукдек гужанак бўлиб, «ялт» этиб телефонга қаради. Негадир унинг кўзлари ёнарди. Тешабой ҳам буралиб-эшилишдан тўхтади.

— Асад сим қоқаяпти, — деди Гулшода бону телефонга хушёр тортгандай тикилиб. Унинг вужудига ҳозир икки рух жойлашиб олган, уларнинг ҳар иккови бамисоли бир-бирларининг билимлари ва сир-асрорларидан бохабар, аммо ўзаро келишиб иш юритишдек ноёб хислатдан буткул маҳрум эди. Биринчиси: дастакни олма, ўғрилар билан тил бириктирганингни Асад билса, сендан буткул кўнгли қолади, шарманда бўласан, деса, иккинчиси: дастакни ол-да, Асадни алдаб-авра — тунов кунни ўтказган муроқабамалларида гувоҳи бўлишган мафия бошлиғи ва Саидбекнинг дарёга чўккани билан боғлиқ воқеалардан қўрқиб кетаётгани, Назирани бир-икки кеча ҳамроҳ бўлиб ўзиникида тунаб қолишига ижозат беришини илтимос қил, деяётгандай эди. Бу икки рух ўртасидаги «бахс» тугагунча телефон овози ҳам ўчди.

Гулшода бону қўлларини белига тираганча, ака-укаларга амирона қиёфада тикилди.

— Мошинангиз пастда бўлса, жўнадикми?

Болтабой мушукдек ялтоқланиб, унинг атрофида гирдикапалак бўлиб қолди. Қирқ беш ёшлар атрофидаги хушқомат бу аёлнинг унга ёқиб қолгани кўриниб турарди.

— Опажон, жўнаш қочмайди, — деди уни ҳамон яланғоч ҳолда тасаввур қилишга уринаркан, кўзлари сузилиб. — Аввал сал тамадди қилиб олсак бўлармиди. Ҳалиги... юзта-юзта... дегандай, а? Ичинг қизимагунча ишинг қизимайди, деган экан бир донишманд.

У аёлнинг нокдай-нокдай бўртиб турган кўкракларига суқ билан тикилди.

— Хо, ичларинг қизимай ўлсин! — деди Гулшода бону энсаси қотиб, вужудидаги биринчи руҳ таъсирида, аммо шу заҳоти иккинчи руҳнинг «кўли» баланд келиб, дарров уни ўзига оғдирди: — Лекин уйда ароқ бўлиши керак. Раҳматли ўйнашим Пардабой ака бир вақтлар уйимни ичкиликка бостириб ташлаганди. Шунинг қолган-қутганларидан ҳозир тонамиз!..

Улар бирин-кетин ошхонага ўтишди. Бону идиш-товоқ турадиган жавоннинг ичкарасидан ялт-юлт қилаётган ёрлиғига шайтон суврати битилган катта шишани олди-да, Болтабойнинг қўлига тутқазди.

— Мана, ичларинг куйдиргиларингга, совутгичда газак ҳам бўлиши керак.

Бу ёғига Болтабойнинг ўзи хўжайинчилик қила бошлади. Совутгичнинг эшигини очиб, ундан тузланган бодринг, яхна гўшт олиб, ошхона деворига тиралган ихчамгина хонтахта устига қўйди. Тўлин ой шаклидаги шаффоф елим идишда тўғралган нон ҳам бор эди.

— Нондан ол, она ўзимизники чиқиб қолди, — деди у хушчақчақ кайфиятда ортларидан изма-из кириб келган Тешабойга, учта пиёлага кетма-кет тўлдириб ароқдан куяркан. — Қани, опажон, келинг энди, озгинадан олайлик, бу ўткинчи дунёда фақат мана шу майшат, хузур-ҳаловат кўрганнинг қоларкан.

Айни вақтда хаёлининг бир чеккасида: зиммангга хавfli вазифа юкланган, аввал ишни битказиб, кейин истаганингча майшат қилавер, деган фикр айланар, бошқа бир овоз эса: ҳаммасига тупур, бу қалтис ишнинг бари бир сен учун нафи йўқ, уни уддалай олиш-олмаслигингдан қатъий назар манави оқбилак дўмбокча билан кайфу сафонингни суриб қол, дея йўлдан урар эди.

Гулшода бону бойвачча узатган пиёлани сал иккиланиб қўлига олди-да, уни худди бозор кўрган эски улфатлардек йигитларнинг пиёлаларига чўқиштираркан, таманно билан нутқ ирод этди:

— Азизларим, жуда мард, жангари йигитлар экансиз, тентак эканман, сизлардан бекор кўрқиб юрган эканман, танишганимдан бағоят хурсандман. Ҳамма яхши ни-

ятларимиз ижобат бўлсин, сеҳрли тошни қўлга кирит- сак, ишларимиз жуда зўр бўлиб кетади. Анчадан бери кўнглимга тугиб юрган бу иш бари бир ёлғиз ўзимнинг қўлимдан келмас эди, сизларни менга... Шайтоннинг ўзи етказди (Шайтон сўзини у ўз иродасига қарама-қарши ўларок, беихтиёр тилга олди). Лекин бу нарса орамизда сир бўлиб қолиши керак, тушунарлими, укажонлар? Илоё режамизни унинг ўзи қўлласин! Қани, олинглар!

Улар пиёлаларни бир сипқоришда бўшатишди. Ик- кинчи қадахдан сўнг Гулшода бонунинг кўзлари сузи- либ, рақс тушгиси келиб қолди. Буни дарров пайқаган Болтабой радионинг кулоғини буради. Шу заҳоти ўзбек- ча вальс янгради. Бойвачча чаптастлик ила бир қўли билан бонунинг белидан, иккинчиси-ла елкасидан кучиб, рақс туша бошлади. Хонада аёлни куй оҳангига мос ҳа- ракатлар билан оҳиста айлантираркан, ширакайф нигоҳи- ни аёлнинг сузук кўзларидан узмасди. Сал ўтмай, му- сиқа суръати жадаллашиб, улар янада тезроқ айлана бошлашди. Тағип бир лаҳзадан сўнг куй тобора авжига миниб, эркак ва аёл чирпирак бўлиб айланишар, ёруғ дунёда, бутун Коинотда икковидан бўлак ҳеч кимса йўқдай ҳамма нарсани унутишган, шу топда дунёни сув босса, тўпиқларига ҳам чиқмаслиги кундай аён эди.

Улар айлана-айлана ётоқхона сари йўналишди, охи- ри кўрпа-тўшаги саранжом йиғиштирилиб, устига наста- рин гулли ёпқич ёпилган чорпоёга устма-уст ағдарилиш- ди...

МИСИ ЧИҚҚАН ФИТНА

Жар ёқасидан дарёга ўзини отган Раҳматилла тана- сида яхдай сув совуғини туюб, шиддат билан бир неча газ пастга шўнғиди, ниҳоят, тезлиги бирдан камайиб, муаллақ қолди-да, қурбақадай оёқ-қўлларини ликилла- тиб, юқорига суза бошларкан, сув остида кўзларини кат- та-катта очганча атрофни кузатди. Дарё суви анча лойқа, тўрт-беш қулоч наридаёқ ҳеч нимани кўриб бўлмасди. Сув сатҳига сузиб чиққан собиқ жангчи типирчилаганча тўрт томонига аланглади. Ҳеч нимани илғамагач, бир кўтарилиб, яна пастга шўнғиди. Дарё сиртдан шовкин- сиз, вазмин жилаётгандай кўрингани билан тагида сув шиддат билан оқар, оқим йигитни ўртадаги ваҳимали уюрма сари суриб ташлашга уринарди. Бир неча дақи- қадан сўнг у яна сув сатҳига сузиб чиқди. Қуйироқдан шалоплаган овозни илғаб, қулочкашлаб ўша томонга суза

кетди. Чинданам, йигирма газча нарида, уюрмага етар-етмас қорамтир алланима сув юзида гоҳ кўриниб, гоҳ кўздан ғойиб бўлаётганди. «Бу — ўша, Саидбек!..» — дея хаёлидан ўтказган Раҳматилла бор кучи билан ўша ёққа интилди. Чинданам, қорамтир нарса — қора курт-ка кийган қочоқ йигитча бўлиб чиқди. У, чамаси, хушидан айрилган, ғайриихтиёрий равишда гоҳ юқорига қалқиб, гоҳ сув тагига чўкиб, ҳаракатсиз ҳолда куйига оқиб борарди. Раҳматилла жон ҳолатда унинг жингалак сочларидан чангаллади. Ҳаётини тажрибасидан яхши билардики, шундай қилинса, чўккан одамнинг хуши жойига келарди. Нохос пастдан чиқиб келган йирик оқим уларни дарё ўртасига — уюрма томонга суриб кетди. Саидбекнинг сочлари кўлидан чиқиб кетаёзди. Шартта уни кўйиб юбориб, йигитчанинг қўлларига ёпишди. Бор кучи билан тортганча қирғоққа қараб сузарди-ю, лекин оқим уларни тўхтовсиз ўз гирдобига тортарди.

Бу пайтда айланма сўкмоқ йўл билан ошиғич соҳилга тушиб келган Асад билан Саидмансур ака улардан кўз узмай, саросима ичида уёқдан-бу ёққа югура бошлашди.

Яна бир неча фурсатдан сўнг улар Раҳматиллага Асад аллақадардан топиб келган узун ёғочни узатишди. Ёғочга чиппа ёпишган собиқ жангчи ортида Саидбекни судраганча, қирғоққа интилди.

Уларни бирин-кетин соҳилга тортиб чиқаришаркан, Саидмансур ака эҳсонаси чиқиб, қимирламай ётган ўғлининг танасини пайпаслаб кўришга киришди. Унинг ҳеч қаери яраланмагани, ўзининг эса юраги уриб турганини пайқагачгина сал хотиржам тортди. Раҳматилла тура солиб, хушсиз йигитчага илк тиббий ёрдам кўрсатишга киришди: аввал оёқларини осмондан қилиб, ичига кириб қолган сувни оғзидан қайтармоқчи бўлди. Саидбек қаттиқ йўталиб, уч-тўрт бор дарё сувини қайт этгач, аста кўзларини очди. Собиқ жангчи билан Асад галма-гал унинг юрагини рисоладагидек усулда уқалашгач, у буткул ўзига келди. Аста ўрнидан туриб, сал наридаги супасимон думалоқ тош устига бориб ўтирди-да, кулимсираб, бошидан ўтганларини гапириб берди.

Ўша куни йигитчага бир қиз сим қоқиб, учрашувга таклиф қилибди. Ҳаётида биринчи бор қиз боладан бунақа таклиф олган Саидбек ховлиқиб қолибди, ҳеч кимга индамай, фақат онасигагина тусмоллаб, бир нималар деб, келишган жойларига бир соат аввал бориб олибди.

Хадрадаги цирк ёнида айланиб, ҳали у қизга қарармиш, ҳали бу қизга... Ҳатто гул кўтариб, қийғоч кўзларига сурма сурган, лабларини лоладек кип-қизил рангга бўяб олган бир қизга сўз ҳам қотибди:

— Синглим, сиз Насибахон эмасмисиз?

Қиз хира йигитлардан деб ўйлабми, унга кўзларини лўқ қилиб тикиларкан:

— Ҳа, нимайди? — деб сўрабди.

— Мени сиз учрашувга чақирувдингиз-а?

Бу гапни эшитган қизнинг энсадони қотиб, захарханда билан:

— Вой, савил-ей! — дебди. — Подумаешь, учрашувга таклиф қилгани сендан бўлак одам қуриб қолибди-да менга. Турқинга бир қара, тентак, от кўрсаям хуркиб кетади.

— Оғзизга қараб гапиринг, синглим, туркимга нима кипти?.. — дебди Саидбекнинг ҳам аччиғи кўзиб. — Мен сизни одам деб гапирсам...

Гул кўтарган қиз энди жазавага тушиб ўшқирибди:

— Ўчир овозингни, шилқим! Сендақаларнинг кўпини кўрганмиз. Чўнтагида ҳемириям йўқ-у, ҳаммага гап отишига ўлайми! Кўриб турибман, йўл-йўлакай нечтасига қитмирлик қилиб ўтдинг. Лекин менга нўмиринг ўтмайди, билиб қўй!.. Мен порядошней қизларданман!..

Баттар жаҳли чикқан Саидбек дарров унинг гапини бўлибди:

— Нималар деяпсиз, синглим?! Ҳаддингиздан ошманг, мен кимга қитмирлик қилибман?..

Баттар жазавага тушган қиз яна бақир-чақир қила кетибди:

— Ҳой, ҳезалак! Мунча шилқимлик қиласан? Агар ҳозирок бу ердан думингни тугмасанг, энангни Учқўрғондан кўрсатаман! Понял? Қани, би-ир туёғингни шикиллатиб қол-чи!..

Қизнинг бу аҳмоқона гапларидан қизишиб кетган Саидбек ҳам бўш келмай:

— Ҳой қиз, менга қара! — дея хитоб қилибди. — Осмондан тушган фаришта бўлсангам сал ўпкангни бошиб ол! Менам сендақа шаллақиларнинг кўпини кўрганман...

— Вой-вой-вой! Подумаешь, ҳали шаллақи бўлиб қолдикми?! — дея қичқирибди қиз ота ғоздай чираниб. — Шаллақи қанақа бўлишини ҳозир сенга кўрсатиб қўяман, галварс!..

Шундай деб, у кўлидаги гулдаста билан йигитни савалай кетибди. Саидбек гулини тортиб олиб, четга улоқтириб юборган экан, қиз росмана дод-вой кўтарибди:

— Вой-дод! Ёрдам беринглар! Анави шилқим тегажожлик қилаяпти! Помогите!..

Шу пайт ердан чикдими, осмондан тушдими, — жинси куртка кийган икки барзанги икки томонидан келиб, чайир қўллари билан йигитнинг қўлтиғидан олибди. Буни кутмаган Саидбекка ўнг томонидаги барзанги гинаоуз оҳангда сўз қотибди:

— Сенда виждон борми, ука? Куппа-кундузи синглинг тенги қиз болага тегажожлик қилгани уялмадингми?..

Бир пасда уларнинг атрофини томошаталаб бекорчилар ўраб олишибди. Ғала-ғовур бошланибди:

— Вой, сурбет-ей! Куппа-кундузи-я!?

— Нимасини айтасиз, ҳозирги ёшларда бет бор эканми?..

— Э, бўтда ёшлар причем? Просто анавинақа нахаллар кўпайиб кетган ҳозир!..

— Аблахлар!.. Отиш керак уларни!..

— Қани кетдик! — дебди иккинчи барзанги уни олдинга судраб. — Сен билан энди тегишли жойда гаплашамиз.

— Қаёққа? — дебди Саидбек тихирлик қилиб. — Сизлар кимсизлар ўзи?

— Биз жиноий қидирув бўлимиданмиз, — дебди биринчи барзанги ҳаммага эшиттириб.

— Аслини олганда, мен эмас, анави қизнинг ўзи хужум бошлади... Менинг айбим — исмини сўраганим бўлди, холос.

— Ҳа, балли, айбингни тан олдинг — ҳамма гап исмини сўрашдан бошланади-да! — дебди иккинчи барзанги мамнун бўлиб, уни силтаб олдинга судраркан.

Шу чоғ уларнинг ёнгиналарига келиб тўхтаган қора «Волга»нинг орқа эшиги очилиб, унга Саидбекни итариб киритишибди-да, икки томонидан икки барзанги жой олибди. Машина шу заҳоти зудтар жойидан жилибди. Чамбаракда ўтирган шопмўйловли бақалоқ йигитнинг буйруғи билан бир сониядаёқ унинг оғзига дўхтурлар ишлатадиган оқ елим латта ёпиштириб, кўзларини қора шарф билан танғиб бойлашибди.

Улар гоҳ тезликни ошириб, гоҳ камайтириб, гоҳ тўхтаб, анча-мунча йўл босишибди. Бу ўртада ўнг томонида ўтирган барзанги радиотелефон орқали аллакимга

сим қоқибди. Бошлиқларидан бўлса керак, Болтабой ака деган бир кимсага, ҳамма ишлар режадагидай бораётгани, уни (яъни Саидбекни) қўлга тушириб, аввалдан мўлжаллаган жойларига олиб кетишаётгани ҳақида ҳисобот берибди.

Яна ярим соатча йўл босганларидан сўнг анави ўрмончага, — Саидбек қўли билан дарахтзорга имо қилди, — олиб келиб, кўзларига танғилган шарфни, сўнгра оғзига ёпиштирилган елим-латгани ечишибди. Йигитчани ўрмонча ичкарисидаги эски завўд бўлса керак, кўп қаватли ташландиқ бинонинг ертўласига олиб кириб, қамаб қўйишибди.

Мошина ҳайдаб келган шопмўйловли бақалок йигит ҳалиги жинси курткали икки барзангини қоровул қилиб қолдириб, ўзи ташқарига отланибди. Бир одам аранг сиғадиган кичкинагина дарчали диққинафас ертўлада ёлғиз ўзи қоларкан, Саидбек барзанги йигитлардан бирининг норози оҳангда:

— Бу ерда биз яна қанча сарғайиб ўтиришимиз керак?! — дея тўнғиллаганини эшитибди. Унга жавобан чамбаракда келган шопмўйловнинг қўполлик билан:

— Қанча керак бўлса, шунча ўтираверасанлар! — дегани, сўнгра унинг мошинасини ўт олдириб, шу заҳоти жўнаб кетганини пайқабди. Кейин ҳаммаёққа сув сепгандек жимлик чўкибди.

Миясида бири-биридан сирли саволлар ғужғон ўйнаётган Саидбек хона бурчида деворга суяниб ўтирганча ўйга толибди. У кимга, нима учун керак бўлиб қолди экан? Техника дорилфунунининг сиртдан ўқийдиган оддий толиби илми, айни вақтда касал бўлгунига қадар ғайриоддий, аномал ҳодисаларни тадқиқ этиб, улар хусусида «Сирли олам» ойномаси билан ижодий ҳамкорлик қилувчи бир болакай кимни бунча қизиқтира олиши мумкин? Айтайлик, айнан шундай ҳам бўлсин, у кимгадир жуда зарур бўлиб қолган ҳам дейлик, лекин нега ўша «кимдир» тўғридан-тўғри унинг ўзини «овламасдан», қандайдир шаллақи қизни ўртага қўйиб, унга сирли тарзда сим қоқтириб, кўчада тўс-тўпалон уюштирди, найрангбоз фитначиларча иш тутди? Борди-ю, уни отасидан катта пул ундириш мақсадида ўғирлашган деса, бунга ҳам ишониб қийин. Чунки отаси нафақат шаҳарда, балки бутун жумҳуриятда таниқли олимлардан бўлиб, бисотида ҳемири ҳам йўқ, табиатан ҳар қандай моддий бойликлардан нафратланадиган одам эканини ҳамма биллади-ку! Тўғри, бувалари, яъни отасининг ота-боболари

жуда бадавлат, сармоядор одамлар ўтган, дейишади. Лекин улардан қолган ҳамма бойликлар шўролар ҳукумати томонидан аллақачон талон-тароҷ қилиб бўлинган-ку!

Шу ўйлар оғушида ўз ёнига ўзи қовурилиб ўтирган Саидбек бу аҳволга бир соатча чидабди. Касал бўлгунига қадар «Пахтакор»нинг ўсмирлар ва ёшлар спорт мактабида футбол тепгани, мактабда ўқиб юганида, югуриш бўйича шаҳар чемпиони бўлгани ёнига тушиб, шартта ўрнидан турибди-да, эшикни тақиллатибди.

Сал ўтмай, эшикнинг нариги томонидан барзангилардан бирининг:

— Нима гап? — деган дағдағали овози эшитилибди. — Хомтама бўлма: ёш қизларга тегажқлик қилган сўтакларга бизда сув ҳам, овқат ҳам берилмайди.

— Эшикни очинглар, мен ташқарига чиқиб келишим керак, — дебди Саидбек унга жавобан.

— Кичкинаси бўлса, ўша ерда тинчитавер, — дебди ҳалиги овоз.

— Каттаси, — дебди Саидбек атайин бетоқат овозда.

Барзанги болаҳонадор қилиб сўқинибди-да, ёғоч тўсинни қарсиллатиб суриб, эшикни очибди. Рўпарадаги эшигининг фақат ўрни қолган ёриқни кўрсатиб:

— Анави ерга кириб, ёзилавер, бу ерда биздан бўлак ҳеч зог йўқ, — дебди беписандлик билан.

Саидбек атрофга аста кўз кирини ташлаб, яқин-ўртада шериги йўқлигига ишонч ҳосил қилгач, туйқусдан бор кучи билан барзангининг қорнига тенки туширибди. Унинг «оҳ-воҳ» қилиб, бир лаҳза букчайиб қолганидан фойдаланиб, узун дахлиз бўйлаб ташқарига қараб югурибди. Ҳовлига олиб чиқувчи эшикни синдиргудай тарақлатиб очибди-да, ўзини ўрмонга урибди. Кўп ўтмай, ортидан барзангилар ҳаллослаганча қувлаб келишаётганини пайқаб, қадамларини янада тезлатибди, беихтиёр йўлни дарё тарафга бурибди. Бу фавқулудда воқеанинг қандай яқун топгани эса, энди ҳаммаларига маълум.

— Бехазил гапираяпман, охири бахайр тугади, — деди Раҳматилла жикқа ҳўл бўлган кўйлагини шошилмай сиқаркан. — Лаънатиларнинг режасини чиппақка чиқардик. Лекин энди буёғига эҳтиёт бўлишларингиз керак!

— Тўғри, — дея унинг фикрини қувватлади Асад Саидмансур акага юзланиб. — Сизга нисбатан бу сиёсий фитналари фош бўлгач, улар энди аламзадалиқ билан бундан баттарроқ ёвузликка қўл уришлари мумкин.

— Шундай, шундай, — деди Саидмансур ака ўйчан қиёфага кириб, у маънос ҳолда пича сукут сақлаб турди-да, бирдан қизишиб гапирди: — Камина уларга қарши сиёсий курашни тўхтатмас эканман, уларнинг ҳам тиниб-тинчимасликларини яхши биламан. Қўйиб берсангиз, ўз жиноятларини улар сиёсий фирқа ва халқ ҳаракатлари савиясига кўтариб, қабих режаларини ўшалар ниқоби остида амалга оширишдан тўйинишмайди. Бу борада улар дастлабки қадамларини ташлашди ҳам. Лекин қайси виждонли одам уларнинг бу бошбошдоқликларини оддий томошабин сифатида кузатиб, улкан қабоҳат бош кўтараётганига жимгина чидаб тураолади? Ким нима деса десин-у, лекин бундай мунофиқлик, ҳатто айтишим мумкин: Ватанга бундай хоинлик каминанинг қўлимдан келмайди! Ҳа-ҳа, буни киндик қонимиз тўкилган она юртимизга хоинликдан бўлак ном билан аташ мумкин эмас! Чунки биз ҳали асл маънодаги хурриятни қўлга киритмай туриб, ана шундай баттол, амалпараст, очкўз, ўз манфаатлари йўлида онасини ҳам сотишга тайёр нусхалар учун сиёсат майдонига йўл очиб берсак, шундоқ ҳам жафокаш халқимизни қонга ботиришга, унинг бошига қўшни афғон, қолаверса, тожик халқи кунини солишга йўл қўйган бўламиз...

Саидмансур аканинг юрак қатларидан отилиб чиққан бу нидосини эшитган Асаднинг кўзлари чакнаб кетди. Гарчанд диалектик моддиюнчилик ва илмий коммунизмдан талабаларга узоқ йиллар сабоқ берган бўлса-да, у сиёсат билан амалда ҳеч қачон шуғулланмаган, шунинг учун профессорнинг чинакам сиёсатчи сифатида куйиб-ёниб айтган бу гаплари файласуфнинг ҳам юрак торларини чертиб юборганди.

— Модомики ўғлингизни гаровга олиб, сизни қўрқитмоқчи бўлишган экан, — деди у ғазабкор оҳангда, — сиёсий курашни тўхтатмасангиз, энди улар сизнинг ўзингизга хужум уюштиришлари ҳам ҳеч гапмас. Чунки сизнинг шахсингизда улар ўзларининг энг катта душманларига дуч келишган кўринади.

— Шундай, азизим, шундай! — деди Саидмансур ака ҳорғин қиёфада бош ирғаб. — Ўз ҳаром ниятлари йўлида улар ҳеч нарсадан тап тортишмайди. Ҳукумат, ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари зудтар уларнинг танобини тортиб, ижтимоий-сиёсий ҳаёт жиловини қўлга олмас эканлар, улардан ҳар балони кутиш мумкин.

— Идоралар эса, ҳозирча ҳамма билан муроса қилиш-

дан нарига ўтмаяпти, — кўшимча қилди собиқ жангчи негадир захарханда билан.

— Раҳматилла ҳақ гапни айтаяпти, — дея дўстини қўллаб-қувватлади Асад. — Янги чиққан «демократ»лар ойнаижаҳондаям ўз талаб ва шартларини айтиб, бемалол «сайрай» бошлашди. Уларнинг аслида кимлигини кўпчилик зиёлилар яхши билишади-ку, ахир!..

— Демократиянинг моҳияти ҳам мана шунда, дейишди баъзилар, — деди Раҳматилла янада жонланиб. — Аммо демократия — итгаям, битгаям истаган номаъқулчилигини қилиш ҳуқуқини бермаслиги керак-да!..

— Лекин булар бари вақтинча! — кескин унинг гапни бўлди Саидмансур ака. — Билишимча, ҳукумат доирасида яқин ойлардаёқ катта ишлар бошланади! Марказда аҳвол нотинч, талотўплар, тўс-тўпалон кўтариладиганга ўхшайди. Хуллас, халқимиз асрлар мобайнида орзиқиб кутган истиқлол шабадаси эса бошлагандек...

— Олинг-а! — сўз қотди Раҳматилла киноя аралаш. — Етмиш йилдан зиёд давр мобайнида кўпдан-кўп халқларнинг қонини сўриб келган ёвуз салтанат осонликча жон беради, деб ўйлаяпсиз чоғи?

— Йўқ-йўқ, ишонинг, биродар! — дея хитоб қилди профессор ўта самимий оҳангда. — Юқори доирадаги саъй-ҳаракатлардан каминанинг сал-пал хабарим бор. Чинданам жиддий ишларга тараддуд бошлаб юборилган. Яқинда мен Марказқўмнинг янги саркотиби номига мактуб ёздим. Айни шу жинойт дунёсидаги «нуфузли» одамларнинг ҳокимият поғоналарини эгаллаш йўлидаги мурасасиз курашлари ва бунинг қандай аянчли оқибатларга олиб келиши хусусида.

— Бунинг оқибатларини тасаввур қилиш қийин эмас, — деди Раҳматилла яна истехзо билан. — Ҳукумат ишларини етакчи амал курсиларини эгаллаган бир гуруҳ ашаддий жинойтчилар бошқаришади-да, бунинг жабрини яна шўрлик халқ тортади.

— Хўш, Марказқўмдан хатингизга жавоб олдингизми? — сўради Асад сергак тортиб.

— Ҳа, улар каминани суҳбатга чақиришди. «Нуфузли»ларга қарши курашда ҳамкорлик қилишни таклиф этишди.

— Тушунмадим. Улар сизни... ишга чақиришдими?

— Ҳа, керак бўлса, бизга ўтиб ишланг ҳам, дейишди.

— Ў-хў! — хитоб қилди Раҳматилла кулимсираб. — Мухолифат вакилларини ишга таклиф қилишган бўлса,

демак, беҳазил гапираяпман, бизда ҳам демократия бош-ланибди-да?!

— Демократия ўз йўлига, лекин суҳбатдан мен бир нарсани аниқ тушундимки, ҳар хил фирқа ва ҳаракатларга илакишиб кириб олган жиноятчи унсурлар билан энди ҳеч қандай мурося қилинмайди.

— Улар баҳона соғлом муҳолиф кучлар ҳам жиноятчига чиқариб қўйилмайдими ишқилиб? — сўради Раҳматилла кинояли жилмайиб.

— Менимча, йўқ. Бу ва бошқа кўп йирик масалаларда янги саркотибнинг ўз қатъий қарашлари ва тамойиллари бор кўринади. Юрагим сезиб турибди, чамамда, эзиб-топталган жафокаш юртимизни айна шу одам истиқлолга етаклайди. Негалигини ўзим ҳам билмайман, лекин каминада жумҳуриятимизнинг янги соҳиби улкан сиёсат майдонида ҳали ўзини кўрсатади, деган ботиний бир туйғу бор!

— Илоё, истиқлол шабадаси эса бошлагани ҳам, элимизнинг юртбошига ёлчигани ҳам рост бўлсин! — деди Асад чуқур хўрсиниб.

Бирин-кетин аста ўринларидан туриб, мошина сари юришаркан, энди ҳаммалари ўйга толишган эди.

ҚУЁШ САРИ ЙЎЛ

Таниш-нотаниш, турфа-туман одамлар (улар жуда кўпчилик эди) унга яп-янги мошина тухфа этишганмиш. У шу даражада янги эдики, ҳали мойи кетмаган, кўрниши ҳам ажойиб: дунёдаги энг зўр хориж мошинасидан ҳам кўркавроқ ва нафисроқ эди. Сардор мошинанинг орқа томонига айланиб ўтди-ю, беихтиёр афтини буриштирди: мошина энди шу даражада эскириб, занглаб кетгандай туюлдики, уни қайта таъмирлаш мумкинлигини тасаввурга ҳам сиғдириб бўлмасди.

— Йўқ, — деди Сардор қовоғини уйганча, олди қаторда турган одамларга мурожаат қилиб. — Бундай мошинада мен йўлга чиқмайман.

— Нега энди? — бир овоздан сўрашди одамлар ҳайрон бўлиб.

— Чунки йўл олис, мошина эса чириб кетган. Унинг тагига қаранглар, ахир!

— Бўлмаса, янада янгироғини, таъмир талаб қилмайдиганини сотиб олайлик! — маслаҳат беришди одамлар.

— Йўк, — деди яна Сардор қатъий оҳангда. — Мен тайёрга айёр бўлишни истамайман.

— Нега, ахир? — тагин сўроққа тутишди уни одамлар.

— Чунки бунинг оқибати чакки бўлишини яхши биламан. Ахир, Қуёшгача йўл анча олис-да!..

Одамлар энди таажжуб ва ҳаяжонга тушишди.

— Бўлмаса, манзилга қандай етиб борамиз, ахир?

— Ўзимизнинг эски арава бор-ку?

— Хўш-хўш? — сўради юзини тарам-тарам ажин қоплаган қотма одам унга юзма-юз келиб. Унинг газабнок нигоҳидан ишончсизлик ва шубҳа ёғиларди. — Яна орқага қайтарканмиз-да, унда?

— Ўша аравани бузмасдан, яхшилаб таъмирлаймиз. Унинг ҳамма бут қисмларини сақлаб қоламиз, айни дамда аксариятини янгилаймиз, замонавий мотор, энг сўнгги тоифадаги асбоб-ускуналар ўрнатамиз. Шундан кейингина йўлга чиқишимиз мумкин.

Бу таклиф кўпчиликка маъқул тушди. Лекин жаҳли кўзиб, энсаси қотганлар ҳам оз эмас эди.

Хуллас, кўпдан куён қочиб қутулмас, деганларидек, эски аравани хаш-паш дегунча таъмирлаб, оёққа турғазиди. Чириб кетган қисмларини янгилаб, энг замонавий техника воситалари билан жиҳозлашди. Тамомила ўзига хос кўринишга эга ноёб қурилма бунёд этилган, у энди Ер юзидаги биронта ҳам бошқа мошинага ўхшамасди.

— Ана энди чамбаракка ўтириб, бизни олға бошла! — дейишди одамлар хурсанд бўлиб.

Лекин Сардор сафарга отланишга негадир ҳалиям шшилмаётганди. У ниманидир айтишга истиҳола қилаётгандай аста бошини кўтариб, аввал осмонга, сўнгра ўзини қуршаб турган оломонга нигоҳ ташлади.

— Нима, об-ҳаво айнишидан қўрқаяпсанми? — сўради юзини ажин босган қотма одам яна унга бурни бурнига теккудай яқинлашиб.

Лекин Сардор унга хотиржам тикилди. Жавоби ҳам вазмин оҳангда бўлди:

— Тўғри, осмонни қора булут қоплаяпти; ёмғир, жала, сел, ҳатто дўл ёғиши ҳам ҳеч гапмас. Буларга биз тайёр-мизми?

— Чумчудан қўрққан тарик экмайди, — деди рўпарасидаги ҳамсуҳбати заҳарханда аралаш.

— Халқда бошқа бир мақол ҳам бор: Ўзини асрагани Худо ҳам асрайди!..

Юзини ажин босган кишининг баттар афти буришиб, орқага чекинди, одамлар орасига сингиб, зумда кўздан ғойиб бўлди.

Оломон ичидан яна бир одам олдинга чиқди. Бу қадди қомати қайсидир маънода болтани эслатувчи, қорамағиз юзида аллақандай сохталик, мунофиқлик акс этган дароз кимса тажанг бир кайфиятда сўз қотди:

— У ҳолда ўзимизни Худога топшириб, йўлга чиқа-
верайлик-да, энди!..

— Албатта йўлга чиқамиз! — деди Сардор унинг гапини чўрт кесиб. — Лекин мен тўдангиз орасида инсон қиёфасидаги бўри ва қашқирларни, тулки ва қуёнларни кўраяпман. Улар тезроқ чамбаракни эгаллаб, бизни Қуёшга эмас, балки «Борса — келмасга» бошлашни ният қилишган. Бу жуда хавфли йўл!

— Хавфлими, хавфли эмасми, лекин биз ҳадеб бир жойда тўхтаб туrolмаймиз-ку! — деди болтага ўхшаган кимса қаҳр-ғазаб билан оғзидан тупук сачратиб.

— Аравамиз тўғри бориб тубсиз жарликка қуласа, бунинг жавобгарлигини бўйнингизга оласизми? — сўради йўлбошчи унинг кўзларига тик қараб.

Болтасимон гавдали дароз кимса бирдан кичрайиб, асл қиёфаси — бўйи ярим газли митти одамчага айланди-да, у ҳам оломон ичига ўзини урди.

Шу пайт чинданам шамол кўтарилиб, момақалди рок гумбурлади. Кетма-кет шариллатиб жала қуйиб берди. Хайриятки, у селга ёки дўлга айланмади. Сардор вақтида отни қамчилаб, атрофидаги одамларга қарата бор овози билан ҳайқирди:

— Биз билан Қуёшга отланадиганлар аравага ўтирсин! Олға, юртдошлар!

Ҳамма ўзини аравага урди. Инсон қиёфасидаги тулки ва қуёнлар ҳам биринчи қатордан жой олишди. Лекин бўри ва қашқирлар инсонлик қиёфаларини йўқотиб, арава атрофида гирдикапалак бўлишар, юртбоши ва унинг ҳамроҳларининг оёқларидан тишлашга уринишарди.

Шу чоғ зулмат қўйнига чўмган уфқ кўксиде гирашира нур сочаётган Қуёш кўринди. Буни биринчи бўлиб Сардор пайқади.

— Ана, қаранглар! Истикболимизда нур бор, деб, мен айтувдим-ку! — дея хитоб қилди у юзидаги қора булут пардасини аста очаётган Қуёшга чексиз қувонч билан тикилиб. — Ишонгандирсизлар энди!

Йўлбошчи тиш қайраб оёқлари тагида ўралашиб юрган бўри ва қашқирларга қўли билан қуёшни кўрсатар-

кан, шартта арава чамбарагига ўтирди. Уни ўт олдириб, жадал олға ҳайдади.

Уфқдаги қонталаш рангдаги Қуёш баркаши эса тобора ёришиб борар, аравадаги турфа-туман одамлар боши ўзра ўзининг илк заррин нурларини соча бошлаганди.

СОВЧИЛАР ТАШРИФИ

Назира кўзларини очди-ю, онги пича карахт ҳолда маънисиз нигоҳини шипга қадади. Ундаги нур ила йўғрилган нақшин жилолар қизнинг хушини жойига келтириб, ҳозиргина кўрган тушини зиммо ёдига солди. Ажабо: бу ғалати тушининг таъбири нима бўлдийкин? Уни фақат... додаси изоҳлаб бериши мумкин.

Қиз икки ёнида ширин уйқуда ётган сингиллари — Наргиза билан Нафисага бир-бир кўз югуртириб, аста ўрнидан турди-да, ич кўйлагини ечиб, уйда қиядиган узун чит кўйлагини эгнига ташлади. Олд тугмаларини қадаганча, эшикка йўналди.

Ошхонада Мунаввархон ая имирсилаб нонушта тайёрлаётганди. Ваннахонада тезгина юз-қўлини ювиб, бувисининг олдига кирди.

— Ассалому алайкум, бувижон!

— Ваалейкум ассалом, яхши ётиб турдингми, қизим?

— Беринг, мен ўзим чой дамлайман.

У Мунаввархон аянинг қўлидаги чойнакни олиб, бир кафт қуруқ чой солди-да, газда бикирлаб қайнаб турган човгумдаги сувдан қўйди.

— Сен чойни олиб кетавер, буванг кутиб қолдилар, узум билан қаймоқни ўзим олиб бораман, — деди бувиси совутгични очиб, ичкарасига қўл узатаркан.

Наргиза ошхона рўпарасидаги чой ичиладиган хонага кириб келганида, буваси ойнаижаҳон кўзгусига тикилганча, эрталабки янгиликларни томоша қилиб ўтирган-ди. Унга салом бериб, қўлидаги чойнакни хонтахта устига қўйди. Дарров нон ушатиб, бувасига чой қуйиб узатди. Кейин шоша-пиша эрталаб кўрган тушини ганириб берди.

Баҳром Шайх ота пахмоқ соқолини тутамлаганча, бир зум ўйланиб турди-да, сал юзи ёришгандай бўлди.

— Бу тушингиз муборак ишлардан дарак беради, она қизим, — деди у мамнуният билан. — Ҳазрат Дониёл алайҳиссалом айтибдурларки, ҳар киши тушида офтобни кўрса, подшолик ёки вазирлик топгай. Агар офтоб

мохитобон равшанлиги билан жойида кўринса, подшо ўз салтанатида мустаҳкам бўлмай. Бу дегани — сизни яқин вақт ичида ҳукумат идоралари истаб қолишлари мумкин. Яна, бизда кўшни мамлакатлардагидай талотўплар ва уруш-жанжаллар бўлмайди, қон тўкилмайди, нурли истиқболга бузғунчиликларсиз, тадрижий йўл билан борармиз. Тушингизнинг таъбири мана шудир, қизалоғим. Локин...

— Нима локин? — деб сўради Назира буvasининг оғзига сабрсизлик билан тикилиб.

— Тушингизда тулки ва қуёнлар, бўри ва қашқирларни ҳам кўргансиз. Хазрат Ибн Сийрийннинг айтишларича, булар — фитна ва фирибгарлик, пари ва инс-жинслардан чўчишдан далолат қилмай.

«Инс-жинслар» сўзини эшитган неварасининг қовоқдимого осилиб, маъюс тортиб қолганини кўрган Баҳром Шайх ота унга тасалли берди:

— Хафа бўлманг, қизим, камина шу бугуноқ шайтон ва инс-жинслардан асрайдиган «Муазаммил» сурасини қирк бир маротаба ўқиб, аларни йўлдан адаштирарман.

— Яшанг, додажон! Лекин негадир жудаям кўрқиб кетяпман! — деди Назира тоқатсизланиб, қўлларини мушт қилиб тугиб, тиззаларига ураркан. — Лаънати инс-жинслар яна бир кўргулик бошлашмаса гўрга эди.

— Хавотир олма, бошлашмайди. Алар дуолар кучидан ўлгудай кўрқишади. Чунки ўша муборак сура ёвуз жинларнинг руҳини парчалаб, буғ заррачаларига айлан-тириб юбориши ҳам мумкин.

— Раҳмат, додажон! Бу сурани ҳам мен албатта ёдлаб олишим керак экан...

Шу пайт эшикдан Мунаввархон ая кириб келди-да, столга бир ликопча қора кишмиш узум билан бир пиёла қаймоқ қўйиб, неварасининг ёнига ўтирди.

— Келинг, бувижон, — деди Наргиза дарров унга чой қўйиб узатаркан.

— Қани, олинглар, — деди Баҳром Шайх ота «бисмилло» айтиб, нондан тановул қила бошларкан.

— Дадам билан ойим ишга кетиб бўлишдимиз? — сўради Наргиза бувисига тикилиб.

— Йўқ, эр-хотин барвақт туриб, бозорга кетишди, гўшт-пўшт, мева-чева харид қилгани...

Айни шу чоғ дарвоза қўнғироғи жиринглади.

— Келишди шекилли, — дея Наргиза ирғиб ўрнидан турди-да, ташқарига югурди. Лаҳза ўтмай, бошини ҳам

қилганча қайтиб кирган қиз энди негадир пича хижолатга тушгандай эди.

— Ким экан? — сўради Баҳром Шайх ота унга синчков тикилиб.

— Икки нотаниш аёл, — деди Назира паст овозда. — Бувижон, сизни сўрашаяпти...

— Э-ҳа, яна совчилар шекилли, — дея ташвишли қиёфада қўлларини кўрнага тираб, инқиллаганча ўрнидан турди Мунаввархон ая. — Меҳмон отангдан улуғ, дейишади, қизим, меҳмонхонага дастурхон ёзинг. Уларни ўшатга олиб кирамиз.

Наргиза истамайгина яна ортига қайтди.

Ая ичкари ховлига кираверишда тоғора кўтариб олган қирқ ёшлардаги икки сўлим жувонни кўриб, уларнинг истикболига юрди. Бир-бирларининг елкаларига қоқиб, бир-бирларининг гапларига кулоқ осишни ҳам лозим топмай, айна бир вақтда бараварига сўраша кетишди:

— Вой, айланай!.. Омонмисиз-эсонмисиз? Эсонмисиз-омонмисиз?.. Омон-эсонмисиз, эсон-омонмисиз?..

Кўришиш «маросими» тахминан ўн дақиқача давом этди. Аёллар бир-бирларининг етти пуштигача жами авлод-аждодлари, невара-чевараларининг ҳол-аҳволини сўраб-суриштириб, бу «иш»ни обдон жойига қўйишгач, Мунаввархон ая меҳмонларни ичкарига бошлади.

Бу пайтда Назира меҳмонхонадаги дастурхонни ҳар хил пишириқлар, ёнғоқ, хандон писта, бошқа қуритилган мевалар билан тўлдириб қўйган, бир чойнак чой билан бир жуфт нон олиб кириши қолганди. Аёллар уйга кириб, узундан-узоқ дуолар билан фотиҳа қилишгач, бу ишларни ҳам қойилмақом қилиб, зумда адо этди.

— Вой, ўргилай! Бўйгинангдан холанг айлансин, неварангиз бирам ширин, қадди-қомати тикмачоқдай, оёқ-қўллари ҳам чакқонгина экан! — деди совчи аёлларнинг бири қизнинг ортидан сук билан тикиларкан.

— Бирам ёқимтой, шахло кўзлигини айтмайсизми! — деди иккинчи совчи ҳам кўзлари ёниб.

Аёлларнинг ховлидаги гангир-гунгир гаплашишларидан уйғониб кетган Наргиза билан Нафиса ҳам ювиниб чиқиб, чой ичгани буваларининг олдига кириб кетишди.

— Буниси кенжа ўғлимнинг бош фарзанди, — деди Мунаввархон ая камсуқумлик билан меҳмонларга чой қўйиб узатаркан. — Мактабни ҳам тилло медалга битказиб, бу йил институтнинг биология бўлимига ўқишга кир-

ди. Хали ёш, бир-икки йил бағримизда яна ўқисин, деб турибмиз.

— Ҳа, энди, холажон, тақдирдан қочиб қутулиб бўлмайди, насиб қилган ишни эртага қолдирмаган маъқул, — деди оқ рўмол ўраган истараси иссиқ жувон илҳомга миниб. — Халқда тенги чиқса текинга бер, деган гап бор. Биз ҳам унчалик бегона эмасмиз. Ўғлингиз бўлғуси қудангиз билан ҳам, куёвингиз билан ҳам яхши таниш.

Бу гапни эшитган Мунаввархон ая беихтиёр қошларини чимириб, совчи аёлга савол назари ила тикилди.

— Сайрамда Қўлдошбой Ҳожи ота деган табиб қариндошингиз бор экан-ку?

— Ҳа-ҳа, — деди ая беихтиёр оғзи очилиб.

— Аввал қизингиз уларни муроқаба амали ёрдамида ўша Ҳожи отанинг уйида кўрган. Кейин... яқиндагина кенжангиз Асаджон ўғлим Саидбекни бир ўлимдан сақлаб қолди.

— Ҳа-ҳа, — деди Мунаввархон ая баттар хайрати ошиб. — Бундан чиқди, сиз Саидмансуржоннинг завжаси экансиз-да?

— Топдингиз, айланай холажон, — деди истараси иссиқ жувон, — бизнинг сизлар билан қандайдир олис қариндошлигимиз ҳам бор экан.

— Ҳа, — тасдиқлади ая. — Бу — боболаримиз Тилла Шайх билан Саид Каримбойларнинг қуда-андачилигидан бошланган.

— Шунақа денг! — деди меҳмон баттар мамнун бўлиб.

— Мани кечиринг-ку, эгачи, лекин... ўғлингизнинг қўл-оёғи нега ишламай қолувди?

— Э, бунинг тарихи узун, айланай холажон. Ёлғизгинамнинг пешонасида шу қисмат ҳам бор экан, бандалик-да энди. Агар истасангиз, бир бошдан гапириб берай.

— Майли, эгачи, билиб қўйганимиз яхши бари бир...

— Бўлмаса, эшитинг. Ўғлим — табиатшунос, ўтган йили техника дорилфунунини тамомлаган. Шу денг, болагинамнинг кўпдан ғайриоддий ходисаларга ўта ишқибозлиги бор. «Учар ликопчалар»ми-ей, бебош рухларми-ей, ўзга сайёраликларми-ей, — қаерда нима ғаройибот юз берса, ғириллаб етиб бориб, нимаиди ҳалиги... илмий тадқиқот қилишга киришади. Дадаси ҳам олим эмасми, ўғлимизнинг бу қизиқишига сира монелик кўрсатмайди. Лекин бир воқеа юз берди-ю, ўғлимиз учун мен ҳам, дадаси ҳам қаттиқ ҳавотирга тушиб қолдик. Кейин

билсак, холажон, ўша пайтларда Чўпон ота деган маҳаллада турадиган бир одамнинг ғалати мошинаси бор экан, айтишларича, у — чамбарагига ўтирган одамни ўз-ўзидан учириб олиб кетармиш, газни босмасаям, чамбаракни бурмасаям, ҳайдовчини истаган манзилига ўзи етказиб кўярмиш. Лекин сира аварияга учратмасмиш. Худди эртақлардагидай, а, тўғрими? Хуллас, ўғлим шу мошинани сотиб олишга қарор қилди. Ёмон овозаси туфайли бир неча йилдан бери ҳеч ким сотиб олишга журъат қилолмагани боис мошинанинг нархи ҳам бошқаларига нисбатан ўн-ўн беш баробар арзонроқ эди. Албатта, ўғлимнинг дарди мошинанинг ўзида эмас, бошқа ёқда — тезроқ унга ўтирса-ю, тадқиқ этиб, сирини билиб олса. Хуллас, отасининг розилиги билан мошинани сотиб олдям, унга миндиям. Лекин биринчи кунидек шунақанги дахшатли вазиятларга йўлиқдики!.. Дадаси ва яна бир ўртоғи гувоҳлигида чамбаракка ўтириши билан машина... кўздан ғойиб бўлибди!.. Шу заҳоти Саидбек ўғлимнинг ҳам хуши бошидан учибди. Бир маҳал ўзига келиб қараса,.. Қозоғистонда — Келесда юрганмиш! Бир маҳал ўз-ўзидан мотори ишлаб, олдинга ўқдай учиб кетибди. Чегарадан соатига 100 километр тезликда ўтсаям, миршаблар унга эътибор беришмабди. Қизиг-а, холажон? Ақлингиз бовар қилмайди. Хуллас, йўлида учраган ҳамма мошиналарни чапдан-ўнгдан ола-тасир қувиб-ўтиб, бир пасда уйга олиб келиб қўйибди. Қанча одамларни босиб кетай дебди. Шу-шу дадаси Саидбекка мошинага ўтиришни ман қилдилар.

— Ё тавба, чинданам афсонага ўхшайди, — деди Мунаввархон ая ҳайратдан ёқа ушлаб. — У қанақа мошина экан ўзи? Бирон-бир сирининг тагига еттингларми?

— Саидмансур акамнинг тахминларича, мошинага ёвуз руҳ жойлашиб олган экан. Мошина янгилигида бир ўғри йигитга қарашли бўлган. Ўша пайтларда у бир енгилёёк қизни бошлаб келиб, кичкинагина гаражига қамаган, кун совуқлиги учун мошина ичида иситгичини ёқиб қўйиб, кечаси билан билганини қилгач, иккови ҳам ҳориб-чарчаб ухлаб қолган. Эрталабга бориб йигит ҳам, қиз ҳам ис газидан бўғилиб, ҳалок бўлишган. Бу кўргуликни қарангки, икковининг ҳам жасадлари бир ойгача мошинада қолиб кетган. Бир ойдан сўнг чидаб бўлмайдиган даражадаги қўланса ҳидни сезиб қолган қўшнилари эшикни синдириб киришса, таналари ириб, фақат суяқларигина қолган йигит-қизнинг жасадларини кўришган. Хул-

лас, ўғлимнинг фикрича ҳам мошинани хали-ҳануз ана шуларнинг рухлари бошқарар эмиш.

— Астафтурулло! — деди Мунаввархон ая кўксига туфлаб. — Ақлинг бовар қилмайди-я...

— Балли, холажон, бировга айтсангиз, ишонмайди. Қўйиб берсангиз, ўзингизни ҳам жиннига чиқаради. Лекин Худога шукур, сизлар буни тушуна оласизлар, кизингизнинг рухий мулоқотчилиги ҳам бундай масалаларга кенгроқ ёндошиш кераклигини тақозо этади.

— Демак, ўғлингиз ана ўша машина боис шол бўлган экан-да?

— Йўқ, айланай холажон, очигини айтсам, Саидбегим сира тиниб-тинчимаган йигит-да ўзи. Эшитгандирсиз: «Сирли олам» деган машҳур ойнома бир, ўғлим ана шу нашр муҳарририятидаги йигит-қизлар билан ҳамкорликда иш олиб боради. Қаерда қандай ғайриоддий ҳодиса юз берса, фирллаб етиб бориб, бу дунёдаги сирсинаотларнинг тагига етишга уринишади. Бир куни шу ойноманинг иловаси «Қалб кўзи» ҳафтаномазидаги йигитлар вилоятимиздаги олис қишлоқларнинг бирида жинлар жойлашиб олган уй борлигидан хабар топишиб, дарров ўғлимга сим қоқишибди. Саидбек олим эмасми, кўпинча унинг ёрдамига таянишади. Хуллас, бизни ҳам оғохлантирмай, ўша сирли уйни қидириб, Паркент тоғлари этагидаги қишлоққа жўнашибди. Бу ғалати уй улкан сой ёқасида пастга тикка тушган соҳилга қурилган бўлиб, бир йилдан бери қаровсиз, ташландиқ ҳолда эди. Чунки уйда кундуз кунлари ҳаёт ўз оқимида, мўътадил кечарди, аммо оқшом қўниши билан унда бутунлай рухлар ҳукмронлик қилишарди. Ярим тундан сўнг эса, чидаб бўлмайдиган жаҳаннам азоблари бошланар эди.

Кейинчалик ўғлим бу ҳақда шундай ҳикоя қилиб берганди:

— Ёғоч тахталар, шунингдек, зинапоялар силкиниб, атрофдан чинқирик, бўғиқ овозлар эшитилади. Бу товушларга ҳам ўрганиш мумкин-у, яна қандайдир кўринмас бир куч бизни ўз-ўзидан итариб, панжарали дарвозага ҳайдар ва югуртириб, унинг темирларига урарди. Хона ичи эса даҳшатли қуюқ туман билан қопланиб, деворга маҳкам қоқилган суратлар ўз-ўзидан пастга гуп-гуп узилиб тушади. Айни ёз чилласи бўлса ҳам, хонадаги қаҳратон совукдан танангиз жунжикади.

Шундай ҳолатлар бўлардики, ётадиган тўшаклар ҳам ўз-ўзидан ҳавога кўтариларди.

Тунаб қолган кунимизнинг биринчи кечасидаёк бир маҳал ёш аёлнинг руҳи «Сирли олам» ойномаси ходимларидан бирининг бўйнига ёпишиб, бўға бошлаганини сезиб қолдим, уни ўз кўзларим билан кўрдим ҳам! Бироқ кўра туриб, бу — туш, дея ўзимга ўзим тасалли берардим. Лекин ходимнинг тенкисидан ўзимга келиб, унга ёрдам бера олдим. Азбаройи кўрқиб кетганидан у мурдадек қотган, ҳатто кичкиришга ҳам мажоли йўқ эди...

Қишлоқдагилар бу уйнинг беҳосият тарихи ҳақида сўзлаб беришибди. Уларнинг айтишларича, бу уйда кўп яшашга ҳеч кимнинг юраги дов бермаган, чунки жами хоналарда бир вақтлар «ўзбек» иши бўйича Гдлян ва Иванов деган марказлик муттаҳам терговчилар туҳмат билан ҳибсга олмоқчи бўлган, аммо бунгача ўзини осиб кўйган ёш жувон руҳи ҳукмронлик қиларкан. Ушбу воқеа содир бўлганидан сўнг кўп вақт ўтмай, уйнинг томорқасидан ёш чўпон йигитнинг мурдаси топилади. Йигит шўрлик йўқолган сигирини кун ботгунга қадар қидириб, мана шу уйнинг ҳовлисига кириб қолади-ю, яна бир қурбонга айланади. Бу хунук воқеалар ҳақида бурундан сўзлаб келинарди, шу боис қишлоқ одамлари бу уйнинг яқинига ҳам йўлашмасди.

Саидбек ярим кечаси журналист йигитларга Иблисининг малайлари саналмиш ёвуз кучларни уйдан ҳайдаш учун дуохон, бахши, умуман, ноёб ҳислат эгаларини таклиф қилиш кераклигини гапириб турганда, бирдан аллакимларнинг даҳшатли чинқириғи, жон аччиғида дод-вой солган овозлари эшитилиб, эғни-боши ва кўзларидан кўзни қамаштиргудек кўм-кўк нур таратаётган икки руҳ узун тирноқли панжаларини ёзганча, унга очикдан-очик ҳужумга ўтишибди. «Сирли олам» йигитлари уни амал-тақал қилиб уйдан ташқарига олиб чиққанларида, ўғлимнинг оёқ-қўллари ишламай қолган экан.

— Вой, Худо! — беихтиёр хитоб қилди Мунаввархон ая ҳаяжон ичида яна кўксига туфлаб. — Жин чалди, деб шуни айтишса керак-да, а, эгачи?!

— Нимасини айтасиз, айланай холажон! — дея гапига якун ясади совчи жувон чуқур хўрсиниб. — Хуллас, кейин бўлиб ўтган воқеалар ўзингизга аён. Худога минг қатла шуқур, ўғлимиз ҳозир отдай соғайиб кетган, ҳалиям тиниб-тинчимайди, қаерда қандай ғалати ҳодиса юз бермасин, физиллаб етиб боради. Дадаси ҳам, мен ҳам унинг бу ишларига анча кўникиб қолганмиз. Зоҳирий ва ботиний билимларга ташна одамни сира йўлдан қайтариб бўлмас экан. Қизгинангизнинг руҳий мулоқотчилиги,

Ўғлимнинг эса — бу соҳа тадқиқотчиси экани назарга олинса, менимча, улар бир-бирларига узукка кўздай ярашиб тушишади.

— Нимаям дердим, эгачи, — деди Мунаввархон ая унинг фикрини қувватлаётгандай хайрихоҳ оҳангда бошини ҳам қилиб. — Улар бир-бирларини яна бир кўришсин, буvasи, ота-онаси билан яна бир маслаҳатлашайлик, юлдузи юлдузига тўғри келган бўлса, фикримиз бир жойдан чиқса, нур устига нур...

Совчилар Мунаввархон аяга қуюқ хайр-маъзур қилиб, ўринларидан туришганида, Баҳром Шайх ота ичкарида шайтон ва инс-жинслардан асровчи муборак сурани ўқишга киришган эди.

ШАҲЗОД ВА МАЛИКА ҚИССАСИ

Саидбекнинг онаси билан холаси Баҳром Шайх ота хонадонига совчи бўлиб бежиз ташриф буюришмаган эди. Йигит Назирани икки йилдан бери яхши танир, «Сирли олам» ойномасининг топшириғи билан ҳатто ноёб ҳислатларини ўргангани икки йил аввал у таҳсил олаётган мактабга ҳам келган, лекин ўшанда қиз матбуотда ёритишга арзийдиган ҳеч қандай қаромат кўрсатмаганини рўқач қилиб, йигит билан суҳбатлашишдан бош тортганди. Лекин Назиранинг баъзи синфдошлари ва танишлари билан гаплашиб, унинг антиқа қобилиятлари ҳақидаги кўп маълумотларни қўлга киритганди. Ўшандаёқ Саидбек юрагида қизга нисбатан шу ёшигача ўзига номаълум аллақандай ёқимли ҳиссиёт туйган, лекин бу мурғак туйғунинг пировардида борлиқ вужудини ларзага солувчи улкан муҳаббатга айланиши мумкинлигини ҳаёлига ҳам келтирмаганди. Назиранинг башоратчилиги сабаб қизнинг отаси Асад ака ва унинг дўсти Раҳматилла аканинг жонларини жабборга бериб, ўзини ўлимдан сақлаб қолганлари эса унинг ҳаётида туб бурилиш ясади. Умрларида кўрмаган, буткул нотаниш оддий бир йигитга нисбатан бунчалик меҳр-мурувват ва фидоийлик кўрсатиш мумкинлигини Саидбек авваллари тасаввурига ҳам сиғдиrolмасди. Буткул бегона одамнинг (узoқ қариндош эканликларини иккала томон ҳам яқиндагина билишди!) ҳаётини сақлаб қолиш учун ўз ҳаётини хавф остига қўйиш ҳар кимнинг ҳам қўлидан келавермайди. Бунинг учун Алпомишдай арслонюрак, Гўрўғлидай бағридарё, мард ва танти инсон бўлиш керак.

Йигитнинг наздида Асад ҳам, Раҳматилла ҳам ана шундай ноёб одамлар тоифасидан эди. Ўзаро хиёнат, юлғичлик, мунофиқлик авж олган, ҳатто ака-укалар ҳам бир-бирларининг кўзини чўқийман, деб турган бир даврда бундай одамларнинг ҳали ҳам борлиги Саидбекнинг кўнглини тоғдай юксалтирганди. Йигит энди ўзини улардан то умрининг охиригача қарздор деб билар, бундай олижаноб инсонларга ҳаётининг сўнгги нафасигача хизмат қилишга ҳам тайёр эди.

Сўнгги вақтларда фақат шундай ўйлар оғушида яшган Саидбек ойлик маошини олган куниёқ бир шиша аёло навли фаранг коньяги билан ўриснинг «Золотое Руно» ароғи ва турли егуликлар олиб, тўғри Раҳматилланинг ишхонасига йўл олди. (У қаерда ишлашини дадаси тушунтириб берганди). Бахтига, Асад акаси ҳам шу ерда экан. Саидбек спорт бўлмасига кираверишда тўхтади.

— Э, дўстим, хавотир олма, — дерди Раҳматилла парвойи палак ҳолда, — сизларнинг уйингизга тўғридан-тўғри бостириб киришга мана-ман деган бойваччаси ҳам журъат қилолмайди. Чунки у пирли хонадон-да.

— Лекин улардан ҳар бало кутиш мумкин, ошна.

— Мабодо бир гап бўлса ҳам, мен борман-ку, намунча хавотир қилмасанг. Кел, яхшиси, юзта-юзта қилиб, би-ир гурунглашайлик! Беҳазил гапираяпман...

Саидбек секин йўталиб, олға қадам ташлади.

Улар эски қадрдонлардай куюк сўрашишгач, Раҳматилла ҳазил аралаш гап қотди:

— Умринг узоқ бўларкан, йигит, ҳозир сени гапириб турувдик. Ие, қўлингдаги нима? Ароқми? Ё тавба, ҳозиргина Асад акангизга юзта-юзта қиламизми, деб турувдим. Сенам ярим авлиё болага ўхшайсан.

— Қалай, Саидбек, ишлар яхшими? — сўради Асад ҳам кўтаринки кайфиятда худди туғишган укасини учратгандай суюниб. — Жўрналга ёзиб турибсанми? «Қалб кўзи»да бир мақолангни ўқувдим. Ёвуз руҳлар ҳақида... Зўр ёзибсан!..

— Раҳмат, Асад ака!.. — жилмайиб, бошини қуйи солди Саидбек.

Орадан бир неча фурсат ўтгач, улар спорт мажмуасининг устозлар учун алоҳида ажратилган шинам хонасида дастурхон тузаб, гурунг бошлаб юборишганди.

— Оқидан ичасизларми, қизилиданми? — сўради Раҳматилла Асадга қўз ташлаб.

— Биласан-ку, оғайни, мен фақат оқидан оламан.

Ҳеч курса, ичаётган нарсам оппоқ-ку, деб, ўзимга ўзим тасалли бериб, гуноҳимни камайтиришга уринаман.

— Файласуфлар шунақа халқ, Саидбек, — деди Раҳматилла кинояли илжайиб. — Одамзотнинг ҳар бир қилмишини изоҳлаб, хаспўшлаш пайида бўлишди.

— Сенга қайсинисидан қуяй, ука?

— Мен ичмай қўя қолай, — деди Саидбек секингина.

— Нега энди? — деди Раҳматилла эътирозга ўрин қолдирмайдиган оҳангда. — Сен бизни меҳмон қиляпсан, демак, сен — мезбонсан. Мезбон ичмаса, меҳмонларга қиладиган иш қолмайди. Қалай фалсафам? — дея Асадга қўзини қисиб қўйди у.

— Зўр! — деди Асад тетик кайфиятда ва у ҳам дўстини қувватлади: — Сиз ҳам катта йигит бўлиб қолибсиз. Дорилфунунни тамомлаб, ишга ҳам чиқиб кетибсиз, олинг-да энди.

— Хайр, майли, — деди йигит қимтиниб. — Бўлмаса, мен ҳам оқидан, фақат озгина...

— Эҳ, нодонлар! — хитоб қилди собиқ жангчи афтини буриштириб. — Шундай ажойиб фаранг коньяги турганда, ўриснинг анави аччиқ бўзасини танлаганларингга ўлайми?! — Бехазил гапираяпман, камина гуноҳ ишни ҳам оқ-коранинг фарқига бормаё, виждонан бажаришга ўрганганман. Коньяк ичганим бўлсин!

Раҳматилла шундай деб, қадахларни бирма-бир тўлдирди-да, эгаларига узатди.

— Хўп, майли, яхшилик бўлсин, ҳамиша бир-биримизга паноҳ ва мадақкор бўлиб яшайлик! — деди Асад энди жиддий қиёфага кириб.

— Раҳмат, Асаджон ака! Илоё, айтганингиз келсин! — деди Саидбек унинг гапидан тўлқинланиб.

— Файласуф — бари бир файласуф-да, — деди Раҳматилла мамнунлигини яширолмаё. — Ҳамма жойда гапнинг индаллосини айтади.

Учови ҳам қадахларни охиригача бўшатиб, паррак қилиб тўғралган бодринг билан газак қилишди. Кейин ликопчадаги пиёз аралаш кабобдан тановул қила бошлашди.

— Оббо сен-ей, — дея яна гапга тушди Раҳматилла Саидбекка юзланиб. — Бехазил гапираяпман, шунча нарса кўтариб, нега бунча овора бўлиб юрибсан?

— Сизларга туя сўйсам ҳам озлик қилади, — деди йигит ўта жиддий оҳангда. — Мен Худони ўртага қўйиб, ўз-ўзимга онт ичдим: ҳаётимни сақлаб қолганларингиз

учун сизларга садоқатли шогирд бўлиб, бутун умр хизматингизда бўламан!

— Э, жуда ошириб юбординг, ука. Биз сенинг хавфга юзма-юз келганингдан иттифоқо хабар топиб, ўз инсоний бурчимизни адо этдик, холос, — деди Раҳматилла камтаринлик билан. — Аслида ҳаммасига жиянимиз Назирахон сабабчи бўлди.

— Мен ундан ҳам абадий миннатдорман. Ҳатто очигини айтишим керак: умримнинг охиригача унинг кули бўлишга ҳам тайёрман!

Унинг нечоғли жиддий ва чин дилидан гапираётганидан ҳайратга тушган собиқ жангчи гапни яна ҳазилга бурмоқчи бўлди:

— Оббо, тентаг-ей, нега энди кул? Куёв бўлишга тайёрман, десанг-чи!..

Унинг бу гапидан орага ўнғайсиз бир жимлик чўқди.

Саидбек беихтиёр кўзларини ерга қадаб, қиз боладек кизариб, бошини қуйи солди. Кейин шивирлагандек аранг товуш берди:

— Йў-ге... Мен бунга арзимайман...

— Нега энди, ҳой, нодон! — кичқирди Раҳматилла бирдан чапанилиги тутиб. — Олий маълумотли, келишган йигитсан. Кимсан — донишманд бир профессорнинг ўғли бўлсанг, боз устига, истиқболи порлоқ ёш табиатшунос олим, ҳам журналист... Сени куёв қилмаса, осмондаги фариштани куёв қилармиди?.. Нима дединг, Асадбой?

— Сен мени бунақа шантаж қилма, ошна! — бақирди Асад ҳам ярим ҳазил-ярим чин оҳангда ўзини жаҳли кўзигандай кўрсатиб. — Манави жиян олдида нокулай аҳволга солаяпсан, ахир! Бу — биргина менинг ихтиёримда бўлмаган, ўта нозик масала: уни додам, ойим, хотиним, қолаверса, қизимнинг ўзи билан бамаслаҳат ҳал қилишимиз керак.

— Менга қара, ҳой, галварс! — баттар қизишди Раҳматилла. — Ўлай агар, ҳаётда мен психолог бўлиб кетган одамман, одамларнинг фарқига жуда-жуда бораман! Катта гапирмай-ку, ўзининг юз-кўзи олдида айтаяпман: бу йигит билан қизинг бир-бирларига узукка кўздай ярашиб тушишади.

— Бас қил деяпман, қанақа мижғов одамсан ўзи?! — энди ростакамига жаҳли чиқиб бақирди Асад. — Айтдим-ку сенга, бу масалани томдан тараशा тушгандай олатасир ҳал қилиш мумкин эмас. Бизнинг оилада ҳаммавақт демократия бўлган; кўпчилик қандай қарорга келса,

ўша қабул қилнади. Хоҳласа, совчи юборсин, кўрайлик, суриштирайлик. Умр савдоси, дейдилар буни, ахир!

— Мана бу бошқа гап! — хурсанд бўлиб кетди Раҳматилла қафтларини бир-бирига ишқалаб. — Эшитдингми, жиян? Йўқ, сен бўлғуси кайнотангнинг ганини эшитдингми?

Саидбек яна кизариб, бошини ҳам қилди.

— Бас қил, лаънати! Шу билан бу гапга нуқта қўйдик, тамом! Яна такрорласанг, бўйнингни синдираман. Жангда энди сендан сира қолишмаслигимни ўзинг яхши биласан, — кейин гапни яна ҳазилга бурди. — Умуман, бу хонадонда ароқ ичиладими ўзи? Ҳадеб сафсата сотавермай, киттай-киттай қуй-да, ахир!..

— Оббо, дўстим-ей, — вазиятни юмшатишга интилди Раҳматилла. — Жаҳлгинанг доимо нақ бурнингнинг устида туради-я! Маъзур тутадилар энди... Марҳамат, марҳамат... Қуйдим. Нима учун ичамиз? Саидбек ҳам гапирсин-а энди...

— Мен сизларнинг ажойиб дўстлигингиз учун ичман, — деди йигит қадахини қўлига олиб, завқ билан уларга тикиларкан.

Чўқиштириб, яна ичишди. Паррақ қилиб қирқилган пиёз ва кабоб билан газак қилишди. Ўртада Назиранинг номи айланиб қолгани учунми, орага яна нокулай жимлик чўқди. Вазиятни яна собиқ жангчининг ўзи юмшатди:

— Сен полтергейст, яъни «бебош руҳлар ўйини» ҳодисаси билан ҳам шуғулланаркансан-да, Саидбек? — сўради у яна навқирон ҳамроҳига мурожаат қилиб.

— Нафақат полтергейст, мен умуман аномал ҳодисалар тадқиқотчисиман, — жавоб берди йигит аллақандай ички ғурур билан.

— Парапсихология, илми ғайб, номаълум учар жисмлар, илми нужум каби соҳалар-да, а? — сўради Асад қутилмаган қизиқиш билан суҳбатга аралашиб.

— Шундай деса ҳам бўлади.

— Сен аниқ фанлар билан шуғуллансанг, укамиз ноаниқ фанлар тадқиқотчиси экан-да? — дея яна гапни ҳазилга бурди собиқ жангчи.

— Руҳлар чинданам мавжудлигига шахсан ўзингиз гувоҳ бўлганмисиз? — сўради Асад жиддий қиёфада, унга эътибор бермай.

— Жуда кўп марта, — деди Саидбек комил ишонч билан.

— Мисол келтира оласизми?

— Масалан... Ўтган ойда андижонлик рухий мулоқотчи қиз ва медиум йигит ёрдамида ўтказилган медитация амалида бувамнинг руҳи билан савол-жавоб қилганман.

— Уни ўз кўзингиз билан кўрдингизми?

— Ҳа-да.

Суҳбат жilовини энди бирдан жиддий қиёфага кириб, ҳатто маънос тортиб қолган Раҳматилла қўлига олди:

— Ҳозир сизларга бир воқеани айтиб бераман, хайратдан қотиб қоласизлар. Беҳазил ганираяпман, у ниҳоятда теран рухий аҳамиятга эга. Афғонда менинг бир дўстим бўларди. Исми Шаҳзод. У эндигина уйланган, тўйи ўтгач, уч кундан сўнг аскарликка олиб кетишганди. Биз казармада у билан ёнма-ён ётардик, тоғларда ёнма-ён жанг қилардик. Кечкурун уйга қайтиши билан ёш келинчакнинг ўзи билан бирга тушган рангли сувратини қўлига олиб, унга узоқ тикилар, сўнгра завжасига мактуб ёзишга киришарди. У уйига деярли ҳар куни хат жўнатар, улар манзилига етиб борармиди — йўқми, Худо билади, лекин гоҳ-гоҳда унга хотинидан ҳам жавоб мактуби келиб қоларди. Ана шунда Шаҳзоднинг нечоғли хурсанд бўлиб кетишини кўрганингизда эди!.. У осмонга санчигудай ирғишлаб, казармага ўқдай отилиб кирар, ташналик билан хатни ўқишга киришарди.

«Йўқ, мен ўлмайман, ҳеч қачон ўлмайман! — дея бот-бот такрорларди у шундай кезларда. — Биз севгим билан кўришамиз! Албатта кўришамиз!»

Камина: «Худо хоҳласа де,» — дея унинг гапига тузатиш киритмоқчи бўлардим-у, лекин негадир кўнглим бўшашиб, индамай қўя қолардим. Баъзан уни яна шундай ҳолатда кўриб: «Фарҳод-Ширин бўлиб кетинглар-е, намунча типирчиламасанг!?» — дея кесатардим-у, аммо, ўлай агар, ўшанда қалбимда пайдо бўладиган совуқ бир ботиний туйғудан баданим жунжикиб, бемаъни лукмамдан ўзим афсусланиб кетардим. Кўп ўтмай, дўстим чинакам муҳаббат нашидасини бир кун ҳам тотиб кўришга улгурмай, бомба остида қолиб кетди. Яқиндагина у ётган чоҳни мудҳиш аланга ўз оғушига олган, пировардида ҳатто унинг суяқларини ҳам тополмагандик.

Шундан кейин — ё фалак! — унинг ёш завжасидан мактублар ёпирилиб кела бошлади. Уларни ҳар олганимда, беҳазил гапираяпман, юрагим орқамга тортиб, ўзимни қўярга жой тополмай қолардим.

Кейинги даҳшатли воқеаларни камина Тошкентда уларнинг бевосита гувоҳи бўлган одамдан эшитдим.

Бир ҳафтадан сўнг етиб борган шум хабар Шаҳзоднинг ёш завжасига ниҳоятда таъсир қилибди: эри ўлганини эшитган Малика мурдадай оқариб кетибди, лекин дод-вой солмабди, ҳеч қандай калима ҳам келтирмабди, аммо бир зумдаёқ хотирасидан айрилибди, маънавий ҳаёти бамисоли тўхтаб, қотиб қолгандай бўлибди, танадан иборат жисмоний ҳаётигина бешикаст қолибди. Шу-шу Малика ўзини ўраб турган муҳит ва нарсаларга буткул лоқайд, наришонхотир қарар, баридан на хурсанд ва на хафа бўлар, айни дамдаги моддий эҳтиёжларинигина ҳис этар, ҳаётининг бутун ўтмиш даври эса зулмат пардаси ортида қолгандай, унинг учун келажак ҳақидаги тушунчанинг ўзи ҳам йўқолгандай эди: у ҳеч нимани кутмас ва бу — оғир йўқотиш, чексиз қайғу оқибати эмас, балки нималарнидир мулоҳаза қилиш лаёқатини бой бергани, фавқулодда қалбини ишғол этган ниманидир излаб-исташ қобилиятининг сўниб, фалаж бўлиб қолгани туфайли юзага келган, қалби эса худди роботдек фақат жами тириклик аломатларига эга мавжудотнинг хизмати-ни адо этиш учунгина сақланиб қолганди. Маликани телба ёки савдойи дейиш ҳам қийин: унинг руҳияти ҳеч қандай шикаст тонмаган, у осойишта, оғир-вазмин, ўз хатти-ҳаракатлари билан ҳеч кимни безовта этмас, айни вақтда ҳеч ким ва ҳеч нима билан мулоқотда бўлмас, бамисоли атрофидаги одамларни кўрмаётгандай, ҳеч нимани сезмаётгандай яшар эди. Ундаги бу фожиали ўзгаришнинг сабабини билганлар унга мулоимлик ила ғамхўрлик қилишар, бамисоли сағир қолган бечора болакайга ачинганлари боисгина меҳр-мурувват кўрсатишарди.

Беҳазил гапираяпман, камина ҳарбий хизматдан қайтиб, унга бир ҳафта мобайнида ўзи узлуксиз жўнатган мактублари ва Шаҳзоднинг баъзи нарсаларини олиб бориб берганимда ҳам у қилт этмади.

Малика шу тахлитда ўттиз йилдан зиёд умр кўрди. У ҳали-ҳануз қайнонасининг уйида яшаркан, биргина қайнисинглиси Лаълихонга руҳан жуда боғланиб қолган, у эса янгасини кўргани тез-тез келиб турар, шундай кезларда аёлнинг кўзларида аллақандай ҳаёт учкунлари жилвалангандай бўлар, илло, ҳеч нарсага эътибор қилмайдиган, одамови Малика фақат унгагина дўстликка ўхшаган илиқ бир ҳиссиёт туяр эди. Қайнисинглисининг назарида, уни ўзи ҳам тушуниб етмаган ғайриоддий бир фикр ташвишга солаётгандай, шунингдек, унинг вужудига қандайдир оғир хасталик ҳуруж бошлагандай эди. Бу ташвиш кундан-кунга кучайиб, сурункали тус олаётганди.

Кунларнинг бирида қайнисинглиси одатича тушлик овқат келтирганида, Малика аллақандай сирли қиёфада: «Биласанми, Лаълихон, у менга мактуб юборди... У ҳузуримга келаяпти...» — деди. «Кимни айтаяпсиз, Малика опа?» — сўради Лаълихон. «У... у...» — дея жавоб берди аёл пешонасига сизиб чиққан тер томчиларини артаркан, севгилисининг исмини эслашга беҳуда уриниб. «Биласанми... У... Мен уни кутаяпман...» Бошқа бир нима дейишга унинг қурби етмади. «Мен кутаяпман... У келади... У мактуб юборди...» — деган сўзларни у сезиларли ҳаяжон билан гапирар, хотиралари миясида чархпалак бўлиб айланар, лекин қалби улар учун ёпик эди.

Уч кундан сўнг Малика Лаълихонга шундай деди: «Эртага ёнимда бўл... мен уни кутаяпман... У мен билан бирга нонушта қилади...»

Эртасига Лаълихон унинг ҳузурига кириб келганида, беҳазил гапираяпман, Малика дид ила тузатилган дастурхон тўрида байрам кунлари киядиган чиройли атлас кўйлагига кўзлари порлаб, юзлари ёниб ўтирарди.

У тезгина эшик томонга қаради. Бирдан қўли билан Лаълихонга жим бўлишни ва қимирламасликни имо қилиб, шивирлаб гапирди: «Эшит... эшитаяпсанми?.. У келаяпти!..»

Шу пайт ташқарида чиндан оёқ товушлари эшитилди. Кейин Лаълихоннинг ўтакасани ёриб, тарақлаб эшик очилиб кетди, лекин остонада ҳеч ким кўринмас эди.

Малика фавқулудда кўзларини чақнатиб, қўлларини эшик томонга кескин узатди, бор овози билан: «Шаҳзод!..» — дея қичқирди-да, гурсиллаб йиқилиб, шу ондаёқ жон таслим этди.

Собиқ жангчининг бу ғаройиб ҳикоясини Асад ҳам, Саидбек ҳам ҳайрат ва ҳаяжон ичида тинглашган, Фарҳод ва Ширин, Лайли ва Мажнунларга хос буюк муҳаббат истифода этилган бу даҳшатли воқеа уларнинг қалбини чинакамига ларзага солган эди.

— Беҳазил гапираяпман, мен бу воқеани унинг айнан гувоҳи бўлган ўша Лаълихондан эшитдим.

— Чинданам жуда таъсирли, — деди Асад ўйчан қиёфада қошларини чимириб. — Рухият дунёсидан бизни ажратиб турган сирли парда ортига нигоҳ ташлаш имконини берувчи ғаройиб воқеа!..

— Жуда тўғри! — хитоб қилди Саидбек, ниҳоят, ўзини сал-пал кўрсатиш имкони туғилганидан илҳомга кириб. — Улкан муҳаббат дунёсида яшаётган бу нозикниҳол қалб туйқусдан чинакам ҳаёт деб ҳисоблаган бор

бисотидан жудо бўлгач, бамисоли дунёдан узилиб қолган, лекин руҳи танасидан ажралмаган, аксинча, у сиртқи қобиғи — жисмининг қулига айланган, лекин руҳий ҳаётига даҳлдор ва асосий унсури севги бўлган борлик маънавий олами — севгилисидан айрилгач, шоллик ҳолатига ўтган. Унинг жисмоний ҳаёти соғлом тарзда давом этаркан, танаси бирон ҳасталикка чалинмағунига қадар тўлиқ унинг ҳукмидаги қалби ўзини ҳеч нимада намоён этмаган, жисмининг маҳбуси сифатида кўринмас ҳолатда яшаган руҳи эса, ўз-ўзлигини билишдан тамомила маҳрум бўлган. Кутилмаганда тананинг моддий ҳукмронлиги таназулга юз тутади. Ҳасталик кучайиши ва ўлим яқинлашуви билан унинг руҳи аста-секин озодликка чиқади, ўтмиш хотиралари аввал ғира-шира, кейинроқ тобора аниқроқ лавҳаларда тиклана бошлайди. «У келди... Мен уни кутяпман... У менга хат ёзди...» — деган сўзларини бамисоли тушида гапираётгандай, бу ундаги руҳий ҳаётнинг уйғонаётганидан далолат... ва ноҳос аллақачон унутиб юборган севгилисининг исмини эслаб, тасавурида унинг тимсолини жонлантира олган дақиқалардан бошлаб, унинг тўла ҳаётга қайтиши ва охиरोқибат руҳининг жисмидан ажралиб чиқиши — ўлим қарор топади. Ўлим нима дегани ўзи? Бу — озодлик, руҳнинг ҳеч нимага боғлиқ бўлмаган озодлиги; фоний дунё боқий дунё учун муваққат ҳаётда берган ҳамма зарурий синовлар ва маъруф нарсаларни ёдида қолдириб, жисмига тегишли ўткинчи, кераксиз, майда-чуйда нарсаларни ташлаб юбуровчи эркин руҳнинг комиллик ва мангулик сари навбатдаги қадами!..

— Қойил-э! — хитоб қилди Раҳматилла Саидбекка завқ билан тикиларкан, тиззасига зарб билан мушт тушириб. — Гапниям шеър қилиб юбординг-а, укажон!

— Чинданам доно йигит экан! — деди Асад ҳам завқини яширолмай, майин жилмайиб. — Гапнинг мантиғиниям файласуфларча роса кифтига келтирди.

— Мен сенга нима девдим, галварс! — қичқирди Раҳматилла яна дўстига «ҳужум» бошлаб. — Яна унинг куёв бўлишига ноз қилиб ўтирибсан!..

— Ўчир овозингни, баттол! — бақирди Асад овозини ундан ҳам баландроқ кўтариб. — Ақлинг етмаган нарсаларга бурнингни тикмай, ўз ишингни бажарсанг-чи! Қуядиган бўлсанг, қуй тезроқ. Кабоб ҳам совуб қолди.

Улар учовлон кўтаринки кайфиятда яна қадахларини чўқиштиришди.

ГУЛШОДА БОНУНИНГ ҚАСАМИ

Ўша куни Гулшода бонунинг роса бити тўкилди. Болта бойваччани тўшакда чорак соатдаёқ шалпайтириб қўйгач, шир-яланғоч ҳолда ваннахонага ўтди. Нариги хонада негадир олазарак бўлиб безовталаниб ўтирган Тешабой уни бу алфозда кўриб, тиззаларигача титроқ югурди. Бону ваннахонанинг эшигини ёпишни ҳам лозим топмай, шариллатиб сув оқизиб, чўмила бошлади. Тешабойнинг кўлларини тиззаларига қўйганча титраб-қақшаб, эшикдан ўғринча мўралаб турганини кўргач, таманно билан кўзларини сузиб, қошларини чимирди.

— Ҳа, болакай, — деди у анордай-анордай тўшларини аста силаркан. — Нима бало, сендаям бўлмайдими? Ҳамманг бир гўрсанлар ўзи! Бошланишига осмонга сапчиб, юлдузни бенарвон ураман, дейсанлар-у, ўн дақиқа ҳам ўтмай, суробларинг тўғри бўлади-колади. Бўлар иш бўлди, тортинмай, ечиниб бу ёққа киравер, сенинг ҳам бир додингни берай.

Бу гапни эшитган Тешабой апил-тапил ечиниб, ўзини ваннахонага урди-да, шартта эшикни ёпди.

Вужудига ёвуз инс-жинс тўлиқ ҳукмронлик қилаётган, шу боис айни дамда дунёни сув олса ҳам тўпифига чиқмайдиган Гулшода бонунинг:

— Қор бўронда қолгандай намунча қалтирамасанг, — дея қиқирлаб кулгани эшитилди, сўнгра уларнинг инкиллаб-синкиллаган, оҳ-воҳлаган овозлари қулоққа чалиниб, авж пардаларга кўтарилгач, сал ўтмай яна сув шариллай бошлади.

Ваннахонадан биринчи бўлиб улкан хаворанг сочиққа ўралган Гулшода бону отилиб чиқди.

— Башараси курсин, — деди у фикрини ётоқхонасига ўтаркан. — Буниси беш дақиқагаям чидамади, лаънати. Аёллар бобида жиноятчи зотининг бари шунақа пандаваки шекилли.

Ётоқхонасида тошойна ёнида туриб ичкўйлагини кияркан, анча кайфи баланд, шунинг учунми, вужудига ўрнашиб олган инс-жинснинг ўз иродасига таъсир-кучи ҳам анча сусайганди. У сал ўзига келгани боис миясига ғалати бир фикр келди чоғи, кўзлари чарақлаб очилиб кетди. Тез ваннахона тарафга ўтиб, бесўнақай ҳаракатлар билан ирғишлаб шимини кияётган Тешабойга қарата амирона оҳангда буюрди:

— Кенжа укаларинг пастда кутаётгандир ҳойнаҳой? Бўлар иш бўлди энди, бор, бу ёққа чақир уни!

Йигит чикиб кетгач, Гулшода бону қия очик эшик орқали ётоқхонасига мўралади. Чорпояда Болта бойвачча кўндалангига чалқанча ётганча, хуррак отиб ухларди. Ғазаб билан эшикни ёпиб, меҳмонхонадаги дастурхон тепасига келди. Ликопчада бир неча дона паррак қилиб кесилган тузланган бодринг, памилдори, катта шишада ароқ қолган эди. Кайфгалаб инс-жинсни янаям тўйдириш учун шартта ўзига бир пиёла ароқдан тўлдириб қуйди-да, бир сипқоришда ичиб юборди. Кетидан бодринг билан газак қилди. Қорни очлиги боисми, ароқ дарров миясига уриб, кўзлари филтиллай бошлади. Хонага шоша-пиша Ўроқбой кириб келганида, у оппоқ сонларини бир-бирига чалиштирганча, нимкатда ёнбошлаб ўтирарди.

— Кел, болакай, акаларинг тор-мор бўлишди. Ҳозирги эркакларнинг бари шунақа, оғизда осмондан келишади-ю, амалда... чумчуқдай бўлиб қолишади. Лекин буларнинг ичида сен сал тузукрокка ўхшайсан. Чунки ҳали охиригача бузилиб улгурмагансан-да. Опагинанг садаганг кетсин, кела қол, жонгинам, сениям бир яйратай...

Шундай деб Гулшода бону ўрнидан туриб, тараддудга тушиб қолган йигитни каттиқ кучоклаганча, лабларидан сўриб ўпа бошлади. Сўнгра тилини оғзига тикиб, бор кучи билан пуфлашга киришди. Шу заҳоти иккови ҳам буралиб-эшилиб, гиламга ағдарилишди. Думалаб ётишаркан, оғизларини катта-катта очганча, бир-бирларига қараб ўқчий бошлашди. Калласи улкан шалпангқулок каламушни, танаси қоп-қора от қуйруғини эслатувчи Муж исмли ёқимсиз инс-жинс шу заҳоти бонунинг оғзидан отилиб чикиб, Ўроқнинг ичига кириб кетди. Йигитча ётган жойида худди гиёвандлардай букчайиб, безгак тутгандек титраб-қақшай бошлади.

Елкасидан тоғ ағдарилгандай енгил тортган Гулшода бонунинг инс-жинс буткул жудо қилаёзган хотираси аста-секин тикланаётганди. Ҳозиргина бошидан кечирган мудхиш воқеаларни эслаб, эси оғиб қолаёзди. Эй, фалак! Унга нима жин урди ўзи? Ёши элликка бориб қолган қап-катта хотин энг ифлос фоҳишалар ҳам ҳазар қиладиган жирканч ишга қўл уриб ўтирса-я! Анави лаънати инс-жинс қаерда илакиша қолди унга ўзи? Фоний дунёда бундан-да ортиқроқ шармандалик, бундан-да жирканчроқ гуноҳ бормикин-а?! Эй, Худойим, гуноҳкор бандангни ўзинг кечир! Минг бора ерга бош уриб, ялиниб-ёлвораман: тавба-тазарруимни қабул эт! Биламан, қаҳр-газабинг уммондай бепоён, лекин марҳаматингнинг ҳам

чек-чегараси йўк-ку, ахир! Шайтон тузоғига илинаёзган бир хокисор бандангни истиғфор айла, эй, Парвардигор!..

Гулшода бону шундай деб нола қилганча, ваннахонага қараб отилди. Баданларини обдон совунлаб, шилиб юборгудек қиртишлаб ювиниб чиққач, тўпигача тушадиган узун қора кўйлагини кийди-да, секин Болта бойвачча ётган ётоқхонага кирди. Шимининг чўнтагини ковлаб, тўппончасини топди-да, унга ўқталганча қичқирди:

— Ўрнингдан тур, хой, мараз!

Бойвачча ширакайф ҳолда кўзларини очди-ю, тумшуғи устидаги тўппонча нилини кўриб, эсхонаси чиқиб кетди.

— Хай-хай-хай, нима қиляяпсиз, опажон? Ахир, биз сиз билан...

Бону унинг гапини бўлиб қичқирди:

— Учир овозингни! Укаларингни олиб, жўна бу ердан!..

— Хой, опажон! Сизга айтаяпман, бу қизталоқ ўқланган, эҳтиёт бўлинг!.. — дея кўлларини ёзганча, аста ўрнидан туриб, кўрқа-писа кийина бошлади. Сўнгра орқаси билан эшик сари юраркан, хавотирли оҳангда кўшимча қилди: — Илтимос, қуролингизни туширинг, опажон! Биз ҳозир кетамиз, кетмай, уйингизда ётиб қолармик...

Шундай деб Болтабой ортига ўгирилган бўлди-ю, кескин ҳаракат билан ўзини башоратчи аёлга қараб отди. Даставвал қўлидаги тўппончасини бир зарб билан учириб юборди, иккинчи зарбаси аёлнинг ўзини оёқдан ағдарди. Тўппончани зудтар ердан қўлига олиб, энди бамайлихотир ҳолда афтини буриштирганча, бурчакда ағанаб ётган бонунинг тепасига келди.

— Хали отмоқчи бўлдиларми?! Вой, қизталоғ-ей! — шундай деб у бонунинг биқинига бир тепди. — Аёл киши бошинг билан бизга бас келмоқчи бўлдингми хали? Бизни ким деб ўйловдинг ўзи, хой, мегажин? Керак бўлса, сенга ўхшаганларнинг юзтасини, юзтаям гапми, мингтасиниям эмаклатамиз! Энангни Учқўрғондан кўрсатамиз ҳали!..

Гулшода бону бурчакда ағанаб ётганча, биқинини чангаллаб, хунг тушиб йиғларди.

У аёлнинг рўпарасига келиб, юқоридан тўппончасининг нилини унинг пешонасига ниқтади.

— Менга қара, мегажин! Манавининг тепкисини бир мартагина боссам, тамом, ўзингни энангникида кўрасан! Лекин бизга сенинг ўлигинг эмас, ўша башоратчи қиз

билан сеҳрли тош керак. Ўша қизталокни қўлга киритмасак, ҳаммамизнинг калламиз кетади. Жумладан, сеники ҳам! Шунинг учун сен билан сўнгги бор яхшиликча гаплашайман: сенга уч кун муҳлат бераман. Ана шу муддатда, яъни уч кундан сўнг қиз ҳам, тош ҳам уйингда бўлиши керак. Айтиб қўяй: миршабларга сим қоқишнинг фойдаси йўқ, — шундай деб Болта бойвачча ёнидаги жавонча устида турган телефонни шартта қўлига олдида, оёқлари остига ташлаб, тепкилаганча чил-парчин қилиб ташлади. Кейин худди ҳеч нима юз бермагандай бамайлихотир гапида давом этди: — Чунки ҳали айтиб ўтганимдай, улар билан тилимиз бир. Боз устига, улардан истаганимизни сотиб олишга қурбимиз етади.

Гулшода бонунинг киприкларини пастга туширганча, ҳамон рингшиб йиғлаётганини кўрган бойвачча овозини баландроқ кўтарди:

— Тушунарлими, ҳой, қизталок!

Бону аранг бошини ирғаб: «Хм»... — дея олди, холос. Бундан яна ғазабга кирган Болта бойвачча аёлни бир тепмоқчи бўлиб, оёғини шайлади-ю, лекин негадир шаштидан қайтди.

— Биз уч кундан кейин яна келамиз; шу муҳлатда шартимизни бажармасанг, нариги дунёга тараддудингни кўравер.

Бойвачча шундай деб, кескин бурилди-да, ташқарига йўналди. Шовқин-сурондан даҳлизга чиқиб, гандираклаб турган укаси ҳам унинг ортидан эргашди.

Гулшода бону оғриқдан афтини буриштириб, инқиллаганча ўрнидан турди, ака-укалар эшикни ташқаридан ёпганларини эшитиб, даҳлизга ўтди-да, уни ичкаридан кулфлаб қўйди.

Бири биридан нохуш ўйлар исканжасида ётоқхонага кириб, ўзини тўшакка ташлади. Ичкилик таъсиридами, шу заҳоти кўзи илиниб, пинакка кетди.

... Гулшода бонунинг руҳи зудтар Коинот қаърига учиб, тўртбурчак шаклидаги осмонўпар ҳашаматли эҳром устида пастлай бошлади. Лаҳза ўтмай бипонинг нимқоронғи улкан хоналаридан бирида юрганмиш. Оёқ остидаги тўшама шахмат тахтасини эслатармиш. Ўртадаги улкан юмалоқ шар устига ўрнатилган ҳайкалсимон алланима дарров эътиборини тортибди. Яқинроқ бориб, унинг чинданам қўпол ва бадбашара ҳайкалгини, лекин танаси — одам, боши ўрнига эса, эчки калласи ўрнатилганини кўриб, онг-тонг қолибди. Яна ажабланарлиси шундаки, эчки калласининг ярим очиқ оғзи, шишасимон

кўзлари ва бурун катакларидан ожизгина гунафшаранг нур таралиб турар ва у киши қалбида аллақандай ёқимсиз бир безовталиқ, фулфула ҳиссини уйғотар эди. Ҳайкал олдиға баланд олтин курси қўйилган, ундан ҳам сустигина сарғиш нур таралар эди.

Афтидан, бонун кўзга кўринмас кимлардир аллақандай катта, шум бир ўйинга таклиф қилаётгани кўришиб турарди. Гулшода бону энди сархуш бир ҳолатга тушган, қаердандир қиз болаларнинг йиғи-сиги овозлари қулоққа чалинармиш.

Фавкулудда бу фаройиб хонанинг деворлари ёрқин нур тарата бошлабди, улардан нур бамисоли фавворадай отилар, айни вақтда ҳаво тандирдан чиққан ҳовурдай қизиб бораётганмиш. Лекин бону бу иссиқдан қийналмас, аксинча, лаззат олаётгандай эди.

Шу чоғ оёқлари остидан кетма-кет олти марта момақалдиروق янглиғ гулдирок овоз келиб, чўчиб тушган Гулшода бону беихтиёр тиз чўкканини ўзи ҳам сезмай қолибди. Бугина эмас, у намоз ўқиётгандай энгашиб, шахмат тўшамага бош қўйибди ва шу заҳоти юзига урган иссиқ ҳовурдан сесканиб кетибди.

Бону бошини бир оз кўтариб, ҳайкалга қараган экан, «эчки»нинг оғзи, кўзлари ва бурун катакларидан шалодай отилаётган кучли аланга оқими нигоҳини қамаштириб юборибди. Ё тавба, у кўзларини юмиб, қайта очганини билармиш, шу ондаёқ ҳайкал ўрнида келишган ёш бир йигит пайдо бўлибди-да, шар устидан сакраб пастга тушибди. Елкасида қорамтир қанотлари бор, қошлари худди томири тортишиб қолгандай ҳаддан зиёд чимирилган эмиш. У бир ҳатлашдаёқ аёлнинг тепасига етиб келиб, елкасига қўлини қўйган экан, бону севинч ва изтироб, хушчақчақлик ва ғамгузорлик уйғунлашиб кетган ғалати бир ҳиссиёт оғушига чўмибди. Шу ондаёқ онгининг аллақайси бир чеккаси билан бу — ёш йигит қиёфасидаги Улуспир лақабли Коинот ва Ер юзидаги жами шайтон ва инс-жинслар раҳнамоси Иблис ҳазратларининг айнан ўзлари эканини чуқур ҳурмат ва ифтихор ила англаб етибди. Бирдан унга нисбатан меҳри жўш уриб, вафодор итдай унинг оёқлари остига йиқилибди.

Улуспир унинг елкасига қўлини қўйиб, олтин курсига ўтиришини буюрибди. Лекин бону ўрнидан туриб, унга ўтирган заҳоти курси уни икки газ юқорига улоқтириб юборибди. Ажабланарлиси шундаки, у шахмат тўшамага худди мушукдай енгил ва ўнғай ағдарилиб тушибди ва бирон жойи ҳатто лат ҳам емабди.

Бундан жаҳли чиқибдими, Иблис курсига қараб алланималар деган экан, Гулшода бону думалаб ётган жойидан учганча, яна курсига бориб ўтирибди. Улуспир унга яқинлашиб, яна елкасига қўлини қўйибди-да, донадона қилиб гапира бошлабди. У Ер юзида кенг тарқалган яхудо ва будда, насроний ва ислом динлари ҳақида қаҳр-ғазаб билан узоқ сўзлабди. Унинг фикрича, ўтмишнинг қотиб қолган чиркин сарқитлари бўлмиш бу динлар Ер деб аталмиш сайёрадаги миллионлаб афкор оманинг онгини асрлар мобайнида заҳарлаб келаётганмиш. Инсон ва бошқа ҳар қандай олий тафаккур эгасини Парвардигор ҳеч қачон кулим деб ҳисобламаган, умуман, инсон ҳеч кимга қул бўлмаслиги керак эмиш. Ҳамма тараққий этган сайёраларда бўлгани каби Ерда ҳам ҳақиқий демократия тамойиллари тўла жорий қилиниши, башарият ҳар қандай куллик занжирларини парчалаб ташлаши лозим эмиш. Муҳими, мусбат ва манфий қутблар ўзаро уланмаса, чироқ ёнмаганидек, инсоният жамияти ва Коинот миқёсида ҳам ўзаро қарама-қарши, муҳолиф кучлар мавжуд бўлиши чинакам ҳаёт ва тараққиёт гарови эмиш. Нима учун севишганлар ҳатто ўпишаётганларида ҳам бир-бирларини тишлаб олишга интилишади? Чунки эзгулик билан ёвузликни худди этга битган тирноқдек бир-бирларидан ажратиш мумкин эмас. Парвардигори олам бу даққи дунёда нимаики бунёд этган бўлса, ҳеч бири бежиз эмас, илло, У — айни бебошвоқ замонда тобора айниб, руҳан тубанлашиб бораётган одамзотни тўғри йўлга солишда Улуспир ва унинг шонли сафдошларига катта умидлар боғламоқда. Ердаги ҳали номлари зикр этилган динларга ўхшаган бемаъни таълимотлар манфий қутблар бўлса, уларга қарши кураш олиб бораётган мусбат кучлар вазифасини у ҳомийлик қилаётган ва Коинот миқёсида қанот ёзган улуғ таълимот оқими бажараётганмиш. Кўхна тарихга эга бу мурасасиз кураш то қиёматгача давом этармиш ва ниҳоят, қиёмат кунигина Улуспир ва унинг сон-саноксиз маслакдошлари абадий ғалабани қўлга киритармиш.

Яна ислом, айниқса, насроний ва яхудо динлари ва уларнинг муқаддас китоблари ҳақида гапини давом эттирган Улуспирнинг қаҳр-ғазабдан муштлари тугилиб, қўзлари чакнаб кетибди. Лекин дарров ўзини қўлга олиб, ваъзхонликда давом этибди. Улуспирнинг фикрича, Ер юзида муҳаббат деб аталмиш заҳар уруғлари ҳам ана шу динлар таъсирида пайдо бўлганмиш.

АЖАЛДАЙ ҚУДРАТЛИ СЎЗ

— Осмонга қара, азизам! — дея хитоб қилибди Улуспир ўнг қўлини газот юкорига кўтариб. Гулшода бону ҳам нигоҳини шипга йўналтириб, катта-кичик юлдузлар ила лиммо-лим бепоён Коинотни кўрибди, лекин бундан негадир ажабланмабди. — Кўраяпсанми, анави буржни Орион қиличи деб аташади. У ўзидан учкун таратиб турибди. У ерда қачонлардир айна соатда бир сайёра ўз меҳвари бўйлаб сузиб юрган, у портлаб, ёниб кетган, унинг парчаларини вақт аллақачон чанг зарраларига айлантирган.

Бир вақтлар у ниҳоятда гўзал сайёра эди! Унда Ердаги улуғ истеъдод соҳиблари ўзларининг ижодий тушлари кўмагида оқ мраммарга тажассум эта олган тангрилар каби бениҳоя хушсуврат ва алпқомат одамлар истикомат қилишарди.

О, азизам, улар нақадар донишманд ва нақадар пурвиқор эдилар! Ҳа, у сайёрада илҳомбахш ҳақиқат соҳиблари бунёд этган улуғвор қўрғонлар қад кўтарганди.

Улар мангуликка даҳлдор эдилар. Улар на ўлимни, на ёвузликни, на ғам-қайғу ва на уятни билишарди. У ерда эр-хотинлик йўқ, фақат ака-укалар ва опа-сингиллар мавжуд эди.

Вақти-соати етиб, бу ғаройиб олтин сайёра осмони узра ўзининг улкан, қоп-қора қанотларини ёзиб, қаҳр-ғазаб ва интиқом Рухи пайдо бўлди. Унинг борлиқ вужудидан душманлик, эзгуликка нафрат ва ғараз уфуриб турарди. У жангу жадал ва бузғунчиликлар бошлаш учун учиб келганди. Лекин унинг на қиличи, на найзаси, на яшин чакнатиб, аланга отувчи ўқ-ёйи бор эди. Унинг куроли ўзида — ўлимдай қудратли, заҳарли илондай маккор биргина сўз эди.

Бу сўз — муҳаббат эди.

У ширин уйқуда ётган навқирон йигитга ўғринча яқинлашиб, бу даҳшатли сўзни унинг қулоғига шивирлади ва хузурбахш заҳарга тўла тушлар юборди. Йигит эса, ўз навбатида, уйқудаги соҳибжамол қизга яқинлашиб, уни ҳам севги сўзлари ва тушлари ила заҳарлади.

Эртасига уйғонишганида, иккови ҳам дунёга ўзгача нигоҳ билан қарашди — уларнинг қалбини янгича ботиний фикр, янгича ҳиссиётлар чулғаган эди.

Улар бир-бирларини севиб қолишди...

Қора Рух сайёрадан ёвуз қаҳқаҳа билан учиб кет-

ди — у муҳаббат захрини пинжиги тикиб, Коинот бўйлаб яна минг йил айланди.

Нихоят, у захарланган дунёга яна ташриф буюрди. Ҳаёт гуллаб-яшнаган сайёрага у биринчи гал худди ўғридай кириб келган эди. Энди эса шаҳаншоҳлардай қадам ранжида этиб, қабристонлар ва ёдгорлик тошлари тахтига бориб ўтирди. Чунки ажалдай қудратли муҳаббат ўзи билан бирга жуда кўп ўлимларни бошлаб келган эди.

Сайёра одамлари мангуликдан жудо бўлишган эди. Улар туғилишар ва ўлишар эди. Уларнинг яшаш муддати асрдан-асрга қисқариб борарди. Уларнинг бўйлари ҳам пасайиб, тобора куч-қувватдан қолишаётганди. Улар — олтин, бойлик, урушлар, айёрона фитна ва хоинликлар нималигини аллақачон билиб олишган, Парвардигор Одам Ато билан Момо Ҳавони жазолаб, Ерни қарғанидан буён мавжуд жами ёвузликларни амалда синаб, кўриб улгуришганди.

Одамлар эса шунақанги кўпайиб кетгандики, она сайёра табиати ўз захиралари, моддий воситалар ёрдамида уларни боқишга қурбн етмай қолганди. Одамлар табиатга нисбатан зўравонларча иш тутишар, унинг бойликларини шафқатсизлик билан талон-тарож қилишнинг янги-янги усулларини ўйлаб топишар, сайёранинг душманларига айланиб, умр бўйи унга қарши курашишар, бу курашда ўзларининг ҳам силлалари қуриб борар, икки томонидан ёқилган шамдай ёниб, адои тамом бўлишаётганди. Узоқ умр кўриш мўъжизага айланди. Олтмиш яшар кимса ҳасад ва ҳайрат уйротар эди.

Одамлар умри ва куч-қувватлари камайгани сари уларнинг душманига айланган табиатнинг ҳам қўли тобора баландроқ келар эди. У борган сари даҳшатлироқ ва таҳликалироқ қиёфа касб этар, чунки сайёра кексайиб, унга иссиқлик бериб турган аланга сусайиб борар ва унинг йўли Куёшдан четга чалғиган эди.

Қутблардаги туманликлар, қор ва музлар жойидан жилиб, узлуксиз пастга силжишар, уларга тўкнаш келган одамлар пастроққа қочишар, яхши ерларни эгаллаш учун тинимсиз жанг қилишарди. Қон тўкилар, ҳаммаёқни муҳаббат дунёга келтирган нафрат ва қаҳр-ғазаб иш-бол этганди.

Шу тарика минг йиллар ўтди. Қора Рух яна сайёрага қадам ранжида қилди. Авваллари пальма ва хурмолар ўсган боғ-роғлар ўрнини энди саҳро ва чакалакзорлар эгаллаганди.

У инсон авлодларини излади ва... катта қовоқ бошли пакана одамчаларни топди, улар қуён териси ёпинишганча, гулханлар ёқиб, ўзларининг маймунчаларга ўхшаган болақайларини иситишга уринишарди. Лекин муҳаббат заҳри бу аянчли қабилага ҳам ўтган — улар севишар, изтироб чекишар, савдойи бўлишар, бир дақиқа эса-да, қовушиш пайида яшашар, рашк қилиб, бир-бирлари билан муштлашишар, севги-муҳаббат йўлида қурбон бўлишарди... Бари-бари худди одамлар тангрилардек хушсуврат ва кучли, осмон кўм-кўк, қуёш ёрқин ва иссиқ бўлган олис ўтмиш даврларидагидай кечарди! Музлар эса совуб кетган сайёра сатҳи бўйлаб шимолдан ҳам, жанубдан ҳам пастга қараб узлуксиз силжиб борарди. Ниҳоят, улар ўзаро учрашишгач, сайёрада музлардан бўлак ҳеч вақо қолмади.

Сайёра ҳалок бўлганди.

То унга фазода адашган учар юлдуз иттифоқо урилиб, марварид доналаридай парчалаб юбормағунига қадар у худди маҳобатли олмос каби ўз ўқи бўйлаб узок, жуда узок вақт айланиб юрди. Пировардида унинг парчалари бутун Коинотга сочилиб кетди. Ҳалокатга юз тутган дунё зарралари келиб тушмаган биронта ҳам сайёра йўқ эди ҳисоб.

Лекин уларни ҳаммадан кўп Ер қабул қилганди.

Сирли эҳромда энди юракни ўртовчи ниҳоятда ҳазин куй янграй бошлаган, у эшилиб-тўлғониб ингранар, асрлар ғамидан сўзлаётгандай оҳ-фарёд чекар, совук симлардан таралаётган мотам таронаси Гулшода бонунинг бағрини тилкалаб, кўксига ханжардай санчилар эди.

Башоратчи аёл бирдан рўпарасидаги девор ўрнида улкан уммон пайдо бўлганини, унинг қоқ ўртасида пальма ва хурмолар ўсган сўлим орол ястаниб ётганини кўрди. Яноқларини салқин ва мусаффо денгиз шабадаси сийпа-лаб ўтгандай бўлди.

— Сен бу куйни эшитаяпсанми, азизам! — дея хитоб қилди Улуспир илҳом билан гапида давом этиб. — Севги ила йўғрилган бу ҳавони илғаяпсанми? О, шўрликкинам! Бу орол, бу денгиз, бу сохил муҳаббат билан заҳарланган ўша сайёра парчаланиб, муз бўлаклари шу ергача етиб келган кунда пайдо бўлган. Заҳарга тўлиқ муз эриб, кўп ўтмай бутун сайёрага тарқалиб кетган.

О, жонгинам! Сен билан биз — севги сайёрасида яшаймиз! Шўр пешонамизга битилган жами фожиалар-

нинг мазмун-моҳияти ҳам мана шунда! Билакс, дунёда муҳаббатдан-да каттароқ ёвузлик ва бахтиқаролик бўлмайди...

Борлиқ вужуди чексиз қайғуга ботган Гулшода бону, ниҳоят, тилга кириб, савол беришга журъат этди:

— Таксири олам, шунча сирлардан воқиф донишманд одам экансиз, кимлигингизни билишга ижозат беринг.

Улуспир энди йиғлоқи, манқи овозда жавоб қайтарди:

— Камина портлаб кули кўкка совурилган сайёрада илк бор муҳаббат сўзини эшитган, илк бор севган ва севилган, биринчи бўлиб муҳаббат ортидан «Борса — келмас» деб аталувчи олис сафарга отланган ва ўз халқини ҳам ана шу йўлга бошлаб, севги захрига мубтало қилган зотман...

Коинот ва Ер юзидаги жами шайтонлар ва инс-жинслар раҳнамози шундай деб, оҳ-нола чекиб, йиғлаб-сиқтади, сочларини чангаллаб, дафъатан фолбин аёлга қарата нидо қилди:

— Севма! Севилма!..

Бу ғаройиб ҳикоядан ўта таъсирланган Гулшода бону ҳам ҳунг тушиб йиғлашга тушганди. Унинг вужуди худди безгак тутгандек қалтирар, жодугарлардек сочлари елкалари оша тўзғиб кетганди.

Иблис кутилмаганда қаддини ростлади. Чап билагидаги электрон соатига тезгина нигоҳ ташлаб, яна аёлнинг тепасига келди. Унинг яна қаяққадир шошилаётгани кўришиб турарди.

— Бас, ўзингни бос, азизам! — деди у энди буткул ўзгача, бардам овозда.

Гулшода бону ҳам шу захоти қаддини ростлаб, жиддий қиёфага кирди. Шоша-пиша енги билан кўзёшларини артди.

— Кўриб турганингдек, Ер юзидаги муҳаббат захрини таг-томири билан қуритсаккина биз она сайёрамиздаги ноёб ҳаётни сақлаб қола оламиз. Лекин бу ниҳоятда мушкул вазифа, бунинг учун ўн йиллар, эхтимол, яна юз йиллар керак бўлар.

Хабарингиз бор, шонли фарзандимиз Коиннинг зурриёди Дажжол ўтгиз уч ёшга тўлиб, сайёрада айни шу йўлда фаолият бошлаган эди: Жами курашлар, жангу жадаллар ҳали олдиндалигини эътиборга олиб, эндиликда у ўзига содиқ маслакдошлар, жанговар сафдошлар тўпламоқда. Айни вақтда шонли авлодларимизни давом

этдирмоқ учун у уйланмоғи ҳам қарз, ҳам фарз. Ерда унга муносиб келинлар йўқ эмас. Ана шуларнинг бири Тошкентдаги ўша ўзингиз билган шайхлар хонадони фарзанди Назира бонудир. Магар биз бу қизни ўз мафкурамиз ва демократик ғояларимиз йўлида хизмат қилдира олсак, у жаҳоншумул ишларни амалга оширмоғи шубҳасиз. Биз ана шундай соҳибқаромат одамлар билан бирлашаскинга муҳаббатнинг кулини кўкка совура оламиз!..

Кутилмаганда Иблис жаҳолатга кириб, энди қаҳр-ғазаб билан гапини давом эттирди:

— Лекин одамзот хамиша бизга душман бўлиб келган. Илло, зурриёдимнинг хасми бўлмиш маъсума қизни йўлдан урмоқчи бўлаётганлар оз эмас. Баҳром Шайх ота хонадонига ҳозирданок совчи устига совчи келмоқда. Боз устига, қизимиз тушмагур ҳам Саидбек исмли телба бир йигитга кўнгил кўйган. Зудтар бунинг олдини олмоқ, сароб ниятларини йўққа чиқармоқ зарур!

Улуспир туйқусдан жим бўлиб, чап кўлининг кафтини аёлнинг бошига кўйди, қаёқдандир ўнг кўлида пайдо бўлган шиша кўзачадаги сарғимтир сувни аёлнинг оғзига тутди. Сўнгра тантанали оҳангда сўз қотди:

— То қиёматгача Улуспир жаноби олийлари ва унинг зурриёдларига хизмат қиламан деб, қасам ич! Кейин манави тириклик сувидан ҳўпла! Билакс, у сенга мангу умр тухфа этажак!

Гулшода бону бир зум ўйланиб турди-да, дарров қасам ичиб, жодуланган сувдан ичди.

— Қолганини Назира бонуга ичир. У ҳам сенга ўхшаб қасамёд қилсин! Қизни асло қўлдан бой бермаслигимиз керак!..

— Маъкул, тақсир... — деди Гулшода бону итоаткорлик билан бош ирғаб.

Шу чоғ эҳромда гулдурос овозлар эшитилиб, қаёқдандир яна ёнида пайдо бўлган эчки каллали ҳайкалнинг оғзи, кўзлари ва бурун катакларидан шалолодайд отилаётган кучли аланга оқими нигоҳини қамаштириб юборди. Лаҳза ўтмай, кучли портдаш юз бериб, ҳайкалнинг тит-пити чиқиб кетди, шу заҳоти хонани қуюқ кўкимтир тутун қоплади. Улуспир ҳам паға-паға тутун қўйнига сингиб, зумда кўздан ғойиб бўлди.

...Гулшода бону кўзларини очганида, ўз ётоқхонасида тўшақда ётар, бош тарафидаги жавончада эса, Иблис тухфа этган сарғимтир суюқлик солинган кўзача турарди.

ҚИЗ КҰРИШ

Баҳром Шайх отанинг хонадонига профессор Саидмансур аканинг уйидан совчилар келишгач, қиз-йигит аввал бир-бирларини кўришсин, пича синашсин, деган қарорга келишди. Саидбекка фақат шу керак эди. У эртасигаёқ холасига сим қоқдириб, Назирани Ўрдадаги анҳор бўйига учрашувга чақиртирди.

Йигит учрашувга белгиланган муддатдан ярим соат аввал етиб борди-да, «Жигули»сини катта йўл четига қўйиб, эшигини қулфлади. Кейин Анҳор соҳилидаги ши-нам асфальт йўлакчада уёқдан-буёққа одимлай бошлади.

Назира айтилган вақтда негадир ташвишли қиёфада шоша-пиша етиб келди.

— Ассалому алайкум! — деди-ю, ҳе йўқ-бе йўқ, гапни мутлақо қутилмаган мавзудан бошлади: — Биласизми, Саидбек ака, сизга муҳим бир гапни айтиб қўйишим керак. Кеча Шайх Тохир, Шайх Хожа Асрор ва Тилла Шайх боболарим тушимга киришди. Аслида бу туш эмас. Лекин сизга бошқача тушунтиролмаيمان. Улар яқин кунлардаёқ шаҳарда бошбошдоқлик ва талотўплар бошланиши, ҳатто қон тўкилиб, баъзи бировлар ҳибсга олиншидан дарак беришди. Энг ёмони — дадангиз Саидмансур тоғанинг ҳаётлари ҳам хавф остида экан. Эрта ё индинга қизил майдонда бўладиган митингга у киши зинҳор чиқа кўрмасинлар. Бу гапни ҳозирок ўзларига етказишимиз керак. Акс ҳолда...

— Нима акс ҳолда? — сўради хавотирга тушган Саидбек оғзи очилиб.

— Ўрмонга ўт кетса, ҳўл ҳам, курук ҳам баравар ёнади, деганларидек, тўс-тўпалонда ўқ тегиши ёки миршабларнинг калтаклари остида қолишлари мумкин экан.

— Ҳали отишма ҳам бўларканми?

— Ҳа-да!

— Боболарингиз шундай дейишдимиз?

— Ҳа. Улар яна: огоҳлантирганимиз билан дадангиз бунга осонликча кўнмасликларини ҳам айтишди.

— Ҳа, дадам анча қайсар одам. Ҳаммага, ҳатто ҳукумат раҳбарларига ёмон кўринса-да, фақат ҳақиқатни дейди.

— Бу гапларни дадамга айтиб бергандим, барини ўзинг етказ, яхшилаб тушунтириб бер, мен ҳам сим қоқиб огоҳлантираман, дедилар. Шунинг учун қаерда бўлмасинлар — дадангизни ҳозирок топиб, у киши билан ўзим гаплашишим керак.

— Ҳозироқ-а? — деди Саидбек баттар таажжубга тушиб.

— Ҳа-да! Ахир, гап дадангизнинг ҳаёт-момотлари устида боряпти. Сиз бир ўзингиз айтсангиз, улар ишонмасликлари мумкин. Аслида менинг гапимга ҳам унча-мунча соғлом одам ишониши жуда қийин. Лекин боболарим мени ҳеч қачон алдашмаган!

— Жуда қизиқ бўлди-ку буёғи, — деди Саидбек қулишини ҳам, йиғлашини ҳам билолмай. — Одатда қиз-йигитлар биринчи марта учрашишганда, севги-муҳаббат ҳақида гаплашишади чоғи. Биз бўлсак...

— Севги-муҳаббат қочмайди. Агар у чинакам севги-муҳаббат бўлса... Турган-битгани фожиа бўлмаса... Лекин, биласизми, Саидбек ака, ажабланманг: мен сиз билан бир куни учрашишимни муроқаба амали вақтида сизни илк бор кўрганимдаёқ билганман. Ўшандаёқ боболарим бунга шама қилишган.

Бу гапдан бешбаттар хангу манг бўлиб қолган Саидбек ўйчан қиёфага кирди, бир лаҳза сукутда қолгач, дилини ёзди:

— Мен бўлсам, сиз билан кўришишни уч йилдан бери орзу қилардим-у, лекин бунинг мана шундай осон кўчиши, боз устига, мана шунақа фавқулудда мавзуларда гаплашишимиз етти ухлаб тушимга ҳам кирмаган.

Ҳайрон бўлиш навбати энди Назирага етди.

— Уч йил аввал мени қаерда кўргандингиз? — деб сўради у қошларини чимириб.

— Ўзингиз ўқиган мактабда. Ўшандаги тўс-тўполон ёдингиздами? Бизни ичкарига киритишмаганди. Бошқонларингиз ёниб кетай деганини деразадан томоша қилгандик. Ўт ўчирувчиларни ҳам чақиришганди.

— У ерда сиз нима қилиб юргандингиз?

— Мактабдаги сиз билан боғлиқ ғайриоддий ходисалардан хабар топиб, «Сирли олам» ойномасининг бирикки муҳбири билан фирллаб етиб боргандик. Мен, ахир, аномал ходисалар тадқиқотчисиман-да.

— Шунақа денг! Ҳаёт қизиг-а? Ўхшатмасдан учратмас, деганларидек, тақдир мени сизга йўлиқтирганини қаранг!..

— Дунёнинг ишлари ўзи шунақа. Инсон уларга фақат ҳайрат билан жавоб бера олади...

Улар худди ўзаро келишиб олишгандек, айтиб бир вақтда соҳил ёқалаб катта кўча сари юришди.

— Дадам ҳозир Ёзувчилар уюшмасида бўлишлари керак. У ерда «Озодлик» ҳаракатининг фаоллар шўъба-

си эрта ё индинга ўтадиган митингга ҳозирлик кўришаётган бўлса ажаб эмас, — деди Саидбек қизни мошинаси турган жойга бошлаб.

— Тезроқ борайлик бўлмаса, — деди Назира яна ташвишли қиёфага кириб.

Улар Ёзувчилар уюшмасига етиб келишганда, биринчи қаватдаги сиёсий ҳаракат фаоллари шўъбаси хонасида эндигина мажлис бошланган экан.

— Дадангизни хат киритиб чақиртирсак-чи, — дея таклиф айтди Назира.

Саидбек қия очик эшикдан ичкарига мўралади. Катта устол атрофида ўтирган, турган одамлар билан лик тўла хонани паға-паға сигарет тутуни қоплаган, тўрда ўтирган қора соқолли қорамағиздан келган бир йигит дона-дона қилиб гапираётганди.

— Бу катта галаба, жаноблар! Митинг ўтказиш учун бизга ҳукумат расмий рухсат берди. Бу бизнинг зўравонлик асосига қурилган тоталитар давлатимиз раҳбарлари ҳам демократик тамойилларга сал-пал бўйин эга бошлаганидан далолат. Биз бу шароитдан иложи бориचा унумли фойдаланишимиз керак. Правильно я говорю, товаришь Маткаримов?

Даврадагилардан кимдир қозоқча аралаш шевада кескин унинг гапини бўлди:

— Ўзбек тилига давлат тили мақоми бериш масаласин кун тартибига киритажатқан бўлсақ, ўрисча гапка бала борма?

Раислик қилувчи унинг луқмасига дарров жавоб қайтарди:

— Маткаримов рус тилида ижод қиладиган ёзувчиларимиздан. Шунинг учун унга истисно тарзида русча гапиришга ижозат берайлик.

Яна бир соқол кўйган бақалоқ юзли алпқомат йигит ўрнидан турди-да, фаолларга аланглаб тикилганча, тез-тез гапира бошлади:

— Мени кечирасизлар, ўртоқлар, менга ўзбекча гапириб, сизларга фикримни етказиш... очень трудно, понимаете? Поэтому с вашего разрешения...

Саидбек эшикни ёпиб, ортида турган Назирага тикиларкан:

— Ў-ҳў! — деди ҳафсаласи пир бўлгандай оҳангда қўлларини ёзиб. — Буларнинг мажлиси яна камида икки-уч соат давом этади-ёв. Шунинг учун менда бир таклиф бор. Рўпарада, «Ўзбекистон» меҳмонхонасининг тагида чиройли бир қаҳвахона бор. Биз ҳам бўлажак келин-

куёвларга ўхшаб ўша ерда сув-пув, морожний-порожний тановул қилайлик-да, пича севги-муҳаббатдан гурунглашайлик, бир соатдан кейин яна қайтайлик. Шунгача зора мажлислари тугаса...

Назира беихтиёр кулимсираб, бошини ирғади.

Қаҳвахона ёш йигит-қизлар билан гавжум, юқоридаги улкан устол-жавон ортида турган сотувчининг ҳам қўли қўлига тегмасди. Магнитофонда аллақандай ҳориж хонандасининг кулоқни қоматга келтирувчи шовқин-суронли қўшиғи янграрди.

Йигит билан қиз чеккароқдаги думалоқ столни эгаллашди. Сал ўтмай етиб келган дастурхончи қизга Саидбек буюртма берди:

— Бизга лимон шарбати билан икки юз граммдан музқаймоқ...

Назира кулимсираганча йигитга зимдан тикиларкан, дилида кечаётган ҳиссиётларини ўзи ҳам тушунишга ожиз эди. Ўзига нисбатан ниҳоятда самимий, илиқ муомалада бўлаётган Саидбекнинг юриш-туриши, қилиқлари, гансўзлари унга жуда-жуда ёқар, унинг ёнида ўтиришининг ўзиёқ қиз қалбига қандайдир кўтаринки кайфият, бир дунё завқ бағишлар эди.

Дастурхончи қиз уларнинг олдига митти қалпоқчани эслатувчи идишларда музқаймоқ ва икки стаканда лимон шарбати қўйиб кетди.

— Қани, олинг, — деди қизга юзма-юз ўтирган Саидбек майин жилмайиб, музқаймоқларнинг бирини Назиранинг олдига сураркан. Кейин худди томдан тараशा тушгандай бирдан сўз қотди: — Сўранг!

— Нимани сўрай? — деди чиндан ҳеч нимага тушунмаган қиз киприкларини пирпиратиб.

— Ҳол-аҳвол сўранг-да.

Назира ҳам беихтиёр жилмайди.

— Яхшимисиз? Уйдагилар соғ-омонми?

— Йўқ, унақа эмас. «Ёшингиз улуғ, сиз сўранг, ака», дейишингиз керак. Сурхондарёда шундай русм бор.

— Ёшингиз улуғ, сиз сўранг.

— Йўқ, сингилжон, меҳмонимсиз, ҳурматингиз бор, аввал сиздан...

Назира кулимсираганча, йигитга яна савол назари билан тикилди.

— Энди нима дейишим керак?

— Ҳол-аҳвол сўраб бўлдингиз, мен «Худога шукур, бари жойида», деб жавоб бердим ҳисоб. Кейин мен сўрайман, сиз ҳам тахминан шундай жавоб берасиз.

— Кейин-чи?

— Кейин одатда қиз-йигитлар севги-муҳаббатдан гап очишади чоғи...

— Севги-муҳаббат нималигини, гапнинг очиғи, мен билмайман. Бу савдо бошимга тушмаган ҳали. Лекин сиз билсангиз, тажрибангиз билан ўртоқлашсангиз, мен жон деб эшитардим.

Саидбек хохолаб кулиб юборди.

— Фожа шундаки, бу масалада менам умуман ўқимаганман ҳисоб. Лекин сиз руҳий мулоқотчи, башоратчи сифатида бу хусусда қандайдир ахборга эга бўлсангиз керак?

— Йў-ғе, мен авлиё эмасман, ахир.

— Лекин боболарингиз авлиё ўтишган-ку?

— Мен бир нарсани яхши биламан, холос.

— Нимани?

— Сизга турмушга чиқишимни.

Қизнинг бу гапидан Саидбекнинг юзи қийшайиб қолаёзди. Азбаройи хурсанд бўлиб кетганидан оғзининг танобини қочириб, беихтиёр қўлидаги қошиқчасини столга тушириб юборди. Назира бунга эътибор бермай, музқаймоқдан тановул қиларкан, ўйчан ҳолда гапида давом этди.

— Биласизми, Саидбек ака, чинакам муҳаббат ҳақида ўйлаганимда, негадир чексиз ғам-андух, аллақандай фожа кўз олдимга келади. Буюк даҳолар Алишер Навоий, Ҳофиз Шерозий, Байрон, Гёте севги ҳақидаги ҳар бир шеърларида бир ўлиб тирилган дейишади. Фарҳод ва Ширин, Лайли ва Мажнун, Юсуф ва Зулайҳонинг самовий муҳаббатлари ҳам фожиали яқун топган-ку, ахир!?

Саидбек аранг ўзини қўлга олиб, пича ўйга толди. Бу ғайриоддий қиз билан суҳбати жўн кечмаслигини у аввалдан ботинан сезган, шу боис ҳам бу учрашувга севги ҳақидаги баъзи илмий-бадий китобларни ўқиб, руҳан тайёр бўлиб келганди.

— Гап шундаки, Назирахон, — деди йигит ўзи билан ўзи фикрлашаётгандай хаёлчан оҳангда, — мумтоз адабиётда биз ўша сиз айтган чинакам муҳаббатнинг кўпинча фожа, ҳатто ўлим билан иқтибос қилинганини кўрамыз. Бамисоли Коинот қадар юксак муҳаббат тўрига илинган йигит-қизнинг ўлимида ҳам аллақандай илоҳий бахт, тароват ва ҳаловат бордай. Лермонтовнинг «Бўронларда бордай ҳаловат» деган сатрлари ёдингиздами?

— Тўғри, ўлим аслида биз ўйлагандек, ҳаёт билан мангу видолашув эмас, аксинча, руҳнинг моддий дунёдан ёндош, латиф оламга ўтишидир. Моддий танада навбатдаги синовни ўтаган руҳ бошқа ўлчовли дунёга ўтгач ҳам мулки оламга қайтиш илинжида яшайди. Чунки у комиллик чўққиларига эришмагунига қадар моддий ва ботиний дунёдаги илоҳий синов давом этаверишини яхши билади-да.

— Лекин одамзот ҳамма даврларда ҳам ўлимни офир, жуда офир қаршилаган, ҳатто унга қарши исён кўтарган. Бунинг сабаби нимада деб ўйлайсиз?

— Бунинг сабаби жуда оддий: ўлим сарҳадидан ўтилгандан кейин ҳам ҳаёт мавжуд бўлиши мумкинлигига инсоннинг сира ақли бовар қилмайди. Сўнгги йиллардагина аён бўлаётган ўлимдан кейинги ҳаёт эса, унинг учун зулмат ва мавҳумот туманига чулганган. Ҳар қандай мавҳумот эса, кишида беихтиёр кўркув ва ваҳима ҳиссини уйғотади. Фақат муҳаббат туйғусигина ўлим олдида таҳликага тушмайди. Шу боис ҳам ошиқ-маъшуклар ҳаммавақт ўлимга юзма-юз боришган.

— Жуда қизиқ фалсафа, — деди Саидбек ўйчан ҳолда шарбатдан ҳўпларкан.

— Лекин бизнинг севгимиз худди ўзбек халқ эртаклари қахрамонларининг муҳаббатидай безавол бўлишини орзу қиламан, — деди Назира негадир бирдан ташвишли киёфага кириб. Унинг бу борада яна алланималардан хавотирдалиги кўриниб турарди.

— Худди шундай бўлади! — деди йигит кўтаринки кайфиятда қизнинг кўнглини кўтариб. — Худо хоҳласа, халқ эртакларидагидай биз жами қийинчиликлару тўсиқларни енгиб ўтиб, мурод-мақсадимизга етамиз!

— Илойим, айтганингиз келсин!..

Улар яна Ёзувчилар уюшмасига қайтишганида, «Озодлик» ҳаракати фаоллари шўъбасининг мажлиси ҳали тугамаган, аксинча, тобора авжига чиқаётганди. Саидбек эшикни қия очиб, яна ичкарига мўралади. Энди кўм-кўк тутун қоплаган хона ўртасида тик турганча дадаси гапирар, бошқалар унга диққат билан кулоқ солишарди.

— Мен бу масалада қатъий ўз фикримда қоламан, — деди Саидмансур ака анча кескин оҳангда. — Фавқуллода қурултой ўтказишимиз керак, деб ҳисоблайман. Ундай одамлар сиёсий ҳаракатимизни обрўсизлантирибгина қолмай, истаган пайтларида унинг бўлиниб кетишига ҳам сабабчи бўлишлари мумкин. Агар қурултой тўс-тўполон даврдан фойдаланиб, ҳаракатимизга кириб ол-

ган тасодифий жинойй унсурлар масаласини узил-кесил ҳам қилмас экан, камина ҳаракатни тарк этаман. Бу — менинг охирги сўзим!

Индинга ўтажак митингда кун тартибига киритилган масалага келсак, бу ниҳоятда долзарб эканлигини алоҳида таъкидламоқчиман. Ўзбек тилига давлат тили мақоми берилиши шубҳасиз тарихий воқеа бўлиб қолади. Она тилимизнинг неча ўн йиллар мобайнида оёқости қилиб келингани кизил салтанат мустамлакачиларининг озодлик ва истиқлолимизга йўл бермай, халқимизни ҳаммавақт кишанда ушлашга интилишининг ириб-чириган меваси эди. Шу маънода унга давлат тили мақоми берилиши жафокаш юртимизнинг мустақиллик сари қўйган залворли яна бир одими бўлиб қолажак!..

Саидбек аста эшикни ёниб, ортида турган Назирага юзланди.

— Дадамларам зўр нотиклар-да, — деди у ички бир ифтихор билан.

— Чинданам зўр эканлар, эшитдим, — деди Назира ҳаяжонли оҳангда. — Жудаям чиройли гапирарканлар. Кейин... босган изидан қайтмайдиган, чўрткесар, покҳалол одам эканликлари ҳам шундоқ кўриниб турибди.

— Мен дадам билан фахрланаман! Лекин...

— Лекин айна шу чўрткесарликлари туфайли нукул ўзларига душман орттириб юрадилар, демоқчисиз-да? — дея унинг фикрини давом эттирди Назира.

Саидбек кулиб юборди.

— Сиз билан ҳамиша ўйлашиб гаплашишимга тўғри келади чоғи. Гапим оғзимдан чиқмасидан ҳаммасини билиб турсангиз, буёғи...

— Буёғи мендан бирон сирингизни яшираман, деб хомтама бўлмаг...

— Шунақа денг? Менимча, бу — яхши-ку!

— Албатта, яхши. Бир-биридан сири бўлмаган одамлар жуда яқин дўст бўлишади. Биз ҳеч қурса жуда яқин дўст бўлиб қолармиз.

— Нега энди фақат дўст? — сўради Саидбек бирдан юзига хавотир ифодаси иниб.

— Чунки... — дея каловланди Назира ҳам юзига аллақандай нохуш бир маъюслик балқиб.

— Саволимга жавоб бермадингиз? — деди Саидбек қайсарлик билан.

— Биласизми, Саидбек ака, сиз билан учрашувга негадир мен ўзим ҳам тушуниб етмаган аллақандай безовталнк, ички бир хавотир туйғуси билан чиқдим. Бу-

нинг сабаби балки кейинроқ аён бўлар. Лекин ҳозирда-ноқ икковимизни ҳам ҳали олдинда қандайдир нохуш ишлар, кўнгилсизликлар кутаётгандай.

— Ўша дадам билан боғлиқ гаплардир-да?

— Зора шугина бўлса... Назаримда, ўртамизга ёвуз ниятли яна бир кимса суқилиб кириб олмоқчидай.

— Ким экан у, лаънати? — хитоб қилди Саидбек ярим ҳазил-ярим чин оҳангда. — Кўрсатинг ўша қора ботирни — оёғини осмондан қилиб, абжағини чиқарай.

Назира маъюсгина кулимсиради.

— Хайр, майли. Менинг ҳам вақтим тугаб қолди, уйдагилар хавотир олиб ўтиришгандир.

— Мен билан бўлсангиз, хавотир олишмайди, — деди Саидбек ишонч билан.

— Нега энди? — сўради қиз ажабланиб.

— Чунки дадангиз мени яхши биладилар.

Назира «ялт» этиб унга савол назари билан тикилди.

— Чунки ўтган ҳафта дадангиз ва у кишининг дўсти Раҳматилла ака учовимиз улфатчилик қилганмиз.

— Йў-ре, бўлажак куёвлигингизни била туриб, уял-мадингизми? — кулди қиз.

— Унда куёв бўлиш хаёлимда ҳам йўқ эди. Биз бундан буён каратэ билан бирга шуғулланадиган бўлдик.

— Мана шу ишингиз тўғри бўлибди чоғи.

Қиз билан йигит шу тариха ширин гурунг қилиб, мажлис тугаганини ҳам пайқамай қолишди. Саидбек кўпчилик орасида сигарет тутатиб чиқиб келаётган дадасининг истиқболига шошилди...

ГУЛШОДА БОНУ НАЙРАНГИ

Эрталабки соат саккизда Баҳром Шайх ота хонадонининг дарвозаси кўнғироғини аллаким чўзиқ жиринглатди. Уй соҳиби маҳалладаги оқсоқоллар кенгаши йигинига чиқиб кетган, Асад ҳам ярим соат аввал ишга отланган, Мунаввархон аяни кўшниникида куни кеча бўлиб ўтган чаллардан кейинги келин-саломга таклиф этишган, онаси Наргиза билан Нафисани мактабга олиб кетган, биргина Назира уйда эди, холос.

Эрталабдан негадир кўнгли вазн юрган қиз эшикни очди-ю, остонада турган Гулшода бонуни кўриб, тараддудга тушиб қолди. Башоратчи аёл алланечук безовта кўринар, хавотирли нигоҳи негадир атрофга олазарак жовдирарди.

— Кўришмаганимизга ҳам анча бўлди, — деди бону аллақандай ўзгача оҳангда. — Яхши юрибсизларми? Амаким, опоқим, Асаджон яхшимилар? Қизлар қалай?

— Раҳмат, бир нави, — дея жавоб берди Назира тушқун кайфиятда. Кунинча бувазининг: «Ўша аёлнинг қандайдир шайтони борга ўхшайди, у билан кўнам мулоқот қилаверманглар», — деган гапи ёдига тушганди.

— Уйда ҳеч ким йўқми дейман? — сўради бону ўсмоқчилаб. — Шундай бўлса, айни муддао. Сизнинг ўзингизга айтадиган муҳим гапларим бор эди.

Улар меҳмонхонага киришди. Назира дарров дастурхон тузашга тушди.

— Ҳеч нарса керакмас, чой дамлаб келсангиз бўлди, — деди бону нимкатга ўтираркан.

Назира лаҳза ўтмай, пахта гулли чойнақда чой олиб кирди. Чойни пиёлада уч марта қайтариб, одат бўйича, аввал ўзига, сўнгра меҳмонга қуйиб узатди.

— Негадир эрталабдан бош овригим тутди. Уйда дори-порингиз йўқми? — сўради башоратчи аёл ўзини ҳастадай кўрсатишга уриниб.

— Аналгин бор, — деди Назира ва дарров ўридан туриб, юқоридаги жавоннинг дори-дармон солинадиган тортмачасини титкилашга киришди. Айни шу фурсатдан фойдаланган Гулшода бону халтачасидан Улуспир берган кўзачани олиб, ундаги суюқликни кизнинг пиёласига қуйди-да, тезда уни яна жойига яширди. Назира узатган дорини тилининг устига қуйиб, чойдан ҳўплади. Қиз ҳам пиёлани кўлига олганини кўриб, кўнгли яйраб кетди.

— Хуллас, сингилжон, кеча кечкурун бир ҳафсала қилиб, сизга фол очган эдим, бир дунё гап чикса бўладими! — дея секин гап бошлади башоратчи аёл эшикка олазарақ нигоҳ ташлаб. — Келажагингиз жуда ажойиб экан лекин. Сизга шунақа зўр қайлик насиб қиларканки, аста қўяверасиз! Каминага аён беришларича, Коин исмли азиз авлиёнинг шонли фарзанди Самуғ (қадимги юнон тилида Саммаэл — муаллиф) қирқ тўрт ёшида дунёга ҳукмдорлик тожини бошига кияркан. Сизга қайлик бўлажак бу баҳодир йигит аслида Ер юзида туб бурилишлар ясаб, ундаги жами тирик мавжудотларнинг уйғун ва фаровон ҳаётини таъминлашдек буюк мақсадлар йўлида дунёга келган экан.

— Шундай одам бўлса, биз нега уни ҳалигача танимаймиз? — сўради Назира пиёладаги чойдан ҳўплаб қўяр-

кан. Буни кўрган бону баттар суюниб, гапида давом этди:

— У энди юзага чиқади, сингилжон, энди юзага чиқади! Ҳозирча у сояда. Жуда қадимий, улуғ аждодларнинг зурриёди бўлмиш бу паҳлавон йигитга башарият жуда катта умидлар боғламоқда. Сизнинг пешонангизга эса, менга аён беришларича, ана шундай буюк одамнинг умр йўлдоши ва сафдоши бўлишдек саодатмандлик ёзилган. Бирам ҳавасим келади сизга! Энди сиз ана шу олий вазифангизни бажаришга ҳозирданоқ тараддуд бошламоғингиз керак!..

— Борди-ю, мен бунга рози бўлмасам-чи? — сўради Назира даб-дурустан.

— Вой, нималар деяпсиз, сингилжон! Бунақа улкан бахтдан фақат эсини еган одамгина воз кечиши мумкин, бугина эмас, агар шундай қилсангиз, ўта катта фожияларга йўл берган бўласиз, ишонинг, бунинг охири вой бўлади! Тақдирдан қочиб қутулиб бўлмайди, ахир!..

— Эҳтимол, гапларингиз тўғридир, опагон, лекин мен... бир йигитга кўнгил қўйганман, — деди Назира чойини охиригача симириб, пиёлани столга қўяркан. Гулшода бону чойига пинҳона қўшган сеҳрли суюқлик таъсиридами, у аллақандай паришонхотир, лоқайд одамга айлана бошлаганди.

— Вой, ўлмасам! Бу ҳақда менга айтишувди-я, тўхтовсиз совчилар келаётганидан огоҳлантиришувди-я! Лекин ўлай агар, бу фирт енгилтаклик! Учига чиққан бемаънилик бу!

— Мен уни севаман, ахир! — деди Назира тушкун кайфиятда бирдан кўзларига ёш олиб.

— Нима-нима?! — хитоб қилди Гулшода бону жонпони чиқиб, сенсирашга ўтаркан. — Севаман? Лекин билиб қўй: бу севгинг ҳеч қачон рўёбга чиқмайди! Севгига бало бор эканми? Бунга қандай журъат этдинг?

— Мен ҳам одамман-ку, опагон, — баттар кўзёши қилди Назира бошини қўйи солиб. — Ўн саккизга чиқдим, ахир! Ё қари қиз бўлиб юраверишимни истайсизми? Қанча дугоналарим турмушга чиқиб кетишди.

— Улар оддий, авом қизлар. Авомга авом муносиб. Сен бўлсанг, пайғамбарзода, улуғ шайхлар авлодига мансуб одамсан. Сенинг пешонангга битилган асил ёринг эса, унданам юксакроқ — ҳазрати олия Момо Ҳаво авлоди, бўлажак буюк ҳукмдор ва жаҳоншумул саркарда Самуғхондир. Буни ҳеч қачон унутма!

Гулшода бону чойига кўшган суюқлик афюн каби тобора кучлироқ таъсир кўрсата бошлади чоғи, Назира борган сари қизишиб, асабийлашиб борарди.

— Модомики у шунчалик улуғ ва қудратли экан, нега энди менинг шу аҳволга тушиб қолишимга йўл кўяди? Уни эмас, бировни севишимга имкон беради? Нега энди шу вақтгача ҳузуримга келмай, шунчалар интизор куттиради? Нега мени шу чокқача муҳаббат сирларига ошно қилмайди? Ва ниҳоят, қачон биз никоҳдан ўтамиз?

— Агар мен билан бу оҳангда гаплашсанг, ҳеч қачон унга турмушга чикмайсан! Муҳаббатга бало борми?! У ўз олдига шунчалар буюк мақсадлар қўйганки, сенинг муҳаббатинг уларнинг олдида сариқ чақага қиммат. Умуман, муҳаббат деган сўзни тилингга ҳам олма! Одамзотни қуритадиган ҳам, чуритадиган ҳам асли муҳаббат.

— Сиз худди жодугар аёлларга ўхшаб фикр юрита-япсиз.

— Агар сен табиатнинг сир-синоатларини теранроқ, онглироқ билиш, дунёни ғойибий англаш истаги, ҳуқуқи ва имкониятларига жодугарлик деб қарасанг, шундай бўла қолсин, майли, мен жодугар ҳам бўла қолай. Лекин билиб қўй: Самуғ ўз ҳуқуқларидан ҳеч қачон воз кечмайди! У сени куйдириб, кулга айлантирса-да, лекин ҳеч кимга бермайди!

— Шунақа экан, нега энди шу пайтгача у менга ҳатто кўриниш ҳам бермайди? — деди Назира жиғибийрон бўлиб.

— Бу масалада, сингилжон, сукут сақлаб, сабр-тоқат билан кутишдан бўлак иложинг йўқ. Олий кучлар белгилаган қонун-қоида ва муҳлатлар бандасига маълум эмас. Уларни ҳатто мен ҳам билмайман. Чунки мен ҳам кўр ва қар инсон жисмига қамалган бир қулман. Балки у ҳузурингга бугун кечаси, эртага ёки индинга... келар. У сени ўзининг маҳобатли кучоқларига олганида, эҳтимол, сен саксон яшар кампир бўларсан, лекин унинг алангали кучоғида сен қайтадан туғилиб, яна соҳибжамол ва навниҳол жувонга айланасан ва у билан жисман уйғунлашиб, оламнинг умиди, таянчи ва халоскори бўлмиш улуғ зурриёдларни дунёга келтирасан. Мен сенга Коинот маликаси бўлишдек шарафли имкониятни бермоқчиман, сен бўлсанг... Ўзингни тут, авайлаб-асрагин! Коинот микёсидаги шон-шухратинг йўлида қизлик шаънингни, иффа-тингни сақла, сингилжон!..

— Мен бутун умр мавҳум келажакни кутиб яшай

олмайман, опажон, — деди Назира ўжарлик билан қовоқ-лунжини осилтириб. — Буни истамайман ҳам! Алаҳси-рашга ўхшаган хомхаёл орзу-умидлар билан кампирга айланиш ниятим ҳам йўқ.

— Бунча шошқалок бўлмасанг? Сен Унга сизин, У буюрган муқаддас расм-русмларни адо эт! Кеча-кундуз У ҳақда ўйла! Уни юрагинг ва вужудинг ройиши билан ҳузурингга чорла! Сен дангаса ва пала-партиш қизга айланибсан. Унинг йўлини ўзинг ифлослаб, яна тезроқ келишини истаётганингни бошқа қандай изоҳлаш мумкин?!

— У кечикди, опажон, — дея столга бош қўйганча, ҳунг тушиб йиғлай бошлади Назира. — Мен аллақачон бошқа бир йигитни севиб қолганман! Нима қилай, ахир?.. Йўл кўрсатинг!..

— Севги сўзини яна оғзингга олишга қандай журъат этдинг? Сен бу гапларимни ҳазил деб ўйлаяпсан чоғи? Қудратли кучлар билан ўйнашаяпсан, сингилжон! Сен кўнгил қўйган ўша ерлик чувалчанг шубҳасиз ўлимга маҳкум! Уни бари бир омон қолдиришмайди! Лекин сенинг ўзингни ҳозирча асраб қолиш имкони бор. Боя айтиб ўтдим, бунинг йўли фақат битта: ўша суйган йигитингдан воз кечиб, чархи фалак ато этган илоҳий Маҳбубингни сабр-тоқат билан кутишинг керак!

Назиранинг кўзлари бирдан чарақлаб очилиб кетди. Унинг юзини энди чексиз хавотир ва саросима ифодаси эгаллади.

— Уни омон қолдиришмайди?.. Нега энди? Саидбек акамнинг ҳеч қандай гуноҳи йўқ-ку, ахир!? — дея хитоб қилди у талвасага тушиб.

— Саидбекнинг гуноҳи — яқин келажакнинг буюк олампаҳоҳи Самуғхон йўлига тўғаноқ бўлаётганлигида! — деди Гулшода бону зарда билан тиззасига шаппати уриб.

— Сиздан ўтиниб илтимос қиламан, ялиниб-ёлвораман, опажон, унга тегишмасин! Мен ҳамма нарсага розиман, уни ўлдиришмаса бас! — деди Назира йиғлагудай бўлиб, башоратчи аёлнинг қўлларига ёпишаркан.

— Ундан бутунлай воз кеч! — деди башоратчи аёл бўғиқ овозда. — Балки шундагина қўлимдан бир нима келар, ҳақоратланган, шу боис ҳам жунбушга келган офатни қайтариб, суйган йигитингнинг ҳаётини сақлаб қоларман балки.

— Лекин у-чи? У севгисидан воз кечармикин? — сўради Назира жазавага тушгудай асабий бир ҳолатда.

— Уни мажбурла!
— Қандай қилиб? У менинг ҳам севишимни билади.
— Ёмон кўриб қолдим, де.
— У ишонмайди, ўла қолса ишонмайди!
— Назираҳон! Эсингни йиғ, синглим! — дея қичқирди тоқати тоқ бўлган Гулшода бону ҳам баттар асабийлашиб.

— Нега бақирасиз? Мана сиз жодугарлигингизни бўйнингизга олдингиз, ҳар балога қодирлигингизни ҳам яхши биламан. Шундай қилингики, мен уни ёмон кўриб қолай! Ундан нафратланай! У ҳам менга нисбатан лоқайд ва қаҳр-ғазаб билан қарайдиган бўлсин! Бу ерда гап Саидбек акамнинг ҳаёт-момоти устида бораяпти-ку, ахир! Кўлингиздан келадими шу иш?

Гулшода бону худди алланимадан ўзини ҳимоя қилаётгандай қафтларини олдинга кўтариб, бошини орқага олиб қочаркан:

— Йўқ-йўқ-йўқ! — дея хитоб қилди. — Худо хайрингни берсин, мени муҳаббат савдосига аралаштирма! Нима десанг — дегин-у, лекин бу иш чинданам қўлимдан келмайди...

Назира васвасага тушиб, асабий ҳолда хохолаб кулди.

— Инсон ботинида шундай соҳалар борки, улар ҳар қандай донишмандлик ва сеҳр-жодудан устун туради. Сизлар одамни ўлдиришларингиз мумкин, лекин муҳаббатни ҳеч қачон тортиб ололмайсизлар!..

Гулшода бону бир зум хўмрайиб, сукут сақлаб турди-да, ўйчан оҳангда гапирди:

— Бу масалада, эҳтимол, сен ҳақдирсан. Лекин шуни билиб кўйки, муҳаббат ҳамиша изтироблар, ғам-қайғу ва фожиаларга сабаб бўлиб келган ва шундай бўлиб қолаверади. Шу билан бу мавзудаги гапларга нуқта қўямиз. Энди сўзимнинг буюғига диққат билан кулоқ тут, сингилжон. Агар суйган йигитинг яшаб қолишини истасанг, индинга яшм тошни олиб, бизникига етиб кел. Ахир, унинг беҳудадан беҳуда ўлиб кетишини истамайсан-ку, тўғрими?

Назира кўзлари ола-кула бўлиб, жон ҳолатда бош ирғади.

— Балли. Шунинг учун сени индинга соат ўнда уйимда кутаман. Ҳар қандай ишингни йиғиштириб, зудтар етиб кел. Меникига кетаётганингни уйингдагиларга билдира кўрма. Иложи бўлса, унинг дастрўмолиними, чекадиган сигаретини, — қисқаси, бир нимасини ола кел. Уларга афсун ўқиб, севгилинг бошига ёғилажак бало-қазони қай-

тараман. Файриоддий шароитда мен баъзан иродамни бой бераман, вужудимда яшайдиган ва ўз хукмини ўтказадиган ибтидоий кучни уйғотиш учун ҳам шундай қилишим керак. Уйга келганингда яшм тош ёрдамида самовий Маҳбубинг висолига қачон етишувингни аниқлашга уринамиз. Ҳали яна бошқа гаплар ҳам бор, уларни кейин бафуржа муҳокама қилаверамиз. Келишдикми?

Гулшода бону чойига қўшган суюқлик таъсирида нашаванд одамдай кайф-сафо ва хузур-ҳаловат уммонига чўмган Назира унга телбаваш нигоҳ билан тикиларкан, беихтиёр бош ирғади.

— Сендан яна бир бор илтимосим бор, сингилжон, — дея секин ганида давом этди энди анча ўзини босиб олган фолбин аёл, — ўзингни кўлга ол. Уйингдагиларга ҳеч нарса сездирма. Энди сен билан биз бир аравадамиз, бир-биримизнинг оёғимизга болта урмаслигимиз, иложи борича бир-биримизни кўллаб-қувватлашимиз керак. Акс ҳолда бизга олий кучлар томонидан тухфа этилган ибтидоий куч-қудратимизни бой берамиз, бугина эмас, эл-улус олдида шармандаи шармисор ҳам бўламиз.

— Уқдим, опажон, — деди Назира маст одамдай бошини сараклатиб. — Саидбек акамнинг ҳаётини сақлаб қолиш ҳақидаги ваъдангизда турсангиз, бўлди, ҳамма айтганларингизни бажараман...

— Ваъдамда турмасам, Каломулло урсин!..

— Уқдим, уқдим, опажон...

Улар дарвоза олдида хайрлашишаркан, Назира башоратчи аёлнинг ортидан тарки дунё қилган одамдай лоқайд ва паришонхотир қиёфада кузатиб қолди.

НАМОЙИШДАГИ СОТҚИНЛИК

Саидмансур ака 1985 йилнинг айни саратон ойида, соат ўнга яқинлашганда, «Озодлик» сиёсий ҳаракати ташкил этган намоёиш ўтадиган клуб ёнига етиб келди. Клубдан сал наридаги катта кўчада гувуллаётган талабаларнинг маҳобатли тўдаси тўпланган, ғала-ғовур, шовқин-сурондан ит эгасини танимайдиган вазият юзага келганди.

Ўша куни профессор «Озодлик» фаоллари шўъбасининг йиғинидан чиқиши билан ўғли ва... Назирани кўриб, аввал онг-тонг бўлиб қолди. Улар унга ўта муҳим хабарни тезда етказишлари керакдай ташвишли ва саросимали қиёфада истиқболга юришди. У Саидбекка юзмаюз келиши билан хавотирга тушиб:

— Тинчликми, ўғлим? — деб сўради дарров.

Ўғли индамай уни ташқарига бошлади. Профессор бор гапни эшитгач, сал кўнгли хотиржам тортиб, истехзоли кулди-да, йигит-қизни мошиналари турган жой сари етаклади. Саидбек мошинасининг эшикларини очиб, ўзи чамбаракка ўтирди.

— Э, болаларим, — деди Саидмансур ака вазмин оҳангда Назирани ҳайдовчи ёнидаги ўриндикка ўтқизиб, ўзи гавдасини орқа ўриндикка ташларкан, — агар мен бунақа гаплардан кўрққанимда, «Озодлик» ҳаракатига фаол бўлиб, умуман, кирмаган бўлардим.

Саидбек мошинани ўт олдириб, катта йўл сари ҳайдади.

— Ватан истиқлоли, ҳуррият учун курашга бел боғлаган одам ҳамма нарсага тайёр бўлиши керак, — дея гапида давом этди профессор ўйчан киефада. — У ҳатто ўлимга юзма-юз келган тақдирда ҳам ортга чекинмаслиги лозим. Эҳ-ҳе, бу йўлда миллатимизнинг гуллари саналган қанча зиёлиларимиз қурбон бўлмади, дейсиз! Ҳали яна қанча қурбонлар берилиши ҳам табиий. Шунинг учун камина бу намоёишга бормаслигим мумкин эмас. Менга минбар керак. Истиқлолимиз, кўҳна маданиятимиз ва она тилимиз ҳақида халққа, ёшларимизга айтадиган гапларим кўп. Ўз манфаатларини кўзлаб, маънан ҳаққи борми-йўқми, қатъий назар, подшоликни кўнгли тусаб қолган баъзи амалпараст сиёсатчилардан фарқли ўларок, ёвуз салтанат истибдоди боис юзлаб, минглаб хазон бўлган, майиб-мажруҳ қилинган тақдирлар, маҳаллий раҳбарларнинг сусткаш ва кўрқоқлиги, бунинг оқибатида ўзбек миллатининг инқирозга юз бургани, ўзбеклар юртидаги бир авлод умри давомидаёқ қуриб бўлган Орол денгизининг дунёвий экологик ҳалокати ва бошқа фожиавий муаммолар қалбимнинг оғир жароҳатларига айланган ва камина юрак амрим ила сиёсий курашга киришганман. Билъакс, бу шундайин курашки, унда фақат олға юриш мумкин, ортга йўл эса — тақа-тақ берк...

Бу гапларни эшитган Назира ҳам, Саидбек ҳам ўшанда тарвузлари қўлтиғидан тушиб, ўйга толганча, лом-мим деёлмай қолишганди.

Саидмансур ака чор-атрофини таёқ ушлаган миршаблар ўраб олган клуб ёнига келиши билан биринчи кўрган одамлари Асад билан Раҳматилла бўлди. Чироқ ёнгандай дили ёришиб, улар турган жойга қараб юрди. Файласуф билан собиқ жангчи ҳам профессорни кўриб, хурсанд бўлиб кетишди.

— Э, бормисиз, домла, боятдан бери сизни кутаётувдик, — деди Раҳматилла чапаниларча у билан кучок очиб кўришаркан. — Бугунги куннинг қахрамони — ўзлари-да энди, а?

— Ҳа, биз асосан сизнинг нутқингизни тинглагани келдик, — деди Асад ҳам ҳамроҳининг фикрини қувватлаб.

— Инсон ўз фикрини эркин айтадиган шундай муборак кунларга еткизганига шукур, — деди Саидмансур ака кўтаринки кайфиятда, кейин катта кўча ўртасидаги трайлер мошина устига тахталар тўшаб ясалган «сахна» томонга ўгирилиб, дарров хўмрайиб олди. — Лекин қахрамон масаласида бир оз янглишдингиз, қахрамонлар у ёқда — юқорида, — дея трайлер томонга ишора қилди.

Мошина устига минбар ўрнатилган бўлиб, унинг ортида сиёсий ҳаракат раҳнамоси — қора соқоли бир текис тарашланган, башанг кийиниб, ўзига зеб беришни ёқдирадиган, ўрта бўйли миқти одам атрофида спортчиларга ўхшаган алпқомат, барзанги йигитлар ўралашиб юришарди. Ундан орқароқда эллик беш ёшлар атрофидаги, синчков нигоҳи атрофга тешиб юборгудек тикилаётган қирғийбурун бир одам ҳам алоҳида кўзга ташланарди. Тўртта барзанги уни тўрт томонидан ўраб олганига қарамай, у ўзини панага олишга қанча уринмасин, бошқалардан бари бир отнинг қашқасидай ажралиб турарди.

— Анави одам — Амирми? — сўради Раҳматилла бўйнини чўзиб.

— Жаноби олийларининг айнан ўзлари, — жавоб берди Саидмансур ака киноя билан.

Фақат пойтахтдагина эмас, бутун жумҳуриятда, қолаверса, хорижда номини кўпчилик биладиган, лекин ўзи ҳар хил давраларда камдан-кам кўринадиган бу жинойт тўда раҳнамосининг фавкулудда ўзини кўз-кўз қилишдан тойинмагани Асад учун ажабланарли ҳол эди. «Мафия гуруҳининг бу етакчиси атак-чечак қилиб шу тариқа юзага чиққани, унинг салбий бўлса-да, ижтимоий шахс сифатида ҳали шаклланмаганидан дарак беради», — дея хаёлидан ўтказди файласуф.

— Ол-а, Болта бойвачча ҳам шу ерда-ку! — деди Раҳматилла энсаси қотиб Асадга қараб қўяркан. — Намойишидан ўргилдим. Кунлари шуларга қолган бўлса, бўлари бўлибди-ку?!

— Ие, улар нима қилиб юришибди бу ерда? — деди Асад ҳам ҳайрон бўлиб.

— Мен нимага куйиб-ёнаман? — деди Саидмансур ака қизишиб. — Бутун фожиа шундаки, намойиш ташкилотчилари, унинг молиявий таъминотчиларининг анча мунчаси ҳар хил жиноий гуруҳларга дахлдор одамлар...

Улар энди минбар тагидаги талабалар тўпланган жойга текилишди. У ерда аллақандай шовқин бошланганди. Ёшлар орасида ғимирсилаб юрган Болта бойвачча бешолти шериги билан бири олиб-бири қўйиб, алланималар деб бақиришар, уларнинг: «Хукумат каёққа қараяпти?», «Виждони борлар биз билан юрсин!» — деган баъзи чақириқларигина бу ергача етиб келаётганди.

Ниҳоят, митинг бошланди. Минбарга чиққан сиёсий ҳаракат ҳамраиси — башанг кийинган, қора соқолли йигит кўрсаткич бармоғи билан микрофонни чертиб, йиғилганларни тинчитишга уринарди. Ниҳоят, сал жимлик чўккач, у ўзбек тилига давлат тили мақоми берилишига бағишланган митингни очиқ деб эълон қилди. Шу заҳоти радиокарнайлардан Ўзбекистоннинг миллий мадҳияси янгради. Ҳамма йиғилганлар худди аскарлардек турган жойларида тек қотишди. Мадҳия тугагач, минбардаги раислик қилувчи яна микрофонга энгашди. У бугунги намойишнинг тарихий аҳамиятга молик экани, чунки у ҳукумат расман рухсат берган биринчи йиғин экани, кун тартибига энг долзарб масала — ўзбек тилига давлат тили мақоми берилиши масаласи қўйилгани ва ҳоказолар ҳақида гапириб, митингни бошқариш учун ўрнини сўзамол ёш ёзувчилардан бирига бўшатиб берди. У ҳам қисқача кириш сўзи айтиб, сиёсий ҳаракат раисининг митинг қатнашчиларига ёзма мурожаатини ўқий бошлади.

— Нима бало, раис ўзи келишга қўрқибдими? — сўради Раҳматилла профессор томонга бошини ним буриб.

— Билмадим, — деди Саидмансур ака елкасини қисиб.

— Мана шундай энг масъулиятли дамларда у албатта шу ерда бўлиши керак эди, — деди Асад афсусланганнамо, лекин қатъий оҳангда.

— Раис буванинг энг масъулиятли дамларда қочиб қоладиган одати бор дейишади, — деди Раҳматилла киноя арадаш.

Раислик қилувчи мурожаатномани ўқиб бўлгач, кутилмаганда Саидмансур акага сўз бериб қолди.

— Ие, буёғи тезлашиб кетди-ку, — дея профессор шошилишч минбар сари отланди. У минбарга етиб кел-

гунча йиғин бошқарувчиси митинг қатнашчиларидан илтимос қилди:

— Вақт йўқотмаслик учун сўзга чиқишни истовчи ҳамюртларимизнинг минбарга яқинроқ келишларини сўрайман.

Профессор минбарга чиққанида, Асад орқа қаторда турган Амирнинг хўмрайиб, безовталана бошлаганини пайқади.

— Қара, Амирга қара, — деди у Раҳматиллага шипшиб.

— Пайтавасига қурт тушди унинг, ҳозир домла ўзларига қарши найзабозлик қилишини билади-да, — деди собиқ жангчи кесатиқ оҳангида.

Амир ёнидаги барзанги йигитга энгашиб, Саидмансур акага имо қилганча, алланималар деган эди, у сакраб пастга тушди-да, Болта бойвачча ва унинг шериклари турган жойга қараб юрди.

— Жанжал чиқаришмаса бўлгани эди, — деди Асад хавотирга тушиб.

— Булар бор жойда жанжал чиқмаслигининг иложи йўқ. Кетдик, биз ҳам ўша ёққа ўтайлик, — дея Раҳматилла Асадни одамлар орасидан аста минбар сари бошлади. Айни вақтда собиқ жангчи Болтабой турган жойга жилаётган барзанги йигитдан ҳам нигоҳини узмасди. Ана, у бойвачча билан юзма-юз келди-да, минбарда нутқ ирод этаётган профессорга имо қилиб, алланималар деб шипшиди. Сўнгра бурилиб, изига қайтди.

Раҳматилла Болтабой турган жойдан сал орқароқда тўхтади-да, энди профессорнинг гапларига қулоқ тутди. У хуррият, сўз ва фикр эркинлиги ҳақида гапирар, шундай замона ҳам етиб келаётганига шукроналар айтарди.

— Ўзбек тилига давлат тили мақоми берилиши кўхна маданиятимиз, буюк маънавий меросимизни қайта тиклашда олға ташланган залворли одимларимиз бўлиб қолади, — деди у бу масалага нуқта қўяркан.

— Халиги барзанги йигит қаёққа йўқолди? — сўради Асад ташвишли оҳангда Раҳматиллага бошини ярим буриб.

— Ана у, — деди файласуф ўнг томондаги оломон тугаган жойда ҳар ер-ҳар ерда саф бўлиб турган миршаблар томонга ишора қилиб. Барзанги миршаблар қатори олдида турган хаворанг дакрон костюмли ўрта ёшлардаги оқсоч йигитнинг ёнига келиб, унинг қўлтиғидан олди, кейин шошилмай бир четга олиб ўтиб, бир балоларни узоқ тушунтирди. Оқсоч кимса уни бот-бот бош

ирғаб тинглар эди. Рахматилла буйнени чўзганча уларга тикиларкан, соткин унсурлар томонидан профессорга қарши аллақандай фитна тайёрланаётганига шубҳаси қолмади.

Саидмансур ака эса бу пайтда яна бир жиддий масалани кўзгаган, жамоатчилик эътиборини сиёсий фиркаларга сукилиб кириб олаётган жиной тизимларга қарши мурасасиз курашиш зарурлигига қаратганди.

Болтабой турган жойдан хуштак овози эшитилди. Аллаким ҳирқирок овозда қичқирди:

— Регламент сақлансин!..

— Одамларни асосий масаладан чалғитишнинг нима кераги бор! — бақирди аллаким ҳезланиб. Уни яна бир неча ингичка-йўғон овозлар қўллаб-қувватлади:

— Тўғри!..

— Майда гапларга чек қўйилсин!..

— Бас қил!.. Ҷчир!..

Яна гапга митинг бошқарувчиси аралашишига тўғри келди. У профессорнинг ёнига тикилиб, микрофонга энгашиди:

— Ўртоқлар, бақир-чақирни бас қилинлар! Биз келишганмиз-ку, ахир: ҳар ким ўн дақиқагача гапириши мумкин. Домланинг гапи тутамди ҳали. Гапларинг бўлса, навбат билан бу ёққа чиқиб сўзланлар!..

Дакрон костюм кийган оксоч одам миршабларнинг бошлиғи бўлса керак, жойига бориб турди-да, саф бошидаги қорамангиз юзли барвастақомат лейтенантни бармоғи билан имо қилиб ёнига чақирди. Буни кўрган Рахматилла ҳозир фавқулодда ҳодиса юз беришини сезиб, Асаднинг биқинига туртди:

— Кетдик, — дея уни яна олдинроққа бошлади. Профессорни зудтар ҳимоя қилиш зарурати туғилган, аллақандай нохуш фавқулодда ҳодиса дақиқа сайин етилиб келаётганини собиқ жангчи ботиний бир туйғу билан аниқ илғади. Бу туйғуси эса, уни энг оғир жангларда ҳам ҳеч қачон алдамаган.

— Юра қол тезроқ, — деди у ортидан келаётган Асаднинг қўлидан ушлаганча, одамлар орасидан сирғалиб олға интиларкан. — Чамаси, ҳозир домлага танқўриқчилик қилишимизга тўғри келади-ёв...

— Сафсатани бас қил! — қичқирди ҳалиги ҳирқирок овоз ғазаб билан.

— Хой, раис бола, тартиб ўрнатасанми-йўқми?! — ўшқирди ингичка овоз таҳдидли оҳангда.

Болта бойвачча турган жойда оломон оғир кўзғалиб,

ўн чоқли йигит йўлидаги одамларни итариб-туртиб, миршаблар турган жойга қараб жилди. Оломон чумолилар тўдасидай ғимирлаб, вазмин чайқалди. Миршаблар сафи бўлинма дарғаси — лейтенантнинг буйруғи билан ўша томонга қараб интилди. Кимдир миршабларга қарата болаҳонадор қилиб сўқинди. Унга жавобан қорачадан келган дароз сержант унинг елкасига таёғи билан туширди. Тўс-тўполон кўтарилиши учун шунинг ўзи етарли бўлди.

— Биродарлар! Миршаблар қуролсиз одамларга ҳужум бошлашди! — дея кичқирди аллаким жаҳл-жаҳолат билан.

Миршаблар одамларга тобора яқинлашиб келишар, уларнинг орасида беш-олти газгина масофа қолганди. Ҳалиги дақрон костюмли оқсоч миршаблар бошлиғи турган томондан ўн чоқли тартибот посбони одамларни ёриб, минбарга яқинлашарди.

— Беҳазил гапираяшман, улар профессорни ҳибсга олишмоқчи чоғи, — деди Раҳматилла минбардан уч-тўрт газ берида тўхтаб.

— Амир ички ишлардаги анави одамига шундай кўрсатма берди, демоқчисан-да? — деди унинг ортига келиб турган Асад минбар тарафга ишора қилиб.

— Ўзинг кўрдинг-ку, анави оқсоч ҳукуматгаям, жиноят дунёсигаям бирдай дастёрлик қилади, бунақаларни стукач дейишади.

— Икки ставкада ишларкан-да, лаънати, пулни қаёққа кўяётган экан?..

Шу пайт оломон билан миршаблар тўқнаш келиб, ур-йикит бошланди. Тартибот посбонлари қўлларидаги таёқларини кўтариб, баъзи одамларни савалай кетишди. Болтабой бошлиқ гуруҳдаги йигитлар уч-тўрт миршабнинг таёқларини тортиб олиб, ўзларини дўппослашга тушишди. Миршаблардан кимдир осмонга қарата ўқ узганига қарамай, тўс-тўполон тобора авжига чиқарди. Бойваччанинг атрофида ўралашиб юрган Тешабой ўқ узган миршабнинг орқасидан ҳужум қилиб, сўлақмондай муштини зарб билан гарданига туширди, «шилқ» этиб оёқдан ағдарилган миршабнинг тўппончасини тортиб олиб, чўнтагига яширди. Ҳамманинг диққат-эътибори Болта бойвачча гуруҳи бошлаган тўс-тўполонга қаратилган бир пайтда ўн чоқли миршаблар гуруҳи минбарнинг атрофини ўрашга киришди. Уларнинг бири минбар тагида турган жингалак сочли чуваккина бир йигитни негадир аямай савалай кетди. Йигитнинг шериклари миршабнинг қўлларига ёпишиб, ҳовурини босишга уринишарди.

Саидмансур аканинг: «Хамма сиёсатчи бўлиши, кўполроқ айтганда, ит ҳам, бит ҳам сиёсат билан шуғулланавериши мумкин, деган аҳмоқона ақида бор. Биз бунга мутлақо қаршимиз. Қўли қонга булганмаган, қалбан пок-халол одамларгина сиёсий кураш майдонига киришга маънан ҳақлидирлар,» — дея нутқини якунлаб пастга тушаётганини кўрган сержант орқасидан уч-тўрт миршабни эргаштириб, зудтар унинг истикболига шошилди. Буни кўрган Раҳматилла Асадга бошини буриб: «Кетдик!» — деди-да, одамларнинг орасини ёриб, ўқдай олға интилди. У минбардан пастга тушиб, шошилмай одамлар давраси сари отланган Саидмансур аканинг ёнига миршаблар билан барабар етиб келди. Профессорнинг орқасидан пусиб келиб, боши узра таёқ кўтарган сержантнинг тақимига зарб билан тениб, оёқдан ағдарди. Кетма-кет етиб келган икки-уч миршабнинг гарданларига кафтининг кираси билан қақшатқич зарба бериб, уларни ҳам ер тишлатди. Аммо улардан бири собиқ жангчининг кўксига мушт тушириб қолди-ю, боши айланиб, гандираклаб кетди. Кўз очиб юмгунча ҳаракат билан унинг ҳам суробини тўғрилагач, шошилинич профессорнинг қўлтиғидан олиб, икковлон оломон орасига шўнғиди. Асад ҳам амаллаб уларнинг изидан тушди.

Улар амал-тақал қилиб оломонни ёриб, кўча чеккасига чиқишганда, минбарда яна ўша башанг кийиниб, қора соқоли бир текис қиртишланган сиёсий ҳаракат ҳамраиси пайдо бўлган, у хавотирли қиёфада оломонга мурожаат қиларкан, зўр бериб уни тинчитишга уринарди.

Сал ўтмай, минбарда унинг ўрнини шаҳар ижрокўмининг раиси — пешонасини тарам-тарам ажин қоплаган, олтмиш ёшлардаги келбатли одам эгаллади. У намойиш қатнашчиларига мурожаат қилиб, тинчланишни, миршаблардан эса, одамлар даврасидан четга чиқишни талаб қилди.

— Ҳозир режа бўйича қизил майдонга юриш бўлиши керак эди, — деди профессор афсус оҳангида. — Бу аҳволда қолдирилади чоғи.

— Тезроқ кетдик! — деди Раҳматилла хавотир билан ўзлари томон бостириб келаётган тўрт-беш миршабга нигоҳ ташлаб. — Ҳеч қандай юриш бўлмайди. Юриш бўлса, отишма бошланади.

Улар тез-тез одимлаб, клуб ёнига ўтишди. Клуб биниси қошида турган беш-олти миршаб уларга шубҳа билан тикилди. Асад мошинасининг эшигини очиб, орқа

эшикларнинг очкичларини кўтарди. Профессор билан собиқ жангчи орқа ўриндиқларга ўтиришлари билан файласуф «Жигули»сини физиллатиб катта кўчага ҳайдади.

ГУНОҲНИНГ КАСРИ

— Бизниқига ҳайдайверасиз, Асаджон, — деди Саидмансур ака ҳорғин кайфиятда орқасига суяниб.. — Янгаларингиз ош қилаяпти. Сизлар билан бир юрагимни ёзгим бор. Бу алғов-далғов замонда сизларга ўхшаган маслакдош, яқин одамлар билан дардлашиб турмасанг, ёрилиб ўлишинг ҳам ҳеч гапмас.

Ёнида ўтирган Раҳматилланинг афтини буриштириб, кўксини чангаллаганини кўрган профессор ҳавотирга тушиб қолди.

— Нима гап, Раҳматиллажон? Мазангиз қочаяптими?

Асад ҳам орқасига ним ўгирилиб, ташвишли қиёфада:

— Анави миршаб эт-бетингга лат етказмадим ишқилиб? — деб сўради. — Сен уни аъдарганингдан кейин мен уни босиб кетай дедим.

— Ҳа, йўқ, — деди Раҳматилла дўстининг гапидан зўраки жилмайиб. — Ўша лаънатининг мушт зарби эски касалимни кўзғатди. Ҳозир ўтиб кетади.

— Қанақа эски касал? — бараварига сўрашди Асад билан профессор.

— Э, бунинг тарихи узун, — деди Раҳматилла юзига ғамгин бир ифода балқиб. — Мен афғон тупроғида қилган барча гуноҳларимнинг касрига қолган одамман.

— Эсингни едингми, қанақа гуноҳ? — деди Асад ҳайрон бўлиб.

— Беҳазил гапираяпман, мен ўнлаб одамларнинг умрига зомин бўлганман, ахир!..

— Нима бўпти? Уруш дейдилар буни. Урушда душманни сен ўлдирмасанг, у сени ўлдиради, — деди Саидмансур ака эътирозга ўрин қолдирмайдиган оҳангда.

— Тўғри-ку-я, лекин бу ерда масаланинг бошқа — руҳий-фалсафий томони бор. Сал ўзимга келиб олай, кейин гапириб бераман.

— Ё дўхтурга олиб борайликми? — деб сўради Асад.

— Э, йўқ, айтдим-ку, ҳозир ўтиб кетади.

— Уйга ҳайдайверинг, янгангиз шифокор, ўзи кўриб қўяди.

— Мана бу бошқа гап! — деди Асад мамнун бўлиб газни босаркан.

Орадан ярим соат ўтмай, улар учовлон Саидмансур аканинг ўртасига мўъжаз боғча қилинган, чеккаларига жамбил ва садарайҳонлар экилган шинамгина ҳовлисида дастурхон атрофида ўтиришганча, гурунги бошлаб юборишган, Саидбек тинпа-тик хизматда эди. Профессорнинг завжаси Раҳматилланинг кўкрагини бармоғи билан дўқиллатиб кўриб, суяклари бут экани, лекин эти лат еганини аниқлади, уни даволашга оид кўргазмалар берди. Бу пайтга келиб, собиқ жангчи ҳам анча ўзига келган, менинг касалим бошқа ёқда, деб, уни унутишга интилиб, мезбон билан бирга хушчақчақ кайфиятда «қиттак-қиттак» қилишга киришганди.

— Сизлардан абадул-абад қарздорман, — дерди профессор ўпкаси тўлиб. — Бир марта ўғлимнинг ҳаётини асраб қолдинглар, мана энди каминани ҳибсдан қутқардинглар...

— Э, қанақа қарз! — хитоб қилди Раҳматилла қизишиб. — Биз инсоний бурчимизни адо этдик, холос. Қолаверса, миллатимиз равнақи йўлида ҳаётини гаровга қўйиб курашаётган сиздақа одамнинг бир умр хизмати-ни қилсак арзийди.

— Унчалик эмас, биродар, мен ҳам эл қатори оддий бир одамман. Хўш, профессор бўлсам нима бўпти? Ҳозир дарахтнинг шохини силкитсанг; профессор ёғилади. Лекин шу курашларга кимдир бел боғлаши керак бўлгани учун ҳам аралашиб юрибман. Сен ёнмасанг, мен ёнмасам, у ёнмаса — ким ёнади, ахир?

— Барака топинг! — деди мошинада бўлгани учун ичкилик ичмай, жимгина ўтирган Асад уларнинг суҳбатидан ҳузур қилиб.

— Биладан, — гапида давом этди Саидмансур ака, — бугун сизлар бўлмаганингизда, каминани ҳибсга олишлари аниқ эди, ҳа-ҳа, юз фоиз аниқ эди! Чунки анави мараз Амирнинг мени кўргани кўзи, отгани ўқи йўқ! Камина эса, унинг тагига сув қуймоқчиман, қуяман ҳам ҳали. Улар мени, эҳтимол, шу бугуноқ ёки эртами, индинми, — истаган пайтда қаматишлари мумкин. Баҳона дарров топилади: митингда тартиббузарлик қилди, деб, ёки уйимга наша-паша ташлаб қўйиб, қонунда таъқиқланган наркотик моддаларни сақлади, деган айб қўйилади, вассалом. Кейин қутулиб кўр-чи!..

— Оғайним билан бошимиз омон бўлса, сизни ҳибсга

олишларига йўл қўймаймиз! — деди Раҳматилла қатъий оҳангда.

— Худо хоҳласа, — деди Асад ҳам жонланиб, — сиз учун энди биз курашамиз. Юртимиз истиклоли йўлида қилаётган ишларингизни ҳеч қурса сизга танқўриқчи сифатида қўллаб-қувватласак ҳам савобга қоламиз. Шу бизнинг умумий ишга қўшган ҳиссамиз бўлсин.

— Раҳмат дўстларим, раҳмат! — деди профессор кўнгли тўлишиб. — Қани энди ҳамма юртдошларимиз ҳам сизларга ўхшаган мард, самимий, муҳими, миллий гурурга эга одамлар бўлишса!.. Ҳозир биз халқимизни ҳар қачонгидан кўра ҳам жипслаштириб, ҳамма бир ёқадан бош чиқаришига эришишимиз керак. Бизга ана шу ишларга қодир кучли юртбоши керак. Назаримда, ана шундай одам, ниҳоят, юртимиз уфқида пайдо бўлгандай.

— Янги фирма саркотибини назарда тутаяпсиз-да? — сўради Асад унга умидвор нигоҳ билан тикилиб.

— Ҳа, азизим! — деди профессор комил ишонч билан. — Молия, иқтисод соҳалари, умуман, сиёсатни чуқур тушунадиган, марказдагилар билан тенгма-тенг гаплаша олишга қодир раҳбар, дейишяпти.

— Булар — Йўлбарс йилида туғилган одамларга хос хусусиятлар, — деди Раҳматилла ҳазил оҳангида. — Камина ҳам шу йилда туғилганман-да.

— Нима, у чиндан Йўлбарс йилида туғилган эканми? — сўради Асад жиддий қиёфада яна профессорга юзланиб.

— Билмадим, лекин буни аниқлаш қийин иш эмас, — жавоб берди Саидмансур ака кулимсираб.

Дастурхон тепасига Саидбек келиб, чой-пойдан хабар олган бўлди, бўшаган қадахларни тўлдириб, яна ховлининг пастроғидаги ошхонага кириб кетди.

— Қани, ошдан олдин яна биттадан олайлик энди, — деди профессор кўтаринки кайфиятда қадахини Раҳматилла томон чўзиб. Собиқ жангчи ҳам қадахини қўлига олиб:

— Катта курашларда сизга ҳамиша Худо ёр бўлсин! — дея профессорнинг қадаҳи билан чўқиштирди-да, бир сипқоришда ютиб юборди.

— Яшанг, биродар, — дея Саидмансур ака ҳам ичкиликдан бир-икки хўплаган бўлди.

— Жуда халтура килиб ичарканлар-да, оқсоқол, — деди Раҳматилла унинг қарийб қимирламаган қадаҳига зимдан нигоҳ ташлаб. — Беҳазил гапираяпман, каминага муносиб улфат бўлолмас экансиз.

— Сиз ҳам унчалик ётиб олиб ичмасангиз керак? — деб сўради профессор ҳазил оҳангида.

— Камина ичиб турмасам, ўша эски касалим кўзиди, — деди собиқ жангчи бирдан ғамгин қиёфага кириб.

— Ўша эски касалингнинг қандайдир рухий-фалсафий жиҳатларини гапириб бермоқчи эдинг, — дея эслатди унга Асад аста чойдан хўпларкан.

— Лекин бу чинданам ўта муҳим, ибратли гап, — деди Раҳматилла энди ўйчан ва жиддий қиёфага кириб. — Шу даражада муҳимки, қайта-қайта газитларга ёзиб, телевизўрда гапирсаям арзийди!

— Шунчалик муҳим экан, Саидбекка айтайлик, «Сирли олам»га сен билан суҳбат уюштирсин, — деди Асад ҳазил аралаш кулимсираб.

Қулоғини динг қилиб турган эканми, ошхонадан чиққан Саидбек ликопчаларда столга сомсалар келтириб кўяркан, Раҳматиллага юзланиб:

— Гап бўлиши мумкин эмас, қачон вақтингиз бўлади? — деб сўради.

— Сенам шу ерда ўтириб, ҳикоямни эшит бўлма-са, — деди собиқ жангчи ёнидаги бўш курсига ишора қилиб. — Беҳазил гапираяпман, ҳамма учун ибрат бўлаган гап бу.

Саидбек ҳам Раҳматилланинг ёнидаги бўш курсига ўтирди.

Собиқ жангчи нафасини ростлагандай бир зум сукутга толди-да, шошилмай ҳикоясини бошлади:

— Афғонистонда Юрий Ковалев деган бир дўстимиз бўларди. У — асли биолог олим, биологиянинг физика ва математика билан чатишган соҳасида илмий тадқиқотлар олиб боргани учун физика-математика фанлари номзоди унвонига сазовор бўлган, ўзи ҳам ҳар қандай урушга мутлақо яроқсиз ва номуносиб, ўтакетган зиёли йигит эди. Нимаям бўлди-ю, кунларнинг бирида Юра икковимизни ўқ-дори ва ёнилғи омборига кўриқчи қилиб қолдиришди. Шеригимнинг Масковда туғилиб ўсганини билардим.

— Қалай, она шахрингни соғингандирсан? — дедим уни суҳбатга чорлаб. Ҳеч ким билан ёзилиб гаплашмайдиган бу «ичимдагини топ» йигитни гапга солиш ҳам бир машаққат эди.

— Нимасини айтасан, — жавоб берди у қовоқ-тумшуғини осилтириб. — Албатта, соғинасан, киши. Лекин мени қийнаётган нарса бу эмас.

— Сени нима қийнайди ўзи? — деб сўрадим атайин унинг қитиқ патига тегиб.

У саволимга чуқур хўрсиниб, бир дақиқадан сўнг жавоб берди:

— Биз ҳаммамиз қотилмиз! Мени мана шу қийнайди.

— Нима бўпти?! — дедим энсам қотиб. — Сен билан биз бу ерга футбол ўйинига ташриф буюрмаганмиз. Чинакам урушга келганмиз. Урушда эса ҳамма ёппасига қотилга айланади. Ва бунинг сира ажабланидиган жойи йўқ, — дедим. У афсус-надомат чеккандай бошини сараклатди. Кейин:

— Сен мени тушунишинг жуда қийин, — деди хафсаласиз оҳангда.

Беҳазил гапираяпман, бу гапидан жаҳлим чиқиб кетди.

— Хў, ошна, сен мени ким деб ўйляяпсан ўзи? — дедим чапанилигим тутиб. — Жа унчалик авом эмасмиз. Бизам катта шаҳарда ўсганмиз! — дедим товушимни кўтариб.

Юра хафа бўлгандай яна бошини сараклатди.

— Мени нотўғри тушундинг, биродар, — деди куюниб. — Устозим билан биз бир кашфиёт қилганмиз. Ҳозир сенга айтмоқчи бўлган гапимни англаб етишинг учун ана шу кашфиётнинг моҳиятини уқиб олишинг керак, — деди.

— Ўргилдим ўша кашфиётингдан! — дедим қизишиб. — Гапир, уқмаган номард, — дедим.

Хуллас, у кашфиётини изоҳлашга киришди.

— «Қотилнинг ўзигина эмас, балки унинг фарзандлари ва уруғ-аймоқлари ҳам у қилган гуноҳнинг касрига қолиб, ҳатто ўзини ўзи ўлдиришгача олиб борувчи бедаво касалликларга чалинади,» — деган гапни эшитганмисан? — деб сўраб қолди у дабдурустан.

— Нега эшитмас эканман? — дедим саволининг жўнлигидан энсам қотиб. — Бу даҳшатли ҳақиқатни диний фалсафа азалдан таъкидлаб келади-ку!.. — дедим ўз билимларимни унга кўрсатиб қўйиш имкони туғилганидан суюниб.

— Жуда соз! — деди Юра бу гапимдан сал жонланиб. — Ана шу сен айтган даҳшатли ҳақиқатни биз устозим Петр Гаряев билан бирга илмий асосда исботлашга муваффақ бўлдик.

— Йў-ге? — дедим ажабланиб. — Формулалар ёрдамида-я? — сўрадим оғзим очилиб.

— Ҳам назарий, ҳам амалий йўл билан! — деб жавоб берди у негадир кўзлари чакнаб. Ҳаммавақт тушқунликда, бошини ҳам қилиб, тошбақадек ўз қобигига биқиниб

юрадиган бу йигит шу топда буткул бошқа одамга айланган, баданига қон югуриб, юзлари нур ила йўғрилгандай эди.

— Бинобарин, — дея гапида давом этди олим ошнамиз, — Федор Достоевский ҳам: қотил жиноят содир этган дақиқаларданок жазосини ола бошлайди, деб бежиз айтмаган экан. Гап шундаки, биз табиатнинг тилсимотлар туманига чулғанган энг муқаддас жойларига теранроқ нигоҳ ташлашга муваффақ бўлгандик-да, — деди у негадир сирли оҳангда.

— Сен нимани назарда тутаяпсан? — деб сўрадим унинг гапларига тобора қизиқишим ортиб.

— Энди гапнинг бу ёғига диққат билан қулоқ тут, — деди Юра янада жиддийлашиб. — Насл-насаб устида ўтказган туркум тажрибаларимиз: қотил томонидан зўравонлик билан ўлдирилган қурбоннинг ирсий тизими жасад билан бирга ўша захоти таназулга юз тутмай, ўлим сабабини хужайраларига «ёзиб» олган аллақандай фантом, яъни кўзга кўринмас наслий ҳосила юзага келишини кўрсатди. Биз тўлқин табиатига эга бу ҳосиланинг биологик жиҳатдан ўта фаоллиги ва танасини ишдан чиқаргани учун бамисоли ўчини олаётгандай шу захоти қотилнинг танаси ва руҳига хуруж қилиши ҳамда уларга жиддий шикаст етказиши мумкинлигини аниқладик. Тўлқин табиатига эга ушбу фантом — хужайралардан отилувчи қувват қуйқаси — роппа-роса қирқ кун яшар экан!

— Ие! — дея хитоб қилдим мен. — Ахир, бу — ҳеч қанақа фантом-пантом эмас, руҳнинг ўзгинаси-ку! Ўлган одамнинг руҳи қирқ кун яшаб, кейин осмонга учиб кетади, дейишади-ку! Боз устига, қирқ кундан кейин уни хотирлаб, худойи қилинади! — дедим мен бунақа ақлли гаплар қалламга келиб қолганидан баттар суюниб.

— Йўқ, уни руҳ дейишимиз унчалик тўғри бўлмаса керак, Раҳмат, — деди Юра ўйчан қиёфада. — Уни «жон» деб атасак, мантиққа тўғри келар. Халқда, жони чиқди ёки ҳали жони бор, дейишади-ку. Хулласи калом, биз: хужайра ядролари ишдан чиқарилган пайтда уларнинг физик майдонлари қай ҳолатда бўлиши муаммосини жиддий тадқиқ этишга киришдик. Биз дунёда камдан-кам олимлар ўрганишга журъат этадиган ҳаёт дастуриламали сирини очишга чоғландик. Хужайра ядроси таркибини бузиб, насл-насаб негизи бўлмиш дезоксирибонуклейин кислотаси молекулаларини ажратиб олдик. Уни фанда қисқача ДНК дейишади.

Биз ДНКни лазер ёрдамида нурлантдик. Молекуларга урилиб қайтган нур ёйилиб кетди, махсус асбобларда уларнинг спектрларини аниқладик. Оқибатда мураккаб спектрал манзара ҳосил бўлиб, унинг ёрдамида бирон тирик мавжудотнинг дезоксирибонуклейин кислотаси молекулаларини беҳато аниқлаш имкони туғилди.

Кетма-кет тажрибалардан ҳориб-чарчаб, иттифоқо ҳозиргина ДНК ҳосиласи жойлашган, энди эса унинг ўрнини тоза «арикча» эгаллаган «бўшлиқ» жойнинг спектрини ўлчаб кўришга қарор қилдик. Аллақандай кўзга кўринмас тўсикка учраган лазер нурунинг ёйилиб кетганини кўриб, ҳайратга тушдик. Спектр кўриниши — «бўшлиқ» жойни бамисоли ҳали-ҳануз ДНК эгаллаб турганидагидай эди.

Дарвоқе, нур ёйилиши спектрлари бўйича ДНКдан таралаётган товуш спектрлари ҳақида ҳам фикр юритиш мумкин. Улар тебранма ҳаракатлар қилиб, товуш тўлқинларини ҳам юзага келтиришади. Аммо айни шу ҳаракатлар қайтган нурлар рақсини ҳам акс эттиради. Шунинг учун товуш ва нур спектрлари ўзаро жуда мос тушади. Тимсолий тилда айтганда, ДНК заррачалари нафақат рақс тушишади, балки ашула ҳам айтишади. Спектр ўлчагич асбоб эса, уларнинг бу концертини ўз видеомагнитофонига ёзиб олади.

— Қойил-э, Юрабой! — дея хитоб қилдим мен унинг бу билимларидан энди чинакамига ҳайратга тушиб. — Беҳазил гапираяпман, сен нафақат зўр олим, балки зўр шоир ҳам экансан. Физикани лирика қилиб юбораяпсан, — дедим ҳазил аралаш.

Ковалев бу мақтовимга эътибор ҳам бермай, гапида давом этди:

— Боз устига, ушбу спектрлар ёрдамида ДНКнинг «соғлиғи»ни ҳам билиб олиш мумкин. «Кайфияти» яхши бўлса, улар паст тебраниш даражаларида нур қайтаришади ва товуш чиқаришади. «Соғлиқ»лари ёмонлашса, тебраниш даражалари кучаяди...

Бинобарин, тажриба жараёнида яқиндагина ДНК заррачалари жойлашган, энди эса бўшлиққа айланган «арикча» нафақат нур қайтарарди, балки товуш ҳам чиқарарди. «Бўшлиқ»да бамисоли тирик ирсият молекулалари товуш бергандай. Бу етмагандай, улар қаттиқ «ҳаяжон»га тушиб, хужайра ядролари ишдан чиқарилгани боис юзага келган огрикдан даҳшат ичида оҳ-нола чекишаётгандай эди.

Бунга ҳеч биримизнинг ақлимиз бовар қилмасди. Бунинг чинакам илмий кашфиётлигини биз ҳали билмас эдик.

Шундан кейин хужайра ядролари ишдан чиқарилган пайтда уларнинг физик майдонлари ҳолатини аниқлашга киришдик.

Зарар кўрмаган хужайра ядроларининг спектри олинганида, улар наст тебраниш даражаларида «ҳаёт мадҳияси»ни куйлашарди. Аммо ядроларга салбий таъсир кўрсатилганда, ирсий ҳосила, худди «SOS» ишораси таратаётгандай, ультратовуш соҳасида «жон» аччиғида «чинқира» бошлади.

— Ё тавба! — хитоб қилдим мен яна ҳайрат бармоғимни тишлаб. — Молекулалар ҳам худди одамлардай бир гап экан-да, а?!

Юра лукмамни бу сафар ҳам эътиборсиз қолдирди.

— Булар бари товуқ муртагидан олинган хужайра ядролари устида ўтказилган тажрибалар эди. Борди-ю, ирсий ҳосилага бундай таъсир кўрсатилганидан сўнг биз шиша «пробирка»ларда жўжалар очишга уринганимизда борми, улардан даҳшатли кўринишдаги — икки каллали, патлари ўрнини жун босган, оёқлари қинғиркийшиқ, майиб-мажруҳ мавжудотлар дунёга келган бўларди.

Асли Хитойда туғилган русиялик биолог Дзян Канчжень ўз вақтида айнан шундай олабўжиларни бунёд этган эди.

Лекин биз табиатни васвасага солувчи йўлдан бормадик; бунақа тажрибалар оқибатида шунақанги тажовузкор мавжудотлар пайдо бўлиши мумкинки, пировардида уларни эплаштириб бўлмай қолади. Атроф-муҳитнинг ифлосланиши натижасида ўзи шундоқ ҳам дунёда даҳшатли мутантлар изғиб юришибди. Кўплар уларни девлар, жинлар билан адаштиришади.

Олинган натижаларнинг ўзиёқ фавкулотда, лекин ўта жиддий хулосалар яшашимиз учун етарли бўлди. Ахир, жами тирик мавжудотларда ирсий ҳосиланинг тузилиши тамойилан бир хил-да. Шу боис ирсий дастурлар бузилганда, одамларда ҳам, товуқ ёки бошқа махлуқотларда ҳам қарийб бир хил жараёнлар кечади. Ўша тажрибалар вақтида биз табиатнинг энг муқаддас ҳилқати — инсоннинг ирсий тилсими (коди) «эшиғи»ни очишга журъат қилмадик. Лекин бу тилсимни ишдан чиқарувчи жараёнларни моделлаштириш учун етарли маълумотлар тўплашга муваффақ бўлдик.

— Демак, сизлар тажриба йўли билан ўлим тилсимоти устидаги мавҳумот пардасини кўтарибсизлар-да?! — дея хитоб қилдим мен ҳаяжонга тушиб.

— Худди шундай! — деб жавоб берди Юра илҳом билан ганида давом этиб. — Инсоннинг ирсий тилсими ишдан чиқарилганда, ирсий ҳосиланинг моддий асоси — суюқ кристаллар эрийди. Оқибатда ундаги ирсий дастурлар сўнади, уларсиз ҳаёт жараёnlари ҳам тўхтади, ўлим муқаррар бўлиб қолади.

— Агар ирсий дастурлар қисман тикланса-чи? — сўрадим мен унинг гапини бўлиб.

— Бу ҳолда турли хасталиклар бошланади, майиб-мажруҳлик белгилари кучайиб, ўлим жараёни узок ва кийин кечади.

— Сиз одамларнинг ирсий ҳосиласи устида тажриба ўтказмаганмиз, дедингиз. Бундай тажрибаларни ўлган одамларда амалга оширса бўлмайдами? — деб сўрадим мен унинг гапларига қизиқишим тобора ортиб.

— Бари бир, бу — Худога шак келтириш, унинг панжасига панжа уриш билан баробар. Табиатнинг шундай мўъжизали ҳилқатлари борки, уларга аралashiш маънавият нуқтаи назаридан шаккокликдир. Мингдан-минг таассуфларки, Ер юзида бундай тажрибалар қачонлардан буён кенг кўламларда ўтказиб келинади.

Лекин бу даҳшатли тажрибалар хусусида сўз юришидан аввал биз дастлаб тушуниб етмаган тажрибага изоҳ бериб ўтишим керак. Тажрибахонада тасодифий бир «ҳодиса» юз бергачгина бунинг тагига етдик.

Биз «арикча»даги ҳужайра ядроларини эритиб, уларнинг ўлим талвасасидаги «оҳ-нола»ларини спектрометрга ёзиб олдик. Сўнгра ишдан чиқарилган ҳосилани «арикча» бўлмасидан чиқариб олдик. Лекин унинг ўрнида пайдо бўлган «бўшлиқ»ни тасодифан лазер билан нурлантирганимизда, у яна ўзидан нур қайтариб, ундан ўлаётган ядроларнинг «оҳ-нола»лари эшитилди.

Қайта-қайта ўтказилган тажрибалар ҳам айни шу натижани берди. Шунда «арикча» бўлмасини яхшилаб ювиб-тозаладик. Аммо «бўшлиқ», бамисоли наймонаси тўлган ядролар билан лиммо-лимдай, ҳамон «оҳ-нола» қиларди. Бу ҳам етмагандай, нур ва товуш тўлқинлари яна кўп кунлар мобайнида сўнмай, атрофга таралиб тураверди. Гўёки «арикча» бўлмасига ўлим фантоми яшириниб олган-у, олимлар уни ҳайдаб чиқаролмай гаранг эдилар.

— Булар ўлаётган ДНК нидолари эди, — дея ганида давом этди Юра ўйчан киёфада. — Ядролар эритилаёт-

ган пайтда қувват-ахбор портлаши юз бериб, ҳаёт ва ўлим ҳақидаги ахбор тилсимланган тўлқин куйқаси — ирсий ҳосиланинг ўзига хос фантомини юзага келтирган-ди. Айни шу фантом номаълум сабабларга кўра ДНК ўлган жойга боғланиб, кетолмай қолган эди.

— Ахир, бу ҳодиса одам ўлганда, жон ёки руҳнинг танадан ажралиб чиқишига ўхшайди-ку?! — хитоб қилдим мен яна ҳайратдан ёқамни ушлаб. — Диний тасаввурлар бўйича ҳам, майитнинг руҳи бир неча кун ўз жасади атрофида учиб юради, дейишади-ку!..

— Ақлингизга балли! — деди Юра уни тўғри тушунаётганимдан янаям хурсанд бўлиб. — Айни шу сабаб спектрометр фантомни роппа-роса қирк кун қайд этгани бежиз эмас — айни шу муддатда ўлган одамнинг қиркка бағишлаб, худойи қилинади!

Аммо қирк кундан сўнг фантом ғойиб бўлди: ё ДНК ўлган жойни тарк этган, ёки у электрон асбоб қайд эта оладиган сарҳадлардан ташқарига чиқиб кетган. Бу — чинакам мўъжиза эди, албатта.

ФОСИҚЛИГИНГ — ЎЗИНГГА ДУШМАН

— Аммо энг қизиғи фантом «арикча»ни тарк этиши арафасида юз берди, — дея маърузасини давом эттирди Ковалев негадир кўзлари ёниб. — Биз ҳали ишдан чиқмаган соғлом ядролар сузиб юрган эритмани олиб, уларни «арикча»даги «бўшлик»қа жойладик, уларнинг ирсий ҳосилалари фавқулудда ўзларини худди эритилган хужайра ядролари каби тута бошлашди. Гўё кимдир ўлдираётгандай, улар ҳам «чинқириб», «оҳ-нола» қилишга тушишди. Соғлом ядроларнинг дастлаб одатдагидек «хотиржам» бўлган спектри ҳам ўлаётганларининг спектрига анча ўхшаш тус олди.

— Бу дегани, — дея изоҳ берди Юра, — ирсият молекулалари ўлаётганда пайдо бўладиган фантом биологик фаолдир, деган маънони билдиради. Улар соғлом молекулаларнинг ҳимоя майдонини ишдан чиқариб, уларга ёзилган ирсий дастурларга салбий таъсир кўрсатиши мумкин. Бу эса, оғир касалликларга олиб келади.

— Айнан қандай касалликларга? — деб сўрадим мен.

— Сўнгги йилларда пайдо бўлган бедаво касалликларга. Бутун дунё олимларининг куч-ғайратларига қарамай, Эбол вируси (СПИД) қандай юкишини аниқлашнинг сира иложи бўлмапти. Улар эса... тебранма ҳара-

кат орқали юқиши мумкин. Шифокорлар бемор танасидаги бедаво касалликни юзага келтирувчи вирусларни йўқотишга уринишаркан, уларнинг биологик жихатдан ўта фаол фантомлари пайдо бўлади. Улар соғлом одамнинг ирсий молекулаларини ишдан чиқариши мумкин. Оқибатда унинг ирсий ҳосиласи нотабиий дастурлар ишлаб чиқара бошлайди. Беморнинг танасида касаллик пайдо килувчи вируслар йўқ, лекин у ҳақиқий Эбол вируслари таъсир кучига эга бўлган фантомга қарши курашади. Фикримизча, СПИД касаллигини аслида ҳеч ердан юктириши мумкин бўлмаган, лекин бари бир қаердандир юктирган бемор билан боғлиқ жумбокни шу тариқа изоҳласа бўлади.

— У ҳолда нега энди ана шу хасталикка чалинган одамларнинг аъзоларидан айна шу вирус топилади? — деб сўрадим мен таҳлика аралаш.

— «Айёр» фантом ирсий ҳосилани шундай ишдан чиқарадики, унинг буйруғи билан тана аъзоларининг ўзи Эбол вирусини ишлаб чиқара бошлайди, яъни йўқдан бор қилади. Ҳар қанча эҳтиёткорликларига қарамай, беморлардаги бу хасталик баъзи шифокорларга юқиб қолаётганининг боиси ҳам мана шунда.

— Ўлай агар, Юра, бу фикрларингни хаёлпараст олимнинг тахайюли деб ўйлаш мумкин! — дея хитоб қилдим мен нохуш бир кайфиятда. — Лекин, таассуфки, булар бари аччиқ ҳақиқатга ўхшайди! СПИДдай даҳшатли хасталик қандай юқишининг моҳиятини ҳеч ким изоҳлаб беролмаётган бир пайтда бу тажрибаларингиз бениҳоя катта аҳамият касб этади! — дедим мен ўйчан қиёфага кириб. — Агар унинг қўзғатувчиси чинданам кўринмас фантомлар бўлса, ундан умуман ҳеч ким қочиб қутулолмас эканда? — деб сўрадим.

— Бир неча йиллик тадқиқотларимиз шунга кўрсатадики, ожиз иммунитет, яъни тананинг касалликка қарши курашиш қобилияти заиф одамларгина бу вирусдан ҳалок бўлишади. Кимда бу иммунитет кучли бўлса, касаллик қўзғатувчилари билан бутун умр бирга яшаб юраверишлари мумкин ва улар унга кўпам зарар келтирмайди. Ҳамма гап нега бизнинг давримизга келиб одамлардаги иммунитет сусайиб кетгани ва уни қандай мустаҳкамлаш муаммосига келиб тақалади. Худди шу масалага биз ва айна вақтда Амиқо ва Япониядаги баъзи олимлар ўтказган тадқиқотлар қутилмаган жавобни беради; бу жавоб баъзи бировларни даҳшатга солса, баъзиларда умид уйғотади.

— Нима қилаётганларини ўзлари ҳам билмай, кўп одамлар ўзларига ўзлари чоҳ қазишади, — деди Юра афсус-надомат билан қовоқ-лунжини осилтириб. — Улар оғир гуноҳларга йўл қўйиб, ўз иммунитетларини сусайтиришади. Масалан, қотиллик содир бўлган пайтда кучли қувват-ахбор порғлаши юз беради: курбон бўлган одамнинг ирсий мажмуидан биологик жиҳатдан ўта фаол фантом ажралиб чиқиб, қотилнинг ирсий тўқималарига хуруж қилади, уларни ишдан чиқаради. Бу эса кучли психоматик хасталикларни юзага келтиради. Агар уни жисмоний хасталиклар енголмаса, у савдойи бўлиши ёки ўзини ўзи ўлдириши хавфи пайдо бўлади.

Яна бир фожиали томони, у ўз уруғ-аймоқларининг ҳам наслини бузади. Унинг ишдан чиққан ирсият мажмуи ўзига ўхшаганларни дунёга келтиради. Қотилнинг авлодлари фанга «номаълум» сабабларга кўра, оғир касалликларга чалинишади, ичкиликка берилишади, телба бўлишади, ўз жонларига ўзлари қасд қилишади.

— Ёпирай! — дея хитоб қилдим мен энди қалбим чинакамига ғам-ғуссага тўлиб. — Сен билан биз ҳам бегона юртда урушаяпмиз, одам ўлдираяпмиз! Демак, биз ҳам қотиллармиз! Сен айтаётган аччиқ қисмат, беҳазил гапираяпман, сен билан бизнинг бошимизда ҳам бор экан-да?!.

— Бўлмасам-чи! — деди Юра куюниб. — Ҳамма фожиа шунда-да! Сен билан биз адои тамом бўлган одамлармиз! Истасанг, тирик мурдалармиз! Шу чокқача ҳеч кимга уқдиролмаган гапларимни сен англаб етганингдан бениҳоя хурсандман, Раҳмат! Лекин... булар ҳам ҳали холва...

— Агар булар холва бўлса, баттарроғи ҳам борми ҳали? — хитоб қилдим мен энди жоним ҳалқумимга келиб.

— Билиб қўй, биродар, — дея гапида давом этди Юра баттар ғамга ботиб, — бола олдириш, яъни аборт ҳам даҳшатли жиноятлардан саналади. Мен бу ерда табиат ва Худога нисбатан фосиқликни назарда тутаман, бу ерда қотил, яъни бола олдирган она кўп мамлакатларда ҳуқуқий маънода қонун доирасида оқланса-да, ўзининг ҳамда келгуси зурриёдларининг руҳи ва танасига шикаст етиши орқали жазоланади.

Фантом оғриқлари нималигини кўплар яхши билишади: аскар урушда қўли ёки оёғи яраланади, уни кесишга мажбур бўлишади, лекин об-ҳаво ёмонлашган кезларда қирқилган оёғи ёки қўли ўрнидаги «бўш» жой

бамисоли яралангандай оғрий бошлайди. Гўдак аборт қилинганда ҳам она ҳомиласи ўрнида худди шунга ўхшаган ҳодиса кечар экан.

— Хуллас, — деди Ковалев гапида давом этиб, — вакуум сўргич ҳомилани бўлак-бўлакларга парчаларкан, унинг фантоми ҳосил бўлиб, шифокорлар қанча тозалашмасин, у она қорнида қолаверади. Бу фантомнинг биологик фаоллиги шу даражада кучлики, у аёлнинг, сўнгра эса, у билан яқин жинсий алоқада бўлган эркакнинг ирсий мажмуини увуштиради. Диний таълимотларда: гўдакни ўлдиришда иштирок этган ота ҳам, она ҳам жазоланади, деб бежиз айтилмаган.

Лекин Юранинг айтишича, энг дахшатлиси бу эмас. Гарчанд қирқ кундан сўнг ҳомила ўрнидаги фантом парчаланиб кетса-да, бачадонда бедаво тўлқин табиатли яра ҳосил бўлиши учун шу муддат етарли. Агар аёл бола олдиргандан сўнг яна ҳомиладор бўлиб қолса ҳамда пушт айни ярадор жойга ўрнашса, гўдак оғир хасталикларга дучор бўлиб, вафот этиши ҳам мумкин.

Ковалевнинг фикрича, гўдак фантоми онасига ўз бахтсиз қисмати ҳақида бутун умр «шикоят» қилиб ўтади, бу ҳақда укалари ва сингиллари, отаси ва ўзига яқинлашган бошқа эркакларга «гапириб» беради. Фақат у ўз сўзларини тилсимланган ирсий тилда айтади ва бу сўзлар уни «эшитган» одамларнинг руҳияти ва тана аъзолари фаолиятини издан чиқаради.

Раҳматилла ғаройиб ҳикояси қандай таъсир қилганини билиш учунми, сукутга толганча, шерикларига бир-бир зимдан тикилди. Саидмансур ака ҳам, Асад ҳам уни чурқ этмай, ҳайрат ва ҳаяжон билан тинглашган, ҳайкалдек қотиб ўтирган Саидбекнинг кўлида эса, қаёқдандир пайдо бўлган диктофон майин ғириллаб ишлаб турарди.

— Беҳазил гапираяпман, Юранинг гаплари чинданам хаёлпараст бир олимнинг тахайюли бўлганида, бу дунёда каминадан бахтиёрроқ одам бўлмасди! — дея аста гапини давом эттирди Раҳматилла ҳамон ўша ғамгин қиёфада. — Лекин у ҳақиқий олим, чинакам фан соҳиби — буларни ўйлаб топиши мумкин эмас эди! Мингдан-минг таассуфларки, Юрага узоқ яшаш насиб этмади, аслида урушни елкасининг чуқури ҳам кўрмаслиги лозим бўлган бу зиёли, асилзода йигит навбатдаги жангларнинг бирида дайди ўкнинг қурбони бўлди. Раҳматликнинг жасадини ўз кўлим билан темир тобутга жойладим, ғайридин бўлса-да, жойи жаннатда бўлишини

тилаб, дуо ўқидим. Чунки у чинданам жаннатий йигит эди.

Ўлай агар, Юра айтган гаплар мен ўйлагандан анча жиддийроқ бўлиб чиқди, камина кейинчалик буни ўз ҳаётий тажрибамда кўрдим. Юртимга қайтгач, баъзан бир ўзим ёлғиз қолган кезларимда дунё кўзимга қоронғи кўришиб, телбаваш бир руҳий ҳолатга кираман. Ярим мудроқ ҳолатда кўз олдимдан даҳшатли уруш манзаралари худди кино тасмасидагидай кетма-кет ўтаверади, ўтаверади... Кейин йўлимда бир-бирларини дўппослаган, осган, чопган, отган мурдалар пайдо бўлиб, улар мени кўришлари билан ўзаро бирлашиб, вазоҳат билан каминанага хужумга ўтишади. Бири кўксимга ханжар уради, бири пешонамга милтигининг нилини тираб, тепкисини босади, яна бири устимга бомба улоқтиради. Тағин бирови улкан ойболта кўтариб, танамни бурда-бурда қилиб қиймалай бошлайди. Яна кимдир сапчадай узиб ташланган калламга милтигининг найзасини тикиб, худди байроқдай юқорига кўтаради. Кейин буларнинг барини йиғштириб, улкан қора қопга тикишади-да, ахлат ташланадиган баҳайбат жарга итқитиб юборишади. Беҳазил гапираяпман, бу ердаги даҳшатли манзараларни тасвирлашга ҳам тилим ожиз. Ҳаммаёқни зимистон қоплаган, атрофни димоғни ёргудай қўланса ҳидлар тутган, юходай ютаман деб, биқирлаб қайнаб ётган ботқоқликлар, уёқдан-буёққа изғиб юрган аллақандай ёввойи, алмойи-жалмойи махлуқотлар, ўткир тишли бўрсикдай-бўрсикдай каламушлар, калхатдай-калхатдай тим қора кўршапалаклар шовқин-сурон кўтариб, ўтакангни ёраман, дейди. Улар ҳар томондан жисмим бўлаклари солинган қопга ёпишиб, уни бурда-бурда қилиб ташлашади. Кейин ҳаммаёққа қонимни сачратиб, талашиб-тортишиб, очофатлик билан суякларимни ғажий бошлашади. Буларнинг барини юқоридан кузатиб турган руҳим ҳунг тушиб йиғлашга тушади. Сўнгра руҳимга хужум бошланади. Уни баҳайбат айиқларга ўхшаган жундор махлуқлар ўраб олиб, оёқ-қўлларимдан ушлаганча, қаёққадир судраб кетишади. Руҳим ёнида ноҳос ойболта қўлтиқлаган Азроил пайдо бўлади-ю, эсхонам чиқиб, тўрга илинган балиқдек типирчилашга тушаман. Ўлим фариштаси ойболтасини юқорига кўтаради-ю, зарб билан пастга йўналтиради.

Бор овозим билан бақираман, жон ҳолатда сакраб ўрнимдан тураман. Юрагим кўксимни ёриб чиққудай гупиллаб уради. Ниҳоят, ўзимга келиб, ётоқхонамда танҳо

ётганимни кўраман, елкамдан тоғ ағдарилгандай енгил тортиб, қайта ўзимни тўшакка ташлайман...

Раҳматилла бир лаҳза тин олиб, сукутга толди. Олидида турган ниёладаги сувдан икки-уч хўплади.

Суҳбатдошлари унга ҳайрат ичра ағрайиб тикилишар, шу топда бирон сўз ҳам ортиқчадай туюларди. Бир лаҳзалик сукутни яна собиқ жангчининг ўзи бузди; Саидбекка юзланиб:

— Ҳамма гапларимни ёзиб олдинг-а? Қойилман!.. — деди яна қувноқ кайфиятга кириб (уруш унинг иродасини пўлатдай тоблаган, ўз руҳий ҳолатини истаган пайтда ўзи хоҳлаган кўйга сола биларди). — Шустрий йигит экансан.

— «Сирли олам»га суҳбатингиз тайёр деб ҳисоблайверишингиз мумкин, — деди Саидбек ҳам бўш келмай. — Аммо-лекин шов-шувга арзийдиган даҳшатли суҳбат бўлади!

— Чинданам у катта шов-шувга сабаб бўлади, — деди Саидмансур ака Раҳматилланинг ҳикояси таъсиридами, ҳамон ҳаяжонини босолмай. Юранг раҳматлик чинданам ҳақиқий олим, фақат биологгина эмас, чўнг файласуф ҳам бўлган экан. Чунки у одамзотни асрлардан буён қийнаб келаётган жаҳоншумул муаммонинг илдиэларигача етиб бора олган!..

— Жуда тўғри айтдингиз, — тасдиқлади дўстининг гаплари таъсирида чуқур ўйга толган Асад офир хўрсиниб. — Қотил ва унинг уруғ-аймоқлари у йўл қўйган гуноҳ касрига қолиши ҳодисаси диний фалсафа билимдонларига азалдан маълум. Улар ҳаммавақт: одам ўлдириш — энг офир гуноҳ, агар қотил чин юракдан тавба-тазарру қилмаса ёки унинг уруғ-аймоқлари Худога истиғфор келтиришмаса, бу гуноҳ қотилнинг бутун авлодлари бўйнига офир юк бўлиб тушади, деб ҳисоблашган.

— Балли, Асаджон, — деди профессор ҳам унинг фикрини қувватлаб, — бу фожиалардан қандай қутулиш йўлларини олимлар ҳозирча билишмайди. Лекин фан ва дин уйғун иш олиб борган тақдирдагина, чамаси, бу мураккаб саволларга жавоб топиш мумкин.

— Сизга муҳбир сифатида икки-уч савол берсам майлими, Раҳматилла ака? — дея энди суҳбатга Саидбек аралашди.

— Марҳамат, марҳамат, укажон, агар яхшилаб ёзсанг, истаган саволингга жавоб беришга тайёрман, — деди собиқ жангчи хушчақчақ кайфиятда.

— Алахсираш деймизми, галлюцинациями, — ҳалиги уруш асорати — сизда тез-тез бўлиб турадимми?

— Уни истаган номда атайверишинг мумкин, бу — сенинг ишинг, лекин камина авваллари ҳар ҳафта мана шунақа алоғ-чалог тушлар кўриб чиқардим. Буни туш дейиш ҳам қийин, чунки воқеалар, тимсоллар ва манзаралар худди ўнгингдагидай кечади, беҳазил гапираянман, ўшандай руҳий ҳолатда биров билан уришсам, баъзан танамнинг калтак, пичоқ ёки ўқ теккан жойларида ҳатто излар ҳам қоларди. Лекин кейинчалик мен фаол ҳаёт кечириб, иложи борича ёлғиз қолмасликка интилдим, ичкиликка атайин берилиб, бақувват овқатланишни одат қилдим. Шундан кейингина сен ҳали «уруш асорати» деб атаган нарса сал чекина бошлади.

— Сиз ўзингизни қотил ёки гуноҳкор деб ҳисоблайсизми?

— Албатта.

— Нега энди? Сиз урушда ўз ҳарбий бурчингизни адо этгансиз-ку?

— Бари бир, қанча бегуноҳ одамларнинг ёстиғини қуритганман, ахир!

— Ўша уруш асорати ёки сиз гуноҳ деб атаган нарса билан боғлиқ ҳасталиқларингиз фарзандларингизга ўтиши хавфи борми?

— Худога минг қатла шукур: бундай хавф йўқ! Чунки мен учала ўғлимни ҳам урушга кетмасимдан аввал дунёга келтирганман. Менинг ирсий тизимимни эса уруш аллақачон издан чиқарган.

— Раҳмат, ака, бошқа саволим йўқ.

Уларнинг ортига келиб турган уй бекаси — ўрта ёшлардаги сўлим аёл Саидбекнинг диктофонни ўчиришини кутиб турди-да, ниҳоят, тоқати тоқ бўлиб сўз қотди:

— Ҳой, менга қаранглар, йигитлар, сизлар бугун овқатланасизларми ўзи ё йўқми? Ош ҳам тагига олиб кетди-ку, жонивор.

Раҳматилла кафтларини бир-бирига ишқалаб, қувноқ кайфиятда кичкирди:

— Опкелинг-е, янгажон! Йўқса бизнинг гапимиз эрталабгача тугамайди. Овқатланмаган номард! Домла, сиз ҳам юзтадан қуйинг, бўла қолинг, томоқ тақиллаб кетди, ахир! Мана бу бошқа гап! Доим шунақа ўзимни ўзим хурсанд қилиб юраман, йўқса...

Собиқ жангчи шундай деб, кўлидаги қадахини газот юқорига кўтарди.

БОТИНИЙ СУҲБАТ

Сўнги кунларда Назиранинг аллақандай паришон, ланж кайфиятда юрганини биринчи найқаган одам Баҳром Шайх ота бўлди. Чунки у уччала неварасини ҳам синчковлик ила кузатар, уларнинг хатти-ҳаракатларидаги арзимаган ўзгариш ҳам унинг эътиборидан четда қолмас эди. Буни у дастлаб қизнинг ўқишдан чарчаб келаётганига йўйди. Лекин кун сайин уни янада ғалатироқ, ҳатто қандайдир девонасифат бир ҳолатда кўриб, хавотирга тушиб қолди. Шубҳасини болаларнинг бувисига айтган эди, унинг ҳам кўнглига ғулғула инди.

— Чинданам у сал ғалатироқ бўлиб қолди, — деди Мунаввархон ая ташвишли қиёфада унинг фикрига қўшилиб. — Гаплариям озгина пойинтар-сойинтар туюлувди-я... Ё кўз текканмикин?

— Кўз теккан ёки анави фолбин аёл ҳам бир бало қилган бўлиши мумкин.

— Қурмагур, жуда серқатнов бўлиб қолди, девдим-а, иссиқ-совуқ қилганам бўлиши мумкин. Кийимларини бир текшириб кўриш керак, афсун ўқиб, игна-пигна қадаб кетган ёки амал қилинган дамлама ичирган бўлишмасин яна...

Баҳром Шайх ота пича ўйланиб турди-да, бир қарорга келди чоғи:

— Ота-онасига ҳозирча индамай турайлик, — деди қовоғини уюб. — Хавотир олиб юришмасин яна. Ўзлари шундоғам анча азият чекишди. Қизларга ўзинг қарагин, бугун сал барвақтроқ ётишсин. Мен хуфтон намозидан кейин иссиқ-совуқни даф қиладиган «Юнус» сурасидан оятлар ўқиб, катта буваларининг руҳи покларидан кўмак сўрайман. Булар ёрдам бермаса, руҳоний дўхтурларга мурожаат қилишимизга тўғри келади...

Опа-сингиллар Мунаввархон аянинг саъй-ҳаракати билан бугун одатдагидан барвақтроқ ётишди. Чирокни ўчиришгач, улар кўрпага кириб, кўпинча алламаҳалгача гангир-гунгир гаплашиб ётишарди. Лекин бугун ундай бўлмади. Наргиза ган очиб:

— Опа, сенга нима бўлди? — деди-ю, Назиранинг умуман суҳбатга майли йўқлиги, нохуш авзойини кўриб, жим бўла қолди. Лекин кенжа синглиси Нафиса ётган жойида туйқусдан ҳеч ким тушунмайдиган ўта қадимий тилда ғалати бир оятни ўқишга тушиб кетди-ю, шунинг таъсиридами, катта опаси бир пасда пишиллаб уйкуга кетди.

— Вой, нима ўқидинг? — шивирлаб сўради Наргиза бошини кўтариб.

— Билмайман, — деди Нафиса ўзи ҳам ажабланиб. — Кўзимни юмишим билан Шайх Тохир бувам рўпарамга келиб: «Ўқи!» — дегандай бўлдилар, кейин ўз-ўзидан ўқиб кетавердим...

Бирдан қиз қўлини ёстикқа тираб, қаддини ростлади:

— Вой! Бувам чинданам шу ерда эканлар! — дея хитоб қилди у тўрдаги нимкат тарафга кўзлари ёниб тикиларкан. — Ассаломалайкум, буважон!

— Ассаломалайкум! — деди Наргиза ҳам ҳаяжон ичида гавдасини кўтариб. Катта буvasи ташрифини у ҳам пайқаган эди.

— Ваалайкум ассалом, кизалоқларим! — деди оппоқ кийимда нимкатда чордона куриб ўтирган бувалари чевараларига бағишлаб дуо ўқиб, фотиҳа қиларкан. Ним қоронғилик кўйнида у ўзидан сутдай оппоқ, инакдай майин нур таратар эди. Шайх Тохир бувалари худди Баҳром Шайх буваларига ўхшаб узун мошгурунч соқолини аста тутамларкан, вазмин оҳангда гап бошлади: — Жигаргўшаларим, Назирахон опангизнинг ғалати аҳволидан ажабланмагайсизлар. Шайтони ланин анга қарши тағин фитна бошламиш. Биз баримиз ул лаънатининг хуружини қайтармоқ пайидадурмиз. Локин биз баъзи ишларда ожизлик қилмоқдадурмиз, илло, биз — ботиний руҳлармиз ва айни фурсатда жасадга муҳтожмиз. Шу боис зарурат туғилганда, аҳён-аҳён сизларнинг вужудларингиздан фойдаланиб иш юритсак, бундан кўп ташвиш чекмагайсизлар. Ҳозир биз шул тариқа Нафисахоннинг жисмида нозил бўлиб, Назирахон опангизни ухлатиб қўймишмиз. Чунки у айни чоғда чўнг буваларинг Шайх Хожа Асрор ҳазрат ила рухий мулоқотда бўлмоғи жоиз. Ул ила шу тарзда суҳбатлашмоқчи бўлғонимиз боиси зохирда анинг руҳи ёвуз ботиний кучлар томонидин булғангандур, уйқу ҳолатидагина қизимиз ила ёдида қолар даражада холис гаплаша олурмиз. Ул карами улуғ ҳазрат Назирахонга кўп ҳикматли панд-насихатлар айтурлар, сизлар англаб етолмаётган кўп жумбоқларнинг ечимини ойдинлаштиурлар. Эртадин опангиз хонадонингизни вақтинча тарк этур. Бундан кўп хавотир қилмагайсизлар. Бу ҳам Парвардигорнинг навбатдаги бир синовидур. Ота-онангиз, бувангиз ва бувингизга ҳам айнан шундоқ деб уқдирингиз. Ушбул синов оқибатинда Назирахон комиллик сари яна бир поғона юқори кўтарилур. Пировардида охири бахайр бўлур. Эмди гаплашмай, яхши

тушлар кўриб ухланглар, қизалоқларим! Ҳозирча сизлар билан хайрлашурмен. Хайрли тун!..

Шайх Тоҳир бувалари шундай деб, хавога сингиб кетгандай аста кўздан ғойиб бўлди.

Қизлар ҳам жойларига ётиб, кўрналарини устиларига тортишди.

Назираҳон эса айти дамда ғаройиб туш кўраётганди.

... Боғи Эрамдай табиатнинг гўзал бир гўшаси... Чаман-чаман гуллар барқ уриб очилган: лола, нарғиз, атиргул, садарайҳон, жамбил... Ариқларда шаффоф булок сувлари шарқираб оқади... Кўм-кўк осмонда оккушлар сафи асоси йўқ учбурчак шаклида Қуёш сари вазмин қанот қоқишади. Булбулигўёнинг ёқимли хониши борлиқ табиат, наботот ва хайвонот дунёсини бамисоли аллалаётгандай...

Назира сўлим боғ ўртасидаги ингичка олтин таянчларга маҳкамланган томи нафис хаворанг мато ила ёнилган думалоқ айвондаги тилла курсида ўйчан ҳолда сукутга толган. Унинг руҳияти бамисоли иккига бўлингандай, гўё у ўзи билан ўзи баҳслашаётгандай. Аслида ҳам шундай. Вужудига кириб олган номаълум Рух гўё суҳбатга чорлаётгандай қиз қалбига ғулғула солади.

— Сиз кимсиз? Қаердасиз ўзи?

— Камина чўнг буваларингиздин Шайх Хожа Асрормен, сизнинг вужудингизда нозил бўлмишмен.

— Ассалому алайкум, буважон! Мени маъзур тутинг, буважон, сизни танимабман...

— Ваалайкум ассалом, она қизим! Пешонангизга яна бир синов ёзиглик эрмиш. Сизни андин бохабар этмак учун Арши Аълодин ташриф буюрмишмен.

— Яна қандай синов экан, буважон?

— Бу ҳақда кейин. Аввало сизни ҳозир ўта безовта қилаётган жиддий муаммо хусусинда суҳбат курсак.

— Ҳа, буважон, мен чинданам қайлигим Саидбек акадан жиддий хавотирдаман.

— Хабарим бордур.

— Агар мен унга нисбатан ўз севгимдан воз кечмасам, уни ўлдиришмоқчи.

— Билурмен, она қизим.

— Мен нима қилай? Маслаҳатингизга муҳтожман, буважон!

— Ҳодисотларни ўз йўналишинда кечмоғига йўл бергайдурсиз. Локин ўлимдан қўрқмагайсиз.

— Қандай қўрқмай, ахир? Улар мени бу дунёдаги севгимдан мангу жудо қилишмоқчи.

— Ранж топмагайсиз, бари жойида бўлгай. Махбу-бингизга қасд қилишган тақдирда ҳам ҳеч нимарса ўзгармас. Чунки ўлим — аслида йўқ нарса.

— Нега энди?

— Чунки ўлим — бу одамлар ўйлаб топгон чўпчак. Оламнинг интиҳоси бўлмаганидек, табиатда ҳам ўлим бўлмас. Рўпарангиздаги чексизликни кўра туриб, интиҳодин кўрқмоққа не ҳожат? Мангулик, абадият мавжуд, холос. Биз, Арши Аъло аҳли, ўлим нималигини тушунмасмиз. Ўлим — сукунат, осойишталик дегани. Биз эрсак, мангу ҳаракатдадурмиз.

— Ўлим бўлмаса, туғилиш ҳам, келажак ҳаёт ҳам йўқ экан-да?

— Келажак ҳам йўқ.

— Унда нима бор ўзи?

— Табиий тадрижнинг мангу ҳаракати, сизлар атом-молекулалар деб атайдиган заррачаларнинг вақт ва фазода абадий кўчиб юрмоғи бор. Истасангиз, қизим, бул фикримни сизга ҳозироқ амалда исботлаб берурмен.

— Бош устига, буважон.

— Каминани тасаввурингизда жонлантирмоққа интилгайсиз. Мени қандоқ қиёфада кўрмоқни истарсиз?.. Балли, уқдим, она қизим. Эмди каминага синчиклаброк боқинг: сиртки қобим узлуксиз титраб-ҳилпираб турмиш, у балқиб, товланиб, тўлқинланиб, турфа-туман шакл ва рангларга кирмоқ учун ҳамиша ҳозир у нозир. Камина сизнинг тасаввурингиз истаган ҳамма нимарсага эврила олмоққа қодирмен. Айни дамда сизнинг фикрингизга айлангандурмен. Локин ҳали менинг бир вақтлар ўрта асрларда зоҳир бўлгани каби юлдузли онларим етиб келмамиш. Ҳозирча камина — сирли Ҳечнимамен. Қачондир мени ташкил этгон Коинот заррачалари ўзаро чирмашиб-чатишиб, қайта тузилиб, каминага Ҳечнимадин моддий дунёнинг маҳобатли мавжудотига айланмоқ имконини берур. Локин бу сизларнинг ҳаётингиз каби узок давом этмас, Сиз — мулки олам одамлари тор маънода умр деб айтайдурфон қисқа муддатни ўтаб бўлгоч, мен яна сон-саноксиз заррачаларга бўлиниб кетурмен. Фазода алар миллиард-миллиардлаб кезиб юришур, алар ҳеч қачон ўлмайдурлар, йўқолмайдурлар, ўзгармайдурлар ҳам. Эҳтимол, камина ўз заррачаларининг бир қисмини анави гуркираб хушбўй хидлар таратаётган атиргул ёхуд садарайхонга берурмен; бир қисмим ҳув наридаги ариққа, пировардида ёмғирга айланиб, яна ерга ёғмоқ учун об-ҳаёт бўлиб қуйилур; бир қисмимни балки эмди

туфилаётган думли юлдузнинг мағзига туҳфа этурмен; бир қисмим кўкда учаётган анави оккушлар тимсолида нарвоз қилур; яна бир қисмим она қорнидаги ҳомилага айланур. Сўнгра яна ўз ҳолимға қайтурмен. Тагин парчаланиб кетурмен. Ҳаёт абадул-абад шундай кечур: бугун парчалансам, чархи фалак янглиғ эртага яна ўз ҳолимға қайтаверурмен. Табиат ва моддалар алмашинуви мангу бўлғонидек, камина ҳам абадиймен. Сиз бўлсангиз, қандайдир ўлимдин хавотирдасиз. Қўркманг, она қизим. У — сиз ўйлаганчалик ваҳимали эрмас. Ҳаёт — фақат хурсандчилик бўлмаганидек, ўлимнинг ҳам ҳеч қандай даҳшатли жойи йўқдур. Ҳаммаёкда ҳаммавақт бир хилдаги жараёнлар кечаверур: алар бари — заррачаларнинг айқаш-уйқаш ҳаракати ва атом-молекулаларнинг турфа ҳолатларда товланишларидан бўлак нарса эрмас.

— Демак, мен ҳам сизга ўхшаб мангу яшайвераманми? Демак, Саидбек акам ҳам ўлмас эканлар-да?

— Албатта. Истасангиз, маҳбубингизни ҳам ҳозир кўрмоғингиз мумкин.

— Қандай қилиб? Ахир, улар ҳали ўлмаганлар-ку?

— Гапимга диққат ила кулоқ тутинг, қизгинам: бу ҳадсиз оламда ҳамма нимарсалар — моддалар ва шакллардин ташкил топмиш. Сизлар кўра оладурғон ўлим шундин иборатдурки, йўқ бўлаётган мавжудотларда ҳаёт ибтидоларини ўзаро боғлаб тургувчи занжирлар узилажак ва алар алоҳида-алоҳида яшай бошлаюрлар. Локин аларнинг бир-бирларига интилишлари ўзгармай қолаверур. Маълум шароитларда яна аларнинг одамзот кўра оладурғон фавқулудда бирикмасини бунёд этмоқ мумкин. Ўлиб кетган қариндошингиз, яқинингиз, ҳатто бирон тирик одамингизнинг руҳини кўрмоқ истасангиз, ярим тунда, тўлин ой осмоннинг қоқ тиккасига келган паллада ғусл ва ибодат қилиб, кимсасиз далага чиқинг-да, тиз чўқинг. Сўнг Катта Айиқ юлдуз буржига нигоҳингизни қадаб, кимни кўришни хоҳласангиз, ўшал зот хусусинда ўйга толинг. Ҳеч нимарсага фикрингизни чалғитмай, иложи боринча нафас олмай, сабр-тоқат ила кутингиз, шунда истаган одамингиз худди тирикдай ёнингизга келиб ўлтирур.

Мен ўзимни айни дамда сизнинг фикрингизмен, дедим. Биз алоҳида-алоҳида мавжудотлармиз-у, локин бизни ажратмоқ ҳам мумкин эрмас. Сиз ўз хоҳишларингизни қониқтираркансиз, билиб-билмай вужудингиздаги каминани ҳам бу қониқишдан баҳра этурсиз. Камина ҳам

ҳозир бўлажак куёвимиз Саидбекни кўрмоқни ихтиёр этмишмен...

Шундай деб, Шайх Хожа Асрор буванинг руҳи пок-лари бир лаҳза тин олиб, сукутга толди. Шу заҳоти Назира ўзини тўлин ой қоқ тиккага келган чароғон тун оғушида кўрди. Осмонда катта-кичик сон-саноксиз юлдузлар милтиллайди. Кенг даладаги энди куртак боғлаган ғалла бошоқлари енгил шабадада аста тебранади. Чор-атрофдан чигирткаларнинг майин чириллаган овозлари қулоққа чалинади. Назиранинг миясида ноҳос чўнг бувасининг:

— Ўй суринг! Саидбекни ҳузурингизга чорлаб, хаёлингизда жонлантинг! — деган овози янгради.

Қиз ўйга толади. Маҳбубини зўр бериб кўз олдига келтиришга уринади, кўп ўтмай, унинг ўша «Ўзбекистон» меҳмонхонаси тагидаги шинам қаҳвахонада ўзининг рўпарасида ўтирганидаги ёқимтой қиёфаси гавдаланади. Яна бир зумдан сўнг йигит қизнинг қаршисида моддий кўринишда пайдо бўлиб, майин жилмайганча унга тикилади.

— Салом, жоним! — дейди у кўтаринки кайфиятда Назиранинг кўзларидан нигоҳини узмай. — Ҳозиргина сиз ҳақингизда ўйлаб ўтиргандим, энди тушимга қираяп-сиз чоғи?

Қиз унинг саломига алик оларкан, бошини чайқайди:

— Йўқ, бу туш эмас, азизим! Биз сиз билан муроқаб-а амали ёрдамида руҳий мулоқот қиляпмиз.

— Биз қаердамиз ўзи?

— Боғи Эрамда шекилли. Лекин бунинг аҳамияти йўқ, руҳларимиз учун макон тушунчаси мавжуд эмас.

— Кўринишингиз безовта, нимадан ташвишдасиз, жоним?

— Сизнинг ҳаётингиз учун хавотирдаман, Саидбек ака!

— Бу нима деганингиз? Менинг нимамдан хавотир қиласиз?

— Назаримда, сизга ўлим хавф солаётгандай.

— Мен фақат Худодан кўрқаман, лекин ўлимдан кўрқмайман.

— Яшанг, Саидбек ака! — бу энди Назиранинг руҳи билан уйғунлашган чўнг бувасининг фикри эди. — Мен бундан хурсандман. Лекин бари бир сизни ўша хавфдан асраб қолишим керак.

— У қанақа хавф, ахир?

— Ўлим хавфи.

— Агар сизнинг васлингиз йўлида ўлим билан юзма-юз чиқиш лозим бўлса, мен бунга ҳамиша тайёрман!

— Раҳмат, Саидбек ака! Қалбимда чироқ ёққандай бўлдингиз. Лекин бари бир мен сизга юрагим тўридаги бир ганни айтиб қўйишим керак!

— Нима гап экан у?

— Ҳар қандай шароитда, орамизда қандай фавқулодда ҳодисалар юз бермасин, қалбан ва жисман мен сизникиман! Ўлсам ҳам сизни деб ўламан!

— Ё фалак! Ҳеч нарсага тушунолмаёпман? Аниқроқ гапирсангиз: бизга кимлар бунчалик хавф сола олиши мумкин?

— Ёвуз ботиний кучлар...

— Ўлай агар, яна ҳеч нимани тушунмадим. Жинлар демоқчимисиз?

— Эҳтимол, ўшалардир. Ўзим ҳам яхши укмайман.

— Очикроқ гапираверинг, мен бу гапларни ҳар ҳолда тушунаман.

— Вақтимиз тугаяпти, сиз ҳозир яна заррачаларга айланиб, кўздан ғойиб бўласиз. Мен эртадан қирқ кун чилла ўтирмақчиман.

— Бу жуда қизиқ гап, жоним! Буни ҳам мен тўғри тушуна олишга қодирман. Лекин бунга қандай зарурат бор?

— Зарурат бор...

— Қаерда чилла ўтирмақчисиз?

— Ҳозирча буни ўзи ҳам билмайман. Лекин қирқ кунгача мени излаб овора бўлманглар.

— Нималар деяпсиз, жоним?! Сизни бир кун кўрмасам ҳам...

Шу пайт Саидбекнинг руҳи қайноқ сувда зудтар эриб бораётган муздай аста хиралаша бошлади. Кейин буткул кўздан ғойиб бўлди.

— Асосий гапларингизни айтиб улгурдингиз, — деди Шайх Хожа Асрор буvasининг руҳи поклари қизни юпатиб. — Эмди мириқиб ухланг! Эрта тонгданоқ нафақат сиз учун, балки бутун оилангиз учун жиддий синов бошланур. Локин кўп ташвиш чекманг. Биз сизни ёлғиз қолдирмасмиз. Хайрли тун, она қизим!

— Хайрли тун, буважон!..

ҲАЁТ ВА ҲАЁЛОТ

(Адабий ўйлар)

Сўнги йилларда кўпчилик одамлар тирикчилик ташвишларига берилиб, тасаввур, орзу қилишдек ноёб қобилиятларини унутиб қўйишмаяптими? Бир вақтлар ақл бовар қилмас афсона ва эртақлар, дoston ва ривоятларни тўкиб чиқарган хаёлпарастлар қаёққа ройиб бўлишди? Кундалик турмушимиздан некбинлик — оптимизм, поэзия йўқолиб бораётгандай...

Эҳтимол, вақтинчалик иқтисодий қийинчиликлар туфайли ҳаётимизда ижобий маънодаги хаёлпарастлар тобора камайиб бораётгани ростдир. Лекин улар буткул йўқолиб кетди, дейишга бизда асос йўқ. Бахтимизга, эзгу орзуларга берилиб, уларни ҳаётга жорий этишга интилаётган фидойий одамлар оз эмас. Бундайлар олимлар ва муҳандислар, тижоратчилар ва шоир-ёзувчилар орасида ҳам бор. Ҳаёл суришни, орзу қилишни ўзига касб қилиб олганлар орасида фантаст-адиблар алоҳида ўрин тутишади. Улар орзу ва ҳаёлот ёрдамида улкан ҳақиқатлар сари сўқмоқлар очишади. (Шунинг учун ҳам ҳар қандай фантастика бир кун келиб ҳаёлни ҳақиқатга айлантиради).

Ҳақиқат сари йўл топиш учун эса, ҳамма вақт мураккаб Коинот кенгликларига кўтарилиш шарт эмас. Бунга инсон ўз-ўзини англаш, руҳий камолот орқали эришуви мумкин. Бунинг учун онгинг маълум ҳолатларини фаллаштириш, унинг илоҳий жиҳатларини ўзлаштириш керак. Бу инсонни муқаддас ҳақиқатларга яқинлаштирибгина қолмай, унинг тақдирини ҳам ўзгартириши мумкин.

Инсон руҳиятининг яширин сир-синоатларига эътиқод сўнги ўн йилликларда Ғарб тафаккурининг характерли хусусиятига айланди.

Америкалик атоқли руҳшунос олим У. Жемс XX аср Овруро адабиётида биринчи бўлиб: «Инсон руҳияти турфа-туман ҳолатларда бўлиши мумкин», — деган фикрни илгари сурди.

«Бизнинг одатдаги муътадил онгимиз — тафаккурнинг бир шакли, холос, — деб ёзганди у. — Унинг бошқа, тамомила ўзгача шакллари ҳам у билан ёнма-ён

мавжуд». Олимнинг фикрича, онгнинг яширин шаклларисиз олам манзарасини тўлиқ тасаввур қилиб бўлмайди.

Хўш, онгнинг яширин шакллари деганда биз нимани тушунишимиз керак?

Булар — одамзот хали ўзи англаб етмаган онг турларидир. Унга аввало самовий онг киради. Маълумки, самовий онг деганда, инсон тафаккури Коинот микёсидаги улкан руҳий уммонга уланиб кетиши тушунилади. Бунга мистик экстаз, яъни дарвешона зикр, жазава ҳолатига ўтиш, муроқабаси, яъни транс ҳолатига кириш орқали эришилади.

Яширин онгнинг яна бир тури илоҳий онгдир. Илоҳий онг турли динлар, Шарқда, масалан, ислом маданияти ва фалсафаси ҳамда мусулмон мистикаси саналмиш тасаввуфнинг моҳиятини англаш орқали қўлга киритилади. Ҳозирги кунда онгнинг сирли жиҳатларини янада ойдинлаштирувчи кучли омил сифатида Шарқ диний таълимотлари бутун дунё, айниқса, Овруно халқларида катта қизиқиш уйғотмоқда. Илло, буюк донишманд Жалололдин Румий фикрича, ботиний моҳият (Аллоҳнинг якка-ягона, яратувчи эканлиги) инсон ақлий мушоҳадасига етиб борганда, мўмин ҳам, ғайридин ҳам зоҳиран бир хил даражага келади. Назаримда, ҳозир айти шу жараён кечмоқда.

Мистиканинг йирик назариётчиларидан бири америкалик руҳшунос олим Тимоти Лирининг таъкидлашича, фан ва дин бир-бирларига душман эмас, аксинча, муроқабаси, Тангри васфи ва зикри каби алоҳида руҳий ҳолатга туша олувчи одамлар фан ўтказадиган тажрибаларни амалга оширишган. Жазава, ғойибдан кўриш, илоҳий тушлар, галлюцинациялар, руҳий фантомларни диний сўзлар ёрдамидагина эмас, балки физик ва биологик фанлар тилида ҳам изоҳлаш мумкин. Аксарият ҳолларда дин тажрибаси ҳам, фан тажрибаси ҳам бир хил натижа беради.

Масалан, онгнинг ўзга ўлчамига ўтган одам ўз танасини бошқара олади. У юраги, буйраги, жигари ва бошқа аъзоларидан товуш қабул қилади, уларнинг тузилиши, фаоллигини ҳис этади. Айти вақтда бундай одам қалб кўзи орқали бутун Коинотни камраб олиш қудратига эга. Лирининг фикрича, қадимги замон сўфийлари, тантра соҳиблари буюклигининг сирини ҳам мана шунда. Улар инсон танасини Парвардигор ижодининг олий чўққиси, деб қарашган.

Ҳозирги даврда бутун дунёда мистикага қизиқиш тобора кучайиб бораётганининг боиси ҳам мана шунда, деб ўйлайман.

Шўролар даврида илоҳиёт, мистика очикдан-очик фанга қарама-қарши қўйилар эди. Мактабларда болалар Худо йўқ, деб даҳрийлик руҳида ўқитилар, руҳлар, арвоқлар, шайтон ва жин-алвастилар ҳақида ган ҳам бўлиши мумкин эмас эди.

Ваҳоланки атеизм, яъни даҳрийлик фоний дунёда яшаётган жами одамларда ҳеч қандай муайян умид тугдирмайди. Унинг ҳақлиги ҳам ҳеч қачон исбот қилинган эмас. Нега энди унга узоқ йиллар мобайнида ҳадеб ялтоқланиб сиғиниб келдик? Бу давр ичида биз ўз-ўзимизни: «Даҳрийлик менинг келажак-истикболим учун қандай орзу-умидлар берди?» — дея сўроқладикми.

Ҳаёт ноҳақликларга тўлалигини ҳаммамиз яхши биламиз. Жамиятимизнинг ҳар бир аъзоси бундан турфатуман шароитларда изтиробга тушган, озор чеккан. Даҳрийлик Худо борлигини инкор қилади, айна шу иши билан ҳақиқатнинг тўлиқ қарор топишига ҳеч қандай илнж қолдирмайди.

Агар ҳозирги ҳаётимиз жаннатга айланган тақдирда ҳам, даҳрийлик инсон ўлимидан кейин уни ҳар қандай умид туйғусидан маҳрум қилади.

Биз ҳаммамиз улкан ҳаёт уммонида баъзан хасталанамиз, қалбимиз яраланиб, маънавий йўқотишларга дуч келамиз. Юракларимиз бу хасталик ва йўқотишларнинг маъноси ва қимматини билишга интилади. Атеизм: эҳтимол, келажак авлодлар учун бунинг нафи тегар, лекин инсон шахси учун бу изтироблар бемаъни ва бефойдадир, деб жавоб беради. Бундай фалсафа бузғунчиликдан бошқа нарса эмас.

Даҳрийлик виждон қийнонига учраган одамларга ҳам ҳеч қандай таскин бермайди. Биз ўтмишда йўл қўйган хатоларимиз олдида виждон азобига душвор бўлар эканмиз, ёмон қилмишларимиз ҳеч қандай аҳамиятга эга эмас, дея бизни овутиш ўта бемаъни тасаллидир. Бундай жавобдан на онгимиз, на виждонимиз коникиш ҳисси туюди.

Мутлақ Ҳақиқат шундан иборатки, Яратувчи Зот мавжуддир. У Ерни, Коинотни, уни ўраб турган бутун борлиқни, сени, мени ва жами бошқа нарсаларни бунёд этган. Атроф-муҳитнинг жами мавжудотларга қирон келтирувчи ифлосланиши янглиф, башарият гуноҳлари сайёрамизни захарлаб, Одамзот ва Парвардигор ўртасидаги

табиий уйғунликни йўққа чиқараёзди. Эндиликда буни ҳаммамиз кўзимиз билан кўриб, ботинан ҳис қилиб турибмиз.

Аммо умид бор! Парвардигори олам инсонга синов учун берилган Ердаги ҳаёт тарзига аралаша бошлади ва Ўзи яратган энг олий мавжудот саналмиш Инсоннинг инсоф, диёнат, иймон ва эътиқодини тиклаш ва бу бебаҳо маънавий кадриятларни янгилаш борасида ўз маҳобатли режаларини амалга оширишга киришди. Лозим топса, У Зот вақти келиб жами ўликларни тирилтиради, улуг пайғамбарлар, азиз авлиёларни Ерга ташриф буюртиради. Ул Зот лозим топса, ҳар қандай инсонни руҳан қайта дунёга келтиради ва мен, сен, биз баримиз янги осмонда ва янги масканда Парвардигор билан мангу бирга яшаяжакмиз.

Парвардигор дунёси мавжудлигига ишонч-эътиқод бизнинг фоний ҳаётимизга чуқур мазмун бахш этади. Одамларга рағбат бериб, уларнинг куч-қувватини мустаҳкамлар экан, бу ишонч инсоннинг куч-қуввати ва қобилиятларининг тўлиқ юзага чиқишига омил яратади. Ҳаёт курашлари нечоғли қийин кечмасин, одамзот ўз саъй-ҳаракатларининг беҳуда эмаслигига комил ишонч билан яшайди. Воқеалар силсиласини Парвардигорнинг ўзи тўғри ўзанга солади, ҳаётда, айтиш мумкинки, у чеккан (чекаётган) барча изтироблар инсоннинг шахс сифатида камол топиши ва маънан беҳад бойишига хизмат қилади. Ўлим эса, фоний оламдан боқий дунёга олиб ўтувчи эшикка айланади. Ўйлашимча, фоний ҳаётимиз учун Оллоҳи таолога эътиқоднинг мазмун-моҳияти ҳам мана шунда!

Аммо таассуфки, бизнинг авлод, биздан кейинги авлодларнинг аксарияти моддиюнчилик ва даҳрийлик руҳида тарбияланганмиз ва юқорида зикр этилган улкан Ҳақиқатни ҳали-ҳануз англаб етолмаяпмиз. Бутун аҳолини мачитларга, бошқа ибодатхоналарга ҳайдаб тикилган тақдирда ҳам бир неча йилда ўзгариб қолишимиз амри маҳол. Адабиётимизда пайдо бўлган ботиний, диний-мистик йўналишларга қарши аҳён-аҳёнда уюштирилаётган аҳмоқона «хуруж»лар ҳам айни шу даҳрийлигимиз асоратларидандир.

Бугунги кунга келиб, Фарбдаги атоқли олимлар ҳам илми илоҳий (теология), илми калом (теософия), (суфизм) мистика каби соҳаларда жиддий илмий тадқиқот ишлари олиб бормоқдаларки, бу кишида эзгу умидлар уйғотади. Улар Ерда ҳаёт пайдо бўлиши, сонлар мағия-

си, инсон аураси, яъни инсон танасини ўраб олган биологик қобик, ўлимдан кейинги ҳаёт каби муаммоларни атрофлича муҳокама қилмоқдалар. Илмий матбуотда дунё Мусо пайғамбар, Муҳаммад пайғамбар таълимоти бўйича ривожланаяптими, Дарвин назарияси бўйичами, деган қарашларга ҳам аниқлик киритила бошланди. Илоҳий ўлчамлар, ёндош ёхуд латиф оламлар ҳақида илмий мақолалар чоп этилаяпти.

Биобарин, фаннинг бу тариқа дин ва мистика жабҳаларига ҳам кириб бораётгани бежиз эмас. Билакс, уларнинг борар манзиллари ҳам, пировард мақсадлари ҳам бир: яъни дунё ва инсоннинг ўз-ўзлигини англаш. Улар бу оламшумул мақсад йўлида баҳамжиҳат ҳаракат қилишсагина кўзлаган ниятларига етишади.

Ҳаётимизда кечадиган ҳар бир яхши-ёмон ҳодиса замирида биз ҳали тагига етмаган қандайдир илоҳий, мистик қонуниятлар мавжуд. Бу қонуниятларни билиш учун биз ана шу илмий ва илоҳий қонуниятлар билан боғлиқ сир-саноатларни англаб етишимиз керак.

Ўтмишда яшаб ўтган улуғ мутасаввиф ва аллома Шайх Фаридиддин Атторнинг ёзишича, бу туташ оламларда инсон руҳи ва жисми, унинг кўнгли ва ақли ўртасида абадий кураш боради. Руҳ бу курашда моддийликни — жисмни ўзига бўйсундириб, илоҳий маърифатни таниш, Ҳақ асрорига қошиф бўлмоқ учун хизмат қилдира олса, у буюклик мартабасини эгаллаган комил инсон руҳига айланади. Ана шундай комил инсонларгина истиқболда биз яшаб турган мураккаб ва айни шу мураккаблиги ила мафтункор ва беназир ДУНЁ билан уйғун яшаш ҳақуқига эга.

МУЎДАРИЖА
БИРИНЧИ ҚИСМ
ТУТАШ ОЛАМЛАР

Озод Шарафуддинов. Ҳожиакбарнинг сирли олами	3
Авлиёнинг ташрифи	13
Ривоят	16
Арши Аълодаги савол-жавоб	17
Хориждаги ҳаёт	21
Боболар каромати	25
Нотинч хонадон	29
Парвардигор ғазаби	33
Илк башоратлар	37
Ғойибдан хабар	41
Мактабдаги шов-шув	45
Ривоят	49
Инс-жинслар макри	51
Қалбаки тўй	55
Жинлар базми	58
Даҳрий ота ўйлари	63
Боболар ўғити	67
«Улар яна келишади»	71
Тоғ йўлидаги таъқиб	75
Ота изтироблари	80
Қабристондаги сирли мулоқот	85
Таъқиб давом этади	90
Дунёни титратган унсур	95
Забихи Исмоил қиссаси	100
Улуспир билан учрашув	104
Зулмат аҳли қурултойи	109
Сирли битим	120
Тунги ташриф	130
Ғош бўлган ёлгон	135
Навбатдаги машқ	140
Жодугарликнинг бошланиши	145
Бошқон хонасидаги хангома	149
Ота-бола гурунги	153
Улуспирнинг найранги	160
Жиннихонадаги хангомалар	165
Қумрининг ҳийласи	170
«Қимдан қирган бўлсанг, чик!...»	174
Сарғардон руҳлар	179
Жасадга қайтиш	184

Илоҳиётчиликнинг тарихи	189
Илоҳиётчиликнинг асослари	194
Илоҳиётчиликнинг бонунинг кашфиётлари	198
Илоҳиётчиликнинг тарихи	203
Илоҳиётчиликнинг тарихи	207
Илоҳиётчиликнинг тарихи	213
Илоҳиётчиликнинг тарихи	218

ИККИНЧИ ҚИСМ

ИККИ ЖАҲОН ОВОРАСИ

Илоҳий тош сир	224
Тафаккур тугёнлари	230
Ажрим	236
Илоҳий мўъжиза	240
Зулмат аҳли қарори	243
Бебош руҳлар ўйини	248
Дўстлар гурунги	254
Ҳойиб ота мазоридаги учрашув	261
Аждодлар ёди	269
Амирнинг хуфия режаси	275
Сохилдаги ғожа	282
Махфий битим	289
Миси чиққан фитна	295
Қуёш сари йўл	303
Совчилар ташрифи	306
Шаҳзод ва Малика қиссаси	313
Гулшода бонунинг қасами	322
Ажалдай қудратли сўз	328
Қиз кўриш	333
Гулшода бону найранги	340
Намойишдаги сотқинлик	346
Ҳуноҳнинг касри	354
Ҳосиклигинг — ўзингга душман	363
Ботиний суҳбат	370
Ҳаёт ва ҳаёлот	377

ҲОЖИАКБАР ШАЙХОВ

ТУТАШ ОЛАМЛАР

ИККИ ЖАҲОН ОВОРАСИ

*Илмий-фантастик
романлар*

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси
Бош таҳририяти
Тошкент — 2001

Мухаррир *Ш. Р. Эргашева*
Рассом *Х. Зиёхонов*
Техник муҳаррир *Л. Хижова*
Бадий муҳаррир *Ф. Башарова*
Компьютерда саҳифаловчи *Т. Огай*
Мусаххих *Н. Мухамедиева*

Теришга берилди 01.06.2000. Босишга рухсат этилди 30.11.2000.
Бичими 84x108^{1/32}. Петербург гарнитураси. Офсет босма. Шарт-
ли босма табоғи 20,16. Нашриёт-ҳисоб табоғи 20,98. Адади 7000
нусха. Буюртма № 1077. Баҳоси келишилган нарҳда.

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси
босмахонаси, 700083, Тошкент шаҳри,
«Буюк Турон» кўчаси, 41